

زینتِ دینی و علمی

زانستہ ٹاکنیکان
www.igra.ablamontada.com

إحياء علوم الدين

بہرگی یہ کہم
پہراوی زانست (کتاب العلم)

دانراوی

ٹیمامی غہ زالی

﴿خوای پی رازی بی﴾

وہرگیرانی

شیخ موحسینی موفتی

لتحميل أنواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

برای دانلود کتابهای مختلف مراجعه: (منتدی اقرا الثقافی)

بۆدابهزانندی جوهرها کتیب: سەردانی: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ الثَّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للكتيب (كوردی , عربي , فارسي)

ژیانه وهی
زانسته ئاینیه کان
(إحیاءُ علومِ الدِّین)

به رگی یه که م

په راوی زانست (کتاب العلم)

دانراوی

ئیمامی غه زالی

خودای ئی رازی بیت

وه رگی رانی

شیخ مو حسین ی موفتی

کوردوستان - ههولێر

مزگهوت و مهدرهسه ی مهولانا خالیدی نه قشبهندی

له بلاوکراوه کانی پهیره وانی طهریقته

نه هلی سوننهت و جهماعهت

(٣١)

ناوی کتێب: ژياندهوی زانسته ناینیه کان

دانه: نیمامی غهزالی

وهرگێر: شیخ موحسین ی شیخ خالیدی موفتی

بهرگی: یه کهم

دیزاین: أحمد فاتح ahmadfatih2000@yahoo.com

چاپی یه کهم ٢٠١٦-١٤٣٧

چاپخانه ی پۆژه لآت - ههولێر

تیراژ: ٢٠٠٠

ماهی چاپ پارێزراوه ته نهها بۆ دانهر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿وَمَا كَانَتِ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً
فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ
لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا
رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾ (١٢٢)

التوبة: ١٢٢

پیشکشہ بہ:

گیانی پاکى فہ خرى عالہ م گہ ورہ و سہ روہ رمان

حہ زرہ تی محمد المصطفی ﷺ

نال و نہ صحابى کیرام (رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین)

پوچى پر شکوى حہ زرہ تی نیمامى غہ زالى (قَدَسَ اللہُ سِرُّہُ العزیز).

گیانى شیرینی مورشید و رابہ رى طہ ريقہ تم:

حہ زرہ تی شیخ موحہ ممہد عوسمان سیراجہ ددین. (قَدَسَ اللہُ سِرُّہُ)

باوکى دلسوزم (أعلى اللہ مقامہ) و دایکى بہ سوزم و خانہ وادہ کہم

وہ ہہ مورپووارانى پنگای طہ ريقہ ت و خوداناسی،

ہاوپازانى پنگا پیروزہ کہى نیمامى غہ زالى (خودا لییان پازى بیت)

وہ بہ ہہ موو نہ و پوشنبیرہ خوین گہ رمانہ ی کہ دہیانہ ویت لہ پہیرہ وى

راستہ قینہ ی نہ ہلى تہ صہ ووف شارہ زاو ناگادار بین و

خویانى لى بہ ہرہ مہ ند بکہن.

شاكارى ئىحييا ئىمامى غەزالى (ئەحسەن)

وهرن ياران به ميواني، له پال ئەم نوورى ئىحييايه
ئەوا شاكارى شابازى غەزالى ھاتەو ھەكايە
ئىمام و پيشەوای بەرزى گروى ئىسلام و تەقوايه
كە عيلم بەند و دانايى ئەو ھەرمە شقى رىنگايە
چراى لەمپا لەگەڵ پىرشنگى ئەو خۆرە بەراورد كە
ئەو زانستى بى رۆح و، ئەمە غەزنەى گران مايە
ھەسارى دوور لەگەڵ تيشكى ھەتاواچۆن بشوھيتى
بەمە طورى دلت پىر بە لە نوورى ئەو تەجەللایە
دلى مردوو بەراوردى دلى زىندوى بكەى چۆنە
كە ئەو بى نوور دەبى، (ئىحييا) لە نوورى طورى سىنايه
وەرە خىرا تەماشاكە جىھانىكى ون و سەپەرە
ئەو ھەى بىنى دلى خۆشە، كە چاوى تىژ و بىنايه
ئەو ھەى مەحرۇمە لەم باخى گولستان و چراخانە
ئەو ھەى بى بەخت و بى چارە، دەژى بى كار و بى مايە
بە (ئىحييا) دلى دەبى زىندوو، ئەمە كۆدەنگى ھەموانە
لەدۆست و ئەوليانووللا، وەدەس بىنى پلە و پايه
ئەزانى بۆ چراى ھىواى دلى ئىمە لە شەوقايە؟
كە سەرجاوەى كوئى دلمان لە نوورى ھەزرەتى شايه
موناجاتى دەرونى خۆت لە پال ئەم گەشتە پىرخىرە
بگەيتە شارى پىر شۆرى ئەو بىنى عەشقى پىر مايە
دەبى (ئەحسەن) چراخانى دلت رۆشن بە يادى كەى
ھەتا سەرمە شقى رىنگا بى، تەمەن نەروا بە بى غايە

پیشہ کی وہ رگیز:

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله ولي الصالحين، والصلاة والسلام على سيد الأنبياء والمرسلين سيدنا محمد وعلى آله وأصحابه وأئمة وأولياء الله أجمعين
حه مدو سہنا بؤ خودای گہ ورہ و بالآدہست، درودو رہ حمہ تی خودا لہ
سہر گیانی پاکی حہ زرہ تی پیغہ مہری پیشہوا (صہ لات و سہ لامی خودای
لہ سہر) وہ لہ سہر گیانی یارو یاوہ رانی و شوین کہ وتوانی تا کوٹابی زہمان.
خوینہری بہ ریز:

نوسین و توینزہ وہ لہ سہر بابہ تیکی گرنگی تہ صہ ووفی، کات و توانا و
لیبران و شارہ زای زوری دہ ویت، دووان و شیتہ ل کردنہ وہی بابہ تہ کان،
مہ لہ وانی ناو دہ ربای مہ عریفہ تی خوداناسی دہ ویت، تا قسہ کانی لہ ناخی
دہروونہ وہ ہہ لقولای بیت و کاریگہری لہ سہر دل و دہروون کارا بیت، جگہ
لہ وہی کہ دہ بیت بؤ خوی شارہ زای تہ صہ ووف بیت، نہک لہ روی نہ زہری و
رووکہ شی و زانستی روا لہ تیہ وہ، بہ لکو دہ بیت شارہ زای بابہ ت و مہ قامہ
مہ عنہ و بیہ کان بیت، کہ خوینہری بہ ریز بخاتہ ناو جہانیکی ریحی بہ ربلاوہ وہ،
مہ ستہ کانی بیروینیت، دہ مارہ کانی گیانی بہ ریز بیت، بہ توانایہ کی خاریقہ وہ
سنووری توینکلی بابہ تہ کان بہ ریز بیت و، ناودیوی ناو ناخ و ناو کرؤکی
مہ بہ ستہ کان بیت و، لہ خویند نہ وہیہ کی روا لہ تیہ وہ خوینہر بگوینز تہ وہ، بؤ
ناو جہانیکی پر لہ ہہ ستیاری و، تام و چڑتیکی زور تایہ تی، کہ وہک خوی لہ
ناویدا بزی، ناوا نریک و ناشنای بکات بہ و جہانہ بہ ربلاوہ سہر سوپرہینہرہ.

کہ واتہ نہ وہی دہم لہ بابہ تیکی تہ صہ ووفی دہ کوتیت و، وہک سوار
چاکیکی مہیدان قہ لہ مہروینی تیادا دہکات، بن نہ وہی خوی لہ ناو مہ غزاو

ناو کرؤکی ته صه ووفدا ژباښت، باس له پله و مه قامه کانی بکات و، ته نها نه و
 چهند وانه نه زه ربه ی که خوښندویه تی، یان بویان باس کردووه، بکاته
 سه رچاوه ی مه عریفی و ته صه ووفی و، نه و دهره نجامه ی که پښده گات هاوتای
 که شفی حه قیقیان پښ بکات و نه و گروپ و تاقم و ده عوا چیانه ی له ملاولوه
 ده یان بښت، به ناوی طه ربه تخوازو نه هلی ته صه ووفه وه بیانکاته سه رمه شقی
 بابه ته کانی و، کارو کرده وه کانی نه وانیش بکاته پټوهر بۆ ناسینی زانایانی زانستی
 ناخبره ت و سالیکانی طه ربه ی حه قیقه ت، نه وه غه درټکی گه وره له ورټباوه ده کات
 هه و خوازان و توټزه ره کال و کرچه کان وشه کانیان ته عبیر له جوانکاری به
 رواله تیه کان ده داته وه، که به داهټنراوی طه ربه قه ت ناوزه د بکرت و، له وانه یه
 له چهن دین لاهو تیکه ل به خه وش و خالی بیرو هزرو میتودی خاوه ن به رنامه و
 رټبازه کانی تریش بوو ښت، یان ته نها بۆ دهرخستنی راو جه ربه زه یی خو ی له
 برپارداندا وای بگه ښت: که ته صه ووفیش فله سه فه یه کی زانستی وه، سوودی
 له گه لی سه رچاوه ی نه ملاولا وهر گرتو وه، روبه پروی تاریف و په خنه و هه موو
 نه گه رټکی تریش ده ښته وه.

که واته هه ست و دهر پرېنه کانیان له دهر وازه یه کی به رته نگدا خو ی
 ده بښتته وه، که ژبری و نه قلیان قوناغه سه ره تاییه کانی که مائیشیان نه برپوه، تا
 بتوانن به وېژدانیکي پر له هه ستیاربه وه بۆ بابه ته کان بنواړن و وه ک زانا
 پټگه یشته وه کانی نه هلی ته صه ووف له ناو واقیعه که دا بژین، که هه ست کردنی
 نه هلی ته صه ووف به جوانکاریه کانی نه و رټبازه، له وېژدانیکي زیندوی
 پرېشنگداری پر له رڅویه تی تیکو شان و پرازه تکی شانوه سه ری هه لداوه و
 سه رچاوه ی گرتو وه. قسه یه ک له دلته وه ښت کار له ناو دل ده کات و،
 کاریگه ربه که یشی به رده وام ده ښت، به لام قسه ی سه رزاره کی هه ربه خیرایی له و
 دیوی په رده ی گوښکانیه وه ده چټته دهره وه.

جوانکاری شارەزایانی تەصەووف لەسەر ئەقلەو دەست پێ دەکات و، ئەقل و زانست یەکیەکەن لە ئامرازە سەرەکیەکانی، تا بیگەیهنن بەو ناخ و ناوەرۆکەیی که زۆر دوورە لە هەست و بۆچونی ئەو کەسانەیی که لەنیو بازنەیی ئەقڵیی کالی ناکامدا دەسوڕێنەو، دیلی دەستی هەواو ئارەزوات بوون و، لایەنی ماددەپەرستی زالی بوو بەسەر بیر و بۆچونەکانیاندا، که ناتوانن بپارەکانیان لەو کۆت و زنجیرەیی نەفس و ئارەزوات دەربازبکەن و پەردەو کالای وێژدان و ئینصافیان بدەن بەرودا.

کەواتە نوێن لەسەر بنەماکانی تەصەووف، لەو دوو خالە گرنگەو سەرچاو دەگرت، که زانستی تەصەووف هەرگیز پەیداناییت، بە پێ کارکردن بە بنەماو پره‌نسیپەکانی.

و واتای صۆفی بوون نایەتەدی، بە پێ رۆچون و جیگیر بوونی بنەماکان لە خاوەنەکەیدا .

بۆیە دەبینین ئەمڕۆ تەصەووفی راستەقینە گیری کردوو بە دەست کۆمەڵێ تاخم و بیر و هزری نامۆو ناپەرەو، وەک هەندیکیان باس دەکەین: یەکەم: کەسانیک که خۆیان پیا هەلواسیو و دوورو نزیک ناتوانن پەنگدانەوێ حەقیقەتی تەصەووف لەکارو کردارو هەلەس و کەوتیاندا بەرجەستە بکەن.

دووهم: کەسانیک توێژنەو لەسەر تەصەووف دەکەن، وەک ئەوێ که ئەم فیکرەیی بوونیک پێشتری هەبوو و ئیستا نەماو، یان بە پێودانگی خۆیان دەچنە ناو ئەو بازارەو، و، تیکەلکاری زۆر دەکەن لە بۆچون و هەلەست و نوسراوەکانیاندا.

سێیەم: یەکیکی تر که بەچاوی رق و کینەو بۆی دەنوارپت و هیچ شارەزاییکی لە زاراوە زانستیه‌کانی ئەهلی تەصەووفدا نیەو، بە پێی

لێکدانەوهی خۆی هەرچی نه چێته سنووری ئەقل و فیکره کالەکهی خۆیهوه
 په ددی دهکاتهوه و په خنهی ئی دهگریت، به لکو هه ندیک جار له سنوورو بازنه ی
 ئیسلامه تیش دووری ده خاته وه، شوینکه وتوانیشی به فاسق و زه ندیق ناوزه د
 دهکات.

چوارهم: یه کیکی تر دهیه ویت زانست و کاری سالیکانی پنگای خوداناسی
 بکاته ناو بازنه یه کی به رته نگی سیاسه ت بازی یه وه، که پتبازی ته صه ووف به ره و
 نه و ئاراسته فیکریه ببات، که له گه ل گوتاری سیاسی نه ملو لا دا جیگای
 بکاته وه، به مه ش په ونه قی صوفیه تی به ته وای له که دار دهکات، چونکه: نامانج
 له ته صه ووف دا نه وه یه هه وای ئاره زواتی تاک و کومه ل بگوریت و، رایان بکیشیت
 بو پتبازی به ندایه تی و پابه ندی و گه ردن که چی، نه ک بو خوی بکه ویته شوین
 هه وای ئاره زواتی سیاسه ته دارو دنیا ویت و هه لپه رسته کانه وه.

له روانگهی نه و فه رمووده دروسته ی که هه زه رت ﷺ فه رموویه تی:
 ((لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ ^(۱) واته:

نابنه برواداری راسته قینه تا به هه زو ئیراده و مه یلی راسته قینه ی دلتان
 واتان ئی نه یه ت، که بو خوتان شوین نه و پتباز و پتپه وه بکه ون، که من
 له سه ری بووم و پام گه یاندووه.

نه یفه رمووه: تا به کرداری زاهیری شوین پتبازی من نه که ویت، به لکو
 فه رموویه تی: که ده بیت گورانکاریه ک بیت به سه ره وای ئاره زواتی نه فسی دا،
 که هه میشه هه زی به دنیا و پابواردن و سنوور به زاندنه، به هوی موجه ده ی

---

(۱) رواه ابن أبي عاصم في كتاب السنة ۱۲/۱۵ والخطيب في تاريخ بغداد ۴/۳۶۹ وابن بطة في الإبانة ۳۸۷/۱، والبيهقي في شرح السنة ۲۱۳/۱. والخُجَّةُ في بيان المحجة ۱۰۳. وكتاب (الأَرْبَعُونَ الْبَلَدَانِيَّةُ الْبَلَدُ الْأَرْبَعُونَ لِأَبِي طَاهِر).

نەفس و پىرازەتكىشان و زىكر و عىبادەتەو، واى لى بىت سەرچاۋەى تىكدان و قەسۋەت و درىدايەتى (كە ھەواو نەفسە)، بىانگۆرپىت بە ناۋەندى نوورو مەعرىفەت و خودناسى، كە بەمەيلى خۆى شوپىن رېبازى پېغەمبەر ﷺ بىكەۋىت و، تام و چىزىش لەو شوپىن كەۋتنە ۋەربىگرت.

جارىكيان لە خزمەت راپەرى طەرىقەت، ھەزرىتى شېخ عوسمانى سىراجەددىندا دانىشتبووم، پرسىارىيان لە بارەى گرنگى طەرىقەتەو لى دەكرد، زۆر بەكورتى فەرموۋى:

"ئەو كەردەوانەى كە لە قالبىكى رۋالەتى و تەكلىف و ماندوبووندا و، دوور لە پۇچھىيەتى نامادەباشى و حەزوردا، بە ھىساب كە لە خزمەت پەرۋەردگاردا دەيكەيت، بەھۆى طەرىقەت ۋ تەسەۋۋوفەو دەبىتە ھالەتلىكى پەر لە خوشى و تام و چىزو ئارەزوات، بەلكو نەفسى خۆت بە مەيلى خۆى ھەزى لىيان دەبىت و، دەچىتە سەر طەبىعەت و سىروشتى فرىشتەكان، بۇ راپەپاندنى فەرمان و نەركە پىرۋزەكان."

پىنچەم: ھەرۋەھا تەسەۋۋوف گىرى كردوو ۋ بە دەست ھەندىك بەناو دىلسۆزىشەو، لە ئەدىب و نوسەران و پۇشنىبران، كە لىكدانەو لە سەرژيان و ھەلوئىست و فەرموۋدە و شىعرو و نوسراۋەكانى پىشەواو شاعىرانى ئەھلى تەسەۋۋوف دەكەن، بە پىخاۋسى دەكەونە ناۋەو، شاعىرىكى ۋەك مەھوى و مەولەوى و مەلەى جىزىرى و خانى و ۋەفەيى و ھاۋۋىنەكانىيان، بە ەشق بازو چاۋ باشقەل ۋ ھەۋاپەرست دەياندەنە قەلەم و، بەدلىدارى مەجازى لىكدانەو بۇ زاراۋە تەسەۋۋوفىەكانىيان دەكەن، كە بەداخەو بە خەيالى خۇيان تارىفيان دەكەن، بەلام لە پاستى دا ۋەك ئەو ۋاىە، كە زاتىكى ئاۋا قەدرگران، لەناو بازارپىكى پەر لە ئەدەب و پەۋشتدا، شۆرتىكى رۆژئاۋاىيت لەبەر كەردىت و، بەو شىۋەيە بە ھەۋادارانى بناسىنىت!!

ئەمانەت ھاو وئەكەكان، شارەزای زاراو تەصەووفەكەكان نین، بەئكو بن ناگان لە مەغزاو داپشتی دەستەواژەكان، باسی سەپرو سلوكی رۆچی بۆ بكریت پەنگە بە پەوتی ناو كاروانی دونیایی لێكدانەووی بۆ بكات، ئیتر ئەبێ لە سەپری ئەنفوس و ئافاق داو، لە بڕینی پلەكانی بیست دائیرە ناواژەكەو جەپانی تەجەپودو، پرووت بوونی رۆح لەماددەو، رۆنکردنەووی حەقیقەتی مەرۆفی كامڵ و، باس كردنی جەپانی هەستی و نیستی و، تیگەشتن لە پلەكانی دواي بڕینی ویلايەتی بالاو، بابەتە سەرسوڕهێنەرەكانی تر، دەبێت كە لییان تی نهگەشتبێت و، زاراووی ئەهلی پسپۆری ئەو مەیدانەش نهزانیت، ئیتر چۆن خۆی بكاتە سووری بەرلە شكرو، خەلكێكی داماووی وەك خۆی، بە فەلسەفە وشك و لێكدانەووی بیپژەكانی سەرقال بكات.

صووفی راستەقینە بۆ هەموو وشەو زاراو زانستیهكان لێكدانەووی داپشتنەووی تاییبەتی خۆیی هەیهو، ئەو وشەانەیهیش لەگەڵ جەپانە رۆحیهكەي ئەمدا گونجاو، ھاوئەكەیشیان لە قورئان و فەرموودەكاندا بوونی هەیه، ئەمان دەیانپێن و دیسان بەپێی یاسای وەبەرھێنانێكی پر لە شارەزایی، لە قالبێكی رۆحی دا دایاندەرپژنەو، تا دەیانگەییئەنە دوا پلەي نەرم و ناسکی و وردەکاری، بە پێكاری پلەکاری مەعنەوی، كە هەردوو شارپێگەي تاقیکاری زاتی و، بەكارھێنانی زانستە مەعنەوییهكان لە یەك دەداتەو، بەرەو ئامانجی تیگەشتن لە تەفسیرە ئیشاریهكان، دوا پلەي مەعریفی دەبێت و، لە راستیە شاراوەكان حالی دەبێت.

هەموو ساتەوختێك هیزی تیگەشتنیشی، لەسەرچاووی یەكەمی ھۆکاری پێگەشتنیهو زیاتر دەبێت كە قورئانی پیرۆزەو، دەری دەخات كە سلوكی صووفی بریتییه: لە كاریكی ھاوبەش لە میانی تەجرەبەو تاقیکاری مەرۆف و قورئانی پیرۆزدا، تا زیاتر لەو بوارەدا شارەزا و بە ئەزموون بێت، زیاتر نەپێنەكانی

دئی لهو بونهو ورو دهوروبه رهی پاکتر بکاته وه، چاکتر له ناوهرۆک و نه سراری قورئان حالی دهیئت، له ههردوو پرووه زاهیری و شاراوه کانیانه وه.

وه شاره زابوونی نه ههلی ته سه ووف، له پموزو نه سراری قورئان.

واته: برینی ههه چوار پله و مه قامه کانی حالی بوون له قورئان، به پنی رتبازی پله کاری له عیبادهت و دهسته واژه کانی، له نیشارهت و هیماکانی، له نه لطف و ورده کاریه کانی، وهله ته وای حه قایق و راستیه کانی، که ههه پله یه کیانی برییت، به رزترده بیته وه بۆ پله یه کی تر، تا به ناوهرۆکی که لامی خودای ئاشناده بیئت.

هه له یه کی که وره یه که قوناغ و پرزیه ندیی له میژووی ته سه ووفدا دیاری بکریت و، به پنی قوناغه کان ناوی زوهو ته سه ووفی عه مه لی و ته سه ووفی فهلسه فی ئی بنیئت، یان بووتریئت: صوفیه کانی نه هلی سوونهت و صوفیه فهلسه فیه کان.

چونکه زاراوهی صوفی! که ته نهها وه سیله و هوکاریکه بۆ نزیك کردنه وهی واتای پۆحی، زۆر جیاوازه له زاراوهی فهلسه فی، که نه صلی مه به ست و فیکره که یه.

له بهر نه وهی بنه ما سه ره کیه کانی زاراوهی ته سه ووف هه ره کیکه، که قورئان و فه رموده و ته نویلی دروستی نه صحاب و پیشینه کانه، یه کسانیه کی راسته قیه نهش له میانی صوفیه کانداهیه، له هه موو چین و نه وه کانی سه ره تاو کوئا، جیاوازی له میانی به کاره یئانی زاراوه ته سه ووفیه کانی نه قیطابی ته سه ووفدا نی یه، مه گهر جیاوازی له پله کانیاندا هه بیئت، بۆ نمونه:

هه موویان وشه ی سلووکیان به کاره یئناوه، به لام به پنی مه قامی سالیکانی پنگای ئاخیرهت، جیاوازی پهیدا ده بیئت، هه ره که سه به و شیوه ته عبیری لیک ده داته وه که تیایدا ژباوه، که واته گوتهار و خیطابی نه هلی ته سه ووت و تیگرای

زاراوه زانستیه‌کان که به‌کاریان هیناوه، وه‌ک ئیجه‌هادیکی فهرعی جوراوجور وایه، له‌ناو یه‌که‌یه‌کی عیرفانی به‌ربلاوی بچ سنووردا، وه‌ک نه‌وه‌ی زهمان کاریگه‌ری له‌سه‌ریان نه‌ییت.

بۆ نمونه: نه‌و زاراوانه‌ی که نه‌قطابی طه‌ریقته له‌چه‌رخ سئیه‌م و چواره‌مدا به‌کاریان ده‌هینا له‌پۆژه‌لاتی ئیسلامی‌دا، له‌لایه‌ن(زه‌نن‌ون)ی میصری وجونه‌یدی به‌غدادی و شیبلی و سیراج و هاووینه‌کانیان، به‌به‌راورد له‌گه‌ڵ زاراوه ته‌سه‌وه‌وفیه‌کانی سه‌ده‌ی سیازده‌و چواره‌ده‌وه، که له‌رۆژئاوای ئیسلامی‌دا (ئیبن و عه‌جیب و مائولعه‌ینه‌ین) به‌کاریان هیناوه، ده‌بینین گواستنه‌وه‌یه‌کی ئاشکرای تیدایه‌ بۆ هه‌مان زاراوه‌کان، له‌گه‌ڵ بوونی هه‌ندیک جیاوازی له‌پیناسه‌کانیاندا، به‌لام هه‌موو تاریفه‌ جیاوازه‌کان، به‌ته‌واوی و گونجانی ته‌واوه‌ وه، پیکه‌وه‌ کۆ ده‌بنه‌وه، بۆ پافه‌کردنی زاراوه‌ی ته‌سه‌وه‌وف، له‌سه‌روو هه‌موو چه‌رخ و زه‌مانیکه‌وه، نه‌مه‌ش نه‌و پتوه‌ره‌ پوچه‌ڵ ده‌کاته‌وه، که هه‌نگۆران و ته‌طه‌ووری زه‌مانی و مه‌کانی به‌کار ده‌هینن له‌توێژینه‌وه‌کانیان، له‌سه‌ردیارده‌ی پۆشنیبری و سه‌قافه‌ی پۆحی‌دا .

له‌پاستی‌دا ته‌فسیری ئه‌م یه‌ک فیکره‌یی و یه‌ک بنه‌ماییه‌ی زاراوه‌ی ته‌سه‌وه‌وف بۆ نه‌وه‌ ده‌چێته‌وه، که دیارده‌یه‌کی رۆحی به‌هێزه، له‌و دیوی سنووری پۆشنیبری زاهیری حیسابی بۆ ده‌کریت و، ناچێته‌ ژێر هه‌یج پتوه‌رنکی کلتوری باوی سه‌رده‌مه‌کانه‌وه، یان نه‌وانه‌ی دینه‌ ئاراوه‌ و له‌مه‌ودوا په‌یدا ده‌بن.

بچ گومان ئه‌م یه‌ک بوونی زاراوه‌ی ته‌سه‌وه‌وفه، له‌سه‌ره‌تاوه‌ تا کۆتایی هه‌موو چه‌رخه‌کان، ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ بۆ یه‌ک بوونی بابته‌ و پرباز و ئامانج و هۆکار و بنه‌ماکانی ته‌سه‌وه‌وف که لێیان هه‌وه‌ره‌گیراوه، چونکه‌ نه‌و بابته‌ی ته‌سه‌وه‌وف قسه‌ی له‌سه‌رده‌کات، زاتی پیرۆزی به‌رزى په‌روه‌ردگاره، وه‌ زیاتریش نه‌هێنه‌کانی

تەصەووف لە ناو کەلامی خودایی دا دەردەکەون، بەرەو نامانجی پیرۆزی گەشتن بە (مَعْرِفَةُ اللَّهِ).

وێ بەرنامە کەشیان، ئەو تەجرەبە رۆحیە دامەزراوێ، کە پشت قایم بە کەلامی خودا و فەرموودەی خاوەنی (تەبیین) و سوارچاکی مەیدانی رۆنکردنەوێ قورئان دەبێت، وەهیچ هەلگۆڕانیکی گشتی لە زاراوە ٥ بنەماکانیدا پەیدا نابێت، مەگەر تەنها لە بازەنەی ئیجتیهادی مورشیدیکی کەم و رنگە پێدراودا، کە دەتوانیت پلانی پێگەشتن و پەرورە کردنی مورید، بە شیوەیەکی جیاوازی دابڕێتتەو، بە بێ گۆڕانکاری لە ئەصڵەکاندا.^(۱)

زانای پێگەشتووی ئەهلی تەصەووف کە سەیری هەموو دروستکراوەکان دەکات. تەنانەت جەستە و لاشە بێ گیان و جەمادو بێ دەنگەکانیش، هەموویان تەعبیر لە کەلیماتی بێ کۆتای خودایی دەدەنەو، لەم بۆنەوێدا لە روانگەی کەشفی ئەهلی تەصەووفەو، شَتِیک نِیە ناوی (بێ دەنگ ی) بێت، بە لکو هەموو گۆیایە بە زیکر ٥ ستایشی پەرورەدگار، هەرچەند خۆیان لە خۆیانەو قسە کەرن نین . بە لām دەرخەرو مەظھەری ئەو توانایەن، کە بەزوبانی حَال دەیانەیننە گوشتار.

کەواتە:

لە روانگەی چاویلکەی مەعنەویی صوفیەو، جەهان گشتی مەصحەف و پەراوێکی گەورە، پڕپەتی لەو هەموو پیتە چنراو و دارپژراو و تاپکراوەی، لەسەر لاپەرە بوون پیشاندراوەو، نوسینەکانیش لەسەر لاپەرە پان و

---

(۱) بۆ زیاتر رۆنکردنەوێ ئەم بابەتە بنوێ: أَلْخَطَابُ الصُّوفِيِّ بَيْنَ التَّأْوِيلِ وَالتَّأْوِيلِ
بەدەستکارییەو د. مُحَمَّدُ الْمُصْطَفَى الْعِزَامُ مؤسسة الرِّجَابِ الحَدِيثَةِ، بَیروت لَبْنَان طَبْعَةٌ
٢٠١٠ ص ١٨-٢٠.

به رینه کانی به رده وامه و هه رگیز به کۆتا نایهت، بوونی ئه و وشه و پیت و پرستانه ش
 بو خودی خویمان نه نوسراونه ته وه، به لکو په یامیکی هه میسه زیندو و تازهن،
 پروو به مروفه کان ده دوین، که به زوبانی حال، خودای گه وره ده یخوینیت ته وه
 به سه ربه نده کانیدا^(۱)

که واته؛

به لای ئه هلی ته سه ووفه وه، ئامانج له دروستکردنی ئه و خه لکه یه، ته نها
 گه یشنه به (مَعْرِفَةُ اللَّهِ) و، ته وای ئامانجه کانی تر لاهه کین، بو ئه وهی مروف
 بتوانیت خودای خووی به حه ق بناسیت، خودای گه وره ش سۆز و مه رحه مه تی
 له گه لدا کردووه و، گوئ و چاوو دلی پئ داوه، تا راستیه کانی پئ ببینیت
 ﴿وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ﴾ (الملك ۲۳)

وه هه موو دیارده بینراوه کانیشی کردووه به شایهت و به یان، له سه ربوونی
 حه قیقه ته شاراوه کان.

بوئه عاله می شه هاده به وه پیناسه کراوه: که به هووی هه ست و وه هه مه وه
 له جوانیی ئه م دونیا به ده بینیت و هه ستی پئ ده که یت.

وه عاله می مه له کووت و غه ییش، ئه و جهانه شاراوه به:

له نهینی و نه سراری واتا کان شارهزا ده بیت، که به هووی زانست و زهوقی
 سه لیمه وه ده زانریت.

وه عاله می جه به روتیش:

که ته عبیره له جهانی پرعه زه مه تی خودایی، که ده ریا به کئی بئ په یی بئ
 سه رو بن و بئ کۆتایه، هه موو جهانه بینراوو بیسراوو مه عناکانی تیا
 ده خنکیت و ون ده بیت، ئه و جهانه به ربلاوه یش به هووی که شف و ویزدانی

(۱) أَلْفُتُوحَاتُ الْمَكِّيَّة: ۱/ ۱۰۱ و ب/ ۲/ ۱۸۰ و ۳۹۰.

زیندوو تیکۆشانى بهردهوامه وه لى شارهزا دهبيت.^(۱)

كهواته كه سىك دهبيتە موریدی راسته قینه، كه نه وهی دهیه ویت له قورئاندا دهستی بكه ویت، به لام تهنها نهوانه ی نه هلی قورئانن دهتوانن بگه نه نه و راستیهی، كه هه موو زانست و وه لامی هه موو پرسیارك له قورئاندا ههیه ﴿وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ (الأنعام ۵۹)

بۆیه لای (أهلُ الله)؛

قورئان زۆر پیروۆ قه درگرانه، چونكه یه كه م مهظهه ری فهیزو تهجه للیاتی پهروهردگاره و، هۆكارێكى گهوره شیه بۆ نه وهی له وړنگه وه خودای گهوره خۆی به بهندهكانى بناسینیت و، وه سیلهیه کی مهزنیسه كه بهندهكان بههۆی قورئانه وه خۆیان له خالیقه كه یان نزیك بكه نه وه، كهواته قورئان حه بلی مه تینه له میانى بهندهكان و خالیقدا، وه سه رچاوه و كانگای قورئانیش، دئی مه زن و گه وهی حه زره تی موحه ممه ده ﷺ، وه هه موو حه قیقه تی قورئان له ناو گیانی پیغه مبهردا بهرجه ستهیه، هه موو نه سراره كانی قورئان، له ناو زه پراته كانی لاشه و گیانی پیغه مبهردا ﷺ ئاویتیه، هه موو نه یئى كانی قورئان، له ناو پینه كانی قورئاندا جیگیره و، له به رامبه ر هه موو گه ردیله یه کی گیانی پیروۆی حه زره تی پیغه مبهردا ﷺ كراوهیه و، هه یج شتێك به ئیزنی خودا لى شاره و نه یه و لى ون نابیت.

سه رچاوه ی فهیزو زانستی هه موو دۆستانى خودایش، تهنها له رڼگه ی نه و دله مه زنه ی حه زره ته وهیه ﷺ . چونكه هه ركه سىك له ناو دئی پیغه مبه ره وه ﷺ

---

(۱) معراج التشوف إلى حقيقة التصوف، أحمد عجیبة، مطبعة المرنی تطوان ۱۹۸۲ م ص(۴۲) و (الإصطلاحات الصوفیة) لابن عربی آخر كتاب التعريفات. الجرجاني الدار التونسية للنشر ۱۹۷۱ ص ۱۴۳.

رنگه‌ی بوونه‌وه‌ری بۆ نه‌کرتته‌وه. هه‌رگیز ناتوانی‌ت که‌س‌بی موحببه‌تی خودا ﷻ بکات ۱ به ناسینی خودا ناشنابی‌ت، که ده‌شزانین، ئامانج له دروست کردنی به‌نده‌کانی خودا، ته‌نها ناسینی خودایه ﷻ، وه‌ک قورئان فه‌رموویه‌تی:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ (الذاریات ۵۶)

وه‌ک هه‌زره‌تی عه‌بدو‌ل‌لای کۆری عه‌باس لی‌کدانه‌وه‌ی بۆ کردووه، واته: بۆ نه‌وه‌م دروست‌کردوون که بمناسن، جگه له نه‌هلی طه‌ریقه‌ت و ته‌سه‌وو‌فیش، که‌م که‌س له‌هه‌و‌لی نه‌وه‌دان خوداناسی بکه‌ن، به‌لام صۆفی پێش هه‌موو تو‌نێ‌زهره هه‌ستیاره‌کان، پۆ‌حه‌که‌ی دانا‌که‌و‌یت و ئاسوده‌نابی‌ت، تائه‌وکاته‌ی ده‌توانی‌ت په‌رده‌ی نه‌و جیهانه به‌رفراوانه بدرێ‌ت و پیایدا سه‌رکه‌و‌یت و، نه‌و‌ژیانی تاریکی‌ستانه چهره‌ی له چوارده‌وریه‌تی، که تارمایی خه‌ستی خستۆته سه‌رپێ‌لوی چاوه‌کانی و، لێ‌ی قه‌ده‌غه‌کردووه که ده‌رکی حه‌قیقه‌ت و راستیه‌کان بکات، ده‌بی‌ت نه‌و جیهانه تاریکه بپێ‌ت و، له جیهانی موشاهه‌ده و بینراوه‌کانه‌وه سه‌رکه‌و‌یت بۆ جیهانی نه‌بینراو.

هه‌رچه‌نده له‌سه‌ره‌تادا صۆفی نه‌وه‌ی زیاتر به‌لاوه گرنگه که عه‌یبه ناو‌خۆ‌یی‌یه‌کانی خۆی و ده‌ورو‌به‌ری چاره‌سه‌ر‌بکات، نه‌ک به‌دوای جیهانی غه‌یب و مه‌له‌کو‌تی‌دا بگه‌رێ‌ت.

وه‌ک (إِبْنُ عَطَاءٍ اللَّهِ) ده‌فه‌رمو‌و‌یت:

تَشَوُّفُكَ إِلَى مَا بَطَنَ فِيكَ مِنَ الْغُيُوبِ، خَيْرٌ مِنْ تَشَوُّفِكَ إِلَى مَا خَجَبَ عَنْكَ مِنَ الْغُيُوبِ.^(۱)

به‌لام صۆفی که قۆنای پاک‌سازی و چاک‌سازی خۆ‌یی ته‌واو کرد، ئیتر به‌رز ده‌بی‌ته‌وه بۆ جیهانی غه‌یبی، وه هه‌رچه‌ندێ‌ک له‌و جیهانی مه‌له‌کو‌تی و نادیاره‌دا

(۱) إيقاض الهمم، لابن عطاء الله السكندري ص ۸۱.

زیاتر پۇچوپىت، بەھاو نرخی جېھانى بىنراوى لا كەمتر دەپتەو، واى ئى دېت
 عالەمى موشاھەدە ون دەپت لە ناو عالەمى غەیب دا، كە بەلاى ئەھلى
 تەصەووفەو، ئەو ميعراجە رۇحىيەى كە لە لاى خوداوە پى دەبەخسرت، بۇ
 زیاتر دامەزراندنى دىل و دەروونە لە سەر ئیمان، وە تىكەل بوونە لەگەل
 لوطف و مېرەبانى پەرورەدگار، وەك چۆن تارىكى و زولمەتى شتى غەرب و
 نامۇ دلەكان دەتەوسىنپتەو، پەردەیان لەسەر ھەلدەدات، ھەروايش وەستان
 لە جزورى خودادا، دلەكان دەكاتەو و جىگىریان دەكات.

وہك ئىبن و عەطائۇللا فەرموویەتى:

رُبَّمَا وَقَفَتِ الْقُلُوبُ مَعَ الْأَنْوَارِ، كَمَا حُجِبَتِ النُّفُوسُ مَعَ الْأَغْيَارِ.^(۱)

بۆیە دەپت دلەكان ھەر لەسەرەتاو و پا پەنرین، كە بە جېھانى نادیار
 ئاشنا بىن، قورئانى پىرۆز كاتىك مەرجى بپروا دیارى دەكات بە ئایەتى:

يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ، خَوْ بپروا بوون بە جېھانى غەیب و شاراو، بۇ ئەو كاتە
 نىيە كە دونیات بەجى ھىلاو و خۆت دەكەویتە ناو غەیبەكەو، ئەو كاتە ھىچ
 ھونەرتكى تیدا نىيە كە بپروا پى ھەپت.

صۇفى ھەر لە دونیادا ئەو بپروایە بەرجەستە دەكات، بۆیە زۆریە پىكارە
 پەرورەدەببەكان، پۇچونە لە ناو جېھانى نادیاردا، بۇ ئەو ھى عالەمى غەیبى لا
 ئاسان بپتەو، دەپ قوفلى دلى بکاتەو، ھەرگىز ناگونجى واتا و ناوەرۆكى
 فەرموودە و ئایەتە پىرۆزەكان وەرگىرت، ئەگەر تىكەل بە گومراپى ئەو كۆمەلگا
 شىواو بووپت و، خۆپى ئى دەرباز نەكردپت.

بۆیە پىوېستە باش بپر لە قورئان و واتاكانى بکاتەو، مەگەر دلى قوفل
 درابىت و مۆرى بەدبەختى بەسەردا نراپت:

(۱) إيقاظ الهمم ص ۲۸۰.

﴿ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ﴾ (محمد ۲۴)

کهواته به ناچاری بهو نامانجه دهگهین که دهلیم:

له بهرئهوهی رښتیا تهصهووف گهورهترین و تهواو ترین رښازه، که پهپرهوانی به حهقیقهتی ئیسلام ناشنا بکات.

وه باس کردنی نهم رښازهش کهسی پسرپور و شارهزا و خاوهن پله و مقاماتی تهصهووفی دهویت، وه کهسیکی وایش لهم چهرخه دا زور به دهگمهن دهس دهکهویت و، وهک ئیکسیری لئ هاتووه، وه له بهرئهوهی ئه گهر کهسیکی وایش له نارادا بیت ههرگیز ناتوانیت وهک ئهوهی زانای گهوره و مهزن (ئیمامی غهزالی) بینویهتی ناوا ئه وړۆله کاریگه ریه ببینیت، بویه باشتین هوکار بو گهیشتن به خزمهتی شهریهت و حهقیقهت، لهوه دا دهبینمهوه، که بتوانین له ناوهړوکی کتبی ناوازی ئیمامی غهزالی (ژبانهوهی زانسته ئاینیهکان) (احیاء علوم الدین) حالی بین، که هیچ کهس ئه مړۆ لهو بواره دا ناتوانیت (صه د یهکی به پیزی و به تامی) ئه وکتیبه بخاته بهر دهستی خوینه رانهوه.

بویه وا دهزانم وه رگپرانیشی به زوبانی شیرینی کوردی، ئه ندازه یهکی باش نه و تام و چیرزه له دهست نادات و، ده توانین بو تیگه یشتن له شهریهتی ئیسلام و نه سرارهکانی رښتیا طهریهت و تهصهووف که لکی تهواوی لئ وه رگړین و، دلهکانی پئ ببوژنینه وهو. خزمه تیگیش بیت به کتبخانهی په سه نی کوردی.

خودا یارو هاوکارمان بیت.

بۆچی ئىحيای غەزالی پيويسته ؟

خوتنه‌رى به‌رئز:

رنگای ته‌صه‌ووف به‌وگرانییه، سوارچاکانی ئەو مه‌یدانه‌ش به‌وکه‌می‌یه،
شاره‌زایانی ئەو بواره‌ش به‌و دانسقه‌یی‌یه، بانگه‌شه‌کارانی طه‌ریقه‌تیش (که
خۆیشیان بئ ناگان له‌به‌رنامه و نه‌یه‌یه‌کانی طه‌ریقه‌ت) به‌و زۆری و کچ و
کالییه، ئەى چۆن بتوانین رنکا چاره‌یه‌ک ببینینه‌وه، که نارامی بگپژته‌وه بۆ
دله‌کان، هه‌ناسه‌کان به‌ ئاسوده‌یی بینه‌ دهرده‌و، تام و چپژی ئیمان و برپايش
بکه‌وتته‌وه سه‌رزارو دلى هه‌موو دلسۆزه هه‌ستیاره‌کان.

ده‌بئ چى بکه‌ین که دلسۆزانی رتبا‌زى خوداناسی به‌ ته‌صه‌ووفی راسته‌قىنه
ناشنا بکه‌ین، به‌ دلنیا‌یه‌وه هه‌رگیز خۆم به‌ شایسته نه‌زانیه‌وه، که ته‌قه له‌و
ده‌رگای باسکردنی رتبا‌زى په‌روه‌رده‌یی ته‌صه‌ووفی یه‌ بده‌م، هه‌رگیز له‌و ئاسته‌دا
خۆم نابینمه‌وه، که له‌ وشه‌و فه‌رموده‌و په‌رمزو مه‌غزای رسته‌ پر له‌
ماریفه‌ته‌کانیان حالى بيم، چ جاي نه‌ودى که نه‌و باسه‌ گرنگه‌ی که خاوه‌نى
(قُوْتُ الْقُلُوْب) ی ئەبو طالیبی مه‌ککى و خاوه‌نه‌کانی ريساله‌ی قوشه‌یرى و
فتوحاتى مه‌ککى و غونیه‌ی هه‌زرده‌تى غه‌وٲ و هاو وینه‌کانیان کردویه‌نه، که
بتوانم وه‌ک نه‌وان که به‌ نوسراوه‌کانیان کردویه‌نه، ئاودپیری دلى تینوانی رنکای
هیدایه‌ت و خوداناسی بده‌م.

زۆرم بیرکرده‌وه، جى بۆ ئەم قو‌ئاغه‌ی خوتنه‌ر و تینوانی رنکای حه‌قىقه‌ت
ده‌شیت و، چۆن خزمه‌تى رۆحی و ئیمانیه‌یان پئ بکريت، که له‌ ئاستى ئەم گه‌له
سته‌م دیده‌دا بئت، که به‌ نه‌ته‌وه و میله‌ته‌ی نه‌ولیا په‌روه‌ر ناسراوه، وا خه‌ریکه
دیوه‌زمه‌کانی ره‌ش و تاریکی به‌ناوی به‌ره‌ه‌لستی کردنی بیدعه‌وه، هه‌موو رنکه‌و

دەروازە پۇقى و مەعنەویيەکان لە خەڵکە ھەژارەکە دادەخەن و، پێبازی تەصەووف بەرە و پڕوی ھەموو تۆمەتێکی خراپ و نەشیاو دەکەنەو.

قەسەى ئەوان لای دانا و شارەزاو خاوەن فامەکان، ھېچ نرخ و بەھاو ئەرزیشکی نییە، بەلام نەوێ تازە پێگەیشتوو بەھۆی خوێندنەوێ پەراو نامیلکە تازەکانەو، کە ھەندیکیان ژەھریان لێ دەتکێت و، دژ بە پێبازی سەلەفی صالحین نوسراونەتەو، کاریگەری نەپێی لە سەریان دەبێت.

بۆیە بەدُنیاویيەو دەمى سائە نەو متامەنەم لەدَلدا چەسپاو، کە کتێبی ناوازە و مەوسوعەى پیرۆزو بەرفراوانی (ژيانەوێ زانستە نایەبیەکان) (إحياء علوم الدين) ی نیمامی غەزالی، باشترین ھۆکارە بۆ گەشتن بەو مەرام و نامانجە، لەپڕوی ئەم خالانەى خوارەو:

یەكەم:

گەورەترین و ناوازەترین کتێبە کە لە جیهانی ئیسلامدا ناویانگی باشی دەکردوو، سەدان جار لە چاپدراوەتەو و، کەم کتێبخانە ھەبە لە دونیای ئیسلامدا ئەم کتێبە پیرۆزی تێدا نەبێت.

دووھەم:

بە پێى فەرموودەى مامۆستایانى موجیزم جەنابى مامۆستا مەلا عەبدالكريمى مودەریس و باوکی بەرپۆرم (أعلى الله مقامهما) کە ھەمیشە ھانیان دەدام دواى تەواوکردنی خوێندنیش، ھەمیشە خەریکی متالای ئیحیای نیمامی غەزالی بۆ، بۆیە منیش ھەر لە سەرەتای ھەشتاکانەو، ئەو کتێبە پیرۆزم بە تەواوی خوێندۆتەو و، گەلێ جارێش بەدواى پاقەو مەبەستەکانیدا دەگەرێم و سوودم لە مامۆستایان و سەرچاوەکان وەر دەگرت. تاگەیشتمە ئەو دُنیاویيەى تەنھا یەك نوێژ بەپێى مەرجە پیرۆزدەکانى نیمامی غەزالی ئەنجام بەدەیت لە

صه دان نوژی تر چاکترو به به ره هم تره، وه تام و چژیشی به رده وامه و هه رگیز له بیرناکرت. که له ژبانی خۆم دا ئەم پاستیه به رجه سته بووه. وه هه ولێشم داوه هه ندیک له کتێبه کانی، وهک: کیتابی (عیلم) و کیتابی (آداب الصُّحْبَة) و هه ندیک په راوه کانی تریش به دهرس بلیمه وه و پێ به هه ره مه ند بيم.

سێیه م:

ته وای زانایانی ئەهلی ته صه ووف، له کاتی خویندنه وهی نیجازه نامه ی مه لایه تی دا، یه کێک له مه رجه هه ره سه ره کیه کانیان نه وه بووه، که وه صیتیان بو نیجازه وه رگره که یان کردووه، که هه میشه و رۆژانه متالای (نیحیا علوموددین) بکهیت، ئینجا نیجازه که یان پێ ده به خشین.

چواره م:

له ژبانی هه زره تی شیخ عومه ری ضیاء الدین دا (قدس الله سره) باس کراوه که هه میشه نه و زاته له کۆر و مه جلیسه کانی دا ده بویه خۆی یان یه کێ له زاناکان، په ریه ک یان زیاتری ئەم نیحیایه بخوینته وه و، شه رحی بکه ن و له ژتر سببه ری نیحیادا له هه وشێ خانه قادا دا بنیشن و به بۆن و به رامی سفره و خوانی غیزای رۆحی کتیبی نیحیا، میشکیان ناسوده بکه ن و، خۆیان له سه ر عیباده تی راسته قینه راهێنن.

پنجه م:

ئه وهی به نده له توژی نه وهی نیحیای غه زالی بۆم ده رکه و تبیت:

زوبانی نیحیا تایبه ت نییه به چین و توژی که وه، به لکو ئەم کتێبه پیرۆزه سه رچاوه یه کێ ئاوه شته کردنه وهی دله کانه، هه رکه سیك له هه ر ناستیکدا بیت، به ئەندازه ی تینویتی خۆی، مشته ئاوی ئێ دهرده هینیت و خۆی ئێ ئاواشته ده کاته وه. بۆیه ئەگه ر بلین:

خوینده واری ئاسایی و، موریدی قوناغی سه ره تایی رتبازی خوداناسی، به هۆی

ئىحياۋە ھەرىكەتلىك دەكەۋىتتە سەر سىككەي ئىستىقامەت و لە ئامانچى داھاتوۋى ترسى نامىنىت، ئەۋە ھىچ زىادە پەۋىيە كىمان نە كىردوۋە .
 كە بە پاستى ئىحياي غەزالى قۇناغ بە قۇناغ دەستى دەگىرت و لەمە ترسىيە كان رىزگارى دەكەت، بۆيە دەتوانىن زىاتىر دۇنيابىن:
 كە گوتارى تەسەۋۋفى ناۋ پەراۋەكانى (ئىحيا)، كەلگى بۇ ئەۋلىيا گەۋرەكان زىاتىر ھەيە، چۈنكە لا نەدان لە سىككەي ئىمان و بەختىارى و . پابەندىبون بە فەرمانەكانى شەرىعت، لە دۋاي كامىل بوۋنى عەقىدە سەخت ترە و خۇپراگرى زىاتىرى دەۋىت.

مورشىدى راستەقىنەش دەپىت ھەمىشە سىنگى كراۋە پىت، لە ميانى خۇف و پەجادا پىت، بۆيە ھەمو پىشپەتە ترسناكەكان كەپو لە خۇي و مورىد و پىنگە يىشتۋانى رىتباۋى تەسەۋۋوف و خوداناسى دەكەن ، لە چۈر چىۋەي ئىحيادا چارەسەرى خىراپى بۇ كراۋە، ھەموو كەسىك لە ھەر ئاستىكدا پىت، وا دەزانىت كە خاۋەنى (ئىحيا) قسە لەگەل رۇخى ئەۋدا دەكەت و، دەۋاۋ دەرمانى تايىبەتى بۇ سارپىز كىردى بىرىن و خەم و گىرغەكانى دەنۋىنىت و دادەنىت.

شەشەم:

زوبانى (ئىحيا) زوبانىكى پىر لە ئىخلاص و دۇسۇزىيە، دۋاي دەپان تاقىكارى سەخت و، بىرىنى ھەموو دەرياكانى زانستە باش و خراپەكان، ۋە پەرىنەۋە لە ھەموو كىشەۋ گىرغە رۇخى و نەفسىيەكان، ۋە دۋاي ئارامى دۇل و ئاۋاشتەپى دەروۋن و ،گەشتىن بە پەلەكانى پەزىمەندى تەۋاۋ لە حىزورى خودادا، دۋاي ئەۋەي نوۋرى (حەقىقەتى موحەممەدى) لە دۇيدا داگىرساۋ، پىشتى گىراۋ تەخۋىل كرا كە ھەئسىت بەۋ ئەركە پىرۋەزى كە دۇلەكان ئاۋەدان بىكەتەۋە، دۋاي مەشت و مېتىكى زۇر لەگەل فېكرەي باطينىيەكان و فەيلەسوفەكان و بىدعە سازەكان و، سەركەۋىتى بە سەر ھەموو گىرۋ و تۈنۈزۈ تاقىم و كۆسپ و

گرفته كاندا، وه دواى ئه وهى كه بۇ خۆى ۋ به يارمه تى هه ميشه يى پهروهردگارى و، له رڭگه ي مورشىد و مامۆستاي مه عنه وى خۆيه وه رڭگه ي له پڭگه ي حه قىقه ت كهوت و لىي تىراوبوو، چاوى دلى به تهواوى كرايه وه، هه موو نه سراره كانى قورئان و حه قىقه تى رساله ي ئىسلامى بۇ دهركه وت، ئىتر نه م كتتبه پىرۆزه ي داناو، بوويه سه رچاويه كي نوور و فيوضات خودايى بۇ هه موو جۆره كه سه كان و، له هه موو ئاسته كاندا، كه توانييان له ناو جهاني پىرئاوه داني ئىحيائى غه زالى دا (خوداي لى رازى بىت). به ويست و مه رامى خۆيان بگهن،

حه وته م:

ئه وهى زياتر سه رنجى راكئشام و باشتىر ئه و رايانه ي بۇ پشت پاست كرده وه ئه وهيه كه:

ئىماى غه زالى دواى برىنى قۇناغى نوسينه وهى ئىحيا، ئىتر نوسراو و په راوئىكى ترى بلاو نه كرده وه، كه بۇ تۆزىكىش به دگوماني دروست بكات به رامبه ر به سه وائيه مه عريفيه كان و، رڭباز و به رنامه پهروه رديه كه ي غه زالى له ناو ئىحيادا، به لكو هه ركتتبيكى ترى دانا بىت، يان به رگرى له فيكره و مه نه جى ئىحيا كرده وه، يان به ربه رچى ره خنه ي نه ياراني داوه ته وه، يان له و بابته ي بىرپاوه رو رپره وى ته سه وو فويه وه، به به لگه و بنه ماي په سه ند و شپاوتر به رنامه كه ي تۆكمه تر و، نمونه كانى زياتر به رجه سه وه، به لگه كانى پون و ناشكراتر كرده وه.

هه شته م:

جڭگاي دلخۆشى يه، كه هه موو ميلله ته موسولمانه كانى جهان سووديان له م شاكاره پىرۆزه وه رگرتووه و، وه ريانگى پراوده ته سه ر زوبانه زيندوه كانى نه ته وه كانيان، به لام جڭگاي داخه كه جگه له هه نديك په راوى تايبه تى، له سه ر ژباني ئىماى غه زالى و، وه رگىراني هه نديك له په يامه بچوكه كانى و، دواتريش

وهرگيراني كورتكراوهي نىحيا به زوباني كوردى، كه جيگاي خوځه تي دهست خوځيان ئى بكهين و خودا نمونه يان زياد بكات، به داخه وه نه م به ره مه گه و ره و پيروزه نه وهنده ي من بزانه كهس خوځى ئى نه داوه، بويه ساله هايه كه گوي قولاخ ده بم ليره وه وي، هه رچه نده زور له دوستان و هاوپازان پيشنياريان بو ده كردم بو نه م كاره پيروزه، به لام نه مويست خوځى ئى لابه دم و، نه يشمزانى كه راسته وه ده بئيت نه م شاكاره له ناو ميلله تي كورديشدا ببئيت و، لئى به هره مه ند ببين . تا دواچار و به ناچارى شانم دايه به رى، من دئنيام گروپيكي شاره زانو نريك له يهك و هاوپازو دلسوز، پيكيه وه نه م كاره پيروزه يان نه نجام بدياه زور سه ركه وتوتر ده بوو، به لام كه كه سيكي تر شاني نه دايه به رى، كورد واته نى له نا عيلاجى دا ره جهب سه رقافله يه، بويه بپارم دا:

پشت به خوداو پشت قايم به هيমে ته دي دوستاني خودا، كه دهست به كاريم له وهرگيران ورافه كرن و له سه رنوسيني نه م شاكاره پيروزه.

نويه م:

كتيبي ته سه ووف له كوردوستاندا و به زوباني شيريني كوردى، ليره وه وي له سه رى نوسراوه و بلاوكراوه ته وه، كتيبي عه قيد و بوروباوهرپان نه وانه ي كه گرنگى به شه ريعه تي پيروز و لايه نى په روه رده يي و هه ردو شاباله كه ي جهاد ده دن، سوپاس بو خودا نه ندازه يه كي كه م بوونيان هه يه، به لام كتيبخانه ي كوردى تا ئيستاش كتيبيكي واي تيدا نيه كه به نه ندازه ي (نيحياي نيمامي غه زالي) هه موو بابه ت وزانسته كان له قاليبيكي مه عريفى و به پي به رنامه يه كي پر له نه زموون، حه قيقه تي دروشمه هه لكراوه كان و، ناخي كتيبه شه رى و عه قيدى و ته سه ووفيه كان، به يهك روه حيه تي پر له نيخلاص و، نه فه سيكي دريژ و، گبانتيكي پر له خو نه ويستى و، هيমে تيكي زور به رزو بالا دهسته وه پيشكهش بكات، كه هه موو جه سه ره كان يهك بخات و، بو چركه يه كيش له

عەقیدەى راستەقىنەى ئەھلى سوننەت و جەماعەت لا ئەدات و، بۇ يەك دېرىش لە ناو كرۆكى شەرىعەتى ئىسلام دوورنەكەوتتەو، كە بەھەموو توانای ھەول بەدات، بەھا و نرخ و قەدرگرانی بۇ فېقھى ئىسلامى بگېرتتەو، بەبەرنامەيەكى تېرو تەسەلى ئادابى تەسەووفیەو، تام و چىژی راستەقىنە بگېرتتەو بۇ ھەموو چەمك و بېگەو جەمسەرە بنەرەتیەکانى عیبادەت و خوداناسى، بە كالای بەبالا براوى پر لە تەقواو خۇبارىزى و یەكتا پەرسى، بەزەوق و شەوق و خوشى و شادیەكى دەرونى و پۇحى بى سنوور، بەیەك خستەو بەیەكەو بەستەو ھەموو ناوو نازناو ھەموو طەرىقەت و شەرىعەت و حەقىقەت، بە زانابى و شارەزاییەكى تەواوو، قەلەمىكى پەوان و زوبانىكى پاراوو، دەرونىكى پر لە ئىخلاصى وەك ئىمامى غەزالى (ھەزار پەحمەتى خودا لە گیانى پىروزی بىت).

بۆیە حەقىقەتى كىتیبى (ئىحیا علومو دىن) ئەم ھەموو جەمسەرەنەى یەك خستەو بەیەكەو بەستەو ھەموو ناوو نازناو ھەموو طەرىقەت و شەرىعەت و حەقىقەت، بە زانابى و شارەزاییەكى تەواوو، قەلەمىكى پەوان و زوبانىكى پاراوو، دەرونىكى پر لە ئىخلاصى وەك ئىمامى غەزالى (ھەزار پەحمەتى خودا لە گیانى پىروزی بىت).

بۆیە زۆر پىوېستە كىتەبخانەى ھەموو مائىكى كوردى موسولمان بەم پەراو پىروزە ئاوەدان بکرتتەو، دل و دەروون و ئىمانیانى بى دەولەمەندو بەھىز بکەنەو.

دەيەم: شاكارى (ئىحیا) سەرنج لە ناوەکەى بدە:

ھەموو زانستە ئىسلامیەکانى لە خو گرتوو، بە پى بەرنامەو پىبازى فووقەھای ئىسلام، بابەتە گرنگەکانى یەك لە دواى یەك باس کردوو، رېزەندىيەكى پىكو پىكى بۇ کردوو.

بەپى توپىرنەو شەرەزاییانى نەفسى و دەرونى، چارەسەرى بۇ ھەموو

كَيْشەو گىرەتەكان كىرەو، وە بە پىي بىنەماكانى پىرۆزى تەسەووف و رېيازى (أَهْلُ اللَّهِ)، كالاي تەقواكارى كىرەو بە بەرى ھەموو بابەتە زانستى و فيقىھى و پەندىارى و فەلسەفەكاندا، بەرنامەيەكى زۆر تىر و تەسەلى داپشتو، چۆن مورىدى خوداناسى پىي پىدەگەتت، چۆن خۆى لە نەخۆشىيە ترسناكەكان لا دەدات و، دەرمانى رەزىلى و بەخىلى و عوجب و خۆپەسەندى و خۆسەپاندنى بۆ دىارى دەكات و، ھەموو رەزىلە و نەخۆشىيە نەفسىيەكانىش لە دل و دەرەندا بۆ يەكجارى رېشە كىش دەكات؟! چۆن دەبىخاتە سەر سىككەى ئيمان و بىرواى متمانەى تەواو؟! چۆن پەپرەو كارىكى راستەقىنەى لى دەرەچىت بە رېيازى شەرىعت و طەرىقەت؟! چۆن دەستى مورىد دەگىرت و لە ژىر سايەى مورشىدىكى راستەقىنەى بەتوانادا، دەيگەتت بە بازارى حەقىقەت؟!

ئەمەيە بە كورتى پىرۆزە و ناوەرۆكى ئەم شاكارە مەزن و پىرۆزەيە.

و بەلامەو پەسەندبوو كە بەكوردى ناوەكەى بىت بە (ژيانەوھى زانستە ئاينەكان) كە وشەى ژيانەو دەگىرت ژيانەو بىت، يان: ژيانەو، بەلام بۆ ئاسانكارى لە وتەن و دەرپىندا، لە وەش كە وشەكە زياتر بوژاندەو لە خۆ بگىرت، (ژيانەو) مان بەلاو پەسەندترو جوان و ئاسانترىو.

ياز دەھەم:

گەل لە زانايانى ئەھلى تەسەووف و سەرچاوە باوەر پىكراوەكان و ئەوليا بەتواناكان رايان وايە: وەك چۆن زيارەتى كەعبەى پىرۆز بۆ خۆى عىبادەتەو، حەقىقەتى كەعبەش سەربەخۆ تەوەججوى مەعنەوى ھەيە، ھەركەسىكىش بە ئىخلاصەو لە پالیدا تەنھا سەيرى كەعبە بىكات، ئەو بەرەكەتە پىروى تى دەكات و، لەو تەوەججوى فەيزە تايبەتەيە بەھرمەند دەبىت، ئاواش بە دۇنيايەو سەيركردنى پەرەكانى (ئىحيا)، كە پىرەتى لە عىبادەت و خوداناسى، بەرھەم و پىزىكى تايبەتى ھەيەو، تىرپامان لە عىبارەتەكانى سوود بە بىروا

عه قیده ده گه ټنټ. نه گهر که سټیکش رټی له مورشیدی حه قیقی نه که وټټت، نهوا له خزمهت (ټیحیادا) ده توانټت زور به هره ی ته صه ووفی ئی وه برگرټ و، به نه سراره گانی به ندایه تی ئاشنا بټت، ته نانهت زور که سیش فهیزی مه عنهوی و به رزی پله و مه قامیان به هوټه وه *ده ست که وټووه و، هه گبه ی رځی و دهرونیانی ئی پرکردوه.

که واته جهانی (ټیحیا) سه رچاوه یه کی تری فهیزو به ره کاتی خوداییه و، له گه ل هه موو وشه و پرسته و فه صل و به شیکی نه م کټټبه دا، به ره که ت و مه عنهویات و ته وه جووهاتی تایبه تی (قوطبی زه مانی خوی) حه زره تی نیمامی غه زالی له گه لدايه.

خودای گه وره له و به هره پیروزه بټ به شمان نه کات، که پشت به خودا له باسی (که وره یی و فه ضائیلی ټیحیادا) هه ندیکی باس ده که ین. هه ووه ها نه م کټټبه پیروزه ئی خلاص پیشانی خوټنه رو شوټن که وتوانی ده دات، نه وه ش ئی خلاصی هه بټت خودای گه وره رټنمایي رټنگای حه قیقه تی ده کات، به و پټیه رټی له مورشیدی راسته قینه ده که وټت و ده بټته خاوه نی به هره ی مه عنهوی.

دوازده هه م:

لټتان ناشارمه وه نه وه ی زور لټی ده ترسام، به له رټی لادانی نه م کټټبه پیروزه بوو، که خودانه خواسته ده ست و قه ل ه میکی بیده سازان بوی بکه وټته کارو، به ناوی پاکسازی و پاکنوس و پالفته کردن و کورت کردنه ووه و، هه موو بابه ته رځی و مه عنهوی و ته صه ووفیه گانی ئی ده رټټټرټ و، تام و چټزه گانی ئی زه وت بکرټ و، ته حریف له ووته کانیدا بکرټ و، زور به ی زوری فه رموده گانی که هټناویه تی به بټ گه رانه وه بټ سه رچاوه متمان به بټ کراوه کان، به هه لټبه ستراو (موضوع) و هه ل ه و مونکه رو لاواز بیده نه قه ل ه م و، هه و لټبدن لایه نه مه عنهویه که ی کټټبه که فه راموش و له که دار بکه ن و، خوټنه ر سارد بکه نه وه

له سهری، یان نه و وتانه ی که واتای هاو به شیان هه یه، نه و به زوړیت یان به مه یلی خوی دایبیریت به سهر نه و واتایه دا که خوی دهیه ویت، یان هه و او مه یلی خوی نه و واتایه ده خوازیت، یان به ناشکرا نامانجی خوی هه یه و، دهیه ویت تیکرای خه لکه رۆشن بیره که به لارېدا بیات و فیری رېبازی (بیدعه سازانیان) بکات و له رېبازی دروستی ته هلی سوننه ت و جه ماعت و سه له فی صالحینی راسته قینه دووریان بخاته وه.

بویه به پټوېستم زانی نه گهر نه شتوانم مافی ته و او خوی به وهرگپړانی نه م کتېبه پیروزه بدهم و له پوی هونه ری و زمانه وانی و زانستی و نه ده بییه وه خاوه نی که موکوړیبه کی زوړیش بم، به لام پشت به خودا له پوی نینصاف و ویزدانه وه نابن رڼگا بدهین نه م شاکاره پیروزه به لایه کی تر دا بېریت و، دوور بخړته وه له تام و چتره رۆحیه که ی، یان له پیکانی نامانجه گرنگ و پیروزه که ی...

بویه دهست له دهست و هیزو پشت و په نا هه ر به خودا دهستمان پښ کردو نه گهر خودا دهر فته و ته و فیکی دا نه و ائمه ش وازی ئی ناهینین.

پیش نه وهی باسی کاری به نده بکه م له م وهرگپړانه دا، ده مه ویت زیاتر ناشنابین به خاوه نی نه م کتېبه به نرخه له پوی رو نکر د نه وهی نه م بابته تانه ی خواره وه:

یه که م: نیمامی غه زالی و سهره تاو پېگه یشتن و پله و مقامه کانی.

وه باسی به رزی و پیرۆزی (احیاء علوم الدین) له پروانگه ی راو هه لسه نگانندی زانا به ریزو نه ولیا کانه وه، وه هه لوستی زانا هه وچه رخه کانه وه به گشتی...

دوهه م: له پاشان دپینه سهر باسی به رنامه ی به نده، له چوڼیه تی وهرگپړانه که دا به ئیزی خودا.

وما توفیقی إِلَّا بِاللّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ اُنِيبُ

کورتە یەك له ژبانی ئیمامی غەزالی (قُدس سِرُّه)

ناوی: پێشه‌وای ناودار و ده‌ریای زانست و مه‌عریفه‌ت، تاقانه‌ی زه‌مان و تازه‌که‌ره‌وه‌ی دین (حُجَّةُ الْإِسْلَام) نه‌بو‌حامید مو‌حه‌مه‌دی کو‌ری مو‌حه‌مه‌دی کو‌ری نه‌حه‌مه‌دی طوسی شافیعی غه‌زالی یه .... خه‌لکی شاری غه‌زال و پێشه‌ی باوکیشی چینی خوری بووه، که ده‌لێن نیسه‌ته‌ی ئه‌م زاته‌یه‌شی لێ‌دراوه.

له شاری طوس سالی (٤٥٠)ی کۆچی له دایک بووه، له نزیک شاری مه‌شه‌هد، باوکی خوداناسیکی هه‌زاری ده‌سپاک بووه، له که‌سه‌به‌ته‌ی هه‌لالی ده‌ستی خۆی ده‌خوارد، که خوری ده‌چنی و له دو‌کانه‌که‌یدا ده‌یفرۆشت، که ده‌ستیشی به‌تال ده‌بوو زیاتر ده‌چوووه ناو کۆری زانایانه‌وه و، به سه‌ریاندا ده‌که‌را و خزمه‌تیشی ده‌کردن، گوێی لێ ده‌گرتن و لێیان فێر ده‌بوو، که گوێ بیستی فه‌رموو‌ده‌کانیان ده‌بوو، ده‌پارایه‌وه له خودا و ده‌ستی ده‌کرد به گریان، زۆر نه‌که‌رو‌زایه‌وه له ح‌زوری خودادا که منداڵیکی پێ بیه‌خشی‌ت، که ئاوا له دین شاره‌زا بێت و ئامۆژگاری موسوڵمانان بکات.

خودای گه‌وره نزا‌کانی ئێ وه‌رگرت و، دوو کو‌ری پێ به‌خشی، نه‌بو‌حامیدی غه‌زالی و نه‌حه‌مه‌دی برای.

دیاره زۆربه‌ی پیاوه گه‌وره‌کان ده‌بێت به هه‌تیوی و پێ باوکی گه‌وره ببن، بۆیه مو‌حه‌مه‌دی غه‌زالی هه‌ر منداڵ بوو که باوکی وه‌فاتی کرد و، به ئاوات نه‌گه‌یشت که به چاوی خۆی کو‌ره‌که‌ی له کۆری (فیقه) و ئامۆژگاریدا ببینی‌ت. به‌لام دایکی مایه‌وه تا نه‌وکاته‌ی که به چاوی خۆی بینی واخۆری به‌ختی کو‌ره‌که‌ی له سه‌ربه‌رزایی ئاسمانی سه‌ربلندیی هه‌لها‌ت و ناوبانگی به هه‌موو

لايه كدا بآلوبويه وه^(۱).

باوكى هەر له ژيانى ههژارى خۆيدا غهزالي و براكهى سپارد به هاوپرنيه كى
خېرخوازي نههلى تهسهووف و، پى ووت:

زۆر چه زم ده كرد فيرى خوشنوو سي بيم و له دهستم چوو، به لكو كوپره كانم
بهو ئاواته م بگهيه نيت، هه رچى ميراتيكم ئن به جيما سهرفى بكه له
فيىركردنياندا.

دواى وهفاتي باوكى، مامۆستاكهى تا تواناي له بهردهستدا بوو فيرى
كردن، له پاشان له بهر نه بووني نهيتواني تا سهرفيىريان بكات.
فهرمووى:

ئهگه ره ههژار نه بومايه زياتر فيىرم ده كردن، باشتروايه بچنه مه دره سهيه
كه وه، بژئوى ژيانتان بۆ داين بيىت و درئزه به خوئندنه كه تان بدن.
غهزالي فهرموويه تى:

له سه ره تاوه به دواى زانستدا ده گه پرين، نيه تمان ره زامه ندى خدا
نه بوو، به لام شهرفى زانسته كه واى كرد كه بمانخاته سه ر پاسته رنكاو
خوئندنه كه شمان ته نها له بهر خدا بيىت.

به ئن ئه م گواستنه وهيان بۆ قوناغيكى نوئ له خوئندندا هوكارى نه وه بوو
كه به ختيارى داهاتوو به دهست بهيىن.^(۲)

---

(۱) إحياء علوم الدين، تحقيق وتخرج علي محمد مصطفى وسعد المحاسبي: ترجمة الامام
الغزالي، الطبعة الاولى دار الفحاء، دمشق: ۱۴۳۱/۲۰۱۰.

(۲) تاريخ دمشق، ۲۰۵/۵۵. و طبقات الشافعية لابن صلاح ۲۵۰/۱ و سير أعلام النبلاء للذهبي
۳۲۵/۱۹ و طبقات الشافعية الكبرى لابن السبكي، ۱۹۳/۶ و اتحاف السادة المتقين ۷/۱.

سەرەتای خویندنی

هەر به مندائی له شاری (طوس) له خزمەت مامۆستاکەیدا ئەحمەدی کۆری محەممەدی پزکانی^(۱). که پیشتریش له خزمەتی مامۆستایەکی تردا بوو به ناوی (یوسف النساج).

له پاشان پزگای زانستی گرتەبەر بو (گورگان) و گەشت به خزمەتی ئیمام (أبو نصر الإسماعیلی) وه هەموو ئەوانه و بابەتە گرنگانەکی که ئێه وه فێر دەبێت دەینووسیتەوه، له پاشان دەگەرێتەوه بو (طوس).
ئیمام ئەسەدی مەبەنی دەئیت:

گویم له غەزالی بوو که ئەو روداوهی بو دەگیرامهوه که له پزگەکی طوس به سەریاندا هاتبوو، فەرمووی:

جەردەکان له پزگەماندا وهستان و پرووتیان کردینهوه، ئەوان رۆشتن و منیش شوێنیان کهوتم، پیشەنگیان لای کردەوه به لامدا، ووتی: خێرا بگەرێتو»
ئەینا به هیلاک دەچیت.

منیش پێم ووت:

داوات ئێ دەکەم له بهر خاتری ئەوهی که پزگای سەلامەتیت تەنها له لای ئەو دەست دەکەوێت، ئەو جانتام بو بگێرێوه، چونکه هیچ سوودیکی نابێت بۆتان.

ووتی: چی تێدايه؟

فەرمووی: هەموو گەشتەکەم له پێناوی ئەو زانستەدا بووه، که خویندوو مه و نووسیومه تەوه و لهویدا هەلم گرتوووه، کابرا پێکهنی و ووتی:

---

(۱) شاریکی بچوکه له نزیکي شاری طوس. اللباب في تهذيب الاحياء لابن الاثير ۵/۲.

تۆدهلىيى فېرى بووم و ئىستە ئىمەش له تۆمان وهگرئووه، ئهگەر له بهرت بوايه چۆن لیت دهسهندرا؟! له پاشان فرمانيدا به هاوريكاني بۆيان گيرامه وه، ئه مهش بووه زهنگيكي پر له هۆشيارى تا منى به ئاگا هينايه وه و، كه گه پامه وه بۆطوس، سئ سأل به پوختى زانسته كانم ده خویند و هه موويم له بهرده كرد، وام لىهات كه ترسى پنگه پرو جهرده يشم نه ميئي، كه بتوانن جار يكي تر له و زانسته پروتم بكه نه وه.

له پاشان گه يشته وه شارى (نیشابور) و، بهرده وام له خزمه تي (امام الحرمين) شيخي جووه يني دا مايه وه و، پيشكه وتنى زۆرى وه ده ست هينا له بواره كانى فېربوونى زانسته كانى مه زهه ب و، را جياوازه كان و، عيلمى (نوصول و جه دهل) و جۆره ها زانستى تر، كه ئيمامى جووه يني پي سهرسام بووبوو، پي ده يفه رمويت: غه زالى ده رياهه كي بن په ي و پان و به رينه ^(۱).

هه روه ها فه لسه فه و حيكمه تيشى خویند و، له هه مو زانسته كانيشدا گه يشته نه وه پرى شاره زا بوون و، تواناي تويزينه وه و ليكدانه وه و تيرامان و له سهر نووسين و شيته ل كردنه وه ي ته واوياني پهيدا كرد، تا وای لى هات له هه مو هونه رى زانسته كاندا دانراوى تاييه تي هه بوو، وه نوو سراوه ي سهر به خۆى له سهر داده نان و . روبه پوى راو بير و باوه په نادروسته كان بوويه وه و، به به لگه ي پر له پهنديارى و زانستى، بيروپاي هه موو له پرتلادراوه كانى پووچه ل ده كرده وه.

له نيوانى چوار سه د قوتابي پيشكه وتوویدا بووه پيشهنگى هه موويان، تا له ژيانى (امام الحرمين) دا ده رسه كانيشى ده ووته وه و كتيبى (المنحول) ي دانا، كه شيخي جووه يني دواى ئه وه ي سهرنجى دا فه رموى:

---

(۱) انظر: طبقات الشافعية الكبرى لابن السبكي ۱۹۶/۶ و اتحاف السادة المتقين ۷/۱

هه ر به زیندوویی منت خسته ناو چالهوه! نه ده کرا خۆت رابگرتایه و تا من له ژياندا بووم بـلاوت نه کردایه تهوه.

دوای ئه وهی له سالی (٤٧٨)ی کۆچی ئیمامی جووهینی وهفاتی کرد ، غه زالی ده رچوو به رهو دیداری (نظام الملك)، ته مه نی ٢٨ سالی تینه په راندبوو، ناوبانگی به هه مولایه کدا بلاو بووبویه وه.

هه مو زانا ناوداره کانیش له کۆری (نیزامولمolk) دا کۆ ده بوونه وه و ، هه مو دانیشتنه کان پرپان بوو له باس و خواسی زانستی و فیهی و پرسه ئالۆز و ناوازه کان، له م بواره شدا ئیمامی غه زالی بوو به پیشه نگی هه موویان و، هه موو دانیان نابه گه وره یی فه زل و زانایی غه زالی دا.

بۆیه به پز و شانازه وه کرا به سه ره په رشتیار و وانه بیژی مه دره سه ی به ناوبانگی (نیظامیه) له به غدا، که ئه وکاته ٣٤ سالی ته مه نی بوو.

به زانستی و زوبان پاراوی و قسه ره وانی و نوکته و ورده کاریه کانی هه مووانی سه رسام کردبوو. نه وهنده سام و هه یبه تی په یدا کردبوو له به غدادا، وهک عبدالغفاری فارسی زانای هاوچه رخی خۆی باسی دهکات و دهفه رمویت:

که که سایه تی غه زالی له سام و هه یبه تی خه لیفه و دهسته لاتداره کان زیاتر بووه^(١) وهک خۆی فه رموویه تی:

ده رسم ده گوته وه به سێ سه د قوتابی تایبه تی له مه دره سه ی نیظامیه.

وه له و قوئاغه ی ژیانیشیدا دهستی کرد به دانانی کتیب له بواره کانی ئووصول و، فیهو، عیله ی که لام، و حیکمه تدا^(٢).

---

(١) انظر: المنقذ من الضلال للغزالي، ص/١٧. و طبقات الشافعية لابن السبكي ٢٤٨/٦.

(٢) انظر: سير الاعلام النبلاء للذهبي ١٩/٣٢٣.

هۆکاره کانی

پیشره وی ئیمامی غه زالی له زانستدا

زۆربه ی هۆکاره کان یارمه تی ئیمامی غه زالی یان داوه که له هه مو بواریکی زانستیدا له پیشه وه بێت، وه له وه ده سه پێنانی یه قین دا به رنده و پیشکه و توو بێت:

- ۱- زۆر به گه رم و گوپی به دوای زانستدا ده گه را، وه هه می شه ئاما نچی بوو که بگات به راستیه کان و زانسته هاوچه رخه کان.
- ۲- توانایه کی ئیجگار به هیزی هه بووه بۆ له به رکردن و له بیر نه چونه وه.
- ۳- زیره کیه کی زۆر نایاب و بێ وینه ی هه بووه.
- ۴- نه وه هه موو سالانه ی که له مه درسه ی (نیظامیه) دا ده رسی ده ووته وه، به تایبه تی له بواری پێبازی نه هلی سوننه ت و جه ماعه تدا که نه وه پهری شوهره ت و ناوبانگی زیادی پێ دا بوو.^(۱)
- ۵- جگه له و ئیخلاص و نییه ت پاکیه ی که هه می شه خۆی پاده هینا له بهر خودا کار بکات و بخوینیت و هه لسوکه وت له گه ل خه لکی دا بکات. بۆیه نه م خووپه وشته جوانه زیاتر ناوبانگی پاکی ئیمامی غه زالی بلاو کرده وه و تا بهاتایه زیاتر متمانه ی له ناو خه لکی دا به هیزتر ده بوو.

---

(۱) انظر دولة السلاجقة، د. علي محمد الصلابي، ص ۴۵۰.

هه‌لگۆرانی گشتی و سهره‌کی

به‌سهر ئیمامی غه‌زالی دا

دوای ئه‌وه‌ی هه‌موو دونیا به‌ده‌میوه‌ پێده‌که‌نی و، هه‌مو زاناكان چۆکیان دادابوو له‌ حه‌زوری دا. وه‌ هه‌مو ده‌سته‌لاتداره‌كان سامیان ئی ده‌کرد و و پێزی بئ‌سنووریان ئی ده‌گرت، مآل و سامان و ژبان و به‌خته‌وه‌ری دونیای هه‌مووی له‌ لوتکه‌دا بوو. له‌ هه‌مو روویه‌که‌وه‌ له‌ پێشه‌وه‌ بوو. قسه‌ی هه‌یج که‌سێک نه‌یده‌توانی زآل ببیت به‌سه‌ریدا، شکات و سکاڵای هه‌یج که‌سێک به‌رامبه‌ری گوێی ئی نه‌ده‌گیرا، هه‌موو رۆژێک زیاتر ناوبانگی بلاو ده‌بوویه‌وه‌.

ئا له‌م کاته‌دا، بانگه‌که‌ری خودایی نه‌فس و گیان ۱ دئی ده‌هه‌ژنیت، هه‌یزی ئیمان و بپروا دئی ده‌هه‌روژنیت و، بازاڕێکی پازاوه‌ و ده‌وڵه‌مه‌ندی تر، پو له‌ هه‌ست و وێژدان و ده‌رونی ده‌کات، کاریگه‌ری له‌سه‌ر ناخ و ناوه‌رۆکی ژبانی ده‌کات، بۆیه‌ وه‌ک له‌ په‌راوی ناوازه‌ی (المنقذ من الضلال) دا قوئاغه‌ هه‌ستیاریه‌کانی ژبانی دیاری ده‌کات و. هه‌ندیک پراستی ده‌هه‌روژنیت، که‌ هه‌یما بو‌هه‌ندیکیان ده‌که‌ین وه‌ک ده‌فه‌رموویت: ده‌ستم کرد به‌ خوێندنه‌وه‌ی کتێبه‌ کانی (قوت القلوب)ی ئه‌بوظالبی مه‌کی و ئیمامی موحاسینی و، فه‌رمووده‌ ناوازه‌کانی جونه‌یدی به‌غدادی، به‌ دنیایی بۆم ده‌رکه‌وت که‌ ئه‌و زاتانه‌ خاوه‌نی حاڵ و مه‌قامی تایبه‌تین، نه‌ک خاوه‌نی ته‌نها قسه‌ کردن بن، منیش هه‌وڵمدا هه‌موو نه‌و بابته‌ زانستیانه‌ی که‌ له‌ پێگه‌ی فێریوون و خوێندنه‌وه‌وه‌ بتوانم وه‌ده‌ستیان به‌یتم، هه‌مویانم وه‌ده‌ست هه‌ینا، به‌لام ئه‌وه‌ی له‌ پێگه‌ی بیستن و فێریوونه‌وه‌ هه‌رگیز ده‌ستم نه‌ده‌که‌وت. دنیابووم که‌ پێگه‌یه‌کی‌تر هه‌یه‌ که‌ بتوانم له‌و ده‌روازه‌وه‌ پێی بگه‌م، ئه‌ویش به‌ پێگه‌ی سلوک و زه‌وقی ته‌سه‌ووپی تایبه‌تی، بگه‌مه‌ پێگای ته‌قواکاری و زانستی ناخیره‌ت. بۆیه‌ ده‌بیت واز له‌ هه‌موو په‌یوه‌ندییه‌ دونیاییه‌کانم به‌یتم، که‌ له‌ روی نییه‌ت و نه‌بوونی ئیخلاص و گرنگی

نەدان بە ڤنگای ئاخیرەت بوو، دُنیا بووم کە تەنھا ڤنگا چارەبەك لەو کیشە دەروونیە ڤزگرم بکات، ئەوویە کە ڤنگای زانستی ئەحوالی قیامەت بگرمەبەر، ماوەی شەش مانگیك لەناو ئەو گێژاوەدا بووم، تا لە سالی ٤٨٨ ی کۆچی دا ئارەزوو لە دەستی خۆم دا نەما و، زوبانم گیراو قسەم بۆ نەدەکرا و، دەرسەم بۆ نەدەوترایەو، تا خۆم خستە ناو ئامیزی مەهری پەرەردەگەرەو، دُنیا بووم کە بەرەو بەختیاربەکی زۆر نایاب هەنگاوم ڤن دەئیت و، ئاسۆبەکی ڤوون چاوەنوارم دەکات، بۆبەریارم دا ئیترازم لە هەموو دەستکەوتە دونیایەکان بێنیم و، بەرەو ڤووی چارەنوسیکی ڤوون و ڤرشنگذار هەنگاوبنیم^(١)

لە مانگی (ذي القعدة) ی سالی ٤٨٨ ی کۆچی، ڤیشەوا محەممەدی غەزالی بەغدادی بە جی هێلاو، ڤووی کردە مائی خودا، بۆبەجی گەیانندی فەریزەیی حەج،و، براکەیشی لە شوونی خۆی دانا بۆ و تەنەووی دەرسەکان، وە لە سالی ٤٨٩ ی کۆچی، هاتەو بەرەو دیمەشق و، دواي ماوەبەك ڤووی کردە (بيت المقدس) و ماوەبەك لە قودسی ڤیروژدا مایەو و، لە پاشان گەرایەو بۆ دیمەشق و، لە ڤۆژئاوای مزگەوتی گەورەیی ئەمەوی، وەك (ئیبی و عەساکیر) و ئیمامی (زەهەبی) باسیان کردوو، لە سەر منارەکەیی ئەو مزگەوتە بە نییەتی (ئیعنیکاف) مایەو. وە زیاتریش لە خانەقayı شیخ نەصری مەقدیسی دا دەمایەو، کە ئەمرو ئەو جیگایە بە ناو بانگە بە (غەزالییە). ماوەی دوو سالی لە ولاتی شام بەم شیو مایەو، وەك ئیمامی زەهەبی فەرموویەتی:

ڤۆژنك ئیمامی غەزالی چوو ناو مەدرەسەیی (الأمينية)، گوئی لێو بوو مامۆستا کە دەئیت: غەزالی فەرمووی:

---

(١) انظر: المنقذ من الضلال للغزالي ص٤٣ و مابعدھا بتصرف. وكذلك كتاب: رجال الفكر و الدعوة في الاسلام السيد ابو الحسن الندوي ج١ ص٢٢٥ و مابعدھا.

له ترسی ئهوهی دیسان دوو چاری عوجب و خو بهشت زانین نه بێتهوه، نهو
جینگایه شی چۆل کرد و پرووی له ولاتی میصر کردوو چووه شاری
ئهسکه ندریه و، له پاشان به هه مو شار و جینگهیه کدا دهگهرا، هه مو جوهره
ریازه تیکی نه فسی و رۆحی دهکیشا^(۱).

ههروهها شیخی زوبهیدی فهرموویهتی:

زاهیدی خوداناس (قطب الدین محمد) ئهرده بیللی، به پینووسی خووی
نووسیویهتی که فهرموویهتی:

(حجة الاسلام) محهمه دی غه زالی فهرموویهتی: له سه ره تاوه مونکیری
رێبازی پیاوچاکان و مه قامی عاریف و خوداناسان بووم، تا ئه و کاتهی هاوپییهتی
شیخ یووسفی نه سساجم کرد له طوس، ماوهیه ک پالفته و هیله ساوهی دلمی
دهدا به هه وڵ و موجهه ده، تا هه ندیک فهیز و واریداتی خودایی داباری
به سه رمدا، له خه ودا به خزمهت خودا ﷻ گه یستم فهرمووی:

ئه ی ئه با حامید! و وتم: ئه وه شه ی تانه له گه ئما ده دویت!

فهرمووی: نه خیر من خودای تۆم که هه رشه ش لام ئن گرتوییت ...

له پاشان فهرمووی: واز له و خهت و هیلانه بهینه که کیشاوته بۆ خۆت،

(أصْحَبْ أَقْوَاماً جَعَلْتَهُمْ فِي أَرْضِي مَحَلَّ نَظَرِي وَهُمْ الَّذِينَ بَاعُوا الدَّارِينَ

بِحَيِّي) واته:

له گه ئل ئه وانه دا بگه پێ و ژیا نیان له گه ئدا به سه ره به ره، که له سه ره زه ویدا
نه زرگای په حمه تی منن، ئه وانه ن که دنیا و دوا پۆژیان فرۆشتوو له پیناوی
وه ده ست هی نانی خو شه ویستی مندا، عه رزم کرد سویندت ده ده م به عیززه تی
خۆت، ئه گه ر فینکایی خو شه ویستی و گومان باشی به وانه نه خه یه ناو دلمه وه!

(۱) انظر: اتحاف السادة المتقين للشيخ الزبيدي ج ۱_ ۸

فهرمووی: ئەوا کردم، ئەوەی تۆی لەوان دابریوە، سەرقالیتە بە خۆشەویستی
 دونیاو، بە ئیرادە و ئارەزووی خۆت خۆتی ئی پزگار بکە پێش ئەوەی بە زۆر لێی
 دور بخریتەو، وە لە جیواری قودسی و پیرۆزی خۆمەو و هەندیک فەیز و نووری
 تاییەتیم پزاندوو بەسەرتدا، لێی بەهرەدار بە و لە کیسی خۆی مەدە...
 ئەفهرمویت: بە ئاگاهاتمەو و زۆر بە دلخۆشیەو گێرامەو و بۆ شیخەم
 (یوسف النساج)، بە خەندەبەکەو فەرمووی:

ئەو ئەباحامید! ئەو سەرەتای پزگا سەختەکانمانە، کە بە پێی خۆمان
 ئەو پزگایانەمان بپرو، ئەگەر زیاتر هاوڕێتیمان بکەیت چاوی دلت بە
 کلی پشگیری و حەقیقەت دەپزێت و، بە چاوی خۆت عەرشی بالآ و
 چواردەورەکە دەبینیت، هێشتا بەویش پازی نابیت، تا ئەوەش دەبینیت کە
 هیچ چاویک هەستی پێ ناکات و لە گەردوگۆلی ئینسانییەت پزگارت دەبێت و
 صەفایەکی تەواو و لە سروشت و گیانت دەکات، لە سنووری ئەقل دەرباز
 دەبیت و راستەوخۆ گۆیت لە خیطابی پەروردگار دەبێت، وەك چۆن بە موسا
 پێغەمبەری فەرموو:

يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ القصص/ ٣٠^(١).

شیخی زوبەیدی لە حەزەرەتی شیخ عەبدولوەهابی شەعرانییەو
 دەگێڕێتەو کە لە کتێبی (الأجوبة المرضية) دا فەرموویەتی:
 شیخ موحدددینی عەرەبی فەرموویەتی: غەزالی پەحمەتی خودای ئی بێت،
 دەیفەرموو:

کاتی کە وستم بچمە ناو پززی ئەهلی عیرفانەو، تا پەرداخی لە شەرابی
 عەشقی ئەوان بنۆشم، وە سەیری خۆم کرد، زۆری پەردە و حیجابی گەرد و

(١) اتحاف السادة المتقين ..... للشيخ الزبيدي ٩ ب ١

گوناهو دووری، پښتایان لږ گرتبووم. تا نه وکاته ش مورشیدیکم نه بوو، بویه چومه ناو خه لوه ته وه، چل رږزی ته واو له خه لوه تدا خبریکی موجهه دهی نه فسی و پزازهت کیشان بووم، سه رچاوه یه کی صافی زانستیم له سه ر کرایه وه که له پیشتی شتی وام نه بوو، سه رنجم دا هیژنکی فیهی تیدایه و زاله به سه ردلما، دیسان گه پامه وه بو ناو خه لوه تیکي تر، چل شهوی تر له پزازهت و موجهه دهی نه فسا بووم، زانستیکی زیاترم له سه ر ناشکرا بوو، ناسک و صاف تر بوو، پی دئشاد بووم، به لام نواریم هیشتا هیژنکی به لگه و سه رنج دانی تیدایه، بو جاری سی به م چل شهوی ترم له خه لوه تدا به سه رده برد ، زانستیکی پاک و ناسک و صاف ترم لږ ناشکرا بوو، که سه رنجمدا نه مه ش جوریک له تیکه ل تیدا بوو له زانسته کان، که هیشتا نه گه یشتبووم به (عیلی له دونی)، واته:

نه وانیه کی سه رچاوه ی عیلمه که یان به ته واوی له لایه ن خوداوه یه ، بوم ده رکه وت نووسینه وه له سه ر سرینه وه ی پهرده و حجاب به کان جیاواز تره له وه کی که شت بنوسریتته وه له سه ر دلیک که یه که مجار صاف و پوخته بویت .. وه له هاو وینه کانم جیا نه ده بوومه وه مه گه ربه هه ندیک فرمان نه بیټ .

شیخی نه کبه رفه رموویه تی:

ره حمه تی خودا له غه زالی، نه وه ونده خاوه نی ئینصاف بوو (له گه ل نه و هه موو پله و پایه به رزانه دا) خو یی له ده عوا ده پراست^(۱).

---

(۱) اتحاد السادة المتقين ج ۹/۱

تاریف و پیاوه‌لدانی گه‌وره مه‌شاخی و

زاناکان له سه‌رغه‌زالی

ئێبن وسوبکی له چه‌زهره‌تی شیخ ئه‌بولحه‌سه‌نی شازلی (خودا لئی پازی بیٚت) ده‌گێڕێته‌وه‌ فه‌رمویه‌تی: که به خزمه‌ت خودا گه‌یشته‌وه‌ ﷺ، خودا به نیمامی غه‌زالی شانازی به‌سه‌ر چه‌زهره‌تی موسی و عیسی‌دا ده‌کرد (سه‌لامی خودایان له سه‌ر) و ده‌یفه‌رموو: ئایا له ئومه‌ته‌کانی ئیوه‌دا زانا و حه‌یڕیکی وه‌ک غه‌زالی‌تان تێدایه‌؟ فه‌رمویان: نه‌خێر.

وه‌ پرسیاریان له گه‌وره‌ی زه‌مانی خۆی (أبو‌العباس مه‌رسی) کرد ده‌رباره‌ی نیمامی غه‌زالی، فه‌رمووی: من شایه‌تی پله‌ی (صد‌دیقه‌یه‌تی عوظمی) ی بۆ ده‌ده‌م ^(١). هه‌روه‌ها شیخ ئه‌بولحه‌سه‌نی شازلی به‌ هاوڕێکانی ده‌فه‌رموێت: ئه‌گه‌ر کارێکتان بۆ په‌یدا بوو له‌ حه‌زوری خودا دا، ته‌وه‌سول بکه‌ن به‌ (نیمامی غه‌زالی) خودای ئی پازی بیٚت.

شیخی (ئێبن و عه‌ره‌بی)ش فه‌رمویه‌تی:

نیمامی غه‌زالی له گه‌وره‌ سه‌رکرده‌کانی نه‌ه‌لی طه‌ریقه‌ته‌.

هه‌ندێک له‌ دۆستانی خودا نیمامی غه‌زالی یان له‌ ده‌شتێکدا بینێ، گالۆکیکی به‌ ده‌سته‌وه‌ بوو، به‌رگێکی پیناوی له‌به‌ردا بوو، دوا‌ی ئه‌وه‌ی که له‌ پێشتر ده‌یبینی سێ سه‌د که‌س له‌ موده‌رپسه‌کان له‌ خزمه‌تیدا ده‌رسیان ده‌-خوێند و سه‌د له‌ ئه‌میره‌کانی به‌غدا له‌ حه‌زوریدا داده‌نیشتن.

ئێستاش به‌وشیوه‌ ده‌یبینیٚت، عه‌ززی کرد ئه‌ی پێشه‌وا! ئایا ووتنه‌وه‌ی ده‌رسی

---

(١) الکواکب الدرية في تراجم السادة الصوفية / الطبقات الكبرى زين الدين المناوي ج/٢

ص ٢٩٢، دار صادر، بیروت.

زانستی لەم حالت باشت نه بوو؟ ئیمامی غەزالیش بە تورەیی وە سەیرێکی کرد
و فەرمووی:

کاتی مانگی بەختیاری لە سەر فەلەک و ئاسۆی ئیرادەتمەندی هەڵبات، وە
خۆری عەقڵ و پەندیاری شانی دادا و بەرە و پۆژئاوای گەشتن بە حەزور ئاوا
بوو، ئەو کاتە وازم لە ئارەزوای (لە یلا و سوعدا) هیئا، گەر پامە وە بۆ لای ئەو هی
کە یە کەمجار لە گەڵیا ئاشنا بوووم، بانگکەری شەوق و خۆشەویستی بانگی
لی کردم: لە سەر خۆ بە و پراوەستە، ئێرە ئەو مەنزڵگایە کە ئارەزوت لێیەتی و بە
دوایدا دەگەرێت. فەرموو دابەزە و ئێرە بۆ مێنەرەو...

تَرَكْتُ هَوِي لَيْلِي وَ سَعْدِي بِمَنْزِلٍ   وَعُدْتُ إِلَى مَصْحُوبٍ أَوَّلَ مَنْزِلٍ
وَنَادَتْ بِي الْأَشْوَاقُ مَهْلًا فَهَذِهِ   مَنَازِلُ مَنْ تَهْوَى رُؤْيَاكَ فَانْزِلْ^(١)
(واتە:

کە دیم مەنزڵگەیی عەشقی حەقیقی وا لە سەرێیە
دەین تەرکی بکەم حوبی، لە بۆ سوعدا و لە یلێیە
ئەوا مەعشوقی راستیمە دەن: ئێرانە ئەو جێیە
کە تۆ ویستوتە، خێراکە، بفرموو لە یلی تۆی لێیە^٢
هەر لە و بازاری ئەوینەدا لە وەرگێڕانی هۆنراوەیەکی (ئەبوتەمام) دا دەلیم:^(٣)
بیگوازەو هەرکۆی دەتەوێ دڵ لە ئەوین
حوبی کە لە بۆ دلبەری ئەووە دڵ بوو دەمی

---

(١) روض الراحين حكاية ٤٦٨ ل ٥٠٩، و الطبقات الصوفية للمناوي ب/٢/٢٩٣.

(٢) وەرگێڕاوی (ئەحسەن)

(٣) (ئەحسەن موفتی) وەرگێڕاوی ئەو شیعری أبو تەمامە کە دەلێت:

نَقِلْ فَوَازَكَ حَيْثُ شِئْتَ مِنَ الْهَوَى   مَا الْخُبُّ إِلَّا لِلْحَبِيبِ الْأَوَّلِ
كَمْ مَنْزِلٍ فِي الْأَرْضِ يَأْلِفُهُ الْفَتَى   وَحَنِينُهُ دَوْمًا لِأَوَّلِ مَنْزِلٍ

نولفەت بە چ مەنزڵگەووە دەیکات کە دەبینی

ناهی دلی هەر بۆیە کە مین دولبەرەمی

ئیمامی نەووەوی^(١) لە شیخی تەفلیسی وە دەگیرێتەووە^(٢) کە سەرژمیری کتیب و پەرپاوەکانی ئیمامی غەزالیم کردووە کە دایناون، وە دابەشم کردووە بە سەر تەواوی تەمەنی دا هەموو پۆژێک چوار مەلزمەمی بەردەکەوێت. (هەر مەلزمە مەیهک شازدە لاپەرەیه)

ئیمامی یافعی فەرموویەتی: ئیمامی گەورە أبو الحسن (علی بن حرزهم) فەقیهی بە ناو بانگی مەغریبی، زۆر بەرپەرچی کتیبی ئیمامی غەزالی دەدایەووە، قسەیشی دەبێستراو جیگەیی متمانەیی خەڵک بوو، فرمانی دا هەموو نوسخەکانی ئیحیا کۆبکێرنەووە و، لە پۆژی جومعه دا بە بەرچاوی هەمواندا بسوتێنرێت، ئەو شەوی جومعه یە لە خەوا بینی کە دەچوووە ناو مزگەوتەووە، سەیر دەکات حەزەرەت ﷺ تەشریفی لە وێیە، حەزەرەتی ئەبوبەکر و حەزەرەتی عومەریش لە خزمەتیدان (خودایان ئی پازی بێت) ئیمامی غەزالیش لە بەر دەمی پێغەمبەر ﷺ پەرپاوەستاو. کاتێ (ابن حرزهم) گەیشته بەرەووە، غەزالی فەرمووی:

ئەو پێغەمبەری خودا ئەو پیاووە خەصمی منە و شکاتم لەووە، ئەگەر دەربارەیی (إحیاء) بەو شیوێیە کە ئەو دەبێت، ئەوا من تەووبە دەکەم لە حەزوری خودادا، وە ئەگەر لەبەر سوننەتی تۆ و بەرەکەتی شوێنکەوتنی تۆوە بەهرەمەند بووم و ئەو کتیبەم بەباشی داناووە، ئەوا تۆلەم بۆی بسێنەووە. لە پاشان کتیبی ئیحیای دایە دەستی پێغەمبەر ﷺ.

(١) بستان العارفين ص/١٥٢

(٢) لە کتیبە چاپکراوەکاندا بە شیخی بەلقینی ناوی براووە. بنواړه: الطبقات الصوفية للمناوي ب/٢/٣٠٧.

(فَتَصَفَّحَهُ الَّتِي ۞ وَرَقَّةٌ وَرَقَّةٌ مِنْ أَوَّلِهِ إِلَى آخِرِهِ ثُمَّ قَالَ: وَاللَّهِ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ

حَقٌّ) واته:

په په په په په مو کتیبه که ی هه لدايه وه، له سه ره تاوه تا کو تاي و فره مووی:
وه لاهي نه مه شتي کي راست و به جی یه.

له پاشان چه زرهت ۞ دايه دهستی چه زرهتی صدديق (خودای لی رازی بن)
نه ویش سهیری کرد و به لایه وه په سهند و شیاو بوو.
له پاشان فره مووی: به آن سویند به وهی به پیغه مبهری راسته قینه په وانه ی
کردویت نه م کتیبه شتي کي جوان و په سهنده.

له پاشان دايه دهستی فاروق چه زرهتی عومهر (خوای لی رازی بن) نه ویش
سهیری کرد وهك نه بوبه کري صدديق ستایشی کرد و له پاشان چه زرهت ۞
فرمانی دا که پستی (ئیبنو حورزو هوم) روت بکريت و کراسه که یان له بهر
داکهند، وه فرمانی دا که (چه ددی ئیفتیرای) لی بدریت، که چل داره، که پینچ
داریان لی دا، چه زرهتی نه بوبه کر شه فاعه تی بو کردو فره مووی:

نه ی پیغه مبهری خودا له وانه یه وای گومان بردیت که پیچه وانه ی
سوننه تی توی نوو سیبیت و به هه له دا چوبیت، نیمای غه زالی به تکا و
شه فاعه تی چه زرهتی نه بوبه کر رازی بوو، نه ویش داوای لیخو شبوونی بو کرد له
خرمه ت پیغه مبهر دا ۞. پیغه مبهرش ۞ عه فوی کرد ۞ ئیتر خه بهری بوبه وه
و له پاشان که به ناگا هاته وه له بهر نازاری پستی نهیده توانی ناسوده بیت و
هه میشه له نازار دا بوو، جیگای لیدانه کانی به سه ر پستییه وه مابوو، نه وهنده
گریا و پارایه وه له خودا و شه فاعه تی به پیغه مبهر ۞ ده کرد، تا جاري کي تر به
خرمه تی پیغه مبهر ۞ گه یشت و، دهستی موباره کی هینا به سه ر نازاره کانی
پشتیدا و خودای گه وره شیفای دا، ئیتر به رده وام بوو له خویندنه وهی ئیحیای

غەزالی و، دەروازەى مەعرىفەتى خودایى لە سەر کرایەووە و، بوو بە یەكێك لە گەورەترین زانا و مەشایخانەى عیلى باطین و ظاهر.^(۱)

ئىمامى يافىعى ئەفەرموئەت:

ئەمەى كە گىڤامەووە بە سەنەدى صەحیح بو، لە ڕىڤگەى چوار كەس لە دۆستانى خوداوە كە لە یەكترى دەگىڤنەووە، قوطبى گەورە شەهابەددىنى شازلى، لە شىخى گەورە عارىف و خوداناس یاقوتى شازلى، لە شىخى گەورە (العارف بالله) أبى العباس المرسى، لە حەزەرەتى ئەبولحەسەنى شازلىیەووە (قدس الله أرواحهم) كە هاوچەرخى عەلى كورپى (حورزوھوم) بوو، فەرموویەتى: كاتێك (ئىبن و حورزوھوم) وەفاتى كرد، پاش ماوێ ئەودارانەى كە لێى درابوو بە سەر پىشتى یەووە مابوێەووە.

حافىظى گەورە ئىبن وعەساكیر (پەحمەتى خودای لى بێت) كە گەشتووە بە خزمەتى ئىمامى غەزالی و لە گەلىا كۆبۆتەووە دەفەرموئەت:

بىستومە لە پىشەوا و فەقیه و صوفى ناودار سەعدى ئەسفەراىنى ئەئىت: بىستومە لە شىخ و پىشەواى مەزن (أبو فتح الشاوى) لە مەككەى موکەپرەمە كە ئەفەرموئەت:

چومە حەرەمى پىروۆزى مەكەووە، حالىكى تايبەتى ڕوى تىكردم، نەمدەتوانى لە سەر پى خۆم رابگرم، یان لە هیچ جىگایە كدا نۆقرە بگرم و دابنیشم، ناچار لە سەر تەنیشتى راستم و ڕوو لە كەعبەى پىروۆز بە دەست نوێژەووە پالکەوتم و، هەوڵم دەدا خەو لە خۆم دوور خەمەووە، لە بەینى خەو و بیدارى دا بە خزمەتى پىڤغەمبەر ﷺ گەیشتم، لە جوانترین شىو و ڕوخسار و بەرگ و مێزەردا، هەر چوار پىشەواكەم بىنى ئىمامەكانى شافىعى و مالىك و ئەبو حەنەفە و ئەحمەد

---

(۱) تعريف الاحياء بفضائل الاحياء، الاتحاف ج/ ۱ ص ۸-۹.

(خودایان ئی رازی بئت) مه زه به کانی خوڤانیان یه ک له دواى یه ک پیشانی
پښغه مبه ر نه دا و نه ویش په سه ندی ده کړدن.

له پاشان پیاوړکی سه رکړده ی بیدعه سازه کان هات بو نه وهی له و
نه لقه یه دا جڼگه ی خو ی بکاته وه، پښغه مبه ر ﷺ فرمانی دا ده ری بکه ن و
سو کایه تی پښ بکه ن، منیش چومه خزمه تی و عه رزم کړد، نه ی پښغه مبه ری
خودا ﷻ نه م کتیبهم پښ یه، مه به ستم (نیحای نیمامی غه زالییه) جڼگه ی برپوا و
عه قیده ی خو م و نه هلی سوننه ت و جه ماعه ته، نه گهر پڼگه م بده ی که
بیخو ښمه وه له خزمه تتدا، نه ویش پڼگه ی دام و ده ستم کړد به خو ښدنه وهی
له کتیبی (قواعد العقائد) وه:

بسم الله الرحمن الرحيم: کتاب قواعد العقائد و فيه أربعة فصول
الفصل الاول في ترجمة عقيدة أهل السنة .

واته: له باره ی بیر و باوه ری نه هلی سوننه ته وه، نوو سراوه که ی نیمامی
غه زالیم بو خو ښدنه وه، هه تا نه گاته نه و جڼگایه ی که فه رموویه تی: خودای
گه وره پښغه مبه ری نه خو ښدنه واری قوره یشی حه زره تی محه مده ی ﷻ ره وانه
کړدو وه بو سه ره ه موو نه ته وه کانی عه رب و عه جه م و گرو ی ښس و جڼ.
بینیم روخساری پښغه مبه ر ﷻ داگیرسا و فه ره حییه کی زوری که وته ده م و
چاو و، لای کړد وه و فه رمووی:

نه ی غه زالی له کوئی یه؟

بینیم غه زالی یه که سه ر له به ینی دوو ده ستیدا په یدا بوو، عه رزی کړد
ناماده م نه ی پښغه مبه ری خودا ﷻ و سه لامی کړد و حه زره تیش ﷻ وه لامی
سه لامه که ی دایه وه و ده ستی موباره کی دابه ده ستی غه زالی یه وه، نه ویش
که وت به سه ر ده ستیا و ماچی ده کړد و ده پښنا به سه ر چاویدا،
هیچ که سیکم نه دیوه که شتیکی بو بخو ښرتنه وه به نه ندازه ی پښغه مبه ر ﷻ

شادومان بووئیت، که من نهو به شهی ئیحیام بو خوئندهوه.

له پاشان به ناگا هاتمهوه فرمیسک له چاوهکانم دههات، ئاساری نهو نهحوال و کهراماتهی که پیشانم درابوو، وه رازی بوونی پئغه مبه ر ﷺ به ههر چوارمه زه به که و ده برپنی شادومانی به عه قیده ئیمامی غه زالی و په سهند کردنی، گه وره ترین نیعمه تی خودا بوو که منه تباری نهو نیعمه ته ین و. داوامان له خودایه که له سه ری بژین و بمرین بشتیوان به خودا ^(۱).

کوومه ئی له زانا ناوداره کان، حافیظی گه وره (ابن عساکر) به کیکه له وان که فه رموویه تی:

دهرباره ی نهو فه رموده ی که هه موو صه د سألک خودای گه ور ■ به کیک ده نیرت دین تازه ده کاته وه، که له سه ری صه د سأل یه که مداحه زره تی عومه ری کوپی عه بدولعه زیز بوو، وه له سه ری دوو صه د سألده دا حه زره تی شافیعی بووه و، له سه ده ی سئیه مدا شیخ نه بولحه سه نی نه شعهری بووه و، له چواره مدا پئشه و نه بوبه کری باقلانی بووه و، له سه ده ی پئنجه مدا ئیمامی غه زالی بووه و، نه وه نده ئیمامی غه زالی نازی بووه و نزی وه رگیراو بووه، ته نانه ت نه گه ر که سیک بیکات به وه سیله و تکا کار بو جزوری خودا، خودا داواکه ی جئ به جئ ده کات، وه نه گه ر که سیکیش له دزی بووئیت خودای گه ور ■ به شیوه یه ک له شیوه کان نه زیه تی داوه،

هه روه ها ئیمامی یافیعی له (ابن الملقن) وه ده گیرته وه له یاقوتی عه رشی یه وه که له نه بی العباسی مورسی بیستووه، نه ویش له شیخ نه بولحه سه نی شازی که بو خو ی شیخ (ابن خزرهم) ی بینیه که:

رۆژنکیان دیته ناو هاوړیکانی و کیتابیکی به دهسته وه ده بیته، نه فه رموئیت:

---

(۱) بنظر: تعریف الاحیاء بفضائل الاحیاء، ص ۱۱-۱۲.

دهزانن چ کتیبیکه؟

ووتیان: نهوه ئیحیای غه زالییه.

ئهویش که پیشتر قسه و ره خنه ی هه بوو بهرامبه ئیحیا و خه ریک بوو هه مووی بسوتینیت، پشتی خۆبی بۆ هه ئمالین و سه یریان کرد به دار لئی دراوه و ئاسه واره که ی پتوه دیاره، فه رمووی:

غه زالی له خه و دا هاته لام و بردمی بۆ خزمهت پیغه مبه ر ﷺ و له به رده میدا شکاتی ئی کردم فه رمووی:

ئه ی پیغه مبه ری خودا ﷻ نه وه وا گومان ده بات که من به دهم تۆوه شتی وام هه ئبه ستووه که تۆ نه تفه رمووه، ئه ویش فرمانی دا که لیم بدن و به م شیوه لیان دام.

هه روه ها عاریفی خوداناس (ابن عربی) له باره ی خۆیه وه فه رموویه تی: له ناو مزگه وتی حه رام و له پال که عبه ی پیروژ کتیبی ئیحیای غه زالیم ده خوینده وه. ^(۱)

عاریف و خوداناس سه ید موسته فای به کری فه رموویه تی: به خزمهت حه زره ت ﷻ گه یشتم، زۆر لوتفی له گه ل کردم، عه مامه یه کی سه وزی به سه ره وه بوو، زیاره تی دهستی پیروژیم کردو خۆی دانه واند له گه ئمدا تا شه ره فیاب بيم به زیاره ت کردنی، فرمانی پێدام که لا اله الا الله و زیکری (الله) بکه م، منیش عه رزم کرد:

به سه ر سه رو به سه ر چاو ئه ی پیغه مبه ری خودا ﷻ.
له پاشان فرمانی پێدام که قه صیده که ی غه زالی بخوینمه وه.

---

(۱) الطبقات الکبری للمناوی: ب/ ۲ ل ۲۹۴.

زانیم که مه بهستی قه صیدهی (مونفه ریجه)یه، وه سئ به یتیشی لی زیاد
بکهه چونکه باسی نه صحابهی تیدا نه کرابوو، منیش زیادم کرد و خوئندمه وه
له خزمه تیداو، فه رمووی:

له کوئوه نه مهت وه رگرتوو؟

عه رزم کرد له تووه، فه رمووی: وایه، له پاشان فه رمووی:
قه صیده کهی غه زالی بخوئنه وه.

ئیترا له خزمه تیا بووم تا خوئی کرد به رهوزهی پیرۆزدا و منیش دلتیا بووم
که ناره حاتیبه کم دیته رتگا، بۆیه فه رمووی:

ئهو قه صیدهی غه زالییه بخوئنه وه، ههروایش ده رچوو^(۱).

ههروه ها شیخی نه بهانی فه رموویه تی:

شیخ محیدینی عه ره بی له کتییی (روح القدس) دا فه رموویه تی:

له شاری (ئیشبیلییه) ئه بو عه بدوئلای زین که پیاوئیکی زۆر گه وره بوو،
به رده وام کتیبه کانی ئیمامی غه زالی ده خوئنده وه، شه ویکیان په راوئیکی (أبی
القاسم بن أحمد)ی خوئنده وه که به ره ره چی غه زالی دابوویه وه، یه کسه ر
چاوه کانی کوئربوون!

ئیترا کهوت به روودا و سوجهی برد بۆ خودا و، زۆر پاراپیه وه و سوئندی
خوارد که هه رگیز ئه و کتیبه نه خوئینته وه و دوریشی بخاته وه، ئیترا خودا
لوتفی له گه لدا کرد و چاوه کانی بۆ گیراپیه وه.^(۲)

که واته ئیمه زیاننامه ی زاتیک ی گه وره دهنوو سینه وه که مامۆستا که یشی سه ری
لی سورما بوو بۆیه ده یفه رموو:

---

(۱) جامع کرامات الاولیاء یوسف بن اسماعیل النیهانی، ب/۱ دار المعرفه بیروت، ل ۱۸۱.

(۲) نفس المصدور ۱/۱۸۰

الغزالي بحرٌ مغدقٌ ودهك باسمان كرد^(۱).

واته: غه زالی دهریایه کی بئ پهیه، که له هه مو لایه که وه شه پۆل دهدات. قوتابیه که یشی محهمه دی کوری یه حیای به ناو بانگ له باره یه وه فهرموویه تی:

الغزالي هو الشافعي الثاني.

واته: غه زالی شافعی دووه هم بووه^(۲).

وه زانای گه وره (ابنُ السُّبْکي) له باره یه وه فهرموویه تی:

حُجَّةُ الإسلام ومحجة الدين التي يتوصل بها إلى دار السلام.

له پاشان تاریفی دهکات که غه زالی کۆکه ره وه دی هه موزانسته جیا جیا کانه. شاره زای زانستی وهرگیراوو زانراو و به دهس گه یشتووه، شیری مهیدانی زانستی، که هه مو شیر دهکان له بهر ده میا چۆکیان دانه دا و، نیوه ندیان به جئ دهه ئیلا، نیمامی غه زالی که مانگی چوارده بوو به لام له رۆزی رۆشنایشدا رینوماپی هه موانی ده کرد، مه شخه ئیکی هه لکراو و گه وه ره ئیکی ناوازه ی نه بینراو بوو^(۳).

هه روه ها خه طیبی نیشابور (عبدالغفار فارسی) له باره یه وه فهرموویه تی: شیخی غه زالی پێشهوا و دهریای بئ پایان، دانسقه ی زه مان و به لگه ی دروستی ئیسلام، که سێک که هیچ کهس وینه ی نهوی به چاوی نه دیوه، له بواره کانی زوبان پاراوی و قسه پهوانی و گوفتار و بهیان و زیره کی و هزر و فیکری بهر فراوان و سروشتی بهر زدا^(۴).

---

(۱) طبقات الشافعية لابن السبكي ۱۹۶/۶

(۲) هه مان سه رچاود ۲۰۲/۶ .

(۳) طبقات الشافعية لابن السبكي ۱۹۱/۶ .

(۴) تأريخ دمشق لابن عساكر ۲۰۰/۵۵ .

ههروهه ئیمامی زهههه بی دهریاری فهرموویه تی:
 الشیخ الإمام البحر حجة الإسلام أعجوبة الزمان صاحب التصانيف و
 الذكاء المفرد. ^(۱)

پتری خودا ناس و پیشه‌وای به‌رزو دهریاری زانست و به‌لگهی زیندوویی و
 درووستی ئیسلام و جیگای سه‌رسورمان و بی هاوتای چه‌رخ و زهمان زیره‌کی بی
 وینه‌و خاوه‌نی دانراو نو سراوی زۆر نایاب.

وه زانای گه‌وره (ابن الدمیاطی) له باره‌یه‌وه فهرموویه تی:
 پیشه‌وای فوقه‌هاکانی ئیسلام به‌ په‌هایی، ئیمامی په‌ببانی لای هه‌موان،
 موخته‌هیدی زهمان و چاو و چاوگهی ئیسلام، که شۆرته و ناو بانگی هه‌مو
 ولاتانی گرتیه‌وه و هه‌موان دانیانناوه به‌ فه‌ضل و گه‌وره‌بیدا ^(۲).

هه‌روهه‌ها بنواره بو فه‌رموده و ستایشی (ابن العمادی) هه‌نبه‌لی ^(۳).
 وه شیخی نه‌زه‌هر شیخ موسته‌فای مه‌راغی و عه‌للومه نه‌بولحه‌سه‌نی
 نه‌ده‌وی و زانا گه‌وره‌کانی سه‌رده‌م که هه‌ره‌کێک به‌ زوبانی خۆی سه‌رسامییان
 دهر‌په‌روه له‌و گه‌وره‌ زانایه‌ی که دینی تازه‌ کردیه‌وه و، له‌ قالیکی پر له
 په‌سه‌نایه‌تی و نه‌صاله‌تدا نایینی پیروزی ئیسلامی پاراست و، وه‌ک خۆی نیشانی
 هه‌موانی دایه‌وه.

(۱) سیر الاعلام النبلاء (الامام الذهبي) ۳۲۲/۱۹.

(۲) ابن الدمیاطی: المستفاد من ذیل تاریخ بغداد ۳۸/۱۹.

(۳) اتحاف السادة المتقين ب/ ۱/ ۲۷.

کتیبی (إحياء علوم الدين)

شیخ عبدالوهاب ی شه‌عرانی له (لطائف المنن و الاخلاق) دا فه‌رموویه‌تی:

شیخی شازلی فه‌رموویه‌تی:

کتیبی ئیحیا عیلم و زانستیت فێر ده‌کات، وه کتیبی (قوت القلوب) نوورت
پێ ده‌دات^(۱).

(ابن السبکی) فه‌رموویه‌تی:

ئیحیا کتیبیکه پێویسته گرنگی و بایه‌خی پێ بدریت، وه بـلاو بکـرتـه‌وه،
که‌م وا پـێ ده‌که‌ویت که سـێک خـوێندـبـێتـیه‌وه و یه‌که‌سه‌ر به‌ ناگای نه‌هینابـێتـه‌وه.

حافیزی عێراقی له باره‌ی ئیحیاوه فه‌رموویه‌تی:

به‌ناو بانگ و به‌پـێـزترین کتیبی ئیسلامه له ناسینی حه‌لال و حه‌رامدا.

ئیمامی نه‌وه‌وی فه‌رموویه‌تی:

کاد الإحياء أن يكون قرآناً^(۲).

وهك چون حه‌زه‌تی عانیشه (خودا لێی رازی بـێت) له تـاریفی پـێـغه‌مبه‌ردا

ﷺ فه‌رمووی:

كَانَ خَلْقُهُ الْقُرْآن!

کتیبی ئیحیا ی غه‌زالیش په‌وشت و سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ر ﷺ له پـروانگه‌ی

جـێبه‌جـێ کردنی ته‌واوی قورئانه وه به‌رجه‌سته ده‌کات، بـۆیه ئیمامی نه‌وه‌وی به‌و

شـێوه تـاریفی کردووه.

شیخ ئه‌بو محه‌ممه‌دی کازرونی فه‌رموویه‌تی:

---

(۱) هه‌مان سه‌رچاوه‌ی پێشوو.

(۲) تعریف الاحیاء بفضائل الاحیاء ب/ ۱۳/ ۱۴ للشيخ عبدالقادر بن شيخ العدروس.

ئەگەر ھەموو زانستەكان بىسپىنەو ۋە ئەو لە كىتپى ئىحيا دەريان دەھىنەو ۋە.
ئەو ۋەندە قوطبە گەورەكان گىرنگيان پىداو ۋە.

زاتىكى ۋەك (تاج الأولياء) شىخ عەبدوللاى عىدرەوسى خەرىك بوو
ھەموو بى لە بەر دەكرد و دەيفەرموو:

چەندىن سأل متالاي ئىحيام دەكرد، ھەموو فەصل و بابەت و پىتەكانىشى
بە بايەخەو ۋە دەمخوئىندەو ۋە بە وردى سەرنجم دەدان، ھەموو رۆژك
زانستىكى نوئ و ئەسراىكى گەورەترم بۇ دەردەكەوت، جىاواز لەو ۋە رۆزانى
پىشوو لىئى حالى بووبوم. ۋە ھىچ كەس بە قەدەر ئەم قوطبە گەورەيە تارىفى
ئىمامى غەزالى نەكردو ۋە، كە فەرموويەتى:

ئەو ۋە زۆر متالاي بكات دەكەوئىتە بەر نەزەر و مەرحەمەتى پەرۋەردگارەو ۋە،
كەسبى محەببەتى خودا و پىغەمبەر ﷺ و فرىشتەكان دەكات و، شەرىعەت و
طەرىقەت و حەقىقەت بەيەك دەگەيەئىت.

يەككە لە فەرمودە نايابەكانى لەم بارەو ۋە فەرموويەتى:

لَوَبَعَثَ اللَّهُ الْمَوْتَىٰ لِمَا أُوصُوا الْأَحْيَاءُ إِلَّا بِمَا فِي الْإِحْيَاءِ !

ئەگەر خوداى گەورە مردو ۋەكانى زىندوو بىكردايەتەو ۋە، ۋەصبەتبيان
بىكردايە بۇ زىندوو ۋەكان، ئەو ۋە رۆبەروى ئىحيائى ئىمامى غەزالىيان دەكردنەو ۋە
داواى جىبەجئى كىردنى فەرموودەكانى ناو ئىحيائيان لى دەكردن.

ۋە دەيفەرموو:

من شايتەتى دەدەم بە ئاشكرا و پەنھانى، ئەو ۋە متالاي بكات ئەو ۋە رېنومايى
كراو ۋە ھىدايەتى دراو ۋە، ئەو ۋەندە ھانى موسولمانان دەدا لەسەر بلاو كىردنەو ۋە
خوئىندەو ۋە كىتپى ئىحيا.

تەنانەت ھەندىك لە نەخوئىندەوارەكان كە تواناى ماددىيان ھەبوايە
يەككىيان دەگىرت بە كىرئ و ئىحيائى بۇ دەخوئىندەو ۋە، تا لە ژياندا بوو بىست و

پېنج جار ئىحيای به سەردا دەخوئىندەو و ھەمو جارتک که خەتمىكى دەکرد
 ميواندارىبه کى گەورەى بۆ ساز دەکرد و، خەلکانى بۆ کۆ دەکردهو.
 ھەر بەم شىوہىہ شىخ عەلى دەخوئىندەو بۆ برا نەخوئىندەوارەکەيشى و
 فرمانيشى دەدا بە کورپەکەى که بەو شىوہ بىخوئىنتەو بە سەرخویدا، ئەویش
 تا لە ژياندا بوو بىست و پېنج جار تەواوى ئىحيای بە سەر باوکى دا
 خوئىندەو^(۱).

عارىفى خوداناس عەلى کورپى ئەبى بەکرى سەققاف فەرموہتەى:
 ئەگەر بى باوہرپک پەرەکانى ئىحيا ھەلبداتەو ئەوا موسوئلمان دەبىت
 چونکە سىرپىکى تايبەتى تىدايە، دلەکان رادەکنشيت، مەبەستى ئەوانەيە کہ
 ئاگادارى عەيب و عارەکانى خويان نين، دلایان گوشاد دەبىت و سىنەيان
 دەکرىتەو و رۆحيان بە ناوہرپکەکەى ئاشنا دەبىت.
 بۆيە سەيردەکەيت زۆرەى نوسەر و رۆشنبرە ئىسلاميەکان بە تەواوى
 جياوازی بيرو رایشانەو، کہ ھەلەسەنگاندنى تايبەتى بۆ ئىمامى غەزالی
 دەکەن، لەبەردەم کتیبى ئىحيادا ناچارن کہ بە پزەوہ باسى بکەن.
 تەنانەت ئەوانەش کہ لە قوتابخانەى سەلەفى دا پەرودەردەبوون زۆرپکيان
 شاہەتى راستى بۆ دەدەن، چونکە کہ دەگەرپنەوہ بۆ سەرچاوہ و پيشەواکانى
 خویشيان وەك ئين و تەيمىيە و قوتايبەکانى، سەيردەکەن لە گەل ھەندىک
 سەرنج و تىببىنى لە سەر تىکراى کتیبەکە، رايەکى زۆر باشيان دەرپرپوہ
 بەرامبەرى، تەنانەت ھەندىکيشيان ناچارىش بوون کہ کورتیان کردۆتەوہ و
 بلأويان کردۆتەوہ.

---

(۱) ايضاً، ص ۱۷-۱۸ بهامش اتحاف السادة المتقين ج/ ۱.

تەصەووف و غەزالی

لە دواى شەش مانگ لە حالەتێكى بىر كۆرەندەوێ زۆر تايبەتى، كە هەمو شۆمەندىبەكانى و ژيانى جاھ و دەستەلات و سامان و خىر و بىرى ناوو شۆرەتى لە بەر چا و كەوتبوو، بە دواى پىنگاى حەقىقەتدا وىل بوبوو، نەك وىلى سەر گەردانى، بەلكو وىلى پىنگاى پىنومايى، چونكە دەروازەكەى دۆزىبەووە و، كلىلى دەركاكەى خستبوو و ناو دىيەووە و، ئاسۆى داھاتووى لا پون و ناشكرا بوو.

بۆيە بەر چاوى پون بوو، دەيزانى چۆن ھەنگاوەكانى ژيانى دەنىت، دواى ئەوێ دە سالى تەواو بە دواى حەقىقەتدا دەگەرا، نەك بىدۆزىتەووە، بەلكو پى بگات و خۆي لە سەر پىبگەيەنىت، ھەمو دەروازەكانى تى تاقى كۆرەووە، لە ناو شارپىنگەى (فَفِرُوا إِلَى اللَّهِ) دا خۆي دۆزىبەووە، كە ھىچ كۆر و كۆمەلێك نەما تاقى نەكاتەووە، خەلۆھ و كەنارگىرى نەما نەيكىشیت، ئىش و نازارى سەخت نەما نەيچىت، ھىچ بىر ھزر و قسە و پا و پاوئىتێك نەما لە بىزنگى تىپامان و لىكدانەووە و وردىبىنى و توئىنەووە دا دای نەيچىت و كۆزەرەكەى فرى نەدات و پوختەكەى بە دلىدا نەيچىت^(۱).

لە پاشان چاوى دلى كرايەووە و ئاسۆى ژيانى لى ناشكرا بوو، خۆرى پاستى و حەقىقەتى لە سەر ھەلەت، نوورى خوداوەندى كۆرە ھاوپازى ھەمىشەيى، پىنگاى پاستى و خوداناسى ھەلەزارد، متمانەى تەواوى پەيدا كرد.

بۆيە گەيشتە ئاسودەيى و دامەزرانى تەواو، ئامانجى ژيانى دۆزىبەووە، دواى لىكۆلەينەووە و سەرنجدان و تىپامان و قوول بۆ داچوونىكى زۆر، ئىنجا گەيشتە ئەو بىروا بە ھىزەى كە بفرموت:

---

(۱) رجال الفكر والدعوة في الاسلام، الندوي ل/ ۲۴۰.

وَأَنْكَشَفَ لِي فِي أَثْنَاءِ هَذِهِ الْخَلَوَاتِ أُمُورٌ لَا يُمَكِّنُ إِحْصَاءُهَا
وَأَسْتَفْصَاءُهَا وَالْقَدْرَ الَّذِي أَذْكَرُهُ يُنْتَفَعُ بِهِ ^(١). واته: له ماودی نهو ده سأل
خه لوه و پرازهت کیشانه دا، فرمان و نهی و وام بو ناشکرا بوو، ناکړت هه مووی
باس بکړت، یان به نه و په پریان بگهیت بکړت، به لام نهو نه اندازه ی که ده کړت
باسی بکه م و سوودی هه بیت. إِنِّي عَلِمْتُ يَقِينًا أَنَّ الصُّوفِيَّةَ هُمُ السَّالِكُونَ
لِطَرِيقِ اللَّهِ خَاصَّةً، وَإِنَّ سِرِّيهِمْ أَحْسَنُ السِّرِّ وَطَرِيقَتُهُمْ أَصَوَّبُ الطَّرِيقِ، وَ
أَخْلَاقُهُمْ أَزْكَى الْأَخْلَاقِ. بَلْ لَوْ جُمِعَ عَقْلُ الْعُقَلَاءِ وَحِكْمَةُ الْحُكَمَاءِ وَعِلْمُ
الْوَاقِعِينَ عَلَى أَسْرَارِ الشَّرْعِ مِنَ الْعُلَمَاءِ لَيُغَيِّرُوا شَيْئًا مِنْ سِرِّيهِمْ وَأَخْلَاقِهِمْ
وَيُبَدِّلُوهُ بِمَا هُوَ خَيْرٌ مِنْهُ لَمْ يَجِدُوا إِلَيْهِ سَبِيلًا، فَإِنَّ جَمِيعَ حَرَكَاتِهِمْ وَ
سَكَنَاتِهِمْ (فِي ظَاهِرِهِمْ وَبَاطِنِهِمْ) مُقْتَبَسَةٌ مِنْ نُورِ مَسْكَاتِ النُّبُوَّةِ، وَلَيْسَ وَرَاءَ
نُورِ النُّبُوَّةِ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ نُورٌ يُسْتَضَاءُ بِهِ ^(٢).

پیش نهو دی رافه ی نه م دهقه تایه تیه بکه م، که دواچوړی گوشراوی پرله
تاقی کردنه ووهی دهیان سأل ته مهنی پر بهر ده که تی نیمامی غه زالی بووه، که نهو
نه نجامه پیروزی لی که وتوته وه، که رتبازی ته صه ووفی به هه مو شیوه یه کی
متمانه و دامه زراوی له گیان و پوچیدا هه لېژارد و، کو تا برپاری دا که بیکاته
رتبازی ژبان و مردنی. به لام جیگه ی سه رسورمانه که هه ندیک له و توئزه رانه ی
شتیان له سه ر غه زالی نووسیوه، به گیانیکی دوور له بهر پرسیاریه تیبه وه یان
دور له نه مانه تی نه ده بی یه وه لیکدانه وه یان بو قوناغه کانی ژبانی غه زالی کردووه
له روانگه ی بیر و هزری خوئنده واریکی نیمچه سه له فییه وه، کرداره کانی
پیشه و غه زالی یان دادگای کردووه و، به هه ندیک پتودانگی خو یان لپرسینه وه

(١) المنقذ من الضلال ص/ ١٣١ .

(٢) المنقذ من الضلال ص/ ١٣٢-١٣١ .

يان له گه ټا كړدووه، كه هر له بنه پته دا خوږيان حه زيان به چاره ي نه هلى ته صه ووف نايه ت و، باوه پيان به بنه ما و نه ركانه كاني رتبازه كه نيه، كه له جوړى په روه رده كړدن و رپاژه تكيشان و كه سبى واري دات و چوښه تى به رز بوونه وهى موريد له پله و برينى مقامه كاندا، له گه ټ بير و بوچوونى وشكه ټانى ساراي پان و به رينى بڼ ټاو و، ټاواشته بوونى دوور له رچوحيه تى نه وانداناگونجيت، نيتر چوڼ ده توانن به و كه رسته و بنه ما فله سه فيانه ي كه بوخوږيان بروايان پڼيه تى، حوكم بدن به سهر بير و باوه پى ته صه ووفيدا، كه نه مه هه مووى هه ټينجراوه له ده قه پيروزه كان و، گوښكراو و ټاواشته يه به ته واوى بنه ما و پرسه رچوحيه كان و، وه رگيراو و پته و كراو و چنراوه به مه دد و فه يز و بابته مه عنه ويه كانه وه، كه دوور و نريك له گه ټ رهوتى ماددى و چه پره ويى به ناو سه لفييه تى (نيسلاميدا) ناگونجيت.

بوڼه دوورن له بير و هزرى نه وان و، روبه رپو بوونه وه و به رپه رچدانه وه و زياتر شينه ټ كړدنه وهى بوچوونه نادروسته كانيان، كات و شوپنى تايبه تى خوږى هيه، كه نابڼ نه و كه شه رچوحيه ي پڼ تيك بندين، كه به هوى باسكردنى زاتيكى وهك نيمامى غه زالى يه وه چاوه نواري فه يز و مپه ر و ته جه لليا تى خودايى ده كه ين، كه برژئ به سهر دله كانماندا و، به نوورى نيمان زياتر ټاواشته يان بكاته وه... كه واته ده مكوتكردنى نه وانه ته نها به خستنه روى بابته ته ته صه ووفيه كانه، كه بنه ما جوانه كاني رتبازي ته صه ووف، نه گه ر به پوختى و په سه نايه تى خوږى پيشچاو بخريت، نيتر هه مو بير و هزره نه زوكه كان ده فيان دهنگى نايه ت و له شوپنى خوږياندا ده پوكينه وه.

به ټام نه وهى جيگه ي سهر سوپرمان بوو بو من، كه پيشه كى يه كيك له چاپه نوئ كاني (احياء علوم الدين) م خوينده وه، زور به جوانى و ورده كاريه وه لايه نه كاني ژيانى نيمامى غه زالى روون كړدوته وه. به ټام كه دپته سهر لايه نه

تەصەووفیەکی، دیسان دەکەوتتە هەمان هەلە، با بڵین سەر پێی ئەوانی ترمە، کە لە پروانگە ی پرتباز و بەرنامە ی ئین و تەیمە و هاو پاز و قوتابەکانی کە تێی کەوتوون، ئەویش بەو ئاوازدە سەرنجەکانی تۆمار دەکات. کە پەخنە لە ئیمامی غەزالی دەگرت و دەلێت^(۱):

ئەوێ لە غەزالی دەگیرت، چوونێتی بۆ ناو تەصەووف وەك کە سێکی شەیدا و عاشقیکی ئەویندار، نەك وەك کە سێك کە بە وردبینی و چاوی پەخنەو بەچێتە ناویەو، سەرنجی زانستەکانی تەصەووفی نەداو بە چاوی پەخنەگری، وەك چۆن سەرنجی زانستەکانی فەلسەفە و زانایانی عیلمی کە لام و باطینیەکانی داو، بە لکۆ بە چاوی پەزنامە نەدیەو سەیران دەکات.

لە پاشان دەلێت: غەزالی هەلسوکەوتی لەگەڵ تەصەووفدا بە هۆی دلیەو کردوویەتی نەك بە هۆی عەقڵیەو، یان بە هۆی حەز ۛ زەوقەو پێش ئەوێ لە پرتگە ی فێقەو بێت، ئەمەش وای کردووە کە هەندێك شتی ئی وەرگرتوون کە بۆتە پەخنەکی سەرنج راکیش لە سەر ئەهلی تەصەووف، لە پوی فیکر و سلوکی صوفیەتیەو، بێ ئەوێ بەراوەردی بکات بە یاساگانی فێقە، یان لۆژیک و ژیربێژی. هەر بەم هۆیەو کە عەللامە (ابن الجوزی) و کەسانێکی تر پەدیان کردۆتەو، و، زۆریە ی بیرو فیکرە تەصەووفیەکانیان بەر پەرچ داوئەو، لەگەڵ کردەو و ئەحوالەکانیان، کە گوایه پێچەوانە ی یاساگانی شەرعه و، لە کیتاب و سوننەت لایان داو.

لە سەر ئەم بابەتە، وە لەو توێژنەو سەر پێیە ی خۆی تێی کەوتووە، هەمان قسە و بیرو بۆچوونی نەیارانی تەصەووف دوبارە دەکاتەو، و، زۆریە ی بیرو بە رنامە ی تەصەووف پەد دەکاتەو و غەزالیشی پێی لەکەدار دەکات ...

---

(۱) بنواری: احیاء ج/۱ بە لیکۆتینەو علی محمد و سعید المحاسنی، دار الفیحاء، دمشق: ۱۴۳۱/۲۰۱۰

پشت به خودا له وه لامي ئەم به ريزه دا ده ليين:

يه كه م: ئەگەر بۆ خۆی تۆزێك وردتر بگه رێته وه دواوه و، چەند لاپه رپه كه له نووسینه كه ی خۆی به چاوی ئەقل و وردبینی یه وه بخوێنێته وه، ئەوا له م هه مو قسانه ی په شیمان ده بیته وه، چونكه خۆی سه لماندویه تی كه ئیمامی غه زالی چه ندێك زانا و بیرمه ند و هوشیار و تیگه یشتوو بووه، وه دوا ی لیكۆلینه وه و توێژینه وه له سه ره هه موو زانسته كانی عیلمی كه لام و بیر و فیکری باطنیه كانه وه و، تیگه یشتن له فه لسه فه و په خنه لیگرتنیان، ئیمجا برپاری خۆی داوه.

باشه نه و كه خاوه نی ئەو هه موو توانا خارپقه یه بووه، ئیتر چۆن هه روا به ناسانی خۆی ته سلیمی فیکره ی ته صه ووف کردوو و، وهك كه سیکی شهیدا و دور له هه مو حاله تیکی ژیر بیژی و نه قلانی هه لیباردوو، كه ئەمه به راستی تۆمه تیکی زۆر ناره وایه كه رۆبه روی ئیمامی غه زالی بکرتته وه.

دوهه م: غه زالی هه مو بنه ما فیکری و فه لسه فه كهانی تاقی کردۆته وه، فیکره ی باطنیه كان و هه مو بیر و هزره جیاوازه كان كه توێژینه وه ی له سه ر کردوون و، شاره زایی خۆی تیاندا چه سپاندوو و، دوا جاریش برپاری راست و دروستی به رامبه ره مو یان داوه، كه واته هه یچ هه نگاوێکی به بێ به رنامه و توێژینه وه ی ته واه نه ناوه. باشه ئایا ده گونجیته بۆ به ره رچه دانه وه ی زانستی فه لسه فه، له سه ره تاوه ته واه خۆی لی شاره زا بکات و، له پاشاندا کتیبێك دابنیت به ناوی (مَقاصِدُ الْفَلَسَفَةِ) تا به جوانترین شیوه فه لسه فه بناسینیت به هه مو زانا و هه واداران، كه له سه ره تاوه وهك ئەوه ی رایانکی شاییت بۆ ناو ریزی خۆیان، ئاوا دلایان به دانراوه كه ی ئیمامی غه زالی خوێش ده بیته، له پاشان كه هه مو یان دلنیا ده کاته وه، ئیمجا بنج و بنه وانی فه لسه فه كانیان هه لده ته کینیت و، به رپه رچی هه مو فیکر و بیر و باوه ره فه لسه فه كانیان ده داته وه و،

به سهرکه وتووی روه پروی میتودی فهلسه فی و هزر و فیکره کانیاں ده بئته وه.
هه ربه م شیوهیه که به رامبه رباطینییه کانیش جۆلاوه ته وه.

نایا بۆ پرسیکی ئاوا، که هه رگیز به ئەندازه ی عه قیده و بیروباوه ر گرنه
نییه، که چاره نووسی ژیا نی داها تووی خۆی پئوه به نده، چۆن ده بئ به و
گرنگیه ئاوا که له رپواندا رابوه ستیت و، هه مو بیر و ئەقل و فیه و
تیه گه یستنه کانی به کار بهینیت بۆ رهد دانه وه یان. ئە گونجیت بئین غه زالی بۆ
دایین کردنی ژیا نی داها تووی خۆی، که میلیاره ها سالی قیامه تی له سه ر به نده و
پئی به ستر اوه ته وه، بئین: هیه ئەقل و زانست و لۆژیکی بۆ نه خستوته کار و،
ته نها شوین عه شقیکی رۆحی و شهیدا بوونیکی دهرونی خۆی که وتوو و،
چاره نووسی هه تا هه تای قیامه تی خۆی داوه ته دهستی قه ده ر و، هه روا به
ئاسانی و بئ لیکدانه وه ی ته وا و ته صه ووفی به و هه مو که مو کوپا نه وه (وهک
ده لئین) وه رگرتوو و، پابه ندیشی لئ کردوو و، چا ویشی له حه نای هه له و
فیکره پوچه کانی دا نوقاندوو و، کردویه تی به ژتر که ره گه لاوه؟ نایا ده گونجیت
ئهم هه مو بئ ویزدانییه ره وا ببینین به رامبه ر زاتیکی زانای دانای په ندیاری
بلیمه تی شه رع ره وی زاهیدی خوداناسی وهک نیمای غه زالی؟!

سئیه م: با گوئ له نیمای غه زالی و رافه ی فه رموو ده که ی خۆی بگرین،
که دوا به دوای توژینه وه کانی له سه ر باطینییه کان و فهلسه فه و لایه نه
ئه قلانییه کان، رتبا زی ته صه ووف هه لده بژیریت ۱۱ فه رمویه تی:

به متمان و دئنیای ته وا وه وه هاتومه ته سه ر ئه و برپوایه ی که ئه هلی
ته صه ووف ته نها ئه وانن به تایبه تی رینگای خودا په رستییاں گرتوته به ر،
سالیکی رینگای حه قیه تن، شیمه و ره فتاری ژیا نیان جوا نترین ره وشته و،
طه ریه قه ت و رتبا زه که یان با شترین و راستین رینگا به و، نا کاریان به رزترین و
پالفته ترین ره وشته، به لکو نه گه ره قلی هه رچی ناقل و دانا کان و په ندیاری

ھەممۇ ھەكیم و تېگەشتوۋەكان كە ھەمۇ نەپتى و ئەسرا ھەكەنى شەرىعەتیان
 لەبەر چاۋ داھە، ھەمۇ كۆ بگەيتەۋە و، لەو رېگایەۋە ھەول بەدەیت
 گۆرۈنكەرى بە سەر تاقە رەۋشت و ئاكارىكىان بېنیت، ۋە بېگۆریت بە
 شىۋەيەكى باشتەر، ئەۋا دۆش دادەمىنیت و ھەرگىز رېگایەك بۆ ئەۋ
 گۈاستنەۋەيە نابىنیتەۋە، چونكە ھەرچى جۆلە و بزۈاندن و بى دەنگى و ۋە-
 ستانىكى ظاھىرى و باطىنى ئەھلى تەصەۋۋف ھەيە، ھەمۇ سەرچاۋەكەى لە
 نوورى حەزەرتى پىغەمبەرەۋە ﷺ ۋەرگىراۋە، ۋە لە سەر ۋەيدا نورىكى تر
 نىيە كە خۇيانى پى رۆشن بگەنەۋە، جگە لەۋ نوورى پىغەمبەرە نەبىت ﷺ.
 لە پاشان حەزەرتى غەزالى زىاتر باسى تېگەشتى خۇى لە بەرزى
 تەصەۋۋف و طەرىقەتەۋە دەكات، بۆيە خۇى تەسلىم دەكات ۋە ھەمۇيەتى:
 ئەۋانەى قسە لە سەر تەصەۋۋف دەكەن دەتۈان جى لە بارەيەۋە بلىن:
 كە يەكەم مەرجى تەصەۋۋف طەھارەت و پاكبۇنەۋەى ئەۋەيە كە دىلەكانيان بە
 تەۋاۋى پاك بېلتەۋە لە غەيرى خودا و، دوۋرېكەۋىتەۋە لە ھەمۇ (ماسۋى اللہ)
 و، كلىلەكەيشى كە لە جېگەى (اللہ اكبر) دابەستى نوپىزى فەرزدايە، ئەۋەيە
 كە دلىان بە تەۋاۋى پۆچوبىت و غەرق بوۋىت لە زىكرى خودادا و،
 كۆتايىەكەيشى بە ۋەدېت كە مۇرىد بە تەۋاۋى فەنا بېت لە خودادا و، ھەمۇ
 دۇنيا و ئارەزۋات لە بىر بكات و، تەنھا خوداى لە بىر بىنیت.
 ئەم پلەى فەنايەش بەدەر لەۋەى كە دەكەۋىتە ژىر ئىرادە و تاقى كەردنەۋە
 كەسبى بەندەكانەۋە، بەلام بەرزبۇنەۋەى بەردەۋامە، تا ئەۋەندەى كۆتا دىت
 بۆپلە بەرزەكان، كە باسكردن و لىدوان لەۋ بابەتە زۆر تەنگ و بەر تەسكە، ۋە
 ھەر كەسكىش بىەۋىت تەعبىر لەۋ ھەست و بۆچون و پلە تايىبەتiane بداتەۋە،
 ئەۋا بە دەگمەن نەبىت، دەكەۋىتە ھەلەيەكى نەخۋازاۋەۋە، كە ناتوانىت خۇى
 لى پپارتىزىت.

پوخته ی ئەم بابەتە بەو دەگات:

کە فرمانە کە دەگات بەو ئاستە ی کە جوړی نزیك بونەو دهكە، لهوانه یه هەندیک به شیوه ی (حلول) و تیکه ل بوون لیکدانه وه ی له سەر بکه ن، یان به واتای (ئیتیحاد) و یه کبوون (په نابه خودا)، یان له پروانگه ی تا قمیکی تریشه وه به (وصول) و گه یشتن لیکدانه وه ی بو بکه ن، کە هه مویشی هه له یه و ده بیئت خو یانی ئی لابده ن.^(۱)

ئەگەر ته نها به وردی سهرنج له م دهقه ی نیمامی غه زالی بده ی ن، کە مامۆستای پیشه کی نووس بو خۆی گواستویه تیه وه ئی یه وه، ئایا نه وه ناگه یه نیئت کە غه زالی چ کاتیک خۆی به دهسته وه داوه؟ ئایا وهك (حلولی و یه کبوون و گه یشتو وه کان) بیرى کردۆته وه و ته صه ووفی ناسیوه؟
یان خویشی له ته صه ووفی راستی حالى بووه، کە سهره تا و ناوه راست و کۆتا که ی به پونی به یان کردووه و، هه مو کار و بیر و هزری له ری لاده ره کانیشی به هه له و تاوان ژماردووه.

چوارهم: ئەگەر سهرنج له هه مو نووسراو و پرتنوما یی و مه رجه په روه رده ییه کانی نیمامی غه زالی بده ی ن، کە بونیاتی ته صه ووفی راسته قینه ی له سهر دامه زراوه، بۆمان ده رده که ویت، نهك هه ر له گه ل شه ریعه تا به مه رجی زانیوه کە یهك بگر نه وه و لئی لانه ده ن، به لکو به پیوستیشی زانیوه کە سنووری نه قل و زاهیری شه ر نه به زین، تا توانا و ئاره زویان له ژیر ده ستدا بیئت، له زاهیری شه ر لانه ده ن و خویشیان تووشی پرسیار و وه لامی خه لکیکی نه شار هزا نه که نه وه. بۆیه ده بینین ته نانه ت جه زبه ی راسته قینه ی صوفی کە له ژیر دهسته لات و ئاره زوی موریددا نییه، ده بیئت نه و په ری خوړا گر بیئت و،

---

(۱) المنقذ من الضلال ص/ ۴۹-۵۰.

تابشتوانیٲ نابیت ٲاشکرای بکات، مهگه روهک پٲمه به زوره ملی خوی فهرز
بکات به سه ریداو هیچ جاری نه مینیت.

پینجه م:

ئهو نمونه تایبه تیانه ی که حه زره تی غه زالی ده پینیته وه و، به لای
نه یارانیه وه جیگای ره خنه یه، کارئکی سه رسور هینه ر نییه، چونکه ئه وانه هه مو
متمانیه کیان به و کار و رودا وانه یه له سنووری بیر و هه ستیاری هه ر پینچ
حاسسه که یاندا جیگای ده بیته وه، به لام هه رکه سیک ئه و سنووره ی به زاندا،
ئه وانه یه کسه ر بریار ده دن که ئه وه نادرست و بن شه رعییه، ئیتر هه رگیز بیر
له وه ناکه نه وه ئه وه سنووری نه قل و بیرکردنه وه ی ئه وان به رته نگه و ئه و دیوی
مه به ست و قه دهره شار او هکان نابین.

بۆ نموونه: موریدئکی پینگه یشتوو نه گه ر له جیگه یه کدا سوننه تیکی
راسته قینه ی نه کرد و گرنگی پ نه دا، یه کسه ر تۆمه تی بۆ دروست مه که، کئ
ده لیت نییه تی ئه و له نه کردنه که ی، زۆر باشتر نییه له ئه نجامدانی سوننه ته که،
ئه گه ر یه کیک ریشیکی درئزی به ردا بیته وه، ئه وه له روانگه ی چواره دهره که یه وه
سوننه تیکی (مؤکده) ی به جپیناوه، ئه گه ر له پرنکدا ئه و ریشه ی تاشی،
ئه وه ی شاره زا بیت چاوه نوپ ده کات تا هۆکاره که ی بۆ دهره که ویت، ئه وه ش که
سه ر پئی بریار ده دات، یه کسه ر تۆمه تی ناجۆری بۆ دروست ده کات.

باشه کئ ده لیت کاتی خوی ئه م ریشه ی له بهر مه رامیکی دونیایی، سیاسی،
فریودانی خه لکی، یان ته نها جوانی نه هیلاوه ته وه، ئه مرۆ که ده زانیت خیری
ناگات برپاری تاشینی ده دات و، له نییه تیشیدا هه یه که ئه مجاره بهری دایه وه
ته نها به نییه تی سوننه ت به یلپیته وه. هه ر کارئک حیکمه ته که بیت زانی
سه رسورمانیشت لئی نامینیت. ئه گه ر زانایه ک واز له مه لایه تی یان دهرس
ووتنه وه یان وتار بیژی و قه زاوه ت و دادوهری به یینیت، که به رواله ت رۆلئکی

ناتوانیت حالى بېت، به لكو تۆمەت بۇ دروستى فەرمودە صەحيحەكەى
پېغەمبەر ﷺ دادەنن و، به رەوا و دروستى نازانن.

باشە ئەگەر يەكك شارهزا لە زاراو و (موصطەلەحاتى) تايبەتى دەستە و
تاقمىك نەبىت، چۆن دەبىت دەم بخاتە كارىكەووە كه لىي شارهزا نيبه و، لە
خۆبەووە لىكدانەووەيان بۆ بكت، به پىي هەواو ئارەزوواتى نەفسى.

بۇ نمونە: شىخ موحىددىنى عەرەبى روى لە كۆمەلەك كرد و پىي ووتن:
ئايىنى ئىووە ئەووەتا لە ژىر پىي مندایە، (دينكم تحت قدمي هذا) ئەگەر يەكك
شارهزا نەبىت، كى لە واتاى ئەم رستەيە دەگات، كى رازىبە دىنى ئەو لە ژىر پىي
يەككى تردا بىت. دواى دەرکەوت كه مەبەستى شىخى گەورە ئەو دىنەيە كه
ئەوان كرىديويان به پەرستراوى خويان، واتە پارەو پولاتان كرىدوووە به دىنى
خوتان (دينكم دینارگم) ئەویش فەرموو يەتى:

ئەو دینار و پارە و زىرەى كه ئىووە دەبە رستن لە ژىر پىي مندایە. دواى
دەیان سأل ئەو جىگەيان هەلدايەووە كه ئەو قسەى تىدا كرابوو، سەیر دەكەن
كوبەيەكى تىدايە پرپەتى لە مالى دونيا.

به پىي روالەتى فرمانەكانى شەرى ئىسلامى لە سەر هەندىك قسەى لەو
بابەتە كه لە واتاو و مەبەستەكانيان حالى نەبوون، يان به زاهير پىچەوانەى
فرمانى شەرىعەتى ئىسلام بوو، بۆيە حەللاج و هاووینەكانيان سزادا و
كوشتنيان، بەلام دەرکەوت كه ئەوان لە هەموو يەكتاپەرستەكان پابەندتر
بوون به تەوحید و خوداپەرستى راستەقىنە.

پرسىار لە دکتورى شارهزا و لىزان ناکرىت چ جورە دەرمان و چارەسەرتك
دىارى دەگات، ئەبى بۇ پرسىار لە دکتورەكانى دل (أطباء القلوب) بکرىت كه
بۆ رپازەت كىشان و موحاهەدە چارەسەرتكى تايبەتى و ناوازەى بۆ بنوئىت.
تۆسەرت ئىش دەگات، ئەو لە ژىر پىتەووە چارەسەرت بۆ دادەنن.

ئەي ئەوئەي تووئەي نەخۆئەي ئەرەي و عوجب و خۆبەسەندى و خۆ
 بەشت زان و نەسەق زلى دەبىت، يان فیز و دەمارتکى يەكجار زۆرى ھەبىت و،
 لووت بەرزکاتەوئە بە سەردروست کراوانى خودادا و، نەشتوانىت خۆى
 لەو دەردە کوشندانە لابدات، ئەي پىسپۆرى شارەزا چۆن رۆبەرپۆى ئەو دياردە
 دەبىتەوئە.

ئەگەر مورشىدى رەببانى پىي باش بىت کە موریدەکەي رپشە پىشوئەکەي
 بتاشىت و لە سەربنەماي تەقوا ئەمجارەيان رپش ھەبىتەوئە، يان پىي باش بىت
 کە نەفسى خۆى بشکىنىت، وەك ئەوئەي کە کارتک بکات لە ناو خەلکەکەدا بە
 خراپەکار و دز و تاوانبار ناوى بۆلۆ بىتەوئە، بۆ ئەوئەي چارەسەرى نەخۆشپەيکى
 سەختى ناو دەرونى بکات، کە خۆى وادەزانىت زۆر خوداناس و تەقواکارە، يان
 خەلکى بەو شۆو سەيرى دەکەن، کە رىنگاي بەرز بوونەوئەي پلەي خوداناسى
 لى گىراوئە و، بەو موحاھەدە و رپازەت کىشانە چارەسەرى ئەو حالەتە تايبەتiane
 دەکات .

ئىتر چۆن دەبىت دژ بە ئىمامى غەزالى قسەيەك بکەن، چونکە بەسەر
 ھاتى کابرايەك دەگىرپتەوئە، ئەو چارە سەرى جىبەجى کردوئە و، بۆقۇئاغىكى
 تايبەتى ژيانى دەيەوئە ناوى خۆى بە دز و خراپەکار بىزىنىت، تا موعجەب
 نەبىت بە خۆى و، رىنگاي ئىخلاصى لەعبادەت لەسەر والۆ بکرتەوئە، بۆيە
 دەچىتە ناو گەرماوئەك و بەرگى يەكەك لە نامادە بوان دەدزىت و، خەلکەکە
 پىي دەزانن و لىي دەکەن بە ھەللاو، ئەو متمانەي خەلکەکە لە دەست دە-
 دات کە بە پىاوئىكى صالحيان زانیوئە. ئەوئەي تەنھا مەبەستى ئەوئەي کە خە-
 لکەکە بە باشى نەزانن و سەرقالى بەندايەتى و رپازەت کىشانى خۆى بىت.

ئەگەر مورشىد ئەم کارە بە پەسەند بزانىت، چونکە شارەزايە و لىزانە،
 کابرايەكى بى ناگا لە دورەوئە چۆن رىنگە بە خۆى دەدات رەخنەي رۆبەرپۆکاتەوئە.

ههروهك چۆن دهزانين كه ههنگوڤن شيفايه و قورئان فهرمويه تي، بهلام
 نهگهر سروشت و جوړى نهخوښى كهسيك لى قهدهغه بكرت، نيشانهى
 خراپى ههنگوڤن نيه، بهلكو نهو كهسه لهو قوناغهى ژيانيدا مادام زباني لى
 دهديات دهيت وازى لى بهيت. نهگهر دروست نهيت نه م كاره ناوازانه نه نجام
 بدرتن، نهى چۆن دروسته هه زره تي خاليد (رهزاي خوداي لى بيت) په رداخك
 زه هري كوشنده ده خواته وه، كه خواردنه وهى ژهر به هه مو پيوهرىكي زاهيرى
 شريع هه رame، بهلام ده بينيت بو نهو كات و زهمانه ده يتنه به شيك له
 چاره سهرو، كه سيشمان نه بينى به نارهواى بداته قه له م.

ههروهها روخاندنى مزگهوت له روى زاهيرى شه رعه وه كارىكي زور
 نارهوايه، نهى نهگهر خوداي گه وره فرمانى دا (مَسْجِدُ الضَّرَارِ) روخاند،
 زانى كه نهو به ناو مزگهوتنه بو دژايه تي و تيكدانى ريزى موسولمانانه و بو بنكهى
 جاسوسى و شيواندن و نانه وهى فه ساده.... نهگهر طه بيبىكى دل و به رچاوى
 رون بيت و بليت: نهو جيگايه بروخين، نه وهى متمانهى پښ دهكات به بن سئ و
 دوو فرمانه كهى جيبه جئ دهكات، نه وهش كه متمانهى نيه نهوا تومه تي
 روخاندنى مزگهوتى دهدياته پال، كهواته له هه مو روداوه كاندا ده يت
 به ورد بينيه وه به دواى راستى وعيللهت و هوكارى فرمانه كان بكه وين و لى
 حالى بين، له پاشان برپارى دروست يان نادروستى له سه ريده ين.

شه شه م: نيمامى غه زالى هه ر چهنده رڼگاي نه هلى ته صه ووف به
 باشتين و گونجاوترين و تاقه رڼگاي خوداناسى و سه رفرازي ده زانيت، بهلام
 پيچه وانهى راي نه وانهى كه ده لئن نه قل و هه ستياى نه خستوته كار، ده بينين
 پيشه و غه زالى له هه مو كه سيك زياتر به چاوى ره خنه وه دهروانيت بو خودى
 ته صه ووف، تا نه وهى له ملا و لاوه تيكه لى بو يت لى دوور بخاته وهو به پوخته
 و پاكي پيشانى هه وادارانى بدات.

له لایه کی تریشه وه بنواره چ هېرشیک دهکاته سهر نهوانه ی که خوځان به ته صه ووف دا هه لسه پار دووه و، رېبازی صوفیه تیان کردووه به به هانه ی وه دهست هیانی که سبی مادی و، دهسکه وتی دونیایی، وه بزانه چهند به وریایی دهرده کوشنده کانی ناو کومه لگا دیاری دهکات و، نه رکی پیرۆزی زانایان و هاوړتیا زانی ته صه ووف دهست نیشان دهکات و، چوڼ جیاوازی دهخاته میانی زانایانی دنیا و زانایانی ناخیرهت، که زوره ی زوری زانا و فقهیه و دادوهر و وانه بیژه کانیش دهخاته بهر نه شته ری ره خنه ی توندی خو ی، به بی نه وه ی له هیچ کهس سل بکاته وه، یان بیر له وه بکاته وه که بویه ک ساته وه ختیش حه ق وراستی بکات به ژر لیه وه و بیانشارته وه. نایا دروسته به که سیکی بلیمه تی ناوا بووترت عه شقی خستوته پیش عه قلی و، زهوق و ناره زواتی خستوته پیش فیه و تیگه یشتنه کانی له دین؟! (سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ) جا له کو ی بینم هه مو جار ی پیغه مبه ر گیان ﷺ به دار و لیستی عه داله تی خو ی و، به قه مچی دادوهری هه زره تی فاروق له پشتی نه و که سانه بدات که تومه تی ناره وا دروست دهکهن و (حه ددی ثیفترایان) له سهر واجب ده بیّت.

حه وته م: یه کیکی تر له وه هه لانه ی که توپژه رانی ژبانی نیمامی غه زالی که تی که وتوون نه وه یه: که وایان زانیوه به بی مورشید کاری کردووه!! به لکو پېشیان خو شه نه م بوچوونه بچه سپین، که مورید و بهنده ی خودا ته نها کیتاب و سوننهت ده بیّت مورشیدی بیّت و، هیچ پیویستی به ماموستای مه عنه وی نییه. نیتر خو یان لاده دن له وه هه مو زانیاریانه ی باس له پیگه یشتی صوفی دهکات، که ناتوانیت رېگای خوداناسی بگریته بهر و به نه جام بگات، به بی مورشیدیکی ناشکرا، که دهستگیری مه عنه وی بیّت و، له هه مو کو سپ ته گهره و بهرزی و نشیوی رېگا سه خته کانی سه یر و سلوکی صوفیه تیدا هاوړیه تی بکات و، ناگاداریشی بکات و، دهرمانی سارپژکه ری ناخوشیه کانیشی

بۆ ديارى بکات. بۆ ولآمدانهوى ئەم بابەتەش، خۆتەرى بەرپز دەگێرمەوه بۆ سەرەتای ئەم پێشەکیەى لە سەرژاننامەى پێشەوا غەزالی نوسیومانە که لە ژێر ناوێشانى: (هەنگۆرانی گشتى و سەرەکی بە سەرژاننى غەزالی دا)، لە کۆتایى باسەکه دا دوو نموونەى بەرجەستەمان هێناوەتە، که حافیظى زوبەیدى باسیان دەکات و حەزەرتى عەبدولوهابى شەعرانى دەگێرێتەوه که ئیمامى غەزالی باسى ئەو کاتانەى دەکات، که هێشتا مورشیدى نەبووه چۆن خەلۆه کێشاهە و، باسى ئەو کاتانەش دەکات که شیخ (یوسف النساج) ی کردووه بە مورشیدى خۆى و، بە هۆى (تەوهججوهاى) ئەو زاتەوه، چۆن گەیشتووه بەو ناستەى که خودا (ﷻ) فرمانى پێداوه که صوحبەتى صالحان بکات و، لەگەڵ پیاوچاگاندا ژبان بەسەر بەریت و ئەویش فرمانە که جیبەجێ دەکات و، زیاتر لە طەریقەتدا پێشپەوى دەکات. بیریش لەوه ناکەنەوه که لە زۆربەى نووسراوەکانى غەزالی دا ئەوه دووپات دەکاتەوه، که بە بن مورشید و مامۆستا مورید و زانا ناگەنە ئامانج... سەیر ئەوهیه هەر دواى ئەوهى که باس لەوه دەکات که غەزالی مورشیدى نەبووه، ئەم دەققەى خوارەوى ئیمامى غەزالیش دەهێنێتەوه که پەخنەى لە زانایان گرتووه، فربو خواردووى شەیتان بوون و، بە بن عیلم و زانستى موحاهەدهى نەفسیان کردووه، بە بن شوین کەوتن و چاو کردن لە مورشیدیکی رەببانی شارەزا لە دین و زانستدا کارەکانیان کردووه، وهك ئیمامى غەزالی فەرموویهتى:

(وَكُلُّ ذَلِكَ بِنَاءٌ عَلَى أَغَالِيطٍ وَوَسْوَيسٍ يَخْدَعُهُمُ الشَّيْطَانُ بِهَا، لاشتغالِهِم بِالْمُجَاهَدَةِ قَبْلَ إِحْكَامِ الْعِلْمِ، وَ مِنْ غَيْرِ إِقْتِدَاءٍ بِشَيْخٍ مُتَقِنٍ فِي الدِّينِ وَالْعِلْمِ صَالِحٍ لِلْإِقْتِدَاءِ بِهِ)^(۱).

(۱) احیاء علوم الدین، ب/ ۳/ ۴۰۴.

به پئی هه ئسه نگانندی نه وانه له وه ده چیت ئیمامی غه زالی ناگای له بهر و دوای قسه کانی خوئی نه بیّت و، نه و کۆدهنگی زانیان و نه قصابی طهرقه تیشی نه بیستبیت که ده فهرموون: (من لا شیخ له فشیخه الشیطان) نه وهی که مورشییدیکی نه بیّت، نه واه شهیتان وه سوهرسه ده خاته دئی و، خویشی لئ ده کات به رابه ر و شیخی نه و.. که واته نه وانهی ده لئین غه زالی به خو به سه ری و بئ مورشید پیگه یشتوو، ته نانهت له وهش حالئ نین که دوو جور پهروه ده کردنی تایبهت ههیه به نیسبهت سالیکانی طهریقی ناخیره ته وه:

یه کێکیان موریده و پنگای خوداناسی ده گرتته بهر، له پنگه ی په یوهندی و به یعه تکر دنیه وه به مورشییدیکی کامله وه، نه ویشیان پئی ده و تریّت مورد، واته: خودا نه و به ندهی خوئی ده ویت و، له خوئی نزیك ده کاته وه.

نه گهر ئیمامی غه زالی مورادیش بیّت به بئ رینومایی پهروه ردگار ناگاته نامانج، جگه له وهی که باسمان کرد، که دوای سه ره تای قوئاغی صه حوه و به ناگاهاته وه، ئیمامی غه زالی چوو خزمهتی شیخی گه وهره، فه ضلی کوری محه ممه دی فارمه زی که قوتابی پیگه یشتوو مه دره سه ی نه بوقاسی قوشویری بووه، که له چه رخی خویدا زۆر به ناو بانگ بووه و، هه وارگه ی دلانی سالیکانی پنگای خوداناسی بووه.^(۱)

نه گهر چه زره تی غه زالی به متمانه وه پنگای زوهد و ته صه ووفی نه گرتبته بهر، چون به و شیوه گۆرانکاری دینیت به سه ره هه موو جوړی ژبان و بهرگ و پۆشاک و خوداردن و هه ئسوکه وتی پۆژانهیدا؟ دیمان چون بهرگیکی شری له بهردایه و گۆپالئیکی به دهسته وهیه و، به هه موو شیوه یهك هه ست به سه ر بهرزیه کی رۆحی ده کات و، به هه موو دهسکه وتیکی دونیایی ناگۆریتته وه.

(۱) طبقات الشافعية / السبكي ب / ۶ ل ۲۰۹، ب / ۵ ل ۳۰۴.

کاریگه‌ری

ئیمامی غه‌زالی

له سه‌ر ته‌سه‌ووف

پیشه‌وا غه‌زالی (خودای ئی رازی بئ) له هه‌موو پرویه‌که‌وه کاریگه‌ری به‌رچاوی هه‌بووه له سه‌ر پێبازی ته‌سه‌ووف، له روی پاراستن و پوخته کردن و ناسان کردن و هه‌ندیک بنه‌مای گشتی و پێویست که به‌نامه‌پێژی بۆ کردووه که ده‌بیست نه‌هلی ته‌سه‌ووف پابه‌ندی ئی بکات.

یه‌که‌م:

رایگه‌یاند که سالیکانی طه‌ریقته و ته‌سه‌ووف به بئ گه‌رانه‌وه و پابه‌ند بوون به زانستی شه‌ری هه‌رگیز ناگه‌ن به نامانج، وه‌ک له په‌یامی: من‌هاج العابدین و، نامیلکه‌ی (أیها الولد)وه، پێویستی زانست و کارپێکردنی دووپات ده‌کاته‌وه، نابێت به بئ زانست رێگای ته‌سه‌ووف بگیرتته به‌ر، هه‌ر بۆ نه‌م مه‌به‌سته‌ش بوو که کتییی ئیحیای کرده په‌ی‌په‌و و مینه‌جی داهاتوی سالیکانی طه‌ریقی ئاخیره‌ت.

دوو هه‌م:

ره‌ددانه‌وه و به‌ر په‌رچدانه‌وه‌ی هه‌موو بیر و ته‌ئویله نادروسته‌کانی باطینییه‌کان که ده‌قه‌کان له روائه‌ت و زاهیری واتای شه‌ری لا ده‌ده‌ن بۆ واتایه‌کی دووری نه‌گونجای نادروست.

سێ یه‌م:

ته‌سه‌ووفی کرده زانستیکی نه‌خلاق، که نه‌ک ته‌نها له سه‌ر بنه‌مای حال و چێژو

شەيدا بوون و شەطەح و ھاووتنەکانی نەناسرێت، بەلکو وەکو مەدرەسەبەکی زانستی و پەروەردەیی بناسرێت، کە چارەسەری نەخۆشییە دەرونیەکان بکات و، پێگەچارەیی ھەنگاوەکانی ژبانی داھاتووی مۆرید دیاری بکات

چوارەم:

ھەوڵی دا واتای زوھد لە مانا تەقلیدیەکەیی دووربەخاتەو، بەلکو بۆ واتای شیایوی خۆی راستی بکاتەو، کە ئەمە تەنھا قووناغییکی سەرھتایی ژبانی پەیرەوانی طەریقەتە و، لە دوایدا دەبێت ببنە خاوەن کەمائی مەعنەوی و، تێکەڵی خەلکی ببن و، خەڵوەکانیان لە ناو خەلکەکەدا پەرە پێ بدەن و پێگای نوور و ھیدایەتیان بۆ ئاشکرا بکەن، نەك بەو شیوەی کە ھەموو دنیا بگرێت بە باوەشیەو، یان ھەموو دنیا بەخاتە ئەولادە و، تا لە ژبەیدا بێت بە کەنارگیری بژی و، کەس لێی سوودمەند نەبێت. بەم شیوەیە غەزالی پێگای دروستی مەدرەسەیی جۆنەبەدیی بەغدادی و ئەقطابە بەرزەکانی زیندوو کردەو و، ژبانی کردەو بە بەربەند^(۱).

کاتیك کە لە مەدرەسەیی نێظامییە بوو لە بەغدا دەرسی دەووتەو نەرخێ ئەو بەرگەیی لە بەربەند بوو مەزەندە دەکرا بە پێنج صەد دیناری ئەو کاتە، کە ئەو کاتە زانایەکی مەزەبەیی بوو، بەلام کاتی ژبانی زوھد و نەویستی ھەلبژارد ھەموو بەرگەکانی بە تەنھا پانزە قیراط دەخەملێنرا، کە دراویکی کەم بایەخی ئەو سە-ردەمە بوو. ئەوئەندە کە پەيوەندار بوو لە حەزوری خالیقەکەیی بەو ئەندازەش پێ منەت بوو لە ھەموو دەستەلاتدارەکان.

لە کاتیئێکدا (ئەنەوشیروان) وەزیری خەلیفە بوو لە (طوس) ھات بۆ خەزمەتی،

(۱) بنواری: پێشەکی چاپی بەکەمی (إحياء علوم الدين) لا / ۵۰ - ۵۳

پیشہوا غەزالی پئی فەرموو:

(ئەو کاتەى لە دەستت دەروات لە سەرت حیسابە، تۆیش وەك کەرچی وایت، ئاگات لە کاتە کانت بێت بە فەرۆ لە دەستت نەروات باشتەر لە وەى بێت و سەردانی من بکەى!!) وەزیر هاتە دەرەو و دەیووت:

لا اله الا الله، هەر ئەم کەسە بوو کە لە سەرەتای تەمەنیدا هەندێک نازناو تاییەکانى پێ دەدام و بەرگی زێر و ئاوریشى لە بەردەکرد و ئێستەش لە سەر ئەو حالەتەى کە دەیبینیت!!^(۱).

ئەمەش بڕیارێکی هەپەمەکی نییە! بەئکو بڕوایەکی پێ لە بابەندییە و تێگەشتنی تەواوە لەو فەرموودەى پێغەمبەر ﷺ کە فەرموویەتی: إِذَا رَأَيْتَ شُحًا مُطَاعًا وَ هَوًى مُتَّبَعًا وَ دُنْيَا مُؤَثَّرَةً وَ إِعْجَابَ كَلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ فَعَلَيْكَ بِخَاصَّةِ نَفْسِكَ وَ دَعٍ مِنْ أَمْرِ الْعَامَّةِ.^(۲) ئەگەر ئەو خەڵکەت بىنى خولیاى تەماح و رزى و پەزىلى بوو، دەس کراوە نەبوو بۆ خێرو چاکەو هەمیشە شوێنى هەواو ئارزواتى نەفسى دەکەوتن و وێلى دواى حەزو ئارەزووت بوون و هەکەسە بەپای خۆى هەلس و کەوتى دەکردو گوێى بۆ کەسى تر نەدەگرت، ئەوا تۆ لە سەرەتە کە ئاگات لە خودى خۆت بێت و واز لە کارو فرمانى تێکپرای خەڵکە کە بێنە.

کەواتە لە ناو ئەو ژيانە ئالۆزە و هەلپەکردنە دابۆ دنیا، دەبێت پێبازێکى تر بۆ خۆى هەلپەتریت و لە هەموو کارەکانى پاشەکشى بکات و کەنارە گیرى بکات .

---

(۱) انظر: هكذا ظهر جيل صلاح الدين، د. ماجد الجيلاني، دار القلم بيروت: ۲۰۰۹/ص ۱۱۰ .

(۲) رواه الحاكم بمعناه في المستدرک ۳۴۹/۶. برقم ۷۹۱۲ و رمز لصحة الحديث وكذا الإمام

الذهبي رمز لصحته وانظر ايضاً: ص/۱۰۸ المصدر السابق .

بۆچی پېشەوا غەزالی وازی له کاروباری گشتی هیئا و برپاری دا گرنگی به نه فسی خوئی بدات

دوو هۆکاری سهرهکی ههبوون پاشهکشییان به پېشەوا غەزالی کرد له ههمو کاره گشتیهکانی و سهرهتای چاکسازی له خۆیهوه دهستی پیکرد و بهم شیوهی خوارهوه که باسی دهکهین:

یه کهم: سهرنجدان و توێژینهوهیهکی کارا و نه بهردانه بۆ ههمو نهفکار ٭ بیر و باوهڕ و بۆچونهکان که پێشتر له کۆمهڵگاکهیهوه وهری گرتبوون، که پری بوو له تاقم و گرووی جیاواز و مهزاهیب و رێبازی جیاجیا، که نه رکێکی گرانی کهوته سهر له جیاکردنهوهی نهو ئیسلامهیی که دهستیوهردان و گۆرپانکاری تێداکراوه، که ههولێکی زۆری دهوێت تا بخرێته سهر سکه و پهسه نایهتی و نه صالهتی خوئی، به گرتنه بهری رێگایهکی سهختی پر له پهنیداری، تا گرووی ئیسلامی بگێرێتهوه بۆ ئیسلامی راستهقینه و، هێزی نوێبوونهوه و تازه کردنهوه و ئیجتیماد و رۆبهروبوونهوهی گهندهڵکارانی پێ بداتهوه، به بێ لادان له سهرچاوه بنه پهرتیهکانی ئیسلام.

دوو ههم: پێداچونهوهیهکی زاتی و خۆیهتی بۆ نهو لایهنه دهروونی و ئامانجه سهرهکیانهی که له ژيان و چالاکی سهردهمی دهرس و ووتنهوه و نوسینهوهی پهراو و کتێبهکانیدا له سهری بووه و، له ههندێک کاتدا شوێن کهوتنی ههواو نارهزواتی نه فسی جیگهیی بهندایهتی راستهقینهی گرتبویهوه و، کێ برکێتی خاوهن مهرام و تهماحهکان بۆنی ئیخلاص و پهزامه ندیی خودایی له کردهوهکانیاندا نه هێلابوو، یان به تهواوی کهمی کردبوویهوه.

بۆیه ده بێت پېشەوا غەزالی له خۆیهوه دهست پێ بکات تا بتوانێت کاریگهری هه بێت له سهر دهو رۆبهرو چوارده وره کهی.

بۆيە رەفاقەتە شېخ فەضلى كۆپى مەممەدى فارمەزى كۆردى ۋە پاشان
ۋازى ۋە ھەمۇ پەلە ۋە مەنسەبەكانى ھېناۋ خۇي يەكلەي كۆردى، تا بەرنامەكەي
خۇي جېبەجى بىكات ۋە بىكات بە ئاۋاتەكەي...

لە ۋە قۇناغە ھەستىارەدا كەگەيشتە تۇپكى ئاسودەي نەفسى، تۈنى
كتىبى (المنقذ من الضلال) دابىت، ۋاتە چۆن فېرپەسېك بىخاتە بەرچاۋى
ھەمۇ، كە لە ژيانى گومپايى ۋە سەرلىشىۋان پىزگارىان بىكات.^(۱)

دۈي نەۋەي گەشتىكى پۇچى ۋە پىر لە تاقى كارى ۋە پىر لە ئىش ۋە ئازار ۋە
مۇجەھەدە ۋە پىزەت كىشەنى كۆردى، ۋە بۈۋە خاۋەنى فەرھەنگىكى زانستى ۋە
مەنەۋى، ۋە شاكارى گەۋرە ۋە بەناۋ بانگى (احيا علوم الدين) دانا ۋە لەگەل
خۇيدا ھېنايەۋە ۋە لە بەغدا بىلۋى كۆردى.

لە پاشان گەپايەۋە بۇ (طوس) ۋە داۋايەكى لە (فخرالدينى كۆپى نىزامول
مولك) پىر گەيشت كە لە مەدرەسەي نىشاپور دەرس بىلتەۋە، ماۋەيەك لە ۋى
مايەۋە ۋە لە پاشان ھاتەۋە بۇ (طوس)، چۈنكە پازى نەبۇ لە ھەئىس ۋە كەۋتى
دەستەلاتداران بەرامبەر بە ھاۋۋىلاتيانى شارەكە، بۆيە گەپايەۋە ۋە ھەۋى دا
مەدرەسەيەكى تايبەت بۇ خۇي دروست كۆردى ۋە خانەقايەكىشى دامەزراند، بۇ
نەۋەي بىتۈنەت نەۋە ئامانجەي كە باسى دەكەين بە ھۇي خانەقا ۋە مەدرەسە
كەي خۇيەۋە پىيان بىكات، كە لەم دۈۋە ئامانجەدا پەنگ دەداتەۋە:

يەكەم: پىگەياندىن ۋە پەروەردەكردنى نەۋەيەكى نۆي، پاستىگۇ، زانا ۋە
مۇخلىس ۋە بىن مەرام ۋە بىن تەماح، كە درۋوستيان بىكات ۋە بىيانخاتە كار بۇ
نەۋەي بە ھەمۇۋ لايەكدا بىگەپىن ۋە پەيامە نۆي كەي پىشەۋا غەزالى
بىلۋىكەنەۋە.

---

(۱) ھىكدا ظەرىجىل صلاح الدين، ص ۱۰۹-۱۱۰.

دوو ههم: زیاتر په نجه بخاته سهر نه خوښییه کوشنده کان و، مه ترسیه ناوه کی و دهره کییه کان، که روبه پوی جه سته ی ماندوو شه که تی گړوی ئیسلام بوبویه وه، تا بتوانیت له پرژه چاکسازیه که یدا چاره سهری ته وایان بو دیاری بکات و، موسو لمانان له خوځوړی و کڼ پرکڼی سیاسی و مه زه بهی و لایه نباری بپارتزیت و بیان خاته وه سهر په پره وه پیرژه که ی خاوه نی رساله ت هه زره تی محه ممه د ﷺ .

کوټای به ژبانی خه لوه تی هیئا

ئیمای غه زالی له ژبانی خوځی و ناوبانگ و پله و پایه ی دونیا ییه وه، خوی هاوښته ناو ژبانی خه لوه ت و که نارگیری، دوا ی نه وه ی که یشته به ناو اته کانی وازی له که نارگیری هیئا و که و ته وه ناو کو مته لگاوه، له گه ل وده به ره هم هیئانی قه له میک که ناگری عه شق و نه وینی خودا په رستی ئی ده تکا، زوبانیک که هه وینی ئیمانی ئی به ره هم ده هات، دلئیک که عهرشی خودای تیدا جیگیر ده بوو، دهرونیک که بوبوو به کیوی طوری مونا جات و هیما ی سۆز و نه وین و خو شه ویستی و پیکه وه ژبان ...

دیاره جیاوازی به کی زور هه یه له میانی نه م قو ناغه ی هه ستانه وه ی ئیمای غه زالی، به راورد له گه ل قو ناغه پښو وه کان، نه وسا به رنامه یه کی به روا لته ئایینی و له راستیدا دونیا یی پیاده ده کرد و، به ناوی پله و که سایه تی و زانست و مامو ستاییه وه رڼی خو ی ده بینی، به لام ئیستا به ناوی خودا وه کاره کانی نه نجام ده دات، ئیستا ناوو شو رته و جاه و مه قام و به شی نه فس و شه یتانی خستوته نه ولاوه و، خو ی به کلایی کردو ته وه که بانگخوازی راسته قینه ی خودای بیت و، به نووری خودا سه یری رودا وه کان بکات و، به ناوی خودا وه کاره کان نه نجام بدات و، به فه یز و ته جه للی په روه ردگار وه ناگر به ربداته دلّه سارده وه بو وه کان.

ئىستا بانگەشە بۇ زانستىك دەكات، ھەمو ھىما و ئاسەوارى قۇناغە
 بېشووەكانى ژيانى خۆى بىرپتەو، دلهكان يەك بخت و، پىزەكان پتەو بكات
 و كۆمەلگايەكى ئىمانى دروست بكات، تا دەگاتە ئەوھى كە فەرموويەتى:
 من بۇ خۆم نەجولامەتەو تا جۆلاندوميانەو، كارم نەكردووە تا منيان
 خستە سەر ئەم كار و ھەولدانەو، نازانم تا چ ئاستىك سەرکەوتوو دەبم يان
 نا، پشت و پەنام ھەربە خودايە و، داواى يارمەتیش ھەرلەو دەكرىت.^(۱)
 بۆيە دەبينىن ھەزرەتى غەزالی شۆرشيكي ھەلسانەوھى بىر و باوھرى بەرپا
 كرد و، سەنگەرئىكى پىر لە كەرستەى خۆپارىزى و بىرپا پارىزى دامەزراند و،
 پوبەپروى ھەمو بىر و فەلسەفە باوھكان و بىردۆز و فېكرە بە ميرات ھاتووەكان
 و بەرپەرچدانەوھى فېكرەى پوچى باطينيەكان بوويەو، بە دانانى چوار كىتبى
 ناوازە و بە ناوبانگ، كە جگە لە كەسايەتيەكى مەزنى وەك ھەزرەتى غەزالی،
 كى دەيتوانى وەك خۆيان لە فېكرەكەيان شارەزا بىت، كە بە چەكى ھاووتنەو
 بە ھىزىرى خۆيان، بىر و ھزر و بىرواكانيان پوچەل بكاتەو، پاستىيەكان
 ئاشكرا بكات. كى دەيتوانى لەو چەرخەدا پوبەپروى زانايانى عىلمى كەلام
 بىتەو، كە وايان دەگەياند: ئەوھى بەتەواوى لە زانستەكەيان شارەزا نەبىت
 و، لە ھەرپرس و مەسەلەيەكدا شوئىيان نەكەوت، يان پوبەپرويان بىتەو،
 ئەوا ئيمان دەرنابات و دژايەتى ئىسلامى كىردووە. بەلام ئىمامى غەزالی گرۆى
 ئىسلام دەھىتەو ھەسەر پاستە شەقامى دىندارى، كە كەس پارىزراو
 (مەعصوم) نىيە جگە لە خاوەنى شەرىعت نەبىت، لەگەل ئەوھدا كە خۆى
 لەسەر عەقىدەى ئەشعەرى و مەزھەبى شافىعىيە، بەلام لە وردەكارىەكاندا
 موناقلەشەى زانا ئەشعەرىەكانىش دەكات، ئەك تەنھا تەسلىم بە دەسپىك و

(۱) المنقذ من الضلال، بە دەست كارىەو: لا ۱۵۳-۱۵۴.

بەلگەو ئەنجامەکانی ئەوان ناییت، بەلکو دەتوانییت لە روانگەى سەرچاوە
 ھەمیشە زیندووھکانەو، ئەقل و زانست و شارەزایی و وردبینى خۆى بڤاخە
 کارو، بە دوا داچونیکى ژیرانە و زانستیانە و بە ئینصافەو بکات، بۆ تەواوی
 پرسە تایبەتیەکانى پەيوەندار بە (عیلمى کەلامە)و، وەك موحتەھیدیكى شارەزا
 کە لەو بوارەدا بۆى دروست نییە تەنھا تەقلید بکات، وەك حەکیم و
 پەندیارتكى ناوازە، کە لە ھەموان زیاتر دەتوانییت سارنژی برینەکان بکات و،
 چارەسەرى بۆ نەخۆشییەکان بدۆزیتەو.

دیسان پەرى دا بە زانستى (عەقیدە)، بى ئەوئى موویەك لادانى ھەبیّت
 لە پەیرەوى سوننەت و جەماعەت، بەلام پۆشاکیکى نوێى کرد بە بەرى ئەم
 عیلمە تەقلیدی یەدا، بە زوبانیكى ئاسان و پەوان، وە بە ھیممەتیکى بەرز و
 نایاب، وە بە سۆز و ئەوینیكى بەتین و پەر لە رۆحانى بەھێزتر، کە تیکرای
 خەلکەکە لە زانستى کەلام بەھرمەند بین، نەك بە زوبانیك بنوسریت و
 بووتریتەو، کە تەنھا زانا گەورەکان و ھەندیک کەسى تایبەتى لى شارەزا بیّت
 و، پاشماوھەش ھەروەك مەتەلێكى ناپەحەت سەیری بکەن و بە تەواوی بۆیان
 لێك نەدریتەو.

بۆیە بە زوبانیكى زۆر ھەستیارانە رۆبەروى ئەوانەش بویەو کە ئیرەییان
 پێدەبرد و، ناو و ناتۆرەى خراپیان پیا ھەلەدا و، تەنانەت گومانیان دروست
 کردوو بەرامبەر بە عەقیدە و بیرو باوەرەکەى.

و بە بەرنامەو پەیرەویكى پارا و پەختەى لە ھەندیک زانایانى (موتەکەللمین)
 دەگرت، کە باوەریان وابوو ھەمو پەشە خەلکەکە بى باوەرین، چونکە وەك
 ئەوان شارەزای عیلمى کەلام و بەلگەکانیان نین، کە پەحمەتى خودایان
 بەرتەنگ کردۆتەو، و، ئاگایشیان لەو نەییە کە لە چەرخى پیغەمبەردا ﷺ و
 صەحابەکانیشدا، حوکم بە موسوڵمانیى عەرەبە دەشتەکییەکاندا دراو، کە

پیشتر بپەرستییان دەکرد و لە دوايشدا بۆ رۆژنیکیش خۆيان بە زانستی و بەلگەکانەوه خەریک نەکردوو، نەگەر خەریکیش بوونایە لێی حالى نەدەبوون^(۱) دواچۆرى تاقى کردنەوه زانستیهکانى پيشه‌وا غەزالى گەيشته ئەو راستییهى، کە قورئانى پیرۆز لە روى سوود و گشتگیری و ئاسانى و متمانه و رەوانبێژى و، بۆ هەموو ئاستەکانى بیر کردنەوهى تەواوى چين و توێژەکان شیاوتر و گونجاوترە و، دەبێت شیواى قورئانى بکرتە هەوێنى هەموو دەرس و وانە و نامۆزگارى و بانگخوازیهە، چونکە بەلگەکانى قورئان وەك خواردەمەنى وان، هەموو کەس پێوستى پێیانە، بەلام بەلگەى زانایانى عیلمى کەلام وەك دەوا و دەرمان وایە، سوود بە تاکەکان دەگەیهنێت و، زۆریهى خەلکیش زبانی ئى دەبینن.

بەلکو بەلگەکانى قورئان وەك ئاو وایە، کە منداڵى شیرەخۆرهیش لێى سوودمەندە، هەر وەك چۆن پیاوێكى بەهێزیش پێوستى پێى هەیه، بەلام پاشماوهى بەلگەکانى تر وەك ئەو جۆرە خواردنە وایە، کە جارێک پیاوێکەکان سوودیان پێ دەگات لێیان و، جارێکیش زبانیان پێ دەگەیهنێت، وە منداڵیش بە هیچ شیوهیهەك سوودى ئى وەرناگرن.

کەواتە بە هۆى عیلمى کەلامەوه هەندێكى زۆر زبانیان ئى بینى و، ئەو سینه صافى و پاکی دەروون و بێکیشه‌بیان لە دەست دا کە لە چەرخى ئەصحابدا لە سەرى بوون^(۲).

(۱) فیصل التفرقة بين الاسلام و الزندقة: للغزالي. مطبعة الترقى. ص ۷-۸.

(۲) الجام العوام عن علم الکلام: المطبعة الميمنة، ص ۲۰.

رۆلى چاكسازى ئىمامى غەزالى

بەپراستى پېشەۋاى مەزن غەزالى رەچاۋى كۆمەللى بىنەماى سەرەكى كىردوۋە
لەۋەدا كە چۆن بتوانىت رۆلى چاكسازى رابگەيەنىت و بەرپاى بىكات و لە
سەرى بىروات بەرپتوۋە:

بىنەماى يەكەم:

تاكە بىنەماى سەرەكى بۆ سەلماندنى بوۋنى ئوممەتى ئىسلام ئەۋەيە، كە
بىتەۋە ناۋ نېۋەندى مەيدانى چالاكىيەۋە، كە شىاۋە بۆ ھەنگرتنى قورساى ئەۋ
ئەمانەتەى كە لە سەرىتەى، ئەۋىش گەياندنى ئىسلامە بە ھەمو جەھان، ئەگەر
موسولمانان لەم ئەركە خۇيان دوور بىگرن، ئەۋا زەۋى پىرى دەبىت لە فېتنە و
تېكدانى زۆر و، موسولمانانىش دەبنە قوربانى بۆ ئەۋ دارمان و شىكىستى و
فەسادىە.

بىنەماى دوھەم:

دەبىت بىزانىن ھۆكارى سەرەكى جىيە كە موسولمانانى دووچارى شىكىستى و
بى ۋرەيى ھىناۋە و، ناتوان بە ئەركى گەياندنى ئىسلام ھەلبىستىن، كە ئەمەش
دەبى تۈپزىنەۋە لە سەر خودى موسولمانەكان بىكرىت بۆۋايان لى ھاتوۋە.

بىنەماى سىيەم:

مەبەست لە دۆزىنەۋەى ھۆكارى ئەۋ گىرفتەى كە موسولمانان پىيەۋە
دەنالىپن ئەۋەيە:

كە نەخۇشەكەيان دىارى بىكرىت و، چارەسەريان بۆ بدوزىتەۋە و
ھەنگاۋى خىرايىان بۆ بىررىت، نەك تەنھا تۆمەت لە يەكتىرى بدىرىت و، بابەتە
سىلبىيەكان باسى بىكرىت و چارەسەرىش نەكرىت.

چۆنلەپ تەبىئەتتە بەرنامە و پەيرەوى غەزالى لە ھەنگاوى چاڭسازىدا

ئىمامى غەزالى بە شىۋەيەكى تەرھەۋلى چاڭسازى دەدات، كە موسولمانان سەرقالى خۇيان بىن، تىشيان بگەيەنەت، با نەيار و دوژمنى زۆرىشان لە دەرەۋە ھەيىت، بەلام نەگەر ئەمان خۇيان چاڭ بگەن، ئەوا ھەموو كۆسپ و تەگەرەكانى تر لە رېڭگەدا نامىنەت و، نەيارەكانىش دەپوكىنەۋە، كە بەرنامە كەشى بۇ چاڭسازى بەم شىۋە داپشتوۋە:

يەكەم: نووسراۋەكانى دوور بوو لە ھاندانى خويىنەر و ھەۋادارانى بۇ بەرەركاننى و جىھادى خاچ پەرست و مولجىدەكان لە وقۇئاغەدا.

دوۋھەم: زىاتر پىشتى بەۋە دەبەست، كە مرقۇخى خوداناس لە سەر بنەماي پەخنى زاتى بونىياتى بنەت، نەك ھەمو شىكستىيەكان بىكەتە خەتاي دوژمنە ھىرشبەرەكان، بەلكو بەرپرسىارىيەتى رۈبەپوى موسولمانان بىيىتەۋە، كە لاۋازى و بىن ئەزمۈۋىنى و نەبوۋىنى ئىرادەي بە ھىزى ئەمان، دوژمنانى زال كىردوۋە بەسەرياندا و، توۋشى ئەو كارەسات و بەلا گەۋرانە بوون، لە پروانگەي ناۋەرۈكى فەرموۋەدى قورئانى پىرۋزەۋە كە فەرموۋىيەتى:

(وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ) الشورى/۳۰.

كەۋاتە ئىمامى غەزالى كىشەكە لەو فەراغ و بۆشايە رۇخى و مەعنەۋى و لاۋازى ئىرادە و نەزىمى فىكرو نەفسىيەتى بىن ھىزى موسولمانەكانەۋە دەبىيىتەۋە، لە روى عەقىدە و بارى كۆمەلايەتىيەۋە كە توۋشى شىكستى ھىنان و، چارەسەركىردنى ئەم قەيرانە ناۋخۇپىيانە بە دىلنبايەۋە دەبىيە ھۋى رىزگار بوۋىيان لە ھەموو دەرەدە كوشندەكانى تر.

سەيئەم: خەسلەتى سەيئەم لە شىۋاز و بەرنامەي غەزالى، دەست بىن كىردنە بەلايەنى چاڭسازى فىكرى و نەفسى و، لە خۇشەۋە دەستى پىكرد و، لە پاشان لە چوار دەۋرىدا رەنگ بداتەۋە لە سەر بنەماي:

(إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ) الرعد/۱۱. بهم هۆیه وه نه وهیه کی به توانای پهروه ده کرد، که چەندین سەرکرده ی مه زنی وهك نوره ددینی زهنگی و سه لاهه ددینی ئه یوبی ئی وه به ره هم هات.

چواره م خه صله تی به نامه به پیزه که ی ئیمامی غه زالی نه وهیه: که به بیرى هه موانی بهینیتته وه، که دروشمی فرمان به چاکه و بهرگری له خراپه ده بن هه موو چین و توێژه کان بگرتته وه و، کێشه و گرفته کانیس له سه ره ئه و بنه ما چاره سه ره نه کراوه که موسو ئمانه کان نه ته وهیه کی جیاوازن و کێشه یان له گه ل نه ته وه کانی تر دا هه یه، به لکو هوکاری شکستیه کان بن دهنگیانه له نه رك و فرمانی خودای، که خیر و چاکه بلاو بکه نه وه و، بهرگریس له خراپه و فه ساد بکه ن^(۱). بۆیه پێشه وا غه زالی هه مو جه مسه ره کانی هوشیاری و یه کرپی و هاو پازی و هاوکاری به یه که وه به سه ته وه و، ده ست نیشانی هه موو نه خو شیه سه ره کیه کانی کو مه لگای ئیسلامی کرد و، هه و ئیدا چاره سه ریان بۆ بدۆزیتته وه و، له ما وه یه کی قیاسیدا گه یشت به ئاواته کانی خو ی و، بوو به یه که م سه رکرده و مور شید و مامو ستا و پهروه ده کار، که ده ستی ئیصلاح و چاکسازی هه مو لایه نه کانی ژبان بگرتته وه و، به نامه که یشی نه وهنده توکمه و بهر بلاو و سه رکه وتوو بی ت، که بۆ هه موو کات و زه مان و نه ته وه موسو ئمانه کانی تریش شیاو و گونجاو بی ت که پێی هه لبستن و، له کێشه سه ره کییه کان خو یانی بن رزگار بکه ن. وهك ده بینین نه و به نامه ی پێش نو صه د سا ل له مه وه بهر دایر شتوو ه نه مرۆش به زیندویى ما وه ته وه و هه مان که لک و گرنگی خو یی له ده ست نه دا وه.

---

(۱) بنواره: دولة السلاجقة: د. علي محمد الصلابي ص ۴۸۴، و هكذا ظهر جيل صلاح الدين، د. ماجد الكيلاني ص ۱۱۲-۱۱۳.

نەخۆشپەكەكانى كۆمەلگە ئىسلامى

لە خوتىندىنەۋەماندا بۇ بەرگەكانى مەۋسوعەى بەرلەۋى ئىحىيە ئىمامى غەزالى، ئەۋ بابەتەنەمان زىاتىر بۇ پۈۋى دەپتەۋە، كە چۆن دەستىشەنى نەخۆشپەكەكانى كىردۈۋە ۋ لە چەندىن خالدا نەخۆشپەكەكانى كۆمەلگە ئىسلامى بەيان كىردۈۋە، كە بە كورتى باسىان دەكەين:

۱- تېكچۈۋى ئەۋ پەيامە پىرۈزەى كە زانكان هەئىان گىربۈۋ، لە پەيامىكى خوادۈزى ۋ خوداناسى پەۋە، بۇ پەيامىكى دۈنياۋىستى، كە نەبۈۋى دىكتۈرەكان جەستەى كۆمەلگە بەرەۋ شەلەلى گشتى بىردۈۋە، پادشا ۋ دەستەلاتدارەكانىش كە بەرەۋ خراپى دەپۈن، زىاتىر بەرپىسارىتى پۈۋ لە خراپى زانايان دەكات، بۇپە بە تىر ۋ تەسەلى كەموكۈپپەكانى باس كىردۈۋە ۋ، يەكەيەكە چارەسەرىشى بۇ داناون، كە زانايان بىنە پىنومامى پىنگەى هىدايەت ۋ، سەرجاۋەى بەيانى پاستىپەكان ۋ، سەرمەشقى پىنگەى زاھىد ۋ سالىكانى طەرىقى ئاخىرەت.

۲- گەۋرەترىن نەخۆشى كە پۈۋى لە كۆمەلگە كىردۈۋە، گۈپپى واتاى زانىست ۋ وشە پىرۈزەكانە، لە مانا ئەسلىپەكانەۋە بۇ مەبەست ۋ مەرامىكى نەۋباۋى نارپەۋا، كە تەنە غەزالى بە كورتى ۋ پۈختى ئەۋ كېشە سەركىپە دەخاتە بەرچاۋ، كە وشەكانى ((فىقھو عىلم ۋ تەۋحىد ۋ تەزكىر ۋ حىكمەت))، كە لە سەرەتاۋە بۇ مەبەستىكى زۆر پىرۈز دانراۋون، بەلام ئىستا داپراۋن بە سەر واتاپەكى تردا، كە زۆر لە ئامانچەكانى خۇيان دۈۋىيان خستۈنەتەۋە.

بۇ نەۋنە: فىقھ: بۇ عىلمى ئاخىرەت دانراۋە كە لىتى شارەزا بىيت، بە ھەموۋ لىق ۋ پۈكانىپەۋە، بەلام ئىستا داپراۋە بە سەرزانىنى مەسئەلە فەرى ۋ لاۋەكىپەكاندا، دەرپارەى را جىاۋازەكان ۋ بابەتە دەگمەنەكانى تر.

عىلم: بۇ كەسك بەكار دەھات كە زانا بۈايە بە خودا ۋ صىفەتەكانى ۋ ئايەت ۋ ناۋە جوانەكانى، ئىستا كەسك لە مەسئەلە فىقھىپەكاندا دەرەشە ۋ

مونازەرەو دەمەدەمى زۆرى لە سەربكات، بە عالم ناو بانگ دەردەكات.
 تەوھىد: ئەوھىيە ھەمو كارىك تەنھا بۆلاى خودا و لە خوداوە بىناسىت و،
 لا بە لاى ھۆكارەكاندا نەكەيتەو، ئىستا عىلمى كەلام و موجدەلە كردن و،
 زالبوون و بۆردانى خەصم و، سەركەوتنى قسە و بابەتەكان، كراون بە عىلمى
 تەوھىد و، لە وانا ئەصلىيەكەى دووربان خستۆتەو.

تەزكىر: ئەوھىيە خوداى گەورە وە بىرى خەلكى ھېنرىتەو، ئىستا قسە و
 چىرۆك و بە سەرھات و ھەكايەتخوانى، كە بە داخەو ھىگەى وەعزى راستى
 گرتۆتەو. ھەر و ھەشەى ھىكمەت: كە قورئان باسى دەكات: (يُؤْتِي الْحِكْمَةَ
 مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتِ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا) البقرة/ ۲۶۹. ھىكمەت چەند
 واتايەكى پىرۆزى ھەيە، بەلام لەو زەمانەدا دابرابوو بە سەر ئەوانەدا كە
 پزىشك و شاعىر و ئەستىرناس و تەنانەت ھەندىك جار فالىگرەو ھەكايەش
 دەگرتەو.^(۱) بۆيە گىرانەوھى ئەم وشە پىرۆزانە بۆواتا و مەبەستە ئەصلىيە
 كانى خۆيان، ئەركى گرنكى ھەزرىتى غەزالى بوو، كە بە ھۆى نوسراوھەكانى و
 ئىرشادە بە تواناكەيەو ئەم كۆششە پىرۆزەى بە ئەنجام گەياند.

۳- پىنگەيەكى تىرىشى گرتەبەرو زۆر بویرانە پەخنەى لە دەستەلاتدارە
 زالمەكان دەگرت و، لە سەرەتاو ھەمو كارى دەكردن و، لە پاشاندا پەخنەى
 توندى لى دەگرتن و، لە داھاتویشدا نان و خوانى ھەرام دەكردن و، تەنانەت
 مال و سامانىشى بە ھەرام ناو دەبردن، لە پاشان فتوايشى دەدا كە نەزىك
 بوونەو لىيان و نان خواردن و ھاوپیەتى و ھاوکاری كردن لىيان لە پرووى
 شەرەو قەدەغەيە و، دەپى موسولمانان بە گشتى و زانا و پیاوچاكان بە
 تايبەتى خۆيان لىيان بپارتىزن. ئەگەر سەیری ئىمامى غەزالى بكەين دەبینین زۆر

(۱) احیاء علوم الدین ج ۱ ص/ ۲۸-۳۴.

بوټرانه فرمان ورهځنه وناموژگار په کانی دهگه یاند، له بهر چنه خالیک:
یه که م: متمانهی ته وای به و هیزه مهنهویه هه بوو که پتی سپاردووه
دهب هه لست و نه م کاره به نه نجام بگه ینیت.

دوو هه م: هیچ پټو سته کی به خه لات و به راتی دهسته لاتداره کان نه بوو،
تا نه توانیت قسه ی حه قیان بۆ بکات، چونکه نه و له لوتکه ی دهسته لاتی
دونیا پیدا که هه مو عزیزه تیکی دنیایی له به رده ستیدا بوو، هه موی به جی هیلا
که له و کاته دا هیشتا نه گه یشتبووه دوا قونای نریک بوونه وه له په روه ردگار،
نه و کاته نه گه ربی منه تی له دهسته لاتداران نیشاندا بیت، نه ی نیستا که نه و
هه مو پله و مه قامه به رزه ی برپوه، چوډ ده چیته ژر منه تی نه و جوړه
که سانه وه، بویه زیاتر به سه ربه ستی و بوټریه وه ده توانیت قسه ی راستیان بۆ
بکات و، هه لوټستی درووستیان له گه لدا بنوټنیت و روه پرویان بکاته وه.

لیره دا ده توانین نه و راستیه ش زیاتر پروون بکه ینه وه که نیمای غه زالی بوټرانه
هاته وه مهیدانی تیکو شان، که به زو لمیکی گه وره ده ژمیریت نه و په ځنه
نابه جی په روه پروی غه زالی بکرتنه وه، که رنګای صوفی په وشکه کانی گرتنیت
و، حه زی له که نارگیری بویت. نه خیر نه و زاته چنه د سالیکی ژبانی که نارگیری
بویه هه لېژارد، بۆ نه وه ی بتوانیت کوټا ساله کانی ژبانی به ته وای و به کراوه پی
له گه ل خه لکیدا بژی، بۆ نه وه ی دهنگی بگه یه نیت به هه مو نه و جیگایانه ی که
پیشتر نهیده توانی پټیان بگه یه نیت، نه وانه ی غه زالی به گو شه گیر تومه تبار
ده که ن، په ک قونای ژبانی له به رچاو ده گرن، یان به شیک له جوړی بیرکردنه
وه ی نه و زاته ده که نه سه رها و کوټایی بیر و برپاردانیان له سه ردیاری کردنی
که سایه تی نه و زانا ماندوو نه ناسه، چونکه شاره زای به رنامه و په پره وکاری
غه زالی نه بوون و، وه ک پټو سته توټرنه وه یان له سه ر تیکرای سال و قونایه
کانی ژبانی نه کردووه، له لایه کی تریشه وه نه مانبینی که سیک په ځنه ی لی بگریت

له سەر چه‌ندین ساڵ که بۆ خوێندنی تهرخان کردبوو، ئه‌ی بۆ په‌یداکردنی ئیخلاص له عیبادەتدا ئایا له‌وه زیاتری پێویست نییه؟ نێتر چۆن دەبێت جێگای په‌خه‌یان بێت؟! به‌لگه‌شمان بۆ ئەم راستیانه ئەم چه‌ند خاڵه‌ی خواړه‌وه‌یه:

۱- پێشه‌وا غه‌زالی (خودای ئی رازی بێت) دوا‌ی ئەو چه‌ندین ساڵه‌ی پاشه‌کشی کردبوو له ژبان و که‌نارگیری هه‌لبژاردبوو، دوا‌ی ئەوه زۆر به‌ توندی و ئیراده‌ یه‌کی به‌ هێزتره‌وه‌ بره‌وی به‌ ژبانه‌دا هاته‌وه‌ ناو کۆری تیکۆشان و لێپانه‌وه‌.

۲- سه‌رچاوه‌کانی ژبانی غه‌زالی ئەو راستیه‌ش ئاشکرا ده‌که‌ن، که‌ له‌ هه‌ر جێگایه‌کدا هه‌ستی به‌وه‌ کردبێت که‌ بوونی ئەو پێویسته‌، یان حاکم و ده‌سته‌ لاتداری ئیسلام پێویستی به‌ رێنومایی و پشتگیری ئەو هه‌یه‌، هه‌رگیز که‌مه‌رخه‌می ئی نه‌کردوه‌. بۆ نموونه‌: کاتیک که‌ بیستی سوڵتانی رۆژناوای ئیسلامی یوسفی کۆری ئاشه‌فین سوڵتانی مورا‌بیظه‌کان پادشایه‌کی داد په‌روه‌ره‌، هه‌وایی دا که‌ بجێت بۆ لای تا هانی بدات (دار الإسلام) رابگه‌نێت و رۆتی خه‌لافه‌تی گشتگیری دابه‌زرینێته‌وه‌، به‌لام ئەم له‌ شاری ئەسکه‌ندهریه‌دا بووکه‌ هه‌وایی وه‌فاتی سوڵتانی بیست و ناچاری کرد که‌ نه‌روات و بگه‌رێته‌وه‌^(۱).

۳- کاریگه‌ری غه‌زالی له‌ سه‌ر دامه‌زرینه‌ری ده‌وله‌تی (مووه‌حیدین) محه‌مه‌دی کۆری (تومرت) له‌مه‌غریب، که‌ خۆی گه‌یانه‌ به‌غدا و، بوو به‌ قوتابی ئیمامی غه‌زالی و، کاریگه‌ری ته‌واوی ئەو زاته‌ له‌ سه‌ری په‌یدا بوو، وه‌ به‌و شیوه‌ فرمانه‌روایی ده‌کرد له‌ مه‌غریب دا که‌ هه‌زه‌تی غه‌زالی به‌رنامه‌رتزی بۆ کردبوو. عه‌لامه‌ ئێین و خه‌لدونیش له‌ می‌ژوه‌که‌یدا هێما بۆ ئەو راستیه‌ ده‌کات، که‌چۆن گه‌یشته‌وه‌ به‌ ئیمامی غه‌زالی و پێکه‌وتنی له‌گه‌ڵ ئەنجام داوه‌ و کاریگه‌ری له‌ سه‌ری بووه‌^(۲).

(۱) طبقات الشافعية السبكي، ج ۴/ ۱۰۵.

(۲) تاریخ ابن خلدون، بیروت، مؤسسة الأعلمي ص ۲۲۶ و (العبر، دیوان المبتدأ، الخبر) ج ۱.

(ئىمامى غەزالى و سولتان و دەستەلاتدارەكان)

جگە لەوھى كە بە ھەمو تۈوانايەوھ رەخنەى لە سياسەتى زالم و دەستەلاتدارە خراپەكان دەگرت، زياتر ئەو بابەتەيشى پۈۈن دەكردەوھ، كە ھۆكاری سەرەكى بۆ لە پى لادانى زالم و دەستەلاتداران سياسەتى گەندەلى زاپىيانە، بۆيە زۆر بە تۈندى دژ بەو زانايانە قسەى دەكرد كە لە فرمانرەواكانەوھ نزيك دەبوونەوھ، يان تىكەلاوييان لەگەلدا دەكردن، چونكە مەكەكانيان ھەرامە و، ھەموى وەك بەرتىليك وايە كە دەبن ئىسلام زەرەرەكەى بىترىتتەوھ. بۆيە لەم بوارەدا بە ئاشكرا پاى خۆى دەردەبىت و بىراردەدا:

۱- ھەرامە ھەلسوكەوت لەگەل سولتانە زالمەكاندا بكرىت.

۲- ھەلسوكەوتىشى قەدەغە كرددوھ لەگەل ھەمو قازىيەكاندا كە پەيوەندارى سولتانە زالمەكانن.

۳- ھەرۈھەا بە ھەرامى داناوھ كە سوود لەو دامو دەزگا رەسمىيانە بىيىن كە بە مالى ھەرام دروست كراون.

دىارە فتواكانى ئىمامى غەزالى كاريگەرى زۆرى بووھ لە سەر زانايان و جەماوهرى موسولمان، بۆيە سولتانەكانىش بە بايەخەوھ بۆيان نواريوھ و لىي ترساون، چونكە ھەرگىزلە قسەى راست خۆى كە نارنەداوھ.

نامەكانى بۆ نەمىر و سولتانەكانىش نىشانەى نەترسى و بوئىرى بووھ كە لە لۆمە و سزاي ھىچ كەسنىك نەترساوھ.

نامەيەك بۆ (فخر الملك) دەنوسىت و دەئىت: بزانه! كە ئەم وتانەى بە تۆ ددگات زۆر تفت و تال و توند و رەقە، كەس ناتوانىت رۆبەپروى تۆيان بكاتەوھ مەگەر كەسنىك كە بن ھىوا بىت لە دەستى ھەمو مەليك و ئەمىرەكان و تەماحى بىيان نەبىت، بۆيە دەبن رىز لە ناوەرۆكى نامەكەم بگىرت، ئەم قسە ھەققانە نە كەسى تر نابىسىت كە بۆت بكات جگە لە من، ھەر كەسنىك پىچەوانەى ئەم

قسانه‌ی من شتی‌ترت بۆ باس بکات، ئەووە بزانه تەماحیکێ هەیه پێت، که
بوووە تە پەردەیه‌ک له میانێ ئەوو ووتنی قسه‌ی حەق و راستیدا.

و هه‌نامه‌یه‌کی تریشی نووسی بۆ (مُجبرالدین) و ده‌ئێت:

فریاره‌سی و فریارکه‌وتنی ئەو خه‌ڵکه‌ واجبی سه‌رشانتانه، زوڵم و سته‌م هه‌مو
سنوورێکی به‌زاندووه، منیش نه‌متوانی به‌رده‌وام شایه‌تی ئەم زوڵمه‌ بم، بۆیه
له (طوس) ه وه‌ کۆچم کرد، سائیک چاودنواریم کرد تاوه‌کو ئەو زوڵم و سته‌مه
نه‌بینم که هیچ سۆز و پەحمه‌تێک له‌ چاویاندا نییه. هه‌ندیک پێشهاتی پێوست
وای کرد که جاریکی تریگه‌ پتمه‌وه و سه‌ردانی ئێره‌ بکه‌م، به‌لام ده‌بینم زوڵمه‌کان
هه‌روا به‌رده‌وامن و به‌ کۆتا ناگهن ^(۱). له‌ کۆتایی نامه‌که‌دا پێشه‌وا غه‌زالی
فه‌رموویه‌تی: زوڵم و سته‌م گه‌یشتۆته سه‌ر ئێسقان، خه‌ریکن موسوڵمانه‌کان
پێشه‌کش ده‌که‌ن، فه‌رمانبه‌ره‌کان ئەو که‌مه‌ پاره‌ی که‌ دابه‌شیان کردووه به
سه‌ر خه‌ڵکه‌که‌دا، چه‌ندین جار زیاتریان له‌ خه‌ڵکه‌ هه‌ژاره‌که‌ وه‌رگرتووه و
سه‌رانه‌ی زیاده‌یان ئی وه‌رگرتوون، زالم و جه‌رده و نه‌فامه‌کان سه‌رومائی
هه‌موانیان تالان کرد، له‌ گه‌ڵ ئەوه‌شدا هه‌یچیان نه‌گه‌یاندوو ■ به‌ سوڵتان.

به‌م شیوه‌ غه‌زالی بوێرانه‌ پوه‌پروی زالمه‌کان ده‌بویه‌وه، پوه‌پروی زانا دونیا
خۆره‌کان ده‌بویه‌وه، پوه‌پروی شیخه‌ به‌تاله‌کان ده‌بویه‌وه، به‌ره‌هه‌ستی
کۆمه‌لگایه‌کی پر له‌ فه‌سادێ ده‌کرد، وازی له‌ هه‌موو چێز و خۆشیه‌کی ژبان
هه‌ینابوو، خۆی یه‌کلایی کرده‌وه بۆ به‌ندایه‌تی و گه‌یانندی په‌یامی خودایی:

که‌م ژبا، به‌لام به‌پراستی وه‌ک شیری مه‌یدان و نه‌هه‌نگی ده‌ریاکان و که‌ڵی
سه‌ره‌رزی سه‌ر چیا بلنده‌کان ژبا، دوا پۆژه‌کانی ژبانیشی به‌رده‌وام خه‌ریکی
ته‌دریس و ئێرشاد و په‌روه‌رده‌کردنی موریده‌کانی بوو، له‌ پال خانه‌قا و

---

(۱) رسائل الامام الغزالي بالفارسية، ورجال الفكر والدعوة في الاسلام، ب/ ۱ للعلامة الندوي: ل/ ۲۷۹

مه دره سه که یدا به سه ره رزی و دنیا نه ویستییه وه، تا دوا هه ناسه ی ژبانی مایه وه، تا رۆژی وه فات کردنی هاته پێشه وه. دوا رۆژه کانی ژبانیشی هه میسه خه ریکی دیراسه کردنی فهرموده کانی پێغه مبه ر ﷺ بوو. بانگی (أبا الفتيان) عومه ری کوپی نه بولحه سه نی پرواسی کرد که به ناوبانگه به (الحافظ الطوسي) زۆر پێزی ئی گرت، له پاشان سه حیچی بوخاری و موسلیعی ئی بیست و خوێندیشیه وه له خزمه تیدا.^(۱) هه روه ها (عبدالغفاری) فارسی که خه طیبی نیشابور بوو، فهرموده وه تی: دوا رۆژه کانی ژبانی خۆی ته رخان کرد بوو بۆ فهرموده کانی حه زره ت ﷺ و دانیشتن له خزمه ت زانایانی نه هلی حه دیسدا، وه خوێندنه وه ی به رده وامی هه ر دوو سه حیچی بوخاری و موسلیم، که هه ر دوو کیان سه رچاوه ی راسته قینه ی ئایینی پیروزی ئیسلامن.^(۲)

(إبن الجوزي) له شیخ نه حمه دی برایه وه چۆنیه تی وه فات کردنی ده گیرپه ته وه و فهرموده وه تی: که رۆژی دوشه ممه هاته پێشه وه کاتی گزنگی به ره به یان بوو، براکه م (غه زالی) ده ست نوێزی گرت و نوێزی به یانی خوێند و فهرمووی:

ئاده ی کفنه که م بۆ به یتن، کفنه که یان بۆ هیئا و لئی وه رگرتن و مایه کرد و داینا له سه رچاوی و فهرمو ی: سَمْعاً وَ طَاعَةً لِلدَّخُولِ عَلَى الْمَلِكِ! به سه رچاو ناماده باشم بۆ نه وه ی بجمه حزوری پادشای پادشایان، له پاشان قاچه کانی پاکیشا و روی کرده قیبله و هه ناسه ی دایه وه و گیانی پیروزی سپارد و، چوو بۆ حزوری دلۆفانی په روه ردگار. رۆژی وه فات ی دوشه ممه بوو، چوارده ی (جمادی الآخرة) سالی ۵۰۵ کۆچی، له (طایبران) به خاک سپێردرا^(۳). خودای گه وره ده ره جاتی عالی بکات ئیمه ش له په نای پیاوچا کانداحه شربکات (آمین)

(۱) طبقات الشافعية الكبرى: ج/۴ ص/۱۱۲.

(۲) تبیین کذب المفتری، ص/۳۹۶، طبقات الشافعية الكبرى، ج/۴: ص/۱۰۹.

(۳) اتحاف السادة للمتقين/ ۱/ ۱۱، نقلا عن كتاب الشباب عند الممات لابن الجوزي.

بەرنامەى بەندە لە چۆنیەتى وەرگێرانی ئىحيادا

خوێنەرى بەرپز! وەك لە سەرەتاوە باسم كرد، ئەم كىتەبە پەرۆزە ھەر چەندىك نامادە باشى بۆ بکەرت ھىشتا ھەركەمە. بە ئەندازەى پیت و وشەکانى لە ھەموو لایەكى جەھانەو ھەگرنكى پێ دراود، زۆرم بە لاو پێویست بوو كە لە كوردوستانى خوێشماندا بايەخى تەواوى پێ بدریت و، زوتر ئەم كارە بکرايە و پێشكەش بە گەلى موسوڵمانپەرورەى كورد بکرايە، كە صەدان سائە كوردوستان بوو تە ناوەندى دۆستانى خودا، لە ھەموو جەھانەو ھەلەكى دەھاتن و ھەوادارانى طەریقەت پنگای ھات و نەھاتیان دەگرتە بەر، بۆ ئەوێ لەم وڵاتە پەر لە خێر و بێرەى ئێمەدا بە ھەرەمەندى پێبازى تەصەووف بێن، ئەگەر بۆ چەندىن سەدە ھاووڵاتیانى ئێمە لە ناوەندى ھەلەتەنى خۆرى ئىسلامەو ھەخوێان سوودمەند كەردییت و زانست و ئایین و پەرەشت و بەھاپەرۆزەكانیان وەرگرتییت، ئەوا سوپاس بۆ خودا صەدان سائیشە ئەم خاكى كوردستانە ئەو پەرۆلەگرنەگەى لە میللەتانى چوار دەورى خۆى وەرگرتۆتەو و. بوو بە میراتگەرى راستەقىنەى گەیانەنى ئىسلام، بە تايبەتى خاكى وڵاتەكەمان دەیان و صەدان ئەولیاى خوداناسى پێگەيشتووى پێ گەيانە، كە ھەریەكەیان مەشخەلێكى ھەلكرائو و خیمەيەكى ھەلدرابوون، بۆ تەواوى میللەتانى ئىسلامى، بوون بە سەرمەشقى پنگا و، ژبانى پەر لە دیندارى و ئاسودەبىيان بەو خەلكە دەبەخشى و، بۆ جارێكى تر نوورى ئیمانیان دەكردەو بە دیارى، لە دۆلى گەرگرتووى پەر لە ئەوینى خودا پەرستییەو، بۆ دەرونى تینووى پەر لە چاودەنوارى و تەمادارى.

دەیان ئەولیاى بەرزى وەك ھەزردەتى مەولانا خالیدی نەقشبەندى خزمەتیان بە ئىسلام و موسوڵمانان دەكرد، زنجیرە خولەفا و مورشیدەكانى یەك لە دوايى كى رشتەى ئەم قوطبە گەورانە تا ئەم سەدەى بیست و یەكەمەیش ھەر خزمەتیان بە ئىسلام كەردووە، مەلایین موریدیان پەرورە

کردوو. پربازە پیرۆزەکانی طەریقەتی قادری و نەقشبەندی و ریفاعی و سوهەرە وەردی و پربازە دروستەکانی تەربش لە ولاتی ئیمە دا پشکی شیریان هەبوو.

بۆیە خزمەت کردن بە پربازی تەصەووف، گەرنگی دانە بە پربازی ئەولیا و خوداناسان، کە صەدان سائە ئەو چەرووی هیواوە لە کوردوستاندا گەشەیی کردوو و نەکوژاوەتەو، ئیستایش ئومێدیان زۆرە کە هەوادارانێ طەریقەت خۆیان بە پربازی تەصەووف زیاتر ناشنا بکەنەو، بۆ ئەوەی تەنھا لە سەرچاوە متمانە پیکراوەکانی تەصەووفەو ئەم پربازە شیرینەو وەربگرن.

کتێبی پیرۆزی ئیحیای ئیمامی غەزالیش سەرچاوەیەکی بە پێزی نەبێزراوی بە کەلکی متمانە پیکراوە، کۆ دەنگی زانیانی بە پێزی برواداری لەسەرە، کە پابەندیان بە عەقیدەی ئەشعەری هەیە و، مەشرەبیان هەڵبێنجاوی طەریقەتە و مەزھەبیشیان پابەندییە بە یەکیەک لەو چوار مەزھەبە پیرۆزەیی ئیسلام، کە شوێن کەوتنی هەموو پێگە و پێچکەییەکی تر جگە لەو چوار مەزھەبە، هە- مووی باطیل و سەرگەردانییە و، دەبێ ئەهلی سوننەت و جەماعەت خۆیان لە نزیکی ئەو کەسانەش بپارێزن کە لەو پربازە دروستانە لایانداوە. بۆ خزمەتی ئەم کتێبە پیرۆزەش بە پەسەندم زانی هەموو بەرگیکی بە جیا کە وەریدە- گێرمەو سەر زوبانی شیرینی کوردی، ئەوا بیخەمە بەردەستی خوێنەرانی بە- پێزەو،

بە پێی ئەم بەرنامەی خوارەو:

یەگەم: لە بەر ئەوەی زۆر درێژ نەبێتەو دەقە عەرەبیەکانم نە نووسیوەتەو، بە لێکوتەنھا بە کوردی پاقەم کردوون و مەبەستەکانیم پوون کردۆتەو.

دوهمەم: هەموو فەرمودەکانی خودا (ﷺ) و پیغەمبەری خودا ﷺ لە میانێ دوو کەوانەدا لە گەڵ پەچاو کردنی تاییەتمەندی خۆیان وەك خۆیان نووسیومەتەو و. لە پاشان لە میانێ دوو کەوانەدا وەرگێرانە کە یانم لە خوار نایەت و فەرمودەکانەو نووسیوەتەو.

سئیه م: ئەو فەرمووده و ئەخبارو ئەسەرە پیرۆزانەى كە تیايدا نووسراوه،
مهگەر زۆر به دهگمهن، ئەينا دهقه كانيانم نه نووسیوه تهوه، به ئكو به كسهر به
وهرگێراوى بلاوم كردونه تهوه.

چوارهم: تهخریجى ئایهت و فەرمووده كانم كردووه. بۆ فەرمووده كانى
حه زه تیش ﷺ سوودم بینیه له هه مو ئەو سه رچاوانه ی له بهر ده ستمدا
بوون، به تابه تی ئەو تهخریجانه ی له لایه ن حافظى عیراقى كراوه، كه له
كتیبه ی (التخریج الكبیر) دا تۆمارى كردووه. هه روه ها سوودى تهواوه تیم بینیه
له تهخریجه كانى حافظى زوبه یدى، كه به راستى زۆر خۆى ماندوو كردووه له
شوین كه وتنى فەرمووده كانى پێغه مبه ردا و دۆزینه وه ی سه نه ده كانیان. بۆ
خۆبش زۆر وریاو شارهزا و زانا بووه له و بواره دا. هه روه ها سوودم له چه ند
چاپێكى نوێ ئیحه ا وهرگرتووه كه له په راویژه كاندا ده ستینشانم كردوون،
ئه وه ی پێویست بێت له دیارى كردنى راویى هه دیسه كان و سه نه ده
جیا جیاكان، یان هاو وینه كانیان ئەوا تۆمارم كردووه، چونكه زۆر له و
فهرمودانه ی كه حافظى عیراقى فەرموویه تی: سه نه ده كه یم نه دۆزیوه ته وه،
سوپاس بو خودا شیخی زوبه یدى یان لێكۆله ره وه كانى تر، به دوا گه پرانى
تهواویان بۆ كردووه و گه یاندویانه ته وه به سه نه دى خۆى، ئه وه ی بۆیان ده ر
كه وتبێت كه به هێزه ئەوا به یانیان كردووه، یان لاوازه ئەوا دیاریان كردووه.

پێنجهم: سه رچاوه كان و تهخریجى فەرمووده و به یانى سه نه ده كان هه-
مووى به زوبانى عه ره بى نووسیومنه ته وه، چونكه ئه وه ی پێویستی به و بابته
هه بێت بۆ خویشى ئه وه نده عه ره بى ده زانییت كه سوودمه ند بێت لێیان.

شه شه م: هه ندێك فەرمووده ی پیرۆزى قورئان هه یه، كه به شیكى
ئایه ته كه ی نووسیوه یان ئەمسهره و سه رى ئایه ته كه ی گواستۆته وه، بۆ زیاتر
خزمهت كردن به ئایه ته كه و راڤه كردنیان به كوردی، ئەگه ر پێویست بووبێت

هه مویم نووسیوه ته وه و هیمایشم پښ کردووه .

حه وته م: زۆر له و بابته تانه ی که زاراوه ی زانستین، یان زاراوه یه کی ته صه ووفین و، پئوستان به شهرح و به دوا دا چوون هه بووه، نه واه به په راوێژنکی تایبه تی واتاکه یانم پون کردۆته وه، وه سوودم له سه رچاوه ته صه ووفیه کان وه رگرتووه، به تایبه تی له (إنحاف الساده المتقین) که شهرحی ئیحیا به، که به راستی له م بواره دا خزمه تێکی زۆر گرنکی به شاکاری ئیحیا کردووه، خودا جه زای به خێری بداته وه.

هه شته م: هه ندیک له و بابته تانه ی که پئوستانی به باس کردنی زیاتر بویت نه واه له میانی دوو که وانی تایبه تیدادامناوه نه و زیاده نووسینانه م خستۆته پال وه رگێرانه که ی ئیحیا، بۆ نه وه ی بابته ته که ده و له مه ندر بێت.

نۆیه م: هه ندیک وشه ی عه ره بی هه یه چه نندین واتایان هه یه، یان چه نندین وشه ی کوردی به رامبه ر وشه یه کی عه ره بی هه یه، نه واه بۆ زیاده پونکردنه وه جاری واه هه یه دوو وشه ی کوردیم نووسیوه، یان به وشه یه کی کوردی و عه ره بی رافه یم کردووه، بۆ نه وه ی ئاسانتر واتاکه ی ئاشکرا بێت.

ده یه م: زۆربه ی نه و زاراوه شهرعی و فیه ی ته صه ووفیانه ی که له نپوه ندی ئیحیادا هاتووه، نه واه هه و لم داوه وه ک خوێان بیان نووسمه وه، چونکه زاراوه یه کی ته صه ووفی نه گه ر هه موو جارێک ته رجه مه ی بکرت، ده بن چه ند دیرێکی له سه ر برۆیت، تا واتاکه ی خوێ ئاشکرا ده که یت، هه ر به و شیوه ش ئاسانتره که خوێنه ری به پێز له زاراوه ته صه ووفی و فیه یه کانیش شاره زا بێت.

یازده | بۆ زیاتر خزمه ت کردن به م کتێبه پیرۆزه له ناوه روکی باسه کانی ئیمامی غه زالیوه سه رباسی نوێم بۆ داناوه تا ئاسانتر و مه به سه ته کان پونترین. دوازه: هه و لیشم داوه شیعه عه ره به یه کان وه رگێرم به شیعه ی کوردی.

خوینهری به پرتز: پشت به خودا نه وهی له مه ولا ده یخوینیتته وه
وه رگپر اوای فه رموده کانی ئیمامی غه زالی به، خودا پشت و په نامان بیت:

بسم الله الرحمن الرحيم

و به نستعین

به ناوی خودای به خشنده و مهره بان
داوای کۆمه کی ته نها له خودا ده که یین

پیشه وای ناوداری که م وینه، جیگای شانازی پیشه واکان
(حجة الاسلام والمسلمین)

موحه مه دی کوپی موحه مه دی کوپی موحه مه دی غه زالی

به ناوبانگه به

ئیمامی غه زالی

به ناوی خودای به خشنده و مېره بان

پېشه کی دانه ر (نیمای غه زالی)

سهره تا حه مدو سه نای به رده وام و بن کوتا، بو خودای گه وره و بالاده ست،
هرچه نده ستایشی هه مو ستایشکاران لاوازو که م ده نویتیت له به رامبه ر
شایسته یی و شکومه ندی نه وزاته پېرؤزو گه وره یه دا.

دوهه مجار: سه لات و سه لامی بن پایان له سهر گیانی پاکي پیغه مبه ری
خودا، که له پال نه و گه وره سهر داره دا هه مو پیغه مبه رانیش بگرته وه.
سییه م جار داوام له خودایه که دلم یه کلاو ساغ بکاته وه و یارمه تیم
بدات، له سهر نه وه ی برپارم داوه که کتیبیک بنوسم به مبه به ستی ژبانه وه ی
زانسته ناینیه کان، به ناوی ((احیاء علوم الدین)).

نامانجی چواره میشم نه مبه یه: که رتگای سهر سورمانت لی بېر مه وه، نه ی
لومه که ری گوشه گیر؛ که هه مو سنوورنکت به زانده وه ده شته ویت راستیه کان
په رده پؤش بکه یت و، زوبانی زبرو په خنه به هه مو لایه کدا وه گه پر خه یت و،
خویشته له رېزه ندی یه که می بن ناگو خو په سهندو مونکیراندا بمینیته وه.

نه واکرئ و کوئی بن دهنگی له سهر زوبانم لادراو کرایه وه، گهر دن له غی
و شه سازی و په وانبیزی گه مارؤی زوبانیان دام و ناچاریان کرد که لیته بیته
دهنگ، له به رامبه ر نه وه ی که تو خوت بو نه وه ساغ کردوته وه که چاو له
حه نای راستیه کاندا دابخه یت و زوبانیشت وه گه پر خه یت بو سه رخستنی کاری
پوچ و ناره واک. چونکه ده ته ویت په رده ی جوانکاری به ینیت به سهر نه زانینداو،
نالؤزییه ک دروست بکه یت به رامبه ر نه وانه ی که ده یانه ویت که میک رپو شویتنه
تایبه تیه کان ببه زتنن، وه له حالته په رووکه شیه کان خوین ده ربازیکه ن و
هه نگاوه کانیان به ره و زانست و زانیاری ببه ن، به هیوای گه یشتن به ناستی
به ندایه تی راسته قینه، به پالفته کردنی نه فس و هه وئدانی چاکسازی و پاکسازی

له دَل و دهرووندا. تا هه رنا هه نديك له و ته مه نه به فيرۆ له دهست دراوانه
قه ره بوو بكرته وه و نه كه وینه بهر شه پۆل و ناو شه پۆل ئه و لادراوانه ی كه
خاوه نی شه ريعهت ده باره یان فه رمويه تی:

(أَشَدُّ النَّاسِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَالِمٌ لَمْ يَنْفَعَهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ بِعِلْمِهِ)^(۱).
(واته: ئه وه ی له هه موان زیاتر و توندتر له دوا رۆژدا سزای ده دریت:
زانایه كه خودا سوو دمه ندی نه كرده ییت به و زانسته ی كه پێی به خشیوه)
سویندبن! هیچ هۆكارێك نییه كه دو چاری ئینكاری كردویت، جگه له و
دهرده كوشنده ی كه هه موانی گرتوته وه، به لكو تێكرای جه ماوه ریشی به لاپندا
بردووه، كه كه مته رخه میان هه یه به رامبه ر فرمانه پر بایه خ و لوتكه كان، وه
نازانن كه ئه مه یه كجار تر سناكه و بابه تێکی زۆر گرنگ و هه ستیاره.

واكه ده بینین ئاخیرهت پرووی ئێ كردون و دونیاش پشقی تێكردوون! واده ی
مردن نزیکه و سه فه رێکی دوور و گرانی شمان له پێشه، توێشویه کی كه م و
مه ترسییه کی گه و ره، رێگاكان به ربه سه ته و گیراوه و، كارو كرده وه كانیش
وه رناگیرین، چونكه مه به ستیان پێی بۆ په زامه ندی خودا نه بووه، بۆیه له لایه ن
چاودێری بینا و شاره زاوه ده درته وه به سه ریاندا.

گرتنه به ری رێگای دوا رۆزیش به بێ ده سگیرو رێپیشانده ر، وه به بێ هاوڕێی
پاسته قینه زۆر سه خت و ئه سه ته مه، له گه ل ئه و هه موو كۆسپ و ته گه ره و
دژواریه ی كه له رێدا یه. كه واته میرات گری پێغه مبه ران زاناكانن، كه
رێپیشانده ری رێگان، خه ریکه دونیاش لێیان خالی ده بیته وه، هه نديکی كارا و
شاره زا ماون، ئه ینا زۆر به یان شه یتان هه وێ داوه به لاپێاندا ببات، رێگای

---

(۱) رواه الطبرانی في (الصغیر) (۱/ ۱۸۲) والقضاعي في (مسند الشهاب) (۱۱۲۲)، والبيهقي في (الشعب) (۱۱۶۲).

دونیای لاشیرین کردوون، وه دوچاری یاخی بوونی کردوون، هه‌ریه‌که‌یان نه‌وداڵی
 وه‌ده‌سه‌پنانی به‌شه‌ دونیای خو‌به‌تی، ره‌وا به‌نا‌ره‌وا ده‌بینیت و، نا‌ره‌واش به
 ره‌وا‌ی دیته‌ به‌رچاو، تا‌وا‌ی ئی‌ ها‌تو‌وه، زانستی دینی خه‌ریکه‌ ده‌پنچ‌رتیه‌وه‌و،
 رڭ‌گای مه‌شخه‌لانی نووری پښنوما‌یش به‌ره‌وکزی و کو‌تر‌بو‌ونه‌وه‌ ده‌روات.

ئه‌وانه‌ وایان خستوته‌ ه‌زو می‌شکی خو‌یان و خه‌ل‌کیشه‌وه، که‌ زانست
 بریتیه‌ له‌و فه‌توادانه‌ی به‌ه‌وی روداو‌ه تازه‌و په‌یدا‌بو‌وه‌که‌نه‌وه‌ دراوه‌و
 نو‌سرا‌ونه‌ته‌وه، که‌ قازی شه‌ری چاره‌سه‌ری کیشه‌و گرفته‌کانی پښ بکات.
 ئه‌وکاته‌ی که‌ خه‌ل‌که‌ نه‌فام و گیره‌ شی‌وته‌کان به‌رئه‌بنه‌ به‌کتری، یان توانای
 ر‌وبه‌رو‌بو‌ونه‌وه‌و ده‌مه‌ ده‌میان بۆ په‌یدا ده‌بیت، که‌ به‌د‌وا‌ی زالبون و شو‌ره‌ت و
 نا‌وبانگ دا ده‌گه‌رښ، به‌مه‌به‌ستی بو‌ردان و پښ ده‌نگ کردنی به‌رام‌به‌ره‌کانیان.

یان وا ده‌زانن زانست ته‌نها بریتیه‌ له‌و کیش و سه‌ره‌وا‌و وشه‌ ئاراییه‌ی که‌
 واعیزتک فی‌ل له‌ نه‌خو‌تنده‌واره‌کان ده‌کات و بو‌لای خو‌یان راده‌کی‌شیت، که‌
 به‌راستی جگه‌ له‌م سیانه، رڭ‌گه‌یه‌کی تریان نه‌بینی‌وه‌ته‌وه‌ راوه‌ حه‌رامی پښ
 بکرت، وه‌ک تو‌رپکی پا‌خرا‌و پو‌خله‌واتی دونیای پښ کو‌بکرتیه‌وه، به‌لام زانستی به‌
 سوود و ر‌وشن‌که‌ره‌وه‌ی رڭ‌گای دوا‌ر‌و‌ژ، که‌ سه‌له‌فی صالحی له‌ سه‌ر بوون و
 خودای گه‌وره‌ش به‌ نا‌وو نازنا‌وی فیه‌و تی‌گه‌یشتن و په‌ندیاری و حیکمه‌ت و
 زانین و تیشک و نورو ر‌وشنایی و پښنومایی و روشد و ئیستیقامه‌ت نا‌وی بردووه،
 ئه‌وا له‌ نا‌و خه‌ل‌کی دا پښچرا‌ونه‌ته‌وه‌ و، ئه‌وه‌نده‌ پښ بایه‌خ سه‌یریان ده‌کرت،
 وه‌ک ئه‌وه‌ی به‌ته‌وا‌وی له‌ بیرکرا‌بن.

به‌راستی ئه‌مه‌ش در‌زو که‌لینیکی له‌ دین دا دروست کردووه، فرمانیکی
 سه‌خت و گه‌وره‌یه‌ که‌وه‌ک تاریکی با‌لی کیشاوه‌ به‌سه‌ر هه‌مواندا، بو‌یه
 نو‌سینه‌وه‌ی ئه‌م په‌رتوکه‌م به‌لاوه‌ گرنگ بوو، به‌نا‌وی ژبان‌دنه‌وه‌ ی زانسته
 ئاینیه‌کان، که‌ په‌یام و په‌یره‌وی پیشه‌وایان ناشکرا بکات و، ر‌ونکردوه‌یه‌کیش

بیت بۆ دیاری کردنی زانسته سوود به خشه کان به لای پیغه مبه ران و پیشینه خوداناس و صالحه کانه وه، سهلامی خودا له سه ره موویان بیت به تیکرای. بۆیه بنه مای ئه م کتیه له سه ر چوار پایه و بناغه ی سه ره کی دامه زراوه: که بریتین له: پایه کانی به ندایه تی و، عادات و نه رسته کان و، ئافه ته کوشندکان و، پایه پرگار که رو سه رفرازییه کان.

وه له ده ستپیک هه موویاندا باسی په راوی زانین و زاستم کردووه، چونکه کۆ ئامانجی گرنگی هه موو بابه ته کانه، بۆ ئه وه ی هه ر له سه ره تاوه ئه و زانسته ئاشکرا بکه م که خودای گه وره به پیوستی داناوه که هه موو که سه دیاریکراوه کانی ئوممه تی پیغه مبه ر (ﷺ) به دوایدا بگه رپن و پیغه مبه ریش (ﷺ) به زوبانی خۆی فه رموویه تی «أَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ»^(۱) واته:

(هه موو موسو ئمانی فه رزه له سه ری به دوای زانستدا بگه رپت و فیری بیئت باله و لاتیک دووری وه ک چین یش بیت).

وه بۆ ئه وه ی زانسته به سووده کانیش جیا بکه مه وه له زیانبه خشه کان، چونکه پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموویه تی:

((أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَع))^(۲) واته:

(په نا ئه گرم به خودا له زانستیک سوودی نه بیت).

بۆ ئه وه ی بشتوانم زیاتر بکۆلمه وه له وانه ی که به دوای پروکesh و پرواله ت و سه رابدا ده گه رپن و، وازبان هیئاوه له گه ران به دوای ناخ و ناوه پۆک و پوخته ی زانستی دا، که خۆیان فریوداوه به توێکێ زانسته وه و، وازبان له کاکله و ناوه پۆکه که ی هیئاوه.

(۱) رواه ابن الماجة (۲۲۴)

(۲) مسلم (۲۷۲۲)

باسی چواریه کی عبادت

که ده په پروای سهر به خو ده گړته وه

کتیبه کانی: زانست، بڼه ماکانی بیرو باوهر، نهینیه کانی پاکو خاوتی، نهینیه کانی نویژکردن، نهینیه کانی زه کاتدان، کتیبی نهینیه کانی به پړوژو و بوون، نهینیه کانی هه جی مآلی خودا، چۆنیه تی خویندنه وهی قورنانی پیرۆز، کتیبی زیکرو نزاکان، کتیبی ویردو پارانه وهکان له کاتی جیاجیادا.

باسی چواریه کی نه ریت و عاده ته کان

که ده کتیبی سهر به خویه

وهک کتیبه کانی: چۆنیه تی خواردن، نادابی نیکاح و ماره برین، نه حکامی که سابهت، باسی حهرام و هه لال، نادابی صوحبهت و پیکه وه ژبان له که ل چین و توژه کانی خه لیکدا، کتیبی خه لوهت و گوشه گیری، نادابی که شت و سه فهر، باسی بیستن و وه جدو گوئ گرتن، فرمان به چاکه و بهرگری له خراپه، نادابی ژبان و گوزهران و پرهوشتی پیغه مبه ران.

باسی چواریه کی مه ترسی و ئافه ته کوشنده کان

ئه مهش ده کتیب ده گړته وه

وهک کتیبه کانی: رافه و نهینیه سهر سوپهینه ره کانی دل، راهینان و پرازه تی نهفس و ئادابه کانی، مه ترسیه کانی هه وهس و ئاره زواتی نهفسی و جینسی، مه ترسی و ئافاته کانی زوبان، زیانه کانی تورهدی و غه رزو کینه و ئیره یی، خراپه و ئافاتی دونیاویستی، سه رکونه کردنی مال و سامان، به خالهت و چاوچنؤکی، خراپه ی له خو بایی بوون و سهرکه شی.

باسی چواریه کی پایه رزگارکه رو سه رفرازییه کان

که نه مهش له ده کتیبدا خوئی ده بینته وه، وهك کتیبه کانی:

ته وه به و پاشگه زیوونه وه، خوږاگری و شوکرانه بژتری و سوپاس گوزاری .
پله کانی خه وف و په جا (ترس و بیم به هیوا بوون). باسه کانی هه ژار دۆستی و
دونیا نه ویستی، یه کتاپه رستی و پشت به ستن به خودا، خوشه ویستی و کامگاری
و شهوق و تاسه و ئونس و پله کانی په زامه نندی، بابه تی نییه ت و ئیخلاص و
پاستگویی، چۆنیه تی حاله تی موپاقه به و چاودیری کرده وه کان و لپیچینه وه یان،
هه روه ها کتیبه کانی بیرکردنه وه و یادکردنه وه ی مردن.

له درژی باسی چواریه کی عیباده تدا، باس له ئادابه شاراوه کانی ده که م،
له گه ل ورده کاری سونه ته کانی، وه نه ینی واتا و مه به سته کانی، که زانایان
ناچارن و پتویسته به باشی لییان شاره زبا بین نه گهر بیانیه ویت کار به
زانسته که یان بکه ن.

وه نه گهر به وردی نه یان خویننه وه نه وا له پیزی زانایانی ناخیره ت نه ژمارنا کرین،
چونکه نه م بابه ته گرنگانه له کتیبه فیهیه کاندایا به خیانت پی نه دراوه.

ده رباره ی چواریه کی عادات و نه رسته کان:

باسی نه ینییه کانی نه و کرپن و فروشته ده که م که له میانی خه لکی دا
پرووده دات، هه روه ها ورده کاری و سونه ته کانی، وه زیاتر پوچوون له ناو بازاری
سه وداگه ری و شاراوه یی بابه تی خوږا راستن و خوږا ریزی له هیل ل و پوکانی
دا. که شك نابهم هیچ که سیک برودار هه بیته و پتوسیتی پیان نه بیته.

وه چواریه کی ئافه ته کوشنده گانیش

به باس کردنی هه موو ئاکاره ناجۆر و نه شیاهه کان ده و له مه ند ده که م، که
له قورئاندا فرمانمان پیدراوه دوور بخرنه وه و مروقه کان نه فسی خوینی لی

پوخته و خاوین بکهنه وه، وه دلیان پاک بکهنه وه، وه به درتزش باسی تاریف و پیناسه و هقیقه تی نه و درده کوشندانده کهم، که چۆن دروست بوون و سهریان هئداوه، وه چهنده ها ئافهت و نه هامة تی به دوا ی خویاندا دین و به چی بیاناسین و لیان شارهزا بین و، پیکاری چاره سهری و خو ئی دهر بازکردنیان بگرینه بهر، به پیی به لگهی ئایهت و فهرمووده و ئاسارو نه خبری دروستی پسپوړانی نه و مهیدانه.

وه چواره کی پایه پژگار که ره کان:

باسی هه موو ره وشته شیاوو په سنده کان ده کهم، وه نه و خه صلهت و چاکانه ی راستگو یان و نزدیکانی پنگای خوداناسی لیی به هره داربوون، وه به هویانه وه گه یشتون به دهرگای په رودردگار، له گه ل باسکردنی په که په که ی تاریف و حه قیقهت و پیناسه کان، وه به چی ده بیته خاوه نی نه و کار و ره وشته بهر زانه، وه چۆن له بهر هه مه کانی به هره وهر ده بیته، به چیدا ده یانناسیته وه، نه ب چ گه وره یی و پیروزییه کی تیدابیته که نه وهنده هزو مه یلی خوداناسانی له سهره ؟!

له گه ل باس کردنی به لگهی شهرعی و عه قلی و وته ی حه کیم و په ندیاران که زیاتر پونیان بکهنه وه. هه رچه نده له م باس و خواسانه ی که باسمان کردن، هه ندیک نوسراوو کتیب دانراون^(۱)

---

(۱) وهک کتیبه کانی (قوت القلوب) ی نه بو طالیبی مه کی وه (الرعاية) ی نیمامی موحاسیبی و (منازل السائرين) و، (الرسالة) و (التعريف) و زۆرکی تر بنواره: إتخاف السادة المتقين بشرح إحياء علوم الدين (۶/۱)

به لām ئەم کتیبەى ئیمە به پینج خەصلەتى تایبەتى لەوان جودا
دەبیتەوه:

یەكەم: پاقەو شیتەل کردنەوهى بابەتە گرانهكان و باس کردنى ئەو
بابەتانهى شاردویاننەتەوه یان به کورتى باسیان کردوون.

دووهمە: یەكخستى بابەتەكان كه لێره و لەوى باسیان كراوه، وه
رێكخستنهوهى بابەتە جیاجیاكان .

سێهەم: ئەو بابەتانهى زۆر به درێژى باسیان لێوهكراوه كورت كراونهتەوه

چوارەم: سەرپنەوهى دووبارەكان و جێگیرکردنى نوسراوه به پێژهكان

پینجەم: لیکۆلینهوهو توێژینهوهى زیاتر له بارهى چەندین بابەتى شاراوه،
كه به ئاسانى لێیان تێناگهیت و، ئەو كتیبانهش دوورو نزیک نهچوون به لایاندا.
هەرچەندە هەموو توێژەرەكان لەسەر یەك پەرپه‌وو به‌رنامه‌ پۆشیشتوون، به‌لام
ئاساییه‌ كه‌ هەریه‌كه‌یان گرنگی و بایه‌خى به‌بابه‌تێك زیاتر دابێت، كه‌ سالیكانى
رێگای خوداناسى له‌سەرى بن و، پەنگه‌ هاوڕێبازەكانیان كه‌متر بایه‌خیان به‌
باسکردنى دابێت، یان لێى ئاگاداربوو بن، به‌لام بیریان چووه‌ باسى بكه‌ن، یان
هۆكارێكى تایبەتى رێگه‌ى نه‌داون كه‌ لێیان بدوێن.

كه‌واته‌ ئەمه‌ تایبەتمه‌ندیه‌كانى ئەم كتیبه‌یه‌، له‌گه‌ڵ ئەوه‌شدا هەموو ئەو
زانسته‌ به‌ پێژانه‌ ده‌گرێته‌وه‌.

*****

وه‌ دوو هۆكارى تایبەتى هانى دام كه‌ ئەم كتیبه‌ بكه‌م به‌ چوار به‌شه‌وه‌:-

یەكەمیان: هۆكارێكى سەرەکییە:

كه‌ ئەم رێكخستن و یەكخستى بابەتانه‌ له‌ لیکۆلینهوه‌دا بۆ لێ تێگه‌شتن
زۆر گرنگ و پێویستن. چونكه‌ ئەو زانسته‌ى كه‌ به‌ره‌و ئاخیره‌تت ببات ئەوا
ده‌كرێت به‌دوو به‌شه‌وه‌:

زانستی موعامه لات ... وه زانستی موکاشهفه

مه به ستم له زانستی موکاشهفه نه وه یه: که به هۆیه وه زانیاریه کانی پې دهرده که ویت ، نه زانراوه کانی پې ناشکرا ده بیت.

وه مه به ستیشم له زانستی موعامه له نه وه یه:

که له گه لّ ناشکرا کردنی زانیاریه کان کاریشیان پې بکړت و چی به جی بکړن. وه مه به ستیشم له م کتیبه ته نه بایه خدانه به زانستی موعامه له وه له سوکه وته کان که کار به زانسته کان بکړت، چونکه زانستی ناشکرا کردنی نه پنیه کان واته: (عیلمی موکاشهفه) پنگه مان پې نه دراوه بیخه یه دوو توپې په راوه کانه وه، هر چه نده ده بیت نه وه ش بزاین:

که نامانچی سهرکی نه وانه ی به دواى زانستدا ده گه پړن و ته ماحیان نه وه یه بکه ونه بهر نه زهری صدیق و راستگو یانی ده رگای خوداناسی، وه زیاتر مه به ستیانه له زانستی عیلمی موکاشهفه حالی بوونه له نه پنی و شاراوه کان.

وه زانستی کردارو موعامه له وه ه لّس و که وته کان ده روازه یه که بۆ گه یشتن به (عیلمی موکاشهفه)، نه وه نده هیه پیغمبه رانیس (صه لات و سه لامی خودایان له سهر) ته نه له باره ی زانستی پنگاو پښوما یی و ه لّ سوکه وتی ژبانه وه له گه لّ خه لکیدا دواون و بویان پروونکردونه ته وه.

وه بابته ی زانستی موکاشهفه وه په رده لادان له سهر نه پنیه کان، ته نه به شیوه ی په مزو هیما و نمونه هیئانه وه وه به کورتی بۆی چوون و باسیان لپوه کردو وه.

چونکه ده زانن تیکرایی خه لکه که توانای وه رگرتنی نه و بابته گرنه کان یان نییه، وه له ناستی ه لگرتنی نه و بارگرانیه دا نین، زاناکانیس میرات گره وه ی پیغمبه رانن، نابیت له پنگاو پښای پیغمبه ره کان لابه دن، به لکو ته نه ده پښ چکه و پښازی نه وان بگرته بهر و شوین نه وان بکه ون.

له پاشان نه وه ی پیوسته بیزانین: زانستی موعامه له وکاره دیارو ناشکرا کان

ده کړن به دوو به زانستی ظاهيرو(ناشکرا)، واته: عيلم و ناگاداريت
هه ټټ به و کارانه ی که به کو نه ندامه کانی له ش نه نجام دهدرټن.
وه زانستی باطین و(شاراوه):-

که شاره زابوون و زانینی ئه و کردارانه یه که په یوه نندیان به دله وه هه یه،
نه وه ش که به نه ندامه کانی له ش نه نجام دهدرټن:
یان عیبادته یان عادهت و کرداره ئاساییه کانه. نه وه یش که دټه ناو
دله وه، چونکه هه ست و حاسسه هه ستیاره کانی مرقف لیان بټ ناگایه، نه وه
له جیهانی مه له کوتی^(۱) نه ژمار ده کړت. نه ویش یان په سهند کراوه یان زه مکر اوو
ناپه سه نده، که واته به پټی پټویست ئه م زانسته بووه به دوو به شه وه:
ظاهیر و باطن ، به شه زاهیره که ی؛ په یوه ننداره به نه ندامه کانی له شه وه،
به شه کانی عیبادته و عادهت و نه ریته کانی ئی ده که وټته وه.
وه به شه باطینه که شی؛ په یوه ننداره به نه حوائی دل و ناکارو ره وشتی
نه فسه وه، ئه میش به شی په سهندو ناپه سهندو زه مکر او ی ئی ده که وټته وه.
که واته هه موویان ده بن به چوار به شه وه، وه زانستی مو عامه له له م چوار
به شه به ده رنیه و زیادیش ناکات.

هوکاری دووه م:

من ده بینم چه زو ئاره زووی نه وانه ی که به دوای زانستی فیه و شه ریه تدا
ده گه پټن، ته نانهت نه وانه ش که له خودا ناترسن و ده یانه وټ پو شاکي زانست
له بهر بکه ن و خو یانی پټوه هه لیکیشن و له پالیدا بمیننه وه و کټ برکټی تایبه تی
پټوه بکه ن، به هو ی نه وه ی زانستی(فیه و) کراوه به چوار به شه وه، حالی

---

(۱) عالیه می مه له کووت: جیهانه غیب و نادیاره کانه، که تایبه ته به جیهانی رځحیانه تی نه فس
کانه وه واتا (جنگای گیانه پیروزه کان): فره ه نگی مه ردوخ ب ۲ ماده دی مه له کووت.

ئەوانەشى چاك كىردۈۋە، چۈنكى ئەۋەى بەرگى خۇشەۋىستىك بېۋىشەت
خۇشى پىۋە خۇشەۋىست دەپت، منىش بەدوۋىرم نەزانى كەۋىنەكىشى ئەم
كىتەبەم لەسەر شىۋەى كىتەبە فىقەيەكان بىت، تازىاتەر دىلەكان رابكىشىت و
كارىگەرى لە سەريان ھەپت.

ھەرۈەك دەپىن: ئەۋانەى ۋىستۋانە دىل سەركىدەكان رابكىشەن بەلەى
(عىلمى پىزىشكى دا) زانەن و نوسراۋەكانىان لەسەر شىۋەى رۇۋنامەو
ئەستېرەناسى و بەپى بابەت و ژمىرىارى داناوۋە ناۋىان ناۋە ((رۇۋنامەى
تەندروسى))^(۱) بۇ ئەۋەى ئالودەپى و مەپىلى دىيان بەلەى ئەۋابەتەۋە رابكىشىت
ۋە مەپىلىان بچىتە سەر مەللاكردى كىتەبەكان و، دىشىان داپت بە
ناۋەرۋكى(عىلمى طەبابەت) لە دوو توپى كىتەبەكاندا، كە راپەئانى دىلە لە سەر
راكىشانى بۇلەى عىلمەكە، كە ژيانى جاۋىدانى و ھەتاھەتاپى بۇ دابىن دەكات،
ئايا ئەۋە گرنگىر نىپە لە رابكىشانى دىل بۇ(زانستى پىزىشكى)، كەتەنھا بۇ
تەندروسى لەشولار كەلكى لى دەپىنەت.

كەۋاتە: بەرھەمى ئەم زانستەپە: چارەسەرۈ دەۋاكردى دەردى دىل و
رۇحەكانە، بۇ ئەۋەى پى بگاتە ژيانىكى نەپراۋەى ھەتاھەتاپى، ئەمە لە كۆى
بەراۋرد دەكرت لەگەل زانستى پىزىشكەۋانىدا، كە رۋبەروى فەسادو تىك
چوۋن دەپتەۋە و دۋاى ماۋەپەكى كورت ئىتر دەپچىرتەۋە.

داۋامان لە خوداپە كە رىنوماۋىارمەتى دەرمان بىت بۇ گرئە بەرى رىگەى
پاستى و دامەزراۋەپى و پىگەپشتى تەۋاۋ، چۈنكى ھەر خۇى بەخشنەۋە
دەستكرۋەۋە مېرەبانە.

---

(۱) ۋەك كىتەبەكانى (مختار بن حسن) و (ابن جزلة و ابن بيطار)، كە ناۋى كىتەبەكانىان ناۋە
((تقويم الصحة)) بنۋارە إتخاف (۶/۱).

په‌راوی زانست (کیتابی عیلم)

په‌راوی به‌که‌م له چواربه‌کی به‌شی عبادته‌کان له کتێبه‌کانی ناو ئیحیا
علمی دین (ژبانه‌وه‌ی زانسته ئاینیه‌کان)

بابه‌تی به‌که‌م

زانست و زانیاری

ئه‌م بابه‌ته‌ جهوت به‌ش له خۆده‌گرێت:

به‌شی به‌که‌م: باسی گه‌وره‌یی زانست و فێربوون و فێرکردن.

به‌شی دووهم: پونکردنه‌وه‌ی (فه‌رزی عه‌ین) که پێویسته له سه‌ره‌مه‌موو
که‌سێک ئه‌نجامی بدات. وه‌ (فه‌رزی کیفایه) که هه‌ندێک بیزانن له سه‌ره‌نه‌وانی
تر ده‌که‌وێت و لاده‌چێت. وه‌ پوون کردنه‌وه‌ی تاريف و پێناسه‌ی فیه‌ی و که‌لام
له زانسته ئاینیه‌کان، وه‌ به‌یانکردنی زانستی په‌یوه‌ندار به‌ دنیا و به‌ دوا رۆژه‌وه‌.
به‌شی سێیه‌م: باسکردنی ئه‌و عیلمانه‌ی که تێکرای خه‌ڵکه‌که‌ به‌ (علمی
دینی) یان ئه‌ژمار ده‌که‌ن و وایش نییه‌، هه‌روه‌ها له‌م به‌شه‌دا باسی په‌گه‌زی ئه‌و
عیلمانه‌ ده‌کرێت که زه‌مکراون و ناپه‌سه‌ندن

به‌شی چواره‌م: ئافه‌تی موحاده‌له‌ و شه‌ په‌قه‌سه‌ و قسه‌ به‌ زۆراندان و،
هۆکاری خه‌ریک بوونی خه‌ڵکی به‌ بابه‌تی خه‌لافی و ده‌مه‌ده‌می کردنه‌وه‌.

به‌شی پێنجه‌م: به‌شی ئادابی مامۆستای فێرکه‌رو قوتابی فێرخواز
به‌شی شه‌شه‌م:

ئه‌و ئافه‌تانه‌ی که پو له زانست و زانایان ده‌که‌ن، وه‌ باس کردنی نیشانه
جیاکړه‌وه‌کان له میانی زانای دونیاویست و زانای ئاخیره‌تی دا.
به‌شی جهوته‌م: باسی گه‌وره‌یی ئه‌قل و به‌شه‌کانی، له‌گه‌ڵ باسکردنی ئه‌و
فه‌رمووده‌و هه‌واڵ و ئه‌خبارانه‌ی له‌سه‌ری هاتووه‌.

به شی یه که م

گه وره یی

زانست و زانیاری و فیژکردن

وفیژوون و

باسی به لگه نه قلیه کان

(قورئان و سوننه ت و

ئه خبار و ئاساره کان)

وه باسی به لگه ئه قلیه کانیش

به شی یه که م:

گه وره یی زانست و زانیاری و فیرکردن و فیریوون و، باسی به لگه نه قلیه کان (قورئان و سوننهت و ئه خبار و ئاساره کان) وه باسی به لگه نه قلیه کانیش

گه وره یی زانست

به لگه کان له قورئانی پیروژه وه: خودای گه وره ﷻ فه رموو به تی

﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ آل عمران/ ٨﴾

واته (خودا بۆ خۆی ئاگاداره و فریشته کانی ئه ویش و زانیانی به ئینصافیش باش ده زانن، که هیچ که سیک غهیره ز (جگه له) خودا شایه نی په رستن نی یه)^(١)

بنواړه چۆن په روهدگار به شه هاده تی خۆی دهستی بڼ کردووه، دووه هم جار به شایه تی دانی فریشته کان، جاری سییه م به خاوه ن زانسته کان، که ئه مه بۆ خۆی شه ره فمه ندیه کی گه وره یه بۆ ئه هلی زانست و نیشانه ی به هاو پیروزی و پشهنگی زانیانه.

وه خودای گه وره ﷻ فه رموو به تی:

﴿يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ. المجادلة/ ١١﴾

واته: (ئه وانه ی خاوه ن باوه رو خاوه ن زانستن، خودا به چه ندین پله به رزیان ده کاته وه)^(٢) ئیبن و عباس (خودایان لئ پازی بیئت)

---

(١) قورئانی پیروژه و ره گیرانی ماموستا هه ژار شه ره فکه ندی ل ٥٢، چاپی یه که م، چاپخانه ی آسوه.

(٢) خولاصه ی ته فسیری نامی ل (٥٤٣) مه لا عبدالکریبی موده ریس، چاپی یه که م، ناوه ندی راگه یانندی ئارا.

فهرموویه تی: پله و پایه ی زانا کان چه و صهد پله له سه رو باوه پرداره کانه وهیه،
نیوانی هه ر پله یه ک تا نه وی تر پنگه ی پینج سه د سآله. ^(۱)

خودای گه وره فهرموویه تی: ﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا
يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ الزمر/۹﴾

واته: (پیان بلن ئاخو زاناو نه زانه کان به رامبه رن؟ هه ر نه وانن به دل
زیندوون و ده توانن بیرکه نه وه). ^(۲)

وه خودا ﷻ فهرموویه تی: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ. فاطر/۲۸﴾
واته: (له ناو بهنده گانی خودادا، هه ر زانایان له خودا ده ترسن، چونکه
نه وان باش شاره زای کار و کرده وی خودان و په ی به گه وره یی خودا ده به ن) ^(۳)
[نه بوو جه عفه ری رازی له ره بیعی کوپی نه نه سه وه ده یگپرتته وه، له
بارهی نه م نایه ته وه فهرموویه تی: نه وه ی له خودا نه ترسی زانا نییه، نابینی
چه زره تی داوود (علیه السلام) روی له خودا کرد و فهرمووی: تو زانستی به وه
لیکدا وه ته وه، که له تو برسن، نه وه ی له تو نه ترسی واته: زانا نییه و نه زانه] ^(۴)
وه فهرمووده ی خودا ﷻ:

﴿قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ الرعد/۴﴾
واته: (خودا به سه بو شاهیدی له نیوان من و نیوه دا و نه و که سه ش که
به نیعجازو گه وره یی و پایه به رزی قورنان ده زانیت). ^(۵)
وه خودا فهرموویه تی:

---

(۱) بنواره: قوت القلوب ی نه بو طالبی مه کی (۱/۱۳۹)

(۲) قورنانی پروژ، ماموستا هه زارل (۴۵۹)

(۳) خولاصه ی ته فسیری نامی ل (۴۳۷).

(۴) بنواره: قوت القلوب ی نه بو طالبی مه کی ل: ۲۴۷ به رگی به که م.

(۵) بنواره: خولاصه ی ته فسیری نامی ل/ ۲۵۵

﴿ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ النمل / ٤٠ ﴾

واته: (نهوهی زانیاری نهینهکانی (لوح المحفوظ)ی هه‌بوو، فه‌رمووی:

من له چاو‌تروکانیکدا نه‌یهینه به‌رده‌ستت.^(۱)

وه خودا ﷻ فه‌رموویه‌تی:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَن آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

القصاص / ٨٠﴾

واته: (نه‌وانه‌ش که نه‌یانزانی خودا له‌و دنیا چی بو‌پیاوچاکان و خاوه‌ن
بر‌واکان داناوه، ووتیان: هه‌ی به‌دبه‌ختینه! پاداشتی چاکی خودا چاکتره‌ بو
که‌سیک باوه‌ری به‌خوداهه‌ین و کرداری چاک بیت) که‌واته‌ پروونی کردوته‌وه،
که به‌ عیلم و زانست گه‌وره‌یی و قه‌درگرانی قیامه‌ت ده‌زانریت.

وه خودا ﷻ فه‌رموویه‌تی:

﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنُظِّرَهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ العنکبوت / ٤٣﴾

واته: (پیاوه زاناکان له‌و نمونه‌ی ده‌یه‌ینه‌وه و لئی ورد ده‌بنه‌وه نه‌وانه

لئی حالی ده‌بن.)

وه خودا فه‌رموویه‌تی: ﴿ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ النساء / ٨٣﴾

واته:

(نه‌گه‌ر ده‌نگ و با‌سیکیان بیست هه‌روا بلاوی ده‌که‌نه‌وه، به‌لکو با
بی‌گی‌رنه‌وه لای پی‌غه‌مبه‌ر و لای کاربه‌ده‌ست و تی‌گه‌یشتوانیان.)^(۲) که‌واته خودای
گه‌وره له به‌رامبه‌ر پرووداوه‌کاندا ، هه‌لینجانی نه‌حکامی داوه‌ته ده‌ست زاناو
حه‌کیمه‌کانیان، وه پله‌ی نه‌وانیشی پی‌چاوه به‌ پله‌ی پی‌غه‌مبه‌رانه‌وه، له‌وه‌دا که

---

(۱) خولاصه‌ی ته‌فسیری نامی ل (۳۸۰).

(۲) خولاصه‌ی ته‌فسیری نامی ل (۹۱)

دەتوانن حوکمی خودا ناشکرا بکەن.

وہ لەبەرامبەر فەرمودەى خودا:

﴿يُنَبِّئُ آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ لِبَاسًا يُؤْوِي سَوْءَ تَكْمُ الْأَعْرَافِ/ ٢٦﴾

واتە: (پۆشاکێکمان بۆ دروستکردوون خۆتانى پى پۆشته بکەنەوه)، دەلین

مەبەست لەو پۆشاکە زانستە.

{وَرِيْشًا} واتە: (یەقین و متمانه که پیم داو).

{وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ} واتە: پۆشاکى (شەرم و حەیا)^(١) ئەوه خێرو

شایستەیه، وه خودا فەرموویەتى:

﴿وَلَقَدْ جِئْتَهُم بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ الْأَعْرَافِ/ ٥٢﴾ واتە: (خۆمان ئەزانین

چۆن و بۆجى ئەم کىتابەمان بۆ ناردون و بۆروونکردونەتەوه).

وه خودا فەرموویەتى: ﴿فَلَنَنْقُصَنَّ عَنْهُمْ بَعْلَمٌ﴾

واتە: (لە زانین و ناگاداریه وه هه موو شتیکیان بۆ ئەگیرنەوه).

وه خودا فەرموویەتى:

﴿بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾ العنكبوت/ ٤٩

واتە: (بە لکو قورئان نیشانە گەلیکی ناشکرای تیدایە، لە سینەى ئەو

کەسانەدا کە زانستیان پى دراوه).

وه خودا فەرموویەتى:

﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ ، عَلَّمَهُ الْبَيَانَ. الرِّحْمَنِ/ ٣ ، ٤﴾

واتە: (مروؤى دروستکردوو ه فیری ناخاوتن و دەرپرینی کردوو).

بۆیه باسى ئەو قسەکردن و بەیانە دەکات، وهك منهتیک وایه کە دەیکات

بەسەریناندا

---

(١) قوت القلوب (١/٢٤٩)

به‌نگه‌ی فهرمووده‌کان

پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرموویه‌تی:

((مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَيُلْهِمَهُ رُشْدَهُ))^(۱)

(که‌واته نه‌گهر خودا مه‌یلی وابوو یه‌کێک تووشی خیر بکات، له‌ فیه‌و زانستی شه‌ریعت شاره‌زای ده‌کات و چاوی دلی ده‌کاته‌وه‌و پێگای راست و پێگه‌یشتنی ده‌خاته‌ دله‌وه‌).

هه‌روه‌ها فهرموویه‌تی (ﷺ): ((الْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ)) واته‌:

(زاناکان میراتگری پیغه‌مبه‌رانن) وه‌ک ناشکرایه‌ هیج پله‌و پایه‌ک وه‌ک پله‌و مه‌قامی پیغه‌مبه‌ریتی گه‌وره‌و مه‌زن نییه‌، وه‌ هیج قه‌درو پێژتکیش له‌و شه‌ره‌فه‌ به‌رزتر و گه‌وره‌تر نییه‌ که‌ زانایان میراتگه‌وه‌ی پله‌و مه‌قامی پیغه‌مبه‌ران بن^(۲). وه‌ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) فهرموویه‌تی:

((يَسْتَغْفِرُ لِلْعَالَمِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ))^(۳)

چ پله‌و پایه‌یه‌ک له‌وه‌ به‌رزو بالاتره‌، که‌ فریشته‌ی ئاسمانه‌کان و زه‌وی داوای لیخۆشبوونی بۆ بکه‌ن، نه‌و زانایه‌ی که‌ به‌ خۆیه‌وه‌ خه‌ریکه‌و فریشته‌ کانیش سه‌رقالی کاری نه‌ون و، داوای لیخۆش بوونی بۆ ده‌که‌ن.^(۴)

---

(۱) رواه البخاري (۷۱)، و مسلم (۱۰۳۷) و زیاده: (وَيُلْهِمَهُ رُشْدَهُ) عند الطبراني في (الکبیر) ۳۴۰/۱۹، وأبو نعيم في الحلیة (۱۰۷/۴).

(۲) واته‌ له‌ ژێر سییه‌رو (ظیلییه‌تی) ی هه‌زهرتی پیغه‌مبه‌ردا ده‌بن و ماقامه‌کانیان له‌ ژێر سایه‌ی نه‌ودا ده‌بیئت.

(۳) به‌شیکه‌ له‌ هه‌مان هه‌دیسی سه‌حیحی سه‌ره‌وه‌ که‌ به‌یانمان کرد

(۴) له‌به‌ر نه‌وه‌ی که‌ زانای راسته‌قینه‌ هه‌میشه‌ له‌ هه‌ولدايه‌ که‌ گیانی خه‌لکی بپارێزێت، وه‌ له‌ کرده‌وه‌ خراب ۱ کوشنده‌کان دوریان ده‌خاته‌وه‌، وه‌ هه‌میشه‌ هه‌وله‌کانی له‌و

ههروه‌ها پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) فهرموویه‌تی:

[إِنَّ الْحِكْمَةَ تَزِيدُ الشَّرِيفَ شَرَفًا، وَ تَرْفَعُ الْمَمْلُوكَ حَتَّى يَجْلِسَ مَجَالِسَ الْمَلُوكِ]^(۱) واته:

(حیکمه‌ت و په‌ندیاری و دانایی، پێزو قه‌دری شه‌ریفه‌کان زیاتر ده‌کات و، به‌نده‌و کۆیله‌یش ئه‌وه‌نده به‌رزده‌کاته‌وه هاو‌نشینی پاشا‌کانیان ده‌کات.)
[بۆ‌نموونه: شیخی زوبه‌یدی له شه‌رحی ئیحیادا نه‌فهرمویت:

وه‌ک دینه‌وه‌ری به‌سه‌نه‌دی خۆی ده‌یگێرت‌ه‌وه که ئه‌بولعه‌لیه فهرموویه‌تی:
من ده‌چومه لای(ابن عباس) قوره‌یشیه‌کان به چوار ده‌وری دابوون،
ده‌ستی منی ده‌گرت و له‌سه‌ر ته‌خته‌که‌ی دای ده‌نام، قوره‌یشیه‌کان سه‌یری
یه‌کتریان ده‌کرد، ابن عباس به‌پسکه‌پسکی ئه‌وانی زانی، فهرمووی:-
زانست ئاوايه، پیاوی شه‌ریف به‌رزتر ده‌کات و به‌نده و کۆیله‌ش ده‌خاته
سه‌ر ته‌ختی به‌رزو هاوشانی پاشا‌کان.

بازنه‌دایه، وه‌ پزگاری‌بوونی به‌نده‌کانی خودا له سه‌رده‌ستی ئه‌و دایه، بۆیه به‌پێی جینس
و په‌گه‌زی کاره‌که‌ی خۆی پا‌داستی ده‌درێته‌وه، بۆیه هه‌موو فربه‌ته‌کانی سه‌ره‌زهی و
ئاسمانه‌کان ته‌رخان کراون و پێیان سپێ‌راوه که هه‌ول بده‌ن نزاو پا‌رانه‌وه‌ی بۆ بکه‌ن و
پزگاری بکه‌ن... بنوا‌ره: إتحاف (۷۱/۱).

(۱) رواه أبو‌نعمیم فی‌ الحلیة (۱۷۳/۶) و‌ القضا‌ی فی‌ (مسند‌ الشهاب) (۹۷۹)، و‌ قال‌ الحافظ
أخرج‌ه أبو‌نعمیم و‌ ابن‌ عبد‌البر فی‌ بیان‌ العلم، بلفظ: حتی‌ یدرک‌ مدارک‌ الملوک. و‌ عبد‌الغنی
الإزدي فی‌ أدب‌ المحدث. من‌ حدیث‌ أنس‌ بأسناد‌ ضعیف‌ أهـ — و‌ قال‌ الزبیدی قلت: أورده
الجلال فی‌ ذیل‌ه و‌ عزّاه فی‌ه إلی‌ أبو‌ النعمیم، و‌ فی‌ الصغیر إلی‌ه و‌ إلی‌ ابن‌ عدي، و‌ کلاهما من
طریق‌ أنس‌ بلفظ: الحکمة .. الخ. قال‌ المناوی هو من‌ حدیث‌ عمر بن‌ حمزة... عن‌ أنس، و‌ قال
العسکری لیس‌ هذا من‌ المرفوع‌ بل‌ من‌ کلام‌ الحسن ۱ أنس. ۱ أخرج‌ الدینوری فی‌ المجالسة
شواهد‌ کثیرة علی‌ صحّة‌ هذه‌ الروایة عن‌ ابن‌ عباس و‌ آخرین. ینظر: إتحاف‌ السادة
المتقین (۷۲/۱)

ههروه‌ها (عطاء بن أبي رباح) يه‌کئ بوو له (مه‌والی)، هاته مه‌جليسی خه‌ليفه هاشمی کورپی عه‌بدوله‌لیک، کراس و جبه‌یه‌کی پیس و خووده‌یه‌کی چلکنی به‌سه‌روهه بووه، له سواری که‌ره‌که‌ی دابه‌زی و یه‌کسه‌ر هیشام به‌گه‌رمی مه‌رحه‌بای کردو بانگی کرد بو سه‌روهه، هینایه پیشه‌وه تا نه‌ژنۆی که‌وت له نه‌ژنۆی هیشام. نه‌شرافه کانیش له چوارده‌وری بوون، هه‌موو بئ ده‌نگ بوون. ئیبراهیمی حه‌ری فه‌رمویه‌تی:

عه‌طاء کۆيله‌یه‌کی ره‌ش پێست بوو، لووتی پان بووویه‌وه بوو، سوله‌یمانی کورپی عبدالملک خۆی و هه‌ردوو کوره‌که‌ی هاتن بو لای، له‌لایدا دانیشتن تا نوێزه‌که‌ی ته‌واو کرد، ئیتر رویان ئی کردو پرسیاریان ئی کرد له‌باره‌ی هه‌ججه‌وه، نه‌ویش پشتی ئی یان کردبوو وه‌لامی نه‌دانه‌وه، له‌پشان کوره‌کانی هه‌ل‌سان و سوله‌یمان پئی ووتن: نه‌که‌ن که‌مه‌رخه‌می بکه‌ن له‌فێربوونی زانست، من هه‌رگیز نه‌وه له‌بیرناکه‌م له‌به‌رده‌م نه‌م عه‌بدیه‌ره‌شه‌دا چه‌ندێک خۆمان به‌زه‌لیل ده‌هاته به‌رچاو.

هه‌روه‌ها (مه‌مه‌دی نه‌وقه‌ص) ملی خوس بوو، هه‌ردوو شانیشی ده‌رچوو بوو، دایکی ووتی:

رۆله ده‌بیته گالته‌جاری خه‌لکی، زانست فێربه‌با به‌رزت بکاته‌وه، به‌هۆی فێربوونی عیلمه‌وه نه‌م پیاویه‌ بیست سأل له‌مه‌که‌ی پیرۆزدا بوو به‌قازی، له‌رۆزی دادگایدا که‌داواکراو له‌به‌رده‌میدا داده‌نیشت هه‌موو گیانی نه‌له‌رزى^(۱) نه‌مه‌ش ته‌نها باس کردنه له‌به‌ره‌می زانستی له‌دونیادا، ناشکرایه که له‌دوا رۆژدا چاکترو به‌رده‌وام تر ده‌بیست.

---

(۱) نه‌م نمونه‌ زانای گه‌وره محمد حسین الزبیدی له‌شه‌رحی ئیحیادا هیناویه‌تیه‌وه بنواړه:
إتحاف السادة المتقين (۷۲/۱)

وهفه رموويه تی (ﷺ):-

((خصلتان لا تكونان في مُنافق، حُسْنُ سَمْتٍ، وَلَا فِقْهُ فِي الدِّينِ))^(۱)

واته: (دوو چاکه خه صلهت له دووروو موناقددا کونابنه وه:

جوانی شکل و روخسار و قه دو بالآ، له گه ل شاره زابوون له دیندا.)

گومانته نه بیته له دروستی نه م فه رمووده یه، له کاتیکدا که هه ندیک فوقه های زه مان ده بینیت، چونکه نه وانه دنیا زال بووه به سهر دلیانداو چه زیان له سهر داری و جاهو ده سه لاتهو، وای ده گه ینن که مه به ستیان زوهد و وهرع و ته قوايه، چونکه نه و شاره زابوونه یان له فیه به و شوته یه ده بیته که دواتر باسی ده که ین، نزمترین پله ی فیه نه وه یه: که بزانیته دواروژ چاتره له دنیا، وه نه م زانیته نه گهر زال بوو به سهریدا و راست بکات له گه لیدا، له نیفاق و دوورویی و پیاکاری دووری ده خاته وه و ده پیاړنیت.

وهفه رموويه تی (ﷺ):- ((أَفْضَلُ النَّاسِ الْمُؤْمِنُ الْعَالِمُ، الَّذِي إِنْ احتِجَّ إِلَيْهِ نَفَعَ، وَإِنْ اسْتُغْنِيَ عَنْهُ، أَغْنَى نَفْسَهُ))^(۲)

واته: (که وهره ترین که س پروادارنکی زانایه . نه گهر خه لکی کاریان تیی بکه ویت سوودیان پی ده گه یه نیت . نه گهر نیازو کاریشیان پی نه بیته خو ی پی نیاز ده کات و پیوستی پیا یان نابیت و زیاتره و لده دات خو ی پی بکه یه نیت.) پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموويه تی:-

---

(۱) رواه الترمذي (۲۶۸۴) في الكتاب العلم. من حديث أبي هريرة، وقال: حسن غريب. [قال الزبيدي ۷۲/۱: قال السيوطي في الجامع الصغير ۱/۳۶۶، (۳۹۱۴): حسن، وأخرجه ابن

مبارك في الزهد ۱/۱۵۵ (۴۵۹) من رواية محمد بن حمزة بن عبدالله بن سلام مرسلًا]

(۲) رواه البيهقي: في (الشعب) (۱۵۹۱) عن أبي الدرداء موقوفا عليه. بإسناد ضعيف ولم أره مرفوعاً.

[قال الزبيدي ۷۳/۱: وفي معناه أخرجه الخطيب في تاريخه ۱/۳۱۱، عن عبدالله بن عمر: أفضل

المؤمنين إيماناً الذي إذا سئل أعطى، وإذا لم يُعطَ استغنى. وسنده ضعيف أيضاً]

((الإيمانُ غُربانٌ، ولباسُهُ التَّقوى، وزينتهُ الحَياءُ، وَثَمَرَتُهُ العِلْمُ))^(١)

واته: (نيمان و بړوا به تهنه روته ليه، تهقوا ده بئته پوښته كه ره وه و پوښاك بوى، شهرم وحه يا جوانى ده كات و، وهك خشل ده پرازن بئته وه و، به ره مه كه يشى زانسته).
وه فهرموويه تى (ﷺ):-

((أَقْرَبُ النَّاسِ مِنْ دَرَجَةِ النَّبُوَّةِ أَهْلُ الْعِلْمِ وَالْجِهَادِ، أَمَّا أَهْلُ الْعِلْمِ - فَذَلُّوا النَّاسَ عَلَى مَا جَاءَتْ بِهِ الرُّسُلُ، وَأَمَّا أَهْلُ الْجِهَادِ - فَجَاهَدُوا بِأَسْيَافِهِمْ عَلَى مَا جَاءَتْ بِهِ الرُّسُلُ))^(٢)

واته: (زانايان و مواهيديانى ئيسلام نزيكترين كه سن له پله ي پيغه مبه رايه تى، چونكه زانايان نه وه پيشانى خه لك دده دن كه پيغه مبه ران هيناويانه، وه مواهيده كانيش به شمشيره كانيان ده جه نكن و جهاد ده كه ن له سهر نه وه ي كه پيغه مبه ران هيناويانه و فهرمويانه).
پيغه مبه ر (ﷺ) فهرموويه تى:

((لَمَوْتُ قَبِيلَةٍ أَيْسَرُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ))^(٣) واته:

---

(١) رواه ابن أبي شيبة في (مصنفه) (٣٦٣٨٣) من كلام وهب بن منبه. وكذا ابن عساكر في (تاريخ دمشق) (٣٨٩/٦٣) وقال أبو طالب في (القوت) (١٣٨/١): وقد أسنده حمزة الخراساني عن الثوري فرفعه إلى عبدالله. عن النبي (ﷺ) وكذا هو عند الخطيب في (الفقه والمتفقه) (١٢٩، ١٣٠) مرفوعا موقوفا.

(٢) رواه الترمذي (٢٦٨٤) في الكتاب العلم. وأخرجه ابو نعيم في فضل العالم العفيف من حديث ابن عباس، بإسناد ضعيف، [قال الزبيدي ٧٣/١: وأورده صاحب القوت ٢٤١/١، فقال: وقد روينا عن عبدالرحمن بن غنم عن معاذ بن جبل. فذكره، ويروى إن أقرب الناس، وأخرجه ابن القيم هكذا، فجعله من قول إسحاق بن عبدالله ابن أبي فروة]

(٣) رواه البيهقي في (الشعب) (١٥٧٦). وابن عبدالبر في (جامع بيان العلم وفضله) (١٧٩) وابن عساكر في (التاريخ دمشق) (١٧٨/٢). وقال الحافظ العراقي: أخرجه الطبراني وابن عبدالله

(مردنی هۆزێك به تهواوی ئاسانتیه لهو ئێشه ی به هۆی مردنی زانیه كه وه بهیدا ده بێت). بێغه مبه ر(ﷺ) فه رموویه تی:

((النَّاسُ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ ، فَخِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا))^(١) واته:

(ئه وه خه لکه وهك كانگای ئالتون و زیوان، ئه وانه یان له چه رخی نه فامیدا بژارده وه لێژێردراویان بوون، له دوا ی موسوڵمان بوونیشیان ئه گه ر له دین و شه ر ع شاره زابین ئه و دبسان هه لێژاردن) وه فه رموویه تی(ﷺ):-

((يُوزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ وَ دَمُ الشَّهَدَاءِ))^(٢)

من حديث أبي الدرداء. [قال الزبيدي: الذي رواه الطبراني عن أبي الدرداء ورفعته: ((موت العالم مصيبة لا تجبر، أورده السخاوي في المقاصد ص ٩٥، (٧٩) وقال: وله شواهد، منها ما أورده الزبير بن بكار في الوقفيات، عن محمد بن سلام الجمعي عن علي ابن أبي طالب من قوله: إذا مات العالم انثلم في الإسلام ثلثة لا يسدها شيء إلى يوم القيامة، وهو معضل، وأخرج أبوبكر بن لال من حديث جابر مرفوعاً: موت العلم ثلثة في الإسلام، لاتسد ما يختلف الليل والنهار، وأخرج الديلمي ٧٣/٤ (٦٢٢٧) عن ابن عمر بلفظ: ما قبض الله عالماً إلا كان ثغرة في الإسلام لاتسد. وأخرج البيهقي في شعب الإيمان ٣٦٧/٢ (١٦١٤) من حديث معروف بن خربوذ عن أبي جعفر أنه قال: موت عالم أحب إلى إبليس من موت سبعين عابداً، وأخرج الحاكم في المستدرك ٣٨١/٢ (٣٣٣٤) من حديث عطاء عن ابن عباس في قوله تعالى: أولم يروا أنا نأتي الأرض ننقصها من أطرافها، الرعد ٤١، قال: موت علمائها، قلت (أي الزبيدي): وأخرج أبو يعلي في مسنده بمثل ما قدمناه عن الطبراني، وفيه زيادة، ولكن في الإسناد رجل لم يسم]

(١) رواه البخاري (٣٣٥٣) و مسلم (٢٦٣٨).

(٢) أخرجه ابن عبد البر في (العلم، ٣١/١)، من حديث أبي الدرداء بسند ضعيف. [قال الزبيدي: ٧٤/١، قلت وأخرجه الشيرازي في الألقاب من طريق أنس بزيادة: فيرجع مداد العلماء على دم الشهداء، وأخرجه الذهبي عن عمران بن حصين، وابن الجوزي في العلل ٨١/١، (٨٥)

واته:

(له رۆزی قیامه تدا نه وهنده نوسینی زانایان پاداشتی ههیه مره که بی نوسینی زانایان نه کیشرت له گه ل خوینی شه هیده کاند.)

پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموویه تی:

((من حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنَ السُّنَّةِ، حَتَّى يُؤَدِّيَهَا إِلَيْهِمْ، كَانَتْ لَهُ شَفِيعًا وَشَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ))^(١)

(واته: هه ره که سیک چل حه دیسی من به ده قق و به سه نه ده که یه وه وه ر بگرت و رایبگه یه نیت بو ئوممه ته که م و پێیان بگه یه نیت، من ده بمه شه فاعه تکار و شایه تی بو ده ده م له رۆزی قیامه تدا.)

وه پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموویه تی:

((من حَمِلَ مِنْ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا، لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَقِيهًا عَالِمًا))^(٢)

واته:

(هه ره که کک له ئوممه تی من چل فه رمووده هه ئبگرت و پارتزگاری ئی بکات، کاتیک به خودای خوێ ده گات ده بیته زانا و شه رع زان و شاره زا).

عن النعمان بن بشير، والديلي عن ابن عمر، قال ابن الجوزي: حديث لا يصح، وهارون بن عنتر أحد رجاله، قال ابن حبان في المجروحين ٩٣/٣ (١١٦٣) لا يجوز الاحتجاج به، يروي المناكير، ويعقوب القمي ضعيف، وفي الميزان متنه ضعيف. [(١) رواه أبو النعيم في ((تأريخ أصفهان)) (٢/ ١٧٨) وابن عبد البر في (الجامع البيان العلم و فضله)) (١٥٣) من حديث عبدالله بن عمر رضي الله عنهما، وانظر الإتحاف (١/ ٧٤).

(٢) رواه ابن عبد البر في (جامع بيان العلم و فضله) (٢٠٤) و تمام في (فوائده) (١٠١) وأخرجه ابن عدي في (الكامل) (١/ ٧٧-٧) من هذا الطريق أيضا، وقد ضعفه أكثرية رواة الأحاديث، و ينظر إلى الإتحاف، ٧٤، ٧٥/١، فهناك طرق و روايات و مختلفة في نقل رواية هذا الحديث وكلها ضعيفة.

وه پیغه مبهەر (ﷺ) فهرموو یه تی:

((مَنْ تَفَقَّهَ فِي دِينِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، كَفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى هَمَّهُ، رَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ))^(۱)

واته:

(نهوهی خوێ خه ریک بکات و له دینی خودا شارهزا ببیت، خودای گهوره کهفاله تی خه م و مه رame کانی دهکات و له و پێگه یشه وه که په یی پێ نابات و چاوه نوپای نه کردوو ه پزق و بژتوی ژبانی بو دابین دهکات)

وه پیغه مبهەر (ﷺ) فهرموو یه تی:

((أَوْحَى اللَّهُ إِلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا إِبْرَاهِيمَ، إِنِّي عَلِيمٌ أَحِبُّ كُلَّ عَالِمٍ))^(۲)

واته:

(خودای گهوره نیگای بو ئیبراهیمی خه لیل کرد(سه لامی خودای له سه ر) پوی ئی کردوو فه رموی: ئه ی ئیبراهیم، من زۆر زاناو ئاگادارم، هه موو زانایه کیشم خو ش ده ویت).

---

(۱) رواه ابن عبد البر في ((جامع بيان العلم وفضله)) (۲۱۶) والخطيب في ((تأريخ بغداد)) (۲۴۲/۳) و جمع الزبيدي روايات و طرق أخرى أكثرتها ضعيفة و بعضها في موضع من القبول (۷۷/۱) فيقول: [وأخرج البيهقي في الشعب ۲۸۹/۷ (۱۰۳۴۰) عن ابن مسعود رفعه من جعل الهم هما واحدا هم آخرته، كفاه الله عز وجل ما همه من أمر دنياه، وأخرجه الرافي من طريق أبي يوسف، عن أبي حنيفة نبّه عليه السيوطي في الجامع الكبير ۱۳۶/۳ (۷۷۵۱) وهو عادل شاهد لحديث ابن جزء]

(۲) ذكره ابن عبد البر تعليقا في ((جامع بيان العلم وفضله)) ۲۳۶.

وه يّغهمبه (ﷺ) فهرمويه تي: ((العالم أمين في الأرض))^(١)

واته: (زانا ئه مينداری خودايه له سه ره زه وي).

وه يّغهمبه (ﷺ) فهرمويه تي:

((صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي إِذَا صَلَحُوا .. صَلَحَ النَّاسُ، وَ إِذَا فَسَدُوا.. فَسَدَ النَّاسُ: الْأَمْرَاءُ وَالْفُقَهَاءُ))^(٢)

واته: (دوو تاقم و کۆمه ل هه ن له ئوممه تي من، ئه گه ره ئه وانه چاک بوون هه موو خه ئکی چاک ده بن و بن کیشه ده بن، وه ئه گه ر خراپ بوون خه ئکه که ش چاويان لي ده که ن و شوتنيان ده که ون و خراپ ده بن، ئه وه ش هه ردوو پيري فهرمانده و ئه ميره کان و فه قيهو شاره زاکانه)

---

(١) فيض القدير للمناوي (٥٦٥٥) كنز العمال (٢٨٦٧١) جامع البيان علم (٥٢/٢) رواه ابن عبدالله ومن شواهد: مارواه القضاعي في ((مسنده)) (١١٥) وابن عساكر في ((تاريخ دمشق)) (٢٦٧/١٤) ((العلماء أمناء الله على خلقه)) [قال الزبيدي: وأخرج الحسن بن سفيان ، والعقيلي عن أنس أيضاً: العلماء أمناء الرسل ما لم يخالطوا السلطان، ويدخلوا الدنيا.

وأخرج الديلمي في مسند الفردوس ٧٦/٣ (٤٢١١) عن عثمان بن عفان: العلماء أمناء أمتي، وأخرج العسكري عن علي: الفقهاء أمناء الرُّسل ما لم يدخلوا في الدنيا ويتبعوا السلطان، فإذا فعلوا ذلك فاحذروهم،]

(٢) رواه تمام في ((الفوائد)) (٩٠١) وأبو نعيم في (الحلية) (٦٩/٤) وابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله (١١٠٨) و اللفظ له. وقال الزبيدي ٧٨/١: رواه من رواه محمد بن زياد، عن ميمون بن مهران، عن ابن عباس، ولفظ أبي نعيم في الحلية: صنفان من أمتي إذا صلحا صلح الناس، وإذا فسدا فسد الناس: العلماء والأمراء، وأخرجه الديلمي في الفردوس ٣٧٨٤/٢ عن ابن عباس بهذا اللفظ ومحمد بن زياد هذا كذب الإمام أحمد في (العلل) (٢٩٧/٣).

پڻغه مبهەر (ﷺ) فرموي ٿي:

((إِذَا أَتَى عَلَى يَوْمٍ لَا أَزْدَادَ فِيهِ عِلْمًا يُقَرِّبُنِي إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، فَلَا بُورِكَ لِي فِي طُلُوعِ شَمْسٍ ذَلِكَ الْيَوْمِ))^(۱) واته:

(ٺه گهر رڙڙنڪي نوڻم له سهر هه ٿيبت و زانستم زياد نه ڪرديت، ڪه له خوداوه نزديڪم بڪانه وه، [مه به ست زانستي يه ڪتابه رستي يه نه ڪ نه حڪامه ڪان] نهوا ٻي به شبم له بهر ڪه تي نهو رڙهي له سهرم هه ٿهاتووه .
نه مه به واتاي دنيا يي پڻغه مبهره (ﷺ) ڪه هه موو سات و چرڪه يه ڪيش زانستي زيادي ڪردووه، ٻويه بهر ڪه تيش بهرده واهه له سهر، وه هه رگيز پروي نه داوه بهر ڪه تي ئي پچرايبت)^(۲).

وه له باره ي فه زل و گه وره يي زانسته وه له سهر به نديا به تي و شه هيد بووني مهيداني جهاددا پڻغه مبهەر (ﷺ) فرموي ٿي:

((فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَى رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِي))^(۳)
واته: (گه وره يي و قه درگراني زانايه ڪ به سهر عابيد و خودا په رستي ڪدا، وه ڪ فه زل و گه وره يي من وايه به راورد له گه ل نزم ترين پله ي پياوي له هاوڙي و صه حابه ڪانم)

بنواڙه چون زانستي نه وهنده بهر زدانواوه، به راوردي ڪردووه له گه ل پله ي پڻغه مبهرايه تي، وه سه رنج بده چهندي پله ي نهو عابيدانه ي دابه زاندووه

---

(۱) رواه ابن عبد البر في ((جامع بيان العلم وفضله)) (۳۱۸)، وأبو نعيم في ((الحلية)) (۱۸۸/۸). والطبراني في ((الأوسط)) وله شواهد كما نقله الزبيدي (۷۹/۱) وأخرجه الديلمي في الفردوس عن علي مرفوعاً... الخ

(۲) إتحاف السادة المتقين (۷۹/۱) زياتر باسي ڪردووه به ٺگه ي تري ٻو هيناو ته وه.

(۳) رواه الترمذي (۲۶۸۵). قال العراقي: أخرجه الترمذي في كتاب العلم (۴/۴۸) من حديث { أبي أمامة } وقال حسن صحيح. ولفظ الترمذي: كما يقول الزبيدي ۷۹/۱: كفضلي على أدناكم.

که به ندایه تی زۆر ده کهن و شاره زای فیهو زانست نین، هه رچه نده کرده وه کانی عابیدیش نه وه نده زانستی تیدایه، که بتوانیت به رده وام بیت له سه ری، خو نه گهر خالی بیت له عیلم، چۆن ده توانیت به رده وام بیت له عیباده ت.

وه پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموویه تی:

((فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ))^(۱)
واته: (گه وره یی و جیاوازی پله ی زانایه ک و عابیدیکی پرووت، وه ک فه زلی مانگی چواردیه به سه ر باقی نه ستیره کاندای)^(۲)

وه پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموویه تی:

((يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةٌ: الْأَنْبِيَاءُ، ثُمَّ الْعُلَمَاءُ، ثُمَّ الشُّهَدَاءُ))^(۳)

واته:

(سێ کۆمه ل له پۆزی قیامه تدا تکاکارن و شه فاعه ت ده کهن بۆ خه لکی، پیغه مبه ران، پاش نه وان زاناکان، له پاشان شه هیده کان).
که واته نه و پله یه زۆر به گه وره ی دابنن، که له دوا ی پله ی پیغه مبه ران و له سه رو پله ی شه هیده کانه وه بۆیان دانراوه، که چه ندیک باسی پله به رزی شه هیده کانیش کراوه.

پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموویه تی:

((مَا عُبِدَ اللَّهُ تَعَالَى بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ فِقْهِ فِي الدِّينِ، وَلَفَقِيهِ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَى

(۱) رواه أبو داود (۳۶۴۱)، والترمذي (۲۶۸۲) وابن ماجه (۲۲۳).

(۲) له و پرووده شه وه که سوودی مانگ زیاتر هه ستی پێ نه کړت بۆ خه لکی له سوودی نه و نه ستیرانه ی که دوورن لیمانه وه و پۆشنایمان پێ ناده ن.

(۳) روه ابن ماجه (۴۳۱۳). من حديث عثمان بن عفان بإسناد ضعيف، قاله الزبيدي ۱/ ۸۰.

الشيطان من أَلْفِ عابد، وَلِكُلِّ شَيْءٍ عِمَادٌ وَعِمَادُ هَذَا الدِّينِ الْفِقْهُ^(١)
واته:

(هه‌رگیز له‌وه باشت‌ر به‌ندایه‌تی نه‌کراوه بۆ خودا که نه‌و که‌سه‌ی ده‌یکات
شاره‌زاو زانابیت له‌دیندا، وه‌به‌تیکه‌یشتنه‌وه بیکات، ته‌نها یه‌ک فه‌قیه‌و شه‌رع
زان زیاتر له‌هه‌زار عابید کاریگه‌ری هه‌یه له‌سه‌ر شه‌یتان، وه‌هه‌موو شتیک
کۆله‌که‌یه‌کی هه‌یه، کۆله‌که‌و پایه‌ی نه‌م دینی ئیسلامه‌یش فیه‌قیه‌و تیکه‌یشتن و
شاره‌زابوونه).

وه پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموویه‌تی:

((خَيْرُ دِينِكُمْ اَيْسَرُهُ، وَخَيْرُ الْعِبَادَةِ الْفِقْهُ))^(٢)

واته: (باشت‌رین دینه‌که‌تان ئاسانه‌که‌یه‌تی [واتا گرانی نه‌کات له‌سه‌ر خۆی]
وه باشت‌رین عیباده‌تیش شاره‌زابوونه له‌دین، واته: به‌شاره‌زایی و تیکه‌یشتنه‌وه
به‌ندایه‌تی بۆ بکرت).

وه پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموویه‌تی:

((فَضْلُ الْمُؤْمِنِ الْعَالِمِ عَلَى الْمُؤْمِنِ الْعَابِدِ سَبْعُونَ دَرَجَةً))^(٣)

واته: (مه‌زنی و گه‌وره‌ی بر‌وادریکی زانا به‌سه‌ر بر‌واداریکی عابیددا هه‌فتا پله‌یه).
پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموویه‌تی:

---

(١) رواه الطبراني في ((الأوسط)) ١٩٤/٦ (٦١٦٣)، وأبو نعيم في ((الحلية)) (١٩٢/٢) و البهقي في ((الشعب)) (١٥٨٣).

(٢) رواه ابن عبد البر في ((جامع بيان العلم وفضله)) (٩١) بلفظه. والشاطر الأول منه في ((مسند أحمد)) (٤٧٩/٣)، وأسناده صحيح.

(٣) رواه ابن عبد البر في ((جامع بيان العلم وفضله)) (٩٥). وهو عند أبي يعلى في ((مسند أحمد)) (٤٧٩/٣). وأسناده صحيح.

((إِنكُمْ أَصْبَحْتُمْ فِي زَمَانٍ كَثِيرٍ فَقَهَاءَهُ، قَلِيلٌ خُطْبَاءُهُ، قَلِيلٌ سَائِلُوهُ كَثِيرٌ مُعْطُوهُ، الْعَمَلُ فِيهِ خَيْرٌ مِنَ الْعِلْمِ، وَسَيَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ قَلِيلٌ فَقَهَاءُهُ، كَثِيرٌ خُطْبَائُهُ، قَلِيلٌ مُعْطُوهُ، كَثِيرٌ سَائِلُوهُ، الْعِلْمُ فِيهِ خَيْرٌ مِنَ الْعَمَلِ))^(١)
واته:

(رووی له صه حابه كان کردوو فهرمووی: ئیوه که وتونه ته پوژنکه وه، تیگه یشتوو شاره زاتان له دین زوره، وه قسه که رو وتاریژتان که مه، که متان پرسیارده که ن و زورن ئه وانیه که زانست ده به خشنه وه و بلاوی ده که نه وه، ئیستا کارکردن چاکتره له ده رخستنی عیلم و زانیاری، به لام زه مانیک دیت به سهر ئه و خه لکه دا، فه قه هو شاره زاکان که م ده بنه وه و تاریژنه کان زور ده بن،

---

(١) رواه الطبراني في ((مسند الشاميين)) (١٢٢٥)، وابن عبد البر في ((جامع بيان العلم وفضله)) (١٠٣)، وابن عساکر في ((تأریخ دمشق)) (٣٠٣/١٢). وأخرج الطبراني في الكبير ٣/١٩٧ (٣١١) من حديث حزام بن حكيم عن عمته، وقيل عن أبيه، وإسناده ضعيف. [قال الزبيدي: ١/٨٣-٨٤، رواه كذلك ابن عبد البر في العلم، ٢٣/١، وأبو نعيم في كتاب رياض المتعلمين، كلهم من رواية صدقة بن عبدالله عن زبد بن واقد، عن حرام بن حكيم، عن عمه عن رسول الله ﷺ وصدقة بن عبدالله ضعيف، وحرام مختلف فيه، وفي مسند الإمام أحمد (٢٠٨٦٤) عن أبي ذر أن النبي ﷺ قال:

إنكم في زمان علماء كثير، وخطباء قليل، من ترك فيه عشر ما يعلم هوى، أو قال: هلك، وسيأتي على الناس زمان يقل علماءه، ويكثر خطباءه، من تمسك فيه عشر ما يعلم نجي، وللحديث المذكور شواهد، منها عند الترمذي، كتاب الفتن (٢٢٦٧) من حديث أبي هريرة... وعند الطبراني في الأوسط ٣/٣١٩ (٣٢٧٧) والحاكم في المستدرک، ٤/٥٠٤ (٨٢١٢) عن أبي هريرة أيضاً:

سيأتي زمان تكثر فيه القراء، وتقل الفقهاء، ويقبض العلم ويكثر الهرج، ثم يأتي من بعد ذلك زمان يقرأ القرآن رجال من أمي، لا يجاوز تراقيهم، ثم يأتي بعد ذلك زمان يجادل المشرك بالله المؤمن في مثل ما يقول.]

که من نه‌وانه‌ی زانست دهبه‌خشنه‌وه و نه‌وانه‌ش که پرسیارده‌که‌ن زۆرنه‌ن،
له‌وکاته‌دا زانست باشتره له کارکردن، واته:

ده‌رخستنی زانست باشتره له‌وه‌ی کرداره‌کان ناشکرا بکرتت).

وه پێغه‌مبەر (ﷺ) فه‌رموو‌یه‌تی: (بَيْنَ الْعَالِمِ وَالْعَابِدِ مِثْلُ دَرَجَةٍ، بَيْنَ كُلِّ
دَرَجَتَيْنِ حُضْرُ الْجَوَادِ الْمُضْمَرِّ سَبْعِينَ سَنَةً))^(۱)

واته: (له میانی زاناو عابیددا سه‌د پله‌و جیاوازی هه‌یه، له میانی هه‌موو
دوو پله‌یه‌کدا به نه‌ندازه‌ی هه‌فتا سأل غارکردنی نه‌سپێکی ناماده‌باش که له
کاتی رۆیشتنا قه‌له‌م بازیدات و به‌رزبیتته‌وه).

عه‌رزبان کرد نه‌ی پێغه‌مبهری خودا چ کرده‌وه‌یه‌ک له هه‌مووان
که‌وره‌تره؟ فه‌رمووی (ﷺ):

((الْعِلْمُ بِاللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، فَقِيلَ: أَيُّ الْعِلْمِ تَرِيدُ؟ فَقَالَ (ﷺ): الْعِلْمُ بِاللَّهِ سُبْحَانَهُ
وَتَعَالَى، فَقِيلَ: نَسْأَلُ عَنِ الْعَمَلِ وَتُجِيبُ عَنِ الْعِلْمِ، فَقَالَ (ﷺ): إِنَّ قَلِيلَ
الْعَمَلِ يَنْفَعُ مَعَ الْعِلْمِ، وَإِنْ كَثِيرَ الْعَمَلِ لَا يَنْفَعُ مَعَ الْجَهْلِ))^(۲)

---

(۱) رواه الطبراني في ((مسند الشاميين)) (۱۲۹) حضر الجواد المضمّر: مُقَدَّرٌ عَدُوّ الْجَوَادِ الْمُهَيَّا
لِلرَّكُضِ، وَالْحَضَرُ ارْتِفَاعُ الْفَرَسِ فِي عَدْوِهِ. وَرَوَاهُ الْأَصْفَهَانِي فِي التَّرْغِيبِ وَالتَّرْهِيْبِ مِنْ حَدِيثِ
إِبْنِ عَمْرٍ، عَنْ أَبِيهِ، وَقَالَ سَبْعُونَ دَرَجَةً. بِسَنَدٍ ضَعِيفٍ، وَكَذَا رَوَاهُ صَاحِبُ مَسْنَدِ
الْفَرْدَوْسِ، [هُوَ فِي الْمَسْنَدِ ۱۲۸/۳ (۴۳۴۴)] مِنْ رِوَايَةِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، وَ۱/۱۲۸، (۴۳۴۵)
مِنْ رِوَايَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍ، مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ. [قَالَ الزَّيْدِيُّ: ۸۴/۱، ۸۵-: قَالَ السَّخَاوِيُّ
فِي الْمَقَاصِدِ ص ۵۳۵، وَلَأَبِي يَعْلَى ۱۶۳/۲، (۸۵۶) وَابْنُ عَدِي ۱۳۴/۴، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ بِهَذَا
الْفَرْقِ مَرْفُوعاً، وَلَفْظُ الْعِرَاقِيِّ ذَكَرَهُ ابْنُ عَبْدِ الْبَرِّ فِي الْعِلْمِ، ۳۷/۱، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَوْصَلَ
بِالْإِسْنَادِ، وَقَوْلُ الْعِرَاقِيِّ: رَوَاهُ صَاحِبُ الْفَرْدَوْسِ وَإِسْنَادُهُ ضَعِيفٌ...]

(۲) رواه ابن عبد البر في ((جامع بيان العلم وفضله)) (۲۱۴)، وأخرج الحاكم والترمذي في
الأصل (۲۶۶) من نوادر الأصل بسنده عن أنس بن مالك بنفس الصيغة تقريباً، عن رسول
الله (ﷺ) إذ يقول: إن العلم ينفعك معه قليل العمل وكثيره، وإن الجهل لا ينفعك معه
قليله لا كثيره. وقال الزبيدي: وأخرجه الترمذي في نوادر الأصول ۱/۱، ومن شواهد ما

واته:

(عيلم و زانينت هه بئت به خودای گه و ره و بالاده ست، عه رزيان کرد
پرسياړی کرده وه مان کرد، پئغه مبه ر(ﷺ) فهرمووی:

زانست و عيلم به خودا، عه رزيان کرد: ئيمه پرسياړت ئی ده که ين چ کارو
کرده وه يه که خيړی زياتر ده داته وه و تويش له باره ی عيلم و زانين وه لاممان
ده ديه ته وه! پئغه مبه ريش(ﷺ) فهرمووی:

کرده وه يه که کم له گه ل عيلم و زانيندا بئت، سوود به خش ده بئت، به لام
کردار ئکی زور له گه ل جه هل و نه زانيندا بئت، بئ سوود ده بئت.
[شيخی زوبه يدي ده فهرموويت:

کرده وه ی که کم له گه ل زانين بويه سوودی هه يه:
چونکه زانينه که راستی ده کاته وه، به لام به بئ زانست کرده وه ی زوريش
بئت، بئ به هره ده بئت]^(۱)

أخرجه ابن عبد البر في العلم ۲۳/۱، عن أبي هريرة (العلم خير من العبادة، وملاك
الدين الورع) وأخرجه ابن أبي شيبه في مصنفه، ۸۲/۷، والحكيم في نوادر الأصول ۳۰۳/۲
الحسن مرسلًا، والخطيب في تاريخ بغداد، ۳۴۶/۴، عنه عن جابر، العلم علما ن فعلم في
القلب، فذلك العلم النافع، وعلم في اللسان فذلك حجة الله على ابن آدم].
(۱) بنوارة: إتحاف (۸۵/۱) وه فهرموويه تی: أخرج ابن أبي شيبه والحكيم عن الحسن مرسلًا. و
الخطيب عنه عن جابر: العلم علما ن: فعلم في القلب فذلك العلم النافع، وعلم
اللسان فذلك حجة الله على ابن آدم. كهواته زانستئك له دلا هه لقولا و بئت
ئه وه سوود به خشه، زانيارى سه رزاره كيش ئه وه ته نها ده بئته به لگه يه كه به سه ر
ئاده ميزاده وه و لئى به پرسياړ ده بئت، بويه پئغه مبه رى خو شه ويست(ﷺ) ته نها
باسى عيلم ده كات چونكه عبادته تئك به عيلمه وه بئت و له دلا هه لقولا بئت،
ته نها ئه وه سوود به خشه.

پيغهمبه ر (ﷺ) فه رموويه تي:

((يَبْعَثُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ، الْعِبَادَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَبْعَثُ الْعُلَمَاءَ ثُمَّ يَقُولُ:

يَا مَعْشَرَ الْعُلَمَاءِ: إِنِّي لَمْ أَضْعُ عِلْمِي فِيكُمْ إِلَّا لِعِلْمِي بِكُمْ، وَلَمْ أَضْعُ
عِلْمِي فِيكُمْ لِأَعَذِبْكُمْ، إِذْهَبُوا فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ))^(١) واته:

خودای گه وره به نده کانی زیندوو ده کاته وه له پژوی دوايیدا، له پاشان
گیان نه کاته وه به به رزی زانا کاند او دوايی پښان ده فه رموويیت:
نه ی گرو ی زانایان:

من که زانستی خووم له ناو سینه ی ئیوه دا داناوه، چونکه ئیوه م ناسیوه و
لښتان به ناگابووم، ئیوه م نه کردووه به زانا بو ئه وه ی سزاتان بده م، برؤن نازاد
بن، نهوا لښتان خو ش بووم).
داوا له خودا ده که بن ناخیرمان به خیر بگيریت... نامین.

---

(١) رواه البيهقي في ((المدخل)) (٥٦٧)، وابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله (٢٣٢). ورواه
الطبراني في الأوسط ٣٠٢/٤ (٤٦٤) من حديث أبي موسى بسند ضعيف. [قال
الزبيدي، ٨٥/١:

وأخرجه يعقوب بن سفيان في تاريخه، ٣٨٣/٣، قلت: أخرجه الطبراني في الصغير
٣٥٤/١، (٥٩١) من رواية عمر بن أبي سلمة التنيسي، وابن عبد البر في العلم، ٤٨/١، ويروى
أيضا من حديث ثعلبة بن الحكم، أخرجه الطبراني في الكبير ٨٤/٢ (١٣٨١) من رواية
سماك بن حرب عنه رفعه:

يقول الله عز وجل للعلماء يوم القيامة إذا قعد على كرسيه لفصل عباده، إني لم
أجعل علمي وحكمي فيكم إلا وأنا أريد أن أغفر لكم على ما كان فيكم ولا أباي،
ومن شواهد ما أخرجه ابن عدي في (الكامل) ٤١٢/٢، والبيهقي في شعب الإيمان
٢٦٨/٢، (١٧١٧) بسند ضعيف عن جابر رفعه، يبعث الله العلم والعبد، فيقال
للعابد أدخل الجنة ويقال للعالم: اثبت حتى تشفع للناس بما أحسنت من
أدبهم.]

به‌لگه ئاساره‌كان

له‌م باره‌یه‌وه چه‌زهره‌تی عه‌لی كۆری ئه‌بی طالیب خودایی رازی بی‌ت به (كومه‌یل)ی فه‌رموو: ئه‌ی كومه‌یل: زانست چاتره له مأل و سامان، زانست ده‌تپارتزیت و نیشك به دیاره‌وه ده‌گریت، به‌لام تۆنه‌بن پارێزگاری و چه‌راسه‌تی ماله‌كه‌ت بکه‌یت، زانست فرماندارو دادوه‌ره، به‌لام مأل فرمان به‌ردارو حوکم له‌سه‌ر کراوه، وه مأل ئه‌گه‌ر لێی خه‌رج بکه‌یت که‌م ده‌کات، به‌لام زانست تا لێ سهرف بکه‌یت زیاد ده‌کات.^(١)

پله‌ی زانا گه‌وره‌تره له که‌سێک به‌پۆزو بی‌ت و شه‌و نوێز بکات و موجه‌یدیش بی‌ت، نه‌گه‌ر زانایه‌ک بمریت که‌لێن و درزێک له ئیسلامدا دروست ده‌بی‌ت مه‌گه‌ر به‌کێک جیگه‌ی بگرتنه‌وه و پری بکاته‌وه.^(٢)

هه‌روه‌ها چه‌زهره‌تی عه‌لی (ره‌زای خودای لیبیت) فه‌رموو به‌ته‌ی به‌هۆنراوه:
 ما الفخرُ إلا لأهل العلم إنهم
 وقدرُ كلِّ امرئٍ ما كان يُحسِنه
 وفقرُ بعلمٍ تعيش حياً به أبدأ
 الناسُ موتی وأهل العلم أخیاء.^(٣)

---

(١) رواد الخطيب في ((التاريخ بغداد)) (٢٧٦/٦) و بنحوه أبو نعيم في ((الحلية)) (٧٩/١). وهو في ((قوت القلوب)) (١٣٤/١) وقوله: ((والمال تنقصه النفقة)) لا ينافي قوله (ﷺ): ((مانقصت من مال)) مأل ئه‌گه‌ر لێی سهرف بکرت که‌میکن لا نه‌چیت و له پاشان دیته‌وه شوێنی به‌به‌ره‌که‌ت و خێرو زه‌کات دانه‌که، به‌لام زانست هه‌تا لێی سهرف بکه‌یت کانیای زانست له‌ناو ده‌روندا زیاتره‌ده‌ده‌قوئیت و هه‌رگیز که‌م ناکات، به‌لکو له‌زیاد بووندایه، بنواژه: إتحاف (٨٧/١).

(٢) قوت القلوب (١٤٣/١) و رواد الخطيب في ((الجامع لأخلاق الراوی و آداب السامع)) (٣٥٠).

(٣) دیوان سیدنا علي الموسوم: ب ((أنوار العقول لوصي الرسول ﷺ)) (ص ٣٠) في بحر البسيط.

واته:

شانازی بکا، بیتجگه له زانا نه بئ کئ بئ
چاوساغ و دهلیله، که ده بئ عیلمی له جئ بئ
پئزی هه موو کهس بهنده بهوهی چاکی ده زانی
جاهیل له دژی عیلمه، ده بئ پئزی له کوئ بئ
زانین بهروهه، تاکو ژبانت نه بهدی بئ
زانا نه مره، وا که شاهه دهی ده بئ پئ بئ^(۱)
ههروهه ها أبو الأسود ده ئیت:

هیچ شتیک له زانست بالا ده ستر نییه، پاشاکان به سیاسه تی ناشکرا
له گه ل خه لکه که دا فه رمان په وای نه وانن، زاناکانیش فه رمان په وان به سه ر
پاشاکاندا، که فیزی یاسای شهرع و حوکمرانیان ده کهن.^(۲)
ئین و عباس (په زای خودای لیبت) فه رموویه تی:
بژارده و ئاره زو خرایه دهستی چه زرده تی سوله یمانی کوپی داوود (سه لامی
خودایان له سه ر بئ) له میان زانست و مال و ده سه لات و پاشایه تی کامیان
هه لده بژیرت، نه و زانستی هه لژاردوو مال و مولکیشی پئ به خشرا.^(۳)
وه پرسیار کرا له عه بدو لای کوپی موباره ک: کئ له ناو نه و خه لکه به مروقی
ته واد ده ژمیرت؟ فه رموی زاناکان (واته: نه وهی زانا یه به خودا ﷻ)،
وتیان: نهی له ناو پاشاکاندا؟

---

(۱) وه رگێرپاوی بهنده ((نه حسه ن)) موفقی.

(۲) ذکره ابن قتیبه فی ((عیون الأخبار)) (۱/۱۲۱) و ابن عبدالبر فی ((جامع بیان العلم و فضله)) (۳۱۱) تعلیقاً.

(۳) (تأریخ دمشق) (۲۲/۲۷۵) و هو عن عبدالله بن المبارك فی ((جامع بیان العلم و فضله)) (۲۶۶).

فهرموی: زاهیدو دونیا نه ویسته کان، ووتیان:

ئه ی چینه نزم و دابه زیوه کان کین؟

فهرموی: ئه و که سه ی نانی له سه ر دینه که یه تی، واتا به سه ر دینه که یه وه ده ژی.
که واته ته نها زاناکانی به مروڤی ته وای ناساندووه، چونکه ئه و
تایبه تمه ندیه ی مروڤی له تیکرای گیانله به ران پئ جیاده کړته وه زانسته،
مروڤ به چی مروڤه؟

به و خه صله ته وه که پتی به رزبۆته وه، ئه مه ش به هو ی هیژو بازوی خو یه وه
نییه، ده بینین و شتر به هیژتره له مروڤ، وه به هو ی گه وړه ی ئیسکه وه نییه،
چونکه فیل ئیسکی گه وړه تره، وه به هو ی نازایه تیشه وه نییه، چونکه درنده کان
نازاترن لئی، وه به هو ی خواردنیشه وه نییه، چونکه گامیش ورگی له مروڤ زل و
گه وړه تره، وه به هو ی (دروست بوونیشه وه) نییه، چونکه بئ نرخترین وکه مترین
شت په له وړه، که چی له باره ی په رینه وه به هیژتره، بۆیه مروڤ ته نها بۆ زانست
له لایه ن خودا وه دروستکراوه.^(۱)

هه ندیک له زانا و په ندیاره کان ووتیان:

خۆزگه ئه مزانی که سیک ئه گه ر زانستی له کیس چوینت، یان هه ر نه یینت،
ئیتیر ئه بئ به چی گه یشتبیت؟! وه ئه گه ر زانستی وه رگرتبیت و لئی
به هه ره مه ند بوینت، ئیتیر ئه بئ چی تری له کیس چووینت؟!.....
په یغه مبه ر(ﷺ) فهرموویه تی:

---

(۱) خودا ده فهرموویت: ﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ﴾
(الأنفال/ ۲۲)، واته: ته نها نه فام و نه زانه کانن دوورن له حه قیقه تی مروڤایه تی، که له
هه موو گیانله به رده کانی تر جیا یان ده کاته وه. بنواړه: إتحاف (۸۹/۱). که واته مروڤ ته نها
بۆ عیلم و زانست دروستکراوه: چونکه خودا ده فهرموویت: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ
إِلَّا لِيَعْبُدُونِ) (الذاریات/ ۵۶)

ههركهسېك قورئانی پې دراييت و لتي شارهزابووېت، نهگهر وازانييت
كهسېكي تر شتيكي لايه باشته لهو، نهوه بې نرخ و بې بايه خ سهيري زانستي
كردووه كه خودابه گهوره نهژماري كردووه.^(۱)

فهتحي موسليش^(۲). فهرموويهتي:

ئايا نهخوشيك كه خوراك و ناوو دهواي لي قهدهغه بكرت . مهگهر نهو
كهسه بوخوي نامرت؟ لهوهلامدا ووتيان: بهلي؟ فهرمووي:

دهيسا دليش ههر بهو شيوهيهو ههركاتيك سي روض حيكمهت و زانياري و
زانيي لي بگريتهوه دهمرت.^(۳) بهراستي جوان و چاكي فهرمووه و نامانجيكي
پيكاوه، چونكه بژنوي گيان و خواردني دل زانست و پهندياريه، وه ژيان
بهوانهوه بهستراوتهوه، وهك چون بژنوي تن و لاشه به خوراكهوه بهنده،
ههكهسيكيش زانستي ون كرديت، نهوه دلي نهخوش و كرموله و بهرهو مردن
نهيبت، بهلام بوخوي ههستي پې ناكات، چونكه ئالودهبووني به دونياو
سهرقالي پييهوه بې ههست و شعوري كردووه، وهك چون نهگهر ترس و بيم
زال ببيت بهسهر مروفا نهو كاته ههست به نازاري برينهكاني ناكات، كه له
راستيشدا بهنازاره، ههركاتيك مردن پهردهي لهسهرهلا و قورسايني دونياي
لهسهرلادا، نهو كاته ههست به فهوتان و نازاردهكات، ناخ و ههسرهتي زوري
بو ههلهديشيت و سووديشي پې ناگهيهنيت، وهك چون كهسېك ترسهكهي
برهويتهوه، يان سهرخوشيك هوشي بيتهوه به خويدا، چون ههست بهو برين و
نازاره دهكات كه لهكاتي ترس و سهرخوشيهكهيدا دوچاري بووه.

---

(۱) رواه البهقي في ((شعب الايمان)) (۲۳۵۲) و الخطيب في تاريخ بغداد (۹۰۳۹۶)

(۲) فهتحي موصلي: بهكيكه له نهوليا گهوردكان و رديقي بيشيري حافي و سهيري سهقهطي
بووه.

(۳) انظر: ((مفتاح دار السعادة)) (۱۷۵/۱) و آورد بعضها الشعراني في (طبقاته) (۸۰/۱).

په نا نه گرین به خودا له و پژوی پهردهی سهراسه ری له سهرمان
هه نده درته وه، به راستی نه و خه لکه وهك نوستوو بن ناگا وان، نه وکاته ی
ده مردن ئینجا راده چله کن و هوشیان به خویندا دیته وه (الناسُ نیامُ إذا ماتُوا
انتهوا)^(۱) حه سه نی به صری فهرموویه تی:

مره که ب و حیری سهرفرکراوی دهستی زاناکان نه کیشریت به خوینی
شه هیده کاندا که پژاوه، مرکه بی زاناکان قورستره له خوینی شه هیده کان.^(۲)

ههروه ها ئین و مه سعود (خودای ئی رازی بیّت) فهرموویه تی:

پنویسته فیتری زانست بین پیش نه وهی هه لگی ریت له ناوتانا، مردنی زاناو
پاوی فهرموده کان هه لگرتنی عیلمه، سویند به وهی گیانی منی به دهسته،
که سانیك هه ن له رپی خودادا شه هیدکراون، هه ز ده که ن خودا به پله ی
زاناکان زیندوو یان بکاته وه، که ده بین چهنديك رتزیان ئی گیراوه، هه چ
که سیکیش به زانایی له دایك نابیت، زانست به که سب و فیروون دهست
ده که ویت.^(۳)

ههروه ها ئین و عه باس (خودا لییان رازی بیّت) ده فهرمیت:

باسکردن یان وتنه وهی زانست له به شیک له شهودا، له لام چاکتره له وهی

(۱) ((کشف الخفاء)) (۴۳۲/۲). ههروه ها ئیمامی سه خاوی سه لماندویه تی که فهرموودی

هه زره تی عه لی به (خوای ئی رازی بیّت)، بنواړه: إتحاف (۹۰/۱).

(۲) رواه أبو النعیم فی ((تأریخ أصفهان)) (۱۷۸/۲) و ابن عبدالبر فی ((جامع بیان العلم و
فضله)) (۱۵۳) من حدیث عبدالله بن عمر و أبي الدرداء، رضي الله عنها مرفوعا و أخرجه
الشیرازی فی ((الألقاب)) عن أنس مرفوعا، فعلل الحسن سمعه من أنس ((إتحاف)) (۹۰/۱).

(۳) روی مغرقا الا قوله ((فوالذی... الخ)) فی الزهد (۸۹۹) لأحمد، ((سنن الدارمی)) (۱۴۴)، و
((جامع بیان العلم و فضله)) (۱۰۱۷).

ته‌واوی شه‌وه‌که به عبادت زیندوی بکه‌یته‌وه.^(۱)

هه‌رواش ده‌گیرنه‌وه له نه‌بو هوره‌یره‌وه (خودای ئی رازی بیٚت)^(۲) هه‌روه‌ها
له نه‌حمه‌دی کوپی حه‌نبه‌له‌وه ره‌حمه‌تی خودای ئی بیٚت.^(۳)

وه حه‌سه‌نی به‌صریش فه‌رموویه‌تی:

﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ
النَّارِ﴾ (البقرة/۲۰۱). واته: حه‌سه‌نه و چاکه‌ی دونیا، زانین و به‌ندایه‌تی‌یه ،
چاکه‌ی دوارۆژیش به‌هه‌شته^(۴)

وتیان به هه‌ندیك له حه‌کیمه‌کان:

چ توئشوویه‌ک هه‌لگیرین و پاشه‌که‌وتی بکه‌ین؟

فه‌رمووی: نه‌و شته‌ی به‌که‌لکت بیٚت، کاتیك که‌شتیه‌که‌ت له ده‌ریا پۆچوو
فریات بکه‌ویت، نه‌وه‌ش هه‌لگرتنی زانسته له‌ناو سینه و دلدا، ده‌لین مه‌به‌ست
له غه‌رق بوونی که‌شتی مردن و تیاچوونیه‌تی^(۵)

وه‌هه‌ندیك له داناکان ده‌فه‌رموون:

نه‌وه‌ی لغاوی حیکمه‌ت و په‌ندیاری له ده‌ونا (خستیه ناو ده‌میه‌وه)، خه‌لکی
به‌رزنی ده‌که‌نه‌وه‌و ده‌یکه‌ن به‌ پێشه‌وا، نه‌وه‌ش به‌ ووته‌ی په‌ندو حیکمه‌ته‌وه
ناسرا، چاوه‌کان به‌ سام و رتزه‌وه سه‌یری ده‌که‌ن.^(۶)

حه‌زره‌تی شافعی‌ش خودای ئی رازی بیٚت فه‌رموویه‌تی:

(۱) رواه عبدالرزاق في ((المصنف)) (۲۵۳/۱۱).

(۲) حلیه الأولیاء (۱۹۲/۲).

(۳) بنواری: ((جامع بیان العلم و فضلہ)) (۱۰۸) و ((مفتاح الدار السعاده)) (۱۷۴/۱).

(۴) الترمذی (۳۴۸۸).

(۵) جامع بیان العلم و فضلہ (۲۸۰).

(۶) جامع بیان العلم و فضلہ (۲۸۱).

نیشانه‌ی نرخ و شهره‌ف و به‌های زانستی ئه‌وه‌یه له شتیکی که‌میشدا
بدرتیه پال هه‌رکه‌سیک پی دلخۆشه، ئه‌گه‌ر لێشی لابریت و نیسبه‌تی له‌بیر
چونه‌وه و نه‌زانین بدرتیه پالی، ئه‌وا خه‌فه‌تبار و نیگه‌رانه.^(۱)

حه‌زره‌تی عه‌مه‌ریش (خودای ئی رازی بی‌ت) فه‌رموویه‌تی:

له‌سه‌رتانه خۆتان فی‌ری زانست بکه‌ن، خودای گه‌وره پۆشاک
خۆشه‌ویستی هه‌یه، ئه‌وه‌ی به‌دوای ده‌روازه‌یه‌کی زانست دا بگه‌ریت، به
پۆشاک خۆشه‌ویستی خۆی دای ده‌پۆشیت، ئه‌گه‌ر گوناھێکی کرد داوای ئی
ده‌کات لێی بگه‌ریته‌وه و پاشگه‌زبیته‌وه، بۆ ئه‌وه‌ی پۆشاکه‌که‌ی ئی نه‌کاته‌وه، با
ئه‌و گوناھه‌ش درێژه بکیشیت و تا مردن لێی نه‌بویته‌وه.^(۲)

ئه‌حنه‌فی کورپی قه‌یس (ره‌حه‌مه‌تی خودای ئی بی‌ت) فه‌رموویه‌تی:

خه‌ریکه زاناکان وه‌ک پادشاو سه‌ییده‌کان سه‌یریان بکری‌ت، وه‌هه‌موو
شکۆو سه‌ربه‌رزیه‌ک پالیشتی نه‌گیرا به زانست و تۆکمه نه‌کرایه‌وه پی، ئه‌وه
سه‌ری له زبلله‌ته‌وه ده‌رده‌چیت.^(۳)

سالمی کوری ئه‌بو جه‌عدی تابیعی فه‌رموویه‌تی:

گه‌وره‌که‌م منی به سئ صه‌د دیره‌م کړی، وه ئازادی کردم، به‌خۆم
ووت: چ پیشه‌یه‌ک بکه‌م و خه‌ریکی جی بم؟ خوم دایه پیشه‌ی زانستی، ماوه‌ی
سالتیکی نه‌خایه‌ند (ئه‌وه‌نده ناوبانگی زانستیم ب‌لاو بویه‌وه) فه‌رمانداری مه‌دینه
هات بۆ سه‌ردان بۆ لام، رینگه‌م نه‌دا بیته ژووره‌وه.

زوبه‌یری کورپی ئه‌بویه‌کر (قازی مه‌ککه فه‌رمویه‌تی):

---

(۱) ذکر حافظ الزبیدی: بأنه روی عنه بأسناد (حسن) . ((إتحاف)) (۹۲/۱) وهو في ((الجامع
بیان العلم و فضله)) (۲۹۵) بغير نسبة.

(۲) ((جامع البيان العلم و فضله)) (۳۰۰) . و ((إتحاف)) (۹۲/۱).

(۳) رواه الدينوري في ((المجالسة)) . ((و جواهر العلم)) (۳۲۹)

باوكم له كاتيكدا له عئراق بوو نامه يه كي بۆ نوسيم و فهرمووی:
 پئويسته خۆت به زانسته وه خهريك بكهيت، نه گهر كه م دهس بویت
 ده بئته مأل و سامان بۆت، نه گهر دهوله مه ندیش بوویت و زانا بیت نه وه ده بئته
 جوانی و زیاتر ده تراز بئته وه.^(۱)

له وه سئته کانی چه زره تی لوقمان بۆ کوپه که ی ده گپ نه وه که فهرمویه تی:
 نه ی کوپم:

له گه ل زانا کانا دابنیشه، نه ژنۆ گیر بکه له نه ژنۆیان
 (واته: به چۆکا له بهرده میاندا دابنیشه و لیان نزیک بکه وه ره وه) چونکه
 خودای گه وره دله کان ناوه دان ده کاته وه به نووری حیکمهت و پهندیاری خوی،
 وهك چۆن زه وه ی وشکانی به پرژنه ی بارانی ئاسمان ده ژینئته وه.^(۲)

وه هه ندیک له چه کیمه کان فهرموویانه:
 نه گهر زانایهك بمریت نه ههنگی ده ریاو په له وه ری ئاسمان بۆی ده گرین،
 لاشه یان له بهر چاودا نامینیت، به لام ناوو شۆره تیان هه میشه له سه ر زوبانه و
 یادیان ده کرئته وه.^(۳)

وه هه روه ها ئیمام زه وه ری فهرمویه تی:
 زانست نێره و گه وره یه، پیاوه به هێزو به توانا کان خۆشیان ده ویت.^(۴)

---

(۱) المدخل الى السنن الكبرى (۳۹۹).

(۲) الموطاء (۲/۱۰۰ - ۲/۱۰۱) بلاغا، وعند البيهقي في ((المدخل إلى السنن الكبرى)) (۴۴۵)، عن
 عبدالله بن عمر رضی الله عنها.

(۳) انظر ((إتحاف)) (۹۳/۱)

(۴) رواه أبو نعيم في الحلية (۳/۳۶۵) و ابن عبد البر في ((جامع بيان العلم و فضله)) (۲۹۶).

گه وره یی و به های خویندن و فیربوون

(نایه ته پیروژه کان)

خودای گه وره ده فهرموویت:

﴿ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴾ التوبة / ۱۲۲
واته:

(با له ناو هه رکۆمه لگایه ک دهسته یه کیان بچه ده ری، تا له دین شاره زا ده بن و که گه رانه وه ناو هۆزیان بیانترسیئن: به شکو خۆیان بپاریزن)^(۱)

هه رووها خودای به ده سه لات فهرموویه تی:

﴿ فَسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ النحل / ۴۳
واته:

(نه گه ر نازانن، له نه هلی قورئان پیرسن تاحالیتان بکه ن و تبتان بگه یه نن)^(۲)

---

(۱) قورئانی پیروژ: وه رگێرانی هه ژارل ۲۰۵.

(۲) خولاصه ی ته فسیری نامی: ل ۲۷۲.

هه وائ و فه مووده كان

وهك پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموویه تی:

((مَنْ سَلَكَ طَرِيقاً يَطْلُبُ فِيهِ عِلْماً، سَلَكَ اللَّهُ بِهِ طَرِيقاً إِلَى الْجَنَّةِ))^(۱)
واته: (هه ر که سیك ریگا بگریته بهر و مه بهستی وهر گرتن و فیروونی زانست
بیّت، خودای گه وره به هوئی زانسته که وه دهیخاته سهر نه و ریگایه ی به ره و
به هه شتی ده بات.)

هه روه ها فه رموویه تی (ﷺ):

((إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنَحَهَا لَطَالِبِ الْعِلْمِ رِضاً بِمَا يَصْنَعُ))^(۲)
واته: (فرشته کان باله کانیان راده خن بو فیرووازو نه وانه ی به دوا ی
زانستدا ده گهرین، وهک نیشانه ی دهر برینی ره زامه ندی له هه و له که یان.
پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموویه تی:

((لَأَنْ تَعْدُو فَتَعْلَمَ بَاباً مِنَ الْعِلْمِ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ تُصَلِّيَ مِئَةَ رَكْعَةٍ))^(۳)
واته: (نه گهر به یانیان زوو هه ستیت و به شیک له زانست فی ر بیت،
چاکتره بوّت له وهی صهد رکات نویتز بخوینیت.) پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموویه تی:
((بَابٌ مِنَ الْعِلْمِ يَتَعَلَّمُهُ الرَّجُلُ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا))^(۴)

(۱) رواه مسلم (۲۶۹۹) من حديث أبي هريرة باب فضل الاجتماع على تلاوة القرآن، كتاب الذكر.

(۲) رواه أحمد في مسنده (۲۳۹/۴) (۱۷۱۲۳) وابن حبان في صحيحه، ۴/۱۴۸ (۱۳۱۹) والحاكم في المستدرک، ۱۸۰/۱ (۳۴۱) وصححه من حديث صفوان بن عسال وهو بتمامه عند الترمذي.

(۳) رواه ابن عبد البر في ((جامع بيان العلم وفضله)) (۱۱۴) وبنحوه عن ابن ماجه (۲۱۹)
(۴) له فه رمووده کانی نیمام حه صه نی به صری یه، بنوار (روضة العقلاء) (۴۰) و ((جامع بيان العلم وفضله)) (۲۵۵).

واته: (ئەگەر كەسێك بە شێك لە زانست فێر بێت، باشتەرە بۆی لە هەموو
دوینا و ئەوەیشتی كە لە ناویاتەتی).

پێغه مبه‌ر (ﷺ) فەرموویه‌تی: ((طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ))^(١)
واته: (فێروونی و گه‌ڕان به‌ دوای زانستدا، فەرزو پێویسته‌ له‌ سه‌ره‌ه‌موو
موسوڵمانێك).

وه‌ پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرموویه‌تی: ((أَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَ لَوْ بِالصِّينِ))^(٢)
واته: (ڕێگای دوور بگره‌ به‌ ڕبۆ فێروونی زانست، با له‌ ولاتی چینیش بێت).
پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرموویه‌تی:
((الْعِلْمُ خَزَائِنٌ مِفْتَاحُهَا السُّؤَالُ، فَاسْأَلُوا، فَإِنَّهُ يُؤَجَّرُ فِيهِ أَرْبَعَةٌ:
السَّائِلُ، وَالْعَالِمُ، وَالْمُسْتَمِعُ، وَالْمُحِبُّ لَهُمِ))^(٣)

واته: (زانست گه‌نجینه‌یه‌، کلیلێ کردنه‌وه‌ی ده‌رگای گه‌نجینه‌کان پرسیار
کردنه‌، که‌واته‌ پرسیار بکه‌ن، چوار که‌س به‌و پرسیارکردنه‌ پاداشت و ده‌ده‌گرن:
ئه‌وه‌ی پرسیار ده‌کات و، ئه‌و زانییه‌ی که‌ پرسیاری ئێ ده‌کرێت و، که‌سانیکیش
که‌ گوێ بیستی پرسیار و وه‌لامه‌ که‌ ده‌بن و، ئه‌وه‌ش که‌ خوێی لیان دیت).
پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فەرموویه‌تی:

((لَا يَنْبَغِي لِلْجَاهِلِ أَنْ يَسْكُتَ عَلَى جَهْلِهِ، وَلَا لِلْعَالِمِ أَنْ يَسْكُتَ عَلَى
عِلْمِهِ))^(١) واته: (نابێت نه‌زان به‌و نه‌زانییه‌ی خوێ دابکه‌وێت و بێ ده‌نگ بێت،

(١) رواه ابن ماجه (٢٢٤)، وانظر: الإتحاف (٩٧/١)

(٢) رواه البيهقي في ((المدخل)) (٣٢٤) و ((الشعب)) (١٥٤٣) و ابن عبد البر في ((جامع بيان
العلم و فضله)) (٢٠).

(٣) رواه أبو نعيم في ((الحلية)) (١٩٢/٣)، وقال الزبيدي: وأخرجه العسكري في ((الأمثال)) بمثل
رواية الحلية، وأورده صاحب ((القوت)) إتحاف (٩٩/١).

وه نابيت زانسته كهى بشارتته وه و بن دهنگى ليبتكات، به لكو دهبيت
نهزان پرسيار بكات وزاناش عيلمه كهى بلاوبكاتته وه.

وه له فهرموودهى نه بوزه رى غه فاريدا (خوداى لي رازى بيت) هاتووه:
((حضور مجلس عالم افضل من صلاة ألف ركعة وعبادة ألف مريض
وشهود ألف جنازة) فقول: يا رسول الله. ومن قراءة القرآن؟
فقال ﷺ: (وهل ينفع القرآن إلا بالعلم))^(٢)

واته: (ناماده بوون له دانىشتنيك كه زانست وزانىنى تيا وه ريگيرت چاكره
له كردنى هه زار پكات نويزى سونهت و سهردانى هه زار نه خوش و حازر بوون بو
نه سپهرده كردنى هه زار جه نازه. عه زيان كرد نهى پيغه مبه رى خودا، له
خويندنه وهى قورئانيش گه وره تره؟ فهرموى (ﷺ):

نايا به بن عيلم وزانست قورئان هيچ سووديك ده گه يه نيت؟).

پيغه مبه ر (ﷺ) فهرموويه تى:

((من جاءه الموت وهو يطلب العلم ليحيي به الإسلام فبينه وبين الأنبياء
في الجنة درجة واحدة))

واته: (نه وهى خه ريكي فتربوونى عيلم بيت به مه به ستى ژيانه وهى ئيسلام
له ناكودا مردن نيخه ي پي بگيرت، ميانى نه وه و پيغه مبه ران له به هه شتدا ته نها
يهك پله يه).

(١) رواه الطبراني في الأوسط ٢٩٨/٥ (٥٣٦١): وابن مردويه في التفسير، كما في الدرر للسيوطي،
١٣٣/٥، وابن السني وأبو نعيم في رياضة المتعلمين. من حديث جابر بسند ضعيف. وانظر
تخرجه ((إتحاف)) (٩٩/١)

(٢) بؤه باسى رپوايه تى نه بوزه رى كرد چونكه پيشتر باسى نه وه حه ديسه كراوه كه ده نيت:
ياأبادر.... بنواپه: قوت القلوب (٦٧/١) الإتحاف: (٩٩/١). وسنده غير صحيح.

(به لگه ی ئاساره کان)

عبداللهی کوری عباس (خودای لِن رازی بیّت) فهرموویه تی:
(ذَلَلْتُ طَالِباً فَعَزَزْتُ مَطْلُوباً)^(۱)

واته:

(خۆم هیلاک کرد و هه موو نارهحه تیه کانم قه بۆل کرد له پیناوی وه رگرتنی
زانستدا، تا وام لِهات به شکۆمه نندییه وه به دوامدا ده گه ران.)^(۲)

ههروه ها حه زه تهی عبدالله فهرموویه تی:

کاتیك پیغه مبه ر (ﷺ) وه فاتی کرد، و وتم به پیاوێکی (ئه صحاب) بابچین له
سه حابه کانی پیغه مبه ر (ﷺ) زانست فی ربین، نه وان زۆرن.

ووتی:

وه لّاهی سه رم لیت سوپماوه نه ی عه بدو لّای کوری عه باس! ئایا واده بیخی
که نه و خه لکه پیوستیان به تۆ هه بیّت، که نه و هه موو نه صحابانی پیغه مبه ره
له ژياندان و ده یان بینیت؟ نه فه رمویت:

منیش وازم له و هیناو دهستم کرد به پرسیار کردن (به دوای زانین دا) یه ک
له دوای یه ک ده گه رام به دوای هاوه له کانی پیغه مبه ردا ﷺ، جاری واهه بوو به
عه باکه م خۆم داده پۆشی له به رده م ده رگای یه کێ له و سه حابه نه ی که بیستبوم
فه رمووده یه کی پیغه مبه ری لایه و لئی بیستووه، خۆم له باو (ته پوتۆز)
ده پاراست تا ده هاته ده ره وه، که منی ده بیخی ده یفه رموو:

---

(۱) رواه الدينوري في ((المجالسة و جواهر العلم)) ص (۲۸۴)

(۲) إتحاف (۱۰۱/۱).

ئەي كۆرى ئامۇزاي پېغەمبەرى خودا(ﷺ) چ كارتكت ھەيە؟ ئەمۇت:
 فەرمودەيەكە كە دەئىن تۆلە پېغەمبەرى خودات بىستوۋە، ئەمەۋى لە
 خۆتى بىيستم، ئەيووت بۆجى نەتئارد بەشۈنمدا با من بەاتمايە بۆلات، مەنىش
 ئەمۇت:

ئاخر ھەقى مەنە بېم بۆلات (چۈنكە ئىبن و عەبباس) دەيەۋىت لەۋەۋە فېر
 بېت بۆيە دەبن بچېت بۆلای) ئەۋ پياۋەش كە باسما كىرد مەن ئەبىنى، پاش
 ماۋەيەك صەحابەكان بەرپى خۇياندا رۇيشتن و، خەلكەكەش پىۋىستىيان بە
 مەن ھەبوو، كابراش دەيووت:

بەپراستى تۆلە مەن زانائىر بويت (كە كۆلت نەداۋ ئەمۇر ھەمۇ پىۋىستىيان
 پىت ھەيە).^(۱)

ھەربەم شىۋەيە(ئىبن و ئەبى مەلىكە) رەحمەتى خوداى ئى بىت دەئىت:
 كەسم نەديۋە ۋەك ئىبن و عەبباس . ئەگەر بىبىنبايە روخسارنىكى لە
 ھەمۇ كەس جوانترت دەبىنى، گەر قەسى بىكردايە .. لەھەمۇ كەس زوبان
 پاراوتر بوو، ئەگەر فتوايشى بىدايە لە ھەمۇ كەس زانائىر بوو.^(۲)

عەبدوللاى كۆرى موبارەك(رەحمەتى خۇاى ئى بىت) فەرمۇيەتى:
 سەرم لەۋ كەسە سورماۋە كە بەدۋاى زانستدا نەگەپاۋە، ئىتر چۆن
 بەتەما بىت نەفسى خۆى بەرەۋ ئاكارو رەۋشتى بەرز ببات.^(۳)
 ھەندىك لە ھەكىمەكان دەئىن:

---

(۱) أخرجه الحاكم في المستدرک والطبرانی بسندها عن عكرمة عن ابن عباس (رضي الله عنها)
 أنظر إلى تخریجه في الإتحاف (۱۰۱/۱).
 (۲) أورد ابن عبد ربّه في ((العقد الفريد)) (۸/۴).
 (۳) جامع بیان العلم و فضله (۲۸۶)، و ((سیر أعلام النبلاء)) (۳۹۸/۸)

من به زهیم به هیچ که سیکدا نابه ته وه ئه وه ندی که به زهیم به یه کیک له م
دوو پیاوه دا دپته وه:

پیاوئک ئه ودا ئی دوا ی فیروون و زانسته و لئی تئ ناگات.
وه پیاوئکیش که تیگه یشتی هه یه به لام به دوایدا ناگه پئت.^(۱)
ئه بو ده ردا (خودای ئی رازی بئ) فه رموویه تی:
ئه گه ربابه ت و پرسیارئکی شه ری فیربیم، پیم خوشره که شه وئ تا به یانی به
عباده ت زیندوی بکه مه وه.^(۲)
هه روه ها فه رموویه تی:

زانا و فیرخواز هه ردوکیان به شدارن له خیر و چاکه دا، تیکرای خه ئکه که ی
تروه ک میس و مه گه زوان (نرخ به هایان نییه)، وه خیریان تیا نییه.^(۳)
هه روه ها فه رموویه تی:

یان زانا به، یان به دوا ی زانستا بگه پئ و فیرخواز به، یان گوئ گربه و (قسه ی
باش بیسته)، چواره میان مه به، چونکه که ئکی نابیت و تیا ده چیت و ته مه نت به
زایه له ده ست ده ده یت.^(۴)

عه طاء (ره حمه تی خودای ئی بئ) فه رموویه تی:
یه ک دانیشن سازکرا بیت بو زیکری خودا، حه فتا مه جلیسی گه مه و گالته
ده سرپته وه و ده شو پته وه.^(۵)

حه زره تی عومه ر (ره زای خودای ئی بیت) فه رموویه تی:

---

(۱) جامع بیان العلم و فضله (۶۴۲) و نسب للفرء....

(۲) ((الفقیه و المتفقه)) (۵۵).

(۳) جامع بیان العلم و فضله (۱۳۴) و روی مرفوعا کما هو عند (ابن ماجه) (۲۲۸).

(۴) جامع بیان العلم و فضله (۱۴۲-۱۴۴).

(۵) قوت القلوب (۱/۱۴۹)

مردنی ھەزار عابید و خوداپەرست کە شەو بیدار بێت و شەو نوێژ بکات و،
پۆزیش بەرۆزوو بێت، ئاسانتەرە لە مردنی پیاویکی ژیری بەرچاو پروونی شارەزا لە
حەرام و حەلال^(١).

ھەر وھا شافعی (پەرھمەتی خودای ئی بێت): فەرموویەتی:
بەدوا گەڕانی زانی و زانست خێری زیاترە لە سوننەت (نافیلە).
(طَلِبُ الْعِلْمِ أَفْضَلُ مِنَ النَّافِلَةِ)^(٢)

ئەبەن و عەبدولحەکیم (پەرھمەتی خودای ئی بێت) فەرموویەتی:
لە خزمەت ئیمامی مالیک دابوم، کتێبە عیلمیەکانم بۆ ئەخوێندەو، وەختی
نیوەڕۆ داھات، کتێبەکانم کۆکردەو نوێژ بکەم؛ فەرموی:
فەلانی ئەوێ بۆی ھەندەستیت لەو خێری زیاتر و گەورەتر نییە کە تیایدا
بویت، بەمەر جێک نییە تێکی دامەزراوت ھەبێت.^(٣)

ھەر وھا ئەبەدەرداء (خودای ئی پازی بێت) فەرموویەتی:
ھەرکەسێک وابزانیت کە پۆشتنی بەرەبەیان بۆ وەرگرانی زانست لە جیھاد
گەورەتر نییە، ئەو کە موکۆپی لە راو بێر و بۆچونی دا ھەیە.^(٤)

---

(١) زوائد مسند الحارث (٢ ، ٨١٣)

(٢) رواه أبو نعيم في ((حلية الأولياء)) (١١٩/٩)، و البيهقي في ((مناقب الشافعي)) (١٣٨/٢).

(٣) شرف الأصحاب الحديث (١٢٧) بنحوه. و أنظر ((الإتحاف)).

(٤) ((جامع بيان العلم وفضله)) (١٥٩).

گه وره یی فیژکردن

به لگه ی ئایه ته کان

فه رمووده ی خودا ﷻ:

﴿وَلْيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ﴾ النوبة/ ۱۲۲

واته: (کاتیک گه رانه وه بۆ ناو هۆزو نه ته وه که یان بیانترسین و بیداریان بکه نه وه). مه به ست له وه یه فیژان بکه ن و پرتنوما یی خیران بکه ن.

فه رموودی خودا ﷻ:

﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ﴾
عمران / ۱۸۷، واته: (نه وسا خودا به ئینی له و که سانه ساند که کتیبیان بۆ هاتوو، به مه رد می راگه یه نن و نه یشارنه وه).^(۱) نه مه ش نیشانه یه که پیوسته فیژان بکه ن.

وه خودای گه وره فه رموویه تی:

﴿إِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾ البقرة/ ۱۴۶

واته: (دهسته یه کیان هه رچه نده ده زانن هه ق چیه، ده یشارنه وه).^(۲)

واته: هه رامه هه ق و راستیه کان بشارنه وه، وه ک چۆن خودای گه وره له

باره ی شایه تی دانیشه وه فه رموویه تی:

﴿وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ﴾ البقرة/ ۲۸۳

---

(۱) قورنانی پیروژ مامۆستا هه ژارل ۷۵.

(۲) قورنانی پیروژ مامۆستا هه ژارل ۲۳.

واته: (هه ر كه سيك له شايه تي خو بيوئري به دل، خو ي توشي گوناح دهكات). پيغه مبه ر ﷺ فهرمويه تي:

(ما آتَى اللَّهُ عَالِمًا عِلْمًا إِلَّا وَأَخَذَ عَلَيْهِ مِنَ الْمِيثَاقِ مَا أَخَذَ عَلَى النَّبِيِّينَ أَنْ يُبَيِّنُوهُ لِلنَّاسِ وَلَا يَكْتُمُوهُ))^(۱) واته:

(خوداي گه وره زانستي به هه زانايه ك داييت، په يمانى راسته قينه ي لى وه رگرتوو وهك نهو په يمانه ي كه له پيغه مبه ره كانى وه رگرت، كه ده بى نه يشارنه وهو پرونى بكه نه وهو راييگه يئن به خه لكيدا)

[واته: نه گه رنهو په يمانه ي لى وه رنه گرتبن زانستي بى نه داون]

وه خوداي گه وره فهرموويه تي:

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾ فصلت/۳۳

(واته: كئ قسه و گوفتارى له وكه سه جوانتر و به پيژتره كه كرده وهى چاكه بكات و خه لكيش بانگ بكات بو لاي خودا، بانگه شهى دين بكات و به نه ركى خو ي هه لبستى).

وه خوداي گه وره فهرموويه تي:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ﴾ النحل/۱۲۵

واته: (به دانايى و په نديارى و شاره زاييه وه خه لكى بانگ بكه، بو سه رپگاي خوداناسى).

هه روه ها فهرموويه تي:

﴿وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾ الجمعة/۲

واته: (له كتيب و له كارزاني رايان به ينييت و فيريان بكات).

---

(۱) رواه ابن عدي في (الكامل) ۲/ ۲۸۷ وابن عساكر في (تاريخ دمشق) ۵۵/ ۳۶۸

به لگه ی فەرموودەکان (ئەخبار)

کاتێک پێغه مبهەر (ﷺ) حەزەرەتی معازی نارد (خودای ئی پازی بێت) بۆ یەمەن، پێی فەرموو:

((لأن يهدي الله بك رجلاً واحداً خير لك من الدنيا وما فيها))^(١)

واتە: (ئەگەر خودای گەورە بە هۆی رێنومایی تۆوە تاقە یەك كەس هیدایەت بدات و بکەوێتە سەر رێگە ی راست، ئەو بە بۆ تۆ لە هەموو دونیاو ئەوەش لەناو دونیادایە باشتەر).

هەروەها پێغه مبهەر (ﷺ) فەرموویەتی:

((من تعلم باباً من العلم ليعلم الناس أعطى ثواب سبعين صديقاً))^(٢)

واتە:

(هەر كەسێك فێری بە شێك و دەرگایەك لە زانستی بێت، بەو نییەتە ی خەڵکی ئی فێرێكە، ئەو بە پاداشتی حەفتا راستگۆ و صدیدی پێ دەدرێت). هەروەها حەزەرەتی عیسی (عليه السلام) فەرموویەتی:

---

(١) رواد ابن المبارك في ((الزهد)) (١٣٧٥) بلفظه، و أصله في البخاري (٣٧٠١) ومسلم (٢٤٠٦) قاله لعلي رضي الله عنه.

(٢) نسبه الحافظ المنذري في ((الترغيب و الترهيب)) (١٢٦/١) للديلمي في ((مسند الفردوس))، [وللطبراني في المعجم الكبير، ١٢٩/٨، (٧٥٩٠)، عن أبي إمامة رفعه: أي ناشئ ناشئاً في طلب العلم والعبادة حتى يكبر، أعطاه الله يوم القيامة ثواب سبعين صديقاً. ويوسف بن عطية الصفار منكر الحديث، ورواد الطبراني في مسند الشاميين، ٣١٩/٤ (٣٤٢٣) من رواية أبي سنان الشامي عن مكحول. مقتصرًا على ذكر العبادة. وقال: أجر تسعة وتسعين صديقاً، وأبو سنان مختلف فيه، انظر: الإتحاف السادة المتقين (١٠٦/١)].

((مَنْ عِلِمَ وَعَمِلَ وَعَلَّمَ، فَذَلِكَ يُدْعَى عَظِيماً فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ))^(١)
 واته: (ههركهس فیربیت و کاری پ بکات و خه لکیش فیریکات، نهوه له ناو
 نشینگهی نهولیاو گه وره یانی ناو ئاسمانه کاندای زور به گه وره و مهزن ناوی
 ده بریت).

ههروهها پیغه مبه ر (ﷺ) فه رمویه تی:

((إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ يَقُولُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ لِلْعَابِدِينَ وَالْمُجَاهِدِينَ:
 ادخلوا الجنة، فيقول العلماء بفضلِ علمنا تعبّدوا وجاهدوا، فيقول
 الله (عزّوجلّ) أنتم عندي كبعض ملائكتي، اشفّعوا تُشفّعوا، فيشفّعون ثمّ
 يدخلون الجنة))^(٢)

واته: (کاتیک روژی قیامهت دیته پی شه وه، خودای گه وره به بهنده
 تایبه تیه کانی و مواهیده کان ده فه رمویت: بچنه ناو به هه شته وه، زانا کانیس
 ده لّین:

به هووی زانسته که ی ئیمه بوو که عیباده تیان ده کرد و له پئی خودادا
 جهادیان ده کرد، خودای گه وره رش پّیان ده فه رمویت:

---

(١) رواه أبو نعیم فی الحلیة (٩٣/٦). وابن عبد البر فی ((جامع بیان العلم و فضلّه))
 (١٠١٦، ٧٩١). [قال الزبيدي: لم يخرجہ العراقی، وقد أخرجه أبو خثیمۃ النسائی فی کتاب
 العلم، وأخرج ابن الجوزي فی کتاب ترجمة سفیان الثوري بسنده إلى سفیان قال:
 من عِلِمَ وعَمِلَ وعَلَّمَ دعي عَظِيماً فی ملکوت السماء،
 وذكر الترمذی (٢٦٨٥) عن فضیل بن عیاض قال: عالمٌ عاملٌ معلّمٌ يُدعى کبیراً فی ملکوت
 السماء]

(٢) قال العراقی: (رواه المرهبي فی ((العلم)) عن رواية محمد بن السائب عن أبي صالح عن ابن
 عباس)، وبحث فيه الزبيدي، أنظر ((الأنحاف)) (١٠٧/١).

ئىۋە لاي من ۋەك ھەندىك لى فرىشتە (نزىكەكانم) وان، تىكاوشەفاعەت
بۇكى دەكەن دەبن بە تىكاكارىان و پىجاتان ۋەردەگىرىت، ئەوانىش چ تىكايەكىان
ھەبىت دەيكەن و لى پاشان دەچنە ناوبەھەشتەۋە).

ئەمەش تەنھا بە وزانستە دەبىت، كە ۋەرگىراپىت و گەپىنراپىت بە كەسانى
تر، نەك زانىنىك كە پىيەۋە لكابىت و لى جىيانەبويىتەۋە كەس سوودى لى
ۋەرنەگرتىت.

ھەروھە پىغەمبەر (ﷺ) فەرموئەتى:

((إِنَّ اللَّهَ (عَزَّوَجَلَّ) لَا يَنْتَزِعُ الْعِلْمَ انْتِزَاعاً مِنَ النَّاسِ بَعْدَ أَنْ يُؤْتِيَهُمْ
إِيَّاهُ، وَلَكِنْ يَذْهَبُ بِذَهَابِ الْعُلَمَاءِ، فَكُلَّمَا ذَهَبَ عَالِمٌ ذَهَبَ بِمَا مَعَهُ مِنَ
الْعِلْمِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا رُؤَسَاءُ جُهَالاً إِنْ سُئِلُوا أَقْتُوا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَيُضِلُّونَ
وَيُضِلُّونَ))^(۱)

ۋاتە: (خودای گەۋرە كاتىك كە عىلم و زانستى دا بە ۋەخەلكە، ھەروا لەبن
دەستىان دەرنەھىت و پاپىكىش و لەسەرىانى ھەبگىرت، بەلكو بەرپۇشتى
زاناکان زانستەكانىش دەپرات، ھەركاتىك زانايەك كۆچ دەكات، ئەو ئەندازە
زانستەى كە پىيەتى لەگەلىا سەردەنىتەۋە، تاۋاى لى دىت زانا (ناۋدارەكان)
نامىن، خەلكەكەش بۇ خۇيان سەرائىكى نەزان دەكەنە مەرچەى
پرسىارەكانىان، كە پرسىارىان لى بىكرىت بەبى زانين ۋەلام دەدەنەۋە و خۇشيان
گومرا دەبن و خەلكەكەش سەرگەردان و گومرا دەكەن).

ھەروھە پىغەمبەر (ﷺ) فەرموئەتى:

((مَنْ عِلِمَ عِلْماً فَكَتَمَهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ))^(۲)

(۱) (فضلوا وأضلوا) و رواه البخاري (۱۰۰) و مسلم (۲۶۷۳).

(۲) رواه أبو داود (۳۶۵۸)، والترمذي (۲۶۴۹)، وابن ماجه (۲۶۱).

واته: (ئهوهی زانستیك فێربیت و بشارتتهوه (پرسیاری ئی بکهن و بلاوی نهکاتهوه) له رۆژی قیامهتدا لغاوئیک ئاگیرن دهخێتته ناو دهمییهوه).

پێغه مبه‌ر (ﷺ) فهرمویه‌تی:

((نِعَمَ الْعَطِيَّةُ وَنِعَمَ الْهَدِيَّةُ كَلِمَةٍ حِكْمَةٍ تَسْمَعُهَا فَتَطْوِي عَلَيْهَا، ثُمَّ تَحْمِلُهَا إِلَى أَخٍ لَكَ مُسْلِمٍ تُعَلِّمُهُ إِيَّاهَا، تَعْدِلُ عِبَادَةَ سَنَةٍ))^(۱)

واته: (باشترین به‌خشین و چاکترین دیاری، وشه‌یه‌کی به‌سوود و په‌ندیاره، که ده‌بیستیت و لولی ده‌دهیت و ده‌پێچیتته‌وه. له پاشان هه‌ڵی ده‌گیرت و به‌ دیاری ده‌بییه‌یت بۆ براهه‌کی موسوڵمانت، وه‌ فێری ده‌که‌یت . به‌ ئه‌ندازه‌ی عیباده‌تی سالتیک خێرت بۆ ده‌نوسریت).

پێغه مبه‌ر (ﷺ) فهرمویه‌تی:

((الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَلْعُونٌ مَا فِيهَا، إِلَّا ذَكَرَ اللَّهَ سُبْحَانَهُ وَمَا وَالَاهُ، أَوْ مُعَلِّمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا))^(۲)

واته:

(دو‌نیا ده‌رکراو دورخراوه‌یه‌ له‌ په‌حمه‌تی خودا، ئه‌وانه‌ش که له‌ دو‌نیا دان به‌رین له‌ په‌حمه‌ت، له‌وه‌ته‌ی خودا دو‌نیای دروست کردووه به‌ نه‌زه‌ری په‌حمه‌ت سه‌یری نه‌کردووه، ته‌نها ئه‌وه‌ی که خودا خۆشی بو‌یت: دڵ بیداری و زیکری خودایه، له‌گه‌ڵ خۆشه‌ویستی له‌ ناخی تاکه‌کاندا، یان له‌ میانی به‌کتریدا، یان که‌سێک فێرکه‌ر بێت و زانستیان فێر بکات یان فێرخواز).^(۳)

(۱) رواه الطبراني في الكبير، ۴۳/۱۲ (۳۴۴) من حديث ابن عباس نحوه بسند ضعيف، [قال الزبيدي ۱/ ۱۱۰: قال العراقي رواه ابن عدي في العلم، ۲۲/۱، بهذا اللفظ، وقد أسنده

الطبراني وفيه عمرو بن الحصين، تركه أبو حاتم وغيره.]

(۲) رواه الترمذي: (۲۳۲۲) وابن ماجه (۴۱۱۲) عن أبي هريرة، قال الترمذي: حسن غريب.

(۳) بنوآره شه‌رحی ئیحیا، إتحاف السادة المتقين (۱/ ۱۱۰).

پێغه مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمویه‌تی:

((إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ وَمَلَائِكَتَهُ وَأَهْلُ سَمَآوَاتِهِ وَأَرْضِهِ حَتَّى النَّمْلَةُ فِي جُحْرِهَا،
وَحَتَّى الْخُوتُ فِي الْبَحْرِ لِيُصَلُّوا عَلَى مُعَلِّمِ النَّاسِ الْخَيْرِ))^(١)

واته: (خودای گه‌ور ■ په‌حمه‌ت نه‌پێژێت و، فریشته‌کان و دانیشتوانی
ئاسمانه‌کان و زه‌وی، ته‌نانه‌ت می‌رووله‌ له‌ هێلانێه‌که‌یدا و نه‌هه‌نگی ناو ده‌ریاش،
داوای سۆزو په‌حمه‌تی خودا ده‌که‌ن بۆ نه‌و که‌سه‌ی که‌ خێرو چا‌که‌ فی‌ری
خه‌لکی ده‌کات).

پێغه مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمویه‌تی:

((مَا أَفَادَ الْمُسْلِمَ أَخَاهُ فَائِدَةٌ أَفْضَلُ مِنْ حَدِيثِ حَسَنِ ^(٢) بَلَّغَهُ فَبَلَّغَهُ))^(٣)

---

(١) رواه الترمذي (٢٦٨٥). وقال حسن غريب، [قال العراقي ويروي عن أبي هريرة أيضاً، قلت:
وحديث أبي هريرة أخرجه الطبراني في الكبير، كما في مجمع الزوائد للهيتمي ١/١٢٤،
وسياقه كسياق حديث أبي أمامة]

(٢) قسه‌ی جوان که‌ به‌ نادیا‌ری با‌سی کردووه، له‌ پ‌زی یه‌که‌مدا هه‌موو
فه‌رموده‌کانی پێغه مبه‌ر ﷺ ده‌گ‌ریته‌وه، که‌ بب‌یست‌یت و وه‌ری بگ‌ری‌ت و بب‌یگه‌‌ین‌یت،
به‌لام که‌ پێغه مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی:

فه‌رموده‌یه‌کی جوان (حسن)، مه‌به‌ستی پ‌له‌ی هه‌دیسه‌که‌ نییه‌، که‌ (حسن)
ب‌یت، چونکه‌ ناگ‌ونج‌یت به‌ فه‌رموده‌ی خۆی ب‌فه‌رمو‌یت قسه‌یه‌کی سه‌ح‌یحه‌ یان
هه‌سه‌نه‌، به‌ل‌کو مه‌به‌ستی هه‌موو ته‌یه‌کی جوانه‌ به‌ پ‌یی فه‌رموده‌ی:

(الْحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ أَنَّى وَجَدَهَا أَخَذَهَا) كه‌ بب‌ستی ده‌ب‌یت ب‌لا‌وی ب‌کاته‌وه.

(٣) رواه ابن عبد البر في ((جامع بيان العلم وفضله)) من رواية محمد ابن منكر،
٤٣/١، (٢٠٢). قال الزبيدي: قال العراقي: وهو مرسل حسن الإسناد. وللمزيد ينظر: الإتحاف
[١١١/١٠]

واته: (هه‌رگیز نه‌یتوانیوه موسوّلمان سوودو قازانجی به برا موسوّلمانه‌که‌ی بگه‌یه‌نیت، چاکتر له‌وه‌ی که فه‌رمووده‌یه‌کی جوانی پێ بگات و نه‌ویش به دیاری به براکه‌ی بگه‌ینیت).

پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمویه‌تی:

((كَلِمَةٌ مِنَ الْخَيْرِ يَسْمَعُهَا الْمُؤْمِنُ فَيُعَلِّمُهَا وَيَعْمَلُ بِهَا خَيْرٌ لَهُ مِنْ عِبَادَةٍ سَنَةٍ))^(۱)

واته: (وشه‌یه‌کی خێر که‌باوه‌ردارێک بییستیت و کاری پێ بکات و خه‌لکیشی ئێ فی‌رکات، باشته‌ر بۆی له‌وه‌ی سالتیک به‌ندایه‌تی بکات و ته‌نها بۆ خۆی بیت).
 رۆژنکیان پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) چووه‌ دهره‌وه‌، دوو کۆپی بینی دانیشتبوون، تاقمێکیان نزایان بۆ حزوری خودا ده‌کرد و خه‌لکیان هان ده‌دا بۆ لای خودا په‌رسی.

دوو هه‌میان خه‌لکیان فی‌رده‌کرد، فه‌رمووی:

((أَمَّا هَؤُلَاءِ فَيَسْأَلُونَ اللَّهَ تَعَالَى، فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ مَنَعَهُمْ، وَأَمَّا هَؤُلَاءِ فَيُعَلِّمُونَ النَّاسَ، وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا، ثُمَّ عَدَلَ إِلَيْهِمْ وَجَلَسَ مَعَهُمْ))^(۲)

واته: (ئه‌وانه‌یان که‌ خه‌ریکی عیباده‌تن و نزا ده‌که‌ن، داوا له‌خودا ده‌که‌ن ئاره‌زووی ئێ بیت پێ یان ده‌دات، ئاره‌زویشی ئێ بیت داواکه‌یان جێ به‌جێ ناکات. به‌لام ئه‌وانه‌ی تر خه‌لکی فی‌رده‌که‌ن، که‌ منیش ته‌نها به‌وه‌ په‌وانه‌کراوم که‌

---

(۱) رواه ابن المبارك في ((الزهد والرقائق)) ۴۸۷/۱ (۱۳۸۶) و تقدم بنحوه عند الطبراني. وفي مسند الفردوس [كما في جامع الأحاديث للسيوطي] ۴۵۵/۵ (۱۵۹۳۹) من حديث أبي هريرة بسند ضعيف (كَلِمَةٌ حِكْمَةٌ يَسْمَعُهَا الرَّجُلُ خَيْرٌ لَهُ مِنْ عِبَادَةِ سَنَةٍ).
 (۲) رواه ابن ماجه (۲۲۹).

فَإِن يَافَوْا حِزْبًا مِّنَ الَّذِينَ يَدْعُونَ إِلَى الْكُفْرِ أَوْ يَدْعُونَ إِلَى الْإِسْلَامِ فَهُوَ لَهُمْ حَرَامٌ ۚ وَأَن يَكُنْ لَهُمِ الْكُفْرُ أَشَدَّ حَرَامًا ۚ وَكَذَٰلِكَ يَهْدِي اللَّهُ الْبَاطِلَ إِلَى الْبَاطِلِ ۖ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ ذِكْرًا مَّاذِيًّا

پیغمبر (ﷺ) فرموده‌تی:

((مَثَلُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِهِ مِنَ الْهُدَى وَالْعِلْمِ، كَمَثَلِ الْغَيْثِ الْكَثِيرِ أَصَابَ أَرْضًا فَكَانَتْ مِنْهَا بُقْعَةٌ قَبِلَتْ الْمَاءَ، فَأَنْبَتَ الْكَلَأُ وَالْعُشْبُ الْكَثِيرُ، وَكَانَتْ مِنْهَا بُقْعَةٌ أَمْسَكَتِ الْمَاءَ، فَفَنَعَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِهَا النَّاسَ، فَشَرِبُوا مِنْهَا وَسَقَوْا وَزَرَعُوا، وَكَانَتْ مِنْهَا طَائِفَةٌ قِيَعَانٌ لَا تُمَسِّكُ مَاءً وَلَا تُنْبِتُ كَلَأً))^(۱)

واته: (نمونه‌ی من که خودای گه‌وره ناردومی بۆ پرتنومایی کردنی خه‌لک و فیرکردنیان، وه‌ک نمونه‌ی لیژمه‌بارانیکی زۆره که بکه‌ویت به‌سهر زه‌ویه‌کدا، به‌شیک له‌و زه‌ویه پاک و پوخته، ناوه‌که وهرده‌گریت، پوش و په‌لاش و پروه‌کیکی زۆر نه‌پرویتویت، هه‌ندیکیش له‌ زه‌ویه‌که ناوه‌که گلده‌داته‌وه‌و خه‌زنی ده‌کات، خودا ده‌یکاته هۆی سوودبه‌خشی بۆ خه‌لکه‌که، لئی ده‌خۆنه‌وه‌و ناوی پێ ده‌دیرن و زهرعاتی له‌به‌ر ده‌که‌ن، وه‌ له‌و ناوه‌ی بۆ راده‌کیشن، به‌شیکیش له‌و زه‌ویه‌ ته‌پۆلکه و لا پآله، ناوه‌لناگریت و گزو گیایش سه‌وز ناکات.

که‌واته پیغمبر (ﷺ):

نمونه‌ی خۆی که به‌زانست و رتیشاندهر ره‌وانه‌کراوه، وه‌ک بارانیکی به‌به‌ره‌که‌ته، که سوود به‌هه‌موو شتیک ده‌گه‌یه‌نیّت، دلّه‌کانیشی وه‌ک زه‌وی داناوه، که ناوه‌که هه‌لده‌گریت و هه‌موو سوودیکی لێ ده‌بینریت، وه‌ک چۆن دل زانست وهرده‌گریت و به‌ره‌مه‌که‌یشی ناشکرایه،

---

(۱) رواه البخاري في كتاب العلم. باب فضل من علم وعمل. (۷۹) و مسلم (۲۲۸۲) من حديث أبي موسى.

که واته خه لکیش سی جورن:

یه که میان:

تن دهگه ن و له بهری دهگه ن، سوودو نه حکامیشی لئ هه لئنجین، نمونه ی نه مانه وهك نهو زهویه وایه، که ناو گلدادهاته وه و، پرووهك و درهختیش سه وزدهگات، نه مانه ش فوقه های ئیسلامن و خیر دهده نه وه.

به شی دووه میان:

شت و بابته کان وهرده گرن و له بهری دهگه ن، به لام له واتا و مه بهسته گانی حالی نابن و ناتوانن حوکی لئ وهریگرن، نمونه ی نه مانه ش وهك نهو که سه وایه که به چاک ده خوئیت به لام لئی تن ناگات، یان که میکی لئ تن دهگات، نه مه ش وهك نهو زهویه یه که ناوه که هه لده گریت و خه لکی سوودی لئ ده بین، به لام پرووهکی لئ سه وزنا بیت،

به شی سییه میشیان:

نه له بهری دهگه ن و نه تییشی دهگه ن، وهك نهو بارانه ی که ده بارئت به سهر زهویه کی رهی سهر به رهو خواری و شکانی، نه زهویه که سوودی لئ وهرده گیریت که پرووهکی تیا شین بیت، نه خه لکیش سوودی لئ ده بین و ناوی لئ بخونه وه، یان ناودی زهرعاتی لئ بکه ن.^(۱)

یه که میان: نمونه یه بو نه وانه ی سوود له زانستی یه که یان وهرده گیرن،^(۲)

---

(۱) بنواره إتخاف (۱۱۳/۱-۱۱۴).

(۲) وهك له ته واکردنی فهرمووده که ی بوخاری هاتووه: ((فذلک من فقه فی دین الله و نفعه ما بعثی الله به، فعلم ۱ علم، ومثل من لم یرفع بذالک رأسا، ولم یقبل هدی الله الذی أرسلت به)) البخاری (۷۹). وهك رونمان کرده وه.

دوهه میان: نمونه‌ی نه‌وانه‌یه که ته‌ن‌ها سوود ده‌گه‌ینن.

سییه‌میشیان: بۆ نه‌وه‌ی بِن به‌شه له‌هه‌ردوو خه‌صله‌ته‌ک

پن‌غه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رمویه‌تی:

((إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ، عِلْمٌ يَنْتَفِعُ بِهِ ... (الحديث))^(۱)

واته: (یه‌کێک له‌وانه‌ی که دوا‌ی مردن سوود به‌ مردو ده‌گه‌ینیت، نه‌و زانسته‌یه که ب‌لا‌وی کردۆته‌وه و، دوا‌ی خۆ‌ی خه‌ل‌کانیک سوودی ئی وه‌رده‌گرن و، بۆ نه‌میش خیر ده‌داته‌وه).

هه‌روه‌ها (ﷺ) فه‌رمویه‌تی:

((الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كِفَاعِلِهِ))^(۲)

واته:

(نه‌وه‌ی خیر و چاکه‌ پيشانی خه‌ل‌کی بدات، وه‌ک نه‌وه وایه که خۆ‌ی بیکات).

هه‌روه‌ها (ﷺ) فه‌رمویه‌تی:

((لَاحِسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ، رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حِكْمَةً فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا النَّاسَ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرّاً وَجَهراً))^(۳)

واته:

(به‌ دوو که‌س ده‌توانی ئیره‌یی بِن به‌ریت: بیاوێک خودای گه‌وره‌ زانست و په‌ندیاری بِن دابیت، نه‌ویش پێ بجوێتته‌وه و کاری بِن بکات و فیری خه‌ل‌کیشی

---

(۱) رواه مسلم (۱۶۳۱). وأخرجه أيضاً في كتاب الذكر والدعاء باب كراهية تمنى الموت (۲۶۸۲).

(۲) رواه الترمذي (۲۶۷۰) بلفظه. وأصله عند مسلم (۱۸۹۳).

(۳) رواه البخاري (۷۳) و مسلم (۸۱۶) ولفظه: ((مالا فسلطه الله على هلكته في الحق))

بكات، وه پياوٽكى تر كه خودا مائٽكى باشى پڻ دايٽ به ناشڪراو په نهانى
ليسى بيه خشيت هه و خيڙى لڻ بكات).

هه روهها (ﷺ) فهرموه تى:

((عَلَى خُلَفَائِي رَحْمَةُ اللَّهِ، قِيلَ: وَمَنْ خُلَفَاؤُكَ؟ قَالَ: الَّذِينَ يُخِيُونُ سُنَّتِي
وَيُعَلِّمُونَهَا عِبَادَ اللَّهِ))^(۱)

واته:

(په حمه تى خودا له جيئشينه كانم.

عهرزيان كرد: كيئن نه وانهى جيئ نشينى تون؟

فهرموى: نه وانهن كه سوننه ته كانى من زيندوو ده كه نه وهو بهنده كانى
خودايان لڻ فيرده كه ن).

---

(۱) رواه الرامهورزي في المحدث الفاصل، (۱) ورواه أبو نعيم في تاريخ أصفهان، ۱/۱۱۱. [قال

الزبيدي: قال العراقي: جعله الهروي متصلاً، وقال ابن عبد البر في جامع بيان العلم
وفضله ۱/۴۶، إنه من مرسلات الحسن، فجعله البصري وهو الصواب.

وفي الباب عن علي ابن أبي طالب رواه الطبراني في الأوسط ۶/۷۷، (۵۸۴۶)، والرامهورزي في
المحدث الفاصل، ۲/۱۶۳، والهروي في ذم الكلام، ۴/۲۳۱ (۶۹۸) من رواية ابن عباس قال:

سمعت علي ابن أبي طالب يقول: خرج علينا رسول الله ﷺ فقال:

اللهم ارحم خلفائي، قلنا يا رسول الله من خلفاءك؟ قال: الذين يأتون من بعدي
يرون أحاديثي وسُنَّتِي وَيُعَلِّمُونَهَا النَّاسَ) وفي إسناده أبو طاهر أحمد بن عيسى، وهو
كذاب كما قال الدرقي، (كما في لسان الميزان للإبن حجر، ۱/۲۴۱).

قلت أما حديث علي فقد أخرجه الخطيب في شرف أصحاب الحديث، ص/۳، وقال الطبراني
في الأوسط: بعدما أخرجه تفرد به أحمد بن عيسى العلوي، وفي الميزان ۱/۲۴۱، هذا
الحديث باطل وأحمد كذاب.]

به‌نگه ئاساره‌كان

حه‌زهره‌تی عومه‌ر (خودای ئی رازی بی‌ت) فه‌رمویه‌تی:
هه‌رکه‌سێک فه‌رموده‌یه‌کی پێغه‌مبه‌ر باس بکات و پرایبگه‌یه‌نێت و کاریشی
پێ بکړیت، نه‌وا هه‌مان خێری نه‌وانه‌ی پێ ده‌گات که جێ به‌جێ ده‌که‌ن و
کاری پێ ده‌که‌ن.^(۱)

عه‌بدوڵلای کوپی عه‌باس (ره‌زای خودای ئی بی‌ت) فه‌رمویه‌تی:
ئه‌وه‌ی خه‌ڵکی فێری خێرو چاکه‌ ده‌کات، هه‌موو شتێک داوای ئی خوش
بوونی بۆ ده‌که‌ن، ته‌نانه‌ت نه‌هه‌نگ و ماسی ناو ده‌ریاش.^(۲)
هه‌ندێک له‌ زانا‌کان فه‌رمویه‌نه: زانا ده‌چێته‌ میانی خه‌ڵک و خوداوه‌نده‌وه،
با سه‌رنج بدات و بزانی‌ت چۆن نه‌چێته‌ به‌ینیانه‌وه.^(۳)
نه‌گیرنه‌وه سوفیانی سه‌وری (په‌حمه‌تی خودای ئی بی‌ت) گه‌یشته
عه‌سقه‌لان، ماوه‌یه‌ک له‌وئ مایه‌وه، که‌س پرسیاری ئی نه‌ده‌کرد، فه‌رمووی:
ولاخیکم بۆ بگرن به‌کړئ با له‌م شاره‌ ده‌رچم، نه‌م شاره‌ زانستی تیا ده‌مړت،

---

(۱) رواه الحاكم في ((المدخل إلى الصحيح)) (۸۷). وابن عبد البر في ((جامع بيان العلم و
فضله)) (۲۵۶) عنه مرفوعا. [قال الزبيدي: وشاهده حديث بلال بن الحارث المتقدم، ۱/۱۱۸]
(۲) رواه الدرامي في ((سننه)) (۳۵۵) ابن عبد البر في ((جامع بيان العلم وفضله)) (۱۸۰). [قال
الزبيدي مرفي أثناء حديث أبي أمامة فيما رواه الترمذي: إن الله وملأنته وأهل
السموات والأرض. وفي حديث أبي الدرداء (وصلت عليه ملائكة السماء وحيتان
البحر)]، وذكر الأجهوري في شرح صحيح البخاري ما نصه: يؤيه به تأييده في باس
حوت (نه‌هه‌نگ) کراوه چونکه نه‌و ماسیه زوبانی نییه، نه‌وه‌ش زوبانی نه‌بی‌ت له‌وانه‌یه
وا گومان بېریت که ناتوانیت داوای لیخو‌شبوون بکات وه‌ک گیانه‌به‌ره‌کانی تر، که
چه‌ندئ بچو‌کیشن زوبانیان هه‌یه.

(۳) سنن الدارمي (۱۳۹) و حلیة الأولیاء (۱۵۳/۳) عن محمد بن المنکدر.

چونکه كه س پرسپار ناكات و نه مېش توشى خېر نايېت
مه به ستي نه وه يه گه يان دنى زانست زور گه وره يه، مانه وهى زانست له ناو
خه نكدا بلاو كړ د نه وه يه تى.^(۱)

عه طاء (خوداى لى رازى بېت) فهرمويه تى:
چومه خزمه تى سه عېدى كوپى موسه ييب ده گريا، و وتم چى ده تگر نېت؟
فهرمووى: كه س نيه پرسپارى شتي كم لى بكات.^(۲)

هه نديك له زانا يان فهرموويانه:
زاناكان چرا خانى هه موو كاته كانن، هه ربه كه يان گلپى زه مانى خو يانن، هاو
چه رخه كانيان سوود له پو شناييان وهرده گرن.^(۳)

حه زره تى حه سه نى به صرى فهرمويه تى: نه گهر زاناكان نه بوونايه نه وه خه لكه
وهك نازول و ولاخيان لى ده هات، واته: به فير كړدن نه وه خه لكه دهر باز ده كه ن له و
سنو وره ي كه تاي به ته به گياندارانه وه، وه ده يان خه نه رېزى مرقفه كانه وه.
عېكرمه فهرموويه تى: به راستى نه وه زانسته ي كه خودا پتي داويت نرخی
خوى هه يه، ووتيان: چيه؟ فهرمووى: نه بن لای كه سيك دايبني ت و به كه سيكي
ترى بلي ت پاريزگارى لى بكات و زايه ي نه كات.^(۴)

يه حياى كوپى معاذ فهرمويه تى:
زاناكان به به زه يي ترن به نوممه تى حه زره ت (ﷺ) له باوك و دايكه كانيان،
ووتويانه: نه مه چو ن ده بېت؟ فهرمووى: چونكه باوك و دايكيان له ناگرى دونيا
ده يان پاريزن، به لام زاناكان له ناگرى دوزه خ و دواپور پرزگاريان ده كه ن.^(۱)

(۱) جامع بيان العلم و فضله (۱۰۴۶).

(۲) رواه ابن أبي شيبة في (المصنف) (۲۶۹۴۳) عن عطاء عن سعيد بن جبير.

(۳) رواه ابن بطة في ((الإنباء)) (۴۱).

(۴) المحدث الفاضل (۵۷۵).

ووتراوه: به که م قوناغی زانین بن دهنگیه، پاشان گوئ گرتن، نینجا
له بهرکردن له پاشاندا کارپن کردن و له دوايشدا بلاوکردنه وهی.^(۲)
ووتویانه: خوٚ فیری نهو زانست و زانیاریانه بکه که نایزانیٚ، وه خوٚ
فیریکه لای نهوانه ی که زانستیان لایه، نه گهر نه م کارهت کرد، نه وهی نایزانیٚ
فیرده بیت و، نه وهیشی دهیزانیٚ له بهری ده که بیت^(۳)

وقال معاذُ ابن جبلٍ فی التعلیم والتعلُّم ورأیتُهُ مرفوعاً:
((تَعْلَمُوا الْعِلْمَ فَإِنَّ تَعْلَمَهُ لِلَّهِ خَشِيَّةٌ، وَطَلَبَهُ عِبَادَةٌ، وَمُدَارَسَتُهُ تَسْبِيحٌ،
وَالْبَحْثُ عَنْهُ جِهَادٌ، وَتَعْلِيمُهُ مَنْ لَا يَعْلَمُهُ صَدَقَةٌ، وَبَذْلُهُ لِأَهْلِهِ قُرْبَةٌ، وَهُوَ
الْأَنْبَسُ فِي الْوَحْدَةِ، وَالصَّاحِبُ فِي الْخَلْوَةِ، وَالذَّلِيلُ عَلَى الدِّينِ، وَالْمُصْبِرُ عَلَى
السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ، وَالْوَزِيرُ عِنْدَ الْأَخْلَاءِ، وَالْقَرِيبُ عِنْدَ الْغُرَبَاءِ، وَمَنَارُ سَبِيلِ
الْجَنَّةِ، يَرْفَعُ اللَّهُ بِهِ أَقْوَامًا، فَيَجْعَلُهُمْ فِي الْخَيْرِ قَادَةً سَادَةً هُدَاةً، يُقْتَدَى بِهِمْ،
أَدِلَّةً فِي الْخَيْرِ تُقْتَصُّ أَنَاذُهُمْ، وَتُرْمَقُ أَفْعَالُهُمْ، وَتَرْغَبُ الْمَلَائِكَةُ فِي خِلَّتِهِمْ،
وَبَأَجْنَحَتِهَا تَمْسَحُهُمْ، وَكُلُّ رَطْبٍ وَيَابِسٍ لَهُمْ يَسْتَغْفِرُ، حَتَّى حِثَانُ الْبَحْرِ
وَهَوَامُهُ، وَسِبَاعُ الْبَرِّ وَأَنْعَامُهُ وَالسَّمَاءُ وَنُجُومُهَا))^(۴)

حه زه تی معاز فهرموویه تی: خویشم دیومه که نه م فهرمووده بهر زکراوته وه
و نیسبه تیان له پیغمبه رداوه ﷺ که فهرموویه تی: فیری زانین بن، که به پاستی به
دهسته ینانی زانست له رپی خودادا چاکه وترسانه له خودا، به دووکه وتنی

(۱) ذكره السخاوي في المنهل العذب الروي (ص ۸۵) و الشعراني في طباقاته (۸۰/۱)

(۲) حلية الأولياء (۳۶۳/۲) و بنحوه من قول محمد الحارث (۲۱۸/۸).

(۳) جامع بيان العلم وفضله (۶۴۷) و رواه عن الأحنف ابن عساكر في تاريخ دمشق (۳۴۴/۲۴).

(۴) رواه أبو نعيم في الحلية (۲۳۸/۱) موقوفا، و ابن عبد البر في ((العلم)) مرفوعاً وقال إنه

حديث حسنٌ جداً. (۲۶۸). قال الزبيدي ورواه أيضاً أبو طالب المكي في القوت، ۲۳۳/۱.

والخطيب في الفقيه والمتفقه، ۱۰۰/۱.

عیباده ته دهرده شه کردنی ته سبیحاته، به دوا داگه پان و شه ونخونی کیشان به دوایدا جهاده، فیرکردنی بۆ ئه وانه ی نایزانن خیراته، فیرکردنی خا و خیزان مایه ی نزیک یه له خودا، هه رزانسته که بۆ خۆی له ته نهایی دا هاوده نگه، له خه لوه ت و خۆبه خۆدا هاوه ئه، رپیشانده ره له سه ر دین، ئارامی به خش و مایه ی خۆپاگرییه له کاتی خۆشی و ناخۆشیدا، پالپشتی به هیزه له ناو دۆسته کاند، له ناو غه رباندا ده بیته خزم، رۆشنکه ره وه ی رڤگای به هه شته، به هۆی زانسته وه چه ن دین هۆز به رزده بنه وه، خودا ده یانکاته سه رمه شقی چاکه و ده بنه سه رکرده و گه وره و رپیشانده ر، که خه لکی شوین پڤیان هه لگرن، چا و له کرده وه کانیا ن بکه ن، شوین ره و ت و شوینه واریان بکه ون، سه رنج له کرده وه کانیا ن بده ن، فریسته کان هه ز به دۆستا یه تیا ن بکه ن و با لیا ن به سه ردا بکیشن، هه مو و ته رو وشکه کان دا وای ئی خۆشبو نیا ن بۆ بکه ن، ته نانه ت نه مه نگ و ماسی و گیانداره وردیله کانی ناو ده ریا کان و درنده ی ده شت و، چوارپن و گیانداره کانیش، له گه ل ئاسمان و نه ستیره کاند.

چونکه به راستی زانست و زانیاری ژبانده وه ی دله له کویری و کویره وه ری، نور و سۆمای چا و و دیدیه له تاریکیدا، هیزی لاشه یه له حاله تی لا وازیدا، به هۆی زانینه وه مه نزلگا به رزه کانی پیا وچا کان و پله به رزه کان ده بردریت، ته نها بیرکردنه وه له زانی ن خیری رۆژوی هه یه، تو یژینه وه و با سکردنی وه ک شه ونو یژه، به زانست ده توانین خودا ناسی بکه ن، به هۆی زانسته وه به ندایه تی و یه کتا به رستی و خۆپاریزی له گونا ه و ته مجید و پڤ هه لدان ی په روه ردگار ت بۆ ده کړیت، ده توانی سیله ی په حم به جی به ی نی ت، حه رام و حه لال له یه ک جودا بکه یته وه، زانی ن پڤشه وایه و، کار پیکردنی شی شوین که وت نیه تی، ئه وانه ی به ختیا رن خودا زانست ده خاته دل یا نه وه و به دبه خته کانیش لئی پڤ به ش ده بن.

دا واده که ی ن له خودا رڤگای سه رفرا زیمان پڤ بیه خشی ت.

شایهت و به‌لگه عه‌قلیه‌کان

بزانه! ئه‌وه‌ی لیره‌دا پئویسته بزانه‌رت، گه‌وره‌ی و به‌نرخ‌ی و قه‌درگرانی زانسته، ئه‌گه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ نه‌زان‌رت تاریف و فه‌زله‌تی چیه‌ ۱ لیکۆلینه‌وه‌ له‌ بنج و بناوانی نه‌کریت، ناتوانی که بیکه‌یه‌ خه‌صله‌ت و پئناسه‌ و بیده‌یه‌وه‌ پال زانین یان هر به‌شیکی تر، ئه‌وانه‌ی به‌ته‌مان بیسه‌لمین که نایا زه‌ید هه‌کیمه‌ یان نا، به‌هه‌له‌دا چوون که به‌ته‌مان ئه‌مه‌یان بۆ ده‌ریکه‌ویت و ، هه‌شتا له‌واتا و ناوه‌روکی هه‌کمه‌ت و په‌ندیاری تینه‌گه‌یشتن.

فه‌زله‌ت و ده‌رگیراوه‌ له‌ (فه‌زل)، به‌واتای زیاد بوون، ئه‌گه‌ر دوو شت له‌ فرمانیکدا هاوبه‌ش بن یه‌کیکیان تایبه‌تمه‌ندییه‌کی زیاتری هه‌بوو له‌و بواره‌دا ئه‌وا پێ ده‌ئین بارسه‌نگی هه‌یه‌، فه‌زلی زیاتره‌، ئیتر پێژیه‌ی ئه‌و زیاد بوونه‌ له‌ هه‌ر ئاستیکدا بێت، ئه‌وه‌ زیاده‌یه‌کی به‌سه‌ریدا هه‌یه‌، وه‌ک ده‌وتریت:

ئه‌سپ له‌ گوێدرێژ باشته‌، به‌واتای هاوبه‌شیان له‌ بار هه‌لگرتندا و به‌ هه‌زی و زیاتر باشی ئه‌سپ له‌ خه‌یاری هاتوچۆو دیمه‌ن و له‌ش و لاردا.

ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر که‌ریکیان بینی کالایه‌کی زیاتری ئی بارکراوو، یان تایبه‌تمه‌ندییه‌کی تری هه‌بوو، ناوتری ئه‌و باشته‌، چونکه‌ ئه‌وه‌ جوړه‌ زیاده‌یه‌که‌ له‌ته‌ن و لاشه‌داو، که‌م و کوپیه‌که‌ له‌ واتا و ناوه‌پۆکدا، ناکریت به‌که‌مال بۆی ئه‌ژمار بکریت، ئه‌وه‌ی گیاندارێک جیا ده‌کاته‌وه‌، خه‌صله‌ت و تایبه‌تی ناوه‌کی و صیفه‌ته‌ باشه‌کانیه‌تی، نه‌ک ته‌نها ته‌ن و له‌ش و لاری.

ئه‌گه‌ر له‌مه‌ گه‌یشتیت، ئه‌وکات لیت شاراوه‌ نابێت که زانست بۆخۆی زیاده‌ فه‌زل و خه‌صله‌تیکی جیاوازه‌، به‌ده‌ر له‌ تیکرای تایبه‌تمه‌ندییه‌کانی تری، وه‌ک چۆن ئه‌سپ زیاده‌یه‌کی هه‌یه‌ به‌به‌راورد له‌ گه‌ل گیانداره‌کانی تردا، به‌ئکو تیژپه‌وی و به‌هه‌زی خه‌صله‌تیکی باشه‌ له‌ ئه‌سپدا، به‌لام ناتوان‌رت به‌په‌های به‌ فه‌زله‌ت ئه‌ژمار بکریت، به‌لام زانست له‌ خودی خۆی دا به‌ شیوه‌یه‌کی په‌های

به فەزىلەت و زىادە خەسلەت حىساب دەكرىت . تەنانهت ئەگەر پەيوەستىش نەبىت بە هیچ شتىكى ترەو، يان نەىخەيتە پال كەستىكى ترەو، چونكە زانين بۆ خۆى وەصفە بۆ كەمالى خودى پەرەردگار، وە بەزانين فرىشتەو پىغەمبەرەكانىش شەرەفياب كراون.

بەلكو (ئەگەر سەرنج بدەين) ئەسپى ئازا و تازى چاترە لە لاواز و بن ھىز، ئەمەش فەزلىكى پەھايى يە، ئەگەر نەپىچى بە هیچ شتىكىشەو. وە بشزانە! شتىكى پەرەھاو بەنرخ، كاتىك كە دلت دەچىتە سەرى، يان لەبەر خودى خۆيتە، يان لەبەر شتىكى ترە كە تۆ حەزەت لىيەتە، يان لەبەر خودى خۆيشى و غەيرى خۆيشىيەتە. كەواتە ئەوھى لای تۆ تەنھا لەبەر خودى خۆيتە كە بەنرخەو پەرەھايە . ئەوھ لە ھەمويان گەورەو مەزن و بەنرخترە. ئەوھى بەدوايدا دەگەرئىت و لەبەر خودى خۆيشى نىيە، وەك ئەوھى حەزەت لە دىنار و دىرھەمە، بۆ خۆيان بەرد و سكەيەكى بن سوودن، ئەگەر خوداى گەورە كار ئاسانى خەلكى بن نەكردنايە، ئەوان و بەردەكانى تر چ جياوازيەكيان نەدەبو.

بەلام ئەوھى لەبەر خودى خۆى دەتەوئىت، وەك بەختيارى پۆزى دوايى و تام و چىزى سەيركردنى روى پەرەردگار .. بەلام ئەوھى دەتەوئىت و لەلات بەنرخە لە بەرھەردو حالەتەكە، ئەمە وەك لەش ساغى، بۆ نمونە: تۆ مەبەستە كە پىيەكانت باش بن، لەبەر ئەوھى كە دوور بن لە ئىش و ئازار، وە لەبەر ئەوھى كە بتوانىت بە ھۆى بن يەكانتەوھ ئىش و كارەكانتى بن ئەنجام بدەيت.

لەم پروانگەوھ ئەگەر سەيرى زانست و زانين بكەيت، دەبىينىت كە ھەر بۆ خۆى شىرىنەو لەبەر خودى خۆيتە كە حەز دەكەيت پىي ئاشنا ببىت، وەك دەبىينىت زانين ھۆكارە بۆ داين كردنى ژيانى بەختەوھرى لە پۆزى دواييدا، وە وەسەيلەى نرىكبونەوھىە لە خوداوە، كە ھەرگىز ناتوانىت پىي بگەيت لە پىنگەى

زانسته وه نه بیټ. که ماده م گه وره ترین پله و سه رمایه ی ژبان بۆ ئاده میزاد دابین کردنی به خته وه ری هه تا هه تاییه، هه رچیه کیش هۆکار بیټ بۆ گه یشتن به و مه رامه، نه وه زۆر گرنگه، بۆیه ته نه ا به هۆی زانست و کار و لیبرانه وه به و مه رام و ئامانجه ده گه یت، نه گه ر زاناو شاره زایش نه بیټ، نه واهه رگیز ناتوانیت بگه یته نه و ئاسته ی که کاره کانت شه ری بن، که واته بنه مای به خته وه ری دونیا و پاشه روژ ته نه ا زانسته و له هه موو کرده وه کانیش گه وره تره.

چۆن وانیه! هه ندیک جار فه زلی شتیک به هۆی مه زنی نه نجام و به ره مه که یه وه ده زانریت، وه کو ده شانیت که به ره مه ی زانست نرک بونه وه یه له په روردگاری مه زن، وه گه یشتنه به ئاسۆی به ربلاوی فریشته کان و، هاوئشین له گه ل دانیش توانانی جیگا به رزه کانی (ملأ الأعلى)، نه مه به ره مه ی دواپوژه، هه روه که له دونیا شدا ده بیته خاوه نی شکۆی به خته وه ری و پرتز و متمانه و فرمانره واییش، ته نانه ت به سه ر پاشا کاند، وه به شیوه یه کی ئاسایی و سروشتی پرتز ئی گیراو ده بیټ، که سه یری نه فام و ته بیعت و شه که کانی تورک و عه ره بیش ده که یت به ناچاری ده بیټ پرتز له شیخه کانیا بگرن که هه ندیک زانیاریان وه رگرتوه، نه گه ر به هۆی په راو خوتند نیشه وه نه بیټ، به تاقیکردنه وه به وه گه یشتوون که پرتز له گه وره کانیا بگرن. ته نانه ت گیانله به ریش به شیوه یه کی سروشتی پرتز له مروف ده گرت، که هه سته کات مروف که مالاتیکی جیاوژی هه یه له و پله ی که خۆیا تیایدا ده ژین.

نه مه باسی گه وره یی زانسته به ره های، زانسته کانیش هه ری هه که یان جیاواریان هه یه و، له پله و ئاستیکی تایبه تیدان. به لام گه وره یی فیترکردن و فیربوون و فیترخوازی، وه ک باسما کرد زۆر ئاشکرایه ماده م زانین له هه موو فه رمانه کان گه وره تر بیټ، که واته فیتر بوون هه ولدانه بۆ گه یشتن به گه وره ترین شت، وه فیترکردنیش گه یاندنی گه وره ترین سوود و قازانجه.

پونكردنه وهى ئەم بابەتە:

ئەو مەبەستانەى كە خەلكى بەدوايدا دەگەرتن، لە دىن و دونيادا كۆكراونەتەوه، كارى ئاينيش رتاك ناخرىت مەگەر بە ياسا و رىساي دونيا، چونكە دونيا كىلگەى وەبەرەمەتتەنە بۆ دواپۇژ، ئامپىركى گەتتەنەرى بەندەيه بە خوداي گەورە، بۆ ئەوانەى كە بە ئامرازو نشىنگەيهكى كاتى سەيرى دەكەن، كە نابت وەك نىشتىمان و ئارامگاي ھەتەتايى بۆى بنوارن، كارى دونياش بە كردارى ئادەمىيەكان رىكەدەخرىن، كار و پىشەو صنەعتكارى ئادەمىزادىش تەنھا لەسەى بەشدا خۆى دەبىنەتەوه.

يەكەمىيان: بنەما سەرەكەكانە، كە ھەرگىز دونيا بەبى ئەوان راناوەستىت، كە ئەمەش چواربەشە:

چاندن و پرواندن، كە پەيوستەن بە دابىن كردنى خۆراكەوه.

رستەن و چىنەن و دورىن: كە پەيوەندارىيان بە پۆشاك لەبەركردن و مال و خانوو ھەيە بۆ نىشتەجى بوون.

سىياسەت و چاودىرى فرمانەكان، بۆ كارى كۆمەلايەتى پىكەو ژیان، لەگەل ھاوكارىكردنى يەكتر بۆ دابىنكردنى ھۆكارەكانى ژيان و رىكخستنىيان.

دووھەم:

ئەوھەيە كە ئامادەكراوہ بۆ راپەراندنى كارى ھەريەكەك لەو چواربەشەى سەرەوہ، بۆ خزمەت كردنىيان، وەك:

ئاسنگەرى: كە كاروبارى چاندن و ناشتنى پرووہك و بەروبومى پى دەكرىت، وە كۆمەلەك پىشەسازى تر، كە ئامپەرەكانى بۆ دەرەخسىتەت. يان ھەلاجى و خورى و لۆكە و كەتان، بۆ كاروبارى چىنەن و رستەن و ئامادەكردنى شوپتەكانىيان.

سۆيەم:

ئەوانەي كە تەواوكەرى جوانكارى بىنەما سەرەككەكانى ژيانن، وەك ئاش وساج
و پەرەمىزو ئامىرى نان كردن، بۆ دواى دورىنەوۋى بەرەمەكان، ھەرۋەھا
مقەست و مەكىنەى درومان و پىستن و چىنن.

وئىنەى ئەمەش لەگەل رىكخستى كاروبارى پەيوەندار بە جىھانى سەرزەوى
كە ئەندامەكانى لەشى مرقۇفە، بەبەراورد لەگەل تىكراى لاشەيدا.

ھەرۋەھا ئەمەش دەبىت

بە سى بەشەوۋە:

يان بەشە سەرەككەكانى لاشەيە: وەك دۆل و جگەرودەماغ
يان لەخزمەتياندايە:

وەك گەدەورەگەكان و شادەمار و بۆرى و دەمارە وردەكانى لاشە.
يان تەواوكەريانە و دەيانراژنىتەوۋە:
وەك نىنۆك و پەنجەكان و برۆكان ...

لەھەموويان پىرپايەختر بەشە سەرەككەكانە، وە لەناو بەشە
سەرەككەكاندا چاودىرى فرمان و پىكەوۋە گونجان و ھەلكردن و ھەول
چاكسازى لەھەمووان بايەخدارترە.

بۆيە ئەم ئامىر و دەزگا تاييەتيانە، داواى زياتريان لە خاوەنەكەيان ھەيە،
كە بيانگەيىننە ئەو پەرى كەمال، كە ئامىر و دەزگاكانى تر ئەوۋەندە پىويستىيان
پىي نىيە، بۆيە خاوەنى ئەو دەزگا سەرەككەكانە پاشماوۋى ئامىر و بەشەكانى تر
بەكاردەھىنن و خاوەندارىتيان دەكەن. وە بۆ چاكسازى و نىخلاصى
ئادەمىيەكان و رىنوماي كردنيان بۆ رىتباى راست و دروست، كە مايەى
سەرفرازى دونيا و دواړژيان بىت، بۆگەيشتن بەم مەرامانە:

[كه ئەمەش مقامىكى پىرۇزە، مەگەرپلە و مەقامى پىغەمبەر و صدديق و خاوەن پەيامەكان لەسەربانەووەبن، ئەوانە زانستى شەرىعت و حەقىقەتبان كۆكردووتەو، بەهۆى عىلمى زاھىرەو فەريان دەكەن و، بە زانستى حەقىقەتەش پالفتەيان دەكەن و، دەرونيان بەرەو بەھاو پرەوشتە قورئانىەكان بەرزو پەرورەش دەكەن]^(۱)

بۆيە ووتمان كارى زانست لە ھەموو پىشەو صنعةتەكانى تر گەورەو كارىگەرترە
چونكە شەرەف و پىشەنگى ھەر دەزگايەك بەسئى شتدا دەناسرئت:

۱- بەگەرپانەوھى بۆ فەطرەت و غەربزەى ئاسايى مرؤف، كە بەپىي بەلگە دەتوانئت بگاتە ئامانج، وەك ئەوھى: كە زانستىيە عەقلىەكان گەورەترن لە زانستى يە زمانەوانىەكان، چونكە كارى پەنديارى بە ئەقلى لىك دەدرئتەو، بەلام زانستى زمان بە ھۆى بىستەنەو لىك دەدرئتەو، ئاشكرابە ئەقلى فەزلى زياترە بەسەربىستن دا.

۲- يان لەرووى قازانجى گشتىيەو ھەلى دەسەنگيئت:
وەك فەزلى چاندىن بەسەرزەپنگەريدا...^(۲)

۳- يان بەسەرنج دان لەو جىگەى كارەكەى تيا ئەنجام دەدرئت، ديارە شوئنىك زەپنگەرى تيا بكرئت، زىر و ئالتونى تيا دابئرئت، بەنرخترە لە جىگايەك كە پىستى گياندارانى تياخۆشەو(دەباغ) بكرئت.
شاراوە نىيە، كە زانستە دىنيەكان(كە شارەزا بوونە لە رىگەى دواروژ) تەنھا بە

---

(۱) بنوارة: إتحاف السادة المتقين (۱/۱۲۷).

(۲) زەپنگەرى سوودەكەى تايبەتەيە، بەلام چاندىن بەرھەمى دەبئت و تىكرپاي خەلكى پىوستيان پنى ھەيە.

که مائی نه قل و دانایی و زیره کی به وه ههستیان پښ ده کړت، به پرتزترینی به های
مرؤفیش نه قل، وهك له مه وودوا رونی ده کهینه وه، چونکه به هوی نه قل وه
مرؤف نه مانه تی خودای وهرگرت و دهشتوانیت که بگات به پله ی نزدیکی و
دراوسیه تی په روه ردگار.

له پرووی قازانجی گشتیسه وه، هیچ که س گومانی له وه دا نی به که سوودو
به ره مه که ی به ختیاربی ژبانی دواروژه.

فه زلی هه لگری زانستیش نابښ شاروه بیت، که (محلل و شوینه که یه تی)،
که ماموستای فیرکه ر، ده ست ده خاته ناو دل و دهرن و گیانی مرؤفه وه،
کاریگری هه به له سهریان، که مرؤفیش به پرتزترینی دروستکراوه نه له سه رگو ی
زه وه ی، وه به نرخترین به ش له که وهه رستانی لاشه ی مرؤف دل به تی، ماموستای
فیرکه ریش سه رقاله به ته واکاری و پالفته کردن و پاراستنی دل له په زیلی و،
پوخته کردن و ناراسته کردن و که یاندنی به جزوری په روه ردگار (جل جلاله).

که واته فیرکردنی زانستی، له و پرووه یه وه عیبادته بو خودا، له رویه کی
تره وه واتای جینشینی به بو خودای مه زن، که نه مه ش دیاری ترین شیوه ی
خه لافه ته، چونکه خودای که وره زانستی خرؤشان دوته ناو دلی زاناکانه وه و،
ده رگای دلایانی کرده وه و له تایبه تمه ندی صیفه تی زانینی خوی به شی داو،
که واته: زانا وهك خه زنه داری به نرخ ترین کانزاکانه. له لایه کی تریشه وه، ریگه ی
پښ دراوه که لئی سه رف بکات و، خاوه ن پنداویستیه کانیشی لی به هره مه ند
بکات، که واته چ پله یه ك له وه به رزتره، که به نده ببیته نه لقه ی که یاندن له
میانی په روه ردگار و دروستکراوه کانی دا، که له خودای بالادهستیان نریک
بخاته وه، وه پشپروه بیان بکات، تا ده یانخاته ناو به هه شتی به رینه وه.

خودا به لوظف و که رهمی خوی بمانگیریت له وان، وه صه لات و
په حمه تی خودا له سه ره موو به نده یه کی دل صه فادراو.

به‌شی دووه‌ه‌م

زانستی باش و زانستی خراب و
به‌ش و حوکه‌کانیان

له‌گه‌ل پونکردنه‌وه‌ی
ئه‌و زانینه‌ی که فهرزی عه‌ینه
یان فهرزی کیفایه‌یه^(۱)
وه پونکردنه‌وه‌ی عیلمی که لام و فیه
له‌چ سنوورئکی زانستییه دینه‌کان ده‌یان‌بینیته‌وه
له‌گه‌ل باسی گه‌وره‌یی و فه‌زئی
زانستی دواروژدا.

---

(۱) فهرزی عه‌ین، واته: هه‌موو که‌س که فرمانه‌که بی‌گرتته‌وه و نه‌نجامی بدات.
فهرزی کیفایه: نه‌گه‌ر که‌سانیک هه‌ل‌بستن له‌سه‌ر نه‌وانی تر نه‌که‌و‌یت که
نه‌نجامی بده‌ن.

رونکردنه وهی نهو زانستهی که

(فه رزی عهینه)

پیغه مبهەر (ﷺ) فه رمویه تی: ((طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ))^(۱)
واته: (فه رزه له سه ره موو موسولمانیک به دواي زانستدا بگه پښ).
پیغه مبهەر (ﷺ) فه رمویه تی: ((أَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصَّيْنِ))^(۲) واته: (به دواي
زانستدا بگه پښ با له ولا تیکي دووری وهک چینیښ دهستان بکه ویت).
رای جیاواز ههیه له سه ره نهو زانینهی که له سه ره موو موسولمانیک
فه رزه، زیاتر له بیست رای جیاواز ههیه له م باره وه، درنزه به باسی پاکانیان
ناده یښ، به لام پوخته که یان نه مانه یه:
هه موو تیم و تاقمیک فه رزو پیوستیه که ی داپړوه به سه ره نهو زانسته دا
که نهو بایه خی پیداوه...

زانایانی عیلمی که لام ده ئین: ته نها به هو ی زانستی که لاهمه وهیه باسی
یه کتاپه رستی و زانستی تایبته به زات و صیفات ی خودا (ﷻ) ده زانریت.
فوقه هاکان ده ئین:

نه وه زانستی فیهقه، که عیبادت و حه لال و حه رام و، کرپښ و فروشتنی
دروست و قه ده غه کراوی پښ ده زانریت، مه به ستیشیان نهو بابه تانه یه که
تاکه کان پیوستیان پښی ده بیت، نهک روداوه ده گمه نه کان.
زانایانی نه هلی تفسیر و نه هلی حه دیسیښ ده ئین:

---

(۱) رواه ابن ماجه (۲۲۴). قال الزبيدي تقدم الكلام عليه في الباب الأول مفصلاً ۱/۱۲۹.
(۲) رواه أبو نعيم في الحلية (۱۹۲/۳). وتقدم الكلام عليه في الباب الأول أيضاً ۱/۱۲۹. والحديث
وان كان إسناده ضعيف فالمعنى صحيح.

ئەو زانستى كىتاب و سۈنەت: كە بەھۇى قورئان و فەرمودەو دەگەنە
تېكراي زانستەكانى تر.

زانايانى ئەھلى تەصەووفىش دەئىن:

مەبەست عىلمى تەصەووفە، ھەندىكىشيان دەئىن:

فەرزى عەين ئەو زانستەيە كە بەندە ئاگادار دەكاتەو لە ھال و مەقامى
خۇى لە ھزورى پەرورەدگاردا.^(۱)

و ھەندىكى تىرشيان دەئىن:

شارەزا بوونە لە چۆنىيەتى ئىخلاص و نىيەت پاكى، و لە ئافەت و
دەردەكوشتەكانى نەفس، وە جياكردنەو ھى خاطرە و خورپەى فريشتەكان
لەو ھى كە لە شەيتانەو سەرچاوى گرتووە.^(۲)

و ھەندىكى تىريان دەئىن: ئەو زانستى باطين و شاراوھە، كە خەلكانىكى
زۆر تايبەت، ئەھل و شايستەن بۆ ئەو زانستە^(۳) واتاي وشەكەيان لە شىوھى
گشتگىرىيەو لەداوھ بۆ مانايەكى تايبەت.

ئەبو طالېبى مەككىش فەرمودىيەتى:

---

(۱) ئەبو طالېبى مەككى لە ((قوت القلوب)) (۱۲۹/۱) دەيخاتە پال سەھلى تەستورى وە
ھەموو ووتەكانى كە لێرەدا ھاتوون باسى كردوھ.

(۲) وەباسى جياوازی ئەو ھى دەكەوتتە ناو دڵەو لەگەل وەسوھسەى نەفس و شەيتانى و
عىلمى يەقىن و لەمپەرەكانى ئەقلىدا، كە ئەمە راي مالىكى كورپى دىنارو ھەسەنى
بەصرى و ھەندىكى زۆرە لەگەورەيانى ئەھلى تەصەووف، بنوارە ((قوت
القلوب)) (۱۲۹/۱)

(۳) واتە ئەھلى ئەو عىلمەن، وەك لە فەرمودەدا ھاتووە (تعلّموا اليقين) حلیة (۹۵/۶)
إتحاف (۱۳۰/۱)

نهو عيلمه فهرزی عهینه: که ناوهړوکی نهوفهرمودهیه بیگرتهوه. که
 بنه ماکانی ئیسلامی تیا باس کراوه، که پیغهمبه‌ر(ﷺ) فهرموویه‌تی:
 ((بني الإسلام على خمس، شهادة أن لا إله إلا الله، إلى آخر الحديث))
 واته ئیسلام له سه‌ر پینج پایه بیناکراوه(شایه‌تومان، نوټز، پوژو، چه‌ج و
 زه‌کات) که‌واته پټویسته بزانی‌ت: چو‌ن نهو پینج روکنه نه‌نجام ده‌ده‌یت، چو‌ن
 واجب ده‌بن له‌سه‌رت، به‌لام نه‌وه‌ی که نه‌م باب‌ه‌ته یه‌کلای ده‌کاته‌وه و له
 گومان دوورمان ده‌خاته‌وه نه‌وه‌یه که باسی ده‌که‌ین:
 زانست وه‌ک له‌سه‌ره‌تای ده‌سپټکی نه‌م نوسراوه باس‌مان کرد، ده‌کرت به
 دوو به‌شه‌وه، زانستی مو‌عامه‌له و زانستی موکاشه‌فه. ئیمه‌ش مه‌به‌ستمان
 ته‌ن‌ها عیلمی مو‌عامه‌له‌یه(که به‌دل و جه‌سته نه‌نجام ده‌درت،
 نه‌وه‌ی به‌دل‌ه: وه‌ک چاک‌سازی ده‌روون.
 نه‌وه‌ش به جه‌سته‌یه: وه‌ک عیباد‌ه‌ته‌کان که به لاشه نه‌نجام ده‌درت).

نهو کاروبرواو هه‌تسوکه‌وته‌ی که‌به‌نده‌ی ئاقلی با‌لغی پټ سپټراوه
 بیکات سی به‌شه:

بیروباوه‌ر، کردار، نه‌کردن

نه‌گه‌ر پیاو‌نکی عاقل به‌ه‌وی ئیحتیلامه‌وه با‌لغ بوو، یان به‌ه‌وی ته‌مه‌نه‌وه
 (که پانزه سائ ته‌واو کردی‌ت) له کاتی به‌ره‌به‌یاندا که هه‌تاو به‌رزده‌بیته‌وه
 یه‌که‌م پټویستی که پرووی ئی ده‌کات فی‌ربوونی نوو که‌لیمه‌ی شه‌هادت و
 تیگه‌یشتنه له‌ مانا‌که‌ی، که ووته‌ی (لا اله الا الله مُحَمَّدٌ رَسُولُ الله).
 واته: (بروام هه‌یه که ته‌ن‌ها (الله) خودایه‌و په‌روه‌ردگاری منه و چه‌زهره‌تی
 مو‌حه‌مه‌دیش(ﷺ) نټروای خودایه‌).

ئىتر پيويست ناكات به خوي، يان به هوئ سهرنج و تيرامان و ليكدانه وه و
هينانه وهى به لگه، ئەم بروابوونهى بو جيگير بين له دلي دا، به لكو ته نها
ئهوهندهى به سه برواي پنبكات و گومان له دليدا دروست نه كات و، تووشى
دله راوكن نه بيت له شه هاده ته كهيدا.

ئهمه ش پيك ديت به شوئن كه وتن و بروا كردن به وهى فيري دهكات،
پيويستى به باس و به لگه زياتر نيه، چونكه پيغه مبه ر(ﷺ) به وهنده وازى
دههينا له عه ره به ده شته كيه كان كه به زوبان شه هاده ت بهين و به دليش دانى
پيدا بنين، بن ئه وهى داواى لى كرد بن هيچ به لگه يه ك له سهرى فيربين.^(١)
ئه گهر ئەم كارەى نه جامدا، ئەوه پيويستى نه و كاتهى چى به چى كردووه،
ئه و زانستهى فه رزبووه له سهرى ته نها فيربوونى دوو كه ليمهى شه هاده ته و لى
تيگه يشته تى.

ئىتر هيچ نه ركىكى ترى له سهر نيه، به به لگهى نه وهى كه نه گهر له دواى
ئه و كاته مرد، به گوپرايه ل ده ژميريت و به ناياخى دانانريت له جزوورى
خودادا، جگه له مه هه رشتىكى تر پيويست بگه ريت له سهرى، ئەوه به هوئ
روداو و پيشهاتىكى تره وهيه، مه رج نيه روبه پروى هه موو كه سيك بيته وه،
به لكو له وانه يه لى جيا بيته وه.

ئه و پيشهاتانهى كه روو ده ده ن، يان له كردارنكا پيدا ده بن، يان له
وازهينان و (نه كردن) دا دروست ده بن، يان پيشهاته كه له بيروباوه ردا ده بيت.

---

(١) كحديث إيمان ضمام بن ثعلبة (رضي الله عنه) في ((البخاري)) (٦٣) وغيره. انظر: (الإقتصاد)
(٢٨٣)

پیشہاتی کرداری:

بہوہی کہ لہ بہرہ بہیانہوہ بڑی تا کاتی نیوہ پڑ، یان ئەو کاتہ بہ ہاتنہ پیشہوہی نوٹزی نیوہ پڑ پیوست دہیئت لہ سہری، کہ فیتری خۆپاک کردنہوہو تارہت و دەست نوٹز گرتن و نوٹز کردن بیئت، جائہ گہر تہندروست و لہش ساغ بوو، وہ تا ئەو کاتہی کہ خۆر لہ ناوہ پاستی ئاسمان لادہدات ئەگہر پەلہ پەلی نہ کردایہ، نہیدہ توانی فیروونہ کہ و کار کردنہ کہ لہوہختی خۆی دا تہواو بکات، بہ لکو وہختہ کہی لہ دەسدەدا ئەگہر سەرقالی فیروون بواہ، ئەو کاتہ دورر نابیئت کہ بلیین:

وادہردہ کہوہیئت کہ وەک خۆی بمینیتہوہ، واتہ:

پیوستہ لہ سہری پیش ئەوہی کاتی نوٹز فہرزبوون لہ سہری واجب بیئت، ئەو خۆی فیربکات، وہ ئەشگونجیئت کہ بووتریئت: پیوستی ئەو زانستہ، کہ مہرجی سہرہکی کارکردن و (نوٹز کردنہ کہیہ) دوای پیوستی کارہ کہ فیروونہ کہی لہ سہر فہرز دہیئت، کہ واتہ پیش لادانی خۆر لہ ناوہ پاستی ئاسمان فیروونہ کہ فہرز نہدہبوو، ہەر واش تہواوی نوٹزہ کانی تر.

ئەگہر ژیا تا مانگی پەمەزان، ئەوہ پیوستیہکی تر تازہ دہیئتہوہ، کہ دہبئ فیتری پۆژو گرتن بیئت، کہ بزانیئت کاتہ کہی لہ بہیانہوہ تا کاتی خۆرنشینہ، پیوستہ نیہت بہینیئت کہ بہ پۆژو دہیئت و، خۆی بگریئتہوہ لہ خواردن و خواردنہوہ و دروست بوون، ئەمەش بەردہوامہ تا بینینی ہیلالی شہوال. ہەر وہا ئەگہر مائیکی ہاتہ بەردہست، کہ ئەمہ (پیشہاتیکی نوئ یہ) یان کاتی بالغ بوونی مایشی ہہبوو، ئەوہ دہیئت فیتری ئەوہش بیئت کہ لہ سہری پیوستہ لہ بارہی زہ کاتہوہ، بہ لام مہرج نی یہ بہ خیرایی بیئت، بہ لکو ئەو کاتہ فہرز دہیئت لہ سہری، کہ لہ کاتی ئیسلام بونیہوہ سأل بہ سہر مائہ کہیدا

چوڤيٽ. ئەگەر تەنھا وشتری هەبوو، پێویست ناکات فیڤری چۆنیەتی زەکاتی مەڤ و مالات ببێت، هەروەها هەموو بەشەکانی تر.

ئەگەر مانگەکانی حەج هاتنە پێشەوه، پێویست ناکات یەكسەر پەلە بکات بۆ فیڤوونی ئادابی حەج کردن، چونکە کاری حەج لەسەر پشتهو بە خێرایي نییه. کەواتە پێویست ناکات بە خێرایي فیڤری ببێت، بەلام پێویستە زانیانی ئیسلام بیداری بکەنەوه کە فەریزە ی حەج واجبە، بەلام یەكسەر نی یە، وه لەسەر کەسێکە کە خاوهنی مەسرهف و بژێوی و هۆکاری سوار بوون بیت، ئەگەر خۆی خاوهنیان بیت، [بەمەرجێک زیاد بیت لە بژێوی و پێداویستیهکانی مالهوهی لەگەڵ مەسرهفی هاتوچۆو مال و منداڵ].^(۱)

تا ئەو کاتە ی کە ئیرادە ی بەهێز لە خۆیدا دەبینیت بۆ ئامادەکاری، لەو کاتەدا ئەگەر برپاری فەریزە ی حەجی دا، ئیتر پێویستە مەرج و چۆنیەتی حەج کردن فیڤر ببێت و ئەوهش کە پێویستە:

تەنھا فیڤوونی ئەرکان و واجباتەکانیەتی، نەك سونەتەکانی، چونکە ئەنجام دانی ئەو کارانە ی سونەتن، فیڤوونیشیان سونەتە، کەواتە نایبته فەریزی عەین.

وه لەبارە ی بەحەرەم کردنی بێدەنگ بوونی (زاناکان) لەسەر بیدارکردنەوه ی واجب بوونی ئەصلي حەج کردنەکە، بە خێرایي کە لێی بیدەنگ بین، سەرنجێکی لەسەرە، کە دەشیت لە کتێبە فیهیهکاندا باس بکړیت، وه هەروەها هەموو کردارەکانی تر کە فیڤوونیان فەریزی عەینە، بەم پێیە بەبێ خێرایي، بە پێی پێشباتەکان ناوناوه واجب دەگەرێن لە سەری کە فیڤران ببێت.

---

(۱) إتحاف (۱/ ۴۰).

پیشہاتی نہ کردن

لہ بارہی تہرک کردن و نہ کردن کارہکان:

زانینی نہم بابہ تہ پیوستہ، بہ پئی تازہ بوونہ وہی لہ وکاتہ دا، نہمہش دہ گوریت بہ پئی حالی تاکہ کان، چونکہ کہ سیکی کہ پ پیوست نیہ لہ سہری کہ بزانت لہ قسہ کردن چی حہرامہ کہ بکرت، ہر وہا کویرتک لہ سہری نیہ کہ فیری نہوہ بیت چ نہ زہرتک حہرامہ، کابرای دہشتہ کی و لادیی لہ سہری نیہ وک کابرایہ کی شارستانی فیر بیت لہ چ جیگاہ کدا حہرامہ دابنیشیت، کہوایہ بہ پئی پیوستی حال و مقام نہو جوہ زانست و فیروونہ پیوست و واجب دہ بیت.

نہ گہر بزانت کہ بابہ تیک لی جودا دہ بیتہ وہ، پیوست ناکات کہ خوئی لی فیریکات.

بہ لام نہوہی پیہوہ دہ لکیت و لی جودا نابیتہ وہ، پیوستہ لہ سہر زانایان کہ ناگاداری بکہ نہوہ ورتنومایی بکہن.

بۆ نمونہ:

کاتی موسولمان بوونی نہ گہر ناوریسی لہ بہردا بیت، یان لہ زہویہ کی داگیرکراودا دانیشیت، یان سہیری نامہ حرہ میک بکات، نہ پ ناگادار بکرتہ وہ. بہ لام نہوہی پ یہوہ نہ لکابوو، بہ لام لہوانہ بوو کہ بہونزیکانہ روبہ پروی بیتہ وہ، وک خواردن و خواردنہ وہ، نہوہ پیوستہ فیریکرت، تہ نانہت نہ گہر لہ شاریکدا بوو نارہقی تیا دہ خورایہ وہ و گوشتی بہ رازی تیا دہ خورا، پیوستہ فیریکرت و لہم ہموو پیشہاتانہ ناگادار بکرتہ وہ، نہوہش کہ پیوستہ فیری بیت، پیوستیشہ لہ سہری کہ فیریان بکات.

پیشہاتہ باوہرپیہکان و ئەو کردارانہی بەدڵ دەکرێن (أعمال القلوب)

چەندێک گومان و خەتەرەى خراپ بکەوێتە ناو دڵەو، ئەوەندەش دەبێ لە بارەى عەقیدەو بیرو باوہرپەوہ خۆى ئاشکرا بکات.

ئەگەر گومانى بۆ پەیدا بوو لەوہى کە دوو کەلىمەى شەھادەت چ واتایەک دەبەخشن، ئەوا پێویستە لەسەرى ئەوەندە فێر ببێت کە گومانەکانى بپرووێتەوہو لای ببات.

ئەگەر پیش ئەوہى هیچ گومانىکى بۆ دروست ببێت مرد، وە هیشتا باوہرپشى وانەبوو کە کەلامى خودا قەدیمە، یان لە دوارۆژدا دەبیرت، وەنەیشى دەزانى کە نابێ خودای گەورە (شوین و جیگابیت) بۆ شتە پەیدا بووەکان، واتە هیشتا ئەو بابەتانەیشى نەدەزانى کە لە بارەى بیروباوہرپەوہ باسیان کراوہ [کە مادام هیچ گومانىکى بۆ دروست نەبووہ، با لەسەر ئەم نەزانینەش بمرت] ئەوہ بە پتێ کۆ دەنگى زانایانى ئیسلام وا دادەنرێت کە لەسەر ئەو دینە وەفاتى کردووە.

ئەوەندە ھەيە ئەو گومان و خەتەرانەى رۆبەرپرووی عەقیدەو بیروباوہریان دەبێتەوہ:

ھەندیکیان سڕوشتى یەو، ھەر لە ناخى خۆیەوہ بۆى پەیدادەبێت، ھەندیکیشیان بە ھۆى بیستنى لە ئەھلى شارەکەوہ بۆى دروست دەبێت. ئەگەر لە شارێکدا بوو زانستى (کەلام) ى تیا بۆبوو، خەتکەکەش دەمیان لە قسەى نەپاسەندو بیدعە دەدا، ئەوہ پێویستە ھەر لەسەرەتای بائغ بوونیەوہ بپارێزێت و، راستیەکان بخرێتە میشکیەوہ.

چونكه ئەگەر قەسەبەكى پوچ و ناره‌وای بۆ كرابێت، پێویستە بە خێرایى لە دڵیدا لابەرت، ڕەنگە ئەمەش ئاسان نەبێت...

هەر وەك چۆن ئەگەر ئەو موسوڵمانە بازرگان بوو، وە كارى سووخواى لە ناو ئەو شارەدا زۆر بڵاو بوو، پێویستە ئەوە فێربێت كە چۆن خۆى لە سوو بپارێزێت،

ئەمەبە ڕێپەروى راستى لە زانست دا كە (فەرزى عەینە) و دەبێ هەموو كەس بیزانێت.

واتاكەيشى:

دەبێت زانابێت بەچۆنەتى ئەو كارەى كە پێویستە لەسەرت، ئەگەر هەركەسێك زانا بوو بەسەر ئەو كارەى كە پێویستە ئەنجامى بدات، وە دەیزانى و ئاگاداربوو چ كاتێك لەسەرى دەبێتە واجب، ئەو كاتەبە زانینى ئەو عیلمە لە بارەى ئەو وە دەبێتە (فەرزى عەین).

ئەو وەش كە صۆفییەكان دەبێن:

لەو وەى كە لەگومان و وەسووسەى شەیتان حایلێ و، ئاگادارن بەو وەبش كە فێرشتەكان دەبێخەنە ناو دڵیانەو، ئەو وە راستەو كەسانێكى دەوێت كە خۆى بۆ ئەو كارە تەرخان كەردبێت.

ئەگەر مەرۆف نەیدەتوانى بە ئاسانى خۆى دوربختەو وە لە ئاسەوارەكانى شەپۆ ڕیاكارى و ئیرەبى بردن، ئەو وە پێویستە چواریەكى بەشى كار كوشندەكان فێربێت و ئەو بابەتانەش فێر بێت كە وایان دەبینێت پێویستن بۆى، وەك پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتى:

سَيُشْتِ هَهُنَ مَرْوُفٌ تَيَا دَهَبَنَ وَبِهِ هَيَلَاكِيَا دَهَبَنَ:

ثَلَاثُ مُهْلِكَاتٍ: شُحٌّ مُطَاعٌ، وَهَوًى مُتَّبَعٌ، وَاعْجَابُ الْمَرْءِ بِنَفْسِهِ.

واتە: بەخالەتى تیا بێت و گۆتپاڤەلێشى بێت، هەروەها شوێن كەوتوى

ئارەزوەكانى بىت، (واتە ھەرجى ھەزى لى كرد جى بەجى بىكات) ۋە زۆر خۇبى
بەلاۋە پەسەند بىت.^(۱) كە ئەم مەترسىيە لە مرؤف نابىتەۋە.

ۋە ھەموو ئەۋسەفەتە ناپەسەندەنەى كە پەيۋەندەن بە دئەۋە ۋەك:
خۇ بەگەۋرەزانىن ۋ خۇپەسەندى ۋ ھاۋۋىنەكانىيان، ئەمانەش دەبنە لق ۋ
پۆى ئەم سى خەسەلەتە نابار ۋ كوشندەيە، ۋە لابرەننىان دەبىتە فەرزى عەين،
ئەمەش ناگونجىت، ئەگەر تارىف ۋ سنوور ۋ پىناسەۋ ھۆكارى پەيداۋون ۋ
نىشانەكانىيان نەزانرىت، لەگەل زانىنى پىنگەى چارەسەركردنىان، چونكە ۋەك
ۋوتراۋە:

ئەۋەى شەپرو خراپەكان نەزانىت، ناتوانىت خۇى لابىدات لىيان ۋ دەكەۋىتە
ناۋيانەۋە.

چارەسەرىش بەۋەدەبىت كە پۈبەپروۋى ھۆكارەكەى بىتەۋە بە دژەكەى،
ئەۋەش ھەرگىز نابىت ئەگەر تەۋاۋى ھۆ ھۆكارەكانى نەزانىت.

زۆرپەى ئەۋەى لەبەشى چۈارىەكى خەسەلەتە كوشندەكان باسماۋ كىردوۋە
زانىنىان فەرزى عەينە ۋ، دەبىت ھەموو كەس لىيان شارەزا بىت، بەلام
خەلكەكە خۇيان بەشتىكى لاپەلاۋە خەرىك كىردوۋە ۋ ۋازىيان لە بابەتە
گىرگەكان ھىناۋە.

ۋە ئەۋەى كە پىۋىستە خىراپى بىكرىت لە فىركردنى، ئەگەر لەناۋ مىللەت ۋ
دىنىكى ترەۋە نە ھاتىۋوۋە ناۋ ئىسلامەۋە:^(۲)

---

(۱) رواه الطبراني في (الأوسط) (۵۴۴۸) وأبو نعيم في (الحلية) ۲/۳۴۳ والبهيقي في (الشعب)
(۷۳۱).

(۲) چونكە ئەگەر ئەھلى كىتابى بىت، ئەۋا بىرواى بە بەھەشت ۋ جەھەنەم بوۋە، ئىتىر
پىۋىست ناكات خىرا بىكرىت ۋ ئەۋ بابەتانەى كە زانىۋىەتى لى فىركىرىت.

باسی پروابوون به بههشت و ناگرو زیندوبونه وه و نامه ی کرده وه گانه، وه
 دئی دابمه زرت له سه ریان، نه مهش ته واو که ری دوو که لیمه ی شه هاده ته، وه
 دوای نه وه ی که باوه ری هیئا به پیغه مبه ریتی هه زره ت (ﷺ) ده بیئت واتای
 رپساله و په یامی نیسلام حائی بکرت که نه وزاته گه یننه ریه تی.
 که هه ر که سیك گوئ پاره ئی خودا و پیغه مبه ر بیئت (ﷺ)، نه وه پاداشتی
 بهه شته، نه وه یش یاخی بیئت نه وا دۆزه خ جیگه یه تی.
 نه گه ر له م شیوه ی پله پله ی شاره زا بوونه تی گه یشیت، ده زانیت که نه مه
 په یره ی حه قق و راستی یه، وه ده گه یته نه و نه نجامه ی:
 که هه موو به نده یه ک له ژیان رۆژانه ی دا که شه و رۆژ ده گوزه رتیت، هه ر
 جاره ی روداو یکی بو په یدا ده بیئت: له باره ی عیبادت و نه حکامی مو عامه لاته وه،
 که بابته تی تازه و نوئ به لای خویندا راده کیشن.
 بۆیه پیویستی به پرسیارکردن هه یه له و روداو ناوازانه، وه له سه ریه تی
 فیتری نه و بابته تانهش بیئت که له وانه یه زوتر نیخه ی بگرن و روبه روی ببنه وه.
 که واته: ده رده که ویت که پیغه مبه ر (ﷺ) مه به ستی له وشه ی (العلم)، که
 ئه لف و لامی ته عریفی پیوه یه، له فه رمووده ی:
 ((طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ))^(۱)
 نه وزانسته یه:
 که چۆن بتوانیت کار به زانینه که ت بکه یت، نه و زانینه ی که پیویسته
 موسولمان بیزانیت، نه مهش نه ک یه کجار، به لکو به پی پیویستی روداو ه کان
 که دینه پیشه وه یه ک له دوای یه ک بیان زانیت... والله أعلم.

---

(۱) ابن ماجه (۲۲۴).

رونکردنه وهی ئه و زانستانهی که

فه رزی کیفایهیه

بزانه: ناکریت فه رز له غهیری خۆی جیابکریتته وه ئه گهر پێشتر باسی به شه کانی زانسته کان نه کریت، جگه له باس کردنی فه رز که ده مانه ویت پێناسه ی بکهین، زانسته کان ده کرین به دوو به شه وه:

زانستی شهرعی و غهیره شهرعی:

مه به ستم له زانستی شهرعی ئه وهیه:

که له پێغه مبه رانه وه (ﷺ) وه رگیراو بێت، که ئه قل ناتوانیت په بیان پێ بیات، وهك بابتهی ژمیریاری که به ئه قل ده زانریت، ههروه ها به تاقیکردنه وهش نازانریت، وهك: پزشکی، وه به بیستنیش نازانریت، وهك زمانه وانی. ئه و زانستانهش که نا شهرعین، (له پێغه مبه رانه وه وه رنه گیراون) چهند به شیکیان ههیه:

په سه ندو، نا په سه ند و خراپیان ههیه، ئه وانهش که موباحن (واته: دروسته بیانکهیت، به لام نه له ریزی په سه نده کاندایه و نه له ریزی خراپه کاندایه). زانستی په سه ند کراو:

ئه وهیه که له گه ل به رژه وه ندییه کانی دونیادا یهك بگریتته وه، وهك زانستی پزشکی، ژمیریاری، ئه مهش دوو به شی ههیه: هه ندیکیان فه رزی کیفایهیه، وه به شیکیشیان په سه ند و چاکه به لام فێر بوونی پێوست نییه.

ئه وهی که فه رزی کیفایهیه:

هه موو ئه و زانستانه ده گریتته وه، بۆ راگیرکردن و را په راندنی کاروباری دنیا پێوستمان پێیانه، وهك پزشکی، چونکه (عیلی طیب) زۆر پێوسته بۆ

مانه‌وهی لاشه به تهن‌دروستی، هه‌روه‌ها زانستی حیساب ئەمیش پێویستە بۆ کرپن و فروشتن و بەشکردنی میرات و وه‌ست و شته‌ گرن‌گه‌کان.

ئەم جو‌ره‌ زان‌ست‌انه‌ ئە‌گه‌ر له‌ وڵات‌دا (به‌ پێی پێ‌ویست) که‌سی‌ک نه‌بێت پێ‌یان هه‌لب‌ستێت، ئە‌وا کاروباری خه‌لکه‌که‌ راده‌وه‌ستێت، ئە‌گه‌ر یه‌کی‌ک پێ‌یان هه‌ستا، ئە‌وا فه‌رزه‌که‌ له‌سه‌ر ئە‌وانی تر ده‌که‌وێت.

له‌وه‌ش سه‌رت سو‌رنه‌مێنێت که‌ ووت‌مان: عیلمی طه‌بابه‌ت و حیساب له‌به‌شی فه‌رزی کیفایه‌ن، به‌لکو‌ بنه‌ماکانی صنعه‌تکاریش له‌ فه‌رزی کیفایه‌ن، وه‌ک جوتیاری و پستن و سه‌رکاری و چاودێری ژێرده‌سته‌کان.

ته‌نانه‌ت که‌له‌شاخ گرت‌نیش که‌ ئە‌گه‌ر ناو شار که‌سی‌کی تیا نه‌بێت له‌ که‌له‌شاخ بزانی‌ت، ئە‌وا روبه‌پ‌روی نا‌رچه‌ته‌ی ده‌بنه‌وه‌ و له‌وانه‌یه‌ دوو‌چاری له‌ناو‌چوونیش بب‌نه‌وه‌، چونکه‌ ئە‌وه‌ی ده‌ردو نه‌خۆشی نار‌دووه‌ ده‌واو چاره‌سه‌ریشی بۆ نار‌دووه‌و بۆی داناوه‌، وه‌ پ‌نومایی کردوون بۆ به‌کارهێنانی، و هۆکار‌یشی سازاندووه‌ بۆ خواردنه‌وه‌ی، که‌واته‌ ئیتر چۆن دروسته‌ که‌مه‌ترخه‌می بکه‌ن و خۆیان به‌ هیلاک‌دا بب‌ه‌ن.

به‌لام ئە‌وانه‌ی که‌ فه‌رز نین و به‌باش داده‌ن‌رێن و فێ‌ریوونیان خێری تیدا‌یه‌، وه‌ک پ‌ۆچون له‌ ورده‌کاری زان‌ستی حیساب ، نه‌ینی و حه‌قیقه‌ته‌کانی پ‌زیشکی و ئە‌و شتانه‌ی ت‌ریش که‌ ئە‌وه‌نده‌ش پێ‌ویست نین، به‌لام سوود به‌خشن و زیاده‌ هێ‌ژن‌ک ده‌به‌خشن به‌و ئە‌ندازه‌ی که‌ پێ‌ویستی‌ان پێ‌یه‌تی.

ئ‌ه‌وه‌ش که‌ خراپه‌ و رێگه‌ی پ‌ن نه‌دراوه‌ بیزانن، وه‌ک فێ‌ریوونی س‌ی‌ح‌رو جادوو‌گه‌ری و ته‌لیسم و نه‌ینی‌یه‌ شار‌اوه‌کان، یان ف‌رت و فێ‌ل و لێ شێ‌واندن و شه‌عو‌زه. ئە‌وه‌ش که‌ دروسته‌ فێ‌ری ببن، وه‌ک:

شاره‌زابوون له‌و هۆن‌راوانه‌ی که‌ شتی نا‌جو‌رو نه‌شی‌او‌ی تیدا نی‌یه‌، یان مێ‌ژووی روداوو به‌سه‌ره‌اته‌کان و هاو‌پ‌نه‌کانیان.

زانسته شهرعی یه کان

ئهوهی مه به ستمانه که باسی بکهین، زانسته شهرعیه کان، که هه مووی په سه نده، به لام هه ندیک جار تیکه ئیبه ک، دروست ده بیت له هه ندیک زانسته دا که وا ده زانریت شهرعی یه به لام وانیه، بویه نه میش ده کریت به دوو به شه وه: په سه نده کراو، وه بئ خیر و ناپه سه ند. په سه نده کانیا ن بنه ماو لق و پوو سه ره تاو ته واو کاریان هه یه، که واته ده کریت به چوا به شه وه:

به شی یه که م: بنه ماو نه صله کان:

ئه میش چوارنه صله: قورئانی پیروز، سوننه تی پیغه مبه ر(ﷺ)، کوډه نگی نوممه تی ئیسلام، ئاوار و پاشماوهی سه حابه کان ئیجماع (کوډه نگی)، به یه کیک له بنه ما سه ره کییه کان ده ناسریت، چونکه به ره و سوننه ت ده تگه رنیتته وه، که واته له پلهی دوو هه مدایه، هه رو هها ئاسار و فه رموو ده کان نه میش ده تباته وه به ره و لای سوننه ت.

چونکه سه حابه کان (خودایان ئی رازی بئ) به خو یان له ناو حاله تی نیگا و هاتنه خواره وهی وهی بوون، به هو ی حال و مه قام و قه رینه وه هه ستیان به زور شت کردوو ه که خه ئکیکی تر بهر چاویان نه که وتوو ه، زور شت هه یه به به لگه و سه لیه و قه رینه دا ده زانریت، که ناچنه ژر ده سته واژه کان، له م پوانگه وهیه که زاناکان به لایه نه وه پیویسته که چاویان ئی بکریت و شوین پئیان هه لگی ریت، به و مه رج و شیوه و پوانگه تایبه تیه وه که دیاریان کردوو ه، که لیره دا جیگه ی ئه وه نی یه زیاتر له سه ری بدوین.

به شی دوو هه م: لق و پو کان:

لقه کان له ئه صله کانه وه سه رچاوه یان گرتوو ه، نه ک به پئی ده ق و واتای رسته کان، به ئکو به و واتایانه ی که نه قل ده رکی پئ کردوو ه و ناستی بیر کردنه وه و تیگه یشتی زیاد کردوو ه، تا له و (که لیمه وه) که وتراوه، واتایه کی

تريان لى وەرگرتوو، وەك چۆن لە واتای ئەم فەرمودەى پىغەمبەرە (ﷺ) كە فەرمودەى: (لَا يَقْضِي الْقَاضِي وَهُوَ غَضْبَانٌ)^(١). واتە: (دادوەر نابێت لە كاتى تۆرەيیدا قەزاوەت بكات و فرمان دەركات ، ئەو ماناشیان لى وەرگرتوو كە ئەگەر مىزى گیرابوو، یان برسى بوو، یان بە نەخۆشییەكەو دەتلايەو نابێت قەزاوەت بكات).

ئەمەش لەسەر دوو بەشە:

یەكەمیان: پەيواندارە بە بەرژەوهندیە دونیایەكان، كە هونەر و زانستی فیهە دەگیرتتەو، فوقەهاكان پێى هەڵدەستن، زاناکانی ناو دنیا لەم بەشەن.^(٢)
دووهمەم: پەيوەندارە بە بەرژەوهندیەكانى دوا رۆژەو:

ئەمەش ئەو زانستەیه كە پەيوەندى بە ئەحوالى دڵەكانەو هەیه، وە پەوشتە بەرزو پەسەندو، پەوشتە نەشیاو و زەمكراوەكان، لەوانەى كە جیگای پەزامةندى خودان، یان لای خودا نەخوازاون، كە دوا بەشى ئەم كتیبە دەگیرتتەو. مەبەستم تێكرای كتیبى (احیاء علوم الدین)ه.

هەروەها باسى ئەو زانستیانهى لە دڵەو دەخروشت و دەپرژتتە سەر ئەندامەكان لە بەشەكانى عیبادەت و عادیەدا، ئەمەش ئەو زانستەیه كە نیوێى یەكەمى ئەم كتیبە چارەسەرى دەكات

بەشى سییەم: دەسپێكەكان:

واتە: زانستە سەرەتاییەكان، وەك ئامێرەكان و ان بۆ ئەوێ كاری تریان پێ بكریت، وەك زمانەوانى و زانستى(نەحو) كە ئەمانە ئامێر و ھۆكارن بۆ

(١) رواه البخاري(٧١٥٨) و مسلم(١٧١٧)

(٢) هەرچەندە ئەوێ پون كەردۆتەو كە عیلمى فیهە هیچ كەسێك نیهە كە پێوېستى پێى نەبێت بە تايبەتى لەوانەى كە سالیكى رێگای ناخیرەت و دوا رۆژن.

فېريوونى كىتابى خدا ﷻ و سوننەتى پىغەمبەرەكەى (ﷺ)، خۇھىچ كام لەم دوو زانستە (نەحو و زوبانەوانى) لە رېزى زانستىيە شەرىعەكاندا نېن، بەلام بەھۆى شەرىعەو پېويست كراون، كە ھەموو شەرىعەتېكىش دەرناكەوت، مەگەر زوبانى (پالېشتى بكات) كەواتە فېريوونى ئەو زوبانە دەيتە ھۆكار و ئالەتى گەيشتن بەو مەبەستە. ھەروەھا فېريوونى نوسين بە ھەمان ھۆكار دەزانرېت، ھەرچەندە ئەو فېريوونە زۆر پېويستمان پىي نىيە، چونكە پىغەمبەر (ﷺ) نەخوتىندەوارىش بوو، ئەگەر بىكرایە بىانتوانىيە بەئى نوسين ھەموو كەس بە سەربەخۆي ھەموو بىسراوېك لەبەربكات ئەو پېويستمان بە نوسينىش نەدەبوو، بەلام بەھۆى ئەوئى كە زۆرىەى خەلك بەئى نوسين ناگاتە ئامانچ بۆيە ئەوئىش لە حوكمى پېويستدايە و دەئى فېرى بېن.

بەشى چوارەم: تەواوكارىيەكان

ئەمەش لەناو زانستى قورئاندا كە چەند بەشېك لە خۆى دەگرېت: ئەوئى پەيوەندارە بە لەفزو پىتەكانەو، وەك: زانىنى خوتىندەوئى قورئان و دەنگ دەرچوونى پىتەكان. يان پەيوەندارە بە واتاى قورئانەو، وەك زانستى تەفسىر و لېكدانەوئى، كە زياتر پالېشتە بەو ئاسارو رېوايەتانەى كە پىيان گەيشتو، چونكە زمان بە تەئەا ناتوانىت بگاتە ئەو ئاستە، يان پەيوەستە بە فرمان و ئەحكامەكانى قورئانەو، وەك زانىنى (ناسىخ و مەنسوخ) (عام و خاص) و (نەص و ظاهر)^(۱) وەچۆنەيتى بەكارھىنانى ھەندېك و بەكارنەھىنانى ھەندېكى تر ئەمەش ئەو زانستەيە كە پى دەوترېت (أصول الفقه) وە سوننەتېش دەگرېتەو.

---

(۱) نەسخ: لادانى حوكمىكى شەرىيە لەسەر ئايەتېك يان فەرمودەيەك بەنايەتى يان فەرمودەيەكى تر كە دواى ئەو ھاتو.

عام: وشەيەكى دانراو بۆ زۆرىكى بى سنورى نەزىمىراو و ھەموو ئەفراەكانى بگرېتەو.

ته‌واوکارییه‌کان له ئاسار و فه‌رمووده‌کان

پنۆسته ناسینی پیاوه‌کان و پیاوه‌تکاران و ناویان و ناوی سه‌حابه‌و صیفه‌ته‌کانیان و، عه‌داله‌ت و دادپه‌روه‌ری پیاویه‌کان و شاره‌زابوون له‌حالیان، بۆ ئه‌وه‌ی فه‌رموده‌یه‌کی بێ هیز له به‌هیز جودا بکێته‌وه، هه‌روه‌ها زانیی ته‌مه‌نیان، بۆ ئه‌وه‌ی ئه‌وانه‌ی سه‌نه‌ده‌کانیان نه‌پچراوه جیا بکێته‌وه له‌گه‌ڵ پچراو و مورسه‌له‌کاندا، وه‌ بابه‌ته‌ په‌یوه‌نداره‌کانی تر.

ئه‌مانه هه‌موو به زانستی شه‌ری ناو ده‌برێن و هه‌موویان په‌سه‌ندکاران، به‌لکوزانیی هه‌ر هه‌موویان به‌شیکه له فه‌رزی کیفایه.

ئه‌گه‌ر بلیت: بۆجی فێربوونی (فیقه‌) ت وه‌ك زانسته دونیاییه‌کان داناوه، فوکه‌هاکانیشت له زانیانی دنیا ژماردووه؟!

بزانه: خۆدای گه‌وره‌ چه‌زره‌تی ناده‌می له‌گ‌ڵ دروست کردووه، وه‌ ئه‌ولاده‌کانیشی له پوخته‌ی گ‌ڵ و نوطفه‌ی باوکه‌ ناده‌مه‌وه دروست کردووه، له‌ پستی باوکه‌وه بۆ په‌حه‌می دایکه‌کان و له‌وێشه‌وه بۆ سه‌ره‌زی، له‌ پاشان بۆ گۆڕ و پاشان بۆ پیشاندانیان له (گۆڕه‌پانی مه‌حشر)، پاشان بۆ به‌هه‌شت یان بۆ ناگر، ئه‌وه سه‌ره‌تایانه‌و، ئه‌وه‌ش ئه‌نجامیانه که‌په‌به‌رویان ده‌یته‌وه، مه‌نزگای دواچاریشیان به‌هه‌شت یان دۆزه‌خه. دونیاییشی دروست کردووه که زاد و توێشووی قیامه‌ت بێت، تا له‌دوێادا له‌وه‌نده‌ی بخوات که به‌که‌لکی

خاص: له‌ فزیکه‌ دانراوه بۆ واتایه‌کی تایبه‌تی سنوردار.

نه‌ص: ئه‌و ده‌قه‌یه که زۆر به‌رونی ده‌لاله‌ت له‌سه‌رواتاکه‌ ده‌کات، واته ئه‌و که‌لامه‌ بۆیه هینراوه، تا ئه‌و واتا تایبه‌تییه‌ بگه‌یه‌نێت، که ده‌لاله‌ت کردنه‌که‌ی له‌ وشه‌ی (زاهیه) ناشکراته.

ظاهر: ناشکرای له‌فه‌زه‌که ئه‌و واتایه ده‌گه‌یه‌نێت، به‌لام له‌رونی و ناشکراییدا ناگاته ده‌ق.

هه لگرتن دیت، نه گهر به شیوه یه کی دادپه روه ری له بهروبومی دونیای بخوار دایه، ئیتر دهمه قائی و کیشه نه دهماو، شهرع زانه کانیش بن کار ده بوون. به لام نه وان به ئاره زوات دونیا یان خواردوو، بویه کیشه و گرفت و دهمه قائی بن که وتوته وه، وه پیوستی کردوو که دهسته لاتداریک چاودیریان بکات، سولطانیش پیوستی به یاسای پښخستنی کاره کانیا ن ده بیټ. که واته: (فه قیه) زاناو شاره زایه به یاسای چۆنیه تی هه لّس و که وت و پښگه ی میانگری له میان ی خه لکه که دا، کاتیک به هو ی ئاره زواته وه کیشه یه ک ده که ویتته میانیا نه وه. که واته فه قیه ماموستاو رتنوما یی که ری سولطانه، که چۆن کاری خه لکی پښک بخات و هه لّس و که وتیا ن له گه لدا بکات، تا کاروباری دونیا یان بو پښک بخات.

سو ین بیټ! نه وه په یوه ننداریشه به دینه وه، به خودی خو یه وه نا، به لکو به هو ی دونیا وه، دین نه صله که یه، سولطانه که ش پاسه وانیه تی، نه وه ی بنه ما و په چه له کی نه بیټ بو خو ی ده روخت، نه وه ش که پاسه وانی نه بیټ ون ده بیټ و له ده سته ده چیت، خاوه نداریتی و پښخستنی کاره کانیش به بن سولطان ناکریت، ته نها چاره ش بو چاره سه رو لادانی کیشه کان له پښگه ی فیه قیه وه ده بیټ. وه ک چۆن به پښو به ریتی کاروباری خه لکی له ولّتا به پله ی یه که م به زانستی ئایی ناژمپریت، به لکو یارمه تی ده ریکه، که به بن نه و به پښو به رینه دین ته واو نا بیټ، هه روه ها شاره زا بوونیش له پښگه ی سیاسه تی به پښو به ردن، ئاشکرایه که ناتوانیت فه ریزه ی چه ج نه نجام بده یت به بن پاسه وان و بوونی ئیشکگر، که (کاروانی) یه که بهار پښت له عه ره بی سه ر پښگا.

به لام چه ج بو خو ی شتیکه و گرته به ری پښگای چه جیش شتیک ی تره و، هه لّسان به دا بین کردنی پاسه وانی، که چه که ته واو نا بیټ به بن نه و، نه مه ش فرمانی سییه مه و چواره میش شاره زا بونه له چۆنیه تی ئیشکگرتن و

پلان و یاساكانى پاسبهوانى. پوختهى رۆلى زانستى(فيقه) زانينى رېنگهكانى فرمادارى و پاسبهوانى به . بهلگهشمان نهم فهرمودهيه كه بهسهندوه پيمان گهيشتووه: ((لَا يَفْتِي النَّاسُ إِلَّا ثَلَاثَةً: أَمِيرٌ، أَوْ مَأْمُورٌ، أَوْ مُتَكَلِّفٌ))^(۱) واته: (جگه لهم سئ كهسه نابيت كهسى تر بؤ خهلكى فتوا بدات: فرمانپهوا، جیگرهكهى، كهسى ديارى كراو دامهزراو بؤ نهو مه بهسته).

فرمانپهوا: پيشهواى موسولمانانه كه كاتى خوى نهوان فتوايان دهدا. فرمان پښ كراو پيش جیگرهكهيه تى ، كهسى ديارى كراو پيش نه پيشهوايه و نه جیگرى، بهلكو كهسيكه به پښ داواى خوى، نهو فرمانهيه دهدرتت بهسهردا كه نه نجامى بدات. كاتيك صهحابهكان(خودايان ئى رازى بيت) زور خوښايان دهپاراست له فتوادان، نهگهر پرسىك بهاتايه ته پيشهوه، ههرهيكىك دهينارد بؤ لای يهكيكى ترو له خوښى دوور دهخستهوه. بهلام نهگهر له بارهيه زانستى قورئان و رېنگاى دواړوزهوهم ههر پرسىارنكيان ئى بكرايه وهلاميان دهدايهوه.

له هه نديك رپوايه تى تردا: له جياتى (المتكلف): المرائي^(۲) هاتووه، چونكه ههر كهسكيك به پښ نهوهى ديارى كراييت بؤ فتوا، بؤ خوى نهو كاره نه نجام بدات، نهوه ته نها مه بهستى خو هه لكيشان و خو ده رخستن و مال كوكردنه وهيه.

نهگهر پرسىارت كرد: به ئى نهگهر نهم قسه ت بؤ چووه سهر له نه حكامهكانى حدود (تولهي سه رپيچى كه ران) و بريندارهكان و، باج و غه رامهكان و يه كلايى كردنه وهى كي شه و گرفتهكان، (كه پيويستيان به فوقه هاى ئيسلام

---

(۱) كذا في (القوت) (۱/۱۳۱) حيث قال: (وقد روينا مسندا) وذكره، وقد رواه بنحوه أحمد في ((المسند)) (۶/۲۲) والطبراني في الكبير (۱۸/۷۶) وأوله ((ولا يَقْصُ إِلَّا أَمِيرٌ)) وله روايات أخرى. وأخرجه ابن ماجه بإسناد حسن، [كتاب الأدب، باب القصص] (۳۷۵۳).

(۲) رواه ابن ماجه (۳۷۵۳) بهذا اللفظ، وأوله كما تقدّم عند أحمد والطبراني ونحوه عند أبي داود (۳۶۶۵)

ههيه)، ئەوا بۆت ناچىتە سەر دەربارەى ئەو بابەتانهى پەيوەندييان بە چوارىهكى عىباداتەوه ههيه لە نوێژو رۆژو، يان ئەوهى چوارىهكى عادات و موعامەلات دەيانگرتەوه لە پونکردنەوهى حەلأل و حەرام؟! كەواتە بزانە: نزىكترين باس وبابەت كە فەقەهەكان قسەى تىيادادەكەن، لەو كەردارانەى كە پەيوەندارن بە كەردەوهەكانى دوارۆژەوه سى بابەتە: (ئىسلام و نوێژو حەلأل و حەرام) لەم سى بابەتەدا ئەگەر سەرئەلە ئەو پەرى تپرامان و سەيركردنى فەقەهەكە بەدەين، سنوورى دونيا نابەزىتەت بۆ سنوورى قىامەت، كە ئەمەت زانى بۆ ئەوانى تر ئاشكراترە.

فەقەهە: چۆن سەيرى ئىسلام بوون دەكات:

فەقەهەكە كە باسى ئىسلام بوونى يەكێك دەكات، باسى چۆنەتى دامەزراندنى ئىمانەكەى دەكات و چۆن هەلدەوهشیتەوه، مەرجەكانى چىيە، تەنھا لا بەلای زوباندا دەكاتەوه، ئەو فەقەهە پەيوەندى بە دلەوه نىيە، دل لە دەرەوهى سەرىەرشتىارى و دەستەلاتى ئەودايە، چونكە پىغەمبەر(ﷺ) ئەو دەستەلاتەى سەندۆتەوه لە خاوەن شمشىر و فرمانرەواكان، كە فەرموئەتى: ((هَلَّا شَقَقْتُ قَلْبَهُ؟))^(١) بەوكەسەى فەرموو كە لە شەردا كەبەرايەكى كوشت، كە رايشىگەيانەبوو موسوڵمانە، بەو بەهانەى كە ئەو كەسەيە لە ترسى ئەوهى شمشىرى لەسەر بەرزكراوتەوه شاىەتومانى هەناوه.

كەواتە (فەقەهە) حوكم دەدات بەدروستى موسوڵمان بوونى ئەوكەسەى كە لە ژىر سىبەرى شمشىرشدا ئىسلام بوونى خۆى راگەياندووه، كە دەشزانیت شمشىرەكە گومانەكانى نارەوئىتەوه، وه پەردەى نەزائىن و دوودلى و

---

(١) رواه البخاري(٤٢٦٩) و رواية مسلم(٩٦) (عن قلبه) والأمر لأسامة بن زيد رضي الله عنه

سه‌رسامی له‌سه‌ره‌ئناگرت، به‌لام هه‌ما ده‌کات بۆ خاوه‌ن شمشیره‌که، که شمشیری درێژکردوو ته‌ له‌سه‌رمی، وه‌ ده‌ستی درێژکردوو بۆ ماله‌که‌ی، ته‌ها ووته‌ی نیه‌لام بوون و (که‌لیمه‌ی شه‌هاده‌ت) گه‌ردنی له‌ برین و مائی له‌بردن ده‌پارتزیت، نه‌گه‌رمال و گه‌ردنی هه‌بی‌ت، نه‌مه‌ له‌ دونیادا...بۆیه‌ پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) فه‌رمویه‌تی: ((أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَإِذَا قَالُوا فَقَدْ عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ))^(۱) واته‌: (فرمانم پێ دراوه‌(ئه‌وانه‌ی شه‌رمان له‌گه‌ڵ ده‌که‌ن) رۆبه‌روویان بیه‌وه‌ و شه‌ریان له‌گه‌ڵدا بکه‌م هه‌تا ده‌ئین: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، نه‌گه‌ر دانیاننا به‌یه‌کتا په‌رسی دا، نه‌وا خوین و سه‌رو مالیان پارتزراو ده‌بی‌ت) که‌واته‌ (وشه‌ی شه‌هاده‌ت) کاریگه‌ری به‌ دوا‌ی خۆیدا ده‌هینیت، که‌ سه‌ر مالیان پارتزراو ده‌بی‌ت.

فه‌قیه‌: چۆن سه‌یری نوێژ ده‌کات:

کاتیک (فه‌قیه‌)ک به‌ ره‌واله‌ت ده‌بینیت کا برا نوێژ ده‌کات و، مه‌رجه‌ دیار و ئاشکراکانیشی له‌ خۆگرتوو، نه‌وا حوکم ده‌دات به‌ دروستی نوێژه‌که‌ی، با له‌ سه‌ره‌تای نوێژه‌وه‌ تا کۆتاییه‌که‌یشی دئی غافل بووبیت، یان بیرى لای ژماردن و سه‌وداو کپین و فرۆشتنی ناوبازاره‌وه‌ بووبیت، ته‌ها یه‌ک مه‌رجی داناوه‌ که‌ له‌ کاتی دابه‌ستنی نوێژدا (الله اکبر) دئی ناگای له‌ نوێژه‌که‌ی بی‌ت، نه‌ینا نوێژه‌که‌ی داناوه‌ زری‌ت. نه‌م نوێژه‌ی که‌ پرپه‌تی له‌ غه‌فله‌ت، له‌ دوا رۆژدا سوودی بۆی ناییت، وه‌ نه‌و که‌ لیمه‌ی شه‌هاده‌ت و موسوڵمان بوونه‌ش ته‌ها به‌ زوبان ده‌ری برپوه‌ سوودی پێ ناگه‌یه‌نیت به‌لام فتوا‌ی بۆ ده‌دریت که‌ موسوڵمان بوون و نوێژه‌که‌یشی دروسته‌.

---

(۱) رواه البخاري (۲۵) و مسلم (۲۱) من حديث أبي هريرة.

واته فەرمانبەرداری ئەو فرمانە خوداییە بوو کە پێویستی کردوو لە سەری نوێژ بکات، وە لەوێ دوورخستۆتەو کە بکوژرێت یان تەمەن بکەرێت، بابەتەکانی تەرپەییەندارن بە خشوع و گەردن کەچی و ملکەچی و بیداری دڵەو، کە هەموویان لەو کردارانەن کە بە ئەعمالی ئاخیرەت ئەژمار دەکەن، وە بەهۆی ئەو بیداری و گەردن کەچیەو کردووەکانیان سوودبەخش دەبێت، ئەمانە هیچیان لای فووقەهای ئیسلام باسیان لێوەنەکراوە، چونکە لە دەرەوێ سنووری کاری ئەوانە.

چۆن (فەقیه) سەیری

زەکات دەر دەکات

ئەوێندە پەییوەندی بە دەستەلاتدارەوێ: داوای ئی دەکەرت زەکات بدات و بەرپرسی ئەو فرمانە پێ بێدەنگ بکات، تەنانەت ئەگەر بە ئارەزووی خۆشی نەبێت و بە زۆر لێیان وەرگرتبێت، ئەو لە روانگە فەتوای شەرعیەو هیچ لەسەرنامیبێت و کەس ناتوانێت داوای زەکاتی تری ئی بکات.

ئەگێرئەو کە ئەبویوسفی قازی پیش ئەوێ سالی تەواو بەسەرمانەوێ مالهکە دا تێپەر ببێت، مالهکە دەبەخشیت بە خێزانەکە، لە پاشان ئەویش پێ دەبەخشیەو، بۆ ئەوێ زەکاتیان لەسەر واجب نەبێت، ئەم بابەتەیان گەیانده ئەبو حەنیفە (رەحمەتی خودای ئی بێ) فەرموێ: (ئەمە نیشانە ی تێگەشتنیەتی).

ئیمام راست دەکات! نیشانەیه کە زانیویەتی چۆن لە دنیادا خۆی پرگار دەکات.

بەلام زیانی ئەم جۆرە زانیە لە دواڕۆژ دا ئەوێندە زۆرە لە هەموو تاوانکاریەک گەورەترە. بە نمونە ی ئەم جۆرە زانیە دەوترێت زانیی زبان بەخش.

ئەى چۆن (فەقىه)

سەىرى ھەرام و ھەلەل دەكەت

خۆ پارىزى لى ھەرام بەشىكە لى ئاين، بەلام وەرە و خۆ پارىزى چوار
پلەى ھەىە:

پلەى يەكەم:

ئەو وەرەى كە(شاىەت) لى مەرەى ەدالەت و دادوهرى دور دەخاتەو
واتە: ئەگەر وەرەى نەبىت، شاىستەى ئەوہى نامىنبت كە بتوانبت شاىەتى يان
قەزاوہت يان وىلاىەت و سەرپەرشتى كاروبارى موسولمانانى پى بسپىررىت،
وەرەىش بەو واتاىە دىت كە خۆى لى ھەرامى ئاشكرا بپارىزىت.

دووھەم: وەرەى پىاوچاكان:

ئەوہىە كە خۆى لى شتىكى گوماناوى بپارىزىت، كە ھەردوو لايەنى ھەلەلى
و ھەرامى ھەلگىرىت، پىغەمبەر(ﷺ) فەرموئەتى:
(دَعُ مَا يَرْبُكَ إِلَى مَا لَا يَرْبُكَ)^(۱) واتە:
(خۆت لىو شتە بپارىزە كە دەتخاتە گومانەوہ، بۆ لای ئەو شتەى كە
گومانەت بۆ دروست ناكەت)

---

(۱) رواه الترمذي (۲۵۱۸) وصححه، و النسائي في السنن الكبرى (۵۷۱۱) وابن حبان في صحيحه
۴۹۸/۲، (۷۲۲) من حديث الحسن بن علي. [وقال الزبيدي: زاد الترمذي (فإنَّ الصَّدَقَ
طَمَأْنِينَةً، وإنَّ الكذب رِيبَةٌ، وأحمد في مسنده ۲۷۸۱۹) والدارمي (۲۵۳۲)، وأبو يعلى في
مسنده، ۱۲/۱۳۲ (۶۷۶۲) والطيالسي في مسنده، ص/۱۶۳ (۱۱۷۸)، وعند الطبراني في
الكبير (۷۵/۳) والبيهقي في الشعب، ۵/۵۲ (۵۷۴۷) والحاكم في المستدرک، ۲/۱۵ (۲۱۶۹): وأنَّ
الشَّرَّ رِيبَةٌ وذكر تفصيلاً أكثر.]

ههروهه پښه مبهه (ﷺ) فه رمويه تې: ((الْإِثْمُ حَوَازُ الْقُلُوبِ))^(۱)
 واته: (گونه نهو خورپه يه يه که ده که وښته ناو دلوه، که نه ی لڼ ده کات،
 يان وای لڼ ده کات له کاره که ی دڼيا نۍ وه، لڼي به دگومانه)

سښه م: وه رعۍ ته قواکاران

نه مانه واز له حه لآلې پوتيش ده هښن، که بترسن له رڼې نهو حه لآلوه
 به رهو حه راميان ببات،

پښه مبهه (ﷺ) فه رمويه تې:

((لَا يَكُونُ الرَّجُلُ مِنَ الْمُتَّقِينَ، حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ مَخَافَةً مِمَّا بِهِ بَأْسٌ))^(۲)
 واته:

(نهو پياوه به ته قواکار نانسرت، مه گه رواز لهو شتانه ش به ښتت که هيچ
 رڼگر به کيان له سهر نۍ وهو (به کردنيان گونه بار نايښت) له ترسي نه وهی نه وه کو
 بکه وښته ناو کار تکی نه شياوو قه ده غه کراوه وه) وهک نه وهی که خوۍ ده پار ښتت

(۱) رواه الطبراني في الكبير (۱۴۹/۹) والبيهقي في ((الشعب)) ۴۵۸/۵ (۷۲۷۷) (۶۸۹۲) وهو
 موقوف على عبدالله بن مسعود (رضى الله عنه). قال الزبيدي: ۱/۱۵۹. قال العراقي: رواه
 الطبراني في الكبير. ۱۴۹/۹ (۸۷۴۸-۸۷۴۹) موقوفاً، قلت: وأخرجه أبو نعيم في الحلية كذلك
 موقوفاً على عبدالله بن مسعود قال: إياكم وحزائن القلوب، وما حزن في قلبك من
 شيء فدعه.

(۲) رواه الترمذي (۲۴۵۱) وحسنه وابن ماجه (۴۲۱۵). في باب الورع والتقوى، والحاكم في
 المستدرک، ۴/۳۵۵ (۷۸۹۹) وصححه، من حديث عطية السعدي. [قال الزبيدي ۱/۱۵۹:
 وأخرجه كذلك الطبراني في الكبير ۱۶۸/۱۷ (۴۴۶) والبيهقي في السنن الكبرى ۵/۳۳۵ (۱۰۶۰۲)
 والشعب ۵/۵۲ (۵۷۴۵) بهذا اللفظ]

له باس كردنى كاروبارى ژيانى خهلكى، له ترسى نه وهى نه وهكو راييكيښت بؤ غه بيهت كردنيان، وه خوى ده پارتزيت له خواردنى هه نديك شتى خوښ و وزه به خش، له ترسى وروژانى چالاكيه كانى كه تواناي بهرگه گرتنى نهو خوراكيه نه بېت و مافي خوږى پې نه دات و له وانه يه دوو چارى كارى نه شياوو قه دهغه كراوى بكات.

چوارهم: وه رعى راستگوځيان

نه وانه ي به صديق و راستگو ناسراون، پشت ده كه نه هه موو شتيك جگه له خودا (ﷻ) نه وهكو ساتيك له ته مه نيان له كارتيكې بې سووددا به سهر بهرن، كه رېنگر بېت له نزيك بونه وهى زياتريان له خوداوه، هه رچه ننده نه شانيت و دنيايشه كه نه م كاره بؤ كارى حه رام و نارېوا نايبات، به لام هه ر خوږى ئې ده پارتزيت.

نه م چوار پله يه هه موويان له دهره وهى سهرنج و بينينى فه قه به كانه وه يه، مه گه ر پله ي به كه م، كه وه رعى شايهت و قازى يه كانه، يان نه وهى كه گومان له دادپه روه ريان دروست بكات، وه هه ستان به م كاره گوناھى دواړوژ په د ناكاته وه. پېغه مبه ر (ﷺ) فه رمويه تى:

((اسْتَفْتِ قَلْبَكَ وَإِنْ أَفْتَوَكَ وَإِنْ أَفْتَوَكَ))^(۱)

واته: (با چه ندين جاريش فتوات بؤ بدهن بؤ كردنى كارتيك، تؤ بؤ خوت داواى فتوا له دلى خوت بكه)، دهى (فه قيه) هه رگيز باسى نهو خورپه و دله راوكيځيانه ناكات كه چؤن كاريان پې بكرت، به لكو ته نها باس له و خه صله ته ديارانه دهكات كه ته نها تانه له دادپه روه رى ده دات.

(۱) رواه أحمد (مسند) (۴/۲۲۸)

كهواته هه موو سه رنج و تيبينه كانى (فهقيه) ، په يوه ننداره به دونياوه، كه به هوئى نه و دونيا به وه پښه گه دوار پوژى بۆ ساز ده كړت. كهواته نه گهر باس له گونا هو صيفه ته كانى دل و نه حكامه كانى دوار پوژ بكات، نه وه له سه ر شپوهى به دوا دا چونه و به س، وهك چو ن هه ن جار، هه نديك بابه تى پزى شكى و ژمپريارى و نه ستره ناسى و عيلمى كه لام تيكه ل به قسه و بۆ چوونه كانيان ده بښت، وه هه نديك جار يش له ناو شيعر و(نه خو) دا حيكمه ت و باسى په نديا ريان تيكه ل ده بښت.

حه زره تى سوفيانى سه وري كه پيشه وای عيلمى زا هير» فه رمويه تى: به راستى به دوا گه پانى نه م بابه ته په يوه ندى به زاد و تو شوى دوار پوژه وه نيه^(۱) نه مه چو ن واده بښت؟

كه هه موو له سه ر نه وه كوكن، كه شه ر هف و به هاى زانين له فير وونى زانستدا بۆ نه وديه كه كارى پښ بكن، نيتر چو ن وايان گومان بردوو» كه نه وه زانستى(ليعان و ظهار و سه له م و ئيجاره و صه ر ف)ه، وه هه ركه سيك نه م فه رمانانه فير بښت، وه مه به ست و ئامانجى نه وه بښت كه بيان گه ښت به خودا، نه وه شيت بووه؟!

كهواته پيوسته كار به هه ردوو لا بكرت، به به شدارى نه ندامه كانى خوئى له گه ل ئاماده باشى ته واو به دل و دهرون پيكه وه طاعه ت و به ندايه تى نه نجام بدن، نه وه نه و زانسته شه ر هفمه نديه كه به دل و نه ندامه كان ده كړت و شا يسته يه به زانستى به هادار ناو ببرت. نه گه ر پرسیارت كرد:

---

(۱) ذكره في ((قوت القلوب)) (۱/۱۳۵) و روى ابن عبد البرقي ((جامع بيان العلم و فضله)) (۱۹۵۶) عن سفيان الثوري نحوه.

بۆچی یه کسانیت خستۆته میانی زانستی فهقیهو تهندرۆستی یهوه؟ خۆ چارهسهری نهخۆشییهکان پهیوهندی به دونیاوه ههیه که تهندرۆستی جهستهیه، وه زانیی (فیقه) لهگهڵ پتکخستی کارو باری دونیاشدا پهیوهندی به چاکی و مانهوهی دینیشهوه ههیه، کهواته ئهم یه کسانیه له میاناندا پیچهوانه ی رای زانیانه.

لهوهلامدا بزانه:

له ههموو پرویه که وه یه کسان نین، بهتکو جیاوازی ههیه له میاناندا،

عیلمی (فیقه) گهوره و مهزنتره له سێ پروهوه:

یه کهم:

چونکه زانستییهکی شهرعییهو له زانستی پیغه مبه رایه تییهوه وه رگیراوه، بهلام پزشکی له زانستی پیغه مبه رایه تی ناژمێردریت.

دووههم: هیچ کهس نییه له وانیه بهدوای گرتنه بهری پتگای ناخیرهتدا دهگه پتن پیوستیان به (فیقه) نه بێت، نهوهی لهش ساغه و نهوهیش که نهخۆشه^(۱) بهلام پزشکی تهها نهخۆشهکان پیوستیان پنی ده بێت که نهوانیش که مینهن.

سێیهم: بهراستی زانستی (فیقه) نزیکه لهگهڵ زانستی پتگای دواوژدا، چونکه بههۆی فیقههوه سهیری کردهوهی ئهندامهکانی لهش و، سه رچاوهی کردهوهکان دهکرت و، بنه ماکهیشی له خه صلهت و صیفاتی دله کانه وهیه..

---

(۱) انظر ((الأقتصاد)) ص (۷۹)

کرده و هیه کی په سەندکراو له ره وشتیکی په سەندکراوه وه سەرچاوه ده گرت، که له دواړوژدا مایه ی پزگاریه ، خرابیش له خرابه کانی دهروونه وه په بداده بیټ، شاراوه نیه که په یوهندی زوره له میانی ئەندامه کانی له ش و دئی مرقدا^(۱)

به لām له ش ساغی و نه خوشی، په یوهندی به مه زاج و تیکه ل بوونی سروشته گانه وه هیه، که لاشه ی مرقفی له سەر دامه زراوه، ئەمانه ش له خه صله ته کانی لاشه ن و نا کرته صیفاتی دل.

که واته هه رچه ندیک به راوردی زانستی ته ندروستی له گه ل فیهدا بکه ین به رزی و فه زئی زانستی فیهه زیاتر ده رده که ویت، وه ئەگه ر فیهه و زانستی ناخیره تیش بخه ینه پāl یه که وه، شه ره ف و به رزی زانستی پنگای دواړوژیش باشت رناشکرا ده بیټ.

ئه گه ر پرسیارت کرد:

که واته به درتزی باسی عیلمی ناخیره تم بو بکه، ئەگه ر نه شگونجیت باسی یه که یه که ی بابه ته کانی به درتزی بکه یت. ئەوه نده ی واتای زاراوه کان پون بکرتته وه باسیم بو بکه:

که واته بزانه: زانستی پوژی دواپی (عیلمی ناخیره ت)

دوو به شه:

زانستی موکاشه فه و زانستی موعامه له

---

(۱) سەرچاوه ی هه موو چاکه و خرابه به ک له پریگه ی دلّه وه یه: وه ک له پڕوایه تی بوخاری داهاتوه (۵۲): ((الْأَوْ إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْفَةً إِذَا صَلَحَتِ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتِ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ))

بهشی یه که م:

زانستی موکاشهفه

(واته هه‌لدانه‌وهی په‌رده له‌سه‌ر شته نادیاره‌کان) که نه‌مه‌ش به عیلمی باطین و شار‌اوه ناسراوه که ئامانجه بۆ ته‌واوی زانسته‌کان.^(۱)
هه‌ندی‌ک له عاریف و خوداناسان فه‌رمویانه:-

هه‌رکه‌سی‌ک له‌م زانسته بِن به‌ش بی‌ت، ترسم هه‌یه کۆتایی ژیا‌نی به ئیمان‌ه‌وه نه‌پروات (توشی سووئی خاتیمه بی‌ت) وه نزم ترین به‌ش که لئی به‌هره‌م‌ه‌ند بی‌ت سه‌لماندن و باوه‌ر پِن کردنیه‌تی، که خۆی لئی نازانی‌ت رۆبه‌پروی نه‌هلی خۆیی بکاته‌وه.^(۲)
یه‌کی‌کی تر ده‌لیت:

هه‌رکه‌سی‌ک یه‌کی‌ک له صیفه‌ت و خه‌صله‌ته‌کانی بیدعه‌ت و خۆ به‌شت زانی‌نی تیا‌بی‌ت، هه‌رگیز ده‌روازه‌ی ئه‌و عیلمی ئاخیره‌ته‌ی بۆ ناکرته‌وه و لئی فی‌رنا‌بی‌ت.^(۳)

---

(۱) هیممه‌تی عاریف و دۆستانی خودا رۆ له عیلمی ئاخیره‌ت ده‌کات، هه‌مووی چاوی برپوه‌ته شار‌ه‌زا بوون له‌و زانسی‌تی‌یه، بۆیه ئیمامی غه‌زالی‌ش (په‌حمه‌تی خ‌وای لئ بی‌ت) له د‌وای تو‌یژینه‌وه‌ی باب‌ه‌تیا‌نه‌ی خ‌وای له کتبی (الْمُنْقَذُ مِنَ الضَّلَالِ) دا گه‌یشتۆته ئه‌و نه‌نجامه که عیلمی ئاخیره‌ت د‌وا ئامانجی عوره‌فا و خواناسانه.

(۲) قوت القلوب (۱/۱۷۳)

(۳) نفس المصنوع

ووتراوه:

ئەوھى خۆشەويستى دۇنيا زال بېيت بەسەرىدا و سوور بېت لەسەر
ئارەزوات، ناتوانىت بگات بەو عىلمە، كە لەوانەيە بە ھەريەكك لە زانستە
زاهيرەكانى تر بگات.

ئەوھش زانستى باطين رەد بکاتەوھ، كە مترین تۆلە بەرامبەرى ئەوھيە:
كە ھەرگىز بەشى نابىت تيايدا.
لە سەر ئەم فەرموودەيەش و تراوھ
وارضَ مَنْ غَابَ عَنْكَ غَيْبَتَهُ فَذَلِكَ ذَنْبٌ عِقَابُهُ فِيهِ^(۱).
بەندەش لەم روانگەوھ دەئيم:

غائيب كە دەئين عوزرى لەگەل خۆيە، بە ھۆيە!
نازانی بە حالى كە برىنىشى بەسۆيە
گەر بېت و بلى: سىررى غيايى! كە لە كوئىيە
ئەو كاتە پەشيمانە، كە ئەسرارى لە گوئىيە
زانينى كە لىت دوورە، كە نايزانى بەجىيە
مونكىرمەبە، بە ورازو نيازەى كە لەوئىيە
بى بەش كە بەجى ماوھ، ھەتا ماوھ لەرئىيە
پەرگارى نەيىنى دئە، ھەر سىرپرە لەتوئىيە
توئ توئى دئى ئەھلى دئە، عىلمىكە لە نوئىيە
(ئەحسەن) دەئى: نا حالى لە كوئى خوانى بە خوئىيە^(۲)

---

(۱) ابن نباتە (ديوان) (۵۷۴).

(۲) دانراوى ((ئەحسەن)) موفتى.

زانستی شاراوہ:

واته: عیلمی صدیق و نزیکانی دەرگای خودایه، مه به ستم پئی عیلمی
موکاشه فیه:

که بریتیه له و نورهی له دلدادا گیرسیت، له دواى نه وهی دئی له
صیفه ته ناباره کان پوخت و پاک و پالفته کرده وه، له ناو نه و نووردها چه ندین
فرمانی بۆ دهرده که ویت، که پیشتر ته نه ناوه کانیانی بیستووه، بۆ خوئی واتاپه کی
کورتی نادیارى بۆ داده نا، که دواتر بۆی پون ده بیته وه، که په یوه ندی و زانیاری
ته واو به زاتی (حق ته عالا) وه چۆنه، (واته: مَعْرِفَةُ اللَّهِ) ی بۆ حاصل ده بیته و
ناشنا ده بیته به صیفه ته ته واوه کانی خودا و که مالاتی به رده وامی په روه ردگار.

وه به هوئی عیلمی باطینه وه حالى ده بیته له حیکمهت و نهینى نه فعالی
خودا، دهر باره ی: دروست کردنی دنیا و پاشه پوژ، وه بۆچی به م پرزیه ندی به
هیناویه تی (له پیشه وه دنیا که کێلگه ی دواروژه و له پاشان قیامهت).

وه زانیاری ده بیته له مانای پیغه مبه رایه تی و پیغه مبه ر ﷺ، وه مانای وهی
و نیگا و شهی مه لائیکه و شهیتانه کان و چۆنیه تی دوژمنکاری شهیتان بۆ گروئی
ناده میزاد، وه چۆنیه تی دهر که و تنی فریشته کان بۆ پیغه مبه ران، وه چۆن ده توانی
وهی و نیگا له خودا وه وهر بگرن، وه شاره زابوون له جهانی مه له کوتی، له
ناسمانه کان و سه رزه وی، وه ناسینی دَل و چۆنیه تی به گزاجون و، به ربه ره
کانئى سه ر بازه کانی مه لائیکهت و شهیتانه کان.

(که دَل به نه نوار و فیوضاتی خودایی ناوه دان ده بیته وه و، به قسه و
خه صله ته نابار و نه شیاوه کانیش دله کان ویران ده بن).

هه روه ها جیاوازی ده خاته میانی خه واطیر و به ئینی فریشته کانه وه، که
(به ئینی خیر و چاکه و راستییان پێ ده دهن) له گه ل درۆ و ده له سه و فیشالی

شه‌یتانه‌کان^(۱) هه‌روه‌ها جهانی دواړوژو به‌هه‌شت و ډوژه‌خ و، سزای ناوگوړ و په‌رینه‌وه‌ی پردی صیراط و کی‌شانه و پټوانه و ئی پټچینه‌وه له کرده‌وه‌کانی بو دهرده‌که‌وټ، حالی ده‌بټ له‌وه‌ی که خودای گه‌وره فه‌رمویه‌تی:

﴿أَقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا﴾ (الاسراء/۱۴)

واته: (په‌راوی کرده‌وه‌کانی خوټ بخوټنه‌روه و بزانه چیت کردووه؟ نه‌مړو خوټ به‌سیت بو لټیرسینه‌وه‌ی خوټ)^(۲).

هه‌روه‌ها له‌واتای ئەم نایه‌ته‌ش که فه‌رمویه‌تی:

﴿وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهيَ الْحَيَاةُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ (العنكبوت/۶۴) واته:

(به‌پاستی مائی قیامه‌ت مائی ژبانی راسته‌قینه‌یه، نه‌گه‌ر ئەم کافرا نه بیان‌زانیایه، ژبانی دونیایان له‌م ژبانه راسته‌قینه‌یه پی باستر نه‌ده‌بوو).^(۳)

هه‌روه‌ها له‌واتای گه‌یشتن به‌حزوری خودا ده‌گه‌ن، که چو‌ن سه‌یری پوی جوانی په‌روردگار ده‌که‌ن، وه چو‌ن لټی نزیک ده‌بنه‌وه، له‌وه‌ش که مه‌نزل‌یان له‌پالیا ده‌بټ، وه ده‌زانن مانای به‌خته‌وری چی‌یه، که هاوړ‌پیه‌تی (ملاً الأعلى) ده‌که‌ن، له‌گه‌ل به‌راوردکردنی فرشته‌کان و پیغه‌مبه‌ران، وه حالی بوون له‌جیاوازی پله‌کانی نه‌هلی به‌هه‌شت: که هه‌ندیکیان هه‌ندیک ده‌بینن وه‌ک چو‌ن نه‌ستیره‌ی پرشن‌گذاری نیو‌ناسمان ده‌بینرټ، زوړشتی تریش ده‌بینن و ده‌زانن که به‌باسکردنیان درټزه ده‌کی‌شټ.

وه خه‌لکه‌که‌ش دوا‌ی نه‌وه باوه‌ریان به‌ئه‌صه‌کانیان هه‌یه، له‌تټیگه‌یشتن له‌

(۱) وه‌ک قورن‌ان فه‌رمویه‌تی: الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ... البقرة/۲۶۸

(۲) خولاصه‌ی ته‌فسیری نامی ل (۲۸۳)

(۳) خولاصه‌ی ته‌فسیری نامی: ل (۴۰۴).

واتای ئەم فرمانانەدا چەندین پلە و مەقامی جیاوازیان هەیە!
 هەندیکیان وای دەبینن هەموو ئەمانە ی کەوتراوە تەنھا هێنانەووی نمونهیە،
 چونکە بەراستی ئەووی خودا بۆ بەندە صائحەکانی ئامادەکردووە، نە چاو
 بینوویەتی، نە گوێ بیستوویەتی، نە بەخەتەرەش هاتوو بەدێ کەسدا، کەواتە
 ئەووی لەلای ئەو خەڵکە یە لە نێینەکانی بەهەشت تەنھا ناوو صیفەتەکانە.
 وەهەندیکی تریان وای دەبینن: کە بەئێ هەندیکی تەنھا نمونهیە، بەلام
 هەندیکیشی لەگەڵ حەقیقەتی تارێف و پێناسەکانیان یەك دەگرێتەوە.

هەندیکیشیان دەئێن:

ئەوانە ی دەگەن بە ئەو پەری حالەتی (مَعْرِفَةُ اللَّهِ) و خوداناسی، ئەوانەن
 کە دان ئەنێن بە وە ی کە ناتوانن لە مەعرفەت و ناسینی خودا حالی بێن.
 وەهەندیکیشیان دەعوای گەورە گەورەیان هەیە لە بارە ی ناسین و
 مەعرفەتی پەروردگارەو ۞.

و هەندیکیشیان دەئێن: سنووری ناسینی خودا ئەو یە کە بیروباوەرو
 عەقیدە ی خەڵکە عەوامە کە پێ ی گەشتوو و ئێ ی راوەستاوە، کە ئەو زاتە
 گەورە یە بوونی هەیە و، زانایە و بەتوانایە و، دەبیستی و دەبیئی و قسە دەکات.
 کەواتە مەبەستمان لە عیلمی موکاشەفە ئەو یە:

پەردە ی بەینی بەندە و خالێق هەتێدێتەو، تا بەناشکرا لەو هەموو
 فرمانانەدا دەستی قودرەتی راستەقینە ی پەروردگاری بۆ دەرکەوێت .
 بەوشێو یە ی کە ئەگەر بەچاوی سەرش ببینێت هەر ئەوێندە لێی دُنیا
 دەبێت.

بۆ جەوهەری هەموو مَرُوفِيك دەشێت ئەم راستیانە ببینێت، بەلام
 ناوێنە ی دَلْهَکان بەهۆ ی پۆخلەواتی دونیاو ئەوێندە گەرد و تاوان و پەشاییان لێ
 نیشوو ئەو پەردە ی لەسەر دروست کردووە.

مەبەستىشمان لە زانستى رېنگەى ئاخىرەت:

زانىنە بە چۆنىەتى پاك كىردنەوەى ئەو ئاوتىنەى دلىە، لەو پۆخلەواتەى كە پەردەيەكى دروست كىردووە لە ميانى بەندەو خالىقەكەيدا، ئەو پەردە رېنگە لە ناسىنى خودا و شارەزابوون لە صىفەت و كىردارەكانى، پالفتەو پوختكىردنەوەيشى، بەواز ھىنان دەبىت لە ئارەزوو خراپەكان، وە شوپىن كەوتنى پىغەمبەرەكانە ﷺ لە ھەموو ھالەتەكانياندا (صەلات و سەلامى خودا لەسەر ھەموويان بىت)، بەئەندازەى رۆشنايى كە بۆ دلى پەيدا دەبىت و، دەتوانىت زياترپوى لە ھەقىق و خوداوەندى بكات، ھەقىقەتەكان زياتر لە دلىا دەدرەوشىتەو، ئەمەش زياتر بە و پىازەتى رۆحىيە دەبىت كە لە جىگەى خۆى دا بەدرىژى باسى دىت، ھەروەھا بە فىربوون و فىركردنى خەلكى^(۱)، ئەمەش ئەو عىلمەيەكە كە ناگونجىت لە نىوكتىبەكاندا بنوسىرتەو.

(چونكە ئەمانە علومىكى زەوقىن، واتە بەتام و چىژى تايبەتى ئەم زانستىيانە وەردەگىرتىن، دواى گەيشتن بە ھالەتى موشاھدەى قەلبى، ئىنجا سالىك ھەستى پى دەكات، ئەك لەرېنگەى بەلگەو دەلىلەو. وە ئەوەش كە لەناو كىتىدا بنوسىرتەو، ئەوا دەكەوتتە دەستى شىاو و نا ئەھلەو، ئەگەر ئەھلى ئەم زانستە نەبىت دەكەوتتە ھالەتى سەر سورمان و دودلىەكى زۆرەو، لەوانەيە دوچارى مەفسەدەو ھەلدىرەى زياترى بكات)^(۲)

ئەوەش كە شارەزايەتى و، خوداى گەورە ھەندىك لەو نىعەمەتانەى رژاندووە بەسەرىدا، ناتوانىت باسى لىو بكات، مەگەر لەگەل كەسپىكا كە

---

(۱) ئەم فىربوونەش لەژىر دەستى مورشىدىكى ھەقدا وەك لەمەودا باسى لى دەكات

وفەرموويەتى: ولايد من شيخ يريك شخوصها.

(۲) بۆ ئەم بابەتە بەدرىژى بنواپە((الإتحاف)) (۱/۱۶۶).

شایسته‌ی نه‌و‌فه‌زله‌ بیّت، که هاوړئ و هاوېه‌شی بیّت، به‌شیوه‌ی دهرده‌شه‌ کردن و به‌پښه‌ی نه‌سراری مه‌عنه‌وی‌یه‌وه‌ لئی بدوین.
 نه‌مه‌ نه‌و‌ زانسته‌ شاراوه‌یه‌ که پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) باسی لیوه‌ کردووه‌ به‌م
 فه‌رموده‌ی:

((إِنَّ مِنَ الْعِلْمِ كَهَيْئَةِ الْمَكْنُونِ لَا يَعْلَمُهُ إِلَّا أَهْلُ الْمَعْرِفَةِ بِاللَّهِ تَعَالَى، فَإِذَا نَطَقُوا بِهِ لَمْ يَجْهَلْهُ إِلَّا أَهْلُ الْإِغْتِرَارِ بِاللَّهِ تَعَالَى، فَلَا تُحَقِّقُوا عَالِمًا آتَاهُ اللَّهُ تَعَالَى عِلْمًا مِنْهُ، فَإِنَّ اللَّهَ (عَزَّوَجَلَّ) لَمْ يَحْقِرْهُ إِذَا آتَاهُ إِيَّاهُ))^(۱) واته:

(به‌راستی هه‌ندیک زانست هه‌یه، وه‌ک گه‌وه‌هری شاراوه‌ وایه، مه‌گه‌ر که‌سانیک بیانزانن که‌ خوداناسن و له‌و‌پیړن که‌ به‌(مَعْرِفَةُ اللَّهِ) ناشنا بوون، نه‌گه‌ر بدوین و به‌و‌عیلمه‌وه‌ قسه‌ بکه‌ن، ته‌ن‌ها نه‌وانه‌ی سه‌رکه‌ش و مه‌غرور بوون نایزانن و لی یان حائی نین، به‌سووک سه‌یری نه‌و‌زانایه‌ مه‌که‌ن که‌ خودا زانستیکی پښ داوه، خودای گه‌وره‌ که‌ نه‌و‌ زانسته‌ی پښ داوه‌ مانای وایه به‌ سووک سه‌یری نه‌کردووه‌.

---

(۱) بلفظه‌ في ((قوت القلوب)) (۱/۱۷۵) معلقا، وقال الحافظ المنذري في الترغيب والترهيب (۱/۱۳۵) رواه أبو منصور الدبلي في المسند (۲/۸۰) و أبو عبد الرحمن السلي في الأربعين التي له في التصوف.

[وقال الزبيدي: أورده السيوطي في اللآلئ المصنوعة، وقد أورد القطب القفطلاني هذا الحديث في كتاب له في التصوف و قال: له شاهدا من مرسل سعيد بن مسيب، قال الحافظ العراقي و يذكر رواية آخر الحديث بسند فيه ضعف كما يقول: وقال الحافظ الزبيدي: قلت: وأخرجه ابن عدي في الكامل في ترجمة طلحة بن زبير من حديث أبو موسى الأشعري رفعه: أن الله تبارك وتعالى يقول: لا تحقروا عبداً أتيته علماً، فإني لم أحقره حين علّمته و طلحة بن زيد متروك، و قال السيوطي وقد أخرجه الطبراني أيضاً، وقد ذكروا له أسانيد أخرى، تقوى بعضها بعضاً ((الأتحاف)) (۱/۱۶۷)

بهشی دووهه م

عیلمی موعامه له

واته: ئەو زانستە ی که پەییوەنداره به ئەحوالی دڵەکانهوه، ئەوهی که ستایش دهکړیت وەک: خۆپاگری و شوکرانه بژێری و، خۆف و رجاو، پەزامهندی و دنیا نهوێستی و، تهقواکاری و قهناعهت و سهخواهت و زانیی فەزڵ و منهتی خودا له ههموو حالهتهکاندا و، چاکهکردن و، گومانی باش بردن و، خوڤهوشتی جوان و ههلسوکهوتی شیرین و پاستگۆیی و ئیخلاص و دلسۆزی.

ناسین و زانیی حهقیقهتی ئەم حالهتانه و سنوور و پێناسه و هۆکارهکانیان که بههۆیانەوه پەیدادهبن، وه بهرهم و نیشانهکانیان و چارهسەری حالهتی لاوازی ههندیکیان تا بههێزیان بکړیت، ئەوانه ی که پۆیشتوون بگه پێنرتنهوه. له زانستی ئاخیرهت و دواڕۆژ، ئەمانه زانیی پەسەندکراون.

ئەوانهش که بهنهشیاو دهدرینه قهله م وزه میان دهکړیت، وەک:

ترسی ههبيت له ههژاری و، ناپازی بیّت له قهدهری خودا و، صیفهتی خیانهت و فیّل کردن و، کینه داری و ئیره یی و، غهش و خیانهت کردن و، گه پان بهدوای گه وره یی و، حهزکردن له پیاوه لّدانی خه لکی و، حهزکردن له زۆر مانه وه ی له دنیا دا به مه بهستی رابواردن، وه خۆبهشت زانی و، رپاکاری و توڤه بوون و، لوتبه رزی و، دوژمنایه تی و، رق هه لگرتن و ته ماح و، به خالهت و خۆ ده رخستن و توندی و تونڤه وی و، قسه ی قه له و کردن و خۆ گیف کردنه وه و قسه کردن به فیز و ده مار هوه، له گه ل کوفرانه ی نیعمهت و هه ق داپۆشین، وه زیاده رێزگرتن له ده و له مه نده کان له بهر سامانه که یان و، به سووک

سەیرکردنی ھەژارەکان و، شانازی و خۆھەلکێشان و، کچی بڕکچی خراپ و، نازین بە پارەو مال و، سەردانەنەواندن بۆ حەق و، رۆچون لە کاری پوچەل و بێ سوود، وە زۆربلێتی و قسە زۆر کردن و چەنەبازی و، زیادەپەوی لە پیاھەڵدانی خۆی و، خۆ جوانکردن لەبەردەم خەلکدا و، نەرمی نوادن بۆ نائەھل و، خودپەسەندی و، باس کردنی عەیبی خەلک و، لەبیرکردنی کەموکوڕپەکانی خۆی و، نەمانی حالەتی حوزن لە دڵداو، دەرچوونی (خَشِیئَہُ اللہ) تیایداو، ھەرکاتیکیش نەفسی دووچاری شکستی ھات زۆر لە سەری بکاتەو، کەمتر لە سەرحەق بێتە چواب و، پەیداکردنی ئەوانەیی بە پوالت دەبنە برا بۆ دژایەتی کردنی نەینییە شاراوەکان، وە ئەمین بوونەو لە مەکری خودا، کە بوغرا ببێت و نەترسێت کە خودا لێی بسەنیتەو، وە پشت بەستن بە طاعت و عیبادەتەکەیی خۆی، ھەروەھا فیل و خیانت و ھەتخەلەتاندن و فریودان و، طولی ئەمەل و ھیوا درێژی و دڵ پەق و، دڵخۆشی بە دنیاو، خەفەت خواردن لە لەدەستدانی شتی دونیایی و، دڵداھاتن بە مەخلوقات و، بێ تاقەتی و بێزاری لە جیابونەو لێان و، وشکی و دورپی لە نەرم و نیانی و، طەبیعت سووکی و پەلەکردن و، بێ شەرمی و نەبوونی بەزەیی و مەھرەبانی.

ئەمەو ھاوینەکانیان لە [حیرص و زولم و یاخی بوون و غەیبەت و دووزبانی] ھەموویان لەو صیفەتە نالەبارانەیی دڵن، کە بەروبومی فاحیشەو خراپەکاری لە دڵ دەپوێن و جیگای چاندنی کردەو قەدەغەکراوەکان دەبن. دژەکانیشیان کە کردەو پەسەند کراوەکانە، سەرچاوەی گوێپراپەیی و نزدیکییە لە پەرەردگار.

کەواتە ئەگەر ئەحوال و سنوور و حەقیقەت و ھۆکارو بەرھەم و چارەسەری ئەم کاروبارانە بزانی و لێیان شارەزا ببیت، ئەووە عیلمی ناخیرەتت ھەیە

به فتوای زانایانی شارەزا لەم زانستەدا، ئەم عیلمە فەرزی عەینە، ئەوەش
 بشتی تێ بکات بە دۆنیایەوه لە رۆژی ئاخیرەدا لەناو دەچێت، بە دەستەلات و
 قەهری پادشای پادشایان . وەك چۆن كەسێك لە دنیا دا كردهوه ئاشكراكان
 نەكات . بە پێی دەستەلات و شمشیری تۆلەیی سولطانەکانی دنیا بە هیلاکیدان
 دەبن و، بە حوكمی فتوای فووقەها و دادوەرانی دنیا تۆلەیی ئی دەستێرێت.
 كەواتە فووقەهای دنیا لێكدانەوێان بۆ فەرزی عەین لە پال سازبوونی
 ئەو كردهوه دنیا یانەدایە كە باسمان كردن، لەگەڵ سەرنج دان لەو هەموو
 جوۆرە فرمانانەو صەلاح و سازبوونی كار و فرمانەكانی دواپۆژو پێكخستنیان،
 بەشیوەیهك ئەگەر پرسیار كرا لە (فەقەت) لەبارەیی یەكێك لەو واتایانە كە
 باس كرا، تەنانهت ئەگەر پێرسن دەربارەیی ئیخلاص، یان پشت بەستن بە
 خودا، یان چۆنیەتی خوێاراستن لەپرا، ئەو فەقەكە لەو ئەمەدانەو
 دەووستێت، كە دەشزانێت زانستی ئەمانە فەرزی عەینە و، ئەگەر
 كەمتەر خەمیشی بەرامبەر بكرێت ئەوا دەبێتە هۆی لە ناوچونیان لە دواپۆژدا،
 بەلام ئەگەر لەهەمان (فەقیه) دەربارەیی (لیعان و ظیهار و پێشكەوتن و
 تیرەندازی) .. پرسیار بكەیت، ئەوا چەندین بەرگی گەورەیی كێبێت بۆ پردهكاتهوه
 و، لق و پۆی زۆری ئی دەكاتهوه، ئەوێندە بەوردیبینی وەلام دەداتەوه،
 سەیرەكەیت هەموو دنیا كۆتایی پێ دێت، لەوانەیی پێویستت بە یەكێ لەو
 ئەگەرانی نەبێت، (كە ئەوان نوسیویانە و دایان ناوه و فتوایان لەسەر داوه) وە
 ئەگەر پێویستیشیان پێی هەبێت، خو شارەكە كەسێكی وای تیا دەبێت كە
 وەلامیان بداتەوه، ئیتر ئەو هەموو خەرجی و ماندوو بوونەیشی بۆ دەگەرێتەوه،
 كە شەوو رۆژ و بەردەوام خوێ ماندوودەكات و لەبەری دەكات و بەدەرس
 دەبێتەوه و خەلكی ئی فێر دەكات، بەلام هێشتا غافلە لە زانیینی ئەوێ كە بۆ
 خودی خوێشی زۆر بایە خدارو گرنگە.

ئەگەر بىشلىن بۇچى وادەكەيت؟ دەلىت:

بۆيە خۆمم بەم بابەتە شەرىئەت (مەسائىلە فىقھىيە) ۋە خەرىك كىردوۋە،
چۈنكى ئەمە زانىنى دىنە ۋە فەرزى كىفایەيە، دەلىت كەسانىك پىي ھەلبىستىن
تا لە كۆل باقىەكەي بىكەۋىتەۋە.

بەم شىۋەيە بەم عوزر ۋە بەھانەي دەھىيىتەۋە فىل لە خۆشى دەكات ۋ،
سەرلە خەلىكىش دەشۋىتەت.

(ۋاتە: بايەخ ۋ گىرىكى زىاتر دەدات بە زانىنىك كە فەرزى كىفایەيە، لەو
زانستىيەي كە بۇ خۆي ۋ خەلىكى تىرىش فەرزى عەينە، كە عىلمى ئاخىرەتە)
مىرۋى زىرەك دەزانىت: ئەگەر مەبەستى جى بەجى كىردى ئەمە فرمانەيت كە
پىۋىستە پىي ھەلبىستىت، بۇ ئەمە زانستىيەي كە فەرزى كىفایەيە، دەي
دەبۋايە فەرزى عەينەكەي لى پىش بىخستايە، بەلكو ئەمە زۆر لە فەرزە
كىفایەكانى لەسەر پىش خستوۋە، زۆر شار ھەيە جگە لە (ئەھلى ذىممە)
دىكتورىكى تىي نىيە، خۇ شەھادەتلىن دروست نىيە لەمە بابەتەنەي لە
ئەھكامى (فىقھە) دا پەيۋەندى بەشايەتلى دىكتور ۋە ھەيە.

كەچى نايىنىن كەسك خۆي پىۋە خەرىك بىكات، بەلام كى بىكى ۋ
گەلەكۆمە دەكەن لەسەر فەرزى عىلمى (فىقھە) بە تاپىتەت پىرسە جى
ناكۆكەكان ۋ جەدەلىيەكان (كە بە بەلگە خەسەمەكانىيە پى بى دەنگ دەكەن)
ئەۋەندە فتۋاى زۆرىان لەسەر دراۋە، لەمە فەقھانەي كە سەرقانن بە
فتۋادانەۋە، ۋەلامى رىۋادەكان دەدەنەۋە، خۆزگە دەمزانى چۆن فۇقەھاي
ئىسلام پىگە بە خۇيان دەدەن كە خۇيان سەرقانن ئەمە بابەتەنە بىكەن، كە
زانىۋىشيانە فەرزى كىفایەيە ۋ، كەسانىكى زۆرىش پىي ھەلبىستىن، لەگەل
ئەۋەشدا كەمەرخەمى تەۋاۋ بىكەن لەمە زانستەنەي كە كەس خەمى لى
نەخۋاردوۋە؟!

ئايا ھۆكارتك ھەيە كە نامانزانىيىت؟

دياره خو خەرىك كردن بە زانستى تەندروستى(لەوكتەدا) بە ئاسانى
نايگەيەنيت بەوھى كەسەرپەرشتىارى ئەوقاف و وەھىت نامەكان و، ھەلگرتنى
مائى ھەتيوو چۈنە سەر كورسى قەزاوھت و حكومەتى دەسبەكەويت، وە پيش
بەكەويت بەسەر ھاوپرازەكانىدا و زالىش بىت بەسەر نەيارانىدا.

بەپراستى ئەمە زۆر دوورە و كارتكى بى نامانجە! بەداخەوھ زانستى دىنى
پېچرايەوھو ئاسارشى نەما، بەھۆى عولەماى سوونەوھ كە راستىەكانيان
شېواندوھ (بابەتەكانيان تېكەل كىردوھ، كە باطيل و پوچەكانيان بەشېوھى
راستىەكان خستۆتە بەر چاۋ) ئەبى داۋاى يارمەتى لە خودا بەكەين، پەنا تەنھا
بەو بەرىن، كە لەم غرورو سەر كەشېە بمانپارتىت، كە مايەى تورەبون و
قەھرى پەرەردگارە و، شەيتانىش بە خۇيان بى دەكەنن.

لەكاتى خۇيدا زانايانى(عيلى ظاھىر) دانيان دەنا بە رىز و فەزلى
زانايانى(عيلى باطين) و خاوھن دلە زىندوھكاندا:

ئىمامى شافىعى خوداى ئى رازى بىت، لە بەينى دوو دەستەى(شەيبانى
پراعى) دا دادەنىشت^(۱) وەك چۆن مىنداللىك لە قوتابخانەكەى دادەنىشيت، وە
پرسىارى ئى دەكرد لەو بابەت و فرمانانە جى بكات،

---

(۱) شەيبانى شوان: يەكېكە لە ئەولياء و عارفە بەناوبانگەكان، حاكىمى زەھەبى
فەرەموويەتى: شەيبانى پراعى: عەبدىكى صالحي زاھىدە، بەردەوام خۇى تەرخان
كىردوھ بۆ بەندايەتى خوا، أبونعيم باسى كەرامەتېكى دەگېرپتەوھو دەفەرەموت:
شەيبان ئەگەر ئىحتلامى ببوايە و ئاۋى لائەبوايە، داۋاى دەكرد و ھەورئ
دەھات، داي دەپۆشيت و بەبارانەكەيشى خۇى دەشۆرد، كە دەشچوو بۆ
جومعە، ھىللىكى بەدەورى ئازەلەكەيدا دەكېشا، ھەتا دەھاتەوھ ھىچ يەكلى لەو
مەرپو مالائە سنورى ھىللەكەيان نەدەبەزانە، زوبەيدىش دەفەرەموت: لە مىصردا
وہفاتی كىردوھ، لە نرىك زاناي گەورە(موزەنى) دا بەخاك سپىراوھ.
ھەرۋەھامەناۋى لە(طبقات)كەيداباسى كىردوھ(ابن سينا)ى بەناوبانگىش پوى

پښان دهووت:چۆن دهېن نمونه ی وهك تۆ پرسپار له م كابرآ دهشته كيبه
بكات؟!

نه يفه رموو: إِنَّ هَذَا وَفَّقَ لِمَا عَلِمْنَا^(۱) واته:

(نه وهی ئیمه فیری بووین، یان لی غافل بووین، شه بیان خودا ته ووفیقی
داوه و له خوۍ دا چی به چی کردوه). [واته: په رده ی له سه ر لادراوه،
زانپاربه کانی نه و متمانه پښ کراوه و دښایي ده به خشت]^(۲)
هه روه ها نه حمه دی کورۍ حه نبل و یه حیای کورۍ مو عین ده چونه
زبارته مه عروفي که رخی که له عیلمی زاهیردا نه ده گه یشته وه به ماندا، که چی
نه مان پرسپاریشیان لښ ده کرد^(۳) نه گه روانی یه چۆن له وه لامي

نوسینکی تایبه تی لښ کردوه. که نه یشی دیوه. بنواړه: إتحاف السادة
المتقين (۱/۱۷۲)...

(۱) قوت القلوب (۱/۱۵۸) وفي نسخة أخرى (أغفلناه) بدل (علمناه)

(۲) نیمامی زه هه بی سه لماندوویه تی که هه زه تی شافیعی و نه حمه دی کورۍ حه نبل
کۆبونه ته وه له خزمه تیداو شیخی گه وره له فتوحاتی مه کی دا (قُدَس سِرُّ) باس له وه
ده کات پرسپاریان له شه بیان کردوه ده رباری زه کاتی مه پ؟

فه رمووی له سه ر مه زه به بی ئیمه یان مه زه به بی خۆتان، چونکه له مه زه به بی ئیمه دا
هه موو شتیک هی خودایه که س مولکی نی یه تا زه کاتی لښ بدات، چونکه (نابښ هیچی
بښ و هیچی لا بمینیتته وه) وه، له سه ر مه زه به بی نیوه ش له هه موو چل سه رتک ده بښ
سه رتک بدات، وه له باره ی که سیکه وه که له پښچ فه رزه نوښتکی بیرچیت؟ فه رموی:
نه وه دلیکه غافل بووه له خودا، ده بښ هه رپښچ فه رزه که بکاته وه، (نه مه له سه ر
مه زه به بی نه هلی عیرفان) بنواړه: إتحاف (۱/۱۷۱).

(۳) بنواړه: قوت القلوب ۱/۱۵۸. وه خاوه نی قوت القلوب ده فه رموت: عبدالله کورۍ
نه حمه دی کورۍ حه نبل فه رمویه تی: و وتم نه ی باوکه بیستومه تۆ ده چیت بۆ
لای مه عروفي که رخی، نایا هه دیسکی لای بووه لښ وه رگریت؟ فه رمووی کورم:

پرسیارێکدا که عەرزى پێغەمبەریان کرد(ﷺ) چى بکەین ئەگەر پێشەاتن
پوویداکە لە قورئان و سوننەتدا حوکمەکیمان دەست نەدەکەوت؟
فەرموى(ﷺ):

((سَلُّوا الصَّالِحِينَ وَاجْعَلُوهُ شُورَى بَيْنَهُمْ))^(۱) واتە:

(پرسیار لە صالح و تەقواکاران بکەن کۆیان بکەنەووە بەپراویژ لەگەڵ
یەکتەری دا با پرایەك دەربەربن و بەگوێیان بکەن). بۆیە ووتراوە:
زانایانی عیلمی ظاهیر، زینەت و جوانی موێک و دەستەلاتی سەر زەوین، وە

(كَانَ عِنْدَهُ رَأْسُ الْأَمْرِ، تَقْوَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ... ئەوێ لای ئەو تەقوای خودایە،
کە لەسەر و هەموو شتێکەوویە، شەعرانی لە (الأجوبة المرضية) دا لە (عیززی
کوری عبدالسلام) هەو دەیگێرتتەو:

کە ئەوێ بۆ ئەوان چى بەجى دەیت لە خەوارىق و کەرەمات بۆ هیچ زانایەکی تر
پووی نەداوە، کە لەسەرەتاوە ئینکاری عیلمی تەسەووفی دەکرد، تا کۆبوویەو
لەگەڵ شیخ أبی الحسن شاذلی دا وراستی بۆ دەرکەوت.

وە ئیمام الحرمین یش لە پێشەو ئینکاری دەکردن، تا راستی بۆ دەرکەوت. لە
پاشان شەعرانی دەفەرموویت: ئیمام ئەحمەد ئەگەر شتێکی لى بگیرایە،
پرسیاری لە ئەبو حەمزەى بەغدادی دەکرد، ئەیفەرموو: لەم مەسنەلەدا تۆ چى
دەتیت ئەى صوفى؟ لیکدانەوێ ئەوێ وەرەگرت. هەر وەها(إِبْنُ سُرَيْج) دەچوو
بۆ خزمەتی (شیخ جونهیدو شبلې) و ئەیفەرموو:

زۆر سوودو عیلمی تایبەتیم لەوانە وەرگرتووە کە لە کەسى ترمان وەرەنەدەگرت.
بۆ زیادەى ئەم بابەتە بنواری: إتحاف (۱/۱۷۲).

(۱) رواه ابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله (۱۶/۲) بلفظ: إجمَعُوا لَهُ الْعَابِدِينَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ، وَاجْعَلُوهُ شُورَى بَيْنَكُمْ ، وَلَا تَقْضُوا فِيهِ بِرَأْيِ وَاحِدٍ، وَلَفْظُ الْمَصْنَفِ عِنْدَ
صَاحِبِ الْقَوْت (۱/۱۵۸) وَرَوَى الْخَطِيبُ فِي (الْفَقِيهِ وَالْمُتَفَقِّهِ) (۱۱۵۴) نَحْوَهُ كَذَاكَ.

زانایانی عیلمی باطنیش زینەت و جوانی ئاسمانەکان و مەلەکوئی خودان.^(۱)

حەزەتی جۆنەید(پەرحمەتی خودای ئی بیت) فەرموویەتی:-

(سەرپی سەقەطی) کە شیخی منە فەرمووی:

ئەگەر لای من هەڵسایت لە گەڵ کێدا دادەنیشیت؟

ووتم: لە گەڵ موحاسیبی، فەرمووی: بەئێ، لە عیلم و ئەدەبی ئەو وەرگیرە،

واز لە باس و خوداسەکانی بێنە، [لەسەر عیلمی کەلام و پەردانەووی

موتەکەلیمین] لە پاشان کە پۆیشتەم گوێم ئی بوو کە فەرمووی:

خودا بتگێڕێ بەخاوەنی فەرمودەو صۆفیش بیت لە پائیدا، ئەک صۆفی

بیت و ئەهلی حەسیش بیت لە پائیدا^(۲)

هێما دەکات بەووی کە هەرکەسێک شارەزابوو لە فەرموودەکان و،

زانستەکانی وەرگرت لە پاشان بوو بە صۆفی، ئەو کەسێکی سەرفرازە، بەلام

کەسێک لە پیش ئەووی بێتە زانا خۆی کردە صۆفی، ئەو خۆی هاوێشتۆتە

مەترسیەکی گەورەو.

ئەگەر پرسیارت کرد:

کەواتە بۆچی عیلمی کەلام و فەلسەفە لەبەشی زانستەکان دایان

ئەنێت، کەچی پوینشی دەکەیتەو کە ئەو دوانە زەم کراون یان پەسەند

کراون نین؟

کەواتە بزانه:

کورتەیی ئەووی کە عیلمی کەلام دەگیرتەو، لەو بەلگانەی کە سوودیان

ئەو بێنێت، قورئانەو ئەخبارو فەرموودەکانە، ئەووی لە دوو سەرچاوەیە

---

(۱) قوت القلوب (۱/۱۵۷)

(۲) قوت القلوب (۱/۱۵۸)

دەرچوو، ئەوە یان دەبێتە قسە بەزۆردانێکی نەشیاو، لەو داھێنراوە خراپانە یە
 کە لە پاشان دێنەووە سەریان، یان دەبێتە دەمەقائێ و بەرەبەرەکانی یەکتەری
 کە ھەربە کە باسی ئەو تاقمانە دەکات، کە کەوتنەتە پای جیاواز و بە
 نوسراوەکانیان ئەوئەندە تر قسەکان درێژ دەکەنەووە، کە زۆرەیان بێ ھودەو
 پوچەلن و، وەکو وپراوەکردن وایە، کە سروشتی مرۆف نەفرەتی ئی دەکات و
 حەزناکات گۆی بیستی ئەو کاوێژکارانە بێتەووە...

وہ ھەندیکیان، پۆچونە لە بابەتیکدا کە ھیچ پەیوەندیەکی بە دینەوہ
 نییەو، لە چەرخ یەکەم دا ھەرگیز باسیشیان لێوئەنەکراوە، ھەرکەس لەو
 مەسەلانە بکۆلایەتەووەو قوول بۆی داچواوہ، بە بیدعەکاریان ئەژمار دەکەرد،
 بەلام ئیستا حوکمی ئەم جۆرە باس کردنانە گۆپراوە، چونکە ھەندیک بیدعە ی
 گەورەتر پەیدا بووە، کە لە ئەصلی دەقەکانی قورئان و فەرمودە لات دەدات،
 وە دەتەن بەلای جۆریکی تر لە واتادا، کە لەفزەکە بە زەرورەت و ناچاری ئەو
 واتایە دەگەییەنیت، وەھەندیک تریش پەیدا بوون بۆ ئەو شوپەو گومانانە ی
 دروستیان کردووە، گەراون و بەلگەیان بۆ تاشیوہو، نوسراوو دانراوی
 تاییەتیان بۆ پێکخستووہ و بۆ داناوہ، کە خەلکی دەیانخوێنیتەووە، ئەمەش وای
 کرد ئەوہ ی لە پێشەوہ پێگە نەدەدرا باسیان لێوئەبکریت، بە حوکمی زەرورەت
 پێگابدریت کە باسیان ئی بکریت، بەلکو ھانی زانایانیش بدریت وەک فەرز ی
 کیفایە ی ئی ھاتووہ.

بەو ئەندازە ی کە پوہپو ی بیدعەکاران بێتەووەو بەر پەرچیان بداتەووە،
 ئەگەر ئەوان سووریوون لەسەر بانگەشە بۆ بیدعەکەیان.

ئەمەش تا سنووریکی دیاری کراو کە لە سەرباسی ئایندەدا پشت بە خودا
 دێنەووە سەری .

دەربارەى فەلسەفە:

فەلسەفە بۇ خۆى زانستىكى سەرەخۆنىيە، بەلكو چواربەشى ھەيە:

يەكەميان: ئەندازىيەى و ژمىريەى،

كە ھەردووكيان رڭگەيان پڭ دراوہ و موباحن، قەدەغەنەكراون، مەگەر بۇ كەسك سنوورى زانستەكە بېزىتت و، سەر لە زانستى تى خراپەوہ دەريكات. چونكە زۆرەى ئەوہى كە بە فيعلى ئەوكارانە دەكەن، لىي دەرچوون و لە بىدعەوہ ئالاون، كەواتە بۆيە پىويستە ئەوہى عەقىدەى لاوازە دەپ بپارتىزىت لىي، ئەمەش لەبەر ئەصلى عىلمەكە نىيە، بەلكو لەبەر ئەوہىيە كە توشى بىدعە نەيىت، وەك چۆن مندائىك لەسەر كە نارى روبرىك دەپارتىزىت، لە ترسى ئەوہى نەوہكو بكەوتتە ناو روبرەكەوہ، يان تازە موسولمان بوويەك دەپارتىزىت لەوہى تىكەلى كافرەكان بكات، تا زيان لە عەقىدەكەى نەدەن، تەننەت زانايەكىش كە عەقىدەكەيشى بەھىزىت باشتەر وايە بۆى كە تىكەلىيان نەكات.

دووھەم: لۆزىك و ژىريى:

ئەوہش باس و بابەتىكە لەسەر شىوہكانى ھىنانەوہى بەلگەو، مەرجهكانى و جۆرى تارىف و پىناسەكان و مەرجهكانيان، كە ھەردووكيان لە ناوہرۆكى عىلى كەلامدا جىگەيان دەيىتەوہ.

سئىيەم: ئىلاھىيات:

كە باس كردنە لە زاتى خوداو صىفەتەكانى(سبحانە و تعالى) ئەمەش بەيوەندارە بە زانستى كەلامەوہ.

فەيلەسوفەكان بەشىوہىيەكى سەرەخۆ و زانستىكى جىاواز باسيان نەكردوہ، بەلكو ھەندىك مەزھەبى تىران پىوہ لكاندوہ، كە ھەندىكيان كوفرەو

هەندىكىشىيان بىدعەيە. وەك چۆن كەنار گرتنى موعتەزىلەكان بۆ خۆى زانستىكى سەرەخۆ نىيە، چونكە ھەنگرەكانى كۆمەننى لە زانا موعتەكەللىمەكانن، ئەوانىش كە ئەھلى باس و تېپامانن، كەچەندىن مەزھەبى پوچەلىيان نى جىابۆتەو، فەلسەفەيش ھەرىەوشىوئەيە.

چوارەم: طەبىئىيەكان(سروشتىيەكان):

ھەندىك زانستى سروسىتى ھەيە ھەر لە بنەماو ېتچەوانەى شەرع و دىنى راستەقىيەنەيە، كەواتە ئەوانە بە جەھل ئەژمار دەكرىن، نەك بە زانست و بەشەكانى زانست، تا لەو پىزەدا جىگايان بكرتەو، وە ھەندىكىشىيان باسەكەيان چىر كىردۆتەو لە سەر صىفەتى تەن و لاشەكان و تايبەت مەندىيەكانيان، وە چۆنىيەتى گۆپان و ھەنگوپان بەسەرياندا.

سەرنجدانى ئەمانىش بۆ لاشەى مرقوف، وەك توپىزىنەوئەى پىزىشكەكان وايە، ئەوئەندە ھەيە دىكتۆر بە تايبەتى كە سەيرى لاشەكەى دەكات، لە پوى نەخۆشى و تەندروسىتىيەوئەيە، بەلام سروسىتىيەكان سەيرى تەواوى جەستەى مرقوف دەكەن لەپوى گۆپان و جۆلەكردنەو، ئەوئەندە ھەيە سەيركردنى پىزىشكى بەكەلك ترە، چونكە ئەو لاشەيە پىپوسىتى پىيەتى، بەلام زانستەكانيان كە پەيوەندى بە بابەتە سروسىتىيەكانەو ھەيە پىپوسىتيان پىيى نىيە.

دەركەوت كە عىلمى كەلام بۆتە يەكلىك لەو ھونەرە زانستىيەنى كە فېرېوونى فەرزى كىفایەيە، تا ببىتە پاسەوانى دلى نەخوئىندەوارەكان، لەوئەى توشى خەيال و گومانى بىدعەچىيەكان بىن، لەو كاتەو كە بىدعە پەرەى سەندو زەق بووئەو، ئەم ھەنگوپانەش رویداو لەسەر پىپوسىتى فېرېوونى عىلمى كەلام، وەك چۆن لەم دوايىيەدا بۆ سەفەرى حەج پىپوسىت بوو كە پاسەوان و خالى نىشكگرتن و حىراسەت دىارى بكرىت، بەھۆى پەيدا بوونى جەردەو ستمى عەرەبەكان لە رىنگەدا، خۆ ئەگەر عەرەبەكان وازيان لە دەستدرىژى

سەر کاروانه حاجیه کان بهینایه، ئەو کاته به کرێ گرتنی پاسهوان، نه ده بوو به یه کێک له مهرجه کانی پێگهی چه ج کردن.

ههروهها نه گهر بیدعه کارانیش واز له وپاوه و گومانه پوچه نه کانیاں بهین، ئەو کاته پێوست به عیلمیکی تر نه ده بوو زیاد له وهی که له چه رخی نه صحابی کیرام دا پێوست بووه (خودایان ئی پازی بن).

که واته زانای عیلمی که لام له پروانگهی دینه وه با سنووری خۆی بزانی، شوین و جیگای ئەو وهك ئەو پاسهوانه وایه که له پێگهی چه ج دا دانراوه، ئەگهر کاره کهی ته نهاو ته نها بۆ چه راست بیت، ئیتر ناوی له پیزی حاجیاندا ده سێتته وه، زانای ئەهلی که لامیش: ئەگهر ته نها خۆی ساغ کرده وه بۆ دهرده شه و ده مه قانی و به ره لهستی کردن و، هیچ کاتیکی خۆی نه ده دا به گرتنه بهری پێگهی ئاخیرهت، وه خۆی خه ریک نه ده کرد به بایه خدان و چاکسازی له دنی دا، ئەو کاته هه رگیز له پیزی زانایانی دین ناژمێریت، چونکه ئەو کاته ئەم زانا (موته که للیمه) ته نها عه قیده کهی ماوه ته وه، که عه وامه ئاساییه کهش هاو به شه له گه ئی دا (ئیتر هیچ رۆئیکی چاکسازی دینی بۆ خۆی و خه ئکی نه بینوه) چونکه شاره زایی له (عیلمی که لامدا) به شیکه له و کرده وانهی په یوه نندیان به پوا له تی دڵ و زوبانه وه هه یه، ته نها نه وه نده جیا وازیان له گه ئ که سێکی ئاسایی دا هه یه، که ئەمانه توانای باس و دهرده شه و ده مه قاله و پاسه وانیان هه یه و نه وان نییانه...

به لام زانستی (مَعْرِفَةُ اللَّهِ)، وه ناسینی صیفات و ئەفعاله کانی په روه ردگار، وه هه موو ئەو حا له تانه ی هیمامان پێ کردن له عیلمی موکاشه فهدا، هیچیان به هو ی زانستی که لامه وه ده ست ناکه ون، به ئکو عیلمی که لام خه ریکه بلین ده بیته کۆسپ و پێگر و په رده له و میانه دا، وه گه یشتن به پێگای ئاخیره تیش ته نها له پێگهی هه وڵ و جهاد ۱ خۆ ماندو کردنه وه یه، که خودای گه ور ۱

کردوبه تی به سهره تايه ك بۆر ئنومايى ئاده ميبه كان وهك فهرموبه تی:

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ العنكبوت ٦٩.

واته: (ئەوانەى تىكۆشاۋن لەرېگەى ئىمە و لە پىناۋى ئىمەدا، ئەوا ئىمە

رېنوماي رېگەى خىريان دەكەين.)

ئەگەر ووتت:

بەراستى زاناى (موتكەللىم) ت دابەزانده ئەو ئاستەى كە تەنھا بىرو باوهرى
عهوام دەپارزىت لە گومان دروستكردنى بىدعهجى يەكان . وهك چۆن
پىناسەى پاسەوانە ئىشك گرەكانت بەوهكرد: كە تەنھا پارزەرېكن بۆ بەرگ و
خۇراكى كاروانىهكانى رېگای هەج، لە دەستى تالانچىتى عەرەبەكان، وه ئاستى
فەقېهەكانت دابەزانده ئەوھى: كە تەنھا پارزەرېكى ياساكانن، كە بەھۆيانەوھ
دەستەلاتدارى و لات دەست درىزى و دوژمنكارى ھەندىك لەسەر ھەندىك
ئەرەوئىتەوھ، ئەمەش دوو پلەى تايبەتىن كەتۆ داتبەزانددوون، ئەم دوو
پلەيش كە دابەزىون رو لە زانستى دىن دەكەن، وهك پلەى زانستى ئاينت
دابەزاندىت ئاوايە، چونكە زانايانى ئوممەتى ئىسلام كە بەناوبانگن بە فەزلى و
گەورەيى، ئەوانە فوقەھاو مەوتەكەللىمەكانن(زانايانى عىلمى كەلام) ئەوانەش
لە لای خودا لە ھەموو كەس لە پىشتەرن، ئىتر چۆن پلەكانيان ئەوھەندە نزم
دەكرېتەوھ بۆ ئەو ئاستە نزمەو. ئەم نزمىيەش بخرىتە پال زانستى ئاينەوھ؟

لەوھلامدا بزانه:

ئەگەر كەسېك حەق و راستى بەھۆى پياوھكانەوھ ناسى، ئەوھ تاماۋە لە
گىژاۋى گومرايىدا دەخولتەوھ، تۆ پىۋىستە لە سەرەتاۋە حەق و راستى
بناسىت و بزانت، لە پاشان ئەگەر سالىكى رېبازى راستى بيت، ئەھلى
حەققىش دەناسىت. وھ ئەگەر قايل بويت بە تەقلىدو شوپن كەوتن و سەرئىچ
دانى ئەو كەسانەى كە لەناو خەلكدا ناوبانگى پلە بەرزىيان بۆلۆتەوھ، ئەوا

خۆت بېناگا مەكە لە صەحابە و پلە و پایەى بەرزىان « خۆ ھەموو ئەو زانا و فوqە ھاو زانايانى عىلمى كەلامەى كە باس لە بەرزى پلە و پایەيان دەكەيت(كە بۆچى نزم كراونەتەو) ھەموويان كۆكن لەسەر ئەوەى كە كەس ناتوانىت بگاتە ئاستى بەرزى ئەوان، يان تۆزى پنگەيشيان بگرتتەو، دەى خۆ پيشكەوتنى ئەوان بەھۆى عىلمى كەلام و فيقھەو نەبوو، بەلكو بەھۆى عىلمى ناخىرەت و گرتنە بەرى پىگا سەختەكەى بوو.

گەورەبى حەزرتى ئەبوبەكر(بەسەر ھەموو ئوممەتدا) بە زۆرى نوێژكردن و بەرپۆژوبونى زۆرەو نەبوو، وەبەھۆى زۆرى رپوايەتى فەرمودە و قسەو فتوايشەو نەبوو، بەلكو بەھۆى شتىكەو بوو كە خراوتە ناو دلپەو، وەك چۆن گەورەى ئادەمىزاد شاىەتى بۆ داو.^(۱)

كەواتە با سووربونت لەسەر ئەوەبىت كە بەدواى ئەو سىپرەدا بگەرپىت، ئەوەبە گەوھەرى بەھادارو دۆررى شاراو، واز لەو بىنە كە زۆرەى خەلكى يەك دەنگ بووبن لەسەر گەورەبى و مەزنى كەسىكى تايبەتى، لەبەر چەند خواست وھۆكارىكى پواڵەتى كە باسەكە درێژدەكاتەو ئەگەر پونترى بكەينەو.

---

(۱) قال الحافظ العراقي: أخرجه الترمذي الحكيم في ((نواد الأصول)) (۳۱) من قول أبي بكر بن عبدالله المزني: إحياء علوم الدين: طبقة دار الأرقم بيروت. تحقيق: د عبدالله الخالدي، وقال الزبيدي في شرح الأحياء: قلت ولفظ الحكيم: ما فضل أبو بكر بكثرة الصلاة، ولا بكثرة صيام، ولكن بسرّ وقر في صدره. وبكر بن عبدالله المزني ثقة، سمع من ابن عباس وابن عمرو عنه سليمان التميمي، ومبارك، وخلف، توفي سنة ۱۸۰هـ وعزاه ابن القيم إلى أبي بكر بن عياش من قوله: ولفظه: ما سبقكم أبو بكر بكثرة صوم ولا صلاة، ولكن بشئ وقر في قلبه. قال: وهذا موضع المثل المشهور: من لي بمثل سيرك المذل تمشى رويدا وتجي بالأول أورد ذلك في أفضلية العلم، والصدّيق أفضل الأمة ومعلوم أن فيهم من هو أكثر عملا وحجا وصوما وقراءة. إتحاف (۱۸۷/۱)

کاتیک پیغه مبهەر (ﷺ) رۆحی کیشرا، هه زاران سه حابهی ئی به جی ما (خودایان ئی رازی بیئت) هه موو زانا بوون به خودا، عالی ره بانی بوون، پیغه مبهەر (ﷺ) تاریفی زۆری ده کردن که سیکیشیان تیدا نه بوو که هونهری که لام و زانستی زانایانی نهو بواره بزانیئت، که سیکیش له وان خۆی نه خسته سهر کورسی فتوادانه وه له بارهی عیلمی که لاهه وه مه گهر نهو ده پانزه پیاوه نه بیئت.^(۱)

عه بدوئلای کوپی عومه ر (ره زای خودایان ئی بیئت) له وانه بوو، نه گهر بوو فتوادان پرسیارتیکی ئی بکرایه: نه یفه رموو پی: برۆ بۆلای نهو نه میره ی کاروباری خه لکی گرتۆته نه ستۆ، نه م پرسیارهش بخه ره گهر دنی نه وه وه^(۲) هیتا به وه ی که فتوادان بوو روداوو نه حکامه کان به شیکن له نه حکامی دهسته لات و ویلایه ت.

کاتیک چه زره تی عومه ر وه فاتی کرد، عه بدوئلای کوپی مه سعود فه رموی: نه و نۆ له سه ر ده ی زانست مرد، وتیان پیی چۆن وا ده لیت، گه وره یانی نه صحابیش هیتا له ناومانندان؟! فه رمووی: مه به ستم زانستی فتواو نه حکامه کان نییه، به لکو مه به ستم عیلم به خودایه (العِلْمُ بِاللّٰهِ سُبْحَانَهُ)^(۳) ئایا وا ده بینیت که مه به سستی هونهری قسه کردن و ده مه قانی و ده رده شه کردن

---

(۱) نه وانه ی فتوایان ده دا له سه حابه کان: چوار خوله فای نیسلام و معادی کوپی جه به ل و عه بدوئلای کوپی مه سعود، عه ممار و عه بدوئلای کوپی عه باس و زه یدی کوپی ثابت و نه نه سی کوپی که عب و عه بدولره حمانی کوپی عه وف و حوزه یفه و أبو موسای نه شعهری و سلمان ی فارسی و چه زره تی عائیشه خویان

ئی رازی بیئت. إتحاف (۱/۱۸۸)

(۲) قوت القلوب (۱/۱۳۱).

(۳) قوت القلوب (۱/۱۳۹). و بنحوه رواه الطبرانی في (المعجم الكبير) (۹/۱۶۳)

بووه؟ كه واته بۆچی ئیستاش سورنابیت له سهرده سخستی ئه و عیلمه ی كه به مردنی هه زه رته ی عومه رنۆ به شی به ووتیت، (كه عیلمی له دوننی یه) هه ر ئه و بوو كه ده رگای قسه و گومان دروست كردن و جه ده لی داخست و به داره كه ی (دو پره كه ی) له (سه بیغی) دا كاتیک پرسیم یاری نایه تیگی كرد، كه به پو له ت یه کیان نه ده گه رته وه له گه ل نایه ت و فه رموده یه کی تری خودای (عَزَّوَجَلَّ) دا، له پاشان دوری خسته وه و فرمانیشی دا خه لکی لیتی دو ربكه ونه وه.^(۱)

وه لامي ئه و قسه یشت كه ده لیت:

فه قیه و زانیانی عیلمی كه لام له هه موو كه س به ناوبانگ ترن له عیلمی زانست دا، بزانه ئه و فه زله ی له لای خودا وه ده ستیان ده كه ویت شتیكه و، ئه وه ش كه له ناو خه لكدای شۆره ت پهیدا ده كه ن شتیگی تره.

ناوبانگی نه بوبه كری صدیقی به هۆی خه لافه ته وه بوو، به لام فه زل و پله به رزی لای خودا به هۆی ئه و سپرو نه یی یه وه بوو كه خرایه ناو سینه یه وه.

ناوبانگی هه زه رته ی عومه ر (خودای ئی پازی بێ) به سیاسه ته وه بوو، به لام فه زل و مه زنی ئه و زاته به وه بوو كه عیلمی خودایی هه بوو (عَالِمٌ بِاللّٰهِ) بوو، كه به وه فات كردنی نۆ له سه ر ده ی زانست له ده ست چوو، هه روه ها گه و ره ییه كه ی به و نی یه ته پا كه یه وه بوو، كه مه به ستی نزیك بوونه وه بوو له خودا، به هۆی خه لافه ت و دادوه ری و سۆزو مه پره بانیه كانی بۆ ژێر ده سته كه ی، كه ئه مه ش فرمانیگی شاره ویه و په یوه ندی به سپری ئیمانه وه هه یه.

به لام پاشماوه ی كرده وه ناشكرا كانی وا گومان ده كرتت كه له كه سیگی دونیا و یسته وه ده رچوو بیت، كه به دوا ی جاه و ناو و شۆره تدا بگه رتت و هه ز له

---

(۱) (صبغ) عاده تی وابوو پرسیم یاری له و بابه تانه ده كرد كه چهند واتاو مانابه کیان هه لده گرت واته (موت هه شابهاتی قورنان) بنواپه: (الدارمی فی سُننه) (۱۴۶))

ناوبانگ بکات، کهواته نهوهی که بهرهو تیاچونی دهبات شوهرت و ناوبانگه کهیه، فهزلهکهشی لهوهدايه که خاوهنی نهو(سیرره)یه که جگه له خودا کهس به حالی نازانیت.

کهواته فوقههاو زانایانی عیلمی کهلام، وهك خولهفا و قازیهکان و زاناکان وان، ئەمانیش چەند بەشیکن: هه‌یانه له فتواو فیرون و فیترکردنی زانستدا، ته‌ها مه‌به‌ستیان په‌زامه‌ندی خوداو به‌رگری کردن بووه له پښگای خوداناسی، به‌بن مه‌به‌ستی خو ده‌رخستن و پیاکاری.

ئه‌وانه شایسته‌ن له ژڼر سایه‌ی په‌زامه‌ندی خودادا بن، فه‌زلیشیان لای خودایه، چونکه کار به‌زانسته‌کانیان ده‌که‌ن، وه مه‌به‌ستیشیان له فتواو سه‌رنجه‌کانیان ته‌ها په‌زامه‌ندی خودا بووه.

به‌پراستی هه‌موو زانستیک به‌کارو کردار ده‌ژمێریت، چونکه کاریکه به‌هوی هه‌ول و فیرونه‌وه که‌سب کراوه، به‌لام هه‌موو کردارێک به‌ عیلم و زانست نه‌ناسراوه^(۱)

دکتۆریش به‌زانینه‌که‌ی ده‌توانیت له خوداوه خوی نزیك بکاته‌وه، له‌و لایه‌وه که له‌به‌ر خودا زانسته‌که‌ی وه‌گه‌په‌خستوووه له لایه‌نی خودایشه‌وه پاداشت وه‌رده‌گرت، سولطانیش کاتیک له به‌ر خودا میانگیری خه‌لک ده‌کات نه‌وه په‌زامه‌ندی خودا ده‌پچریت بۆ خوی و پاداشتی و وه‌رده‌گرت، نه‌ك له‌و لایه‌نه‌وه که زانستی ناینی گرتۆته نه‌ستۆ، که بلای بکاته‌وه و پښی هه‌ستاوه، به‌لکو له‌و پووه وه که به‌پښه‌بردنی کاروباری خه‌لکه‌که‌ی له نه‌ستۆ گرتوووه و مه‌به‌ستی په‌زامه‌ندی په‌روردگار بووه.

---

(۱) چونکه هه‌ندێ کرده‌وه نیه‌تی باش و ئیخلاصی تیا نییه، کهواته ناو نابرت به عیلم: (إتحاف)(۱/۱۹۰)

پونکردنه وهی ئه و به شانهی که خاوه نه که ی پڻ نزیك ده بیته وه له خوداوه (عز و جل) که سی به شن:

۱- زانستی پرووت

(واته: عه مه لی له گه ئدا نه بیته) ئه وه: عیلمی موکاشه فه یه.

۲- کرده وهی پرووت (واته: زانستی له گه ئدا نه بیته) وهك دادپهروه ری
سولطان و پڻکخستنی کاروباری خه لکی به باشی.

۳- ئه وهی که پڻک دیت له عیلم و عه مه ل.

ئه وهش زانستی دابین کردنی پڻگای دواروژه، خاوه نی ئه م زانستی یه . له و
زانایانه ئه ژمیررین که کار به عیلمه که شیان ده که ن.

که واته سهیری خۆت بکه: ئایا له پوژی قیامه تدا له پیر و تاقی ئه وانه ی
که کاریان بو خودا کردووه، یان ئه وانه ی که زانسته که یان بو خودا بووه و
به خودا بووه، (ﷺ)، یان له هه ردوو پیره که دا ده بیت، به شی خۆت له هه ردوو
پیره که ده به یته؟ ئه مه زۆر بایه خدارتره بو تو. له وهی که شوین یه کئ بکه ویت
ته نها له بهر ئه وهی که ناوبانگی ده رکردووه.

خُذْ مَا تَرَاهُ وَدَعْ شَيْئاً سَمِعْتَ بِهِ فِي طُلُعَةِ الشَّمْسِ مَا يُغْنِيكَ عَنْ رُحْلٍ^(۱)
واته:

واز بپڻی له وهی بیستویه ناوی بگرێ به دهستی، بیخی به چاوی
گه ره تاوه ئین، زوحه ل پڻ چاره تیشکی نامپڻی، له تاوی تاوی^(۲)
له سه رو ئه مانه ی شه وه له ژباننامه ی رتبازی فوکه های سه له فی (صالحین)

(۱) دیوان المتنبي بشرح العسکری (۸۱/۳)

(۲) وهرگپراوی به نده (ئه حسه ن) موقتی.

هه‌ندیکیان باس ده‌که‌ین، نه‌وه‌نده که پئی دُنیا بیین نه‌وانه‌ی نیسبه‌تی خۆیان دابیت له مه‌زه‌به‌کانی نه‌وان، زوَلَمیان لی کردوون و قه‌دریان که‌م کردونه‌ته‌وه، به‌پاستی پیشه‌واکان له هه‌موو که‌س توند تر ده‌بنه‌ خه‌صمیان و له قیامه‌تدا رۆبه‌رویان ده‌بنه‌وه، چونکه نه‌و پیشه‌وایانه مه‌به‌ستیان له عیلمه‌که‌یان ته‌ن‌ها ر‌ه‌زامه‌ندی خودا بووه، نه‌وه‌ی لییان بینه‌راوه له نه‌حوال و کرده‌وه‌کانیان، به‌لگه‌یه بۆیان که نه‌مانه زانای عیلمی ئاخیره‌تن، وه‌ک له مه‌ودوا له نیشانه‌کانی زانایانی دواروژدا باسیان ده‌که‌ین، وه به‌پاستی نه‌و پیشه‌وایانه خۆیان یه‌کلا نه‌کردبویه‌وه ته‌ن‌ها بۆ خزمه‌تی فیه‌می (ئیسلامی)، به‌لکو نه‌وانه زۆر به گهرمی خه‌ریکی په‌یدا‌کردنی زانستی بوون له‌سه‌ر دَل (عِلْمُ الْقُلُوب)، وه هه‌میشه چاودێر بوون به‌سه‌ر دَله‌کانیانه‌وه، به‌لام نه‌وه‌ی که سه‌حابه‌کانی لادا، که نه‌توانن نوسراو و دانراویان هه‌بیت و ده‌رس بَلینه‌وه، له‌گه‌ل نه‌وه‌شدا که شاره‌زا و شه‌رع زان و زانستی سه‌ربه‌خۆیان هه‌بووه له فتوادا، نه‌وه‌ی (نه‌مانیشی لادا) و نه‌وه‌ی هه‌مووانی لاداوه، هۆکاره‌کان زانراون و پێوست ناکات بجینه‌ ناویانه‌وه.^(۱) بۆیه ئیمه‌ش لیره‌دا باسی ژباننامه‌و نه‌حوالّی فوقه‌های ئیسلام ده‌که‌ین، که بزانیته نه‌وه‌ی له‌باره‌یانه‌وه ووتومه‌انه، مه‌به‌ستمان ر‌ه‌خه‌و پلارگرتن نی‌یه لییان، به‌لکو تانه‌دانه له‌وانه‌ی وای ده‌گه‌ینن که شوینن که‌وتووی نه‌و پیشه‌وایانه‌ن، نیسبه‌تی خۆیان داوه له مه‌زه‌به‌که‌یان، که‌چی پێچه‌وانه‌ی زانست و ژبان و نه‌حوالّی نه‌وان ده‌جو‌لینه‌وه، نه‌و فوقه‌ها به‌رزانه‌ی که سه‌رکرده‌ی بِن وینه‌و پیشه‌وای فیه‌می ئیسلامین، مه‌به‌ستمان نه‌وانه‌یه که شوینن که‌وتوانیان له هه‌موو لایه‌که‌وه

---

(۱) نه‌صحابی کیرام نه‌وه‌نده‌یان گرنگی به‌ قورئان نه‌دا، نه‌وه‌ک بفه‌وتیت، یان تیکه‌ل بپیت ته‌نانه‌ت پِن‌یان باش نه‌بوو فه‌رموده‌ی پیغه‌مبه‌ریش بنوسرتته‌وه.

زۆرن ئەو پېنج كەسەن: شافىعى، مالىك . ئەبو حەنىفە، ئەحمەدى كۆرى
 حەنبەل، سۇفىيانى سەۋرى^(۱) (رەحمەتى خودايان ئى بىت بەگىشى) ھەربەكەيان
 سەير بىكەيت خوداناس و دونيا نەۋىست و زانا بە علومى ئاخىرەت و فەقىھو
 شارەزا بوون بە بەرژەۋەندىيەكانى خەلكى بوون لە دونياداو، نىيەت پاكىشىيان
 كە تەنھا لە بەرپەزاي خودا كارى فيقەھيان نەنجام داۋە.

ئەۋە پېنج خەسلەتە، بەلام فوقەھاكانى ئەم سەردەمە لەو كۆمەلە
 خەسلەتە تەنھا لە يەككىياندا شوئىيان كەۋتوون، كە ھەۋل و كۆششىيان پرى
 لە وردەكارى و لق و پۇى بابەتە فيقەھىيەكانە، چونكە چوار خەسلەتەكەى تر
 تەنھا بۇ دۋارۋۇز بەكار دىت،

بەلام ئەم خەسلەتە پىنجەمە (كە شارەزايى و وردەكارىيە لە فيقەھا بۇ
 دونيا و دۋارۋۇزىش دەشەت، بەمەرجىك لە پىناۋى خزمەتى ئاخىرەتدا بىت.

بۆيە تەنھا بۇ ئەم بەشەيان چاكىيان ئى كرد بەلاداو ھەۋلىيان بۇ داۋە تالىي
 شارەزا بىن، تەنھا بۇ كار بەرپەزىستى دونياش بەكارىيان ھىناۋە، لەولايشەۋە وا
 دەگەين كە چاو لە كارو كردارەكانى ئەو پىشەۋا بەرزانە دەكەن، بەلام
 تەشەببۇ لىكچۈاندىنى بەم شىۋەيە زۆر دورە لە راستىيەۋە، چۆن دەبى
 فرىشتەكان و ئاسنگەرەن لەگەل يەكدا بەيەك شىۋە بېپۇرىن. كەۋاتە با ئىستا
 بەياني ئەحوالىيان بىكەين، ۋە لەبارەى ئەو چوار خەسلەتەۋە زياتر لەسەريان
 بدوئىن . چونكە زانىارى بەرچاۋەھەيە لە پرى شارەزاييان لە فيقە دا.

---

(۱) ئەۋمەزھەبە بلّاۋە باۋەرپىكراۋەنەى كە ئىستا ماۋنەتەۋە، تەنھا چوار
 مەزھەبەكەيە، مەزھەبى حەزرىتى سۇفىيان ئەۋكەتەش كە ئىمامى غەزالى ئەم
 كىتابەى دانائە شوئىن كەۋتوۋى خۆى ھەبۋە. بەلام دۋاتر نەماۋە، واتا: تا
 سەدەى پىنجەمىش ئەۋمەزھەبە مابوۋ... (۱۹۱/۱) إتحاف السادة المتقين.

باسی ئیمامی شافعی (خودای ئی رازی بیت)

به‌لگه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی به‌راستی عیباده‌تی زۆری کردووه:

ئه‌گێر نه‌وه که شه‌وی ده‌کرد به‌ سێ به‌شه‌وه، سێ یه‌کی بۆ زانست، سێ یه‌کی ش بۆ نوێژ، سێ یه‌کی ش بۆ نوستن.^(۱)

ره‌بیع فه‌رموو یه‌تی: شافعی (ره‌حه‌مه‌تی خودای ئی بێ) له‌ ره‌مه‌زانه‌دا شه‌صت خه‌تمه‌ی قورئانی ده‌کرد، هه‌موو شێ له‌ ناو نوێژدا.^(۲)
بووه‌ی یه‌کی بوو له‌ هاوڕێکانی ده‌لێت، شافعی هه‌موو پۆژێک خه‌تمێکی قورئانی ده‌کرد.^(۳)

هه‌روه‌ها حسین‌ی که‌رابیسی ده‌لێت: چه‌ندین شه‌و له‌گه‌ڵ شافعی دا ده‌مامه‌وه‌ تابه‌یانی (ره‌حه‌مه‌تی خودایان ئی بێ) نزیکه‌ی تا سێ یه‌کی شه‌و نوێژی ده‌کرد، نه‌مه‌دیه‌ینی له‌ په‌نجا ئایه‌ت زیاتر بخوێنێت، ئه‌گه‌ر زیادی بکرایه‌ سه‌د ئایه‌تی ده‌خوێند، ئه‌گه‌ر ئایه‌تێکی ره‌حه‌مه‌تی بخوێندایه‌، داوای له‌ خودا ده‌کرد که‌ ره‌حه‌مت برێژێت به‌سه‌ر خۆی و هه‌موو برۆداراندا، و بیدایه‌ به‌لای هه‌ر ئایه‌تێکی عه‌زابدا یه‌که‌سه‌ر په‌نای ده‌گرت به‌ خودا له‌ سزای ئاگرو، داوای پرزگاریبونی ده‌کرد بۆ خۆی و ئیمانداران، وه‌ک ئه‌وه‌ وابوو که‌ هه‌میشه‌ له‌ میانی خه‌وف و ره‌جاده‌بێت و، هه‌ردووکیانی بۆ کۆبوو بێته‌وه.^(۴)

بنواړه‌ چۆن له‌ سه‌ر په‌نجا ئایه‌ت راده‌وه‌ستێت و هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ ده‌خوێنێته‌وه‌ که‌ نیشانه‌یه‌ له‌ سه‌ر قوولێی بیر و تێرمان و گه‌ران، وه‌ک مه‌له‌وان

---

(۱) رواه البیهقي في ((مناقب الشافعي)) (۱۵۷/۲).

(۲) رواه البیهقي في ((مناقب الشافعي)) (۱۵۸/۲).

(۳) رواه ابن عساکر في ((تاریخ دمشق)) (۳۹۳/۵۵).

(۴) رواه البیهقي في ((مناقب الشافعي)) (۱۵۸/۲).

به دواى نهينيه كانى قورئاندا دهگه پريت له و ده ریا پان و به رینه دا.

شافيعى (په حمه تى خوداى لى بيت) فه رمويه تى:

ماوهى شازده سال ده بيت تيرم به سكى خوم نه خواردووه، چونكه تيريوون
لاشه قورس دهكات، دل پهق دهكات، زيره كى لا دهبات، خه و راده كيشيت،
تواناى خاوه نه كه يشى له عيبادهت لاواز دهكات.^(۱)

بنواړه چهند داناو په ندياره له وهى هه موو نافه ته كوشنده كانى تيريوونى
باس كړدووه، وه خوږى چالاك و يه كلا كړدو ته وه بو به نديا ته تى، بو په خوږى تير
ناكات تا بتوانيت باستر به نديا ته تى بكات، وه تر ټوكى به نديا ته تيش كه مكر دنه وهى
خوراكه.

شافيعى ره حمه تى خوداى لى بيت فه رمويه تى:

هه رگيز نه به پراست و نه به درو سويندم نه خواردووه.^(۲)

بنواړه چهند خوداى گه وره لى لا پيروز و قه درگرانه، كه نه مهش به لگه يه
له سه رنه وهى كه شافيعى زانايه به به رزى و شكومه ندى په روه ردگار (ﷺ) ...
پرسياريان له باره پرسیكى شهر عى يه وه له شافيعى كړد (ره حمه تى خوداى لى
بيت) بى دهنگ بوو، ووتيان پي (ره حمه تى خودات لى بى) وه لام ناده يته وه؟!
فه رموى: با جارتك بزائم خيتم له وه دايه بيدهنگ بم يان وه لام بدهمه وه.^(۳)

بنواړه چوڼ چاوديرى زوبانى دهكات، له گه ل نه وه شدا زوبان له هه موو
نه ندامه كانى تر زال و دهسته لاتدار تره به سه ر فوقه هاكانه وه، وه له هه موويان
ياخى و سهخت تره، بو نه وهى بچيته ژير بارى ريكخستن و فه رمانبه ردارى دا،

---

(۱) رواه ابن أبى حاكم في ((آداب الشافعي و مناقبه)) (۱۰۵)

(۲) رواه البيهقي في ((مناقب الشافعي)) (۱۶۴/۲).

(۳) ذكره ابن الصلاح في ((مناقب الشافعي)) (۲، ۱۶۴)

ھەر بەھو ھۆيەشەۋە دەردەكەۋىت كە قسەكردن و بى دەنگ بوونى، تەنھا بۆ
ئەۋەبوۋە كە جى خىرى زىاترەۋ پاداشتى تىدايە ئەۋە بكات.

ئەحمەدى كۆرى بەھىي كۆرى ۋەزىر دەلىت:

رۇژىك شافىعى (رەھمەتى خوداى لى بىت) لە بازارى چرافرۇشەكان
دەرچوۋە دەرەۋە، ئىمەش شىۋىنى كەۋىن، بىنىمان پىاۋىك دابەزىۋەتە سەر
يەككى ئەھلى عىلم و جىۋى پى دەدات، شافىعى لاي كىردەۋە بەلامانداۋ
فەرمۇ:

گوتان بپارتىزىن لەۋەى كە جىۋو قسەى ناشىرىن بىستىت، ۋەك چۆن
زوبانتان دەپارتىزىن لەۋەى قسەى ناشىرىن بكات، چونكە گوتىر ھاۋبەشى گوناھى
جىۋو فرۇشەكەيە، كابراى نەفامىش سەيرى پىسى ناۋ دلى دەكات دەيەۋىت
كامەيان پىستىرە خالى كاتەۋە لەناۋ دلتاندا، ئەگەر ۋەك خۆى بەرپەرجى نەفام
بدرتەۋە، دلى ئەۋى پى خۆش دەبىت ۋ ئەۋەش كە وتوبەتى پى بەدبەخت
دەبىت^(۱)

ھەرۋەھا شافىعى فەرمۇيەتى: داناۋ پەندىارىك نوسراۋىكى بۆ لاي
كەكىمىكى ترنوسى: ئايا زانستىت ھەيە؟

زانىنەكەت پىس و چەپەل مەكە بە تارىكى گوناھ، كە لەۋرۇژەى ئەھلى
زانست بە ھۆى نوورى عىلمەكەيانەۋە رىنگاى پى دەردەكەن، تۆش لەنىۋ
تارىكى دا دەمىنەتەۋە.^(۲)

---

(۱) رواه أبو نعيم في ((حلية الأولياء)) (۱۲۳/۹).

(۲) رواه أبو نعيم في ((حلية الأولياء)) (۱۴۶/۹).

زوهدى شافىعى (خوداى ئى رازى بى)

هه زهره تى شافىعى (خوداى ئى رازى بىت) فهرمو به تى:

نه وهى وا دهر بخت كه توانيو به تى خوشه ويستى دونيا و خوشه ويستى خاليقه كهى له دلى خویدا كو كردونه وه .. نه وه درو دهكات.^(۱)

هه ميدى ده ليت: شافىعى (رهحه تى خوداى ئى بىت) له گهل هه نديك له واليه كاندا رويشت بويه مهن، له پاشان گه رايه وه بومه ككه و دهه هه زار دير هه مى پى بوو، له دهر وهى مه ككه خيمه كهى هه لداو خه لكه كه دهه اتن بو لاي، له شوپنى خوى هه لنه ستا تا هه موى به خشي وه^(۲)

كه رهنديكيش له گه رماو هاته دهر وه، مائىكى زورى به خشى به هه مام چى به كه. وه جارنك داره كهى له ده ست كه وته خواره وه، به كى بوى به رزكرده وه، له پاداشتى نه وه دا په نجا دينارى پى دا

سه خاوه تى شافىعى (رهحه تى خوداى ئى بى)

زور له وه ديار تره كه بگير پي ته وه، چله پويهى دونيا نه ويستيش سه خاوه ته، چونكه كه سيك شتيكى خوش بويت لاي خوى گلى ده داته وه وليى جودا نابي ته وه، كه واته كه سيك مالى له ده ست ده بيت ته وه كه دونياى له بهر چاودا بچوك بو بيت ته وه، نه مهش واتاي زوه ده، به لگهش له سه ر به هيتى گيانى دونيا نه ويستى و، زورى خوف و ترس له خوداى (عزوجل) كه هه ميشه دل و خهفه تى لاي دواروژ بوو نه وه ده:

---

(۱) أنظر: الأنتقاء في فضائل الثلاثة الأئمة الفقهاء (١٦٠) چونكه دوو شت دژ به يهك له بهك شوپندا كو نابي ته وه.

(۲) رواه أبو نعيم في ((حلية الأولياء)) (١٣٠/٩). و البهقي في مناقب الشافعي (٢٢٠/٢) وفيهما (خارجا من مكة)

که سوفیانی کوپی عوبهینه له بهشی دَل ناسککه ره وه کاندای (الرَّقَائِق)
فه رموو دهیه ک ربوایه ت ده کات: شافعی بن هوشیه ک هات به سه ریدا.

وتیان پنی:

به راستی نه وه مرد! نه ویش فه رموی:

نه گهر مرد... نه وا گه وره ترینی نه هلی زه مانای خوی وه فاتای کردووه.^(۱)

عه بدو لای کوپی موحه مه دی به له وی نه یگ پرتته وه و ده لیت:

من و عومه ری کوپی نه باته ده نیشتبوین، یاد و باسی به ندایه تی عابیدو

زاهیده کانمان ده کرد، عومه رفه رموی:

که سم نه دیوه واریع و خو پارتتر و زوبان پاراوتر له موحه مه دی کوپی

نیدرسی شافعی (ره حمه تی خودای لی بیت).

من و نه وو حاریثی کوپی لوبه ید ده رچوین به ره و (صه فا) حاریث قوتابی

صالح ی (مه ری) بوو، دهنگی خوش بوو، به قورئان دهستی بن کرد تا نه م

نایه ته ی خوینده وه:

﴿هَذَا يَوْمٌ لَا يَنْطِقُونَ، وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ﴾^(۲)

واته:

(نه مه رۆژێکه ناتوانن قسه بکه ن و، ریگه شیان بن نادریت پۆزش

بهیننه وه و خو یان ده ربازیکه ن.)

بینیم شافعی (ره حمه تی خودای لی بن) رهنگ و پوخساری گۆرا، پیستی

گرژبوو، ئالۆزیه کی زۆر پوی تی کرد، کهوت به پوداو بن هوش کهوت، کاتیک به

ناگا هاته وه نه م نزایه ی ده وته وه:

---

(۱) رواه أبو نعیم فی ((حلیة الأولیاء)) (۹/۹۵). و البیهقی فی مناقب الشافعی (۲/۱۷۵)

(۲) المرسلات (۳۵-۳۶)

(أَعُوذُ بِكَ مِنْ مَقَامِ الْكَاذِبِينَ، وَأَعْرَاضِ الْغَافِلِينَ اللَّهُمَّ لَكَ خَضَعْتُ
قُلُوبُ الْعَارِفِينَ، وَذَلَّتْ لَكَ رِقَابُ الْمُشْتَاقِينَ، إِلَهِي هَبْ لِي جُودَكَ وَجَلِّلْنِي
بِسِتْرِكَ وَاعْفُ عَن تَقْصِيرِي بِكَرَمِ وَجْهِكَ)

واته: (په نا ئه گرم به تۆ خودا له مه قامی درۆزان له بهرده متا، وه پشت
هه لکردنی ئه وانه ی بێ ناگان له تۆ، خودایه دئی عاریفه کان بۆ تۆ ملکه چ بووه،
سام و هه یبه تهی موشتاقه کان به تۆ زهلیل بووه، ئه ی خودایه: که واته له جودو
سه خاوه تهی خۆتم پێ ببه خشه، به بهرده ی په حمه تهی خۆت دام بپۆشه، که م و
کوورپه کانم ببه خشه، له بهر خاتری رێزو که ره می خۆت لیم ببوره).
ئه لیت:

له پاشان له و جیگه هه لسا ین گه راپنه وه بۆ مه ککه، کاتی که من
هاتمه وه ناو به غداو ئه ویش له عیراق بوو، له که ناری روبرای دیجله دانیشتم
دهست نوێزم ده گرت بۆ نوێژی نیوه رۆ، پیاوی له پر دای به لامداو ووتی:
ئه ی غولام: جوان ده ست نوێزه که ت بگره (خودا باشت بۆ بکات له دنیا و
دوارۆژدا) لام کرده وه، پیاویکم بینی کۆمه ئی شوینی که وتبوون، منیش به خیرایی
دهست نوێزه که م ته واو کرد، شوین پێیم هه لگرت، لای کرده وه به لامدا و
فه رموی: ئایا پێوستیه که ت هه یه؟ و وتم به ئی:

له وه ی خودا فیری کردویت فیری منیشی بکه، فه رموی:
بزانه ئه وه ی له گه ل خودادا راست بکات رزگاری ده ییت، هه رکه س له
دینه که ی بترسیت - خودا له تیا چون ده یارێزیت، ئه وه ی له دنیا دا له سه ر
زوه دو دنیا نه ویستی خۆی رابه یینیت، سه به یی چاوی گه ش ده ییتته وه به وه هه موو
پاداشتی خودایه ی بۆی دانراوه، ئایا زیاتر بۆ بلیتم؟

وتم: به ئی، فه رموی:

هه رکه سی که سێ خه صله تهی تیا هه بوو مه رچی بر وا و ئیمانی ته واو کردووه:

یەكێك فرمان بە چاكە بكات خۆشی فرمانبەردار بێت، بەرگری لە خراپە بكات و خۆشی وازی ئی بھێنیت، پارتزگاری لە سنوورەکانی خودا بكات و نەیانبەزێنیت..

لە پاشان فەرموی:

زیاتر ت پێ بێم؟

ووتم: بە ئێ، فەرموی: لە دنیادا زاهیدو دنیا نەویست بە، حەزو ئارەزوت بو دواپۆز بێت، لە هەموو فرمانەکاندا راست بکە لە حەزوری خودای خۆتدا، لە گەڵ رزگار بووندا تۆش رزگارت دەبێت، لە پاشان پۆشت.

پرسیارم کرد ئەمە کێ بوو؟ وتیان شافعی^(۱)

بنواری چۆن بێ هۆش کەوت و کەوت بە پودا، لە پاشان سەرئەج لە ئامۆزگاریەکانی بدە کە بە لگەیه لە سەر زوهدو ترس و خۆفی لە پەرورەدگاری، ئەم ترس و دنیا نەویستیەش تەنها بە ناسینی خودای گەورە (مَعْرِفَةُ اللَّهِ) پەیدا دەبێت، چونکە تەنها زاناکان کە دەتوانن بە چاکی لە خودا بترسن و (خَشْيَةُ اللَّهِ) لە دنیادا جێگیر بێت.

دیاری شافعی (رەحمەتی خودای ئی بێت) ئەم ترسان لە خوداو زوهدی لە

زانینی کتێبەکانی:

(سەلەم و بە کرئ) دان و باقی کتێبە فێقهیەکانی ترهوه وەرئەگرتوو، بە لکو بەهۆی زانستی ناخیرەتەوه کە لە قورئان و فەرموووەکان دەری هێناوه و پابەندی لێکردوو، چونکە هەرچی پەندیاری و حکمەتە سەرەتایەکانی ژبان و دواپەکان هەیه هەمووی تیااندا دانراوه و هەلگیراوه.

---

(۱) مناقب الشافعي (۲/ ۱۷۶- ۱۷۷) وانظر ما قاله الزبيدي في الاتحاف (۱/ ۱۹۷).

زانایی و شارەزایی شافعی

لە ئەسراری قەلب و زانستی یە دوارۆژیەکان

ئەمەش بەهۆی ئەو ووتە پر لە حیکمەتانهی دەزانین که لەوێوە وەرگیراوە و بۆمان ماونەتەو: - دەگێرێتەو: پرسیاران ئی کرد دەربارە حەقیقەتی ریا بازی: یە کسەر بە خیرای وەلامی دایەو و فەرمووی:

ریاکاری فیتنە یە که ئارەزوات دایمە زران دوو، لە روانگە ی چاوی دلی زاناکانی (ئەهلی بە صیرەتەو) سەرنجیان لەو فیتنە داو، که خراپی هەلژاردنی نەفس و هەناسە کانه، که خیری کردووە چاکە کانیان هەل دەو شینیتەو.^(۱)

شافعی (رەحمەتی خودای ئی بێت) فەرموێتی:

ئەگەر ترسایت بەهۆی کردووە کانتەو توشی عوجب و لە خوای بوون ببیت، بنواری مەبەستت رەزامەندی کێ یە، داوای چ نیعمەتێک دەکەیت، ترست لە چ تۆلە و سزایە ک هە یە، سوپاسی چ عافیەت و لەش ساغیە ک دەکەیت، چ جۆرە بەلایە ک وەبیر خۆت دەهینیتەو، تۆ ئەگەر بیر لە یە کێ لەم خەسلە تانه بکەیتەو، بە راستی کردارە کانی خۆت لە بەرچاودا زۆر بچوک و بێ بەها دەمینیتەو.^(۲) بنواری چۆن باسی حەقیقەتی ریاو چارەسەری عوجب و بەخۆدا نازینت بۆ دەکات، که لە ئافەتە گەورە و گرانه کانی دلە.

شافعی (رەحمەتی خودای ئی بێت) فەرموێتی:

(مَنْ لَمْ يَصُنْ نَفْسَهُ لَمْ يَنْفَعْهُ عِلْمُهُ)^(۳) واتە: هەر کەسێک نەفسی خۆی نە پارێزێت، زانستە کە ی فریای ناکەوێت و سوودی بێ ناگە یە نیت).

---

(۱) رواه ابن عساکر في ((تأريخ دمشق)) (۳۳۴/۵۱).

(۲) رواه ابن عساکر في ((تأريخ دمشق)) (۴۱۳/۵۱).

(۳) رواه الخطيب في ((تأريخ بغداد)) (۲۸۶/۷).

ههروهه (پهحه مه ته خودای ئی بیته) فهرمویه تی:

(مَنْ أَطَاعَ اللَّهَ تَعَالَى بِالْعِلْمِ نَفَعَهُ سِرُّهُ) ^(۱) واته: (نهوهی به عیلم و شاره زایی گوته پرایه ئی خودا بکات، سپرو نهینه کانی دلی سوودی پێ دهگه یێن).

وه فهرمویه تی: هیچ که سیک نییه که تاقه نه بیته خوشیان بویت و که سانیکیش نه بیته رقیان لێ بیته، مادام نه مه کاریکی سه لماوه، تۆیش له گه ئ نه وانه دابه که نه هلی گوته پرایه ئی و عیباده تن. ^(۲)

نه گته پنه وه عه بدولقادی کوری عه بدولعه زیز پیاوێکی صالحی خۆپارێز بوو له پرس و بابتهی وه رع و خۆپارێزی پرسپاری له ئیمامی شافعی دهکرد و نهویش (پهحه مه ته خودای ئی بیته) له بهر خۆپارێزیه که ی روی تێ دهکرد و دهچوو به ده مییه وه، پۆژتکیان ووتی به شافعی: کامیان گه وره تره خۆپاراگری و ئارامی، یان تاقیکردنه وهی تال و بهرگه گرتنی کاری نارهحه تی، یان ته مکی واته: (سه نگینی و شکۆداری)؟ شافعی (پهحه مه ته خودای ئی بیته) فهرموی:

ته مکی پله ی پیغه مبه رانه، له دوا ی که و تنه ناو تاقی کردنه وه و نارهحه تیه وه حاله تی ته مکی پهیدا ده بیته، نه گه ر تاقی کرایه وه خۆپاراگرده بیته، که صهبری گرت هیزو شکۆ پێ ده درت، نابینی خودا (ﷻ) چه زره تی ئیبراهیمی تاقی کرده وه، له پاشان دهسته لات و سه نگینی پیدرا، چه زره تی موسای تاقی کرده وه، له پاشان هیزو ووزه ی پێ به خشیه وه و دهسته لات ی بۆ گه رانده وه، چه زره تی سوله یمانی تاقی کرده وه، له پاشان شکۆداری کردو کردی به مه لیک و مولکی تایبه تیشی پێ به خشی. که واته ته مکی به رزترین پله کانه.

خودای به دهسته لات فهرمویه تی: ﴿وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ﴾ یوسف (۵۶).

(۱) رواه الخطيب في ((تاريخ بغداد)) (۲۸۶/۷).

(۲) رواه أبو نعيم: في ((الحلية الأولياء)) (۱۱۷/۹).

واته: (شونئمان بۆ يوسف خۆش كردو دهسته لاتمان دا پتي، له هه موو زه ويدا شكۆمه ندو خاوه ن بريار پت).

وه چه زره تي ئه يويو بيش دواي ئه و نا په حه تي و تا قير كرده وه سه خته، هيزو تواناو ته مكيني پ ن درايه وه ﴿وَأَتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُم﴾ (الأنبياء ٨٤) واته: (خيزانه كه يمان دايه وه و هينده ي تريس و پراي ئه وان).^(١)

ئه م فه رمووده ي نيمامي شافيعي يه نيشانه يه له سه ر پو چوني ئه و به قولي له نيو ده رباي نه ينيه كاني قورئاندا و . شاره زابي شافيعي له سه ر مه قامه كاني رېبواران و ساليكاني رېنگاي به ره و لاي خودا (ﷻ)، له پيغه مبه ران و ئه وليا و دوستانى خودا، ئه مانه ش هه موويان له به شه كاني زانستى دوا پوژن.

وتيان به شافيعي (په حمه تي خوداي ئى بيت): كه ي پياو ده بيته زانا؟ فه رموى: ئه گه ر له و زانسته دا كه فيرى ده بيت ليكو ئينه وه ي ته واوى له سه ر بكات، وه زانستيه كاني تريس به سه ر بكاته وه، ئه و كاته ده بيته زانا.

ووتيان به گالينوس: تو بۆ چاره سه ر كردنى نه خو شيه ك چه ندين ده رمانتيكي بۆ ده نو ئيت كه سروشته كانيشيان جياوازن، ووتى:

مه به ستى سه ره كي يه كي كه له ده رمانه كان، بويه ئه و تي كه ئه ده رمانه ي له گه ئدا ده نو ئيم بۆ ئه وه ي تيزى و هيزه كه ي كه م بكاته وه، به راستى نواندى تا كه ده رمانتيك كو شنده يه.^(٢)

---

(١) قورئانى پيرۆز مامۆستا هه ژار (٣٢٧).

(٢) چونكه به هيزه، ئه گه ر ده رمانى تريسى له گه ئدا بيت ئه و تيزى يه كه م ده بيته وه نه خو شه كه ش به رگه ي ده گرت... هه روه هاش يه ك جوړ زانستى مي شكي فيرخواز ماندوده كات، به لام چه ند عيلمى كى تريس له پالدا بيت ئه و كارى گه رى و تيز بيه ي ناهيتليت و زياتر پى ئاشنا ده بيت.

ئەم نمونانە و ھاو وئەنەکانیان کە ئەوەندە زۆرن ناژمێرێن، بەلگەن لەسەر پلە بەرزى و بوونی (مَعْرِفَةُ اللَّهِ) و، شارەزابوونی شافیی لە زانستەکانی دواوژدا.
 مەبەستی لە (عیلمی فیهو) پۆبەپۆبۆنەووەکانیشی لەگەڵ پکابەرو
 خەصمەکانی تەنھا پەزنامەندی خودا بوو، ئەمەش بەلگەیه کە فەرموویەتی:
 (وَدِدْتُ أَنَّ النَّاسَ انْتَفَعُوا بِهَذَا الْعِلْمِ وَمَا نُسِبَ إِلَيَّ مِنْهُ شَيْءٌ)^(۱)
 حەزم دەکرد خەلکە کە بەگشتی سوودیان لەم زانستە وەرگرتایە
 هیچیشی نەدرایەتە پال منەو.

بنواپە کە چەندێک شارەزایە لە مەترسی و ئافەتەکانی زانست، کە ناوو
 شۆرەت پەیدا کردنە، چەندێک دلی پاک و بێ گەردە و لاناكاتەو بەلای ناوبانگ
 دا، تەنھا بەنییەت پاکى خۆی مەبەستی پەزنامەندی پەرورەدگارە.
 شافیی (پەحمەتی خودای لی بێت) فەرموویەتی:

هەرگیز لەگەڵ یەکنێکدا پۆبەپۆی نەبۆمەتەووە حەزم کردبێت کە هەلە
 بکات ^(۲) یان من زال بێم بەسەریدا، وە فەرموویەتی ^(۳):

قەسەم لەگەڵ هەرکەسێک کردبێت، حەزم کردووە سەرفرازو دامەزراوو
 سەرکەوتوبێت، خودا یارمەتی بدات و بیپارێزێت و چاودیریشی بکات،
 وە قەسەشم لەگەڵ هەرکەس کردبێت (پۆبەپۆبۆنەووە بە بەلگەووە) گوێم بەو
 نەداووە کە خودای گەورە راستییە کە لەسەر زوبانی من یان لەسەر زوبانی ئەو
 ناشکرا دەکات.

وە دەفەرموویت:

(۱) رواه أبو نعيم في (حلية الأولياء) (۱۱۸/۹)

(۲) رواه ابن حبان في صحيحه (۲۱۲۵) البيهقي في (المدخل) (۱۷۲).

(۳) رواه أبو نعيم في (الحلية) (۱۱۸/۹).

ئەگەر راستى و بەلگەم بۆ يەككەك رەنكردىتەو و لىي وەرگرتىم، ئەو سام و رىزى لە دىلدا پەيدا بوو و پروام بوو بە خوشويستى، بەلام ھەر كەسك بەلگەكانى لەپرى نەسەق زىيەو پەدكردىتەو و پىي قايىل نەبووتى، ئەو لەبەر چاوم كەوتوو و دوورم خستوتەو.^(۱) ئەم نىشانانە بەلگەي دروستن كە لە زانست و رەبەر پەروونەو كەنىدا تەنھا مەبەستى رەزامەندى خودا بوو.

بنوارە ئەم خەلكەيە، لە كۆي ئەو پىنج خەسەلەتە نايابە، تەنھا لەيەك صىفەت و چاكەيدا شوئىن شافىيى كەوتوون (كە زياتر پۇچونيانە لە لق و پۇكانى فيقھو كەنەقەيدەكان و ئەمالكردىيان بۆ علومى ئاخىرەت) لەم خەسەلەتەشدا وەك ئەو نەجولائەتەو، بەلكوپىچەوانەي مەيل و ئىرادەي شافىيى بوون.

بۆيە (ئەبوئەور) (رەحمەتى خوداى ئى بىت) فەرمويەتى:

(نەخۇم دىومە و نە كەسكى تىرىش نمونەي شافىيى بىنيو (رەحمەتى خوداى ئى بىت).^(۲)

ئىمام ئەحمەدى كورى حەنەل (خوداى ئى رازى بىت) فەرمويەتى:

ماوھى چل سائە ھىچ نوئىزىكەم نەكردوو كە دۆعاى خىرم بۆ شافىيى نەكردىت (رەحمەتى خوداى ئى بىت)^(۳) بنوارە ئەمانە داعىيەي دىن چ ئىنصافىكىان ھەيە، سەيرىكە ئەوھى نزاى بۆدەكەن خاوەنى چ پلەيەكى بەرزە.

بەھەمان پىوھر بنوارە بۆ ھاوړازو ھاوړتەكانى ئەمان لەزانايانى ئەم چەرخانەي

(۱) رواه أبو نعيم في (حلية الأولياء) (۱۱۷/۹).

(۲) رواه البيهقي في ((مناقب الشافعي)) (۲۶۴/۲). قال ابن حبان: كان أبو ثور (البغدادي) أحد أئمة الدنيا فقها وورعا وعلما، توفي سنة (۲۴۰). ينظر: إتحاف (۱/۱۹۹).

(۳) رواه البيهقي في ((مناقب الشافعي)) (۲۵۴/۲).

كه ئىمەى تىداين، سەيركە چ رِق و كىنەو دوژمنايەتيەك لە مياناندا ھەيە،
 ئەو كاتە دەزانيت كە ھۆكارەكەى ئەو ھەيە:
 كەمتەرخەم بوون لە شوێن پى ھەلگرتى ئەو پيشەوا مەزانە.
 (ئىمامى ھەنبەلى) ئەو ھەندە دۆعاى بۆ شافىعى دەکرد، كۆرەكەى پى
 دەووت: ئەرى ئەو شافىعىيە چۆن پياوێك بوو تا ئەو ھەندە دۆعاى خىرى بۆ
 بكەيت؟ ئىمامى ئەحمەد پى دەفەرموو:
 پۆلەكەم! شافىعى (پەحمەتى خوداى ئى بىت) ھەك خۆر وابوو بۆ دونيا،
 ھەك تەندروستى و لەش ساغيش وابوو بۆ خەلكى، ئايا ھىچ شتىك جىگەى
 خۆر و عافىيەت دەگرتەو؟^(١)
 ئىمامى ئەحمەد فەرمويەتى: ھەركەسێك قەلەم و (خىبردان) جىمەرەكەى
 بەدەستەو گرتبىت، قەرزارو مەنتارى شافىعىيە (پەحمەتى خوداى ئى بىت).^(٢)
 يەحياى كۆرى سەعیدى قەطان فەرمويەتى:
 ماوھى چل سائە ھەر نوێژتكم كردبىت نزام كردوو تايادا بۆ شافىعى،
 چونكە خودا دەروازەى زانستى لەسەر كردبويەو و بەراست و رێكى پى
 ھەلەستادامەزراویشى كردبوو لەسەرى^(٣)
 با ئەو ھەندە بەس بىت لەباسى كورتەيەك لە ژيانى، چونكە ناتوانىن سەر
 زمىرى ھەموو ئەحوالەكانى بكەين، زۆرەى ئەم مەناقيب و تارىفانەمان لەو
 كىتبە دەرهێناو كە شىخ نەصرى كۆرى ئىبراھىمى مەقدىسى (پەحمەتى خوداى
 ئى بىت) دايناو لە مەناقيبى شافىعى دا (پەزای خوداى ئى بىت).

(١) رواه البيهقي في ((مناقب الشافعي)) (٢٥٤/٢).

(٢) رواه البيهقي في ((مناقب الشافعي)) (٢٢٣/١-٢٢٤).

(٣) رواه أبو نعيم في الحلية (٣١٩/٦).

باسى پيشه‌وا مالىكى كورى ئەنەس (خوداى ئى رازى بى)

بەرپاستى ئەوئش ئەو پىنج خەصلەتەى تىدا بوو، پرسىارىان ئى كرد:
ئەى مالىك! لەبارەى فېرېوون و بەدواگەرانى زانستدا چى دەئىت؟! فەرمووى:
باشەو جوانە، بەلام بنوارە چىت لەسەر پىئوئستە لە بەرەبەيانەو تە ئەو كاتەى
كە ئىوارەت بەسەردادىت، ئەو شتانە بکە و پا بەندىيان ئى بکە.^(۱)

ئىمامى مالىك زۆر بەگەورەو قەدر گرانىيەو سەىرى زانستى دەکرد و زىاد
لە پىئوئست بە گەورەى دەناساند، تەنانەت ئەگەر لەبارەى فەرمودەو قسەى
بۆ خەلك بکردايە، دەست نوئزى دەگرت و لەسەر جىگاگەى دادەنىشت و
رېشى بۆ دادەهئناو، خۆى بۆن خۆش دەکرد و لەو پەرى وىقار و سام و
هەبەتدا بەچۆكەو دادەنىشت و لەپاشان وەلامى دەدانەو.

ووتيان: بۆچى وادەكەىت، فەرمووى:

بىم خۆشە زۆر بەگەورەى حىساب بۆ فەرموودەى پىغەمبەر (ﷺ) بکەم.^(۲)

مالىك (رەحمەتى خوداى ئى بىت) فەرموئەى:

زانست نوورى خودايە، خودا دەىخاتە ناو دئى ئەو بەندانەى كە مەىلى
لئىيەتى، وەدەست خستنى عىلم بە زۆرى رىوايەت و گىرپانەو نىيە.
ئەم جۆرە رىزلىئان و بەگەورە زانىنە نىشانەى لەسەر ئەوئەى كە (ئىمامى
مالىك) زۆر شارەزاو ئاگادار بوو بە شكۆدارى و جەلال و هەبەتى
پەرورەدگار (ﷺ).^(۳) لە زانستەكەىدا تەنھا مەبەستى پىن خودا بوو:
بەلگەش بۆ ئەمە، فەرموودەى ئىمامى مالىك خۆئەتى كە:

---

(۱) رواه أبو نعيم في ((حلية الأولياء)) (۳۱۹/۶).

(۲) رواه أبو نعيم في ((حلية الأولياء)) (۳۱۸/۶).

(۳) رواه أبو نعيم في ((حلية الأولياء)) (۳۱۹/۶).

دهمهدهمن و شهړه قسه ی به باش نه زانیوه له دین دا.^(۱)

هه روه ها فهرموده ی شافعی (ړه حمه تی خودای ئی بیت) به لگه یه له سه ری که فهرمویه تی: من له خزمه ت مالیک دا ناگادار بووم چل و هه شت پرسیری ئی کرا له سی و دوو پرسیاردا فهرموی: نازانم!^(۲)

که سیك له وه لامدانه وه مه به ستی غه یری خودای له دلدا بیت، نه فسی ړنگای پښ نادات که خو ی بشکینته وه و بلئ: نازانم، بویه نیمامی شافعی (ړه حمه تی خودای ئی بیت) فهرمویه تی: نه گهر باسی زاناکان بکرت، مالیک نه ستیره ی پرسنگداره و پشه نگی کاروان و (به رنده یه). هیچ که س نیبه به قه دهر مالیک من منه تباری بم.^(۳)

نه گپړنه وه که نه بو جه عفه ری مه تصور له باره ی طه لاقی موکره هه وه (زور ئی کراو) له مالیکی قه ده غه کړد بوو ړپوایه تی فهرمووده بکات و (فتوا بدات)، له پاشان به نه ینی به کیکی نارده لای و پرسیری ئی کرد دهر باره ی نه و فهرمووده: نه ویش به به رچاوی هه مووانه وه ړپوایه تی نه م حه دیسه ی کرد که فهرموویه تی: (لیس علیٰ مُسْتَكْرِهٍ طَلَقٌ) واته: نه وه ی به زور طه لاقی ژنه که یان پښ دابیت، طه لاقی ناکه ویت، نه ویش به دار لئی دا (چونکه پښ فهرمانی کړد بوو) به لام نیمام وازی له ړپوایه تی فهرمووده که نه هینا.^(۴)

نیمامی مالیک فهرموویه تی: نه وه ی درؤ نه کات و به راستگو یی قسه کانی بکات خودا به عاقلی ده پیلته وه و له پیریونیدا هو شی له لای خو ی ده بیت و توشی دهر د و خه له فاوی نایه ت.^(۱)

(۱) رواه البیهقی فی ((المدخل)) (۲۳۸).

(۲) رواه ابن عبدالبر فی ((التمهید)) (۷۳/۱).

(۳) رواه ابن عبدالبر فی ((التمهید)) (۷۴/۱). و ابن فرحون فی الدیباچ المذهب (۶۳/۱).

(۴) رواه أبو نعیم فی ((حلیة الأولیاء)) (۳۱۶/۶). نه و هه ش که لئی دا، (والی) مه دینه. جه عفه ری

کور ی سوله یمان بوو له چه رخ و خه لافه تی نه بو جه عفه ری مه تصور دا.

زوهدی ئیمامی مالیک

به ئگه له سهردونیا نهویدی (ئیمامی) مالیک نهویدی که:

مههدی (أمیر المؤمنین) پرسیری ئی کرد: ئایا هیچ خانوویهکت ههیه؟
فهرمووی: نهخیر، بهلام قسهت بۆبکهه: بیستووومه له پهبیعهی کوری نهبی
عهبدوپرهحمان که فهرموویهتی: نهسهبی پیاو خانوهکهیهتی.^(۲)

ههروهها هارونه پهشید پرسیری ئی کرد:

ئایه خانووت ههیه؟ فهرمووی: نهخیر.

سئ ههزار دیناری پئ بهخشی، ووتی خانوویهکی بۆ خۆت پئ بکپه، نهویش
لئی وهرگرت و سهرفی نهکرد، کاتیئک پهشید ویستی له حیزازهوه دهبرجیت و
بگهپرتتهوه بهرهوعیراق دواي مهراسیمی ههج، ووتی:

پئویسته لهگهئ ئیمه بییت، من بریارم داوه که به خورتی خهئکهکه وا ئی
بکهین شوین (کتیپی) (موطأ) بکهون، وهک چۆن (ههزرهتی) عوسمان (خودای ئی
پازی بئ) خهئکهکهی ناچار کرد له سهریهک قورئان بمیننهوه.

مالیک فهرمووی:

نهوهی که خهئکهکه به زۆر وایان ئی بکهین که شوین (موطأ) بکهون و،
تهقلیدی بکهن، ئهمه هههگیز پنگهی پئ نادهه، چونکه نهصحابهکانی
پئغهمبهه(ﷺ) له ولات و شارهکاندا بلأو بوونهوه و فهرموودهیان بۆ خهئک باس
کردوه، لای نههلی هههشارئک جۆره عیلمیکی تئدایه، پئغهمبههیش(ﷺ)
فهرموویهتی: (إِخْتِلَافُ أُمَّتِي رَحْمَةٌ)^(۱)

---

(۱) رواه ابن عبد البر في ((التمهيد)) (۷۰/۱).

(۲) رواه ابن عبد البر في ((الانتقاء في فضائل الثلاثة الفقهاء)) (۷۹).

واته: (رای جیاوازی موجته هیده کانی ئوممه تی من له فروع و لق و پۆکانی مه سه له شه رعیه کاندایه حمه ته، نه ک له مه سه له ی (نوصول و عه قیده دا)).^(۲) مالیک فه رموی:

ئه وه ش که له گه ل تۆدا ده رچم ناتوانم، چونکه پینگه مبه ر(ﷺ) فه رمویه تی:
((الْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ))^(۳)

واته: (شاری مه دینه بۆیان باشته نه گه ر بیزانن).

هه روه ها ده فه رموویت (ﷺ):

((الْمَدِينَةُ تَنْفِي خُبَّهَا كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ خُبَّ الْحَدِيدِ))^(۴)

واته: (مه دینه چلک و پیسییه که ی توپ ده دات، وه ک چۆن ناگری کووره چلکی ئاسن لا ده بات و (به زاخاو چلک و پیسی زێر پاک ده بیته وه).
ئه وه ش دیناره کانتانه (تا نه و کاته ده ستی لئ نه دا بوو) وه ک خۆی ماوه ته وه
ئه گه ر ئاره زوتانه بیه نه وه، وه نه گه ر ئاره زوشتانه نه وای لئی گه رن).^(۱)

(۱) رواه البیهقی فی المدخل (۱۵۲) بلفظ: ((إختلاف أصحابي لكم رحمة)) قال الإمام النووي فی (شرح صحیح المسلم) (۹۱/۱۱) قال الخطابی: وقد روى عن النبي (ﷺ) أنه قال: إختلاف أمتي رحمة، فاستوصب عمر ما قاله كلام راجع لأصل الحديث المشروع. قال: وقد اعترض على حديث: ((إختلاف أمتي رحمة)) رجلان أحدهما: مغموص عليه في دينه وهو عمرو بن بحر الجاحظ والآخر معروف بالسخف والخلاعة وهو إسحاق بن إبراهيم الموصلی.
(۲) وهک ئیمامی السبکی فه رموویه تی: په حمه ته که ش به په های نییه، به لکو جوړه په حمه تیکی تیدایه له کاتیکی وادا له سه ر حاله تیکی تاییه تی له سه ر حاله تی جیاوازی...
نیین و قودامه ی حه نبه لیش فه رموویه تی: إختلاف أمتي رحمة و إتفاقهم حجة .
بنوارة: إتفاف (۲۰۵/۱-۲۰۶)

(۳) رواه البخاري (۱۸۷۵)، و مسلم (۱۳۸۳).

(۴) رواه البخاري (۱۸۷۱-۱۸۸۳) و مسلم (۱۳۸۲-۱۳۸۳).

مه به سستی نه وه بوو:

تو بویه داوام ئی نه کهیت هاوړئ یه تیت بکه م له م سه فهردها، چونکه
چاکهت به سه رموه وه هیه، من فه زئی مائی دنیا ناده م به سه ر شاره که ی
پیغه مبه ردا (ﷺ).

زوه دو دنیا نه ویستی مالیک به م شیوه یه ک بوو.

له کاتیکدا له هه موو لایه کی دنیا وه مائی زوری بو دهینرا (به تایبه تی
له نه و په ړی مه غریبه وه) که ناوبانگی زانستی بلاو بووویه وه له گه ل هاوړئ و
(قوتایه کانیدا) نه و شتانه ی لای خو ی هه نه ده گرت، به لکو له پنگه ی خیرا
هه مووی دابه ش ده کرد، سه خاوه تیشی نیشانه ی زوه دو دنیا نه ویستی بوو.
زوه د نه وه نی یه مالت نه بیټ، به لکو زوه دی راسته قینه نه وه یه دلټ خالی
بیټ له خو شه ویستی مال.

بویه حه زره تی سوله یمان (علیه السلام) نه و مو لکه گه وره ی هه بوو، به لام
له پړی زاهیده کاند ناوی هاتو وه.

به لگه ی تر که دنیای زور لا سووک و بن نرخ بووه:

نه گپړنه وه له شافیعی یه وه (خودای ئی پازی بن) فه رموویه تی:

بینم له به رده رگای نیمامی مالیکدا کومه لیکي زور له نه سپ و سیلاحه گانی
خوراسان و هیستری میصر که به دیاری بوی هاتبوون، له وانه جوانترم
نه دیبوو، و وتم پنی (ره حمه تی خودای ئی بیټ)

نای که جوان و نایابن!!

یه کسه ر فهرمووی:

---

(۱) رواه أبو نعیم فی حلیۃ الأولیاء (۳۳۱/۶) ووقع فیها (المأمون) بدل (الرشد) والمثبٔ هو
الصواب والله أعلم

ئەى باوكى عبدالله! ھەمووى دىارى بى لھ منھوھ بۆتۆ!
 ووتىم يەكە لھو ولاخانە بېئىلھەرھوھ بۆ خۆت با سواری بېت.
 فھر مووى:

بھ پراستى شھر مھ كھ م لھ حزورى خودادا كھ پاشوو و سى ولاخ بېئىنم بھ
 سھرزھو يھ كدا كھ پېغھ مېھرى خوداى تېدا بېت (ﷺ).^(۱)
 بنوارھ چۆن پىز لھ جىگا و توربھو رھوزھى پېغھ مېھرى (ﷺ) دھ گىرت و
 چھ ندىكىش سھ خى طھ بھ كھ بھ يھ كجار ھھ موو مالھ كھى دھ بھ خشىت.
 ھھ روھھا بھ لگھ لھ سھر ئھوھى كھ مھ بھ سى لھ زانست تھ نھا رھ زامھ ندى
 خودا بووھ و دونياش زۆر سوک و بى نىخ بووھ لھ بھ رچاوى، ئھوھى كھ
 دھ گىرنھوھ لېيھوھ كھ فھر موويھ تى:

چووم بۆ لای ھارونھ رھ شىد، بى ووتىم:
 ئەى باوكى عھ بدوئلا! بېئىستھ جار جارى بى بۆ لامان، تا مندا لھ كانمان
 كىبى (مُوطاً) ت لى بېيستن.

ئەلى: ووتىم خودا فھرماندھى باوھ پداران سھر بھ رزكات، ئھم زانستھ لھ
 ئىوھوھ دھ رچووھ، ئھ گھر ئىوھ بھ پىزو قھ درگرانىھوھ بۆى بنوارن زياتر عىززھت
 پھىدا دھ كات، ئھ گھر ئىوھش لھ ژىرھوھ و بى نىخ حىسابتان بۆ كىرد، ئھوا بھ ھاي
 خۆى لھ دھس دھ دات، زانست دھ بىت بىن بۆ لای نھك بچىت بۆ لای كھس!!
 فھر مووى:

پراستھ كھىت .. (بھ مندا لھ كانى ووت) بىرۆن بۆ مزگھوت، تا ئىوھش لھ گھل
 خھ لكھ كھ دا بېيستن و بخوئىن.^(۲)

(۱) ترتيب المدارك (۹۳/۱).

(۲) رواه البهقي في المدخل (۶۸۶).

باسی ئیمام ئەبو حەنیفە (خودای ئی رازی بێ)

بەپراستی ئەمیش خوداپەرست و دنیا نەویست و خوداناس و لە خودا ترس بوو، تەنھا لەبەر خاتری خودا زانستی ئەویست و بۆلای ئەکردهوه.

نمونه‌ی خوداپەرستی بەو ئەزانرێت کە عەبدوڵلای کۆری موبارەک فەرموویەتی: ئەبو حەنیفە (پەحمەتی خودای ئی بێت) نەفسیەت و هیممەتیکی زۆر بەرزێ هەبوو، وە شەو نوێژی زۆر بوو.^(١)

حەممادی کۆری ئەبی سوله‌یمان دەگێڕێتەو کە ئەبو حەنیفە هەموو شەو تا بەیانی بە عبادەت زیندوێ دەکردهوه.^(٢)

دەگێڕنەو هەموو شەوئ نیوێ بە عبادەت زیندوو دەکردهوه، رۆژی بەرنگەیه‌کدا تێپەری، یەکی هێمای بۆ کردو بەهاوێنکە ی ووت:

ئەمە ئەو پیاوێه کە شەو هەمووی بە عبادەت زیندوو دەکاتەو، ئێتر بەردەوام شەوی بە عبادەت دەبرده‌سەر و فەرمووی: من شەرمەکەم لە خودا (ﷻ) کە بەشتی وەصفدار بکریتم و تیا ما نەبێت.^(٣)

زوه‌دو دنیا نەویستی ئەبو حەنیفە:

دەگێڕنەو لە پەبیبی کۆری عاصیمەو کە فەرموویەتی:

یەزیدی کۆری عەمری کۆری هوبەیرە منی نارد بە شوێن ئەبو حەنیفەدا کە چوینە لای، داوای ئی کرد کە بیکات بە خازینی (بیت المال) (یان بیکات بە قازی شەرع)، ئەبو حەنیفە رەد دی کردەو، ئەویش .....

---

(١) تاریخ بغداد (٣٥٢/١٣) من قول سفیان بن عیینة، که ناو ئەبرا بە (وتد) واتە: وەك میخ چون دای بوکتیت، ناوا بە پێو تابه‌یانی شەو نوێژی دەکرد.

(٢) رواه ابن عبد البر في الانتقاء في فضائل الثلاثة الأمة الفقهاء (١٩٤).

(٣) رواه الخطيب في تاريخ البغداد (٣٥٣/١٣).

بيست داری ئى دا^(۱)

بنواره چۆن لهويلایهت رای کردوو و سزاو نارهحهتیهکانی قهبول کردوو
(بهمهرجیک تووشی مهنصبهیی گهور ■ نهبیت).

حهکه می کوری هیشامی سهقه فی دهلیت:

دهبارهی نهبو هه نیفه بۆیان باسکردم که یه کئ بووه له گهور ■ پیاوان له
بارهی پاراستنی نه مانه تهوه، سولطان ویستی سه ره رشتیاری و کلیلی خه زنهکانی
بخاته بهردهست، نه گه روهری نه گرت به دارلی بدات، نهبو هه نیفه سزا که ی
نهوانی هه ئێژارد به سه رسزای خودای گهوره دا.^(۲)

نه گیرنه وه باسی نه بو هه نیفه له پال عه بدوللای کوری موبارهک دا کرا
فه رموی: ئایا ناوی که سیک (به خراپه) ده به ن . که هه موو دونیا یان خسته
به ردهستی و لی راده کرد و قه بولی نه ده کرد.^(۳)

هه روه ها ده گیرنه وه له موحه ممه دی کوری شو جاعه وه له هه ندیک
هاوه لانی^(۴):

ووتیان به نهبو هه نیفه: نهبو جه عفه ری (مه نصور) نه میری باوه پداران
فرمانی داوه که ده هه زار دیره همت پئ بدریت، فه رموی: نهبو هه نیفه رازی
نه بوو، کاتیک نهو رۆژه هاته پێشه وه که وای ده خه ملاند ماله که ی بۆ به یتن،

---

(۱) رواه ابن عبدالبر في ((الانتقاء)) (۲۵۵). چهند جارتکی ترلی یان داوه که ببی به قازی و
نه یکردوو، جارتکیان ۱۰ رۆژ له سه ریه ک هه موو رۆژی ۱۰ داریان ئی ددها، تاوای ئی
هات سوفیانی سه وری دای به لایدا و فه رموی: دلنیا بووم که فی ربوونی عیلمت بۆ
دوینا نه بووه به لکو بۆ خوا بووه... بنواره إتخاف (۲۱۱-۲۱۰/۱).

(۲) رواه ابن عبدالبر في الانتقاء في فضائل الثلاثة الأئمة الفقهاء (۲۵۵).

(۳) رواه ابن عبدالبر في الانتقاء في فضائل الثلاثة الأئمة الفقهاء (۳۲۱).

(۴) مه بهست له هاوه له کانی: الحسن بن عماره، أبو محمد الکوفي إتخاف (۲۱۱/۱).

نوێژی به یانی کردو، خۆی به لیباسهکانی داپۆشی و قسهی له گهڵ کهس نه کرد، نێرراوی ههسهنی کۆری قه حطه ماله کهی بۆ هیئا، چوووه ژوره وه بۆ لای، قسهی له گهڵ نه کرد، نه وهی له وێ ناماده بوو پێی ووت:

که لیمه که لیمه نه بێت قسهش له گهڵ ئیمه ناکات، (واته ئه مه نه ریتی نه وه). له پاشان (ئه بو هه نیفه) فهرمووی: ئه و ماله بخه نه ناو ئه و کیسه وه، له سوچی ماله که دا بۆی دابنێن، له پاشان ئه بو هه نیفه وه سیه تی ده کرد به هه موو ماله کهی، فهرمووی: ئه گهر مردم و منتان نه سپه رده کرد، ئه و کیسه هه لگه ره و بیه بۆ لای هه سه نی قه حطه به و پێی بۆ:

ئه مه ئه و نه مانه تهی تۆیه که لای ئه بو هه نیفه ت دا نابوو، کۆره کهی ده لێت: منیش وه سیته کهی باوکمم نه نجام دا، هه سه ن ووتی: (ره حمه تی خودا له باوکت بێ)، به راستی زۆر به توندی دینه کهی خۆی گرتبوو...

ئه گیرنه وه که بانگیان کرد بۆ ئه وهی بێته قازی، فهرمووی: من بۆ قه زاوه ت ناشیم، پێیان ووت: بۆچی؟ فهرمووی: ئه گهر قسه که م راست بێت ئه وه دیاره من ناشیم، ئه گهر درۆیش بێت، ئه و درۆزن نابێ بکڕیت به قازی.^(۱)

دهرباره ی شاره زایی ئه بو هه نیفه به کاروباری ئاخیره ت و پێگای دین و زانایی و شاره زایی ئه و له باره ی (معرفه الله) وه.

ئه و هه موو ترسان له خودا و هه لێژاردنی دنیا نه وێسییه، نیشانه یه له سه ره ئه وه که باس مان کرد، ئێین و جو ره یج فهرمو ویه تی: ئه وهی که پێم گه یشتوو هه دربار ه ی ئه و شه خصه (کوفی) یه، نوعمانی کۆری ثابت، که زۆر له خودا ترسه (ﷻ)^(۲)

---

(۱) رواه ابن عبدالبر في الأنتقاء في فضائل الثلاثة الأئمة الفقهاء (۳۲۱)

(۲) رواه الخطيب في ((تأريخ بغداد)) (۳۲۹/۱۳)

ئەمە رون و ئاشكراترين بەلگەيە لەسەر ئەوہى كە ئەبوحەنەيفە عىلمى باطينى ھەبوو، ۋە ھەميشە سەرقاڭى كارە گرنگەكانى دىن بوو، ھەركەسك زوھدو بىدەنگى پڻ درا بىت، كەواتە ھەموو زانستەكانى ترى پڻ دراو، ئەمە كورتەيەك بوو لە ژيان ۋە ئەحوالى ھەرسى ئىمامەكە.

ئەو دوو ئىمامەكەى تر:

ئەحمەدى كورى حەنبەل و سوفيانى سەورى

(پەحمەتى خودايان ئى بىت)، شوپن كەوتوانيان كەمترن لە شوپن كەواتوانى ئەوان، شوپن كەوتوانى سوفيانىش كەمترە لە شوپن كەوتوانى ئەحمەد، بەلام ئەمانە زياتر بەناوبانگ بوون بە خۇپارتىزى و زوھدو دونيا نەويستى، ۋە ھەموو ئەم كىتبەى كە لەبەر دەستدايە پرپەتى لە بەسەرھات و كردارو گوشتارەكانى ئەمان، پىويست ناكات لىرە درىژەى پڻ بدەين، كەواتە بنواپە لە ژياننامەى ئەو چوار پىشەوايە، ۋەسەرنج بدە، كە بەپاستى ئەو ئەحوال و گوشتار و كردارانەيان لە چۆنىەتى پشت كردنە دونياو خۆيەكلايى كردنەو بۆلاى خودا(ﷻ) ئايا دەكرىت بەرھەمى تەنھا ئەو بىت كە ئەم زاتانە شارەزابوون لە عىلمى(فقە) داو بەس، ۋەك(سەلەم و بەكرى دان و ظىھار و نىلاء و لىعان و....)يان لە عىلمىكى ترەو بەرھەمدىن كە زۆر گەرەمەزنترن لەوزانىنەيە.

ۋە بنواپە ئەوانەى وادەگەپن كە شوپنى ئەم زاتانە كەوتوون، ئايا پاستەكەن لە دەعواكانيان، يان پاست ناكەن؟ واللہ أعلم

به شی سی یه م

باس کردنی ئەو عیلمانهی که زۆربهی خه‌لکه که

به په‌سه‌ند کراوی ده‌زانن و وایش نی‌یه!

له‌چ رویه‌که‌وه هه‌ندیك له‌و زانستانه نه‌شیاو و

زه‌م کراو ده‌بن؟

رونکردنه‌وهی گۆرینی ناوی زانسته‌کان وه‌ك:

فیقه‌و عیلم و ته‌وحید و ته‌ذکیر و حیکمه‌ت، واته:

(تیگه‌یشتن له‌ دین و زانست و عیلمی که‌لام و

بیرخستنه‌وه و په‌ندیاری).

وه‌ رونکردنه‌وهی ئەو ئەندازهی که له‌زانسته شه‌رعیه‌کان

خویندنیان په‌سه‌نده‌و. ئەو ئەندازه‌ش که پێگه‌ی پێ نه‌دراوه و

(ناپه‌سه‌نده).

رونکردنه‌وهی ئەو هۆکارانهی که بۆچی زه‌ممی عیلمی

ناپه‌سه‌ند و نه‌شیاو کراوه.

بۆچی عىلمى نەشیاو و ناپەسەند زەمكراوہ؟!

لەوانەيە تۆبلىت:

زانست واتە: ناسىنى شتىكە لەسەر ئەو حالەتەي كە پىيەوہەتەي و پىيەوہە
لكاوہ، كە يەككە لە صيفەتەكانى خودا، ئىتر چۆن دەبن شتىك بەزانست
لەقەلەم بدرت و لەولايشەوہ بە زەمكراو وەصف بكرت؟!
لەوہلامدا بزائە: زەمكردى زانست پوبەپوى خودى زانستەكە نابىتەوہ،
بەلكو لە پوى پەيوەندى زانستەكەوہە بە عەبدەكانەوہ، كە ئەويش لەبەر
يەكئ لەم سئ ھۆكارەيە:

ھۆكارى يەكەم:

ئەو زانستە ھۆكارى گەيانندى زيانىك بىت بە خواوہنەكەي، يان بە
كەسكى تر، وەك چۆن عىلمى سىحرو تەلەكەبازى و جادوگەرى زەمكراوہ، كە
بۆخويان بوونيان ھەيە و ناتوانرت ئىنكارىان بكرت، چونكە قورئان شايتەي
دەدات كە سىحر ھەيەو دەبىتە ھۆكارى جياكردنەوہى ژن و مىرد لە يەكترى،
وہ پىغەمبەرىش(ﷺ) سىحرى لى كراوہ و بەھۆيەوہ نەخۆش كەوتووہ، تا
حەزرىتى جوبرەئىل ھەوالى پى دا، وە جىگايان پى نىشان داو سىحرەكەيان
لەناو بىرىكدا لە بن بەردىكدا كە شاردبويانەوہ دەريان ھىنايەوہ.^(۱)

سىحر جۆرىكە بەھۆى شارەزابوون بەتايبەتمەندىي جەوھەرو حەقيقەتى
شتەكانەوہ دەزانرت، بەھۆى حىسابات و لىكدانەوہ لە شوئى دەركەوتنى
ئەسئىرەكان، كە لە جەوھەرى ئەو حەقيقەتە زانراوانەو لەسەر شكلى و
شيوەى سىحر لىكراوہكە پەيكەرىكى پى دروست دەكەن، وە چاوہنواري كاتىكى

---

(۱) رواہ البخاري(۳۱۷۵) و مسلم(۲۱۸۹)

تايپەت دەكەن، لەكاتى ھەلاتنى ئەستىرەكان، ۋەچەند وشەيەكى پېۋە دەلكىنن،
كە ھەموويان وشەى كوفرو بىن ئابروپى و پېچەوانەيە لەگەل شەردا،
بەھۆى(ئەو جەۋھەرە پىسانە و ئەوكاتە تايپەتيانە و ئەو كەلىماتە كوفرانەۋە)
دەتوانىت بگاتە ئەۋەى كە كۆمەك و يارمەتى لەشەيتان ۋەرىگىت، بە كۆى
ھەموو ئەم ھۆكار و كارە خراپانەۋە، چەندىن حالەتى نامۆ لەسەر ئەو سىجرل
كراۋە دەرەكەۋىت((بەھوكى عادەتى پەرۋەردگار كە كارى خراپىش ئاسەۋارى
خراپى لى دەكەۋىتەۋە)). سىجرەكەش كارى خۆى دەكات.

لەپروى ئەۋەۋە كە تۆ ئەم شتانە بزانىت، كە زانىنەكە خراپ نىيە، بەلام
ھىچ چاكەيەكى نىيە جگە لە زيان گەياندىن نەبىت بەخەلكى.
كەۋاتە ھۆكارى شەپپەيداكردن خۆيشى خراپە.

ئەمەيە دەبىتە ھۆى ئەۋەى كە زەمىى كراۋە ۋەپەسەند نىيە.
بەلكو ئەگەر كەسەك كەۋىتە دۋاى دۆستىكى خودا كە بىكوژىت، ئەۋىش
لە جىگايەكى قايم خۆى ھەشار دابىت، ئەگەر زالمەكە پرسىار بكات لە
جىگاكەى، دروست نىيە راستى پى بووترىت، بەلكو پىۋىستە بە درۆ ۋەلامى
بدرىتەۋە، خۆ باس كردنى جىگاكەى و (ۋوتنى راستى شوپنەكەى) ئەۋە
زانستىكى گەياندوۋە ۋەك خۆى چۆنە ئاۋا، بەلام ئەو زانستە ناپەسەندو
قەدەغەكراۋە، چونكە زەرەرنكى گەۋرەى لى دەكەۋىتەۋە(كە كوشتىى كابرايە).

ھۆكارى دوۋەم:

ئەو زانستەيە زياتر ۋا رىكەۋىتەت كە زيان بە خاۋەنەكەيشى بگەپنىت،
ۋەك ئەستىرەناسى، كە بۆ خۆى بە زانستىكى زەمكراۋ دانانىت، چونكە
ئەستىرە ناسى دوۋبەشە:

بەشى حىساب و ژمىريارى، كە دەزانين قورئان رايگەياندوۋە كە
رپرەۋى خۆر و مانگ ژمىراۋە دىارى كراۋە ۋەك فەرمۋىەتى:

﴿الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ﴾ الرحمن/۶.

واته: (خۆر و هه‌ی‌فیش (مانگ) به ئەندازە دین و دەچن).^(۱)

هه‌روه‌ها خودای مه‌زن و بالاده‌ست فه‌رمویه‌تی:

﴿وَالْقَمَرَ قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ﴾^(۲) واته:

(مانگیش (هه‌یف) ئێمه‌ بۆمان دانا، به‌چه‌ن قوناغدا تیپه‌پێت، تاوا‌ی لی

دیت وه‌ك په‌لی وشه‌كه‌ل و كۆنی دارخورمای دیته‌ به‌رچاو).^(۳)

دوو هه‌میشیان ئە حكام:

خولاصه‌ و پوخته‌ كه‌یشی ئە‌گه‌ر پته‌وه‌ بۆ به‌لگه‌ هه‌نانه‌وه‌ له‌سه‌ر پوداوه‌كان،

به‌هۆی هۆكاره‌كانه‌وه‌، ئە‌مه‌ش وه‌ك ئە‌وه‌ وایه‌ كه‌ پزیشكێك سه‌رنجی لێدانی

دڵ ئە‌دات، كه‌ به‌هۆیه‌وه‌ بزانی‌ت چی به‌سه‌ر نه‌خۆشه‌كه‌ دیت، ئە‌مه‌ش

زانی‌نی (سوننه‌تیکی خودایی‌یه‌) كه‌ عاده‌تی خودا (ﷺ) وایه‌ به‌رامبه‌ر

دروسته‌كراوه‌كانی، به‌لام شه‌رعی خودا په‌خنه‌ی لێ گرتووه‌، وه‌ك پێغه‌مبه‌ر (ﷺ)

فه‌رمووویه‌تی:

((إِذَا ذُكِرَ الْقَدَرُ فَأَمْسِكُوا. وَإِذَا ذُكِرَتِ النُّجُومُ فَأَمْسِكُوا، وَإِذَا ذُكِرَ

أَصْحَابِي فَأَمْسِكُوا))^(۴)

---

(۱) قورئانی پیرۆز مامۆستا هه‌زارل ۵۳۱.

(۲) یس (۳۹)

(۳) قورئانی پیرۆز مامۆستا هه‌زارل ۴۴۲.

(۴) رواه الطبراني في الكبير ۱۹۸/۱۰ (۱۰۴۴۸) من حديث ابن مسعود بإسناد حسن. وأبو نعيم

في الحلية (۱۰۸/۴). (۹۶/۲) [قال الزبيدي ۲۲۲/۱: ورواه الطبراني أيضاً في الكبير ۲/ ۹۶

(۱۴۲۷) من حديث ثوبان مولى رسول الله ﷺ، وابن عدي في الكامل ۱۶۲/۶، عن عمر بن

الخطاب بسند ضعيف، وقال الهيثمي في مجمع الزوائد ۲۰۲/۷: فيه يزيد بن ربيعة وهو

ضعيف، وقد رمز السيوطي في الجامع الصغير ۹۶/۱: لحسنه، ولعله إعتضد]

واته: (ئەگەر باسی قەدەری خودا کرا خۆتان بگرنهوه له قسه کردن و له سه رجوونی، ههروهها ئەگەر باسی ئەستێره ناسی کرا خۆتان بگرن و بێ دەنگ بن، ههروا ئەگەر باسی ئەصحابی من کرا زوبانتان بگرن و باسیان مه کهن).^(۱) ههروهها پێغه مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموو یه‌تی: له‌دوای خۆم له‌سێ شت ده‌ترسم که ئوممه‌ته‌که‌می پێ گیرۆده‌ بین.. زوڵم و سته‌می پێشه‌واکان، باوه‌ڕه‌ینان به‌ (ئەستێره‌ناسی) وه‌ به‌ درۆ خسته‌ نه‌وه‌ی قه‌ده‌ر.^(۲)

(۱) مه‌به‌ست له‌وه‌یه‌ باسی قه‌زاو قه‌ده‌ر چۆنیه‌تی و بۆچی ئەمه‌ی ته‌قدیر کردووه‌ یان نه‌یکردووه‌؟ وه‌ باسی رۆچون له‌ زانستی ئەستێره‌ناسی دا و به‌هۆی ئەو عیلمه‌وه‌ وابزانیت شته‌کان روده‌ده‌ن و کاریگه‌ری حه‌قیقیان بیر بچێته‌وه‌، وه‌ باسی ئەصحابی پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) که‌ به‌ خراپی بیانکه‌ن و ناویان بیه‌ن و په‌خنه‌یان لێ بگرن، ئەوا پێویسته‌ خۆتان بگرن، وه‌ك نيمامی المناوی نه‌فه‌رمووت: چونکه‌ رۆچون له‌ باس کردنی ئەم سێ بابته‌ خراپه‌وزیانی زۆری لێ ده‌که‌وێته‌وه‌ که‌ ناژمێرێت. بۆ به‌هێزی سه‌نده‌ی فه‌رمووده‌که‌ش بنواره: إتحاف السادة المتقين (۲۲۰/۱).

(۲) رواه ابن عبد البر في (جامع بيان العلم و فضله) (۱۴۸۲). ونص الحديث: أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي بَعْدِي ثَلَاثًا: حَيْفَ الْأَنْمَةِ، وَالْإِيمَانِ بِالنُّجُومِ، وَالتَّكْذِيبِ بِالْقَدْرِ. [قال الزبيدي: ۲۲۲/۱، أخرجه ابن عسکر، ۴۰۱/۵۸، وأخرج الطبراني في الكبير، ۲۸۹/۸ (۸۱۱۳) من حديث أبي أمامة رفعه: إن أخوف ما أخاف على أمتي في آخر زمانها النجوم، وتكذيب القدر، وحيف السلطان، وأخرج أحمد في مسنده، ۲۰۳۲۱، والبزاز في مسنده ۲۰۱/۱۰ (۴۲۸۷)، وأبو يعلي في مسنده ۴۵۵/۱۳ (۷۴۷۲)، والطبراني في معاجيمه الثلاثة، في الكبير ۲۰۸/۲ (۱۸۵۳)، والأوسط ۲۳۸/۲ (۱۸۵۲)، والصغير ۸۵/۱ (۱۱۲)، من حديث جابر بن سمرة بلفظ: أخاف على أمتي إستسقاء بالأنواء، وحيف السلطان وتكذيب القدر، ومن شواهد الحديثين، ما أخرجه الديلمي في الفردوس ۶۴/۵ (۷۴۷۰)، عن عمر بن الخطاب مرفوعاً: لا تسألوا عن النجوم، ولا تماروا في القدر، ولا تفسروا القرآن برأيكم، ولا تسبوا أحداً من أصحابي، فإنَّ ذلك الإيمان المحض، هكذا أخرجه السيوطي في المعجم الكبير ۲۲۴/۸ (۲۵۶۱۶)].

ههروهه ها چه زره تی عومه ر کورپی خه طاب (خودای ئی رازی بن) فه رموو یه تی: نه وهنده له نه ستیره کان فی ربین؛ که له دهشت و دهر و ناو دهریاکاندا به هوی نه ستیره کانه وه رینگاکان دهریکه ن و ئامانجتان بدۆزنه وه ئیتر خۆتان بگرن و له وه زیاتر فی رمه بن.^(۱)

نه هی له (نه ستیره ناسی) کراوه له به رسی هۆ:

یه که میان: زیان به خشه به زۆریه ی خه لکه که، چونکه نه گهر بخریته دلیانه وه که نه م ئاسه وار و پوداوانه دوا ی گه شتی نه ستیره کان په یداده بن، و ده که ویتته دلیانه وه که نه ستیره کان کاریگه ری راسته قینه بن له و پوداوانه، یان نه وانن که خودایه کی فه راهه م هینه ری نه و کارانه ن، چونکه نه وانه کۆمه له جه وه ره ریکی به رزو په سه ن و مه زنی ئاسمانین، به مه زیاتر ده که ونه سه ر دله کانه وه و دلێش به رده وام لا به لای نه م کاریگه ریه دا ده کاته وه و، و ده بی نیت خیر و شه ر له و لایه نه وه توشیان ده بی ت یان لییان پزگاری ده بی ت، وای ئی دیت زیکری خودا ده سپرته وه له دلدا، چونکه که سیکی لاواز (له بیرو باوه ردا) ته نها چاوی له سه ر هۆکاره کانه، به لام زانای دامه زراوی پیگه یشته و تیده گات له وه ی که خۆر و مانگ و نه ستیره کان به پچی فه رمانی په روه ردگار دین و ده چن (سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى).

---

(۱) رواه ابن أبي شيبة في (المصنف) (۲۶۱۶۲). وقال الزبيدي: لم يتعرض العراقي لتخریجه، وقد روى ذلك مرفوعاً عن ابن عمر، أخرجه ابن مردويه في التفسير، والخطيب البغدادي في كتاب ذم النجوم، كما في الجامع الكبير للسيوطي ۹۸/۴ (۱۰۴۲۱). وكنز العمال للمتقي الهندي ۶۲/۱ (۲۸۷۲۱). ولفظهم: تعلموا من النجوم ما تهتدون به في ظلمات البر والبحر ثم انتهوا. قال المناوي في الفيض القدير: ۲۵۶/۳ قال ابن الحق وليس إسناده مما يحتج به، وقال ابن قحطان: فيه من لا أعرف.

نمونه ی که سیکی لاوازی کورتبین که سهیری پهیداوونی تیشکی هه تاو دهکات، پاش هه لاتنی خۆر. وهك ئەو میرووه وایه نهگهر نهقلی پښ بدرايه و له سه رپوبه ری کاغه ژك بووایه، که سهیری رهشایی خه ته که ی بکردایه که زوو زوو تازه ده بیته وه، ئەو واده زانیت کیشانی ئەو هیله له کرداری قه له مه که یه . سهیرکردنی ئەو نه وهنده بهرزنایته وه تا په نجه کان و له پاشان دهست و مه چه کی قه له مه به دهسته که ببینیت . پاشان ئەو ئیراده یه که دهسته که نه جو لښیت. له پاشان تا دهگاته نوسهره به توانه که ی، که دهیه ویت بنوسیت، له ویشه وه بۆ ئەو زاته ی که دهست و توانا و ئیراده ی لهو که سه دا دروست کردووه، که واته زۆریه ی بینینی خه ئکه که هۆکاره نزم و نزیکه کانه، پچراوه له وه ی چاوی بهرزیته وه بۆ بینینی ئەو هیزه ی که هۆکاره کانی سازکردووه، نه مهش په کیکه لهو هۆپانه ی که نه یی کراوه له خۆخه ریک کردن به نه ستیره ناسی.

دوو هه میان:

ئەو حوکم و فرمانه ی له نه ستیره کانه وه ده زانیت، ته نها گۆت ره کاری و خه ملاندنیکه و تاکه که سه کان ناتوانن بیزانن و ههستی پښ بکه ن، نه به شیوه ی دنیایي و نه به گومانیشه وه، که واته حوکمدان پښی: فرمانکردنه به جه هل و نه زانین، بۆیه نه یی ئی کراوه، چونکه ئەوه جه هل و نه زانینه، نهك لهو لایه نه یه وه که بۆخوی به عیلم ده ژمیریت، به لام زیان ده داده وه. وهك ده گیرنه وه: نه مه کاتی خوی موعجیزه یه کی حه زره تی ئیدریس بووه (سه لامي خودای له سه ر)^(۱).

---

(۱) ئەو فهرمووده یان دا بریوه به سه ریا که نیما می موسلیم له (صحیح) په کدا به ژماره (۵۳۷) رپوایه تی کردووه: کان نیی من الانبیاء یخطف فمّن وافق خطه فذاک، واته: هیلکی ده کیشا واته به نه ستیره ناسی یان به (عیلمی ره من) مه شهوره (که ده گه پت به دوا ی روداوه نه زانراوه کاندای بۆ به کاره یتنانیان به چه ند خالیک که ده یکیشن له سه ر په راوده که، وهك ده نک ی رمل وایه که باطیله. بنوا ره قاموسی المعتمد ل ۲۳۲ مادده ی: الرمل. ههروه ها بنوا ره: فیض القدیر (۵۴۵/۴) شه رجی: جامع الصغیر.

دوای وهفاتی خۆی ئه‌وزانسته پېچرايه‌وه و نه‌ما.

ئه‌ستېره‌ناسه‌كان به ده‌گمهن رېتيان له راستي‌يه‌كان ده‌كه‌وت، وه ته‌نها به‌رېكه‌وتيش، چونكه پنده‌كه‌وت كه هه‌نديك هۆكاري به‌رچاو بكه‌وت، به‌لام روداو‌كه وهك ئه‌وه‌ي ئه‌و دياي ده‌كات نايه‌ته‌دي، ئه‌وه‌ش كه هه‌ردوكيان به‌كانگيرين مه‌رجي زۆري هه‌يه‌و له تواناي ئاده‌ميزاددا نيه، كه گه‌مارۆي ئه‌و هه‌موو زانستيه بدات. ئه‌گه‌ر وا رېكه‌وت و، خوداي گه‌وره‌ش به‌و شي‌وه‌ي ته‌قدير كردبوو كه پاشماوه‌ي هۆكاره‌كاني بۆ هېنايه‌دي، ئه‌وه‌يهك ده‌گرنه‌وه‌و به‌راست ده‌گه‌رپت، ئه‌گه‌ر ته‌قديري‌ش نه‌كردبوو ئه‌وا به‌هه‌له‌دا ده‌چيت.

وهك ئه‌وه‌ي كه كه‌سيك سه‌يري هه‌ورو هه‌لاي ئاسمان ده‌كات وا كۆ ده‌بنه‌وه و به‌سه‌ر چياكاندا به‌رزده‌بنه‌وه، ئه‌ميش گوماني بۆ دروست ده‌بيت كه له‌ورۆژدا باران ده‌باريت، له‌وانه‌يشه هه‌وره‌كه بره‌وتته‌وه‌و خوري‌ش ئه‌وه‌نده‌ي تر نه‌و تاقه‌ گه‌رم بكات، له‌وانه‌يشه پېچه‌وانه‌ي ئه‌مه‌ بيت، كه‌واته ته‌نها بينيني هه‌ور به‌س نيه‌ بۆ هاتني باران، ده‌ي خۆ ئه‌و هۆكاره‌كاني تر نازانيت، كه‌شتيه‌وانيكيش كه‌ واي داناوه كه‌شتيه‌كه‌ي پاريزراو ده‌بيت، به‌هۆي كه‌شناسي و شاره‌زايي خۆي له‌ په‌وتي هه‌وا، به‌لام خۆ ئه‌و نازانيت هه‌ره‌كه‌تي هه‌وا هۆكاري شاره‌زاي هه‌يه، جاري‌وا هه‌يه له‌ خه‌ملاندنه‌كه‌يدا سه‌ركه‌وتوو ده‌بيت، جاري وايش هه‌يه راستي ناپيكت، له‌به‌ر ئه‌م هۆكاره‌يه كه له‌ كه‌سه به‌هېزه‌كانيش قه‌ده‌غه‌كراوه سه‌يري ئه‌ستېره بكه‌ن.

(واته ئه‌وانه‌يش كه له‌ پووي بره‌واو ئيمانه‌وه به‌هېزن).

سئييه‌ميان:

هه‌روه‌ها نجوم گه‌رپتي هيج سووديكي نيه، كه‌مترين حااله‌تي ئه‌وه‌يه كه رۆچوونه له‌ شتيكي زياد و بن هوده‌دا، وه به‌نرخترين سه‌رمايه‌ي مرؤف له

ژبانا ته مه نيه تی، که به هڅه وه به زايه ده چټ و کاتي به فېرږ له دهس
دهرده چټ و توشي نه و په ړي خه سارته ده بټ.

پنځه مېر(ﷺ) دای به لای پیاوړېکدا، خه لکه که له دهوړی کډه بوونه وه
فه رموی: نه مه چیه؟ وتیان: پیاوړېکی زور زانایه، فه رموی: زانایه به چی؟ ووتیان
به شیعرو نه نسای عه رب، فه رموی: (زانینک که سوود به خش نییه، وه
نه زانینه که یشی زان به خش نییه) (عِلْمٌ لَا يَنْفَعُ، وَجَهْلٌ لَا يَضُرُّ)^(۱)

وذلك پنځه مېر(ﷺ) فه رموی به تی:

((إِنَّمَا الْعِلْمُ آيَةٌ مُحْكَمَةٌ أَوْ سَنَةٌ قَائِمَةٌ أَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ))^(۲)

واته: (عیلمی راسته قینه برتیه له نایه ته موحه که مه کان(که واکانیا
دیارن و موه شایهات نین) یاسونه تیکه به خڅه وه راوه ستاو بټ، یان فه ریزه
دیاریکراوه گانه(له میرات بردن) که به دادوهری جیه چی ده کریڼ).

که واته رږ چون له زانستی نه ستړه ناسی و هاویننه کانی مه ترسیه کی زوری
تیدایه، سورانه وه یه له جه هاله تدا به ښ نه وهی سوو دیکي هه بټ، چونکه
نه وهی خودا ته قدریری کرد بټ ده بټ، خو ناتوانیت له ته قدریری خودا لا

---

(۱) رواه: ابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله (۱۳۸۵). مه به ست له وه به رږ چون له عیلمی
نه نسابدا، زور خو پټوه مه شغول کردنی باش نییه، نه ینا فه رمودهی تر هیه که هانی
مرؤف ده دات فیری بټ ((تَعْلَمُوا مِنْ أَنْسَابِكُمْ مَا تَصِلُونَ بِهِ أَرْحَامَكُمْ... الخ أخرج
أحمد في مسنده و الترمذي . و صحیحه الحاکم .. إتحاف (۲۵۵/۱).

(۲) رواه ابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله (۱۳۸۴-۱۳۸۶) وأصله عند أبي داود (۲۸۸۵)
و ابن ماجه (۵۴). [قال الزبيدي: ۲۲۴/۱، وفي القوت: ۲۲۷/۱، وقد روينا عن رسول الله
من طريق مرسل أنه مر رجل والناس مجتمعون عليه، فقال: ما هذا؟ قالوا رجل
علامة، قال: بماذا؟ قالوا بالشعر، والأنساب وأيام العرب، قال: هذا علم لا يضر
جهله، وفي لفظ آخر: علم لا ينفع، وجهل لا يضر. الخ.]

بدات، به پېچه وانه ی زانستی پزېشکي، چونکه خه لکه که پېوېستیان پې یه تی، زوړبه ی به لکه کانیش له ووه یه که ده توانیت لېی ناگداریت، هه روه ها جیاوازه له گه ل خه و نامه دا، هه رچه نده ته عبیری خه و به مه زنده ی ته قل و خه ملاندن ده کرت، به لام (خه و بیننی جوان له پیاوی صالحه وه) به شیکه له چل و شه ش به شی پیغه مبه رایه تی و هیچ مه ترسیه کی نییه.^(۱)

هوکاری سی یه م:

پوچون له یه کی له زانسته کان، که نه توانیت قورساییه که ی هه لگرت نه وه شتیکی خراپی کردووه، چونکه له سه رو توانای خو یه وه خو ی بارگران کردووه، وه فیروونی نه و زانستانه ی که زوړ ورده کاریان تیدایه، پیش فیروونی پرسه رون و ناشکراکانی.

هه روه ها وه ک باس و لیکو لینه وه له نه نییه شاره وه کانی خودای، که فیه له سوف و زانایانی عیلمی که لام سه ریان پوه ناوه که لېی حالی بن و، نه یان توانیوه سه ربه خو پېی بگه ن (چونکه نه و زانستانه زانستیکن به زه وق و عیلمی موکاشه فیه ده زانرین، که نه وان که ره سته کانی نه و زانسته یان پې نییه) به لکو ته نها پیغه مبه ران و نه ولیاکان ده توان پېی بگه ن و له هه ندیک رنګا کانی شاره زابین.

که واته پېوېسته خه لکه که ی لې دور بخړته وه، که به دوایدا نه چن و بیانگیر نه وه بو نه و بابه تانه ی که شمع باسی کردوون و پرنوما یان کردووه له سه ری بن، نه وه نده به سه بو که سیک خودا ته و فیقی داییت.

---

(۱) رواه البخاري (۶۹۸۳) و مسلم (۲۲۶۴): الرُّؤْيَا الْحَسَنَةُ مِنَ الرَّجُلِ الصَّالِحِ، جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوءَةِ.

زۆر ھەبوون پۇچوون لەو عىلمانەدا و زىانيان لى كەوتوو، خو ئەگەر
خۆى بەوانەو ھەرىك نەکردبايە لەپروى دىنەو ھە حالى باشتەر دەبوو لەو ھى
بەسەرى ھات.

نابىت باوەر بەو ھەنەكەيت، كە ھەرىك بوون بەھەندىك زانستەو ھە بۆ
ھەندىك كەس زيان بەخشە، نابىنى گۆشتى پەلەور و ھەندىك شىرىنەمەنى
ناسك ئەگەر بىر تىت بە مندا لى شىرەخۆرە زيانى لى دەدات، بەلكو كەسانىكى
واھەيە قازانچى زياتر لەو ھەدايە كە ھەندىك شت ھەيە ھەرنەزانىت.

گىراوينا تەو ھە: كەبىرايەك سكالاي خۆى بىردە لاي دىكتۆرىك كە ژنەكەى
نەزۆكە و مندا لى نابىت، پىزىشكەكە لىدانىكى دلى بۆگرت و پىى ووت:

تۆپپويستىت بە دەرمانى مندا لى بوون نىيە، دواى چل رۆزى تر دەمىت،
نەبىزى دلى وانىشان دەدات، ئافىرەتەكە ترسىكى زۆرى بۆ پەيدا بوو، خۆشى
ژيانى لى تىك چوو، ھەموو مال و سامانى دەرھىناو بەخشىيەو، ھەسپىتى كرد،
تەنھا ئاوو نانى دەخوارد تاجل رۆزەكە تەواو بوو ماىەو ھە و نەمرد، مىردەكەى
ھاتەو ھە بۆلاى دىكتۆر، ووتى ژنەكەم نەمردوو، پىزىشكەكە ووتى:

ئەمزانى نامىت، ئىستا لەگەلئا دروست ببە، مندا لى دەبىت، ووتى: ئەمە چۆن
دەبىت؟!

ووتى: بىنىم زۆر قەلەو بوو، بەز دەرگاي مندا لى بوونى گرتبوو، زانىم كە
لاواز نابىت و ئەو بەزە ناتۆپتەو ھەگەر بە ترسان لە مردن، بۆيە منىش
ترساندم، ئىستا چاك بوو و پىگىر نەماو ھە بەردەم مندا لى بونىدا.

ئەم نمونەيە بىدارت دەكاتەو ھەسەر مەترسى ھەندىك زانست، ھە تىت
دەگەپنىت واتاي فەرموودەى پىغەمبەر (ﷺ): ((نَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ))^(۱)

---

(۱) رواه مسلم (۲۷۲۲).

واته: (په نا ده گرم به خودا له زانستېک که سوود نه گه ښت). په ند له م چيرؤکه وهر بگره و، زؤر مه گه پړئ به دواى زانستېکدا شهرع زهمى کردبټ و نه هى لى کردبټ، به رده وام پابه ندبه به چا ولى کردن له صه حابه کان(خودايان لى رازى بټ) ته نها شوين سوننه ت بکه وه، سه لامه تى له شوين که وتندايه، مه ترسېش له گه پان و کارکردنى سهر به خو دايه، زؤر شانازى مه که به راي خؤت و نه وهى لاي خؤت په سهنده، به رټنېشان داني خؤت و به لگه و گوماني خؤت مه که له وهى که بلټيت:

من به دواى راستى و بنج و بنه واني شته کانددا ده گه پرم، وهک خويان بيانزانم، که واته چ زيانټکم لى ده که وټ که من به دواى عيلم دا بگه پرم؟! به راستى نه و زيانه لى له و کاره ت به سهرتا ده گه پرتنه وه، زؤر زياتره له سووده کهى. چه ندین شت هه يه که لى شارهزا ده بټيت، نه وهى که زانيوته ده بټيه زيانټکى گه وره بؤت، خه رېکه له دوا روژدا به هيلاکتدا ببات، نه گه ر په حمه تى خودا فريات نه که وټت.

وه بزانه! وهک چؤن پزېشکټکى پسپور و شارهزا ناگاداره له نه پنى چه ند جوړى چاره سه رکردن که ناچټه عه قلى که سانټکى نه شارهزا وه، هه روايش پيغه مبه ران طه بېبى دلته کانن، وه زانا کانېش به هوکاره کاني ژيانى دواروژ ناگادارن، که واته به ته نها عه قلى خؤت حوکم مه ده به سه ر سوننه ت و پړساي نه وانددا، که واده رنه چټ و به هيلاکدا بچيت.

چه ندین که س هه ن که نه خو شيهک رو له په نجه يان ده کات، به پنى عه قلى خو ى بټ ده بى په نجه ي به نه وټ و چه ورى بکات و(بيبرټنه وه) تا پزېشکټکى ليزان پړنومايى ده کات، که پيوسته لاي شانى نه ولاى به نه وون، نه وېش نه م چاره سه رى دکتوره زؤر به دوور ده زانټيت، چونکه بى ناگايه له وهى

که ره‌گه‌کانی جه‌سته پرش و بلاون و جی‌گاو سه‌رچاوه‌کانیان که‌سیکی شاره‌زا ده‌توانیّت بیان‌دۆزیت‌ه‌وه، که چ ره‌گتک په‌یوه‌ندی به چ ئەندامیکه‌وه هه‌یه. هه‌ر به‌م شیوه‌ش (رنگه‌ی دوارۆژ) هه‌موو که‌س لێی شاره‌زا نییه جگه‌ له زاناکانی ئاخیره‌ت نه‌بیّت.

له‌باره‌ی ورده‌کاریه‌کانی سوننه‌ته شه‌رعیه‌کان و ئادابه‌کانی، وه‌ له‌وه عه‌قیده‌و باوه‌پانه‌ی که‌ پێویست کراوه‌ له‌سه‌ر به‌نده‌کان بیان‌زانن، چه‌ندین ورده‌کاری و نه‌یّی و فه‌رمانی سه‌رسوپه‌ینه‌ری تێدایه، که‌ په‌یوه‌ندارانی ئە‌و‌کارو فه‌رمانه‌ش لێی شاره‌زانی، بۆ نمونه:

که‌سیکیش تا ئیستا هۆکاری ئە‌وه‌ی نه‌زانیه‌وه که‌ بۆچی موگناتیس ناسن راده‌کێشیت!

خۆ ئە‌و‌ کاره‌ سه‌رسوپه‌ینه‌رو نامۆ و بێ وێنانه‌ی که‌ په‌یوه‌ندارن به‌ عه‌قیده‌و کرداره‌کانه‌وه، وه‌ سوود به‌خشن بۆ سه‌فای دله‌کان و پاک و پوخته‌کردنه‌وه‌یان بۆ ئە‌وه‌ی به‌رزبینه‌وه‌و نزیک بینه‌وه‌ له‌ خودای خۆیان، وه‌ نه‌فه‌حات و فه‌زل و فیوضاتی خودایی بیان‌گرت‌ه‌وه، ئە‌وانه‌ زۆرتر و گه‌وره‌ترن له‌وه‌ نه‌یّیانه‌ی که‌ له‌ده‌واو ده‌رمانه‌کاندا هه‌یه.

هه‌روه‌ک چۆن به‌ته‌نها ئە‌قل ناتوانیّت هه‌ست به‌ قازانج و سوودی ده‌رمانه‌کان بکات، وه‌ پێویستی به‌ تاقی کردنه‌وه‌ هه‌یه تا لێیان دله‌یا ببیّت، هه‌روایش بزانه‌ که‌ ئە‌قل ناتوانیّت بزانیّت چی سوودی پێ ده‌گه‌ینیّت بۆ ژبانی ئاخیره‌ت، له‌گه‌ڵ ئە‌وه‌شدا رێگای تاقیکردنه‌وه‌یشت له‌به‌رده‌ستدا نییه‌ تا به‌کاری به‌یّنیّت، مه‌گه‌ر هه‌ندیک له‌ مردووه‌کانمان بۆ لا بگه‌رانییه‌ته‌وه‌و تاقی کردنه‌وه‌یان له‌سه‌ر بکرایه، ئە‌وکات هه‌واڵیان پێ بداینايه، که‌ چ کارو کرداریک سوود به‌خسه‌و، به‌نده‌ له‌ خوداوه‌ندی خۆی به‌خێرای نزیک ده‌خاته‌وه، وه‌ بۆی‌شیان ده‌رئه‌خستین که‌ چی دووریان ده‌خاته‌وه،

ههروهه ها دهبراره ی عه قیده کانیش، دیاره که سیش ته ماحی له وه دا نییه
له پښگه وه نه و زانیاریانه ی ده سبکه ویت.

بویه نه وه نده ته به سه که سوودت له نه قل وه رگرتبیت که پښوماپی
کردبیت بۆ پاستگویی چه زره ته پیغه مبه ر(ﷺ)، وه تیت بگه یه نیت له هیماو
نیشاره ته کانی که کئ و چی ده گرتته وه.

که واته عه قل بخه ره که ناروه، بابه سه ره به خویی ده ست وه رنه داته هه موو
فه رمانیکه وه، وای ئی بکه که ته نها شوین که وتوویت، ته نها به م شیوه
سه لامه ت ده بیت.

بویه پیغه مبه ر(ﷺ) فه رموو یه تی:

((إِنَّ مِنَ الْعِلْمِ جَهْلًا وَإِنَّ مِنَ الْقَوْلِ عِيًّا))^(۱)

واته: (هه ندیک له زانست چونکه له و به شه یه که نه هی ئی کراوه و
ناپه سه نده، نه وه نه زانینه که ی چاکتره له و زانینه، وه هه ندیک قسه ش هه یه
گرانه و ده بیت به بار به سه ره قسه که ردا).

یان بۆ زاناکان مه له ل و ماندوو بون و بن تاقه تی دروست ده کات یان بۆ
نه خوینده وار که لئی تیناگات ماندوی ده کات.^(۲)

ناشکرایه که زانست بۆ خوی ناکریت به راورد بکریت له گه ل جه هل و نه زانیندا
به لام چون نه زانین و نه زاندوی زیان به خشه، نه ویش ئاوا زیان ده دات.

ههروهه ها پیغه مبه ر(ﷺ) فه رموو یه تی:

---

(۱) رواه أبو داود (۵۰۱۲) من حديث بريدة، وفي إسناده يُجهل، [قال الزبيدي ۲۲۹/۱: أخرجه

أبو داود بلفظ (عيا) بدل عيا، وفي القوت ۲۲۷/۱، وروينا في خبر: وذكره،]

(۲) وهك حافظی مه ناوی له (التيسير) دا (۳۴۵/۱) رافه ی کردوووه. عه یال: به وهش ده لئین: که
نه زانیت رو له کوئ بکات.

((قَلِيلٌ مِنَ التَّوْفِيقِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مِنَ الْعِلْمِ))^(١) واته:

(كه من له سازان و کارناسانی خودایی، باشته ره زورنك له زانست).
ههروهها چه زرهتی عیسا (سهلامی خودای له سه) فهرموویه تی:
((ما أَكْثَرَ الشَّجَرِ وَلَيْسَ كُلُّهَا بِمُثْمِرٍ وَمَا أَكْثَرَ الثَّمَرِ وَلَيْسَ كُلُّهَا بِطَيِّبٍ، وَمَا
أَكْثَرَ الْعُلُومَ وَلَيْسَ كُلُّهَا بِنَافِعٍ))^(٢)
واته:

(نای که درهخته کان زورن و هه موشیان بهردارنن، بهرداره کانیش زورن
به لام هه موویان بون خوش و پاک نین، نای که زانسته کانیش زورن به لام
هه موویان سوود به خش نین..

---

(١) کذا أورده صاحب القوت (١٣١/١) بقوله: وفي الخبر الآخر وذكره، المصنف تبعه على ذلك،
و بنحوه رواه ابن عساكر في (تأريخ دمشق) (٣٤٨/٦٠) بلفظ: قليل التوفيق خير من كثير
العقل. قال الزبيدي وأخرجه ابن عساكر في تأريخ دمشق، ٣٤٩/٦٠، عن أبي الدرداء بمثل ما
في الفردوس، وزاد: والعقل في أمر الدنيا حُقرَةً، والعقل في أمر الدين مسرَّة،
وروى الطبراني في الأوسط، ٣٠٢/٧ (٨٦٩٨)، عن ابن عمر: قليل الفقيه خير من كثير
العبادة، وكفى بالمرء فقهاً إذا عبداً لله، وكفى بالمرء جهلاً إذا أعجب برأيه.
وأورده ابن عبد البر كذلك في العلم (٢١/١)

(٢) رواه الخطيب في اقتضاء العلم والعمل (٦٨) (١٠٦) بلفظ:
ويلكم يا عبيد الدنيا، ماذا يغني عن الأعمى سعة نور الشمس وهو لا
يبصرها؟! كذلك لا يغني عن العالم كثرة علمه إذا لم يعمل به، ما أكثر أثمار
الشجر وليس كلها ينفع، ولا يؤكل!! وما أكثر العلماء وليس كلهم ينتفع فما
علم ... و أورده بلفظه الزمخشري في ربيع الأبرار (١٢٣/٤).

رونکردنه وهی ئه و وشه گشتیانهی

که گۆرانیان به سهردا هاتوو

هۆکاری سه رهه لډانی ئه و تیکه ل بوونه ی له میانی زانسته زه مکاروو زانسته شه رعیه کانداهیه، ده سکاری کردنی ناوه په سه ندکراوه کانه و گۆرینیانه به ناوکی تر، وه له به رمه به ستیکی نادرست ناوه کان واتایه کی تریان بۆ دابنن، جیاواز له و واتاو مه به ستانه ی که پیشینه خوداناسه کانی سه ده ی به که م بۆیان داناوه و لیکیان داوه ته وه، ئه مه ش پینج وشه یه: الفقه (تیکه یشتن له دین)، العلم (زانست)، التوحید (یه کتاپه رستی) زانستی که لام، التذکیر (یادو بیر خستنه وه) الحکمه (په ندیاری). ئه م ناوانه بۆ خۆیان په سه ندو شیاون، خاوه ن پله و پایه ن له دیندا، ئه وانن به یه کیک له م صیفه تانه پیناسه ده کرتن، به لام ئیستا گوازاونه ته وه بۆ چه ندين واتای نابه جی، که دله کان ده ته کینه وه له خرابی ئه و که سانه ی که ئه و واتا زه مکاراونه یان پپوه لکاوه و بۆته صیفه ت بۆیان، چونکه به و ناوانه ناوبانگیان بلا بوته وه.

وشه ی به که م: الفقه (تیکه یشتن له دین):

ده سکاری ئه م ناوه یان به (ته خصیص)^(۱) و تایبه تمه نډی کردوه، نه ک به گواستنه وه و هیئانی وشه یه کی تر. چونکه تایبه تییان کردوه به زانیی کۆمه ل

---

(۱) ته خصیص: وشه یه ک که واتایه کی عام و گشتگیری هه ییت، تایبه تی بکه یت به هه نډیک له به ش و نه فراده کانی، به به لگه یه کی سه ره خو که لکابیت پی یه وه.

لپره شدا ته خصیص مه به ستی ئه وه یه:

له کۆی ئه و واتاو ئامانج و مه به ستانه ی ک له فزه که ده یگرته وه تۆ داینه بریت به سه ر هه نډیکیدا، که هه زرده تی غه زالی هیما ی بۆ کردوه. ودرگیر

لق و پۆی نامۆ له فهتواکاندا، وهگهپان به دواى وردهکارى عیلهت و هوکارى نهو فتوايانه، وه قسهى زۆریان له سهر هیناوهتهوه، هه موو بابهته په یوهندهارهکانیان پاراستووهو کوپان کردۆتهوهو، ههر کهسیکیش له هه مووان زیاتر پۆچوبیت لهو بابهت و وردهکارى و (کونه قهيدا) نه دا که خوێی پێوه خهريک کردبیت، نهوه له هه مووان به (فهقيه) تر، واته: (أفقه) و شارهزاتر ناسراوه. بهپاستى وشهى (فهقيه) له چهرخى یه کهمدا بهوانه دهوترا که زانای عیلمى ناخیرت بوون، وه شارهزا بوون له وردهکارى و نافهتهکانى نهفس و نه و نافهتانهى کردهوه چاکهکان پوچهل دهکه نهوهو، زیاتر بى نرخى و پرسوايى دونیايان بۆ ناشکرا بویت، وه بهتوندتر خوپان ناماده کردبیت بۆ گه یشتن به نیعمهتهکانى دواوژۆ، بهشیوهیهکیش که ترس و خوف زāl بویت بهسهر دلیاندا، بهلگهش بۆ ئهم پیناسهیه فهرموودهى خودایه (عَلَّ):

﴿لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ﴾ التوبة ١٢٢

واته: (کهواته دهیبت نهو کوومه له دین تى بگهن و شارهزابین، وه کاتیک گهپانهوه بۆ ناو هوژه کهیان ئاگاداریان بکه نهوهو هه په شهیان لى بکهن). به عیلمى (فیه) دهتوانیت خه لکی لى ئاگادار بکه یتهوهو بیانترسیتیت به سزای خودایى، نهک به لقهکانى ئهم زانسته، وهک: طهلاق و نازادکردن و لیعان و سه لهم و به کرئ دان و هاوشیوهکانیان، چونکه نهو بابهتانه هیچ هه په شهو ترساندنیکیان پى ناکریت، به لکو نه گهر خوێ یه کلایى بکاته وه بۆیان، دلی رهق دهکات و ترس و خوڤى تیدا هه لده گریت، وهک چۆن که سانى نه مرپۆ ده بینین که ته نها خوپان به ورده کاریه بى به هاگانه وه خهريک کردووه، خودای ته عالایش فهرموویه تی: ﴿لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا﴾ الاعراف ١٧٩.

مه به سستی و اتا ئیمانیه کانه که لى تى ناگهن، نهک مه سه له ی فتوادان...

سویند بى! (فیه) و فه هم (تیگه یشتن) له زمانه وانیدا دوو ناوون بۆ یهک و اتا،

له کۆن و نوێدا که ئەم وشەانە بە عادەت بەکار هێنراوە، ئەوەمان مەبەستە که خودا فرمویەتی: ﴿لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ﴾ الحشر/۱۳. واتە: (بێ گومان ئەوان دڵیان لە ئێوە بتر دەترسیت تا لەخودا، چونکە ئەوان کەسانێکی وان کە تێ ناگەن).^(۱)

بەهۆی کەمی تێگەیشتنێان لە دین، ترسیان کەم بۆتەووە لە خودا، ترس و بیمیان لە خەڵکی زāl بوو بەسەریاندا، کەواتە بنوێرە:

نایا ئەو حالەتە ی پێی گەیشتون بەهۆی ئەوەوەیە کە بەش و لقەکانی فتاوا وردەکاریەکانیان لەبەر نەکردووە، یان لە ئەنجامی ئەوەوە دیت کە باسما کردو لە عیلمی ناخیرەت حالی نەبوون.

پێغەمبەر(ﷺ) فرمویەتی: ((عُلَمَاءُ، حُكَمَاءُ، فَقَهَاءُ))^(۲) بەرامبەر ئەو وەفدەی کە هاتن بۆ خزمەتی فرموی:

ئەوانە زانان، پەندیار و دانان، تێگەیشتون لە دین.

پرسیاریان کرد لە سەعدی کۆری ئیبراهیمی زوهری: ئەهلی کام شار لە هەمووان فەقەو تێگەیشتووترن لە دین، فرموی:

ئەوانە ی لە هەمووان زیاتر لە خودا دەترسن.^(۳)

هەرودەها پێغەمبەر(ﷺ) فرمویەتی:

((أَلَا أُنَبِّئُكُمْ بِالْفَقِيهِ كُلِّ الْفَقِيهِ، قَالُوا بَلَى. قَالَ: مَنْ لَمْ يُقَيِّطِ النَّاسَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ، وَلَمْ يُؤْمِنْهُمْ مِنْ مَكْرِ اللَّهِ، وَلَمْ يُؤْيِسْهُمْ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ، وَلَمْ يَدْعِ الْقُرْآنَ رَغْبَةً عَنْهُ إِلَى مَا سِوَاهُ))^(۱)

(۱) قورنانی پیرۆز وەرگێڕانی: مامۆستا هەزار ۵۴۷.

(۲) رواه أبو نعيم في (الحلية) (۲۷۹/۹) وابن عساكر في (تأريخ دمشق) (۲۰۰/۴) بلفظ (علماء حكماء فقهاء كادو من صدقهم أن يكونوا أنبياء).

(۳) قوت القلوب (۱/۱۳۸).

واته: (ئايا هه وائتان پێ بدەم بەوێی کە لە دین حالی بوو و لە هه موو کەس
شارەزاترە؟ ووتیان: بە ئێ، فەرمووی:

کە سێکە خە ئکیی پێ بەش و پێ هیوانە کات لە پرەحمەتی خودا، وە ئەمینان
نە کاتەو وە لە مەکرو تۆلەیی خودا، وە مەئیوس یان نە کات لە پرەحمەتی خودا (کە
نارەحەتیە کانیان لە سەر هە ئناگرێت) وە واز لە قورئان نە هیئت بە شیوەیە ک
کە کاری پێی نە مینیت و پێ لە غەیری قورئان بکات).

کاتیک ئەنەسی کوپی مالیک (خودای ئێ رازی بیت) ئەم فەرمودەیی
پێغەمبەر (ﷺ) ی گێڕایەو:

((لَأنَّ أَقْعَدَ مَعَ قَوْمٍ يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَعَالَى مِنْ غَدْوَةٍ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ أَحَبُّ
إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُعْتِقَ أَرْبَعَ رِقَابٍ))^(١)

واته: (ئەگەر لە بەرەبەیانەو وە تا خۆر کەوتن لە گەڵ کۆمە ئیکدا دابنیشم
زیکری خودا بکەن (ﷻ) باشتەر لەلام کە چوار گەردن ئازاد بکەم).

دە فەرمویت: لای کردەو وە بە لای زەیدی رەققاشی و زیادی نومهیری داو

---

(١) رواه ابن عبد البر في جامع بيان العلم ٤٤/٢ (١٥١٠) مرفوعاً وهو في (سنن الدرامي) (٣٠٥) ورواه أبو بكر بن لال في مكارم الأخلاق، وأبو بربن السني في رياضة المتعلمين وغيره وقال ابن عبد البر أكثرهم يوقفونه على علي ابن طالب (رضي الله عنه)، [قال الزبيدي ٢٣٣/١: وفي رواية الثلاثة تقديم: لم يؤسهم علي (لم يؤمنهم، مع زيادة في آخره وهي: ألا لاخير في عبادة ليس فيها تفقه، ولا في علم ليس فيها تفهم، ولا في قراءة ليس فيها تدبر، وهكذا هو في الفردوس ١٣٥/١ (٤٧٤) بتلك الزيادة]

(٢) راه أبو داود (٣٦٦٧). باب القصص بإسناد حسن. [وقال الزبيدي (٢٣٣/١). تبع المصنف صاحب القوت في السياق، والحافظ العراقي سكت عليه، وعزاه بهذا السياق إلى أبي داود، ورواه أيضاً أبو نعيم في المعرفة، ٢٣٨/١ (٨٢٨) والبيهقي في السنن، ١٥/٨ (٧٣٨٣٨) والضياء المقدسي في المختارة، ٣٢/٧ (٢٤١٨) كلهم عن أنس، .....]

فهرمووی: دانیشتنه کانی زیکری ئیمه وهك مه جلیسی زیکره کانی ئیوه نه بوو، که به کیکتان هه لده ستی و چیرۆک و به سه رهاتیان بۆ نه گیرپه ته وه و ووتاریان بۆ نه دات، قسه کان درێژ ده کاته وه و ده بانداته دهم بهك، به لکو ئیمه حالمان وابوو که داده نیشتین زیکرو یادی ئیمانمان ده کرد، بیرمان له واتاکانی قورئان ده کرده وه، خۆمان له دین شاره زا ده کرد، وه نیعمه ته کانی خودامان به یاد ده کرده وه که له ژماردن نایه.^(۱)

که واته بیرکردنه وه و تپرامان له قورئان و ژماردنی نیعمه ته کانی به (فیقه) و تیگه یشتن له دینی داناوه.

ههروه ها پیغه مبه ر(ﷺ): فهرموویه تی: ((لَا يَفْقَهُ الْعَبْدُ كُلَّ الْفِقْهِ حَتَّى يَمُوتَ النَّاسُ فِي ذَاتِ اللَّهِ، وَحَتَّى يَرَى لِلْقُرْآنِ وَجُوهًا كَثِيرَةً)) واته: (بهنده ی خودا کاتیک له دین تێ ده گات و به ته واوی لێ حالی ده بیئت، که له پیناوی خودادا رقی له خه لکی خراب ببیته وه، وه ده بن بۆ واتای قورئان چه ندین پرگا و مانای تر ببینیته وه.)

وه ههروه ها نه م فهرمووده یه له پرنگه ی نه بوو ده ردائه وه (خودای لێ رازی بیئت) به (موقوف) ی هاتووه، واته به رزنه کراوه ته وه که فهرموویه تی: له پاشان پرو بکاته نه فسی خۆی و به هه مو توانا سه رزنه نشت و سه رکۆنه ی بکات.^(۲) فهرقه دی سه به خێ پرسیاری له سه سه نی به صری کرد له شتیك، وه لامي دایه وه، نه ویش وتی: فه قه به کان رایان جیاوازه له گه ل تۆدا.

سه سه ن فهرمووی: دایکت له بارت ببات نه ی (فوره یقید)!!
ئایا فه قه یکی راسته قینه ت بینیه، (فه قیه) ته نها ئه وزانایه یه که زاهیدو دنیا

---

(۱) قوت القلوب (۱/ ۱۵۰).

(۲) رواه ابن عبد البر في (جامع بيان العلم) (۱۵۱۵- ۱۵۱۶) مرفوعا و موقوفا. علی أبی الدرداء.

نەوېست بېت، دلى بۆلای دوارپۇز بېرات و ، چاوى دلى لەبارەى دىنەكەيەو
كراوېت، بەردەوام بېت لەسەر عىبادەت و خۆبارت بېت و، وازى ھىنايىت لە
باس كردنى شەرەف و ناموسى موسولمانان و، دەست رانەكەشيت بۆ
مالەكانيان و نامۆزگارى تېكران بكات^(۱) (ھانيان بدات بەيەكەو ھەمىننەو).

وھك دەبينىت لە ھەموو ئەو مەرج و باسانەدا ھىماى بۆ ئەو نەكردوو
كە پتويستە: فروع و مەسەلە وردەكارىيەكانى فەتوادانىشى لەبەر بېت.
منيش نەمووتوو ھاوى (فيقە) ئەو جۆرە فەتواو ئەحكامە زاھيرانە
ناگرتەو، بەلام بەشيوەى گشتگىرى و جىبونەو لە ناويدا، يان لە رېگەى
شوين كەوتن

(واتە: عىلمى فتوا تابع و شوين كەوتەى باقى زانستەكانى ناخېرەت بېت).^(۲)
بۆيە زياتر ھاوى (فيقە) يان بېردايە، دايان ئەبىر بەسەر عىلمى ناخېرەتدا.
لەم تايبەتمەندىيەو جۆرە تېكەل كردنېك پروى دا، وای لە خەلكەكە
كرد كە خويانى بۆ يەكلا بکەنەو، وە پشت بکەنە زانستى دوارپۇز و
ئەحكامەكانى دلى، لە سروشتى خويانەو يارمەتى و ھاوکارىيان بىنى، چونكە
(عىلمى باطين) ناديار و شاراوەيە، كار پى كردنیشى ئاسان نىيە، بەھوى ئەم
عيلمەشەو ناتوانن دەستيان بگات بە كورسى و ويلايەت و قەزاووت و
شكۆمەندى و مال و سامان.

شەيتانىش ئەم بابەتەى زياتر لە دلىدا جوان كردوون و ھاوى (فيقە) ى لە واتاو
ناوەرۆكە گشتىيەكەى دابريو و، تايبەتیشى كردوو بەو كەسانەى كە وابىر
دەكەنەو، ئەم ناوەش لە شەرعدا پەسەند كراو و (ئامانجى خويانىان لى پىكاو)

---

(۱) قوت القلوب (۱/۱۵۰).

(۲) إتحاف (۱/۲۳۵).

وشه‌ی دووهه‌م: زانست (العلم):

کاتی خو‌ی باسی زانست بکرایه، ته‌ن‌ها دابرابوو به‌سه‌ر زانین به‌خودای گه‌وره و ئایه‌ته‌کانی، وه ناسینی کرداره‌کانی له ناو به‌نده‌و دروستکراوه‌کانیدا، بۆیه کاتیک که چه‌زهرتی عومه‌و (خودای ئی رازی بێ) وه‌فاتی کرد... عبداللای کو‌ری مه‌سعود (خودایان ئی رازی بێت) فه‌رموی:

نو‌له‌سه‌رده‌ی زانستی مرد، نه‌لفولامی خسته‌سه‌ر عیلم (العلم) بۆ نه‌وه‌ی بیناسینیت، له پاشان به‌وه‌ لیکی دایه‌وه که مه‌به‌ستی (العِلْمُ بالله) بووه وه‌ک باس‌مانکرد، که ده‌سکاربه‌کی تری عیلمیان کردو، نه‌وه‌نده‌ی تر به‌رته‌سکیان کردۆته‌وه، که زیاتر نه‌وانه‌ بگرتته‌وه‌ خه‌ریکی ده‌مه‌ده‌می و باس کردنی پرسه‌وپا خیلافیه‌کانن له‌گه‌ڵ رکه‌ به‌ره‌کانیان، به‌وانه‌ ده‌لێن:

زانای حه‌قیقی، نێره‌ پیاوی زانست.

نه‌وه‌یش که خه‌ریکی نه‌و ده‌مه‌قائی و کێپێکی به‌ نه‌بیت، به‌لا‌وزو ترسنۆکیان داده‌نێن. به‌لام له‌پاستی دا نه‌و باس و خواسانه‌ی له‌سه‌ر فه‌زڵ و گه‌وره‌یی عیلم و زاناکان هاتوو، زۆربه‌یان نه‌وانه‌ ده‌گرتته‌وه‌ که (خوداناس و زانان به‌خودا) وه زانان به‌ نه‌حکام و کردار و صیفه‌ته‌کانی (ﷺ).

به‌لام مخابن ئیستا عیلم ده‌دریته‌ پال نه‌و که‌سانه‌ی که (گه‌مارۆی زانستیه‌ شه‌ریعه‌کانیان نه‌داوه) به‌لکو ته‌ن‌ها له‌ هه‌ندیک پرسی‌ای جه‌ده‌ل و پرس‌ی جیا‌وازو شه‌ره‌زایی له‌ ده‌مه‌ده‌می کردندا به‌رنه‌دن، نه‌وانه‌ به‌زانا هه‌ره‌ گه‌وره‌کان داده‌نرێن، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا که نه‌زانن به‌رامبه‌ر عیلمی ته‌فسیرو فه‌رمووده و زانستی مه‌زه‌هب و زۆری تریش.

نه‌مه‌ش هۆکارێکی نه‌خوا‌زاراوه که خه‌لکیکی زۆری فێرخوا‌زی تووشی له‌پێلادان و سه‌رگه‌ردانی کردوه.

وشەى سىيەم: التوحيد(عيلمى كەلام)

ئىستى وشەى تەوحيد لەبەرامبەر عيلمى كەلامدايە، كە چۆن شارەزابىت لە بەلگە ھىنانەو ە قسە بە زۆراندن ە دەمەقائى ە بەرپەرچدانەو ەى پىكابەرەكەت. ەوتوانى دارىشتى دەستەواژەى قەلەوت ەبىت، لە پىگەى زۆر پىسار كىردن ە گومان دروست كىردن ە كۆسپ ە تەگەرە خستەنە سەر پىگەى بابەتەكە، تا ەندىكىان نازناويان لە خۆيان ناو ە (ئەھلى عدل ەتەوئىد)^(۱).

ئەوانەى قسە زان ە عولەماى كەلامن ناوئراون بە :

زانايانى تەوئىد، لەگەل ئەو ەدا كە ەموو ئەو تايبەتمەندىانەى ئەم كۆمەلەى پى ناسراو ە، لە چەرخى يەكەمدا باس لە ەيچى نەدەكرا، بەلكو زۆر بە توندى ناپەزايان دەردەپى بەرامبەر كەسپىك كە دەرگەى دەمەقائى ە كى بىرپى بكاەو ە. بەلام ئەو بەلگە ئاشكراو دەمكوتكەرانەى كە زاهىرى قورئانى پىرۆز دەيانگىرتەو ە، كە مىشكى مرؤف ەەر بە بىستىنان خپرايە لە ەرگىرتىنان، ئەو ە بۆ ەموان پون ە ئاشكرا بوو.

ئەو ەى قورئانى بەچاكى بزانيايە، ماناى وايە ەموو زانستەكانى زانيو ە، بەلەى ئەوانەو ەتەوئىد بىرتىيە لە شتىكى تر، كە زۆرىەى زانايانى عيلمى كەلام لى تى ناگەن، ئەگەرتىيشى بگەن تىاياندا نەھاتۆتە دى، ئەو ىش ئەو ەيدە: تەوئىد: واتە: ەموو فەرمانەكانى تەنھا لە خوداو ەبىنىت، بەشيو ەك پىگى لى بكات كەلا بەلەى ەيچ ھۆكارو دەلىللىك بكاەو ە، ەيچ خپرو شەپىك نابىنىت لە غەبرى خوداو ە(ﷻ)^(۲) ئەمەش پاىەيەكى بەرزو پىرۆزە.

---

(۱) ئەمەش كۆمەللى موعتەزىلەن كەوا لە خۆيان گەشتوون.

(۲) ئەمەش بەرزىرىن پەلەى يەكتاپەرستەكانە، كە سالىكى پىگەى ئاخىرەتن ەئەھلى مەببەت ە عيلمى لەدونىن، دوا پەلەى نىدىكىيان بىرپو ە بۆ جزورى پەروەدگاربان.

يەكەڭ لە بەرھەمەكانى ئەوھىيە: كە تەوھەككول پەيدا دەكات، وەك چۆن لە كىتابى تەوھەككول دا باسى دەكرىت.

وھىيەكەڭى تر لە بەرھەمەكانى ئەوھىيە: كە واز دەھێنن لە سكاڵا بردن بۆ لاى خەلك، يان توپەربوون لىيان، وە پازى دەبن ۋ ھەمىشە فەرمانبەردارى حوكمى خوداى خۆيان دەبن.

يەكەڭى تر لە بەرھەمەكانى فەرموودەكەى حەزەرەتى ئەبوبەكرى صەدىق بوو(خوداى لى پازى بن) كاتەڭ لە نەخۆشەكەيدا پىيان ووت: ئەرى دكتور بۆ بانگ نەكەين؟ فەرمووى: دكتور بۆ خۆى نەخۆشى خستووم.^(١)

فەرموودەكەى تر كاتەڭ كە لىيان پرسى لە نەخۆشىدا: پزىشكەكە جى پى ووتى لە نەخۆشەكەتدا، فەرمووى: پى ووتم:

((إِنِّي فَعَالٌ لِّمَا أُرِيدُ))...

(كەواتە پزىشكەكە خودايە و ئەو پىشى نەخۆش خستووھە و پىشى دەلەيت: من بە ئارەزوى خۆم دەكەم..^(٢) بەلگەى زياتر لەسەر ئەم بابەتە لە كىتابى(توكل) دادەيت.

---

(١) ئەم ووتەيە دراودە پال زۆركەس لە صەحابە، راويەكان داوانەتە پال حەزەرەتى عەبدوللاى كورى مەسعود(خوای لى پازى بىت): (كما روى البيهقي في الشعب) ٢٢٦٧، [وقال الزبيدي(٢٣٧/١): القول الأخير(قال إِنِّي فَعَالٌ لِّمَا أُرِيدُ) هو المروي الثابت عن حضرة الصديق. أخرجه أبو نعيم في الحلية ٣٤/١، وأما القول الأول فلم أره لحضرة الصديق، وقد أخرجه البيهقي في الشعب ٤٩١/٢(٢٤٩٧) وابن عبد البر في التمهيد، ٢٦٩/٥، وأخرج أبو نعيم في الحلية ٢١٨/١. حدثنا معاوية بن قرة أن أبا الدرداء إشتكى فدخل عليه أصحابه، فقالوا: ما تشكي؟ قال: أشتكى ذنوبي، قالوا: فما تشتهى؟ قال: أشتهى الجنة، قالوا: أولا ندعو لك جليساً؟ قال: هو أفجعني.]

(٢) رواه أبو نعيم في حلية الأولياء(٣٤/١).

به راستی عیلمی ته وحید گه وهه رێکی زۆر به نرخه،

دوو توێگلیشی ههیه:

یه کێکیان له کاکله که ی دوورتره له ویان، ئیتر خه لکه که ناوه که یان دابری به سه ر نه م توێگله دووه مه دا، که پاسه وانی کاکله که ده کات، وه هه یج خه میان بۆ کرۆک و کاکله سه ره کییه که نه خوار دووه.

توێگلی یه که م: نه وه یه به زوبانت بلیت: (لا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) نه مه به ته وحید و یه کتاپه رستی ناوده بریت و عه قیده ی (تثلیث) سیانیه که به تال ده کاته وه که گا وره کان باوه ریان پێیه تی. به لام جاری واهه یه نه م ووته ی یه کتاپه رستی یه مو نافق و دو روو یه کیش ده یلیت که بر وای شار و هی پێچه وانه ی نه وه یه که ناشکرای ده کات.

توێگلی دووه م: ناییت له دلدا پێچه وانه ی نه م و ته یه ی تیدا بیت یان ئینکاری بکات. به لکو پرواله تی دل ه که ی وابگه ینیت که رازی به به و عه قیده به و دانی پیدا ناوه له سه ریه تی، نه مه ش پێی ده و تریت ته وحیدی عه وام و نه خوینده واره گانی تی کرای خه لک.

زاناکانی عیلمی که لامیش وه ک (باسیان کرا) ده بنه پاسه وانی نه و توێگله (دژ به و گومان ره هانی هانی هه ی که نه هلی بیدعه ده ی نینه وه و سازی ده که ن).

سێیه م کاکله: نه و که سه یه که هه موو فه رمانه کان ته نها له خودا وه بیانی بێت، لا به لای هه یج وه سیله ۞ هۆکارێکدا نه کاته وه ، ته نها به ندایه تی بۆ خودا بکات و که س نه کاته ها و به ش، له م یه کتاپه رسی یه دا نه وانه نا گرته وه که شوێن هه وا و ئاره زوات ده که ون، نه وه ی شوێن ئاره زواتی که وت بێت، نه وا ده بێته هه واپه رست وه ک خودای گه وره فه رمویه تی: ﴿أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ

هَوَاهُ ﴿الْجَانِيَةِ وَاتِهِ: (نَابِيْنِيْ ئَهْوَانَهْ هَهْوَئُوْ ئَارَهْزَوَاتِيْ خَوْبَانِيَانْ كَرْدَوَوَهْ بَهْ پَهْرَسْتَرَاوَوَهْ بَهْ نَدَايَهْ تِيْ بُوْ دَهْ كَهْن.) هَهْ رَوَهْ هَا پِيْنْغَهْ مَبَهْرِشْ (ﷺ): فَهَرْمَوِيَهْ تِيْ:
 ((أَبْغَضُ إِلَهٍ عَبْدٌ فِي الْأَرْضِ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى هُوَ الْهَوَى))^(١) بَهْ رَاسْتِيْ
 هَهْ رَكَهْ سِيْكَ بَاشْ سَهْرَنْجْ بَدَات، دَهْ زَانِيْتْ كَهْ بَتِپَهْرَسْتْ ئَهْ وَهْنِيْ يَهْ كَهْ بَهْ نَدَايَهْ تِيْ
 بُوْ بَتَهْ كَانْ دَهْ كَات، بَهْ ئَكُوْ لَهْ رَاسْتِيْ دَا هَهْ وَآوْ ئَارَهْزَوَاتِيْ خَوِيْ دَهْ پَهْرَسْتِيْتْ،
 چَوْنَكَهْ نَهْ فَسَهْ كَهْ يَهْ تِيْ كَهْ رَايْدَهْ كِيْشِيْتْ بُوْ لَآيْ دِيْنِيْ بَابْ وَ بَاپِيْرِيْ، ئَهْ وَيِشْ
 شَوِيْتِيْ ئَهْ وَ مَهْيَلَهْ دَهْ كَهْ وَيْتْ، مَهْيَلِيْ نَهْ فَسِيْشْ بُوْ ئَهْ وَ شَتَانَهْ يِ كَهْ لَهْ سَهْرِيْ
 رَاهَاتَوَوَهْ، يَهْ كِيْكَهْ لَهْ وَ وَاتَايَانَهْ يِ كَهْ بَهْ هَهْ وَآوْ ئَهْ رَهْزَوَاتْ لِيْكَ دَهْ دَرِيْتَهْ وَهْ.
 ئَهْ وَانَهْشْ لَهْ وَ رِيْزِيْ تَهْ وَ حِيْدَهْ دَا جِيْگَايَاْنْ نَابِيْتَهْ وَهْ، كَهْ لَهْ خَهْ ئَكِيْ تَوْرَهْ دَهْبَنْ
 وَ تَهْ مَادَارِيْ دَهْ سَتِيَاْنْ وَ لَآيَاْنْ بَهْ لَادَا دَهْ كَهْ نَهْ وَهْ، چَوْنَكَهْ ئَهْ وَهْ يِ هَهْ مَوُوْ فَهْرْمَاْنْ
 وَ كَرْدَارَهْ كَاْنْ بَهْ تَهْ وَآوِيْ لَهْ خَوْدَاوَهْ يِ بِيْنِيْتْ، چَوْنْ رَقِيْ لَهْ خَهْ ئَكِيْ دَهْ بِيْتَهْ وَهْ، يَاْنْ
 لِيْيَاْنْ تَوْرَهْ دَهْ بِيْتْ؟! كَاتِيْ خَوِيْ يَهْ كَتَاپَهْ رَسْتِيْ بَرِيْتِيْ بُوُوْ لَهْ مْ پَايَهْ وَ مَقَامَاْنَهْ كَهْ
 بَاسْمَاْنْ كَرْدْ، كَهْ لَهْ پَلَهْ وَ پَايَهْ يِ صَدْدِيْقَهْ كَاْنَهْ. بَنَوَارَهْ نَاوِيْ (عِيْلَمْ) بَهْ چْ لَآيَهْ كُدا
 سَوْرَآنْدِيَاْنْ وَ بَهْ چْ تَوِيْكَلِيْكَ قَايِلْ بُوُوْنْ وَ، چَوْنْ كَرَايَهْ پَهْ نَاگَهْ يَهْ كِيْ بَهْ هِيْزْ بُوْ
 سَهْ نَاوْ سَتَايِشْ وَ خَوْ هَهْ ئَكِيْشَاْنْ بَهْ شَتِيْكَ كَهْ نَاوَهْ كَهْ يِ (مَهْ حَمُوْد) وَ
 پَهْ سَهْ نَدَكْرَاوَهْ، بَهْ لَآمْ نَاوَهْ رَوْكَهْ كَهْ يِ خَالِيْ يَهْ لَهْ هَهْ مَوُوْ وَاتَايَهْ كَهْ كَهْ شِيَاوِيْ ئَهْ وَهْ
 بِيْتْ بَهْ رَاسْتِيْ پَهْ سَهْ نَدْ كَرَاوْ بِيْتْ. ئَهْ مَهْشْ وَهْ كَ مَآيَهْ پُوُوْجِيْ كَهْ سِيْكَهْ لَهْ
 بَهْ رَهْ بَايَاْنْدَا هَهْ لَدَهْ سَتِيْتْ وَ رُوُوْ لَهْ قِيْبَلَهْ دَهْ كَاتْ وَ دَهْ لِيْتْ: [وَجْهَتْ وَجْهِيْ

---

(١) رَوَاهْ اِبْنْ اَبِيْ عَاصِمْ فِيْ (السَّنَةِ) وَ الطَّبْرَانِيْ فِيْ (الْكَبِيْر) (١٠٣/٨) (٧٥٠٢) بَنَحُوْهْ مِنْ حَدِيْثْ اَبِيْ
 اِمَامَهْ بَسَنْدْ ضَعِيْفْ. [قَالَ الزَّيْدِيُّ ٢٣٨/١: وَرَوَاهُ أَبُو نَعِيْمٍ فِي الْحَلِيَةِ ١١٨/٦، مِنْ رِوَايَةِ
 بَقِيَّةٍ، عَنْ عِيْسَى بْنِ اِبْرَاهِيْمَ، عَنْ رَاشِدٍ وَعِيْسَى مَتْرُوْكًا]

لِّلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ حَنِيفًا] ئەمەش يەكەم درۆيە لەسەری تۆمار دەکړیت، کە هەموو پۆژتیک دەرگای قسەکردن لە گەڵ خودادا بەو دەکاتەو (کە ئەوا پوم کردە خالیقی ئەم بونەوەرە) ئەگەر بەتایبەتی پوی دلی نەکردبێتە خوداوەندی مەزنەو، ئەو بە درۆ لەسەری دەنوسریت، ئەگەر مەبەستی پوگە ی زاهیری بێت، ئەوا بەرواڵەت پوی لە کەعبەکردووە، کەواتە پوی لەلایەنەکانی تری مەککە نەکردووە، دە ی خو کەعبە نابێتە جیهەت و لایەک بو زاتیک کە زەوی و ئاسمانەکانی دروست کردووە، تا ئەو کەسە ی پوی لە دیواری کەعبەبێت پوی لە خودا کردبێت، خودا لەو بەرزو مەزنتەرە کە جیگا و لایەن و شوێنەکان بێگرتەو. وە ئەگەر مەبەستیشی ئەو بێت و بلیت:

ئەوا پوی دلم کردە خوداو، کە تەنھا ئەمەیان لی داوا دەکړیت لە بەندایەتیدا، دە ی چۆن قسەکە ی بەراست دادەنریت، کە دلی خەریکە بە پیوستی و کارە دونیایەکانیەو، وە بەدوای پلە ی ئەو دا دەگەریت کە چۆن مأل و شکۆ و جاهی دەست بکەوێت و، هۆکاری وەدەستەپێنانیان زیاد بکات و، بەتەواوی پوی دلی بکاتە ئەو خواستە دونیایانە، ئیتر چۆن راست دەکات کە بلیت: ئەوا پوم کردە ئەو زاتە ی کە ئەرزو ئاسمانەکانی دروست کردووە؟!

ئەم ووتە یە خەبەر و هەوالدانیکە لە حەقیقەتی یەکتاپەرستی، چونکە یەکتاپەرستی راستەقینە دەبێت کەس نەبێت جگە لە خودای تاک و تەنھا نەبێت، پوی دلی تەنھا بەلای ئەو دا بێت، ئەو فەرمانە جی بەجی بکات کە خودا فەرمویەتی: ﴿قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ﴾ (الأنعام ۹۱).

مەبەست ئەو نێبە بە زوبان بلیت ئەللا، بەلکو زوبان تەرجومانی دلە، هەندیک کات راست دەکات (کە لە دلەو بێت) هەندیک جاریش درۆ دەکات، خودای گەورەش سەیری زوبان ناکات، بەلکو سەیری دل دەکات کە زوبان تەعبیر لەو بداتەو، کە دل کانگا و سەرچاوە ی تەوحید و یەکتاپەرستی یە.

وشه‌ی چواره‌م: یادو بیرخسته نه وه:

به‌راستی خودای گه‌وره فه‌رموویه‌تی: ﴿وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الذاریات/۵۵. واته: (تۆ هه‌ر بیریان بخه‌ره‌وه، بیره‌وه‌ری به‌هره‌ده‌دات به‌وانه‌ی خاوه‌ن باوه‌رن^(۱) له‌ باره‌ی ستایش کردنی مه‌جلیسی زیکره‌وه‌ چه‌ندین فه‌رموده‌ی له‌سه‌ر هاتوووه: وه‌ك ده‌فه‌رموویت (ﷺ): ((إِذَا مَرَزْتُمْ بِرِیَاضِ الْجَنَّةِ فَارْتَعُوا)) قیل وما رِیاضُ الْجَنَّةِ؟ قال: ((مَجَالِسُ الذِّكْرِ))^(۲) واته:

(نه‌گه‌ر داتان به‌لای باخچه‌ی به‌هه‌شتدا نه‌وا لابده‌ن و لای به‌هره‌مه‌ندبین، ووتیان باخچه‌ی به‌هه‌شت کامه‌یه؟ فه‌رمووی (ﷺ): حه‌لقه‌ی زیکره‌...^(۳)

له‌ فه‌رمووده‌شدا هاتوووه: ((إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى مَلَايَكَةُ سَيَّاحِينَ فِي الدُّنْيَا سِوَى مَلَايَكَةِ الْخَلْقِ. إِذَا رَأَوْا مَجَالِسَ الذِّكْرِ يُنَادِي بَعْضُهُمْ بَعْضًا، أَلَا هَلُمُّوا إِلَى بُغْيَتِكُمْ، فَيَأْتُونَهُمْ وَيَحْمُونَ بِهِمْ وَيَسْتَمِعُونَ، أَلَا فَادْكُرُوا اللَّهَ وَذَكِّرُوا أَنْفُسَكُمْ))^(۴) واته: (خودای گه‌وره فریشته‌ی گه‌رۆکی هه‌یه به‌هه‌وادا دین و ده‌جن، جگه‌ له‌ فریشته‌کانی ناو خه‌لک، نه‌وانه‌ نه‌گه‌ر دانیشتی زیکره‌بین، هه‌ندیکیان نه‌وانی تر بانگ ده‌که‌ن، وه‌رن نه‌وه‌ی به‌دوایدا ده‌گه‌رتن لیره‌یه، نه‌وانیش دین و چوار ده‌وریان لای ده‌گرن و ده‌ست ده‌که‌ن به‌گوئ گرتن لایان، که‌واته: ده‌ی ئیوه‌ش زیکره‌ی خودا بکه‌ن و وه‌ بیری خۆتانی به‌یننه‌وه و لای غافل مه‌بن. نه‌م جوړه‌ زیکره‌ له‌م چه‌رخه‌دا گۆرا به‌وه‌ی که‌ زۆریه‌ی واعیزه‌کان به‌رده‌وامن له‌سه‌ری، نه‌ویش (چیرۆک و شیعر وشه‌طه‌حاتی صوفی و طامّاته، واته: ((به‌لّاو موصیبه‌ته‌کان))

(۱) قورنانی پیرۆز مامۆستا هه‌زار ۲۳ ■ سورة الذاریات

(۲) رواه الترمذی (۳۵۱۰).

(۳) فارتعوا واته: به‌وه‌رتن، لادان و به‌هره‌مه‌ندی له‌ مه‌جالیسی زیکره‌ی نه‌وه‌یه که‌ بلیت: سبحان

الله و الحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر. إتخاف (۱/۲۴۰).

(۴) رواه البخاری (۶۴۰۸) و مسلم (۲۶۸۹) بنحوه.

باسی چیرۆك و چیرۆك خوانه‌كان

ئەمە بۆخۆی شتیکی داھێتراو، پێشینە چاکەکان پێگەریان کردوووە کە لە لای چیرۆك خوانه‌كاندا دابنیشن^(۱) و دەلێن:

لە چەرخێ حەزەرەتی پێغەمبەر(ﷺ) و حەزەرەتی ئەبوبەکر عومەر نەبوو (خودایان ئی پازی بێت)، تا فیتنە پەیدا بوو، ئیتر چیرۆك خۆتەکانیش دەرکەوتن.^(۲) ئەگەر ئەو عەبدوللای کوپی عومەر(خودایان ئی پازی بێت)

---

(۱) قال الزبیدی: ۲۴۱/۱: أخرجه العقيلي في الضعفاء، ۱۸۶/۲. وأبو نعيم في الحلية، ۱۹۳/۴ بسند صحيح عن عاصم بن مہدلة قال:

كنا نأتي أبا عبد الرحمن السلمي ونحن غلماً أيفاع، فيقول: لا تُجالسوا القصاص. وأخرج العقيلي من وجه آخر عن عاصم قال: كان أبو عبد الرحمن يقول: إنَّقوا القصاص. وقال العلامة ابن الحاج في المدخل ۱۴۴/۲: سئل مالك رحمه الله عَنِ الْجُلُوسِ إِلَى الْقَصَاصِ، فقال: ما أرى أن يُجلَسَ إِلَيْهِمْ. وإنَّ الْقَصَصَ لِبِدْعَةٍ، قال ابن رشد رحمه الله: كراهة القصص معلوم من مذهب مالك رحمه الله، وقال الإمام الطرطوشي: قال مالك: وَتَبَيُّتُ أبا قُدَّامَةَ أن يقوم بعد الصلاة فيقول: إفعلوا كذا وكذا، وقال أبو إدريس: لَأَن أرى في ناحية المسجد ناراً تَوَجَّجُ، أحب إِلَيَّ مِن أن أرى في ناحية المسجد قاصّاً يقص.

(۲) رواه ابن ماجه (۳۷۵۴) وفي مسند أحمد (۳/۴۴۹) إن أول من قصَّ تميم الداري رضي الله عنه، داوای نێزنی کرد لە حەزەرەتی عومەر پێگەتی پێدا کە بە پێتووە هەتسێتەو و چیرۆکیان بۆ باس بکات، بەلام ئەو چیرۆکانە کە ئەهیان ئی کراووە ئەو دوا فیتنە گەورە پەیدا بوو دوا شەهید کردنی حەزەرەتی عوسمان خوای ئی پازی بێت. وأخرج ابن أبي شعبة ۲۹۰/۵ (۲۶۱۹۱)، عن ابن عمر رضي الله عنهما، قال: لم يقص على عهد رسول الله ﷺ ولا زمان أبي بكر (رضي الله عنه) ولا عهد عمر (رضي الله عنه) ولا عهد عثمان (رضي الله عنه) إنما كان القصص حين كانت الفتنة. وروى الحاكم في مستدرکه ۲۱۸/۱ (۴۴۳) عن أبي عامر عبد يحيى قال: حججنا مع معاوية بن أبي سفيان (رضي الله عنه) فلما قدمنا

دەرچوو له مزگهوت و فهرموى: حيكايهت خوانهكان منيان له مزگهوت دهرهپراند نه گه روانه بوايه دهرنه ده چووم.^(۱)

ضهره فهرموويه تى: و وتم به سوفيانى سه وړى: ئايا به پوخسارمان پيشوازي بكهين له حيكايهت خوانهكان؟ فهرموى: پشتتان بكهنه بیدعه چييه كان.^(۲)

موحه مه دى كورې عه ونى خوراسانى ده لپت: چوومه خزمهت ئيبن و سیرين، فهرمووى: نه پرؤ هه والى چيت پښه؟ و وتم: نه مير له حيكايهت خوانهكانى قه دهغه كړدووه كه ئيتير چيرؤك بگيرنه وه.^(۳)

نه عمه ش (خوای لى رازى بن) چوويه مزگهتى به صره وه، بينى حيكايهت خوانيك چيرؤكيان بؤده گيرتته وه له ناوه راستى حلقه كه دا دانيشت و ده ستى كړد به هه لكه ندى مووه كانى بن بالى، چيرؤك خوانه كه ووتى:

يا شيخ! نه وه شهرم ناكه يت؟! فهرمووى: بؤجى؟ من سوننه تى جى به جى ده كه م و تويش له درؤدايت، من (نه عمه ش) م نه وه يش بؤم باس كړدن هه روايه.^(۴) نه حمه دى كورې حه نبه ل فهرموويه تى:

له هه موو كه س درؤزنتير حيكايه تخوان و سوا لكه ران.^(۱)

مكة، أخبر بقصاص على أهل مكة، مولى بني قروخ، فأرسل إليه، فقال: أمِرت بهذا القصص؟ قال لا، قال فما حملك على أن تُقصَّ بغير إذن؟ قال نَفَسَرُ عِلْمًا عَلَّمَنَا اللَّهُ (عَزَّوَجَلَّ) قال معاوية: لو كنتُ تقدمت عليك لَقَطَعْتُ مِنْكَ طَائِفَةً

(۱) قوت القلوب (۱/۱۵۱).

(۲) قوت القلوب (۱/۱۵۱).

(۳) قوت القلوب (۱/۱۵۱).

(۴) قوت القلوب (۱/۱۵۱). هه موو خه لكه كه زانيان نه وه پيشه وا (نه عمه شه) له چيرؤك خوانه كه ته كينه وه.

حەزرەتى عەلى(خوداى ئى پازى بىت) چىرۆك خوانەكانى لە مژگەوتى بەصرە دەرکەردە دەرەو، بەلام کاتىك گوپى بەقسەكانى حەسەنى بەصرى يەو، بوو ئەوى دەرەنە کردە دەرەو.^(۲)

چونکە ئەو باسى عىلمى ئاخىرەتى بۆ دەکردن و مردنى بىردەخستەو، بىدارى دەکردنەو لەسەر ئافەت و عەیبەكانى نەفس و کردارو خەتەرەتى شەيتان و ، چۆنەتى خۆپاراستن لىيان، ھەرەو ھا نىعمەتەكانى خوداى و ھېبىر دەھىنانەو، کە چەندىك زۆرن، بەندەکانىش چەند کەمتەرخەمن لە شوکرانەبژىرى، ھەرەو ھا پىناسەى بى نرخی و پىسواى دونياو عەیبەكانى، وە پىچان و نەمانى دونيا و کەمى پەيمانەكانى، لەگەل باس کردنى مەترسىەكانى دوارۆزو ئەحوال و نارەحەتەكانى. ئەمە جوړى بىرکردنەوى پەسەندو مەشروعە، کە لەفەرمودەى ئەبو زەردا(خوداى ئى پازى بى) باس کراو، کە خۆيانى لەسەر پايەنن و دەفەر مووئ:

((حُضُورُ مَجْلِسِ ذِكْرِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ، وَحُضُورُ مَجْلِسِ عِلْمٍ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ أَلْفِ مَرِيضٍ، وَحُضُورُ مَجْلِسِ عِلْمٍ أَفْضَلُ مِنْ شُحُودِ أَلْفِ جَنَازَةٍ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ، قَالَ: وَهَلْ تَنْفَعُ قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ إِلَّا بِالْعِلْمِ))^(۳)

واتە: (ئامادەبوونی مەجلیسی زیکر خیری زیاترە لە ھەزار پکاتی نوێژ، وە ئامادەبوونی دانیشتنیکی زانستی خێردارترە لە سەردانی ھەزار نەخۆش، وە ئامادەبوونی دانیشتنیک بۆ عیلم، خێردارترە لە ئامادەبوون بۆ ئەسپەردەکردنی

---

(۱) قوت القلوب(۱/۱۵۱).

(۲) قوت القلوب(۱/۱۴۸).

(۳) کذا أورده صاحب القوت،(۱/۱۴۹) وانظر لسان المیزن(۱/۴۹۵) وانظر الإتحاف(۱/۹۹).

هەزار مردوو، وتیان ئەى پېغىمبەرى خودا ! لە خوێندنەوهى قورئانىش گەرەتەر؟ فەرمووی: ئایا قورئان هیچ سوودێك دەگەيێت بەبێ عیلم و زانست.

عەطاء خودای ئی پازى بێت فەرموێت: دانىشتنێك بۆ زىكرکردن گوناھى حەفتا مەجلىسى گەمە و گالته دەسپێتەوه و دەشۆرێتەوه.^(۱)

ئەوانەى زىكەفتى ئەو فەرمودانەيان بۆ خۆيان كردوو، كردوانەتە بەلگە لە سەر ئەوهى خۆيان خواھنى نەفسىكى پالمتە كراون، ناوى ياد و بىرخستنهوهيان بۆ لای ئەو رىوايەتە پووچانە پاكشاووه. وازيان لە رێبازى دروستى زىكرى پەسەندكراو ھىناووه، خۆيان سەرقائى چىرۆك و بەسەرھاتەكانى پەر لە جىاوازی و كەم كردنەوه و زىادەپرەوى لە قسەكاندا كردوو، لە دەقى چىرۆكەكان لا دەدەن كە لە قورئاندا ھاتوو، زىادەيشيان خستۆتە سەر، زۆر چىرۆك ھەيە دروست نىيە بىبستى، وە ھەيانە باراستىش بێت گێرپانەوهيان زبان دەبەخشێت، ھەركەسێك ئەو دەرگاى لەسەر خۆى بکاتەوه، پاست و درۆى ئى تىكەل دەبێت، قازانچ و زەرەرى ئى دەشيۆت، بۆيە نەھى كراوه لەو جۆرە چىرۆكانە، بۆيە ئىمامى ئەحمەدى كورپى حەنبەل فەرموويەتى:

ئەو خەلكە زۆر پىويستيان بە چىرۆك خوانىكى راستگۆ ھەيە.^(۲)

ئەگەر چىرۆكەكە لەسەر ژياننامەى پېغەمبەران بوو(سەلامى خودايان ئى بێت) دەربارەى كاروبارى دىنەكەيان، وە چىرۆك خوانەكەش زىرەك و راستگۆ بوو، رێگای رىوايەتەكانى دروست بوو، نابىنم ھىچ زيانىكى ھەبێت. با خۆى لە

---

(۱) قوت القلوب(۱/۱۴۹)

(۲) قوت القلوب(۱/۱۵۱).

گېرپانەۋەي درۆ بېارتزېت، ھەرۋەھا خۆي دور بختەۋە لە گېرپانەۋەي ئەو ناسانکاری و ھەلە سەرزارەکیانەي رابردووەکان کە قسەيەکیان لە دەم دەرچوو بێت کە عەوام و نەخویندەوارەکان لێیان حالئ نەبن و دەمیشیان لئ بکەنەۋە.

يان ھەست بە ۋەنە کەن کە ئەو ھەلەيەکی دەگمەنە کە کردوینە و چەندەھا چاکەيان بە سەردا کردووە کە گوناھەکیان بېرپتەۋە. يا خېرى وایان کردووە کە ئەو ھەلەيان لە سەر لا بردیئت، چونکە کابرایەکی (ھەرەمەکی) دەیکاتە پڤخۆشکەر بۆي بۆ ناسانکاری و ژيان لە سەر ھەلەو خۆپچ و خواری، ئەو ھەش دەکاتە دەسپیکیک بۆ ئەو ھەلەيان بە ھانە بئ بە دەستیەۋە و دەلێت:

ھەمان شتيان لە فلان کە سەۋە بە ۋە بابەتەۋە گېراۋەتەۋە، ۋە لە ھەندیک مەشایەخ و گەورەکانیشەۋە، کە واتە ھەموومان تاوانمان لەرئ دایەۋە جینگای سەرسورمان نئ یە ئەگەر من تاوانیکیش بکەم، خۆ کە سانیکي زۆر لە من گەورەتر ئەو تاوانەيان کردووە!

بە م شێۋەيە بە رامبەر بە خودايش (ﷻ) شێۋە جورئەتیک پەیدا دەکات، کە بە خۆي نازانێت کە ۋتۆتە داوی خۆيەۋە.

ئەگەر خۆي لەم دوو مەترسي و لە پتەلادانە پاراست، ئەوا قەیناکە ئەو بە سەرھاتانە بگېرپتەۋە، ئەو کاتە چیرۆکە دروستە پەسەنکراۋەکان دەگەرپتەۋە بۆ ئەو حالەتەي کە ناوەرۆکی قورئان بیانگرتەۋە، يان بە پریوایەتیکي دروست لە کتێبە صەحیحەکانی فەرموودەدا بوونيان ھەبێت.

ھەندیک کە سیش ھەيە، بە دروستي زانیۋە چیرۆکی ھەلەبەستراۋ دابنێت کە ھانی خەلک، تیا بدات بۆ طاعت و گوئ رایەلئ، وایش دەگەینێت کە مەبەستی ئەو ھەيە خەلکی بانگ بکات بۆ پڤنگای حەقیقەت و راستي، ئەمەش لە خەتەرەو ۋە سوو سەکانی شەیتانە، خۆ ئەو ھەندە شتی راست ھەيە کە پتویست نەکات لا

بكه‌يته‌وه به‌لای گټرانه‌وه‌ی چیرۆكه هه‌لبه‌ستراوه‌كاندا، ئه‌وه‌ش كه خودا و
 پيغه‌مبه‌ره‌كه‌ی (ﷺ) باسیان لێ‌وه‌كردوه، پيويسته‌یه‌کی نه‌هه‌یلاوه‌ته‌وه كه
 داهه‌ینان بکات له‌وه‌عز و ئامۆژگاریدا، ئه‌ی نابینی ته‌نانه‌ت ووتی (سه‌جع) و
 قافییه ئاراییشیان به‌لاوه په‌سه‌ند نییه‌و. به‌زۆره‌ملی له‌قه‌له‌میان داوه، سه‌عدی
 کوپری ئه‌بی وه‌قاص فه‌رمووی به‌ عومه‌ری کوپری، كه بۆ ئیشتیک هاتبوو بۆلای .
 كه بیستی قسه‌کانی به‌شیوه‌ی سه‌جع و وشه ئارایی داپشتووه پێی ووت: ئه‌مه
 ئه‌و شته‌یه كه تو په‌و رق ئه‌ستورم ئه‌کات به‌رامبه‌رت، شه‌رته هه‌چ کارکت بۆ
 جیبه‌جی ناکه‌م تا ته‌وبه نه‌که‌یت له وتی سه‌جع (له داپشتنه‌كانتدا).^(۱)
 پيغه‌مبه‌ریش (ﷺ) به‌عه‌بدووللای کوپری په‌واحه‌ی فه‌رموو: ((إِيَّاكَ وَالسَّجَّعَ يَا
 ابْنَ رَوَاحَةَ))^(۲).

واته: نه‌که‌ی خۆت به‌سه‌جعه‌وه خه‌ریک بکه‌یت ئه‌ی کوپری په‌واحه!
 ئه‌وه‌ی كه نه‌هی لێ‌ کراوه سه‌جعه‌که زیاتر پێت له‌دوو وشه له‌بارهی دانی خوێن
 بۆ منداڵێک كه له سکی دایکی‌دا به‌مردوویی له دایک بوبوو، ئه‌وه‌ی له‌سه‌ری
 بوو خوێنی بدات و بیژن‌تریت ووتی: خوێنی چی بده‌ین، كه‌سێک نه‌خواردویه‌تی و
 نه‌خواردویه‌تی‌وه‌وه نه‌هاواری کردوه و نه‌یه‌ک جاریش ده‌نگی لی وه‌هاتووه كه
 كه‌وتۆته خوداره‌وه، نمونه‌ی ئه‌مه ده‌پێت خوێنی به‌هه‌ده‌ر چی و نه‌دریت: كَيْفَ
 نَدِي مَنْ لَا شَرْبَ وَلَا أَكْلَ وَلَا صَبَاحَ وَلَا اسْتِمْلَ وَمِثْلُ ذَلِكَ يَطْلُ، بۆیه
 پيغه‌مبه‌ریش (ﷺ) فه‌رمووی:

تۆیش وه‌کو خه‌لکی ساراو عه‌ره‌به ده‌شته‌کیه‌کان به‌سه‌جع قسه ده‌که‌یت.^(۳)

(۱) کذا أورده صاحب القوت، (۱/۱۶۹) و هو عندا أبي يعلى (۴۴۷۵) من قول عائشة بنحوه

(۲) نه‌صلی سه‌جع له ده‌نگی خویندنی کۆتره‌وه هاتووه، له پاشان به‌کارهاتووه له‌و پرکخسته

تایبه‌تی‌ه‌دا له میانی که‌لیمه‌کان یه‌ک به‌دوای یه‌ک به‌جێ وه‌زن و قافییه.

(۳) رواه مسلم (۱۶۸۲).

له باره‌ی شیعره‌وه:

زۆر وتنی هۆنراوه‌ش له ناو نامۆزگاریه‌کاندا په‌سه‌ند نی‌یه، خودای گه‌وره
ئه‌فه‌رموئیت:

﴿وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ، أَلَمْ تَرَأَهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَمِيمُونَ﴾ الشعراء / ۲۲۴
واته: (شاعیرانی‌ش، کێ له‌دوو‌یان ده‌چن نه‌وانه گومرێن. مه‌گه‌ر نه‌تدیوه
(به‌شی‌واوی سه‌ربه‌هه‌رشوئێتێکدا ده‌که‌ن))^(۱)

خودای گه‌وره‌ فه‌رمویه‌تی: ﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ﴾

واته: (ئێمه‌ ئه‌ومان فێری شیعر نه‌کردوه‌ و هه‌چ پێ‌ویستی‌شی پێ‌ی
نی‌یه)^(۲) ئه‌وه‌ی زیاتر واعیزه‌کان به‌ شاهید ده‌یه‌ێنه‌وه، ئه‌و شیعرانه‌ن له‌باره‌ی
عیشق و جوانی دولبه‌ر و ئاساوده‌یی دله‌وه، له‌ کاتی به‌یه‌ك گه‌یشتن و شه‌وق
لیقاو ئازاری جیا‌بونه‌وه، مه‌جلیسه‌که‌ش ته‌نها نه‌قام و عه‌وامه‌ ده‌شته‌که‌یه‌کانی
تێدا‌یه، که‌ ده‌رونیان پڕیه‌تی له‌ ئاره‌زوای دونه‌یایی و نه‌فسانی، دلیشیان هه‌شتا
نه‌ته‌کیوه‌ته‌وه‌ له‌ سه‌یرکردنی وێنه‌ی جوان و شیرین، که‌واته‌ شیعره‌کان دلیان
ده‌هه‌ژێتیت بۆ لای ئه‌و وێنه‌ خه‌یالیانه‌ی که‌ تیا گیرساوه‌ته‌وه، بۆیه‌ ئاگری
ئاره‌زوات له‌ گیانیاندا داده‌گریسێتیت، ئه‌و کاته‌ هاوار ده‌که‌ن و سه‌ماده‌که‌ن و
شه‌یتانی‌ش پێ‌ یان پێ‌ ده‌که‌نیت (زۆربه‌ی ئه‌م حاله‌ته، یان هه‌مووی
ئه‌گه‌ر ته‌وه‌ بۆیه‌ك جووره‌ فه‌ساد که‌ نابێت له‌ شیعره‌کاندا به‌کار بێت، جگه‌ له
نامۆزگاری و په‌ندیاری، ته‌نها ئه‌وه‌نده‌ی وه‌ك شایه‌ت و به‌لگه‌ و پێ‌ خو‌ش
کردنێك بێت بۆ ئه‌و حوکمانه‌ی که‌ له‌ پاشدا بۆیان باس ده‌کات.

---

(۱) قورئانی پیرۆزم. هه‌ژارل ۳۷۶.

(۲) قورئانی پیرۆز ماموستا هه‌ژارل ۴۴۴.

بۆيە پېغەمبەرىش (ﷺ) فەرموۋى:

((إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ لِحِكْمَةً)).^(۱)

واتە: (بەپاستى ھەندىك شىعر ھەيە لىۋانە لە ھىكمەتدا و سوودى لى دەبىنرەت).

ئەگەر مەجلىسەكە خاسانى دەرگاي خوداي تېدا بوو، كە دلىان دامەزراو ھولەناو دەرئاي خۆشەويستى خوداي تەعالادا مەلە دەكەن، ۋەكەسى غەيرەش لەناوياندا نەبوو (كە لىيان ھالى نەبن) ئەوانە زىانيان بەرناكەويت، ئەگەر شىعر بەكار بېيىن، كە پۋالەتەكەي باس لە دروستكراو ھەكان بكات، چونكە گوئى گر ھەموو ئەوانەي دەبىستىت دايئەپرەت بەسەر ئەو ھەي كە دلى داگرتۆتەو ۋە (لە نىۋ بازاري خۆي دا مەشغول دەبىت) لىكدانەو ھەي ئەم بابەتە لە (كتىبى سەمەادا) بە درىزى دىت.

بۆيە ھەزرەتى جونەيد (پەحمەتى خوداي لى بىت) تەنھا بۆ دە پازدە كەس قەسەي دەكرد، ھەرگىز ئەھلى مەجلىسەكەي نەدەگەشتە بىست كەس^(۲) (چونكە قەسەكانى ئەو بۆ خەواص و تايبەتمەندەكانە)

كۆمەلىك ھاتنە بەردەم دەرگاي ئىبن و سالى بەصرى، عەرزىان كرد قەسە يان بكة ھاۋرپىكانت ۋا گەشتن، فەرموۋى:

ئەوانە ھاۋرپى من نىن، ئەوانە ھاۋرپى دانىشتن و مەجلىس ئارايىن (واتە: خەواصەكان و تايبەتمەندەكان ھاۋرپى من).^(۳)

---

(۱) رواه البخاري (۶۱۴۵).

(۲) القوت (۱۵۵/۱)

(۳) قوت القلوب (۱۵۵/۱). ئىبن و سالم مورشىدى ئەبۇطالپى مەككىيە

دەربارەى شەطەح و قسەفرېدان^(۱)

مەبەستمان دوو جۆرە لە قسەکردن، كە ھەندىك لە صۆفەكان دايانپيناوہ:-
يەككىيان: قسەو دەعوای پان و بەرىن لەبارەى عىشق و پۆچون لە
خۆشەوېستى لەگەڵ خودادا(ﷺ)، كە (بەمەزەندەى خۆيان)گەيشتوون بە
قۇناغى وىصال و بەيەك گەيشتن، ئىترىپتووستيان بەكردەوہى زاھىرى نەماوہ،
ھەندىكىشان لەوہ گومراتر دەبن و پەنا بەخودا دەعوای لادانى حىجاب و
يەكبوون لەگەڵ مەعشوقدا دەكەن، وە بانگەشەى ئەوہ دەكەن كە دەتوانن
بەچاو بېيىن و بەدەمىش روى قسەى لەگەڵدا بكەن.

دەلن: واى پى و تىن و ئىمەش و امان ووت، خۆيان دەشوبېن بە حسەينى
كوپى مەنصورى حەللاجەوہ كە ھەلىانواسى لەبەرئەوہى شىوہى ئەم قسانە
ھەندىكى كردبوو، بەتايبەتى ئەوہى كەووتى: (أنا الحق) بەبەلگە دەپېننەوہ،
يان ئەوہى ئە ئەبويەزىدى بەسطامى دەگىرنەوہ كە ووتوبەتى:

(سُبْحَانِي سُبْحَانِي)^(۲) ئەمە جۆرە عىلم و بابەتگە، زيانى لەسەر عەوام
زۆرە، تەنانت ھەندىك لە جوتيارەكان زەوى و زاريان بەجى ھىلاوہ و دەستيان

---

(۱) شەطەحات: بەو جۆرە قسانە دەوترىت كە زوبان بەشىوہەكى تايبەتى دەرى
دەبىرت و ئەوہ دەگەيشت كە خاوەنەكەى جۆرە دەعوایەكى ھەيە و ئەھلى
طەرىقەت بەوقسانە پازى نىن بارپاستيش بىت. إتخاف(۲۵۰/۱) شەطەحاتى
صۆفى زۆر جار پاستە بەلام لە ئاستى تىگەيشتنى ئەو خەلكەدا نىيە، بۆيە
زيانيان ئى دەدات و نابى بكرىت و بووترىت.

(۲) ووتنى (أنا الحق) و ھاووینەكانى لە ئەوليا گەرەكانەوہ كە لەسەر ھالەتگى
تايبەتى ژيان و، لە قۇناغى فەنا دابوون و ھىشتا نەگەيشتونە دوا پلەى كەمال،
ئەوہ وەك شىخى زوبەيدى لە إتخافدا باسى دەكات: مەشاىخەكانى عوزريان بۆ

کردووه به ووتنى ئەم جۆره دەعوایانە، چونکە سروشتى ئادەمیزاد چىژى تايىبەتى ئى وەرەگىرت، لەلایەكەوه کار ناکات و بە بەتائى دەبیاتەسەر. نەفسى خۆیشى پالڤتە دەکات کە گوايە حال و مەقامى زۆرى بىرپو، تەنانەت نەفامەکانیش رىگەیان ئى ناگىرت کە ئەم جۆره دىعايە و داوايانە بۆ خۆيان بکەن و، فێرى هەندىك کەلىمەى برىقەدار بىن کە چەند واتايەك بگەننیت، وه هەرچەندىش بەرپەرچیان بدرتتەوه، دەستەوستان ناوەستن و دەلن:

ئەمە جۆرىکە لە ئىنکاری، کە ئەمانە باوەر بە ئىمە ناکەن، سەرچاوەکەى لە زانىارى ظاهىرى و جەدەلەوه سەرى هەلداوه، ئەو جۆره زانىنەى ئەوان بۆ خۆى پەردەو حىجابەو، بەکاردانەوهى نەفسى و دەمە دەمىمان لەگەلدا دەکەن، ئەم

هینابونەتەوه، کە لەوانەى لە حالەتى سەکرو بى ناگىیدا ئەو قسانەیان کردبیت، کە خواى گەورە لەو کاتەدا تەکلىفیان لەسەر هەلدهگرت. ئەوهى کە ناییت ئەو قسانە بکات ئەوانەن کە لە حالى فەناو سەکردانین و ناگاشیان لە خۆیانەو بەعەمدى ئەو جۆره قسانە دى بەسەر زارىاندا. کەواتە: بەنەسبەت کەلامى حەلاج و بەسظامى و گەورە پىاوانى طەرىقەت وەك ئىمامى سىوطى فەرموویەتى:

پىوستە حوسنى ظەنیا بى بىرت و، بۆتاکەتاکەى خەلک دەبیت تۆ گومانى باش بىت، ئەى بۆئەوانەى کە بەشێوهى تەواتور پىمان گەشتوو، کە هەمووان شایەتى فەزلى و گەورەى و خواناسى بۆ داو، چۆن دەبى گومانى خراپیان بى بىرت.

حەزرى عومەرى فاروق فەرموویەتى:

ئەگەر براىەکت قسەىەكى کرد کە بەزاهىرى خراپ بوو، گومانى خراپى بى مەبە، مادام دەتوانیت بىخەیت بە بارىكى چاکدا، واتە: بتوانیت تەئوبلى بۆ بکەیت. (إتحاف السادة (٢٥١/١).

قسانه دەرناکه ویت مه گهر که سیک شاره زای عیلمی باطین بیت و نووری خوداوهندی بو دهرکه ویتیت.^(۱)

ئهم جوړ قسه و باسانه پرشنکی شه پرو زیان به خشیان له ولاندا بلاوه، له ههمو لایه که وه دیت، له ناوچینی نه خوینده وارا زور زیان د به خشیئت، ههرکه سیک باس له شتی له م باب به تانه بکات کوشتنی ئه و که سه له دینی

---

(۱) قوطبی گهره قه سطره لانی له کتیبی إقتداء الفاضل بإقتداء العاقل دا دهفه رمویت:

که ده لئین عیلمی حجابی خواداییه، داوا کردنیشی گهره ترین په رده و حجاب به، ئه وه ووته به کی راسته و به نیازکی پوچ و ناره و، صیفه تیکی ناته و او له که سیکدا که نه گه یشتو ته روتبه ی که مال، نه هلی طه رقه تیش باسی ئهم باب به تایان بو یه کردو وه مه به ستیان تاقمیکه لی برابن و ئه وه نده یان شاره زای په یداکردو و که له لای زانیانی ئهم بواره جیاکراونه ته وه و توانیویانه هه لگری شه رعهت و طه رقهت بن.

ئه وانه له جهانی نادیاره وه ئلهامی دلایان کراوه، که شایهت بی له سه ر پرگاربوون و پی گه یشتنیان، ئه وانه زانست و حال و ژبانیان به خودایه و له بهر خودایه و هه میسه له حزوردان، ئیتر هه رگیز سه یری صیفه ته کانی خو یان ناکه ن، به لکو سه یری وستی خالیقه که یان ده که ن، جا ئه وه ی بگاته ئه و ئاسته، ئه وه راسته سه رقائی ئه و حاله یه که خو یی تیاده زی و، ناپه رزیته سه ر عیلمی زاهیر، بو یه ئه و جوړه عیلمه به حجاب و په رده ده زانیت، به لام ئهم خاوه ن ده عوایانه که روتن له عیلمی ظاهیر و باطین، حق وایه جارک فیری سلوکی رپتازی طه رقهت ببن، ئه گه ریه کن فیزو ده مارپنگه ی پی نه دات، ئه وه دوو رو دهرکراوه و هه رگیز ناگات به به رنامه و سه عادهت و به ختیاری.

بنواړه إتحاف: (۲۵۱/۱).

خودادا باشتره له زیندوکردنه وهی ده کهس...^(۱)

ئه وهش که دراوه ته پآل چه زره تی بایه زیدی به سظامی، ئه وه رپوایه تیکی نادرسته شیاونیه . ئه گهر له راستیشدا لئی بیسترا بیت.

ئه وه له وانه یه له سه ر زوبانی قودره تی پهروه رگار قسه بکات و له (حاله تی ئیستغراق و فنادا) ئه و ته نزیه ی خودا بۆ خوئی (سُبْحَانِي) ده فه رمویت، به سه ر زوبانی ئه میشا بیت و لئی بیسترت. وهك چۆن ئه گهر لییان بیست که ده لیت:

﴿إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَأَعْبُدْنِي﴾ طه/۱۶.

واته: (به راست و دنیایی من خودام، هیچ پهروه ردگارت نییه و که شیایو په رستن بێ بیجگه له من)...

(ئه گهر یه کێك ئه م ئایه ته بلێته وه و لئی بیسترت، خو نابیت یه که سه ر پێی بووتریت ئه وه نیددعای خوایه تی کردوه) ته نها له سه ر شیوه ی گێرانه وه له خودا وه باسی ده کات و نابیت به شیوه یه کی تر لیکدانه وه ی بۆ بکرت.^(۲)

---

(۱) چونکه ئه م خاوه ن ده عوا پوچ و باطیلانه که به ناوی عیلمی ئه سپارو غه یبه وه ده م له شت ده کوتن و، زانا به نه زان و، که سێك ئینکاربان بکات به فاسق و زندق له قه له م ده دن، زه ره رو زبانی ئه مانه بۆ ئوممه تی پیغه مبه ر ﷺ ئه وه نده زۆره، بۆیه نیمامی غه زالی ئه فه رمویت: کوشتنی یه کێ له وانه باشتره له وه ی ده کهس له مردن رزگار بکه یت و زیندوی بکه یته وه.

(۲) بنواړه: مشکاة الأنوار (ص ۴) ، والمقصد الأسنى (ص ۱۲۸)، چه نده ها وه لامدانه وه و لیکدانه وه ی تریان بۆ کردوه جگه له وه ی لیره دا باسکراوه، شیخی زوبه یدیش ده فه رمویت: یان (ئه و قسه یه) له دوژمنیکی سه رسه خته وه به ده میه وه هه لبه ستره وه، یان له مولحیدیکی خاوه ناسه وه بو بیت. شیخی سوهره وردیش له عوارف المعارفدا ده فه رمویت:

به شی دووه می شه طه ح و قسه کردن

چهند ووته یه کی نادیاره، رواله تیکی رازاوه و قه شه نگیان هه یه، به چهندین دهسته واژه ی قورس و گران ده ری ده برن و هیچ سوودی کیشی لی نابینریت.

ئه و جوړه قسانه ئه گهر زاتیکي وهك ئه م خواناسانه لیشیان بیسرابیت که کرد بیتیان، ئه بن وای ته نویل بکه یین که به حیکایهت له خوداوه نه یگپړنه وه، ئه گهر هه رکه سیک قسه یه ك بکات ۱ مه به سستی (حلول) بیت په نا نه گرم به خودا، ئه واه نه درسته وه به سهریداو لی قبول ناکریت.

نیمامی سیوطی له: (تأیید الحقیقة) دا کومه لی ته نویل ووه لامی په سهند ده داته وه، که سیک هه مویان ده لیت: ئه و قسانه ی که که وتوته سهر زاریان و داویانه ته پال خو یان، ئه وه ده بن بدرسته وه پال خودا و هه رگیز مه به ستیان ئه وه نی یه که بیده نه پال خو یان، به لام حیکایهت له خوداوه ده یگپړنه وه ۱ وا ده رکه وتوووه... نمونه ی راستی ئه م بابه ته ش: ئه و فه مووده یه که بوخاری ریوایه تی کردوه [عن أبی هريرة رضي الله عنه] أن رسول الله (ﷺ) قال: ((مَالِ عِبْدِي الْمُؤْمِنُ عِنْدِي جَزَاءٌ إِذَا قَبِضْتُ صَفِيَّةً مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، ثُمَّ احْتَسَبَهُ إِلَّا الْجَنَّةَ))، ئه م فه رموده ی خودایه پیغه مبه ر (ﷺ) به زاهیری داویه ته پال خو ی که ده فه رمویت: پاداشتی عه بدی من چیه نه گهر خو شه ویسته که یم لی سنده وه و نه ویش داوای پاداشتی لای خودا کرد، پاداشتی چیه نه گهر نه یکه مه به هه شته وه! خو ئیمه عه بدی پیغه مبه ر نین (ﷺ)، که واته له سهر شیوه ی گیرانه وه یه له خوداوه. هه روه ها خودا ۱ فه رموویه تی:

(وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ) به ناوی خو یه وه ده فه رمویت مه به ستیشی گیرانه وه یه له سهر زوبانی مه لائیکه: یان (وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ مريم ٦٤) ئه و هه ش له سهر زوبانی جویره نیله، وهك به درتزی باسم کردوو له (الإنقان) دا، که واته بادؤس تانی خودایش قسه یه ك بکه ن و له راستیش دا حیکایه تیان له خودایانه وه کرد بیت. بق درتزی ئه م بابه ته بنواره: إتحاف (٢٥٢/١).

ئەمەش بەو شىۋە، يان ھەر لەسەرەتاوہ ئەوہى دەيلىت خويشى نازانى چى
 ووتوۋە، بەھوى شىۋان و تىكچونى عەقلەوہ، يان خەيال پلاوى، يان قسەيەكى
 بىستى ولى تىنەگەيشتىت و بىلىتەوہ، كە ئەمەيان زۆربەى حالەتەكانە، يان
 خوى لى تىگەيشتوۋە، بەلام ناتوانى ئەوہى لە دليايەتى بە جوانى دەرى بىرپىت
 ولى تى بگەن، چونكە كەمتر شارەزايى لەو عىلمەدا ھەيە، وە فېرى ئەوہ
 نەبوۋە بەشىۋازىكى جوان و وشەى ناسك، تەعبىر لەو واتا و بابەتەنە بداتەوہ.
 بەراستى ئەم جورە قسانە ھىچ سوودىكيان نابىت، ئەوہندە ھەيە گومان
 دروست دەكەن بۇ دىل و، ئەقلى توۋشى سەرسوپمان دەكەن و، بىرومىشكى
 پى سەرسام دەكەن، يان دەيلىت قسەكانيان وا لىك بدىرتەوہ:
 كە مەبەستىكى تريان ھەبوۋە بەم شىۋە بۇيان دەبرپاۋە، وە ھەركەسەش
 بەپى خواست و ئارەزوۋى خوى لى تى دەگات..

بۆيە پىغەمبەر(ﷺ) فەرموۋىتەتى:

((ما حَدَّثَ أَحَدُكُمْ قَوْماً بِحَدِيثٍ لَا يَفْقَهُونَهُ إِلَّا كَانَ فِتْنَةً عَلَيْهِمْ))^(۱)

واتە: (ھەركەسك و تەيەكى باس كىرد بۇ كۆمەلىك و ئەوانىش لى حالى
 نەدەبوون و لەواتاكاني نەدەگەيشتن، ئەوہ ئەو قسانە دەيلىتە فەيئەو مایەى
 تىكدان و بشىۋى بەسەريانەوہ). پىغەمبەر(ﷺ) فەرموۋىتەتى: ((كَلِمُوا النَّاسَ بِمَا
 يَعْرِفُونَ، وَدَعُوا مَا يُنْكِرُونَ، أَتُرِيدُونَ أَنْ يُكَذِّبَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ))
 واتە: (ئەوہندە قسەيان بۇ بگەن لى تى بگەن و باوهرى پى بگەن، واز لەو

---

(۱) رواه مسلم في مقدمة (صحيحه) (۱۱/۱) بنحوه موقوفا على ابن مسعود (رضى الله عنه)،
 ورواه العقيلي في الضعفاء (۹۳۷/۳) و ۲۰۱/۳ (۱۲۰۰) مرفوعا بنحوه. وابن السني وأبو نعيم
 في الرىاء، من حديث ابن عباس بإسناد ضعيف، [قال الزبيدي ۲۵۳/۱: قال العراقي في
 التخرىج الكبير: إنما يصح هذا الحديث موقوفاً على ابن مسعود كما رواه مسلم في مقدمة
 صحيحه. وساقه كسياق حديث ابن عباس بعينه]

بابه تانه بهینن که ئینکاری ده کهن،^(۱)

بوچی ده تانه ویت خوداو پتغه مبهری خودا به درۆ بخرینه وه) ئەمه له قسه یه کدابه که خاوه نه که ی بو خۆی لێی تیگه یشتبیت و نه توانیت بیگه ینیت ته گوئی بیسه ره که ی (یان حائی بکات)، ئەهی ئەگەر خاوه ن قسه که خۆی لێی تینه گه یشتبیت؟! که واته ئەگەر بوژه که ی لێی حائی ده بوو، به لام بیسه ره که تێی نه ده گه یشت ئەوه دروست نییه باسی لێوه بکات. چه زهرتی عیسا سه لامی خودای له سه رفه رمویه تی:

((لا تَضَعُوا الْحِكْمَةَ عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهَا فَتُظْلِمُوهَا، وَلَا تَمْنَعُوهَا أَهْلَهَا فَتُظْلِمُوهُمْ، كُونُوا كَالطَّبِيبِ الرَّفِيقِ يَضَعُ الدَّوَاءَ فِي مَوْضِعِ الدَّاءِ))^(۲)

واته: (حیکمه ت و قسه ی په ندیاری لای نا ئەهل و ناشایسته دامه نین که زوئم له حیکمه ته که بکه ن، وه له ئەهلی شایهسته ی خۆشی مه شارنه وه تاوه کو زوئیمان لێ نه که ن، وه ک پزیشکیکی نه رم و دلسۆز بن، که ده رمان ده خاته سه رشوئینی برینه که).

له ووته یه کی تر دا ها تووه: که هه رکه سی ک حیکمه تی خۆی بخاته لای نا ئەهله وه ئەوه نه یزانیوه، ئەوه ی له ئەهلی شایسته ی خۆی بیگێرته وه ئەوه زوئمی کردووه، حیکمه ت و په ندیاری مافی خۆی هه یه، به راستی که سانی شایسته ی خۆی هه یه که لایان باس بکرن، که واته هه موو حه قق و راستیه کان بده به خاوه ن مافه کان.^(۱)

---

(۱) رواه البخاري (۱۲۷) موقوفا علی علی ابن طالب رضي الله عنه، رواه الطبراني مرفوعا في الأوسط (۸۱۹۲) والبيهقي في (الشعب) (۱۶۳۱) بنحوه. ورفعه أبو منصور الديلمي في مسند الفردوس [۱۲۹/۲] (۲۶۵۶) من طريق أبي نعيم. وقال ابن السبكي في طبقات الشافعية، ۶/۲۸۸: لم أجد له إسنادا.

(۲) تاریخ دمشق (۶۳، ۶۸) ضمن حديث طويل.

باسی الطامّات (به لا گه وره کان)

هه موو بابته کانی په یوه نندار به (شه طه حاته وه) لیره دا جی ده بیته وه و شتیکی تریش هه یه تایبه ته پییه وه.

هه وئدددهن هه ر له فزئک مه عنایه کی زاهیری هه بیټ، له و واتایه لای ددهن بو واتایه کی شاراو، که هیچ سوودیکی ناشکرایشی نه بیټ، وهک کومه ئی (باطینی) یه کان خه ریکی ته نویلات دهن، نه مه ش کاریکی حه رame، زیانه کeshی زور گه وره یه، چونکه نه گه ر له فزه کان واتایه کی تایبه تی ببه خشن، وه به بې به لگه و به بې پشت قایمی به فهرموده ی خاوه نی شه ربعت (ﷺ) یه کسه ر له و مه عنا لای بدن بو واتایه کی تر، یان به بې به لگه یه کی عه قلی و پیوستیه کی تایبه تی له مه عنا نه صلیه که ی لا بدریت بو واتایه کی شاراو، که واته ئیتر متمانه له سه ر وشه و واتا کانیا ن نامینیت، وه که لامی خودا (ﷻ) وه فهرموده ی پیغه مبه ریش (ﷺ) سوودی خویان ناگه ین، چونکه نه و له فزه ی یه که م جار چ واتایه ک ده گه ینیت، ئیتر متمانه ی له سه ر نامینیت، واتای شاراو هس (باطینی) رنک نه خراوه تا ده لاله ت له سه ر مانایه کی دیاریکراو بکات، به لکو خه ته ره و خه یالاتی هه ر یه کیک له وانه ی لیکي ددهنه وه جاری وا هه یه دزایه تی له بیرکردنه وه کانیا ندا په یدا ده بیټ، به چهند شیوه ی جیا جیا لیکدانه وه ی بو ده کریت. نه مه ش داهینراویکی به ریلای پر له مه ترسی یه، که زیانیکی زور ده به خشیت، خاوه نی نه م لیکدانه وه شاراوane بویه نه و کاره ده که ن، چونکه نه فسی مرؤف به دوا ی واتای نامو و نادیاردا ده گه پرت و چیزی لئ ده بینیت.

هه ر به م رنکه یه ش بوو که (باطینی) یه کان گه یشتنه نه وه ی بینای شه ربعت

---

(۱) قوت القلوب (۱۵۶/۱) و بنحوه: جامع بیان العلم و فضله (۷۰۳-۷۰۴).

بروخینن، به تهئوبلی (ظاهیری له فزهکان) که له مهعنا نه صلیه که ی لای بدن، وه واتیه کی تری بۆ دابتاشن با ئارهزوی خوڤان، وهك به درئزی باسی مهزهبه که یانمان کردوو له کتیبکی خوڤان به ناوی (المستظهری)^(۱) که دانراوه له په ددانه وهی باطینیه کاند، نمونهی جوړی تهئوبل کردنی نه هلی (طامّات) که به به لایه کی گه وره دانراون نه وهیه: که تهئوبلی فهرموده ی خودا ده کهن که فهرمودیه تی: ﴿اَذْهَبْ اِلٰی فِرْعَوْنَ اِنَّهُ طَغٰی﴾ طه/۲۴ واته:

(برۆ بۆ لای فیرعهون چونکه یاخی بووه و له سنوور دهرچووه). دهئین: نه وه مه بهستی له دئی خوڤیه تی، که فیرعهون و دهسته لاتداری زالمی سه ر هه موو که سیکه. یان خودا که فهرمودیه تی: ﴿وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ﴾ القصص/۳۱ واته: (عه صاکه ت فری ده). نه وان تهئوبلی ده کهن به هه موو شتیک که خوئی بدهیت به سه ردا، وه پشتی پښ ببهستی غهیری خودا، نه وه ده پښ هه مووی فری دهیت.

یان له فهرموده ی پیغه مبه ر(ﷺ): ((تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السُّحُورِ بَرَکَةً))^(۲) واته: پارشیو بکهن، نه وان دهئین: مه بهستی پښی داوای لی بوردنه له خودا: واته (أستغفر الله) کردن له به ربه یاندا. وه نمونه ی نه مانه، تاوایان لی دیت ته حریفی قورئان ده کهن له سه ره تاوه تا کوئیابی له مانا ناشکراکه ی لای ددهن، بۆ تهئوبلیکی خوڤان، وه له و ته فسیره ی که له (ئیبین و عه باسه وه) (خودای لی رازی بیت) نه قلی ده کهن یان له زاناکانی تره وه. هه ندیک له و تهئوبل کردنه به دنیایی وه ده زانریت که پوچه و باطیله، وهك نه وه ی که دلیان خستوته شوئی فیرعهون، چونکه فیرعهون که سیک

(۱) ناوی ناوه (المستظهری) به ناوی خهلیفه (مستظهر بالله) ی عه باسی، که به دیاری بۆی ناردبوو.

(۲) رواه البخاري (۱۹۲۳) و مسلم (۱۰۱۹). و تاکید استحباب تأخیره (۱۹۰۵) من حدیث أنس.

ههست پیکراوه و بهتواتور پیمان گه‌یشتووه که بوونی هه‌بووه، موسا (علیه السلام) بانگی کردووه، ئه‌ویش کابرایه که وهک ئه‌بو جه‌هل و ئه‌بو له‌هه‌ب و کافره‌کانی تر، خو له‌ ره‌گه‌زی شه‌یتان و فریسته‌نی‌یه تا به یه‌کێک له‌ ئه‌ندامه هه‌ستیاره‌کان پێ‌ی نه‌زانریت، تا به ناچاری ته‌ئویل رو‌بکاته له‌فه‌زه‌کانیه‌وه.

هه‌روه‌ها (سحور) به‌واتای پارشیو، دایبیریت به‌سه‌ر (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ) کردندا، ده‌ی ئه‌وه پێغه‌مبه‌ری خودایه (ﷺ) نانی پارشیوی ده‌خودارد و ده‌یفه‌رموو:

(تَسَحَّرُوا) ^(۱) (هَلُمُّوا إِلَى الْغَدَاءِ الْمُبَارَكِ) ^(۲)

(باس له‌ خواردن ده‌کات که‌ی باسی له‌ (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ) کردووه) ئه‌م فه‌رمانانه به‌ ته‌واتور به‌ ئیمه گه‌یشتوون و ده‌زانین که ته‌ئویله‌کانیان مایه‌ بوچه، وه هه‌ندی‌ک له‌و ته‌ئویلانه‌ی ده‌یکه‌ن، گومانێکی قایمیان بو‌په‌یدا ده‌بیت که قسه‌کانیان نا‌ره‌وايه، ئه‌مه‌ش له‌و فه‌رمانانه‌یه که په‌یوه‌ندیان به‌ حاسسه و هه‌سته‌وه نی‌یه.

ئه‌مانه‌ش هه‌موویان حه‌رام و گومرایین، تیکدان و لادانی دینه له‌ به‌های په‌وشت. له‌ سه‌حابه و تابیعین گه‌وره‌یانی وه‌ک حه‌سه‌نی به‌صری نه‌بیسراوه‌که

(۱) پێغه‌مبه‌ر (ﷺ): له‌که‌ئ زه‌یدی کو‌ری ئابتدا پارشیوی کردووه، (خوایان ئی‌ پازی بیت) وه‌ک له‌ بوخاری داهاتووه (۵۷۶). ۱۱۳۴.

(۲) رواه أبو داود (۲۳۴۴)، والنسائي (۲۱۶۳)، والنسائي (۱۴۵/۱) وهو عند أحمد في المسند (۱۲۶/۴) بلفظ (الغذاء) عندهما. وابن حبان في صحيحه ۲۴۴/۸ (۳۴۶۵) من حديث العرياض بن سارية، وضعفه ابن القطان. [قال الزبيدي ۱/ ۲۵۶: أي لضعف رواية الحارث بن زياد، وقال ابن عبد البر في العلم: ۱۸۲/۲. هو مجهول، ولكن ذكره ابن حبان في الثقات ۱۳۳/۴، وقوله يعني: السحور، كأنه مدرج من الراوي، أخرجه كذلك الإمام أحمد في مسنده (۱۶۶۴۴) وابن حبان في صحيحه ۲۳۴/ ۸ (۳۴۶۴). من حديث العرياض، وفي الباب عن المقداد، وعتبة، وأبي الدرداء، وعمر بن الخطاب وعائشة]

هه میسه خه ریکی بانگه شهی حه ق و راستی و ناموژگاری موسوئمانان بوون.
 فهرموده ی پیغه مبه ر(ﷺ):

((مَنْ فَسَّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ))^(۱)

واته: (ئه وهی به رای خو ی واتای قورئان لیك بداته وه باشوینی خو ی له ناگری دۆزه خ دا دیاری بکات). واتای ئه م فهرموده یه ته نها ئه وه ی لی وهرده گیریت که له سه ر ئه وشو وه ی ته نویل کردنه بیئت، که ده یه ویت فهرمانیک باس بکات و جیگیری بکات، رایده کیشتی بۆ به لگه یه کی قورئانی و، ئایه تیک یان وشه یه ک و لیك ده داته وه که خو ی مه به سته تی، بئ ئه وه ی شایه تیک پشتگیری لی بکات، نه ده لاله تی له فظی وشه که، نه ده لاله تی زمانه وانی یان ئایه ت و فهرموده. ئه مه ش مانای ئه وه نی یه که له م ده سته وازه وا حالی ببین، که ئیتر دروست نییه ته فسیری قورئان بکریت، به پی بیرمه ندی زانایان و توانای هه ئیجانی ئه حکامی شهرعی (له لایه ن موخته هیده کانه وه).

به راستی ئایه تی وا هه یه که له سه حابه و موفه سیره کانه وه پینج واتا تا شه ش وحه وت واتیان لیك داوه ته وه و ه یچ کام له و واتیانه ش له پیغه مبه ریان(ﷺ)

---

(۱) رواه الترمذی (۲۹۵۱). (۲۹۵۱) من حدیث ابن عباس وحسنه. وهو عند أبي داود كتاب العلم. باب الكلام في كتاب الله بغير علم [۳۶۵۳] من رواية ابن العبد، وعند النسائي في الكبرى (۳۱/۵) (۸۰۸۶)، [قال الزبيدي ۲۵۷/۱: صححه الترمذي، وأخرجه البيهقي في الشعب ۴۲۳/۲ (۲۲۷۵- ۲۲۷۶) عن ابن عباس بلفظ: من قال في القرآن بغير علم، وأخرجه أبو داود، كتاب العلم، ۳۶۵۲، والترمذي كتاب تفسير القرآن، (۲۹۵۲)، وقال غريب، والنسائي في الكبرى ۳۱/۵ (۸۰۸۶)، وابن جرير في تفسيره، ۳۵/۱، والبيهقي في شرح السنة، ۱۵۸/۱ (۱۲۰) وفي التفسير ۳۵/۱، وابن عدي في الكامل ۴۵۰/۳، والطبراني في الكبير ۱۶۳/۲ (۱۶۷۲)، والبيهقي في الشعب ۴۲۳/۲ (۲۲۷۷)، عن جندب بن عبدالله من قال في القرآن برأيه فأصاب فقد أخطأ.]

نه بیستوو. هه نندیک جار نه وواتایانه له گه ل یه ک کۆ نابنه وه و ناگونجین.
 که واته پئویستی به وردبینی و بیرکردنه وهی زۆرو تیگه یشتنی باش ههیه.
 بۆیه پیغه مبه ر (ﷺ) دوعای خیر بۆ عه بدوللای کوری عه باس ده کرد و
 ده یفه رموو:

((اللَّهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمْهُ التَّوْبِل))^(۱)

واته: (خودایه له دین تیی بگه ینه و شاره زای بکه و فیری ته ئویلی دروستیشی
 بکه) نه وانهی ئه م جوړه ته ئویله فاسید و پوچه لانه به دروست ده زانن له م
 پێره ن که به به لاو (طامّة) ناوزه دکراون.

بشزانن که مه به ستی زاهیری له فزه که نه وه نییه که نه وان بۆی
 چوون^(۲) له گه ل نه وه شدا و ده زانن که به و کاره یان بانگه شهی راستی پێ
 ده که ن و خه لکی بۆ رینگای حه ق پێ ده گێرپنه وه، کاری نه مانه ش ده شو به یت
 به کاری نه وانهی که به ده م پیغه مبه ره وه (ﷺ) قسه و داهینانیان هه لبه ستوو،
 چونکه به لای خو به وه به راستی ده زانی و شه ریه تیش باسی ره وایی نه و کاره ی
 نه کردوو. وه ک نه وهی هه رکه سی ک پرسیکی تاییه تی به لاوه راست بی ت، ئیتر
 حه دیسیکی بۆ هه لبه ستی و به ده م پیغه مبه ره وه (ﷺ) رای بگه ینیت!!
 نه مه ش سته م و گو مرایی به، ده چیته خانه ی نه و هه ره شه سه خته ی که
 ناوه روکی فه رموو ده که ی پیغه مبه ر (ﷺ) ده یگرته وه که ده فه رموو یت:

---

(۱) رواه البخاري (۱۴۳) دون قوله: وعلمه التأویل، وهو بهذه الزيادة عند أحمد (۳۰۲۴) في
 (المسنده) (۲۶۶/۱). وابن حبان في صحيحه ۵۳۱/۱۵ (۷۰۵۵) وقال الحاكم صحيح الإسناد،
 في المستدرک (۶۱۵/۳) (۶۲۸۰): وانظر: الإنحاف (۲۵۸/۱).
 (۲) واته: نه زانن که به مه یل و هه وای نه فسی خو یان نه و جوړه لیکن ده وه باطیلانه یان کردوو..
 إنحاف (۲۵۸/۱).

((مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدًا فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ))^(۱)

•واته:

(ئەوێ بە قەصدی ۱ بە غەمدی درۆ بە دەم منەو بەکات، باجیی خۆی لە ناو ئاگردا ساز و نامادە بەکات).

بە لکۆ شەری ئەو کە سانه گرانتر و مەزنتەر کە تەئویلی لە فزە دیارەکان دەکەن بۆ واتایەکی دورو نادروست، چونکە متمانەی وشەکان بۆ گەیانندی واتاکیان لە دەست دەدەن، ئیتر بە تەواوی ڕنگەی تیگەشتن و سوود وەرگرتن لە ئایەتەکانی قورئان دەبچرێت و متمانە لە سەرمانا و اتاکی نامینێت.

بە مەدا دُنیا بویت چۆن شەیتان خەڵکە کە ی فریودا، لە زانستە پەسەندکراوە کەنەو وەریان بگێرێت بۆ ناپەسەندەکان، ئەمەش بە ھۆکارو بە کارھێنانی زانا خراپە تاوانکارەکانە، کە ناوەکان دەگۆڕن و ناوەڕۆکەکان تێک دەدەن، حەق و باطیل تێکەڵی یەکتری دەکەن، ئەمەش بە گۆڕینی ناوەکان و تەفسیرکردنەوێان بە پیتی ئارەزووی خۆیان.

جا ئەگەر بکەوێتە شوێن ئەو جوړە کە سانهو، پشتیشت بە ناویانگی ئەوانە بەستبێت، یان ئەو ناوەی ئەوان بِلَاویان کردۆتەو، بێ ئەوێ لایکەیتەو بە لای ئەوێ کە لە چەرخێ یە کە مەدا زانراو، ئەو وەک ئەو کە سە وایت بە دوای ئەوێ بگەرێت کە شەرەفمەندبێت بە حیکمەتی خودایی، بە لَام لە ڕنگەی ئەو کە سە ی کە ناوی خۆی ناوێ حەکیم.

بە تاییبەتی لەم چەرخەدا کە ناوی حەکیم دراوەتە پال پزیشک و شاعیر و ئەستێرە ناسە کەنەو، ئەمەش بەو غەفلەتە ی کە دووچاری ھاتوون لە گۆرانکاری لە ناوەکاندا.

---

(۱) رواه البخاري: (۱۱۰) في كتاب العلم، و مسلم (۳) في المقدمة باب تغليظ الكذب على رسول الله.

باسی حکمت (پندیاری) کارزانی

به‌راستی نیستا ناوی چه‌کیم خراوه‌ته پال پزیشک و شاعیر و نه‌ستی‌ره ناسه‌کان، ته‌نانه‌ت به‌و‌که‌سه‌ش ده‌وترت چه‌کیم که قورعه‌که سوږ ده‌داته ناو‌له‌پی کابرای جوتیار‌له‌سه‌ر جاده و بانه‌کان.

به‌لام له راستی حکمت نه‌وه‌یه که خودا(ﷻ) زوږ ستیاشی کردووه و فهرمویه‌تی نه‌فهرمویت:

﴿وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ البقرة/۲۶۹ واته:

(کارزانی به‌هر‌که‌سیش بدرت، نه‌وه به‌راستی خیری زوری پښ دراوه).

وه‌پیغه‌مبه‌ریش(ﷺ): فهرمویه‌تی:

((كَلِمَةٌ مِنَ الْحِكْمَةِ يَتَعَلَّمُهَا الرَّجُلُ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا))^(۱) واته:

(وته‌یه‌ک له کارزانی و پندیاری پیاو فیری ببیت، باشتره له دونیاو نه‌وه‌ی له ناو‌دونیا‌دایه).

بنواړه کاتی خو‌ی وشه‌ی حکمت چی ده‌گه‌یاند، وه دوا‌یی گوا‌زرایه‌وه بو چ مانایه‌کی تر، هه‌رواش وشه‌کانی تری پښ بپیوه. خو‌یشت بپار‌تزه له‌وه‌ی بکه‌ویته دا‌وی زانا خراپه‌ دنیا‌ییه‌کان، چونکه شه‌ړ خراپه‌ی نه‌وان له‌ زیان و زهره‌ری شه‌یتان زیاتره، چونکه شه‌یتان له‌ ړنگه‌ی نه‌وانه‌وه ده‌توان‌یت دینی پیرو‌ز له‌ دلی‌ خه‌لکه‌که هه‌ل‌بک‌ن‌ش‌یت.

له‌به‌ر نه‌مه بوو که پرس‌یار کرا له پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) له باره‌ی خراپ‌ترینی خه‌لکه‌وه وه‌لامی نه‌نه‌دایه‌وه و ده‌یفه‌رموو:

خودایه دا‌وای لڼ خو‌ش بونت لڼ ده‌که‌م، تا دو‌پاتیان کرده‌وه لی، له پاشان

---

(۱) أنظر الإنحاف (۱/۲۶۴).

پيغه مبهري (ﷺ) فهرموي:

((هُمُ عُلَمَاءُ السُّوءِ))^(۱) واته: (ئهوانه زانا خراپه كانن).

كه واته زانستي په سه نديكراو و زه مكر اوت زاني و ئه وهش كه تيكه ل كراوه،
ناره زوښ له ده ستی خوته، كه چاو له پيشينه ی صالحه كان بكه يت، يان خوت
به حه بلی سه ركه شی دا هه ليواسيت و خوت بشو پيښت به وانه ی كه تازه په یدا
بوون.

هه موو ئه و زانسته ی كه زانايانی سه له ف له سه ری بوون كوړ بونه ته وه و
ناساريان نه ما، ئه وهش خه لكه كه سه ريان تې كړدووه زوړ به يان داهي تراوېكي
تازه په یدا بوون، ئه و فهرمووده دروسته ی پيغه مبهريش (ﷺ) به راستی پيمان
كه ېشتووه كه فهرموويه تی:

((بَدَأَ الْإِسْلَامَ غَرِيبًا وَسَيَعُودُ غَرِيبًا كَمَا بَدَأَ، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ. فَقِيلَ: وَمَنِ
الْغُرَبَاءُ؟ قَالَ الَّذِينَ يُصْلِحُونَ مَا أَفْسَدَهُ النَّاسُ مِنْ سُنتِي، وَالَّذِينَ يُحْيُونَ
مَا أَمَاتُوهُ مِنْ سُنتِي))^(۲).

واته (ئيسلام به غه ريب و ناموړي ده ستی پې كړد، له دو ايشدا ده گه رپته وه
هه مان حاله تی ناموړي كه ده ستی پې كړد بوو. خو ش به ختی بو ئه وانه ی كه
غه ريب ده بڼه وه و له به رچاوی خه لكيدا به نامو ئه ژمير رپن، ووتيان:
ناموكان كيڼ؟ فهرموي:

ئه وانه ن كه چاكسازي ده كهن، ئه وهی خه لكاني له سوننه تی من تيكيان داوه
ئه وان وهك خوړي لن ده كه نه وه، ئه وانه ی تريش كه هه وئنه دن ئه و سوننه تانه
زيندوبكه نه وه كه مراندويانه و له بيريان بردو ته وه، تا دووباره كاريان پې بكرپته وه).

---

(۱) روی بنحوه الدارمي في (سننه) (۳۸۲).

(۲) رواه مسلم (۱۴۵-۱۴۶) و تمامه عند الترمذي برقم: (۳۶۳۰).

له فەرموده‌یه‌کی تردهاتوو:

(هُمُ الْمُتَمَسِّكُونَ بِمَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ الْيَوْمَ)^(۱) واته: (ئه‌وانه‌ن که پابه‌ند بن

به‌وه‌ی ئه‌مرۆ ئیوه له‌سه‌ری‌ی و، ئی لانه‌دن. له‌ فەرموده‌یه‌کی تردهاتوو:

((الْغُرَبَاءُ نَاسٌ قَلِيلٌ صَالِحُونَ بَيْنَ نَاسٍ كَثِيرٍ، وَمَنْ يُبْغِضُهُمْ فِي الْخَلْقِ أَكْثَرُ مِمَّنْ يُحِبُّهُمْ))^(۲). واته: (غه‌ربه‌كان كۆمه‌له‌ خه‌لكی‌کی كه‌من، صالح و پیاوچاكن، له‌ناو خه‌لكی‌کی زۆردا ده‌ژین، ئه‌وانه‌ی كه‌ رقی لێ‌یانه‌ زۆر زیاتر له‌وه‌ی كه‌ خو‌شی ئه‌وین.

وای ئی هاتوووه‌ ئه‌و زانسته‌بانه‌ نامۆ بوونه‌ته‌وه‌ به‌شیوه‌یه‌ك كه‌ خه‌لكی رقیان له‌و كه‌سانه‌یه‌ كه‌ باسی‌شی بکه‌ن، بۆیه‌ سوفیانی سه‌وری ر‌ه‌حمه‌تی خودای ئی بی‌ت، فەرموو ئه‌گه‌ر زانایه‌ك‌ت دی دۆستی زۆر بوو، ئه‌وا بزانه‌ تێكه‌لی كردوووه‌ چونكه‌ ئه‌گه‌ر قسه‌ی حه‌قی بک‌ردایه‌ ئه‌وا رقیان لێ‌ی ده‌بویه‌وه‌و ئه‌و هه‌مو دۆسته‌ی نه‌ده‌بوو.^(۳)

---

(۱) كذا أورده صاحب(القول) (۱/۱۴۳) وقد روی بنحوه ابن وضاح في (البدع) (۷۲). [قال الزبيدي ۱/۲۶۵: ورد ذلك في تفسير الغرباء المذكور في الحديث المتقدم، قال العراقي: لم أقف له على إسناد، إلا أن فيما أخرجه الطبراني في الكبير ۸/۱۵۲ (۷۶۵۹) وأبو بكر الأجري في كتاب صفة الغرباء ص/۲۴، (۹) ذكر إفتراق الأمم كلهم على الضلالة، إلا السواد الأعظم، قالوا وما السواد الأعظم؟ قال: مَنْ كَانَ عَلَى مَا أَنَا عَلَيْهِ وَأَصْحَابِي... الحديث].

وقال ابن السبكي في طبقات الشافعية: ۶/۲۸۸: لم أجد له إسناداً.

(۲) رواه أحمد في مسنده (۲/۱۷۷) (۶۶۱۲) من حديث عبدالله بن عمرو. [قال الزبيدي ۱/۲۶۵، قال العراقي فيه ابن لهيعة مختلف فيه، اه، قالت: وهكذا أخرجه السيوطي في الجامع الكبير ۵/۱۳۹ (۱۳۹۲۸) عن ابن عمرو، وعزاه لأحمد، بلفظ: طوبى للغرباء، أناسٌ صالحون في أناسٍ سوء كثير، مَنْ يعصمهم أكثر ممَّن يطيعهم] وقال ابن السبكي في طبقات الشافعية: ۶/۲۸۸: لم أجد له إسناداً.

(۳) ونصه: إذا رأيت العالم كثير الأصدقاء فاعلم أنه مُخَلِّط: قوت القلوب (۱/۱۴۳).

پروونکردنه وهی ئەندازهی پهسه‌ند

له زانستی پهسه‌ندکراو

بزانه:

زانست له وپوانگه‌وه سهیری بکړت (که چەندیکی په‌سەند و شیاوه که وه‌بگیرت) نه‌وه ده‌کړت به سئ به‌شه‌وه:
به‌شیکی که‌م و زووری فی‌ری ببیت خراپه و ناپه‌سه‌نده.
به‌شیکی‌تری هه‌رچه‌ندیک لێ فی‌ر ببیت، که‌م بێت یا زو‌ر هه‌ر باشه،
چه‌ندیک زیات‌رش بێت، با‌ش‌تره و خێری زیات‌ره.
به‌شیکی‌شی به ئەندازهی پتو‌یست ده‌بیت لێ وه‌بگیرت، زیاده‌پوهی و
هه‌و‌ل‌دان بۆ که‌یشتن به دوا پله‌ی که‌مال له‌وزانسته‌دا باش و په‌سه‌ند نییه.
ئه‌م سئ به‌شه وه‌ک لاشه‌ی مرو‌ف وایه:
هه‌ندیک حاله‌تی هه‌یه ستایشی ده‌کړت، نه‌وه‌نده‌یه که‌م بێت یان زو‌ر،
وه‌ک جوانی و له‌ش ساغی.
هه‌ندیکی‌شی نه‌شیاو و زه‌مک‌راوه، که‌م بێت یان زو‌ر، وه‌ک دیزی پوخ‌سار و
په‌وشت نزمی.
هه‌ندیکی‌شی وایه نه‌که‌ر ده‌ستی پتو‌ه بگړت په‌سه‌نده . وه‌ک خه‌رج کردنی
مال، نه‌وه‌ی به‌خشینه باشه، به‌لام ده‌س بلا‌وی په‌سه‌ند و شیاو نییه.
هه‌روه‌ها ئازایه‌تی:
بۆ خو‌ی باشه، به‌لام خو‌سه‌پاندن و خو‌هاو‌یشتنه ناو هه‌ندیک پوداو و
گێژاوه وه به هه‌له‌شه‌یی و بن بیر کردنه‌وه، هه‌رچه‌نده له په‌گه‌زی ئازایه‌تی‌یه،
به‌لام په‌سه‌ند کراو نییه...

ههروه‌ها زانستیش

ئەم سێ جوۆرەى بەسەردا جیبه‌جی دەبیّت.

یەكەم: ئەو عیلمەى كەم و زۆرى خراپە:

ئەوێهە كە نە بۆ دین ■ نە بۆ دونیا سوودی لێ نەبینیّت، یان زیانەكەى زیاترە لەو سوودەى لێى چاوه‌نواپ دەكەیت، وەك زانستی سىحر و جادوگەرى و تەلیسم و ئەستێرە ناسى و فالگرتنەو، كە هەندىكیان هەر لە بنەڕەتدا هیچ سوودىك ناگەيێنن، بەلكو بەفەرپۆدانى ئەو تەمەنە بەنرخە كە سەرمايەى مەزۆفە بە گەورەترین خەسارەت دەژمێررێت، لە دەست دانى كات و شتى بە نرخیش پەسەندكراو نییە. وە هەندىك زانست هەيە لە سەرگومانی خاوەنە كەى دەبەويیّت كارێكى خۆبى پێ ساز بكات، چاوپۆشى لەو زیانە دەكات كە دوچارى دێت، ئەو جوۆرە قازانجە ناكەرتە بەهانه‌ى تووشبوونى ئەو زیانەى كە رۆبەرپوى دەبیته‌و، بۆیە نابیّت ئەنجامى بدات.

دووهمەم: ئەو زانستەى تا زیاتر هۆگرى بیت

پەسەند و خێردارترە

ئەوێهە عیلمە بەخودا ﷻ و پەیداكردنى زانیارىیە لە بارەى صیفەت و كردارەكانى خوداوه. ههروه‌ها حالى بوون لە سوننەت و پەویەى پەروەردگار بەرامبەر دروستكراوه‌كانى، وە حىكمەت و كارزانی خودا لە رێكخستنى كاروبارى ناخیرەت بەسەردونیادا.

بەپراستی ئەمە زۆر پێویستە، خودى عیلمەكە شایستەيە بۆ ئەوێهە جێه دویدا بجیت، كە بە هۆیه‌وێه دەگەیتە بەختیارى دواپۆژ، هەرچەندىك لە تواناندا هەبیّت و سەرفى بكەیت هیشتا ناگەیتە ئەو ئاستەى كە پێویستە

خۆتى بۆماندوو بکهیت، ئەو دەریایەکی بەرفراوانە کە ناگەینە قوڵایە کەى، ئەوئەندە هەیه ئەوانەى بە چوار دەوریدا دین و دەچن، نزیکى کەنارەکانى دەبنەو و بە پى توانا لى بەهرەمەند دەبن.

و کەس نەیتوانیو قوول بۆ دابچیت و خۆى بەاوتتە ناویەو، مەگەر پىغەمبەران و ئەولیاکان و زانا پىگەیشتوو، تىگەیشتوو و کان، بە پى جیاوازی پلە و پایەکانیان و بە پى جیاوازی هیز و توانا و مەیل و تەقدیری پەرورەدەگارىش بەرامبەریان. ئەمەیه کە پى دەوتریت (عیلى مەکنون) و دوپرى شاراو، کە ناتوانریت بخریتە سەرکاغەزو، دەیتە بتوانیت فیری بیت بە چاوى خۆت حالى زانا پىگەیشتوو و کانى عیلى ناخیرەت ببینیت، ئەو کاتە دەیتە یارمەتى بۆ ئەوئەى لەو زانستە شاراوئە ناگادارت بکاتەو، وەک لە داهاتوودا نیشانەکانیان باس دەکەین. ئەمەش کە باسمان کرد سەرەتا و دەسپىکى ئەو زانستە^(۱) کە لە دوایدا دەیت بە هەول و موحاهەدەى روحي و ریازەت کىشان و پالفتە کردنەوئەى دل و خالى کردنى لە هەموو پەيوەندىە دونیایىەکان، ئەمەش یارمەتى دەر دەیت بۆ فیر بوون و تىگەیشن لەو عیلمە، کە خوو رەوشتى وەک پىغەمبەرانى خودا و ئەولیاکان لى بکات و، تا بۆى دەرەدەکەوت کە ئەوئەندە بەشدارە لەو عیلمەدا بە ئەندازەى ئەوئەى کە خودا رزقى داو و لە ئەزەلەو پى بەخشیو، نەک بە ئەندازەى تىکوۆشانى خۆى.

---

(۱) زەننونی میسرى دەفەر مۆیت: لەگەل کەسێکدا دابنیشە کە کردەو کانى فیرت دەکات نەک قسەکانى، زۆر لە خوداناسان دەگەرێن بە دواى کەسێکدا کە رەفاقەتى بکەن کە ئەهلى (معرفة الله) بوون، بۆ ئەوئەى فیری ئەدەب بى لى یانەو، سەرئەجى رینوو مایىەکان بەدەن، با ئەوانە زانایش نەبى بەلام، رەوشتیان وەک زانستى قورئان وابوو لە ناخیاندا، چونکە ئەدەب وەرگرتن بە هۆى کردارەو دەیت، وەک چۆن عیلم وەرگرتن بە هۆى قسە و گوفتارەو دەیت. اتحاف (۱/۲۶۷).

(چونکه ئەم زانسته فهزلی خودایه، له بهرامبهر هیچ کارێکی دنیا وهدهس نایهت) له گهڵ ئەوهشدا دهیئت کۆششی خۆی ههر بکات. چونکه تیکۆشان و لیپران کلیلی ده رگای پرتوماپییه، که جگه له ولێپرا نه هیچ کلیلیکی تری نییه.

سییه م: ئەو زانستانه ی

ئەندازه یه کی دیاری کراوی په سه نده

ئەو زانستانه یه که له باسی (فهززی کیفایه دا) باس مان کردن، ئەمهش به پێی پتویست وهر ده گیریت. ههر یه کێک لهو عیلمانه ی که زانییان (فهززی کیفایه) یه، یان که مترین سنوور لێی نزیک ده بیته وه، یان هه ندیک پتویستره و ده یئت زیاتر زانیاریت هه بیئت له باره یه وه، ئەمهش له میان ی که م و زیاددا ده بیتریت وه، یان به ته واوی به دوا ی هه موو په راو و نه یینه کاندای ده گه رتیت، ئەمهش له سه روی هه مو یانه وه یه و، تا دوا ساتی ژیا نیش نا گه یته دوا ئامانجی تیر بوون له فیر بوون. که واته تۆیش یه کێک به له م دوو که سه:

یان سه رقانی ژیا نی خۆت به و به خۆته وه خه ریک به، یان دوا ی ئەوه ی که خۆت پێگه یاند مه شغو ئی که سانیکی تر ده بیئت، به لام نه خه له تابیت به کار و فرمانیکه وه خۆت خه ریک بکه ییت، خه لکیکی تر چاک بکه ییت و خۆشت له بیر بکه ییت^(۱). ئەگه ر خه ریکی کاروباری خۆتیت، ئەوا جگه له وه ده ست هێنانی عیلم که (فهززی عه ینه) خه ریکی هه یی تر مه به، به پێی ئەوه نده ی بۆت ئەلویت خه ریکی زانست به، به تایبه تی ئەوه ی په یوه ندی به کار و فرمانه ئاشکرا کانه وه هه یه، وه ک فیر بوونی نوێژ و طه هاره ت و پۆژو گرتن..

---

(۱) بۆ نمونه: ئەگه ر نامۆزگاری خه لک بکه ییت و وانه یان پێ بلێیت و سوودیان پێ بگه یه نیت و خۆشت کارت پێ نه کردیت، که واته خه ریکی خه لکی تربت و خۆت له بیر کردووه.

ئەوھى لە ھەموو بابەتەکان گەنگەرە و

ھەمویشیان لێی کەمتەرخەمن:

زانینی صیغەتەکانی دڵ، ئەوھى لەوبارەوھ بیزانیت پەسەندە، یان نەشیاو و ناپەسەندە، لە بەر ئەوھى کە ھیچ کەسێک نییە بە تەواوی دابەرنیشت لە ھەموو صیغەتە خراپەکانی دڵ، وەک سووربوون لە سەرژیان و، ئیرەیی بردن و، ریاکاری و، فیز و دەمار و، خۆ بەشت زانین و، ھاووینەکانیان، کە ئەم صیغەتانە ھەمویان کوشندە و نالەبارن.

وھ گەنگی نەدان بە لادانی ئەم صیغەتانە و، خۆ خەریک کردن بە پڕۆتەتی کردارەکانەوھ، وەک ئەو کەسە وایە تووشی گەپى و دوومەل بویشت و، خۆی خەریک بکات بە سفت و خاوین کردنەوھى پڕۆتەتی لەش و لاری و، نەچیت بە لای چارەسەرییە بنەپەتیەکانەوھ، کە دەبیشت ئەو ماددە لا بیریشت، بە ھۆی خۆین گرتن و کەلەشاخ و دەرمانی پڕۆتەتی و پاک کردنەوھى ناو دەروونیەوھ.

زانا پڕۆتەتیەکان ^(۱) تەنھا ھانی خەلکی دەدەن کە بۆ گەنگی دان بە کردەوھ ناشکرا و زاھیرەکان، وەک چۆن پزیشکە گەرۆکە نەشارەزاکان لە چارە سەرکردنی لاشەدا تەنھا بایەخ بە جوانکاری پڕۆتەتی دەدەن، بەلام زانیانی عیلمی ئاخیرەت تەنھا بایەخ بە پاککردنەوھى دڵ و دەرون و پزیشکێشکردنی ھەموو ماددەییەکی شەپ و خراپ دەدەن تیایدا. کە جیگەى چاندنی لێ تێک بدەن و، پزیشکەکانی لە نێو دڵدا ھەلبکێشن و خۆیانى بۆیە کلاپی بکەنەوھ.

---

(۱) کە پازین بە توێکڵەکان و کاکڵەکەیان ئیھمال کردووە، یان خۆیان بە پڕۆتەتی کارەکانەوھ خەریک کردووە بە بێ ئەوھى گوێ بە نەینییە شاراوەکانی بدەن.

اتحاف (۱/۶۹)

زۆرىيى ئەو خەلگە بۆيە پەلامارى زاهىرى كىردەۋەكان دەدەن و وازبان لە پاككردنەۋەي دۆلەكانيان ھىناۋە، چونكە كىردارە پىۋالەتەكان ئاسانە و (ئەعمالى قلوب) ىش كە پەيۋەندىيان بە دۆلەكانەۋە ھەيە زۆر گرانە، ديارە ئەۋەي دەرمانىكى تالى ژەھراۋى بۆ قوۋت نەچىت و نەتوانىت كە بىخواتەۋە، ھاۋار دىھات بۆ جوانكارىيەكى پىۋالەتى و خۆي پىۋە خەرىك دىھات، تا ئەۋەندەش خۆي ماندو دىھات كەچى كارەكەشى بىن بەھرە دىھىت و، زياتر نەخۆشىيەكانى لە سەرگرانتر دىھن.

ئەگەر بە دۋاي ئاخىرەتدا دىھگەپىت، مەبەستە كە سەرفراز بىيت، ۋە لە تىاچۋونى ھەتاھەتايى خۆت دىھپارتىت، كەۋاتە خۆت بەۋ عىلمەۋە خەرىك بىكە كە ھۆكارى نەخۆشىيە شارۋەكانت پىشاندىدات و، پىنگەي چارەسەرىشت بۆ دىيارى دىھات. ۋەك چۆن لە چۋارىيەكى باسى ئافەتە كوشندەكاندا دىرتزەمان بىن داۋە.

لە پاشان ئەم ھەۋلىدانەت راتدەكىشىت بۆ بىرىنى پلەۋ مەقامە پەسەند كىراۋەكان، كە لە چۋارىيەكى باسى پاىە پىزگار كەرىكاندا باسما كىردوون، چونكە ئەگەر دۆل ترسا و، زەندەقى لە كارى خراپە چۋو، ئەۋ دۆلە پىر دىھىت لە شتى پەسەند كىراۋ، ھەروايشە.

زەۋى ئەگەر پاك كىرايەۋە لە پىۋىش و پەلاش، جۆرەھا پىۋەكى سوۋدبەخش و پىحانەي بۆنخۆشى تىا دىھپىت، كەۋاتە تا بەتەۋاۋى دۆلت لەم دەرە كوشندەكانە خالى نەكەيتەۋە و خۆت ئاسودە نەكەيت، ئەۋا خۆت خەرىك مەكە تەننەت بە فەرزى كىفایەشەۋە، بە مەرجى كەسانىك ھەبىن كە پىتى ھەئسابىن و لە سەر تۆيان لادابىت، چونكە ئەۋەي كە خۆي بە ھىلاكدىا بىيات لە پىناۋى ئەۋەدا كە خەرىكە ژيانى خەلگىكىتر چاك .....

بکات نه وه نه فامه^(۱). نای که بن عهقله نهو کهسهی کومه پښ دوپشک و مار چونه ته ناو بهرگ و پوښاکه که یه وه و خه ریکن پښ یه وه ددهن و دهیکوژن، نهویش میښکوژنکی به دهسته وه بیت و، راوه میښی پښ بکات، واته میښ له خه لکی تر دوربخاته وه، که نهوکاره نه فریای ده که ویت و نه پرزگاریښی دهکات له وه هه موو مارو دوپشکه ی سهریان له سینه ی ناوه.

نه گهر له پالفته و پاککردنه وه ی نه فسی خوت لږ بویته وه، توانیت پوی دهره وه و ناوه وه ی گونا له خوت دور بخه یته وه، نه مهش بووه کارنکی ناسای و، سروشت وته بیعه تی خوت حهزی بهو خو پارنیزه ده کرد (که نه مهش به ده گمهن جیبه چی ده بیت). نهوکات خوت به فهرزی کیفایه خه ریک بکه و، هه ولیش بده به رنګه ی پله کاری نه انجامیان بدهیت: دهست بکه به خویندنی که لامی خودا ﷻ. له پاشان فیربوونی سوننه تی پیغه مبه رﷺ، له دوا ی نهو زانستی ته فیسیری قورنات و هه موو زانسته کانی په یوه ندیدار به قورناتی پیروزله زانینی ناسیخ و مه نسوخ و (مفصول و موصول) و (محکم و متشابه)^(۲).

(۱) نهک له بهر نه وه ی که کاری خیر خراپه، به لکوله بهر نه وه ی نه گهر خوی کامل نه بیت ناتوانیت خه لکی تر چاک بکات و، خوایش خو هه لکیشان و ده عواچی خوش ناویت. وهک ووتر اوه: فاقد الشيء لا يعطى! (وه رګڼر)

(۲) پښتر باسی ناسیخمان کرد که حوکمی نایه تڼکی تر هه لده وه شینیتنه وه، که نه نایه ته له دوا ی نهو هات بیت خواره وه، یان نهو نایه تانه ی که حوکمه کانیا ن هه لوه شا وه ته وه و نهو حوکمانه ی که له یهک جیا کراونه ته وه یان به یه که وه لکاون، په یوه نندیان به یه که وه هیه، یان نایه تی (موحکه م) که ده لاله ت له سهر مه به سته که دهکات و هیچ گورانیکیښی به سهر دا نایه ت، نه نه سخ و نه تابهت کردن و نه ته نویل بډ کردن، وهک نه وه ی خودا ﷻ ده فهرمویت: (إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) نه وه فرمانیکی سهاو ی پرون و ناشکرایه، هیچ ته نویل و گوران و هه لوه شانده نه وه یهک هه لئاګرت که موحکه می پښ

ههروه‌ها زانیی ده‌بارهی سوننه‌ت.

له‌پاشان خۆی خه‌ریک بکات به لقه‌کانه‌وه، ئه‌وه‌ش پێ ده‌وتریت زانستی مه‌زه‌به له (عیلی فیه) به پێ ره‌چاوکردنی پرسه جیاواز و مه‌زه‌به جیاوازه‌کان، له‌پاشان خه‌ریک ده‌ییت به عیلی (أصول الفقه) و (چۆنیه‌تی وه‌رگرتن و هه‌ڵینجانی نه‌حکامی شه‌ری) به‌م شێوه به‌رده‌وام فێری یه‌که‌یه‌که‌ی زانسته‌کان بێیت، تا نه‌وه‌نده‌ی ته‌مه‌نی پێگه‌ی پێ ده‌دات و کاتی گونجاوی ده‌ییت. نابێت هه‌موو کاتی خۆت ته‌رخان بکه‌یت بۆ رۆچون و قوول داچوون له یه‌ک زانستدا، چونکه زانسته‌کان زۆرن و ته‌مه‌ن کورته و ئه‌م زانستانه‌ش هه‌میان ئامێر و هۆکار و ده‌ستپێکی زانسته‌کانی ترن، ئاماڤ زانیی خۆیان نییه، به‌لکو فێربوونی نه‌وانی تره به هۆی ئه‌مانه‌وه، که‌واته تۆ نابێت نه‌وه‌نده له ناو عیلی (ئاله‌ت) دا بمێنیته‌وه و ئاماڤه سه‌ره‌کییه‌که له بیر بکه‌یت.

بۆ نموونه: له کتێبی زمانه‌وانیدا، له‌وه‌ی بڵاوه و دیاره له ناویاندا، که زمانی عه‌ره‌بی و قسه پێ کردن و وشه نامۆکان و زاراوه‌کانی بزانی، بۆ ئه‌وه‌ی له واتای قورئان و وشه نامۆکانی فه‌رمووده‌دا دانه‌مێنیت، ئیتر زۆر قوڵیش بۆ دامه‌چۆ! له زانستی (نحو) دا، ئه‌وه‌ی په‌یوه‌نداره به کیتاب و سوننه‌ته‌وه فێری بیه، هه‌موو زانستیک کورته‌که‌ی و ناوه‌ند و ناسته سروشتیه‌که‌ی (واته: له‌میانی نه‌که‌م و نه‌زۆر)، وه ئه‌وپه‌ر په‌که‌یشی هه‌یه که بجیته‌ بنج و بنه‌وانی

ده‌لێن. ئه‌گه‌رده‌لاله‌ت کردنی ده‌قکه‌که له سه‌رواته‌که‌ی به‌ پوونی دیار نه‌بوو، وه به‌ ناپه‌چه‌تیش هه‌ولت بدایه هه‌ر نه‌ ئه‌زانرا، نه‌ به‌ نه‌قل و نه‌ به‌ نه‌قل و پالێشتی فه‌رمووده‌کان نه‌ ئه‌زانرا، ئه‌وه (موته‌شابه‌اته) و حوکی تایبه‌تی خۆی هه‌یه، ئه‌وه نه‌و عیلمه‌یه که خودا بۆ خۆی هه‌لگرتوه و واتا‌که‌ی رانه‌گه‌یاندوو. زۆر لیکدا نه‌وه‌ی تر هه‌یه، بنواړه: ته‌فسیری قورطوبی ئایه‌تی ۷ آل عمران.

ئەوزانستەو.

لېرەدا ئىمە ئەوئە پىئوستە فېرى بېين ئەوئە باسى دەكەين. لەوئە پەيوەندارە بە زانستى تەفسىر و فەرمودە و فىقە و كەلامەو، ئەوانى تىرىش بە ھەمان پىئوئەرى زانستى بۆيان بېئو:

كورتەى خوئىندن بۆ عىلمى تەفسىر:

ئەوئە كە دوو ئەوئەندەى قەبارەى قورئان، لەو زانستى تەفسىرە شارەزا بېت كە لە سەرى نووسراوئەو، وەك چۆن (ەلى واحىدى نىشاپورى) دايناوئە بە ناوى (الوجىن). ناوئەندو ميانە رەوئەكە ىشى ئەوئە: سى ئەوئەندەى قەبارەى قورئان گەورە بېت، وەك ئەوئە تەفسىرئەكى دانائە بە ناوى (الوسىط)، لەوئە زىاتر سنوورى بۆ نىيە و، پىئوستىشى پى نىيە و ھەتا كۆتاپى ژيانىش ھەر پى ناگات.

لە بارەى فەرموودەو:

فېرئوونى كە مەكەى ئەوئە: كە صەحىجى بوخارى و موسلىم و مەتنى فەرمودەكان لای كە سىكى زانائى شارەزا بخوئىت. ناوى سەنەد و راوى و پىاوەكانىشى، ئەوانەى پىش تۆ خوئان پىئو خەرىك كىردو، بۆت ھەيە پىشت بە ھەولەكانى ئەوان بېستىت و متمانەيان پى بگەيت، پىئوست نىيە لەسەرت كە مەتنى ھەردو صەحىحەكە لەبەر بگەيت، بەلام ئەوئەندەى بخوئىت تا لىتى تىبگەيت و لە كاتى پىئوست بتوانىت بگەرئىتەو سەريان. ناوئەندەكە ىشى ئەوئە:

بتوانیت ئەو زیادانەى لەوان دەرچوون، کە لە موسنەدەکانى شەش کتێبە
سەحیحە کە دا هەیه، فێریان ببیت.

ئەو پەڕە کە یەشێ ئەو هیه:

کە هەموو ئەو رێوایەتانەى باسێ کراون لە (بئ هێزەکان و بە هێز و
دروست و نەخۆش) و زانیی هەموو پێگە جیاوازهکان بۆ گواستەووە گەیاندى
فەرمودەیه کى پێغه مەبر ﷺ لە گەڵ ناسینی ئەحوالی پیاوێکان و ناوێکانیان و
وەصف و پیشە و پێناسەکانیان.

لە باره‌ى (فیقه) یەشەو کورتە کە ی:

شارەزابونە لە کتێبێکى کورتى شەرع وەک (موختەسەرى موزەنى)
پەحمەتى خودای لى بێت؛ کە لە دو توێى کتێبى (خُلَاصَةُ الْمُخْتَصَر) دا پێکمان
خستۆتەو و دامان ناو^(١).

ناوەندە کە یەشێ ئەو هیه: شارەزا بیت لە کتێبێک سێ ئەوێندە ببیت، وەک
ئەوێندەى کە لە کتێبە کە ماندا (الْوَسِيطُ فِي الْمَذْهَبِ) نووسیومانە.
درێژ و ئەو پەڕە کە یەشێ ئەو هیه: کە لە کتێبى (البسيط) دا دامانناو. یان
کتێبە درێژ و بەرلأوێکانى فیهى ئیسلامى.

لە باره‌ى عیلمى کە لامیشه‌و:

مەبەستى سەرەکى لە فێربوونى ئەم عیلمە، پاراستنى بیرو باوێر، ئەوێ
دروستە و ئەهلى سوننە لە سەله‌ى صالحینەو بە ئیمەیان گەیاندىو، لە
دواى ئەوێ ئێتر هەولێدانه بۆ دەرخیستنى راستى فرمانە شاراوێکان، ئەوێش
لەم پێگەو نابییت.

---

(١) لە (دار المنهاج) ئەم کتێبەى ئیمامى غەزال بە ناوى (خلاصة المختصر و نقاوة المعتصر) لە
چاپ دراو.

مه به ست له پاراستنی سوننه ت:

کورته ی پېداوېستی نه وه یه:

که شاره زه بیت له وهی نووسیومانه ته وه له کتېبی (قواعد العقائد) و
بڼه ماکانی بیرو باوهر، که یه کیکه له کتېبه کانی نیحیا که له به رده ستدایه.

ناوه ندي پټوېستېشی نه وه یه:

کتېبېکی صده په رېبې بخوښت، وهک نه وهی له کتېبه که ماندا ناماده مان
کردووه به ناوی (الإقتصاد فی الإعتقاد).

نه وهش پټوېسته بو نه وهی بتوانیت به به لگه روبه پړوی بیدعه چیه کان
بېته وه و به رېه رچیان بده یته وه، که شو به کانیان له دلی خه لکه ناسای یه که
ده رېکیشیت، نه مهش ته نها سوود به و که سانه ده گه ښت که هیشتا توخ
نه بونه ته وه له سهر عیناد و ده مارگیری.

به لام نه وانه ی بیدعه کارن، دواى نه وهی هه ندیک له دهرده شه و
شهره قسه یان زانی، نه و کاته بو رتنومايى کردنیان که متر ده توانیت به عیلمی
که لام بیانگیر یته وه، نه گهر به به لگه ی زوره وه بې ده نگیشى بکه یت، نه واکول
نادات و واز له مه زه به که ی ناهینیت، ده لیت:

من زور شاره زه نیم، وه ده لیت:

وه لامی نه م قسانه ی نیوهم هه یه، به لام من ناتوانم، وای ده گه ښیت که
به رامبه ره که ی ته نها له پړوی جه ده له وه به رنده یه، نه ینا راستی لای نه و نییه.

به لام خه لکی ناسای:

نه گهر قسه یان بو کرایت و به هوى موجداه له وه له خسته برابن، نه واکول
ده کړت به ښرنه وه سهر رېگه، به هه مان توانای قسه و به لگه ی به رابه ر، تا نه و
کاته ی که توخ ده بڼه وه له ده مارگیری بو بیرو پاکه یان، نیتر نه و کاته لیان بې

ئومىد دەپىت، چۈنكى بە راستى يەككىك لە ھۆكارى چەسپاندنى بىر و باوھپ لە
مىشكىدا دەمارگىرىيە، ئەمەش يەككىكە لە و ئافەت و بەلاگەورانەى رولە
زانايانى خراپ دەكەن.

بە لاي خۇيانەوھ زۆر بەرگىرى لە ھەق و راستى دەكەن، ئىتر سەيرى
خەلكانى تر بە چاوى قىز و يىز و سووكىيەوھ دەكەن، داواى سنگ دەپەراندن
و بەرھەلستى و رۈبەرۈبوونەوھ دەكەن و، ھەز لە خۇدەرختىن دەكەن و،
رېگەى زياتريان دېتەپىش، كە ھەوللى سەرختى رېگا پوچ و باطىلەكەى خۇيان
بدەن، زياتر سووردەبن لە سەرئەو رېگە ھەلەيەى گرتوويانەتەبەر.

خۇئەگەر بە رېگەى نەرمى و ھىمنى و بەزەيى و زوبانى نامۇزگارىوھ، بە بى
رۇحىيەتى شكاندەوھ و دەمارگىرى و بى رېزى بەرامبەريان، ئەگەر بەم شىوھ
ھەكىمانەيە لە گەلئاندا بدوانايە و، وتوويزيان بىردايە، ئەوا لە ھەولەكانياندا
سەرکەوتوو دەبوون.

ديارە دەسكەوتى جاھ و مەقام بە زۆرى شوپىن كەوتووانە، پاكىشانى دلى
ئەو خەلکەش بە دەمارگىرى ولەعنەت و جنىوفرۇشى بۇ بەرابەرەكانيان نابىت.
بەلام ئەوان دەمارگىريان كرده ئامپىرى سەرکەوتن و نەرىتى ھەول و
تەقوللاكانيان و، ناويشيان لى ناوھ بەرگىركدن لە دىن و تىكۆشان لەبرى
موسولمانەكان، كە بەراستى ئەم جۆرە لووتبەرزى و ھەلس و كەوتە
نادرووستە، خەلکىش لى زەرەرمەند دەبن و ئەوئەندەى تىرىش كارى بىدە لە
دەروونياندا جىگىر دەپىت.

پرسه جياوازه‌كان:

ئەو پرسە تايبەتيانەي كە لە ميانى مەزھەبەكاندا جياوازي بير و پايان لەسەرە، كە لەم چەرخەدا ھاتۆتە ئاراو، وە لەم ھواييەدا جۆرەھا پەپاوى تايبەت و دانراو و بەرگى كتيبى گەورەيان لەسەر نووسيوە كە ھەرگيز لە چەرخى سەلەفدا ئەم جۆرە پرسانە نەبوون.

دەخيلتبم نەكەي بسورپيتەووە لە دەورى ئەو پرسانە و، خۆت بەاويتە ناو ئەو جەنگە ئستانەو، وريابە و وەك چۆن لە ژەھرى كوشندە خۆت دەپارتزيت ئاوا لتيان دووركەو، . ئەو دەردى بى دەرمانە، ئەو دەيە كە پتەپەوى فووقەھاكانى گۆرپو بە لای خۆھەلكيشان و كيپر كيتيەكتريدا، كە لە مەودوا باسى نافەت و دەردە كوشندەكانى دەكەين.

لەوانەيە ئەم قسەيە لە خاوەنەكەي ببيستيت كە دەوتريت:

(النَّاسُ أَعْدَاءُ مَا جَهِلُوا) واتە:

خەلكى دوزمەنە بەوھى كە نايزانيت! ئەو گومانە مەبە ئەم نمونە كە دەپيتينەووە بە سەر كەسكى شارەزادا كەوتوو، ئامۆژگارى لە كەسك وەرگرە بۆخۆي تەمەنيكى زۆرى لەو پرسەدا بە فيرۆ لە دەسداو، وە زۆر زياتر لە پيشينەكانى پسپۆر لەو بوارانەدا، زمان و قەلەمى نووسين و كتيبەدانان و ليكۆلینەووە و جەدەل و پونکردنەوھى خستۆتەكار، لە پاشان خوداي گەورە پتەپەوى و سەرفرازي نيشانداووە و خستوويەتيە ناو دليەو، وازى لە وەرسە خيلافانە ھيئاووە كەپاي جياوازيان لە سەرەو ئيتەر خەريك بوو بە خۆيەو. كەواتە نابيت قسەي ئەو كەسە فريوت بدات كە دەلپت:

(فتوادان كۆلەكەي شەرە، عيللەت و ھۆكارەكانيش نازانريت، مەگەر بە فيربوونى عيلمى (ئىختيلاف) جياوازاي بيرورا) چونكە عيللەت و شيتەلكارى پتەپەوى ئەو مەزھەبەكاندا ھەيە و باس كراو، لەو زياتر دەپيتە موجدەلە و

قسە بەزۆراندان، كە زاناكانى چەرخى يەكەم و صەحابەكانىش ئەمەيان
نەزانیو و پىنگەيان پى نەداو، خۆ ئەوان لە غەيرى خۆيان زۆر زانائىر بوون بە
عىللەت و ھۆكارەكانى فتوادان..

لەگەڵ ئەوەشدا كە ئەم جۆرە رۆبەرپووبونەو و شەرەقسەيە لە عىلى
مەزھەبدا سوودبەخش نىيە، زيانىش دەگەيىننەت بە فەقەو، زەوقى
ھونەرىي تىك دەدات و نەيىنەكانى لى دەشيۆننەت.

بەلكو ئەوەي كە موختى لە سەرى دەروات و خووى پىو گرتو، ئەگەر
خاوەنى زەوق و ھەستىكى فيقەي بىت، ئەوا ھەرگىز ناتواننەت لە زۆرەي
بابەتەكاندا لەگەڵ مەرجەكانى كىپرەك و موجدەلەدا يەكتر بگرتەو، ئەو
كەسەي سىروشتى بىركردنەو لەگەڵ پەسم و ياساى جەدەل و دەمەدەمىدا
داھاتو، مىشكىشى بە خواستەكانى جەدەل و پەرسە جىاوازەكان رادىت و مل
رادەكىشەت، ئىتر ترسنۆك دەبىت بەرامبەر بە زەوق پەرسە فيقەيەكان و لەو
بوارەشدا دوا دەكەوێت.

ديارە ئەوەش كە خۆي بەو پەرسە خىلافىانەو خەرىك دەكات، تەنھا
ئەوەيە كە بە دواى ناوبانگ و شۆرەتدا دەگەرەت، بەھانەش بۆ خۆي دىننەو
كە ئەو دەگەرەت بە دواى عىللەت و ھۆكارى پەرسە فيقەيەكاندا، بەلام ھەموو
كاتىكى خۆيشى بە عىلى مەزھەبەو خەرىك دەكات.

ئەوەندەي ئەم مەزھەبە شەيتان صىفەتە مەترسىيان زۆر، تۆوات لى دىت
كە ئەمىن بىيەو لە شەيتانە جنۆكەكان، بە راستى جنۆكەكان ھەواو
نەتەو، ئەمان جىگەي ئەوانىشيان گرتۆتەو، لە ماندوكردى موسولمانان و
تىكدانى بىر و باوەر و گومراكردىيان.

پوخته ی قسه ئه مه یه:

ئه وه ی له لایهن عوره فا و دانایانه وه لیت وهرده گیریت ئه وه یه، که وا دابئێ له و جهانه دا ته نه ا تۆ له حزوری خودای خۆت دایت، مردن و پراوه ستانی چه شر و لیپرسینه وه ی مه یدانی قیامه ت و به هه شت وجهه هه ننمیشته له به رده مدایه، بزانه ئه وه ی به دهسته وه یه و خه ریکیتی، سوودت پێ ده گه یه نیت، ئه وه ی سوود به خشه به پێله ره وه و، واز له هه مو شتیکی تر به پینه و سه لامی خودات له سه ربیت.

یه کێک له شیخه کان هه ندێ له زانایانی بیی له خه ودا، پێ ووت: هه وائی ئه وه هه موو عیلم و زانینه ت جی ئێ به سه ر هات که هه میشه خه ریکی ده مه قائی و موحاده له بویت له سه ربان؟

ده ستی درێژ کرد و ناو له پی کرده وه و فوویه کی پیا کردو، پاشان ووتی: هه مووی ئاوا وه ک تۆزی به ربا پرش و بلاو بوویه وه، ته نه ا سوودیکم وهرگرتبیت له و دوو پکاته نوێزه بووه که له نیوه ی شه ودا به ئیخلاصه وه کردبیتم^(۱).

له فه رموده یه کی پێغه مبه ر ﷺ دا ها تووه:

مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أَوْتُوا الْجَدَلَ^(۲).

له پاشان ئه م ئایه ته ی خوێنده وه:

مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ (الزخرف/۵۸).

ئه وه ی خودا پێنومایی کردبیت هه رگیز سه رگه ردان و گومرا نه بوون، مه گه ر تووشی جه ده ل و به ربه ره کانی یه کتری بوینه وه وه ک قورئانیش فه رمویه تی.

---

(۱) قُوتُ الْقُلُوب (۱۳۲/۱) جِلْيَةُ الْاَوْلِيَاء (۲۵۷/۱۰).

(۲) رواه الترمذي ۳۲۵۳ وابن ماجه ۴۸.

ئەمەيان ھەر بۇ گىچەلى ھىنايە پېش، چۈن ئەمانە كۆمەلېكن شەپ
دەفرۇشن^(۱).

فەرموودەيەكى پېغەمبەر ﷺ ئەو ئايەتە بە جەدەل و شەرەقسە لەيەك
دەداتەوہ:

{فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَنْغٌ (ال عمران/۷)}

واتە: ئەوانەى كە دليان كېنەو دەخەزارى تېدايە و لە راستى لايانداوہ،
مەبەستى خودا ئەوانەيە كە ئەھلى جەدەلن،
(فَاخْذِرْهُمْ) خۇتانيان لى بپارتىزن^(۲)..

ھەندىك لە زانايانى سەلەف فەرموويانە:
يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ يُغْلَقُ عَنْهُمْ بَابُ الْعَمَلِ وَيُفْتَحُ عَلَيْهِمْ بَابُ الْجَدَلِ^(۳).
واتە:

لە كۆتابى زەماندا ھۆزىك پەيدا دەبن، دەرگاي كار و كۆششيان لى
دادەخرىت و، دەرگاي قەسە و موجدادەلەيان لەسەردەكرتتەوہ.
لە ھەندىك ئەخبارو فەرموودەدا ھاتوہ:

إِنَّكُمْ فِي زَمَانٍ أُلْهِمْتُمْ فِيهِ الْعَمَلُ وَسَيَأْتِي قَوْمٌ يُلْهَمُونَ الْجَدَلَ^(۴).

---

(۱) قورناني پېرۆز، ماموستا ھەزار (۶۹۳).

(۲) البخاري (۴۵۴۷) مسلم (۲۶۶۵) مرفوعاً: إِذَا رَأَيْتُمُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ... فَأُولَئِكَ الَّذِينَ سَمَّى اللَّهُ ... فَاخْذِرُوهُمْ.

(۳) قوئ القلوب (۱۳۸/۱)

(۴) قوئ القلوب (۱۳۸/۱) وقول العراقي لم أجده في (تخریجه) فعلى احتمال رفعه ولكن الأمر ليس كذلك وهو قريب من قول الأوزاعي كما في إقبضاء العلم والعمل (۱۲۲) إذا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ شَرًّا، فَتَحَ عَلَيْهِمُ الْجَدَلَ وَمَنْعَهُمُ الْعَمَلَ

ئىۋە لە زەمانىڭدا دەژىن خودا ئىلھامى دىيى كىردۈن چۈن كارىكەن، دۋاى
ئىۋە قەۋمىڭ پەيدا دەبن كە تەنھا فېرى دەمەدەمى و جەدەل دەبن، ئەۋەيان
ئىلھام كراۋە. لە خەبەرى مەشھۇردا ھاتوۋە:

أَبْغَضُ الْخُلُقِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الْأَلَدُّ الْخَصْمُ^(۱).

خوداى گەۋرە لە ھەموو دروست كراۋانى رىقى لەۋانە زىاتىر دەبىتەۋە، كە
لە بەرگىرى لە باۋىل و ناپەۋاكىيان توند و پەقن و ھەزىان لە ھونەرى
موجادەلەيە.

ھەروەھا لە ھەرموودەدا ھاتوۋە:

مَا أُوتِيَ قَوْمٌ الْمَنْطِقَ إِلَّا مُنِعُوا الْعَمَلَ^(۲). واتە:

ھەر ھۆز و ئاقىمىڭ ھىزى وتىن و پەۋانپىزىيان پى دراۋە، ئەۋەيە كە رىڭرىيان
لېدە كىرىت كە كارىكەن.

---

(۱) رواه البخارى (۲۴۵۷) مسلم (۲۶۶۸).

(۲) قال صاحبُ القُوتِ: (۱۳۸/۱) زَوَى الْحَكِيمُ بِنَ عَيْنِهِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَا أُوتِيَ ... وَشَوَاهِدُ مَا سَبَقَ. وَقَالَ الزُّبَيْدِيُّ: وَهُوَ حَدِيثٌ مُرْسَلٌ. اتحاف (۲۷۸/۱)

بهشی چوارهم

بوچی نه و خه لکه رویان له عیلمی خیلاف کردوو؟

(زانینی را جیاوازه کان)

باس کردنی ئافه تی روبه روبونه وه و
کیشمه کیش و شه ره قسه و مشت و مر

باسی مهرجه کانی
پنگه دان بهم کارانه

هۆکاری روکردنی خه ئکی له عیلمی خیلاف (پا جیاوازه کان)^(۱).

بزانه: له دوای وهفاتی پیغه مبه ر^ﷺ خوله فای راشیدین که پیشه وایانی راسته قینه ی حه ق ویزی و، زانا بوون به خودا و زات و صیفه ته کانی و، تیگه یشتوو و شاره زا بوون له نه حکامه کانی دین دا، نه مانه جینشینی پیغه مبه ر^ﷺ بوون، به سه ره خۆبی بۆ رووداوه کان توانای فتوادانیان هه بووه، پتووستیان به کۆمه کی فوکه ها کانی سه رده می خۆیان نه بووه، مه گه ر به ده گمن له و رووداوانه ی که زۆر پتووستی به راوێژ هه بوبیئت.

که واته زانا کان له م سه رده مه دا خۆیان یه کلا کردۆته وه بۆ وه ده ست هینانی (عیلمی ئاخیره ت)، خۆیان به دوور گرتوو له فتوادان و له هه موو نه و باب ته نه ی په یوه ننداریان به خه ئکه وه هه یه له نه حکامی دونیای، وه به هه موو توانا وحه قیقه تی ئیجتیهاده کانیان رویان له خودا ده کرد، وه ک چۆن له ژبان نامه کانیان وه رگیراوه^(۲).

---

(۱) عیلمی خیلاف: واته زانستیکه به هۆبه وه چۆنیه تی هینانه وه ی به ئگه شه رعیه کان ده زانیت له گه ئ نه هیلانی شو به و که م و کوپی به ئگه کان، به هینانه وه ی به ئگه ی دروست و تۆکه مه، وه به رگری کردن له ورا دروسته ی که ده یه ویت سه ری بخات له نیو را جیاوازه کاند. بۆ زانیاری زیاتر بنواړه: اتحاف (۱/ ۲۷۸).

(۲) وه ک له: السنن الدارمی (۱۳۷) دا هاتوو که عبدالرحمن بن ابی لیلی فه رمویه تی: له م مزگه وته دا سه د و بیست زانای نه نصاری تیدا بووه، هه ر کامیکیان پرسیا ری حه دیس و فه رموده یکیان بکردایه، حه زیان ده کرد یه کیکێ تر له جیاتی نه وان پرسیا ره که یان لێ بکردایه و هه ر پرسیا ر نکیش له یه کیکیان بکرایه له باره ی فتوا وه، حه زیان ده کرد یه کیکێ تر فتوا که ی بۆ بدانا یه.

کاتیک خەلافەتی ئیسلام گەیشتە کەسانیکێ تر کە بە مافی پەوای خۆیان پێی نەگەیشتبوون و، نەیان دەتوانی بە سەر بە خۆی فتوا بدەن، ناچار بوون کە کۆمەک و یارمەتی لە فووقەهاکانەو وەر بگرن و، لە هەموو بوارەکاندا لەگەڵ خۆیاندا دایان بنێن، بۆ ئەوەی لەبارەی ئەحکامەکانەو و فتوایان ئێ وەر بگرن.

هەندیک لە زانایانی تابیعی هەبوون کە لە سەر پێگا و بەرنامەی رێشتەیی یەكەم مابوونەو و، لە سەر صەفوەت و پاکێ ئەم دینە بەردەوام بوون، هاو رێبازی زانایانی ئەصحاب و هەئس و کەوتی ئەوان بوون، ئەگەر داوای فتوا و قەزاوەتیان ئێ بکرایە، رایان دەکرد و خۆیان دەرباز دەکرد، پشتیان لە مەنصەب و دەستەلات دەکرد، تا خەلیفەکان ناچار دەبوون کە بە ناچاری یان بە خورتی و زۆرەملێ بیانخەنە ژێرباری قەزاوەتەو.

خەئکی ئەو چەرخ و زەمانەش دەیانبینی زاناکان چەندیک سەر بەرز و پێرزی گیراون، وە چۆن خەلیفە و ئەمیر و والیەکان رویان ئێ کردون و، ئەوانیش پشتیان لەوان کردووە، ئێتر مەیلی دلیان داووە بە فێربوون و وەدەستپێنانی زانستی، بۆ ئەوەی لای ئەمیر و والیەکان هەمان عیززەت و پلە و پایەیان دەست بکەوێت.

بۆیە خۆیان یەکلای کردووە بۆ فێربوونی زانستی فتوادان، خۆیان خستە بەرچاوی فرماندەکان، خۆیان پێ ناساندن، داوای پەیوەندی و وەزیفەیان ئێ کردن، هەندیکیان سەرکەوتن و هەندیکیشان پێ ئومێد بوون، ئەوەش کە سەرکەوتووبوو لە سوکایەتی و پێ عیززەتی دەربازی نەدەبوو، حال وای ئێ هات فەقێهەکان کە کاتی خۆی بە دواياندا دەگەڕان، ئەوان بە دواي والیەکاندا وێڵ بوون، دواي ئەوەی عیززەتیان لە دەست دا، ئێتر ئەمان رویان لە دەستەلاتداران دەکرد و قەبوڵی ژێر دەستەبیان دەکردن. مەگەر کەسانیک

که کم له هه موو چه رځه کاند، که به وبقار و عزیزه تی نه فسی خوځانه وه
مابتنه وه. زیاتر خه لکه که و دهسته لاتداران پرویان له زانستی فتوا و قه زاوه ت
بوو، بو دابین کردنی پټو بسته کانیان و میانگیری له نیوانیاندا.

له پاشان که سانیکی تر په یدا بوون له گه وره زانایان و نه میره کان، که
گوئ بیستی قسه و پرسپاری خه لکی ده بوون دهرباره ی زانستی بنه ماکانی
عه قیده و بیر و باوهر، چه زیان ده کرد به لکه کانیان لی بیستن، گیانی
رپوبه رپوبونه وه و کیشمه کیش و موجداده لپان تیا دروست ده بوو .

خه لکه که روی کرده فیروونی (عیلمی که لام) کتیبی زوریان له سهر
نووسی، رتگهی دهرده شه و نیقاش و گفتگو یان رتکده خست و دیاری کرد،
رپنمایان دهرده کرد بو چو نیه تی هونه ری به رپه رچ و رهددانه وه و پرسه دژ به
یه که کان و له سهر نووسینیان، وایشیان ده گه یاند که ته نها مه به ستیان به رگری
کردنه له دینی خودا و پاراستی سوننه ت و، سهر کو نه کردنی بیدعه چیه کان،
وهک چو ن نه وانه ی پش نه وان بوون وایان ده گه یاند که ته نها مه به ستیان له
زانستی فتوا و نه حکامی شهرعی دا راپه راندنی کاری موسو لمانان و، به زهی پیا
هاتنه وه و ناموژگاری کردنیانه.

له پاشان که سانیکی تر له گه وره زانایان دهرکه وتن، به لایانه وه نه شیواو بوو
زیاتر رپوچن له عیلمی که لام دا و دهرگای قسه و رپوبه رپوبونه وه بکه نه وه،
چونکه کردنه وه ی دهرگای موجداده له و دهمه قائی، دهمارگیری خراب و بهر
هه لستی و شه ره قسه و جنیودانی لی ده که وته وه، که خوینی تیدا دهرژا و
وولاتی ویرانده کرد، بو یه مه یلی نه فسی نه مانیش چوو به لای نه وه دا که
رپوبه رپوبونه وه و دهرده شه کان له سهر پرسه فیهیه کان بیت، وه رپونکردنه وه-
ی رای په سهندتر بیت، به تایبه تی له مه زه به کانی شافیعی و
نه بی چه نیفه دا ﷺ.

ئىتر خەللىكى وازيان لە عىلمى كەلام و جۆره زانستەكانى تر هئينا و، رويان كرده پرس و را جياوازهكان، بە شيوەيهكى تايبەتى لە ميانى پيشەوايان شافيعى و ئەبى حەنەيفە دا^(۱)، وە ئاسانكارىيان نيشاندهدا لە دەرپرڤنى خيلاف و جياوازى لە گەل مالىك و سۆفيانى سەورى و ئەحمەد و ئەوانى تر دا.

وايشيان دەگەيان دە مەبەستيان تەنها وەرگرتن و هەلڤنجانى وردەكارىهەكانى ئەحكامى شەرعه، لە گەل باسکردنى بەلگەى (پرسە فەرعيەكانى مەزەهەب) و، ديارى كردنى بنەما و چۆنەتى فتوادان، چەندىن كتيب و پەراو و پرسى هەلڤنجراوى شەرعيان لە سەر دانا و، جۆرهەكانى موجدەله و چۆنەتى كتيب دانانيان پڤكخست و، بەردەوام بوون لە سەر ئەم هەولەيان تا ئىستا^(۱)..

نازانين لە چەرخەكانى داها توودا خوداى گەوره ﷺ چ روداو پيشهاتىكمان دەخاتە بەرچاو.

ئەمە هۆكارى سەرەكى بوو كە زانا و شەرە زانەكان رويان كرده پرسە خيلافى و جياوازهكان و، بابەتى رۆبەرپووبوونەوه و موجدەله كردن.

وە ئەگەر بەكۆك لە ئەهلى دونيا و دەستەلاندارهكانى پڤيان خۆش بوایە پڤچەوانەى راي بەكۆك لە ئىمامەكانى تر بن و، لە فتواكانيان هاوبەر و هاوپازيان نەبن، يان حەزيران بە زانستىك لە زانستە ئىسلاميهەكان نەكردايه، ئەوا فوقەها و زاناکانىش لە گەل وىست و مەيلى ئەواندا ئەبوون.

لە گەل ئەوهشدا ئەم كار و بەلگە دۆزىنەوه و بەرپەرچدانەوهيان بەوه دەزانى، كە خزمەتى زانستى دين دەكەن و، گوايه هيج نامانجىكيشيان نيبه جگە لە نزىك بوونەوه لە خوداو، وەرگرتنى پەزامەندى پەرودەرگار ﷺ.

---

(۱) واتە: تا سالى دانانى كتيبى (إحياء علوم الدين) كە سالى ٤٩٨ ى كۆچىه. اتحاف (١/٢٨٢).

رونکردنه وهی تیکه لکردنی زانایان دهرباره ی

روبه رو بوونه وه کان و، لیکچواندنیان به راویژ کردنی

صه حابه کان و وتووژی میانی سه له فی صالحین ﷺ

بزانه ئەم جوړه زانایانه ورده ورده خه لکی راده کیشن تا پیاوین بسه لنین، مه به ست و ړنگه ی نیمه له م گفتگو یانه گه پان و وئیل بوونه به دوا ی حه ق و راستیدا، چونکه ده رکه وتنی حه قمان مه به سته، وه به دل بگه ږیت به دوا ی راستیه گاندا به بیرکردنه وه و کووکردنه وه ی راو بووچونه گان، ئەوا سوود و کاریگه ری خو ی ده بیت، صه حابه کانیش ﷺ هر به م شیوه راویژه گانیان له گه ل یه کتر نه نجام ددها، وهک چو ن له پرس ی (باپر و براکاندا) که چهن دیان بهر ده که ویت له میراتدا، راویژیان کردو وه و، له باره ی لیدانی (حه د) بو که سیك که نار هق بخواته وه، یان هه له کردنی نیمام (له فتوادا) که زیانیکی لی بکه ویته وه (ده بی بیژرت)، وهک چو ن نافره تیک له ترسی هه بیه تی حه زره تی عومه ر ﷺ مناله که ی له بار چوبوو و نه ویش خوینه که ی بژارد، وه هه موو نه و پرسه تایبه تیانه ی له عیلمی میرات و نه وانی تر دا باسیان کرا وه، وه باس کردنی پای شافیعی و نه حمه د و موحه ممه دی کوپی حه سه ن و مالیک و نه بو یوسف و زاناکانی تریش ﷺ، بو دلنیا بوونت له سه ر بوونی ئەم تیکه ل کردنه، ئەم باسه ت بوو ن ده که مه وه: بوو گه پان به دوا ی حه قق و راستیدا، یارمه تی و هاوکاری کردن به شیکه له دین، به لام هه شت مه رج و نیشانه ی هه یه:

یه که م: نه گه ر نه و ماف و حه ققه ی به دوا ی دا ده گه ږت به شیك بیت له فه رزی کیفایه، ناب خوی پیوه خه ریک بکات، تا له (فه رزی عه ین) و هه مو پیداو یستیه گانی لی نه بویته وه. نه وه ی نه نجامدانی کاریکی له سه ر پیویست بوو، وه نه و کاره (فه رزی عه ین) بوو، به لام نه و خوی به کاریکی (فه رزی کیفایه) وه

سەر قال دەکرد، واش بگەینیت مەبەستی راستییە، ئەووە کابرایەکی درۆزنە، نمونەى ئەمە: وەك ئەو كەسەيە كە بۆ خۆى نوێزى تەرك كرددوو، كەچی بازەرگانی دەكات بۆ هێنان و فرۆشتن و چینی قوماش، بەهانه‌یشتی ئەووە بێت و بێت:

كە من مەبەستم ئەووەیە عەورەتى نوێزخوێنەكان دابپۆشم، تا بێ بەرگ نەبن و بە پرووتی نوێزەكەیان نەخوێن.

لەوانەيە ئەم روداوە بگونجیت و دروست بێت كاری وا هەبێت، وەك چۆن فەقەيێك فتوا بۆ پرسیكى زۆر دەگمەن دەدات، بەو بەلگەى كە لەوانەيە ئەو فرمانە رویدات، راستی ئەوێ خۆى بە دەمەقائ و روبەروبونەووەوە خەریك دەكات، كەمتەرخەمە بەرامبەر چەندین فرمان و پرسی گرنگتر، كە بە كۆى راي زانایان، زانیان بە فەرزی عەین دەژمیریت، ئەگەر كەسێك لە سەرى پێویست بوو ئەمانەتيك بە خاوە نەكەى بە خێراى تەسليم بكاتەو، ئەو دادى نادات كە هەستیت و نوێز دابەستیت، كە نوێز لە هەموو عیبادەتيكیش شیاوترە بۆ نزیك بوونەووە لە خودا، ئەم نوێزكردنەى بە تاوان لە سەر دەژمیریت، وە ئەوئەندەى بەس نییە و بۆیشتى نابێت بە بەهانه كە ئەو كارەى كردوێتى هەر لە رەگەزى عیبادەتە و خۆ تاوانى نەكردوو، بەلكو لە كردەووەكانیدا دەبێت چاودێرى كات و مەرج و، يەك لە دواى يەكیان بكات، (ئەوێ لە پێشترە با خێریشى كەمتریت دەبێت لە پێشەووە ئەویدان ئەنجام بدات)

دوهم: دەبێت وا نەبیینت كە فەرزی كیفایەت گرنگ ترە لە روبەروبوو نەو، ئەگەر شتێكى گرنگتر ببینیت و كارێكى تر بكات ئەو بێ گۆیى خواى كردوو، نمونەى ئەمە: وەك ئەو كەسە وایە كۆمەلێك ببینیت هەموو تینویان بێت و خەریك بێ لار ببنەو، خەلكەكەش لیان نەپرسنەو، ئەمیش بتوانیت

ئاواشتهيان بَكَات و فَرَيَايان بَكه وُتت، به لَام خَوَى خه ريك بَكَات به فَيِرَبوونى
حيجامه و كه له شاخ گرتنه وه، بَلِيت ئهم فَيِرَبوونه فهرزى كيفايه يه و ده بِن
پِنى هه لَبستم، وه بَلِيت:

ئه گهر شاره كه كه سى شاره زاي تيدا نه بَلِيت، خه ئكه كه به هيلاكدا ده چن،
ئه گهر پَييشى بووترِيت: كۆمه لَن شاره زاي و لَيزان هه ن بُو كه له شاخ گرتن، به شى
شاره كه ده كه ن، ئه و بَلِيت: بوونى ئه وانيش فَيِرَبوونه كه ي من له پَيووستى و
(فهرزى كيفايه) دوور ناخاته وه. حا لى ئهم كابرا كه به م شيوه بېرده كاته وه و
ناشچى به دهم ئه و كۆمه له تينو وه وه كه وا خه ريكه گيان ده سپَرَن و ده مرن،
وهك ئه وانه وايه خَوَيان به مونا قه شه و روبه روبوونه وه وه خه ريكده كه ن، وه له
شاره كه يشدا چه ندين كاري پَيووست هه يه، كه كردنيان فهرزى كيفايه يه و
كه سيش پِن يان هه لَنه ستاوه. خَو فتوادانه كه كۆمه لَن پَيى هه ستاون و لِي
شاره زاي بوون، به لَام له ناو شاره كه دا هه نديكى باش له و فهرزانه هه يه كه
پشت گوئ خراون، وه فو قه هاكانيش لايان به لادا نه كردو ته وه. نزى كترنيان
زانستى ته ندروستيه، كه له زۆربه ي شاره كاندا پزىشكيكى موسو لمان نيه، كه
متمانە ي پِن بَكِرِيت و شه هاده تى له روى شه رعه وه وهر بگيرِيت، كه چى
فو قه هاكان هانى كه سى تر ناده ن خَوَيان به زانستى ته ندروستى يه وه خه ريك
بكه ن و ئه و بوشاييه پر بكه نه وه.

ههروه ها فرمان به چاكه و بهرگري كردن له خراپه يه كي كه له فهرزه
كيفايه كان، له وانه يه ئه و زانايه ي كه خَوَى به گفتگو و روبه روبوونه وه وه
خه ريك كردو وه، هه ر له مه جليسه كه دا بېينِيت كه سانِيك ئاوريشميان پو شيوه،
يان رايانخستو وه و بَيده نغي شيان لَن بَكَات، كه چى له سه ر بابە تِيك ده مه ده مَن و
موجاده له ده كات، كه له وانه يه هه رگيز پو شنا يى نه بېينِيت. وه ئه گهر پو يش
بدات، خَو هه نديك فو قه ها هه ن كه پَيى هه لَبستن، ئهم كابراش كه خه ريكى

دەردەشەو پۈبەپۈبۈنەوھەو چاۋ لە ھەرەمەکان دادەخات، بېروايشى واىە كە بەم كارەى پەزەمەندى خوداى دەۋىت، كە ئەو فەرەزى كىفایەى ئەنجام داوہ.
 ھەزەرەتى ئەنەس رضی اللہ عنہ دەيگىرتەوہ:

كە ھەزەبان كەرد ئەى پېغەمبەرى خودا ﷺ، چ كاتىك فرمان بە چاكە و بەرگىرەدن لە خراپە وازى ئى ھەيتىت؟ فەرمووى: إِذَا ظَهَرَ الْإِدْهَانُ فِي خِيَارِكُمْ، وَالْفَاحِشَةُ فِي شِرَارِكُمْ، وَتَحَوَّلَ الْمَلِكُ فِي صِغَارِكُمْ، وَالْفَقَهُ فِي أَرَاذِلِكُمْ ^(۱).
 (واتە: ئەگەر پیاوچاكە ھەلپۆرراوہ كەنتان نەرم و نىانى كەوتە قسە كەنىانەوہ ^(۲).
 ۋە فاحىشە كارى لە ناو خراپە كەنتاندا بۆلەو بۆيەوہ، ۋە مۆلك و دەستەلايش درا بە بچوكە كەنتان، ۋە زانستى فيقەيش كەوتە لای چىنە نزم و خوارە كەنتان، ئەو كاتە واز لە فرمان بە چاكە و بەرگىرەى كەردن لە خراپە دەھيتىت).

سەيئەم: دەيتت ئەو كەسەى پۈبەپۈبۈنەوہەكان ئەنجامدەدات، بۆ خۆى موحتەھىدەيتت، واتە: بە راى خۆى فتوا بدات، نەك لە سەر مەزھەبى شافىعى يان ھەنەفى و ئەوانىتر، تا ئەو كاتەى ئەگەر راستى لە مەزھەبى ئەبوحەنەفە بۆ دەر كەوت، واز لە وراپە ھەيتت كە گونجاوہ لە گەل مەزھەبى شافىعى دا و فتواى پىن داوہ. ۋەك چۆن صەحابەكان و پېشەواكان رضي اللہ عنہم بەم شېوہ دەجۆلانەوہ، بەلام كەسەك پلەى ئىجتىھادى نەيتت، كە لەم چەرخەدا ئەو ھوكمەيان بە سەردا دەدرىت، كە كەسى واى تىدا نىيە سەربەخۆ موحتەھىدەيت ئەگەر پرسىارى ئى

---

(۱) زواہ ابن ماجہ (۴۰۱۵) و لفظُ الإِدْهَانِ عند أبي نعيم في (۱۸۵/۵) وابن عبد الله في جامع بيان العلم و الفضيلة (۱۰۴۸).

(۲) واتە: لە ئامۆژگارى كەردن كەمتەر خەم بوون و خاترانە و بى دەنگيان زۆر بوو، ۋە بەرپرسىارىتەى خۆيانيان ئەنجام نەدەدا، نەك مەبەستى ئەوہبى كە پياو نابى نەرم يىت لە قسە و گوفتاردا.

کرا به وەرگرتن و تهقلید، با له سهر مهزهبه پېشه واکه ی فتوا بدات، نه گهر لاوازی رای مهزهبه که یشی بۆ ده رکه وت، نه وه بۆی دروست نییه واز له مهزهبه که ی بهیئت و (تهقلیدی رای مهزهبه یکی تر بکات)، که واته چ سوودیکی تېدایه که خه ریکی روبه روبوونه وه و گفتگو بیئت، مهزهبه که یشی دیاره و ناییت لئی لا بدات، خویشی فتوا یه کی به دهسته وه نییه بیجگه له رای مهزهبه که ی؟! هه ر بابه تیکیش گومانی بۆ په یدا کرد، پتویسته که بلّیت:

له وانه یه لای پېشه وای مهزهبه که ی من وه لامی نه م پرسیار و گومانه هه بیئت، خو من بۆ خوّم سه ره خو نیم له ئیجتیه ادا ۱ له نه صلی شه رعه که دا تاهه مو شتیک بزانه. وه نه گهر نه و بابه ته ی نه و قسه ی تیادا ده کرد، دوو لایه نی هه بوو، یان له لایه ن پېشه واکه یه وه دوو قه ولی له سه ربوو، وه قسه کانیشی زیاتر له راستیه وه نزیکبوو، نه میس له وانه یه فتوا به یه کیک له و (وه جه و قه ول) ه بدات و سوود له باسه که ببیئت و مه یلی دلّیشی وه لای یه کیک له لایه نه کاندای بیئت، واشبزانیت که به هیچ شیوه یه ک له م پرسانه دا گفتگو روبه روبونه وه یان له سه ر نه کراوه، به لکو له وانه یه واز له و پرسه تایه تیه بهیئت که دوو پرنگه یان دوو قه ولی له سه رهاتووه و به دوای پرسیکی تر دا بگه ریت، که رای جیاوازی تیا نه بیئت و قسه ی زۆری له سه رکرا بیئت و، به ره ره چی موخالیفه کان درایته وه^(۱).

---

(۱) جیاوازی له میان (وه جه) و (قه ول) دا: وه جه له پرسیکدا نه وه یه: مه سه له که راسته وخۆ باسی لئ نه کرا بیئت له ده ققه کاندای، به لام نه وه نده هه یه به پنی قیاس و پتوهره فیه یه کان نه و پرنگه و شیوه یشی بۆ ده دۆزرتته وه و باسی ده کړت. قه ول: نه وه یه راسته وخۆ له لایه ن سه ر مهزهبه وه باسی کرا بیئت.

رونکردنه وه یه ک: دروست نییه له باره ی نه حکامی شه ریه ته وه که سئ قسه ی تیا بکات وه به ئاره زو رای تیا ده ربیریت، به لکو ته نها له و پرنگه یه وه ده بیئت که (شارع) بۆی داناوه، نه مهش ته نها دوو پرنگایه: یه کیکیان بۆ موخته هیده کانه، که ده بن سه یری

چوارەم: دبیّت له پرس و مەسەلەیه کدا قسە ی تیا بکات و رۆبه پروویان بێتەوه که رویدا بیّت، یان زۆر نزیک بیّت رۆبدات. بە راستی صەحابەکان ﷺ له بارە ی بابەتە تازەکانەوه که رۆی دەدا، یان گومانی بەهێزیان هەبوو له رۆدانی وەک پرسەکانی بەشی میرات(فەرانیز)ئەوا راوێزیان دەکرد. ئێستە دەبینیت ئەوانە ی رۆبه رۆی یە کتر دەبنەوه له پرسە شەریعەکاندا بایەخ بەو پرسە گرنگانە نادەن که زۆر پێویستی بەفتوادان هەیه و هەموکەس گیرۆدەیان بوون، بەلکو دەگەرێن بە دوا ی پرسە بەرێلاوەکاندا که دەهۆڵیان بۆ لێدەدرێت، که زیاتر دەرفەتیان له بەر دەستدایە بۆ موجدەلە لەسەر کردنی ئیتر بە هەر شیوەیه ک بیّت^(۱).

بەلگە شەریعەکان بکەن، که دەقیان له سەر هەیه له لایەن شارێعەوه، تا بگەن بەو حوکمە ی لێ وەر دەگرن و بۆلای دەکەنەوه، وەک چۆن صەحابە و تابعین ئاوا حوکمی شەریعیان وەر دەگرت. دوو هەمیشیان پێگە ی عەوامەکانه: که تەنها بۆی هەیه تەقلیدی فتوای خاوەن ئیجتیهاده کان بکات وەک چۆن له زەمانی ئەصحاب و تابعین دا شوونی ئیجتیهادی گەوره زاناکان دەکەوتن.

(۱) بەلکو تەنها خۆیانی پێ دەر دەخەن که له مەسەلەیه کی گرنگدا لێکۆڵینه وەیان له سەر کردووه و رۆبه رۆبوونه تەوه، زانستی خۆیان ناشکرا دەکەن. مەسەلە(دەهۆڵی) یەکان ئەمڕۆ زیاتر له ئارا دایە: ئەو پرسانە ی که هیچ بایەخێکیان نییه، بەلام دەستەڵاتدار دەپهژێنێت و دەیهوێت ئالۆزیە ک بێتەوه و، خەلکی بۆلای مەبەستی خۆیان رابکێشن و، کارێکیش بکەن فتوادەری جۆراوجۆر پەیدا بین و، ئاسانکاری دروست بیّت و، پابەندی له مەزەهەب نەکرێت و، پای دەستەڵاتدار بە هەند وەر بگرێت ۱ مەرامی سیاسییان پێ جێبەجێ بکری، وەک هەمو ئەو پرسانە ی که ئەمڕۆ دەزگا رەسمییه کان دەیانەوێت بیانورویژێن و فتوای له سەر وەر بگرن، وەک مەسەلە ی سوود وەر گرتن و، مافی ئافەرەت و، دوونهو، خەتەنە کردن و، فتوای تەکفیر کردنی نەیارانی دەستەڵات و، گەلی وردەکاری تر که بەنا خوا رۆبه رۆی بوینه تەوه. (وەرگێڕ)

لەوانەییە واز لە وێرسە بەرێلاوانەش بێتین کە زۆر پوو دەدەن و بێتین:
ئەم مەسەلە قسەیی لە سەرکراوە، یان کە نارەدراوە و لە وێرسە گەرنەگەنە نییە
کە ئەمڕۆ لە ناو دایە و دەهۆتیا بۆ لێدایت.

سەر ئەوێ ئەوێ پێویستە بەدوایدا بگەرێتین حەق و پاستییەکانە،
کەچی واز لە وێرسە دەهێتین چونکە باسیان کراوە (خەبەری دروستیان لە
سەر هاتوو) دیارە گەشتن بە پاستیش بە بێ بەلگە و هەوڵ نایت، ئەو بۆ
وازی ئێ دەهێت و تەنها بە دووی مەسەلە بۆلاوەکاندا دەگەرێت. لەمە زیاتر لە
سەری ناپۆین، مەبەستیش لە گەشتن بە حەق و پاستی ئەوێ کە بە کورتی
قسەیی لە سەر بکەیت ۱ بە نزیکەی بگەیتە ئامانج و درێژتری نەکەیتەو.

پێنجەم: یەکیتر لە مەرجەکان ئەوێ کە:

(واتە: مەرجی دروستی رۆبەرپۆیی و موناژەرە کردن)

قسە و رۆبەرپۆیی ئەوێ خەڵوەتی بێ خۆشتر بێت لەوێ کە لەبەر دەمی
کۆرۆ ئەنجومەنداو، بە ئاگاداری گەورە پیاوان و دەستەڵاتداران بێت. بە پاستی
لە خەڵوەتدا زیاتر بێر و فەکرێان پێش و بۆلاو نایت و، سەفای زەهین و مێشکیان
دەبێت و، باشتیش هەست بە پاستییەکان دەکەن، بەلام لە بەر چاوی
کۆمەڵێکی زۆردا خواستەکانی پیاوێ لە دنیادا دەبزوێنێت و هەریەکەیان
سووربەر دەکات کە بەلگە بۆ قسەکانیان بێتین ئەوێ و، بە دوای سەرخستنی پای
خۆیاندا بگەرێت، لە سەر حەق بێ یان پێچەوانەکە، تۆیش دنیاییت، کە
سووربونیان لە سەر قسە کردن لەبەر دەم کۆر و کۆمەڵدا بۆ خودا نییە،
هەیانە چەندین کاتێر لەگەڵ هاوێڵە کەیدا بەیەک گەشتوون و قسەیکیش
لەگەڵ یەک ناکەن، پەنگە پێشنیاری بۆ بکات با باسیک بکەین، بەلام ئەوێان
گوێی بێ نادات، بەلام کاتێک سەرکردەیک دەگاتە بەردو، یان کۆرێکی
بەرفراوانی بۆ بگێرێت، ئەوا هەر دەمەکە وانیکی بۆ کرایەو و فرسەتی ئێ هێنا،

به‌زایه‌ی نادات و پښکه نادات به‌رابه‌ره‌که‌ی قسه‌ش بکات، بۆ نه‌وه‌ی هه‌میشه
خۆی ده‌ستپیشخه‌رو خاوه‌ن گوتاریت^(۱).

شه‌شه‌م: ده‌بیت بۆ به‌دوادا چوونی راستیه‌کان وه‌ک که‌سێک وابیت
شتیکێ ئی ون بووه و به‌ دوایدا ده‌گه‌رت که‌ بیدۆزیته‌وه. ئیتر نه‌وه‌ی لێ ون
بووه جیاوازی نییه له‌ لای خۆی بیدۆزیته‌وه یان لای یارمه‌تی ده‌ره‌کانی، ده‌بیت
وا ببینیت که‌ هاوڕیکه‌ی هاوکاره‌تی بۆ گه‌یشتن به‌ مه‌رامه‌که‌ی نه‌ک دوژمن و
پکه‌به‌ر. ده‌بیت سوپاسی بکات نه‌گه‌ر ئاگاداری کرده‌وه له‌ هه‌له‌یه‌ک، یان
راستیه‌کی بۆ ده‌رخستبیت، وه‌ک چۆن نه‌و که‌سه‌ی به‌ پښکه‌یه‌کدا به‌دوای
ونبووه‌که‌یدا ده‌گه‌رت و هاوڕیکه‌یشی پێ ده‌لێت: له‌سه‌ر نه‌م پښکه‌یانه‌وه برۆ
پێ ده‌گه‌یت، نه‌وه سوپاسی ده‌کات و لێیشی مه‌منونه نه‌ک زه‌ممی بکات، به‌لکو
به‌ قسه‌کانی دلخۆشه‌ و پزیشی ئی ده‌گرت. راویژکردنی سه‌حابه‌کان به‌ یه‌کتی
به‌م شیوه‌یه‌ بووه. ته‌نانه‌ت ئافره‌تێک قسه‌یه‌کی چه‌زه‌ره‌تی عومه‌ری ﷺ په‌-
دکرده‌وه که‌ له‌ سه‌ر مینه‌به‌ر بوو، وه‌ بێداری کرده‌وه له‌ راستیه‌که‌ به‌ به‌رچاوی
هه‌موو ئاماده‌بوانه‌وه. نه‌ویش فه‌رمووی: أَصَابَتْ إِمْرَأَةً وَ أَخْطَأَ رَجُلٌ^(۲). واته‌:
پیاویک به‌ هه‌له‌دا چوو و ئافره‌تێکیش راستی کرد و حه‌قیقه‌تی پێکاوه .

---

(۱) نه‌وه‌ی موناژه‌ره‌ی عیلمی ده‌کات، له‌ روی دینه‌وه نه‌بێ مه‌به‌ستی ده‌رخستنی راستی
بیت، ده‌رکه‌وتنی حه‌قیقه‌ت دروشمی بیت، نه‌ک به‌رگری له‌ نه‌فسی خۆی. با حه‌ق
سه‌ر بکه‌ویت نه‌گه‌ر له‌ سه‌رزوبانی خه‌صمه‌که‌ی یان دوژمنه‌که‌یشی بیت. نه‌گه‌ر
خۆیشی دُنیا بوو که‌ له‌ سه‌ر حه‌قکه‌، وه‌ بیه‌ویت نه‌فسی خۆی سه‌رخات، نه‌وه
راستی نه‌پێکاوه و به‌لایه‌کی دوچاری خۆی کردووه، با له‌ بنه‌ره‌تیشدا راست بیت که‌ له
سه‌ر حه‌قه‌، چونکه‌ ئامانجی سه‌ره‌کی نابیت سه‌رخستنی خۆی بیت. به‌لکو ده‌بیت
سه‌رخستنی حه‌ق و راستیه‌که‌بیت. (وه‌رگێڕ)

(۲) المقاصد الحسنه، لا ۳۲۰.

پیاویک پرسپاری کرد له حه زره تی عه لی ﷺ نه ویش وه لای دایه وه . کابرا
ووتی: وا نییه نهی نه میری باوه پداران! به لکو ئاوا و ئاوایه . فهرمووی راسته کهیت
و من به هه لهدا چووم له سه روی هه مو خاوه ن زانستیکه وه زانتر هه یه:
(وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ) ^(۱).

عه بدوئلای کورپی مه سهودیش له مه سه له یه کدا هه له یه کی بو نه بو
موسای نه شعهری راست کرده وه ﷺ . نه بو موسا فهرمووی: له هیچ باره یه
که وه پرسپاری له من مه که ن که نه م زانا گه وره یه له ناوتاندا بیت ^(۲).
نه میش کاتیک بوو پرسپاریان له نه بو موسا کرد، ده باره ی پیاویک له رپی
خودادا شه ری کرد بیت و بکوژریت، فهرمووی:

نه و که سه له به هه شتدایه . نه و کاته نه بو موسا نه میری کووفه بوو.
عه بدوئلای کورپی مه سهودیش فهرمووی: پرسپاره که ت له نه میر دوباره
بکه وه، له وانیه لی تینه گه یشت بیت، نه ویش دوباره ی کرده وه و هه مان وه لای
دایه وه. له پاشان ئین و مه سهود فهرمووی: منیش ده لیم:
إِنْ قُتِلَ فَأَصَابَ الْحَقَّ فَهُوَ فِي الْجَنَّةِ ^(۳). واته: نه گهر کوژرا و له سه ره رام
و ئامانجی راسته قینه ی جهاد بوو ^(۴). نه و کاته راستی پیکاره و ده چیت به هه شته
وه، نه بو موسایش فهرمووی: نه و مه سه له وایه که نه و ده لیت.
ئاومه ا ده بیت که سیک که به دوا ی راستیدا بگهریت، خو نه گهر نمونه ی نه م

---

(۱) زواه ابن عبدالله فی جامع بیان العلم و الفضیلة (۸۲۵).

(۲) زواه مالک فی الموطأ (۶۰۷/۲).

(۳) قُوتُ الْقُلُوب (۱/۱۴۸).

(۴) وه ک پیغه مبه ر ﷺ ده فهرموت: مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ.
إِتْحَاف (۱/۲۹۰).

قسە و بەرپەرچدانەووەیە بۆ فەقەییکی پلە نزمیش بکرت، ئەوا پێی رازی
نەدەبوو، وە نکوولیشی دەکرد و دەبیوت:

چ پێوست بەو برگە زیادە دەکات کە دەئیت:

(راستی پێکاوه) خۆ ئەو هەموو کەس دەیزانیت، کە ئەو واتایە هەڵدەگرت.
کەواتە سەیری ئەوانە بکە ئەمڕۆ پوبەرووی یەکتەری دەبنەو، چون رۆیان
رەش دادەگیرسیت، کاتیک دەبینن حەقق و راستی لە لای خەصمەکیانەو
دەرکەوتوو، خۆیان بە خەجالت دەزانن و بە هەمو توانای خۆیانەو
هەڵدەدەن بە لووت بەرزەو لەگەڵیاندا بجۆلێنەو، وە چون دەسەکەن
بەزەمکردنی ئەو کەسە کە بۆری داوون و زāl بوو بە سەریاندا لەگەڵ ئەم
هەموو صیفەتە نالەبارانەشدا شەرم ناکات و خۆی دەشوێنیت بە
صەحابەکان (خودایان ئی رازی بێت)، کە چون هاوکاری یەکتریان دەکرد بۆ
گەشتن بە حەقق و راستییەکان.

هەوتەم: ناییت رێگری بکات لە یارمەتیدەرەکی (خەصمەکی) لەوێ کە
دەیهوێت لە بەلگەیه کەو بەگوازیتەو بۆ بەلگەیه کی تر، یان لە ئیشکالیکەو بۆ
دژواری و سەختی و ئیشکالیکێ تر.

پوبەروبوونەوێکانی زانایانی پێشوو ئاوا بوو، لە قسەکانیاندا خۆیان
دەرباز دەکرد لە هەموو وردەکاریەکانی دەمەقائ و جەدەلی بیدعەچییهکان.
کەواتە ئیتر ئەو چییه کە دەئیت:

ئەم بابەتە پێوست نییه من باسی بکەم، یان ئەو بەلگەیه پێچەوانە ی را
پێشووە کەتە بۆیه لێت وەرناگیریت، دە ی خۆ ئاشکرایە هەمیشە گەرانەو بۆ
لای حەقق و راستی دەبێت پێچەوانە ی ئەو باطیلە بێت کە لە سەری بویت و
دەبێت راستیش وەرگیریت، کە چی تۆ دەبینیت زۆربە ی دانێشتنەکان کۆتایی
دیت بە قسە بە زۆراندا و دەمەقائ و بەرپەرەکان، تەنانت ئەوێ دەیهوێت

به‌لگه بهینیت‌هوه له سهر ئه‌صلێک که به پێوه‌ریکی تایبه‌تی بیه‌وێت له سهر
 ئه‌صله‌که عیله‌ت و هوکارێکی بۆ بهینیت‌هوه به پێی گومانێ خۆی... پێی ده‌لێن:
 به‌لگه‌ت چیه‌ که له بنه‌ره‌تا حوکمه‌که ئه‌و عیله‌ته‌ی هه‌یه که تۆ بۆت
 هیناوه‌ته‌وه، ده‌لێت: وام بۆ ده‌رکه‌وت، جا ئه‌گه‌ر تۆ له‌مه باشترو پونت‌رت بۆ
 ده‌رکه‌وتوه، ده‌ی بۆم باس بکه با سه‌یری بکه‌م، به‌لام ئه‌وه‌ی که هه‌میشه
 پیشه‌ی په‌خه‌ گرتن و نه‌سه‌لمانده‌ ده‌لێت: جگه له‌وه‌ی تۆ باست کرد، چه‌ند
 واتا و مه‌به‌ستێکی تری هه‌یه، به‌لام من باسیان ناکه‌م، ده‌یانزانم و نایانلێم،
 له‌به‌ر ئه‌وه‌ی پابه‌ند نیم به باسکردنیان! ئه‌وه‌ی که به‌لگه‌که‌ی هیناوه‌ته‌وه
 ده‌لێت: له‌سه‌رتنه ئه‌وه به‌سه‌لمینیت که ئه‌وه‌ی ده‌یلێت راست ده‌که‌یت، ئه‌ویش
 سووره له‌سه‌رقسه نه‌کردن و ده‌لێت: پێویست ناکات ئه‌وه‌ی ده‌یزانم بیلێم.
 به‌م شێوه‌یه دانیشتنه‌کانی رۆبه‌روبوونه‌وه و موناقه‌شه‌کردن ده‌باته سهر و،
 خۆی له راستیه‌کان ده‌بوێرت. به‌لام ئه‌م هه‌زاره نازانی‌ت کاتی‌ک که ده‌لێت:
 من به‌لگه و واتای تر ده‌زانم به‌لام نایلێم! چونکه پێویست نییه که بیلێم،
 ئه‌مه درۆیه‌کی رۆونه به‌ده‌م شه‌رعه‌وه ده‌یکات، چونکه ئه‌گه‌ر واتای تر نازانی‌ت و
 ته‌نها ده‌یه‌وێت خه‌صمه‌که‌ی بێ‌ده‌نگ بکات و، به درۆ ئه‌و قسانه ده‌کات.
 ئه‌وه داده‌نرێت به که‌سی‌کی درۆزنی له پێ ده‌رچووی یاخی، به‌رامبه‌ر به
 خودای ته‌عالا ﷻ. وه خۆی ده‌خاته به‌رده‌م غه‌زه‌بی خوداوه، چونکه وای
 گه‌یانده‌وه شتێک ده‌زانیت و هه‌گبه‌که‌یشی پووچه و هیچی بێ نییه، خو ئه‌گه‌ر
 راستیش بکات که ده‌یزانی‌ت و ناییت، ئه‌وه به شاردنه‌وه‌ی ئه‌و عیلمه ده‌بێته
 فاسق و تاوانبار، چونکه براهه‌کی موسوڵمانی خۆی داوای رۆنکردنه‌وه‌ی ئێ
 ده‌کات و ئه‌میش ده‌یزانی‌ت و ناییت، ئه‌ی چۆن زانست ده‌شاریت‌هوه؟
 براهه‌ی پرسیا‌ری ئێ کردوه تا تێ بگات و به تیفکرینه‌وه سه‌رنجی ده‌دات،
 ئه‌گه‌ر به‌لگه‌که به هیز و سه‌نگین بوو، ئه‌وا ئه‌ویش ده‌گه‌ریت‌هوه بۆی، خو

ئەگەر لاواز و بىن بەھا بوو، ئەوا سىستى و لاوازيەكەي بىن نىشان دەدات، لە تارىكى نەزانى دەربازى دەكات بۆرۇشنایى نوورى عىلم و زانست.

ئاشکرايە دواي ئەوھى پرسىارىنک دەربارەي زانستى لە يەكک کرا و ئەو کەسەش دەيزانى، ئەوھ پىويستە کە ئەو زانستە نەشارتتەوھ و رايىگەيەنیت. کەواتە کە دەئیت لازم نىيە لە سەرم کە جوابت بدەمەوھ، واتە: بە پى شەرى خودا نىيە، بەئکو بە پى ياساي دەمەدەمىي داهىتراوى دونيايىيە، کە بە حەزو ئارەزووات و رىنگاي فرت و فىل و قسە بە زوراندىنى خۆيەتى، کە دەئیت پىويست ناکات (لايلىزمنى)، ئەينا بە پى شەرى بە دلىيايىيەوھ لازم و پىويستە لەسەرى کە ئەوھى دەيزانىت لە راستى دەيىت نەيشارتتەوھ، چونکەبەم قەدەغە کردنى باس و خواسەيە، يان بە درۆزن، يان بە فاسق ناوبانگ دەردەكات.

کەواتە بە وردىيى بنواړه بۆراويزکردنەکانى ئەصحاب و، وتوويز و گفتگوي زانايانى سەلەف عليه السلام، نيا لىت بىستوون ھەلوئىستىکيان ھەبويت لەم رەنگ و شىوھدا، نيا لە بەرامبەرەکانيان قەدەغە کردوھ کە بە دواي بەلگەي زياتردا بگەرپن لەم بەلگەوھ بۆ يەكکىتر، لەو قياسەوھ بۆ گەپانەوھ بۆ حوکمى ئەسەرک کە تازە بە دەستيان گەيشتىت؟

يان لە فەرموودەيەکەوھ بۆ ئايەتکى پىروژ؟!

بەئکو زۆرىي وتوويز و رۆبەرۆبوونەوھکانيان لەو شىوھ و رەگەزەوھ بووھ کە باسماں کرد، وھ باسى ھەموقسە و بىروھزرەکانيان دەکرد، کە دەکەوتە ناو دلىانەوھ و باش سەرنجىشيان دەدا.

ھەشتەم: زاناي راستەقىنە دەيىت رۆبەرۆوى کەسک بىتتەوھ کە زياتر وا گومان ببات کە سوودى لى دەبينىت، لە وانەي کە ھەميشە خەرىكى زانستن.

زیاتر نه وانه له ترسی نه وهی نه وهکو به درو بکهنه وه خوځان له
 روبه روبونه وهی که له زانا بهرز و ناوداره کان ده پراست، نه کا حق و پراستی له
 سهر زاری نه وان دهر بکه ویت، ده گه پان به دواي زانا پله نزمه کاند، به و
 هیوايهی نه و باطیل و را پوچانهی له لایانه، لای نه و نیمچه زانایانه په وای بو
 دروست بکه ن.

له پشقی یه که یه که ی نه م مهرجانه وه چهندين مهرجی پر له ورده کاری تر
 هیه، به لام نه م هه شت مهرجی که باسما ن کردن، بو ت پروون ده کاته وه،
 کپن نه وانه ی مونازره و وتوو یزه کانیان له بهر خودایه، یان هو کارنکی تاییه ت به
 خوځان هیه.

که واته به کورنی بزانه:

نه وهی ناتوانیت روبه پرووی شهیتان بیته وه، که گه ماروی هه موو ناو دلی
 داوه، وه له هه مو دوژمنیکیش سه رسه خت و نا له بار تره، به رده و امیش هه ولی
 فموتاندنی نه و که سه ش ده دات، ده بینیت واز له روبه پروونه وهی شهیتان
 ده هینیت و، له گه ل یه کی تر دا له سهر پرسه نیجته پاده کان ده مه قانی
 دروست ده کات، که نایا پیکاو یه تی و پاداشتی خو ی وهرده گرنیت؟ یان به شداره
 له خیری نه و که سه ی که پیکابیتی؟

جا نه و که سه به م شیوه یه بیر بکاته وه، خو ی ده خاته گالته جاپی شهیتان
 و پی پی ده که نیت. وه ده شینته که سیکي وا که دلسوزه کان په ندی لی وهر بگرن.
 بو یه شهیتان زور پی شادمانه، چونکه هه لیکیشاوه له قولایی زه لکاو ی نه و
 نافه ته تاریکانه ی، که یه که یه که یان ده ژمیرن و، به درنژی باسیان ده که ین.

داواشمان له خودایه به باشی و جوانی یارمه تی دهرمان بیت و رتنومایی و
 ته و فیکمان بدات. امین

ئافەتەكانى رۈبە رۈبۈنەۋە (مونازەرە)

ئەۋەش كە ئىي دەكەۋىتتەۋە ۋرەۋىتى پى ئە ناۋ دەبات

بزانە ۋ دۇنيابە ! ئەۋرۈبە رۈبۈنەۋە ئىنجام دەدرىت، ھەرلە سەرەتادا بە مەبەستى زالىبۈۋ ۋ بۆردان ۋ سەلماندىن ۋ دەرخستى گەۋرەپى ۋ شەرەفى لايەك بىت ئە لاي خەلکەكەۋە، ۋە بە ئامانچى شانازى كىردن ۋ خۆھەلکىشان ۋ قسە بە زۆراندان ۋ پاكىشانى پاۋ مەيلى خەلکى بىت، ئەۋە لاي خودا ﷻ دەبىتە كانگاي ھەمو رەۋىشتە ناپەسەند ۋ نەشیاۋەكان، ۋە دىخۆشكەرى شەپتانە كە دوژمنى خۋايە. كە ئەگەرنىسبەتى بدەيت بە كىردارە خراب ۋ دژۋارە شارۋەكانى دەرۋىنى، ئە خۆ بە زل زانين ۋ خۆپەسەندى ۋ ئىرەپى ۋ كىپرەپى ۋ خۆ بە چاك زانين ۋ، ھەز ئە پلە ۋ ناۋ ۋ شۆرەت ۋ خۆ ھەلکىشان ۋ ئەۋانى تر، ۋەك نىسبەتدانى خۋاردنەۋە ئارەقە بە كىردارى فاحىشەكارانى زاهىرى، ئە زىنا ۋ تۆمەت بەخشىنەۋە ۋ كۈشتى ۋ دىزىن ... ۋەك چۆن كەسىك سەرپىشك بىكرىت ئە ميانى خۋاردنەۋە ئارەق ۋ ھەموۋ كارە خرابەكانى تر، خۋاردنەۋەكەى لا بچۈك دەبىتەۋە ۋ سەرى پىۋە دەنىت، نازانىت كە سەرخۆش بوۋن پايدەكىشىت بۆ ھەمو فاحىشەكارى ۋ تاۋانبارىبەكانى تر^(۱).

ھەرۋەھا كەسىكىش ئەۋ ھەزە زالىبىت بەسەرىدا كە ئە رۈبە رۈۋ بۈنەۋەكاندا براۋەبىت ۋ، خەصمەكەى بىدەنگ بىكات ، ۋە بە دۋاى جاھو شۆرەت ۋ خۆ ھەلکىشاندا گەپا، ئەمە پايدەكىشىت بۆ شاردنەۋەى ھەمو صىفەتە پىسەكان ئە دەرۋىنىدا، ۋە رەۋىشتە ناپەسەندەكانى تىا دەرۋىزىت ۋ سەرھەلدەدات، كە باس كىردى ئەم رەۋىشتە ئە مەۋدۋا بەلگەى ناپەسەندى ۋ خرابىيان دەھىنەۋە ئە فەرمۈۋە ۋ ناپەتەكان، ئە چۋارىبەكى كىتبى

---

(۱) بۆيە پىغەمبەر ﷺ ئارەق ناۋ دەبات بە داىكى ھەموخراپەكان (أُمُ الْخَبَائِثِ) النَّسَائِي: (۳۱۵/۸).

(الْمَلِكَاتِ). به لām لیره دا هیما بۆ مه ترسییه وروژینه ره کانی ئەو پرووبه پرووبونه وانه ده کهین: له وانه وهک حه سادەت و ئیره یی^(۱).

که به راستی پیغه مبه رﷺ فه رموویه تی:
(الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ) (۲). واته:

ئیره یی و حه سادەت بردن چاکه کان ده خوات، وهک چۆن ناگر بکه ویتته وه پوش و په لاش ده سوتینیت. وه هیچ روبه پرووبونه وهیه ک بی حه سادەت بردن به پتوه ناچیت، هه ندیک جار زāl ده بیت و هه ندیک جاریش ژر ده که ویت، هه ندیک جار ستایشی قسه کانی ده کړیت و، هه ندیک جاریش ستایشی به رامبه ره که ی ده کړیت. که واته تا له دونیادا که سیک هه بیت له زانست و هیزی روبه پرووبونه وهدا ناوی به گه وره یی بلّاو بوبیتته وه، یان وا گومان ببات ئەو بیرتیژو قسه ره وان و شاره زاتره، ئەوا ئیره یی پښ ده بات و حه ز ده کات ئەو نیعمه تانه ی پتوه نه مینیت و، که س پروو له و نه کهن و، خه لکه که و دلّه کانیشیان رابکیشیت به لای خویدا.

ئیره یی ناگریکی سوتینه ره، نه وه ی پییه وه لکاو ئالوده ی بوو، هه میسه له دونیادا له ناو سزایه کی به ئازار دایه و، سزای دوا پۆزیشی زۆر سه خت و گه وره تره، هه ربۆیه شه که (إِبْنُ عَبَّاسٍ) فه رموویه تی: زانست وهریگر له هه ر شوین و که سیک ده ستان ده که ویت، قسه و شایه تی فوقه هاکان له سه ر کتر وهرمه گر، چونکه ئەوانه غیره له یه ک ده کهن، وهک چۆن نیره کان له ناو په چه دا غیره له یه ک ده کهن^(۳)

---

(۱) واته رقت له نیراده ی خودابیت و که نیعمه تیکی به که سیک دابن و چاوت پیایدا هه لته یه ت

(۲) زواؤه أبوداؤد (۴۹۰۳) و ابن ماجه (۴۲۱۰).

(۳) زواؤه ابن عبدالله فی جامع بیان العلم و الفضیلة (۲۱۲۵).

به کيکي تر له ئافه ته کان (خۆبه شت زانين و نه سه ق زلي)

ئافه تيکي تريش ئه وهيه که تووشي خۆبه زل زانين و لووت به رزي دهکات به سه رخه لکيدا. به راستي پيغه مبه رﷺ چاکي فهرمووه: (من تکبر و ضعه الله و من تواضع رفعه الله^(۱)). واته: ئه وهی ده ماری هه بێت و خۆی به زل بزانیته خودا نزمی دهکاته وه، ئه وهش خۆی به کهم بزانیته و خۆی بشکينیته وه ئه وا خودای گه وره به رزي دهکاته وه. پيغه مبه رﷺ له خودا وه ده یگ پرتته وه که فهرموويه تی: (الْعِظْمَةُ إِزَارِي وَالْكِبْرِيَاءُ رِدَائِي فَمَنْ نَارَعَنِي فِيهِمَا قَصِمْتُه)^(۲). واته: شکومه ندى تايبه ته به من، که له خۆمه وه پيچاوه، ده مار و گه وره یی و کيرياش جوبه ی عيززه تی منه. هه ر که سيک له پرووم پاوه ستیت و نيزاع و تیکه لچوونی ئه و دوو صيفه ته م بکات، پشتی ده شکينم. که سيکيش که پوبه پروی پکه به ره که ی بېته وه و واز له فيز و ده مارو خۆسه پاندين نه هینیت به سه ر هاووينه و هاو رازه کانیدا، ئه وه هه وڵ ده دات له سه روو شايسته یی خۆبه وه خۆی به رز بکاته وه، له وانه یه له یه کيک له دانیشه نه کاندا شه ر له گه ل یه کدی بکه ن له سه ر سه روو خواری دیوه خان و نزیکي دور که و تنه وه له پشتی و سه رینی گه وره ی مه جلیسه وه، وه پيشکه و تن له هاو پیکه ی له جاده به رته سکه کاندا.

له وانه یه به هانه ش بو خۆی به ینیتته وه، به تايبه تی فیل باز و نه قام و پیلان گيره کانیا، که (بۆیه ئه و ده ماره ده نویتیت چونکه) پيوسته قه دري زانست به رز را بگيریت و، نابیت باوه ردار خۆی سووک و زه لیل بکات، ئه وه ی که ناوی گه ردين که چی و ته وازو عه که خودا و پيغه مبه ران ستایشیان کردوه، ئه وه به زه بوونی و ژێرده ستیه یی ناوی ده بات. ئه و فيز و ده مار هه ش که لای

(۱) زوَاهُ ابْنُ مَاجَه ۴۱۷۶ (بَنَخُوه).

(۲) زوَاهُ مُسْلِم ۲۶۲۰ و أَبُو دَاوُد ۴۰۹۰ و اللَّفْظُ لَهُ.

خوداوه نه هی لئ کراوه و بیزاراوه، نه وه به عیززهت و سه ره رزی دینی دایینیت. ناوه که شی ده گوړیت، خه لکه که ش به دهردی گومرپوون دهبات، وهک نه و دهردهی که هینایان به سه روشه کانی حکمهت و زانست و هاو وینه کانیان.

یه کیکی تر له ئافه ته کان (حیقد و کینه داری):

زۆر به دهگمه ن پښک ده که ویت یه کیکی که پوه پوی پکه به ره که ی ده بیت هوه تووشی کینه و ده خه زاری نه بیت که ده سزانین پیغه مبه ر^ﷺ فه رموو یه تی: (الْمُؤْمِنُ لَيْسَ بِحَقُودٍ^(۱)). مروقی پروادار نابیت کینه و غه رزی له دلدا هه بیت. فه رموو ده و ده قی زۆر هاتوو به زه مکردنی غه رز و کینه بازی، ناشیت که سیک پوه پوی یه کیکی بویت هوه و هه لگری به شیک له و کینه یه نه بیت، به تایبه تی پوه پوی که سیک که سه ری له هه نایدا به رز کردو ته وه و به ره ره کانی ده کات، ئیتر پوه پوی ده وه ستیت و ناتوانیت به چاکی گوپی لئ بگریت، نه و په ری خو راگریشی نه وه یه: که به دوو پوی و نیفاقی خو ی نیازی دهرونی خو ی له به رامبه ری ده شارته وه.

نه ینا له راستیدا کینه یه کی زۆر له دلی خویدا هه شار ده دات و، له به ر چاوی خویشی نه و حاله ته ی جوان ده کات، وهک جامیک له سه ری برژیت ناوا به ناچاری له و کینه و غه رزه ی ده برژیته خواره وه و، پییشی ناگریت زیاتر هه شاری بدات.

ئیتر چۆن نه و غه رز و کینه ی لئ ده بیت هوه، که هه رگیز ناگونجیت هه موو

---

(۱) وَقَدْ زَوَى النَّسَائِيُّ (۱۱/۶) وَلَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبٍ عَبْدُ الْإِيمَانِ وَالْحَسَدِ) واته: پروابوون و ئیره یی بردن له دل لیکدا کو نابه وه. بو پروایه ته که ی سه ره وهش بنواړه: کشف الخفاء (۲۹۳). کینه دار و پروادار به یه که وه کو نابه وه، هه رکامیانی زیاتر هه بیت نه و یانی نامینیت.

بیسەرەکان ھاو رابن لەسەر سەر خستی ئەم و پیاھەڵدان و گوتن بە بالایدا
 لە ھەمو ئەو قسانە ی کە ھاتۆتە سەری یان لێیەو دەرجووہ.
 بەئکو ئەگەر لە خەصمە پکە بەرە کە یەو کە مترین ھۆکاری بۆ دەرکەوئیت لە بێ
 ریزی و گوی نەدان بە قسەکانی، ئەوا ئەو ناپەحەتیە دەنێژریت لە سینە ی دا
 و، لە بەرھەمە کە ی حیقیدیکی ئی پەیدا دەبیت کە تا ماوہ لە دلیدا دەمینیئەوہ
 و ھەئناکە نریت.

یەکیکی تر لە ئافەتەکان:

غەیبەت کردنە

خودای گەورە ﷻ بە خراپ ناو بردنی کە سێکی تری وەك خواردنی گوشتی
 مردارەوہ بوو شوپھاندووہ، وە بەردەوام ئەو دی رۆبەر و دەبیتەوہ، خۆراگرە لە
 سەر ناو بردنی خەصمە کە ی بە خراپ و خواردنی ئەو گوشتە مردارەوہ بووہ ی،
 بەردەوام باسی دەکات و ناوی دەزپینیت و زەممی دەکات، لەو ھیش کە دەیداتە
 پائی تەنھا لەوہ خۆی دەپارێزیت کە راست بکات، وە درۆ نەکات لە گێرانیوہ
 کانیدا، کەواتە ئەوہی کەم و کورتی ھەبیت لە باسی تێنەگە یشتن و نەبوونی
 توانای دەربرین و بێ ریزی ئەو شەخسە دا ئەوا باسی ھەمووی دەکات، ئەمەش
 بە غەیبەت بۆی دەنوسریت و درۆکانیشی کە بۆی ھەلبەستووہ بە بوختان لە
 سەری حیساب دەکرت، تەنانەت زوبانیشی بە خراپە وەردەگێریت بەرامبەر
 ئەوانەش کە پشتیان کردۆتە قسەکانی ئەم، گویان لە پکە بەرە کە ی گرتووہ و
 پویان تی کردووہ.

بۆ ئەوانیش ناو و ناتۆرە ی نەزانی و نەفامی و گەلحویان دەداتە پال
 (چونکە گویان لەم نەگرتووہ و پویان لە خەصمە کە ی کردووہ).

ئافەتئىكى تر:

تەزكىيە كىردنى نەفس (خۇپەسەندى):

خوداى گەورە فەرموويەتى:

فَلَا تُزَكُّوْا اَنْفُسَكُمْ (النجم/۳۲) واتە: پەرۋەردەى نەفستان مەكەن بە ستايش كىردن ۋەپەسەند كىردنى.

وتيان بە حەكىمىك: گامەيە ئەۋراستىيەى كە دىزىۋ ناشىرىنىشە ؟ ۋوتى:

ئەۋەيە كە پىۋاۋ باسى چاكەى خۇى بكات ۋە خۇيدا ھەئبلىت.

ۋە ئەۋكەسەش كە موناۋەرە دەكات، تارىفى بە ھىزى ۋ زال بوۋنى خۇى بە سەر خەصمەكەيدا دەكات، كە چەند لە پىشەۋەى ھاپراۋەزەكانىيەتى ۋ، لەۋ كاتانەشدا فوۋدەكاتە خۇى ۋ بە لووت بەرزىيەكەيەۋە دەئىت:

ئەم بابەتەنە ئاسانن ۋلاى ئىمەمانان شاراۋە نىن!

من خۆم شارەزەى ھەمو گۆى ھونەرە زانستىيەكانم ۋ، قورسايى بنەما ئاينىيەكانم ھەئگرتوۋە ۋ، فەرموۋدەكانى پىغەمبەرم لەبەرە ۋ، جارىك بە مەبەستى فىز ۋ دەمار بەسەرياندا ۋ، جارىكىش دەيەۋىت بەۋ خۆ ھەئكىشانە بايەخ ۋ برەۋ بە قسەكانى بدات، ئاشكرايشە ھەردوۋ صىفەتى خۆ بە شت زاننن ۋ پىاھەئدانى خۇى، لە پرى شەرى ۋ ئەقلەۋە زۆر نابار ۋ ناپەسەندىن.

ئافەتئىكى ترى (رۋبەرۋبونەۋەكان):

سىخورى ۋگەرەن بە دۋاى عەيب ۋ عارى خەئكىيە

خوداى گەورە ﷻ فەرموويەتى: (وَلَا تَجَسَّسُوا) واتە:

بە سەريەكەۋە سىخورى مەكەن. ئەۋەى لە رۋبەرۋبونەۋەى خەصمە كەىدا بىت، ھەمىشە بە دۋاى ھەئە ۋ كەم ۋ كوپى ۋ نەنگى بەرامبەرەكەى دەگەرپىت، ئەگەر ھەۋال پى بدن يەككىك ھاتوۋە بۆ شارەكەى ۋ دەيەۋىت پى

به پړوی په کتري بڼه وه، په کسه رداوا دکات که که سانیکي شارهزا له نه حواله
 شارهواکاني شارهزای بکه ن، تا به هوې پرسيار کردنه وه خراپه و ناله باری نه وی
 بو ناشکرا ده بټ، تا بتوانيت پړوی هه ټېماليت و توووشی خه جالته تی بکات،
 به تاييه تی له کاتی پټويست دا.

وه نه گه پټ به دواي عه يبه کانی دا له کاتی مندالیه وه، هه روه ها چ که م
 و کورتیبه ک له لاشه ی دا هه بټ، به لکو پړی بکه وټ له ناته واویبه ک و لټی
 بکات به دنگ و باس، وه کو که چه ټی یان به له کی، هه رکه زانی توژټک نه و به ره
 و زال بوون ده پوات له پوبه پوبونه وه که یاندا، په کسه ربیدا به ناوچاوانیدا و
 به شیوه ی پلارتن گرتن باسی بکات، نه مهش به کارټکی جوان بوې ده ژمټرټ
 و، به وه داده نرت که ده توانيت له بواری ته شبیه و گه یاندندا جوانترین
 ورده کاری بنوټنټ، وه هیچ پټگه یه کیشی ټ نه گیراوه که به راشکاوې نه و
 ((توانچ و پلاره ی)) تن بگرټ، به تاييه تی نه گه ر که سټکی زمان درټزی
 گالته جاري لووت به رز بټ، وه ک ده گیرنه وه که نه م حالته تانه ی پړوی داوه له
 زوژټک له وانه ی له ناو خه لکدا به گه وره پیاوانی جه ده ل ۱۱ پوبه پوبونه وه به ناو
 بانگن.

ټافه ټیکی تری پوبه پوبونه وه:

ده ربړنی شادمانیبه به وهی که که ټکټک له ناره حاتیدا
 بژین، یان خه مخواردن له وهی که له خو شیدا بن.

نه وهی بو برا موسو ټمانه که ی پټی خو ش نه بټ له خټر و چاکه وه ک
 نه وهی که بو خو ی پټی خو شه، نه وه زوړ دووره له ره وشت و به های نیمانی، وه
 هه رکه سټک به دواي فه خر و شانازیدا بگه پټ به وهی که خو ی له پله یه کی
 که مالدا ده ربخات و نیشان بدات، بن سټ و دوو پټی خو شه که هاوړی و هاو

رەگەزەكەنى لەوانەى لە رىزى ئەودان لە گەورەبىدا حالىان خراپ بىت، ئەو كاتە رىق و كىنە لە ميانىاندا پەيدا دەبىت.

وەك چۆن لە ميانى ئافرەتىكى سەربەهەوى كاتىك لە دورەو هەوئىكەى دەبىنەت، هەموو گيانى دادەهەزىرت و لەرز دەكەوتە دلىهەو و پەنگى زەرد هەلدەگەرت، هەر بەو شىو كاتىك ئەوانەى حەزبان لە چەلەحاننى و رۆبەروبوونەو، كاتىك رەكەبەرە بە تواناكەى خويان دەبىن، رەنگيان دەگۆرت و بىر و هوشيان تىك دەچىت و ئاگان لە خويان نامىنەت، هەروەك شەيتانىكى ياخى بىبن يان درندەبەكى زيان بەخش.

باشە ئەبى لە دانىشتنىكى لەو جۆردا چ خۆشى و ئونس و ناسوودەى و فەرىحى و دلشادىيەك رويان ئى بكات؟ ئەو خۆشەيەى كە كاتى خوى لە ميانى زانا ئاينەكاندا هەبوو، وەك ئەوئى لىيان دەگۆرەو لە بتەوى پەيوەندى و مالى بەشكردن و برايتى و يارمەتى و هاوكارى يەكترى لە خۆشى و ناخۆشيدا كە لە ميانىاندا بوو، هەتا واى ئى هاتوو كە ئىمامى شافىعى رەمۆبەت:

(أَلْعَلُّمُ بَيْنَ أَهْلِ الْعَقْلِ وَالْفَضْلِ رَحْمٌ مُتَّصِلٌ) واتە:

زانست لە ميانى ئەوانەى داراى ئەقلى و تىگەيشتن و گەورەبىن، وەك سىلەى رەحمى خزمایەتى نەزىكە، چۆن كەسانىك بەك سەرجاوەى رەحمىيەت كۆيان دەكاتەو وەك ئەوئى لە رەحەمەتەو كەوتبەو، چۆن سۆز و خۆشەويستى لە ميانىاندا هەيە، ئاواش زانست دەبىتە هەمان هۆكارى دروست كردنى سىلەى رەحم لە ميانى گەورە پياواندا.

ئىتر نازانم چۆن هەندى كەس واى دەگەيىن شوپىن كەوتەى مەزەبەكەى شافىعين، بەلام زانستەكە سىلەى رەحمى كەردووەتە نىزەى دوژمنكارى و پەيوەندىشى لەيەك برون؟!

ئەگەر كەسك بە دواى زۆرانبازى و مل بەرزى و شانازىدا بگەرپت ئايا ئاسووده يى و شادومانى و خۆشەويستى لە مەجلىس و قسەكانى چاوهنوار دەكرپت؟! زۆر دوور و ئەستەمە! ئەو بە خۆى بەسە كە بەلگەى خراپى ئەو جۆرە پوبەروبونەوہىە كە بە ھۆيەوہ دەيتە ميرات گرى رەوشتى درۆزن و دوپرووہكان و دورت دەخاتەوہ لە ئاكارى باوہردارە تەقواكارەكان.

بە كىكى تر لە ئافەتەكان: نىفاق و دوپروپى^(۱).

پيويست ناكات بەلگە پيئينەوہ تا بيسەلمينين نىفاق كارتكى خراپە، ئەوانەى پوبەروپى يەك دەبنەوہ ناچار دەبن بە دوپروپى ھەئس و كەوت لەگەل يەكتريدا بگەن، كە دەگەن بە خەسمەكانيان و ھاوکار و لايەنگرانيان، بە ناچارى بە زوبانى شيرين دەدوين لە گەلياندا و، باسى ئىشتياق بينين و پرسينەوہ لە شوين و حاليان دەكەن، ئەوہى قسە دەكات و ئەوہش كە قسەى بۆ دەكرپت و ئەوانەش كە گوئ بيسى بوون دەزانن ئەوہ ھەمو درۆ و پوپامايى و دوپروپى و ساختەكارىيە، بە زوبان خۆشى دەنوئين و، بە دلش رقيان لە يەكە و چەقۆ لە مى يەكتري دەسوون، پەنا ئەگرم بە خوداى گەورە ﷻ لىيان. بە راستى پيغەمبەر ﷺ چاكي فەرمووہ: (إِذَا تَعَلَّمَ النَّاسُ الْعِلْمَ، وَتَرَكُوا الْعَمَلَ وَتَحَابُّوا بِالْأَلْسُنِ، وَتَبَاغَضُوا بِالْقُلُوبِ، وَتَقَاطَعُوا بِالْأَرْحَامِ ... لَعَنَهُمُ اللَّهُ عِنْدَ ذَلِكَ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ) رَوَاهُ الْحَسَنُ^(۲).

(۱) نىفاق واتە: ئەوہى لە دل و دەرونتابە ددشاريتەوہ و ئەوہيشى دەرى دەپرپت تەعبير ناداتە- وە لە ناخى ناو دەرونتەوہ.

(۲) رَوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي (الْكَبِير) (۲۶۳/۶). وَ أَبُو نَعِيمٍ فِي الْحَلِيَّةِ (۱۰۹/۳) وَ ابْنُ عَسَاكِرٍ فِي تَارِيخِ دِمَشْقَ (۱۰۰/۳) مِنْ حَدِيثِ سَلْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَرْفُوعاً بِنَحْوِهِ. وَالْمُرَادُ بِالْخَسَنِ - وَاللَّهُ أَعْلَمُ - هُوَ الْخَسَنُ بْنُ سَفْيَانَ الشَّعْبَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (الْمُسْنَد) وَغَيْرُهُ. وَيَقُولُ الزُّبَيْدِيُّ إِنَّ زَاوِي الْحَدِيثِ هُوَ الْخَسَنُ الْبَصْرِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ. (۳۰۰/۱).

واته: ئەگەر خەلکی فێری زانست بوون و وازیان لە کار پێکردنی هێنا، بە زوبان
یەکیان خۆش ویست و بە دڵ ڕق و کینهیان هەبوو بەرامبەر یەک، سیلەی
پەحمیان پێچراند و لە یەک دوورکەوتنەوه، ئەوه خودا بەرییان دەکات لە پە-
حمەتی خۆی و کە پروکۆریشیان دەکات.
بەراستی ئەم فەرموودەیە بە چاوی خۆمان دیومانە کە هاتۆتە دی.

ئافەتییکی تر: پەدکردنەوه و

لووت بەرزێ بەرامبەری بە حەق و راستی

ئافەتییکی تر:

لووت بەرزێ یە لە وەرگرتنی حەق و ڕق ئی بونی، بەلکو سووربون لە سەر
دژایەتی کردنی حەق و راستی و، دروست کردنی گومان و دوودۆی بەرامبەری
تاوای ئی دیت، لەگەڵ پکە بەرە کەیدا ئەوهی پوڤە پوڤە بیتەوه لە هەموشت
زیاتر بەوه ڕقی هەلەدەستیت کە حەق و راستی لە سەر زوبانی خەصمەکە
ناشکرا ببیت، لە هەر کاتێکیشدا دەربکەوێت خۆی ئی هەلەدەکات بۆ
بەرپەرچدانەوه و پەدکردنەوهی و، بۆ ئەم مەبەستەیش ئەوپەری هەول و
کۆششی خۆی بۆ دەخاتە کار، بەلکو هەموو توانای سەرف دەکات بە فیل
کردن و پیلان گێپان بۆ ئەوهی لای بیات.

لەپاشان وای ئی دیت دوودۆی و گومان بۆ دروست کردنی دەبیتە شتیکی
ناسایی و سڕوشتی، کەواتە هەر قسە یەک کە دەبیستیت هەر لە خۆیەوه
پالنه‌رتکی دەروونی لە گیانیدا داوای ئی دەکات بەرپەرچی بداتەوه، تا ئەو ئافەتە
بە سەردلیدا زāl دەبیت!

وه لە سەرنجدانی بۆ پڕۆتەتی بەلگەکانی قورئان و وتەکانی شەریعت،
ئەویشی لا ناسان دەبیت و، هەندیکیان دەدا بە گۆرەندیکی تریاندا.

وه له بهرامبهري باطيلدا رپا بازی قهدهغه کراوه. نهوه تاني پيغه مبهري ﷺ هاني هه موان دهدات که واز له رپاکاري بهيئن، با بۆ شتيکی ره واش بيټ، واته: له سهر پوچه ل کردنه وهی باطيلیک.

پيغه مبهري ﷺ فه رمويه تی:

هه رکهس ته رکي رپا بازی بکات، له جيگه يه کدا که (له سهر ناحهق بيټ) نهوه خودا ﷻ له که ناري به هه شتدا خانويه کي بۆ دروست دهکات، وه هه رکه سيک واز له رپا بازی بهيئيټ و خویشی له سهر حهق بيټ، نهوه خودای گه وره ﷻ خانويه کي له شوينه زۆر به رزه کاني به هه شتدا بۆ دروست دهکات^(۱). خودای گه وره نهوه دوو که سهی يه کسان کردووه له سزادا، نهوهی درۆ به دهی خوداوه هه لده به ستيټ، نهوهش که راستيه کان به درۆ ده خاته وه.

وهک دهفه رمويټ:

(وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ)

(غنگبوت/ ۶۸) واته:

کي لهو که سه سته مکارتره که درۆ به دهه خوداوه هه لده به ستيټ و بوختانی پي بکات يان پيغه مبهري و قورنانيان به درۆ داناوه که هاتوونه ته سهريان^(۲).

هه روهها دهفه رمويټ:

(فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ) (الزمر/ ۳۲)

واته:

سا کي لهوه ناههق تره (سته مکارتره) درۆ بۆ خودا هه لده به ستيټ و، نهه راستيهی که بۆی هاتووه نه يبيستي و نهی سه لمينيټ^(۱).

(۱) زواؤه الزمزي (۱۹۹۳)، ابن ماجه (۵۱).

(۲) خولاصهی ته فسيري نامی، ۴۰۴.

ئافەتتىكى تر: رپايە

رپاكردن واتە: ئەو كارەى دەيكەيت مەبەستت پىي خەلك و پاىزى كوردنى دلىان و پاكىشانى مەيليان بىت، رپا دەردىكى كوشندەيە كە پىگە خۆش دەكات بۆ گەورەترىن گوناھى كەبىرە، وەك لە (كىتابى رپا) دا بە درىزى باسى دىت، ئەووش كە رۆبەروى دەبىتەو تەنھا مەبەستى ئەوئەيە لە ناو خەلكىدا خۆى دەرىخت، تا زوبانىان بە ستايش بە رۆىدا بگەنەو. ئەمەى كە باسما كورد دە بنەماى سەرەككەيە، لەوانەى كەووك دايكى ھەموو خراپە شارراوكان دەژمىررىن، جگە لە چەندىن صىفەتى نابارى تر، كە جگە لە زانا خۆپاگرە پىگەىشتووكان كەسانىك ھەن كە گىرۆدەيان دەبن، وەك ئەوئەى دەمەقائى تەشەنە بكات بۆ لىدان بە بۆكس و زللە و، بەرگ دراندن و رپش پاكىشان و جنىودان بە دايك و باوك ■ بە مامۆستا و مەشاىخەكان و، تۆمەتى ئاشكرا بۆ بەرامبەرەكەى، ئەوانەى ئەم كارانەيان ئى دەوئەىتەو، لەوانە ناژمىررىن كە تۆزىك روالەتى پياوئەتيان تىدا بەدى بكرىت، بەلكو گەورە ■ و ئاقل و ناودارە كانيان گىرۆدەى ئەو خەسەتە خراپانە بوون كە باسما كورد.

بەئى لەوانەيە ھەندىك لەو ناودارانە پارىزراو بن لە ھەندىك لەو خەسەتەنە، بە تايبەتى بەرامبەر كەسنىك كە زۆر لە خوار خۆيەو بىبىنىت، يان بە ئاشكرا لە خۆى بەرزتر بىت، وە يان ئەوئەندە دوور بىت لە شارەكەيەو و ھۆكارى ژبانىان پىكەو نەبىت، كە ئىرەيى بگەوئە نىوانيانەو. ئەينا ئەگەر ھاو پاىز و ھاوپىيازى بىت، ھەرگىز ئەو صىفەتە نابارانەى ئى نايىتەو. لە پاشان ھەريەكىك لەم دە خەسەتە دژوارە، دە لق و پۆى ئى دەبىتەو، لە صىفەتى

---

(۱) قورئانى پىرۆز. مامۆستا ھەزار: ۴۶۲.

نزمی نادرست، درټژه مان پښه دان که یه که یه که باسیان بکه یښ، وهک لووت بهرزی و تورپی و رق تهستوری و، کینه داری و خوشویستی ته ماحکاری و، به دواي مال و جاها گه پان بوسه رکه وتن به سهریدا، هه روه ها شانزیکردن و خو هه لکیشان و، کوفرانه ی نیعمه ت و، خوشی ده پریښ به ده ماره وه، له کاتیکدا که نیعمه تیکي به سهردا ده پښت، وه به گه وره سهر کردنی ده وله مهند دهسته لاتداره کان و، پوښتن بولایان و، وه رگرتن له مای حه رامیان و، خو جوان کردن به بهرگی حه رام و به نه سپ و ولاخی سواری و، به سوک سهر کردن هه ژاره کان. به وهی به فخر و له نجه وه بپروا به لایاندا، هه روه ها پوچون له ناو نه و باباته و شتانه ی که هیچ سوو دیکیان نییه، وه زور بلای ی و، ده رچونی ترس و خو فی خودا له دلیدا و، زال بوونی غه فله ت به سهریدا، تا وای ل دیت نوټر خوښنه که نازانیت چ نوټر تکی کردووه و، چی تیدا خوښندووه و، له گه ل کیدا موناجات دهکات، وه هه ست به خشوعی دل ناکات و، هه مو ته مه نیشی له وهدا بردو ته سهر که له ربه ربه وونه وهدا یارمه تی بدات و، له پازاندنه وهی دهسته وازه کان وسه جعکاری و دارپشتی وشه کان و، له بهرکردنی به سهرهات و قسه نادر و ناوازه و نهسته قه کان، له گه ل چه ندین که موکوپری تر که سهر ژمیر ناکرتن.

نه وانه که به رابه ر یه ک ده بڼه وه، چه ندین پله ی جیاوازیان هه یه، هه ر یه که یان به پپی پله و ناستی خو یان نه و خه سلنه تانه یان تیدا ده بینیت، نه وانه ش که له هه موان ناقلتر و دیندارترن، هیشتا هه ندیک له و خه سلنه تانه یان ل نایبته وه، که ئامانجیشیان نه وه یه له بهر چاوی خه لکی بیانشارنه وه و جهادی نه فسییان تیدا بکه ن، نه ینا به هیلاکیان ده بات.

بزانه: نه م صیفه ته نزم و خراپانه، نه وانه ش ده گرتنه وه که خه ریکی ئاموژگاری و بیرخستنه وهی خه لکین، نه گه ر مه به ستیان خه لک له خو رازی

کردن و، دهسکهوتی مال و شکۆ و، سهربه‌رزى دونيايى بىٔ، تهنانهت له وانهش نابىته‌وه که خۆيان به زانستى مه‌زه‌هب و فتاوه‌ خه‌ريک کردووه، ئه‌گه‌ر ئامانجيان پله‌ى قه‌زاوه‌ت و سهر په‌رشتى ئه‌وقافه‌کان و، پىشکه‌وتن بىٔ به‌سهر هاوپرازه‌کانياندا. به‌کورتى: ئه‌م خووه‌ نزم و په‌زىلانه‌ په‌يوه‌ست ده‌بىٔ به‌همو که‌سێکه‌وه‌ که‌ زانسته‌که‌ى بۆ پاداشتى دوا پۆژ نه‌بوىٔ، ئه‌و کاته عىلمه‌که‌ بىٔ ده‌نگى لى ناکات، به‌لکو يان بۆ هه‌تاهه‌تايه‌ به‌ هىلاکيدا ده‌بات، يان تا ماوه‌ به‌ سهربه‌رزى ده‌بىٔ. بۆيه‌ پىغه‌مبه‌رى ﷺ فه‌رموويه‌تى:

(أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ: عَالِمٌ لَا يَنْفَعُهُ اللَّهُ بِعِلْمِهِ ^(١))

واته: له‌ هه‌مو که‌س سزا که‌ى له‌ پۆژى دوايى داسه‌خت‌تره‌، ئه‌و زانايه‌ى که‌ خۆى سوودى له‌ زانسته‌که‌ى وه‌رنه‌گرتووه‌ و، خودايش سوودى پىنه‌گه‌ياندووه‌. له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا که‌ سوودى پى نه‌گه‌ياندووه‌ به‌لکو زيانىشى لىداوه‌، خۆ ئه‌گه‌ر سهربه‌سهر لى ده‌ربچوايه‌، زۆر دووره‌ هه‌روا به‌ ئاسانى پزگارى بىٔ، به‌ راستى مه‌ترسى زانست زۆر گه‌وره‌يه‌، ئه‌وه‌ش به‌ دوايدا ده‌گه‌رپىٔ، به‌ دواى ئامرازى کدا ده‌گه‌رپىٔ که‌ موئکى هه‌تاهه‌تايى و ژيانى بىٔ کۆتايى پى دابىن ده‌کات.

که‌واته‌ هه‌رگىز له‌ يه‌کێک له‌و دوانه‌ جودا نابىته‌وه‌، يان موئکايه‌تايه‌، يان به‌ هىلاکدا بردن، وه‌ک ئه‌و که‌سه‌ وايه‌ له‌ دونيادا به‌ دواى ده‌سته‌لاتدا بگه‌رپىٔ، ئه‌گه‌ر خۆ ده‌وله‌مه‌ند کردنى بۆ فه‌راهه‌م نه‌هات، ته‌ماحى ئه‌وه‌يشى نامىٔنيت که‌ له‌ ژينى چينه‌ خوار و پرسواکان پزگارى بىٔ ^(٢).

به‌لکو دوچارى ئه‌و پۆژه‌ش دىٔ که‌ پوى هه‌رلده‌مالرپىٔ و لىپرسينه‌وه‌ى

(١) زوَاهُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الصَّغِيرِ (١٨٢/١) وَالْقِضَاعِي فِي (مَسْنَدِ الشَّهَابِ) (١١٢٢) وَالْبَيْهَقِيُّ فِي (الشَّعْبِ).

(٢) مه‌به‌ست ژيانى ئه‌وانه‌يه‌ به‌ کوله‌مه‌رگى و ناسۆره‌وه‌ کات به‌ سهر ده‌به‌ن، ئه‌وه‌نده‌ نزمه‌ ژيانيان، پارىزراون له‌ تانه‌ و لۆمه‌ى خه‌لک و چاوى خه‌لکيان له‌ سهر نابىٔ.

لهگه ئادا دهكرت. نهگهر بليت: رينگه دان به روبه رويوونهوه سوودی خوی ههيه، كه هاندانی خه لکه بو فیربوون و به دوا دا گه رانی زانست، چونکه نهگهر خوشه ویستی ریاسهت و پله بهرزی له ناخیدا پهیدا نه بیت، زانستیش به کۆتا دیت و کهس به دویدا ناگه پیت. به ئی له رویه که وه نه وهی باست کردووه پاسته، به لام بن سوود ده بیت، چونکه نهگهر بو دلخۆشکردنی منداڵ به لینی یاری کردن به تۆپ و جوغزین و سهوله جان و کۆتر بازی نه بیت، منداڵ دلی ناچیته سهرخویندنی قوتابخانه، نه مهش نه وه ناگه یه نیت که نه و جۆره حهز لی کردنانه یان په سه ند کراوه، وه نه وهش که ده لیت:

نهگهر حویی ریاسهت نه بویه زانستی نه ده ما و نه سپرایه وه، له رویه که وه پاسته، به لام به و واتایه نییه که یه کیک به دوا ی ریاسهت دا بگه پیت ئیتیر له عه زابی خودا رزگاری ده بیت، به لکو ده که ویته بهر نه و کۆمه له ی که نه م فرمووده یان بو ووتراوه: (إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِأَقْوَامٍ لَا خَلَقَ لَهُمْ) ^(۱).

واته: خودا نه م دینه ی خوی سه ر ده خات به هوی که سانی که وه که ههچ به شیکیشیان نییه تیایدا. وه ده فه رمویت:

(إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ) ^(۲).

واته: خودا دینی خوی سه ر ده خات با به پیاوی خراپ و فاجیریش بیت. که واته: نه وهی به دوا ی سه رۆکایه تیدا ده گه پیت له تیا چوندا یه، رهنگه که سانیکی تر به هوی نه وه وه چاک بین، نهگهر هانیان بدات له سه ر ته رکی دونیا، نه مهش بو که سیکه که رواله تی کرده وه کانی وه ک زانیانی سه له فی صالحین وایت، به لام له ناخیدا خوشه ویستی جاه و مه قام نه شاریته وه.

(۱) زوَاهُ النَّسَائِي فِي (السُّنَنِ الْكُبْرَى): ۸۸۳۳.

(۲) زوَاهُ الْبُخَارِي (۳۰۶۲) و مسلم (۱۱۱).

نمونه‌ی ئەو کەسە وەک مۆم وایە. خۆی دەسوتینێت و خەڵکیش لەبەر یا دادەنیشن. کەواتە چاک و چاکبونی غەیری خۆی لە تیاچون و بە هیلاکدا چوونی خۆی دایە^(۱)، بەلام ئەگەر حویی جاھ و دەستەلات لە دلی داییت و، خۆشی خەلکی بۆ لای دنیا بانگ بکات، نمونه‌ی ئەو کەسە وەک ئاگری سوتینەرە، خۆشی دەخواتەو و غەیری خۆشی دەسوتینێت.

کەواتە: زاناگان سێ جۆرن

یان خۆیان و خەلکی تریش بە هیلاکدا دەبەن. کە ئەوانەن بە ئاشکرا بۆ دنیا هەول دەدەن و پویان ئێ کردوو» بە تەواوی.

یان خۆیان و ئەوانی تریش بەختەو وەر دەکەن. ئەوانەن کە بانگی خەلکی دەکەن بۆ پێگای خوداناسی، بە ئاشکرا و پەنھانی وازیان لە دنیا وستی هێناو.

یان خۆیان بە هیلاکدا دەبەن و خەلکی تر بەختەو وەر دەکەن

ئەوانەن بۆ لای ئاخیرە تیان بانگ دەکەن بە پڕاڵەت دنیا یان پەدکردۆتە وە، بەلام لە ناخ و ناوەرپۆکی دلیاندا مەبەستیان ئەوێهە خەلکی پازی بکەن و، دەستکەوتی دنیایی بە دەست بێنن. بنواڕە و بزانی تۆ لە کام لەم سێ یە بەشداری؟ بەچی خۆت نامادە کردوووە بۆ ئەو زاتە ی کە ئاگای لێتە؟

هەرگیز وا گومان نەبەیت کە خودا ﷻ زانست و کردارێکت ئێ وەردەگرێت کە مەبەستت پەزنامەندی تەواوی خودا نەبویت، لە (کیتابی پیا)دا، بەلکو لە هەموو چواربەکی ئافەتە کوشندەکاندا ئەو باسانەت زیاتر بۆدەکرێت، کە گومانێ نەهێلێت و دلییاییت پێ ببەخشیت، ئەگەر خودا مەیلیی بێت

---

(۱) وَقَدْ رَوَى الطَّبْرَانِيُّ فِي (الْمُعْجَمِ الْكَبِيرِ) (۱۶۶/۲) مَرْفُوعاً: مَثَلُ الْعَالِمِ الَّذِي يُعَلِّمُ النَّاسَ الْخَيْرَ وَيَنْسَى نَفْسَهُ كَمَثَلِ السِّرَاجِ يُضِيءُ لِلنَّاسِ وَيَحْرِقُ نَفْسَهُ.

به‌شی پینجه‌م

باسکردنی ئادابی

فی‌رخواز

و

وانه‌بیژ

(قوتابی و مامۆستا)

باسی ئادابی فیرخواز (المتعلم)

باسکردنی ئاداب و ئەرکه دیاره‌کانی سهرشانی فیرخواز و قوتابی که پیویسته نه‌نجامیان بدات زۆرن، به‌لام رښک‌خستنی نه‌و به‌شانه‌ی که لټی ده‌بیته‌وه ده‌کریت به‌ده‌ش و جومله‌وه:

ئەرک و کاری به‌که‌م:

پاک‌کردنه‌وه‌ی نه‌فس

پیش‌خستنی پاک‌کردنه‌وه‌ی نه‌فس له‌خو و ره‌وشتی نزم و صیفه‌ته‌ناپه‌سه‌ند و ناجۆره‌مه‌عنه‌ویه‌کان^(۱). چونکه به‌راستی زانست له‌حقیقه‌تدا بریتیه‌له‌وه‌ی که به‌دل به‌ندایه‌تی بکه‌یت و ناوه‌دانیشی بکه‌يته‌وه، وه‌نوێژه‌کانت هه‌لقولای ناخت بیټ، وه‌به‌ده‌روون له‌خودای بالاده‌ست نزدیک ببیته‌وه. وه‌ک چۆن نوێژکردن که به‌ئندامه‌دیاردکانی له‌ش ده‌کریت، دروست و ته‌واو نابیت، مه‌گه‌ر به‌پاک‌کردنه‌وه‌ی هه‌مو به‌رگ و گیانی له‌پیشی و بټی ده‌ست نوێژی، هه‌روه‌ها عیباده‌تی شاره‌وه و باطینیش دروست و ته‌واو نابیت و دل‌یشی به‌زانست ناوه‌دان نابیت، تا له‌هه‌مو ره‌وشت و ئاکاره‌پسه‌کان و صیفه‌ته‌نه‌گرپسه‌کان پاک نه‌کریت. پیغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رمویه‌تی:

(بُنِيَ الدِّينُ عَلَى النَّظَافَةِ)^(۲). واته: بناغه‌ی دین له‌سه‌ر پاک و خاوینی دا

مه‌زراوه. نه‌وه‌ش هه‌روایه‌ده‌بیټ ده‌روه‌و ناوه‌وه‌ی پاک بکاته‌وه.

خودای گه‌وره‌ش ده‌فه‌رمویت:

---

(۱) وه‌ک صیفه‌ته‌پیس و نزمه‌کانی ناو ده‌رون (بوغز و کینه و ئاره‌زو په‌رستی و خۆپه‌سه‌ندی و

ئیره‌ی و غه‌ش و خیانه‌ت و...) که ده‌بن‌خوی له‌م صیفه‌ته‌په‌زیلانه‌پاک بکاته‌وه.

(۲) رواه‌الرافعی فی (التدوین فی أخبار قزوین)، (۱/۱۷۶) یلفظ (فَإِنَّ اللَّهَ بَنَى الْإِسْلَامَ عَلَى

النَّظَافَةِ) وَعِنْدَ التِّرْمِذِيِّ (۲۷۹۹) إِنَّ اللَّهَ طَيَّبَ يُجِبُّ الطَّيِّبَ، نَظِيفٌ يُجِبُّ النَّظَافَةَ.

(إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ) (نوبه/۲۸) واته: نهوانه پيسن كه هاوتا بۆ خودا برپار نه دهن. بۆ نهوهی دلّه كان بیدار بکاتهوه كه مهبهست لهو پاککردنهوهیه تهنها روی دهرهوهی نییه، كه به چاو و ههسته كان دهبنریت، زۆر وا رتدهكهویت نهوهی شهريکی بۆ خودا داناوه، بهرگ و لاشه ی پاک و خاوتنه، بهلام ناخ و ناوهپرۆك و جهوههري پيسه، واته: ناو دهرونی تیکه ئی پيسی بووه، پيسيش بریتیه لهو شتهی كه دهبن خۆتی لى بپارنریت و ههول بدهیت لى دور كهویتهوه. نهوهی زۆر گرنگتره، خۆپاراستن و دوركهوتنهوهیه له صيفهته پيس و خراپه كانی دهرن، ههچهنده ئیستا بۆخۆيان پيسن، له داهاوتیشدا خاوهنه كانيان به هيلاك دهبن، هه ربۆیه كه پیغه مبه رﷺ فهرموویه تی:

(لَا تَدْخُلُ الْمَلَايِكَةُ بَيْتًا فِيهَا كَلْبٌ) ^(۱). واته:

فریشته ی رهمهت ناچیته مائیکه وه سهگی تیا بیت ^(۲).

دلى باوهردار مه نزلگای فریشته كانه و، شویتى دابه زینى واریدات و فیوضاته به هو ی مه لائیکه كانه وه، وه جیگای ئاسووده ی و حهوانه وه یانه. صیفه ته نزم و پيسه كانیش وهك: توپه بوون و ئاره زوات و خو به گه وره زانین و خۆپه سه ندی و هاو وینه كانيان، نهوانه وهك سهگی هه له وه پرو (دپرنده ی زیانبه خشن). ئیتر چۆن فریشته كان بچه ماله كانیانه وه كه پرپه تی له سهگ (چونكه نهو صیفه ته خراپانه وهك سهگ دهحه پین وړنگه نادهن مه لائیکه نزیکیان ببیته وه).

(۱) رواه البخاري (۳۲۲۵) ومسلم (۲۱۰۶)

(۲) نهو فریشتانه ی كه شته كانت له سه رده نووسن. بۆ هه مو جیگایهك دهرن و لیت جیانابنه وه، بهلام مه لائیکه ی رهمهت و نهوانه ی به سه رمه جالیسی زیكرو بهنده صالحه كاندا دهگه رپن، نهوانه رنجه یان نادریت بچه مائیکه وه سهگی تیا بیت، وهك نیمامی نهوهی دهفه رموویت: نهگه ربۆ كیلان و چاندنیش بیت، كه واته ده بیت له دووره وه بۆ پاس رابگیریت وهك هه ندیک رنجه یان پین داوه.

نووری زانستیش خودا نایخاته ناو دله کانه وه به بڼ هۆکاری مه لائیکه کان؟! (وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا) (شۆزی / ۵۱) واته: هه رگیز هیچ که سیک که سیک نه وهی بۆ نه لواوه که خودا قسه ی له گه لدا بکات، به وه نه بیئت که فریشته ی وهی بنیژته سهر که جبره نیله، یان له پشتی په رده وه، هه روهک له کیوی طوری سیناوه قسه ی له گه ل (حه زره تی) موسادا کرد. یان نیراویکی بنیژته سهر و، جی مه یلی له سهر بیئت وهی بۆ بکات، تائه ویش به خه لکی بگه یه نیئت^(۱).

هه روه ها نه و فهیز و په حمه ته زانستیانه ی که ده یژته سهر دله کان به سه ره رشتی مه لائیکه فرمان بڼ دراوه کانه که نه وانه موقه دده سن و، پاکن له خه وش و پیسی و، دوورن له هه مو گهر د و ناپه سه ندیه کان، که واته ته نها سه رنجی پاکه کان ده دن و له و خه زنه ی په حمه ته ی که خودا پئی داو، هه رگیز دلێک ناوه دان ناکه نه وه که له زاهیر و باطیندا پاک و خاوین نه کرا بیته وه^(۲).

---

(۱) خولاصه ی ته فسیری نامی، لا: ۴۸۸.

(۲) نیمامی غه زالی ((رضی الله عنه)) له کتبی (الأملاء)، لاپه ره ی ۳۳ دا فه رموویه تی:

نه گه ر نه م پرسیاره ت ده رباره ی ئیمانداریک کرد و وت: چۆن که سئ بر وای هیئاوه که کافر بووه، وه که سیک ئیتاعه ی کردووه که پیشترباخی و تاوانبار بووه، وه رتنوماپی وه رگرتوه نه وکه سه ی که پیشترباخی بووه؟ خو شه ی تانه کان هه رگیز له دلی باخی و کافرو گومرا بووه کاندای دوور ناکه ونه وه، به وه موو هه وله یان که په وشتی ناپه سه ند و ناره و له دلیاندا بلا ده که نه وه، وه به شه کانی خیر و چاکه که داده باربت به سهر دله کاندای له لایه ن په روه ردگار وه و، به هۆکاری فریشته کان، نه و خیرد ناچیته ناو دلێکه وه، که ناوه ندی نه و شه ر خراپانه بیئت که شه ی تان زده ری خوپی تیا وه شانده وه، که پرنگه یشی نه بوو نیتر نه و دله نه به خیره که ده گات و نه رحمه ت و

رونکردنه وهیه ک

من هه رگیز وام نه وتوو: که مه به ست له وشه ی (بهیت) نه وه (دله) و، مه به ستیش له که لیمه ی (سه گ) نه و تو ره ی و صیفه ته ناپه سه نده کانه، به لکو ده لیم: (نه و ته ئویه ی که کردوو مانه). نه وه ته نها جوړیکه له بیدار کردنه وه (نه نه وه ی که گوړان هاتبیت به سه ریاندا). جیاوازه کی زوړ هیه له میانی گوړینی صیفه ته رواله تیبه دهره کییه کان، به صیفه ته باطینیه شاراوه کان، وه له میانی نه وه ی که مه به ستمان ته نها بیداری و ناگدار کردنه وهیه ک بیت بو صیفه ته باطینیه کان، له باسکردنی صیفه ته رواله تیبه کان له گه ل مانه وهیان

به ره که ته که ش ده چته ناویه وه. که واته ده بیت هه موو کافرک له سه حائی کوفری خو ی بمینته وه و، هه ر که سیکیش به نیماندارکی پارترزاو ۱ مه عسوم خودا دروستی نه کردیت، به م پییه ناتوانیت بیتنه که سیکي نیماندار؟
وه لای نه م پرس و ئیشکاله نه مه یه:

شهیتانه کانیش چه نده ها کات و ساتیان هیه که غافل و بی ناگان، رهوشی ناشیرینیش تیرونیکیان هیه، که لاشه لییان بیزار ده بیت. وه ک چون فرشته کانیش جاری وا هیه که من ون ده بن ۱، دابارینی رحمتی خودایش پچرپچری تن ده که ویت، به هو ی نه وان و به نیسبه ت تاکه کانه وه. نه گه ر له م کات و ساتانه دا مه لائیکه کان دلکی خالیان بینی، با بو ماوهیه کی که میش بیت، تی ده چن، نه و خیره ی پیانه پیشانی خاودن دله که ی ددهن، نه گه ر دله که پیشوازی لی کردن و ره زامه ندی و خوشحالی دهربری و، ته کانیدا به ره و نه و خیر ۱ چاکه یه، نه و له و خه زتنه ی رحمته ی که پی به تی هه و لی پرکردنی دل ددهن تا تیری ده که ن، نه گه ر دل ته وسایه وه و پی ناره حه ت بوو، وه پیشوازی لی نه کردن و په نای برده بهر سه رباره شهیتانه کان و، داوای کومه کی له حه پهی سه گه شاراوه کانی ناو دهرونی خو ی کرد، نه و مه لائیکه کانیش وازی لی دین و به جی ده هیلن. (الاملاء، لاپه ره ی: ۲۳)

له سەر حالتهی خۆیان. ئەم جوړه ته ئویله په سەندهیش جیاوازیه کی ږون و
ناشکرا دهرده خات، له م جوړه لیکدانه وه و، له وهش که (باطینیه کان) له
سهری دهرۆن^(۱). ئەم ناگادارکردنه وهیه، ږنگه یه که بۆ په ند وهرگرتن، که
ئهمه ش ږپرته وی زانایان و پیاوچاگانه، واتای په ند وهرگرتن ئه وهیه:

له وهی باس کراوه زېږی خوی بگوږتیه وه بۆ واتایه کی تر، وه ته نها له سهر
واتای وشه و له فزه که نه مینیته وه، وهک چۆن که سیکی ژیر و دانا به لایه ک
ببینیت به سهریه کیکه وه، به شی نه وه ند په ندی ئی وهرده گرت بۆ خوی که له و
به لایه ی به سهر نه ودا هاتووه، میسکی خوی ده گوږتیه وه بۆ واتایه کی تر که لئی
به ناگا بیته وه، چونکه خویشی له وانه یه تووشی هه مان به لا وزیاتریش بیت و،
دونیا یس هه میسه له گوږان و کوده تا دایه. که واته ئەم جوړه په ږنه وهیه، له
که سیکی تره وه که شتیکی ئی به سهر هاتووه بۆ نه فسی خوی، که په ندی ئی
وهرگرتووه، وه له نه فسی خویشه وه بۆ نه صلی دنیا، که نه ویش له گوږاندایه،

---

(۱) باطینیه کان: واته ږاوو بۆ چونیه کانیاں ده شارنه وه، نه وانه تا قمیکی شیعه ن له ژږ
په رده ی نه وه دا کار ده که ن که هه مو ده قیک واتایه کی زا هیر و واتایه کی شاراو دی
هه یه، ته ئویل بۆ هه مو ثایه ت و فهرموده کان ده که ن، به پئی نه و ږروا
کوفره ی که ده شارنه وه و، به ږواله ت خۆیان به موسو لمان دهرده ږن. ده ئین:
هه مو وشه یه کی قورثانی واتایه کی شاراو دی هه یه، جگه له وان که س نایزانیت و،
ته ئویل بۆ هه مو ثایه تیک ده که ن. نیسبه تی خۆیان له شیعه کان ده دهن، به لام
کو مه له تا قمیکی گو مړا و ږن دین، نیمامی غه زالی له پیشه وه و ده لامی دا ونه ته وه.
که واته جیاوازی زوره له میانی ږای باطینیه کان و نه و ږایه ی که نیمام دهری ږږوه،
که باسی نه و صیفه تانه ده کات که تیایاندایه، ته نها بۆ ناگادار کردنه وهیه له سهر
صیفه ته شاراو ه کانیاں، نهک گوږانی جیسم و لاشه یان به سهر دا هات بیت. وهرگرت

ئەمە پەندىيارىبە كى پەسەندو شىاوه و ئاگادار كىردنە وەيە كىشە بۆي.
 كەواتە تۆبىش لەو خانووە كە بناغەي (دروستكرنە) بپەرپرەوه بۆ ناو مائى
 دى، كە خانوبە كە خودا دروستى كردووه، ھەروەھا لە واتاى ئەو سەگەي كە
 زەممى صىفەتەكانى كراوه نەك (وینە و سورەتەكەي)، كە ماناى درپندەيى و
 گلاوى تىدايە، بپەرپرەوه بۆ پۆخى صىفەتە سەگىەتەي كە درپندايە تىبە، كەواتە
 لە ئەسلى وشەكە ئاگادار دەكرێتەو لە ناوەرۆكى مەعنای وشەكە و بىدار
 دەكرێتەو لە سەرى.

بزانە: دلىك پر كرابێتەو لە تورەيى، ھەزى لە پەلاماردانى دونىايە و
 دەيەوئىت خۆي بدا بەسەرىداو، سوور بىت لەسەر ئەوەي پەلامارى شەرف و
 ناموسى خەلكى بدات و، پەردەي ئابروويان بدپرنىت، ئەو كەسە لە مەعنادا
 سەگىكە و لە پەرواى تىشدا دلى مەرفىكە، نوورى پۆشنایى دلى (بەصيرەت)
 سەرنجى واتا و ناوەرۆك دەدات نەك شىو و وینەكەي.

و لەم جەھانەدا وینەكان زالن بەسەر واتا و مەبەستەكاندا، ماناكانىش
 شاراوەن لە ناو وینەكاندا، بەلام لە دواپۆژدا وینەكان شوین مەعنا و واتاكان
 دەكەون، ئەو كاتە واتا زال دەبىت بەسەر وینە و سورەتەدا، بۆيە ھەموو
 كەسێكىش كە زىندوو دەكرێتەو لە سەر وینە و سورەتەي مەعنەو^(۱) دەبىت
 كە لەسەر ئەو وینەيە مردووه. ئەوەي بەر بۆتە شەرف و ناموسى خەلكى،
 خوداى گەورە ﷻ لەسەر شىوئەي سەگىكى درپندە زىندوو دەكاتەو. ئەوەش
 دەست درێژى لە سەر مائى خەلكى كردووه، وەك گورگىكى پەلاماردەر ھەشەر
 دەكرێت، ئەوەي فیز و دەمارى كردووه بەسەریاندا، لە سەر شىوئەي پلنگەو،

---

(۱) سورەتەي مەعنەو: ئەو وینە تايبە تىبانەيە كە پەيوەندارن بە مانا و واتا و
 ناوەرۆكى خودى ئەو كەسەو كە ماناكان زال دەبن بەسەر وینە پەرواى تىبەكاندا

ئەوئەش بە دوای پراسەتدا گەراو، لە سەر شیوەی شیرزەند دەکەرتەو. چەندەها فەرمووده لەو بارەو هاتوو و، زۆر لەوانەى کە خاوەنى بەصیرەت و بەرچاوپونین، شایەتییان لە سەر ئەم حالەتە داو^(۱).

وێ خەو بینینی راست و دروست گەواهی داو لەسەری، چونکە نووستوو کاتیک لە جیهانی هەستیارەکان و مەحسوسات دوور دەکەوتتەو، نزیك دەیتتەو لە جیهانی شاراو و مەعنەوی، چونکە نووستن بۆی مردنە، لە ناو خەودا بە چاکى ئەوانە دەبینیت کە بەم شیوە وەصف و پێناسەیان کراو وەک باسەمان کرد^(۲). ئەگەر بلیت: زۆرێک هەن کە پەوشتیان نزمە و هەولیان داو و زانستییەکانیان وەدەست هێناو! بە راستی ئەمە زۆر دوورە لە زانستی راستە

---

(۱) بە راستی فەرموودهکانى ئیمامى غەزالی لەو ئیشارەت و پونکەردنەوانەى لە سەر دە قە کان، نیشانەى تێگەشتن و بەرچاوپرونى غەزالی. وەک دەفەرموویت: شایەتى و بەرچاوپرونى ئەهلى بەصیرەت بۆ ئەم راستیانە زانست و ئەحکامە شەریعیەکان بەلگەن لەسەری، وە هەرگیز دڵەکان لییان بێزار نەبوون، وە هەمیشە لەگەڵ نەرکانى شەریعەتیشدا یەکیان گرتۆتەو و دژبەهەک نەبوون، تۆیش نکۆلى مەکە و گوێ بە شوێن کەوتوى ئەو مەزەبانە مەدە کە لێ دەردەچن و نەفرەتى لێ دەکەن. وە سڵ لە رەخنەى نەزانەکانیش مەکەرەو، زۆر جار بابەتێکی شەریعی رویداو و پەيوەستیش بوو بە هۆکارێکەو، بەلام ئەوانەى بەرچاویان پروون بوو، زانیویانە هۆى ئەو چیه لە سەبەبەکەى لادراو و گوازاراوتەو بۆ مەعناکەى، یان بۆ شتێک کە دەشویەت بە مەعناکەیهو، دەگونجیت کە بدرتتە پالی، بۆیە پێغەمبەر ﷺ فەرموویهتى:

رَبُّ مُبْلِغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ وَ حَامِلٍ فِقْهِ إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ ، واتە: زۆر کەس هەیه فەرمووده دەگەیتتە تێگەشتووتر لەوێ لێ بیستوو، زۆر کەسیش هەن هەلگری (فیقه) و شەریعەتن و دەیهگەیتن بە کەسانێکی تر کە لەوان شارەزاو تێگەشتوو ترن. بنواری: الأملاء، لا: ۲۳.

(۲) ئەم زیادەیه کە باسی شەهادەتى ئەهلى بەصیرەت دەکات لە یەکیێک لە نوسخە زیادەکاندا هاتوو و لە (کیمیای سەعادەت)یشدا لا ۱۲۰، نووسراو.

قىنەى سوودبەخشەوۋە بۇ دۈرۈڭكە بەختىارى ئاخىرەت مەسۈگەربىكات،
چۈنكىكە لەسەرەتاكانى ئەو عىلمى ئاخىرەتەدا بۆت دەردەكەوئىت كەتاوانەكان
زەھرى كوشندەى تاوانكار تىادەبەن و سەرنگونى دەكەن.

ئايا تۆ يىنيوتە كەسك زەھر بىخوات و بشزانئىت ئەوۋە زەھرى كوشندەبە؟
ئەوۋەى تۆ دەيىستى لەوانەوۋە پۈالەتى پەسم و پىساي زانستىيان گرتوۋە،
ھەندىك قسە و باسە كە بەدەميانەوۋە گرتوۋە و، ھىچ پەيۋەندىيەكى بە زانستى
سوود بەخشەوۋە نىيە، تەنھا بەسەر زارەكى دەيلىنەوۋە ھەندى جارئىش دەيىن
بە سەر دلىاندا، بەلام بە زانست ناۋمىررئىت، ھەك ئىبن و مەسعود(خوداى لى
پازى بىت) فەرموۋىتەى: (دەستكەوتنى زانست بە زۆرى پىوايەت و گىرپانەوۋە
نىيە، بەلكو نوورىكە خودا ھەواى دەداتە ناو دلەوۋە). (لَيْسَ الْعِلْمُ بِكثرةِ
الرَّوَايَةِ، وَ إِنَّمَا الْعِلْمُ نُورٌ يُقَدَّفُ فِي الْقَلْبِ^(۱)). ھەندىك لە زانايان
فەرموۋىانە: زانستى راستەقىنە تەنھا ترسانە لە خودا، ھەك خودا
دەفەرموئىت: (إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ)(فاطر/۲۸)^(۲).

لە ناو بەندەكانى خودادا ھەر زانايان لە خودا دەترسن، چۈنكى ئەوانە
باش شارەزاي كار و كردهوۋى خودان و پەى بە گەورەپى خودا دەبەن^(۳).
ئىمامى قورطوبى دەيگىرئىتەوۋە كە پەبىعى كوپى ئەنەس فەرموۋىتەى:
ئەوۋەى لە خودا نەترسئىت زانا نىيە، ۋە پىسپارىان كرد لە سەعدى كوپى
ئىبراھىم: كى لە ھەموو كەس زانا و فەقىە ترە لە ناو مەدىنەدا؟ فەرموۋى:
ئەوۋەيان كە لە ھەموۋىان زىاتر تەقوا كارولە خوداترس بىت^(۴).

(۱) رواه احمد في الزهد (۸۶۷) وفيه: ولكن العلم الخشية كما هو في الخبر اللاحق.

(۲) وهو كما سبق لعبدالله بن عباس وهو في الحلية (۱۳۱/۱) وانظر الدر المنثور (۲۰/۷).

(۳) خلاصه تفسيري نامى (۴۳۷).

(۴) بنوارة: تفسيري قورطوبى، شەرحى ئايەتى ژمارە ۲۸ لە سورەتى (فاطر) لا ۳۰۸.

وهك ئهوهى كه هېما بكات بۆ تاييه تهنندترين بهرهمى زانست، (كه تهقوا و له خودا ترسانه)، بۆيه ههنديك زاناي ليكۆلهر له واتاي ئهم دهستهواژهوه كه دهليت: (تَعْلَمْنَا الْعِلْمَ لِغَيْرِ اللَّهِ فَأَبَى الْعِلْمُ أَنْ يَكُونَ إِلَّا اللَّهُ)^(۱). وايان ليكداهوتهوه: (لهسهرهتاوه كه دهستمان به خويندن دهکرد، تهنها له بهر خاترى فيريوون نهبوو، بهلكو لهبهر ناوو شۆرهتيش بوو، واته كه ميك نا ئيخلاصى تيدا بوو، بهلام شهرفى زانستهكه وازى ئى نههينايان تا رايكيشاين بهرهو گرتنه بهرى پئنگهى سلووكى رتباى حهقيقهت رپنوماي)^(۲).

به راستى زانست له سهرهتاوه خۆى ليتمان هشاردا و پئنگهى نهدا له نهپنى و حهقيقهتهكانى شارهزا بين، ئهوهى دهستمان كهوت تهنها باس و خواسى عيلم و وشه و پستهكانى بوو. ئهگهر بتووتايه: من كۆمهله زانايهك له فووهها ليكۆلهرهوهكان دهبينم كه له بوارهكانى لق وپۆ و بنهماكاني زانستدا به ناشكرا دهردهكهوتن، وه دادهنران له ريزى زانا زۆر گهورهكاندا، وه رهوشتى نهشياو و نابهسهنديشيان ههبووه و هيشتا خويانيان ئى پاك نهكردبويهوه؟

پييان دهوتريت: ئهگهر پلهكانى زانست بۆ دهركهوت، وه عيلمى ئاخيرهت زانى، ئهوكات بۆت دهردهكهويت ئهوهى خويانيان پيوه ماندوو كردوو، ئهونرخ و بههاييه نيه لهو پرووهوه كه به زانست نهژمار كراييت، بهلام سوود و قازانجهكه لهوهدا بووه كه ئهمه كرداريكه بووته هۆكاري گهياندنى بهنده بۆ جزورى خوداوهندى، ئهگهر مهبهستيان پيى نزديك بوونهوه بوييت له خوداوه له پيشتروه هيمامان بۆ ئهم بابته كرد، وه لهمهو دوايش زياتر باس و پونكردهوهى لهسهر دهدهين. پشت به يهزدانى مهزن.

(۱) فهرمودهى سوفيانى سهوري. وهك نيمامى غهزالى له كتيبي (العزلة) داباسى كردوو.

(۲) وهك شيخي زوبهيدى له شهرحى ئيحياى (الاتحاف) واتاي ليكداهوتهوه (۳۱۰/۱)

ئەركى دووھەمى فىرخواز

ئەبى پەيوەندىيەكانى كەم بگاتەوۋە بە سەرقائى دونياۋە و
دوريش بگەوۋىتەوۋە لە مال و مندال و نىشتىمان

چەندىك پەيوەندىيەكانى زياتر بىت، سەرقائى دەكات و لاي دەدات لە
مەبەست، وە هيچ كەسك لە ناو بۆشايى سىنەى دا دوو دلى پى نەدراۋە:
(ما جَعَلَ اللهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ) (احزاب/۴) واتە: كوفرو ئيمان
پىنومايى و گومرايى، گەپانەوۋە بۆلاى خودا و سوور بوون لە سەر تاوانكارى،
ئەمانە بە يەكەوۋە لە دلىكدا كۆنابنەوۋە، وە خوداى گەورە رايدەگەيەنيت:
هيچ كەس خاۋەنى دوودل نىيە، يەككىيان بۆ كوفرو ئەويان بۆ ئيمان^(۱).

كەواتە: بىرو ھزرى مرقۇف چەندىك زياتر دابەش بىت و پىش و بلاۋ بىتە وە،
ئەوۋەندە تواناى كەمتر دەبىت كە بگاتە ھەقىقەت و راستىەكان، بۆيە وتراۋە:
زانست ھەندىكى خۆيت پى نابەخشىت تا تۆ ھەمووكات و توانا و بىرى خۆتى

---

(۱) ئەم ئايەتە لە سەر كابرايەكى قورەيشىدا ھاتە خوارەوۋە كە دەيانووت دوو دلى ھەيە
زۆر زىرەك و دانا بوو، واى دەگەياند بە ھۆى ئەو دوو دلەوۋە عەقلى لە عەقلى
پىغەمبەر ﷺ زياتر بىت. دەلىن ناۋى جەمىل بوو كاتى موشرىكەكان لە بەدر
شكىستان ھىنا، ئەبوسوفيان لە رىنگەدا بىنى نەعلەكانى يەككىيانى بە دەستەوۋە بوو،
ئەويشيان لە پىتى دا بوو، لىي پىسى ئەوۋە چىيە ؟ لە شېرەزەيى روخاندەكەياندا
دەيووت:

وہللاہی وامزانیوہ لە پىم دان، بۆيان دەرکەوت كە ئەگەر دوودلى ببوايە ناگای لە خۆى
دەبوو و سەپراکەى نەدەگرت بە دەستىەوۋە، خوايش رەددى ئەوانەى دايەوۋە.
تەفسىرى قورطوبى، لا ۴۱۸.

پن نه به خشیت، نه گهر هه مو توانای خۆت پێدا، هیشتا له وهی هه ندیک له خۆیت پن بیه خشیت مه ترسی هه یه^(۱). بیرى پرش و بلاو که سه رقائی چه ندين کار و فرمان بێت، وهک جوگه له یهک وایه ئاوه که ی بلاو بویتته وه، هه ندیکی زه ویه که هه ئی ده مژیت و هه ندیکیشی ده بێت به هه ئم و هه واریده کیشیت، نه وهنده ی نامینیتته وه که کو بیهته وه وهک پتویست بگاته کینلگه که.

ئه رکی سییه م:

فیرخواز ده بیته بی فیزو ده مار بێت

ده بیته به رامبه ر به زانست فیز و ده ماری نه بیته، فرمانیش نه کاته به سه ر مامۆستاکه یدا، به ئکو ده بیته سه ره گورسی کار و فرمانی خۆی هه مووی بداته ده ستی مامۆستاکه یه وه، گوئ رایه ل بێت بۆ نامۆژگار یه کانی وهک چۆن نه خۆشیکى نه زان خۆی ده خاته به رده ستی پزشکیکی به سۆزی لیزانی شاره زاوه ئه میش ئاوا بێت، وه پتویسته که گه ردن که چ بێت بۆ وانه یژده که ی، له خزمهت کردنیدا به دوا ی پاداشت و شه ره فمه ندی دا بگه ریت. شه عبی (ره حمه تی خودای ئی بێت) فه رموویه تی^(۲):

زهیدی کوری سابیت نوێزی له سه ر جه نازه یه ک ده کرد، هیشتره که یان بۆ نزیک کرده وه تا سواری ببیت، عه بدوللای کوپی عه بباس هات. ره شو ی و لاخه که ی گرت به دهسته وه، زهید فه رمووی: وازی ئی بینه ئه ی کوپی نامۆزای

(۱) الفقیه و المتفق، ۸۶۴. والجامع لاخلای الراوی و آداب السامع (۱۵۷۰).

(۲) رواه ابن عبدالبر فی (جامع بیان العلم و فضله) (۸۳۲) بتمامه و اصله عند الطبرانی فی

(الکبیر) (۱۰۷/۵) و الحاکم فی المستدرک (۴۲۳/۳).

پيڻغه مبهري خودا، ئيبن و عه بياس فهرمووي: ئاوا فرمانمان پي كراوه كه له خزمهت فهرمانده و گه وره كانمان بجولتيينه وه. زهيدى كوپى سابيتيش دهستى ماچ كرد و فهرمووي: ئيمهش ئاوا فرمانمان پي كراوه به پرتزه وه بجولتيينه وه له خزمهت ئال و بهيتى پيڻغه مبهريمان چه زرهتى موحه ممه دﷺ.

پيڻغه مبهريش ﷺ فهرموويه تي:

(لَيْسَ مِنْ أَخْلَاقِ الْمُؤْمِنِ التَّمَلُّقُ إِلَّا فِي طَلَبِ الْعِلْمِ^(١))

واته: (روپامايى كردن هه رگيز له رهوشى ئيماندار نيبه، مه گه ريه كيك بۆ فيربوونى زانست بيكات) نابيت هه رگيز قوتابى فيرخواز به ده مار بيت له گه ل ماموستا كهيدا، يه كيك له و كارانهى كه به نه سه ق زلى له سه رى حيساب ده كريت نه وه يه كه فيز و ده ماري نه پيڻيت له لاي گه وره زانا ناوداره كان نه بيت بخوڻيت، كه نه مهش نه و په رى نه فاميه، زانست بۆ خوڻى هوڭارى پزگار بوون و مايه ي به ختيارى يه، هه ركه سيك له ده م درنده يه كي زيانبه خش را بكات، كه بيه ويت په لامارى بدات، سه يري نه و كه سه ناكات كه پڻگه ي پزگار بوونى پي نيشان ده دات ئايا به ناو بانگه يان پي ناو نيشانه. دياره توندى هيرش و په لاماردانى درنده كانى ناگرى جه هه ننه م بۆ نه وانهى كه نه زانن به خودا و شاره زاي زانستى دواړو ژيان نيبه، زۆر به هيتره له په لاماردانى هه موودرنده يه ك. كه واته: ده بيت بزانيت حيكمهت و په نديارى، دۆزراوه ي مرؤفى پرواداره، له هه ركوى وه و له هه ركى وه دهستى بكه ويت، له كيسى خوڻى نادات، وه هه ميشه منه تبارى نه و كه سه يه كه بۆي هيناوه و پي داوه، هه ركه سيك بيت: بۆيه له م

---

(١) رواه ابن عبدالبر في جامع بيان العلم و فضله (٨٥٩) و الخطيب في (الجامع لاهلاق الراوي و اداب السامع) (١٤٧٣) و أخرجه بن عدي من حديث معاذ في (الكامل) (٢/٢٩٨) و ابي امامه في الكامل (١٠/٥) باسنادين ضعيفين.

بارەو و تراو: الْعِلْمُ حَزْبٌ لِلْفَتَى الْمُتَعَالِي كَالسَّيْلِ حَرْبٌ لِلْمَكَانِ الْعَالِي^(۱).
 واتە: زانست دوژمى خو بەزل زانە و، پێكەو کۆ نابنەو، ئەوێش كە خو
 بەرز دەكاتەو و خو بەرز نیشان دەدات، ئەو كەسەيە شانازی و فیز دەكات
 بەوێ كە هەيەتی، وەك چۆن لافاو دوژمى جیگای بەرز و لار و پێچدراو و
 بەشەپۆلەكانى بەردەوام هەولێدەدات تا نزمى دەكات و دای دەرمێنێت.
 لەو مانایەشدا بەندە دەلێت:

زانست دوژمى خواوەن دەمارە كۆ نابنەو هەر وەك غەوارە
 ئەوێ كە وێڵە بەدووی بەرزیدا شانازی و فەخرى كارى بەدكارە
 شەپۆلى لافاو كۆشك دەرمێنێ (سێڵە) نەيارى لاپالى خوارە
 (ئەحسەن) گەر نەدا دڵ بەو زانستە دەستى پێ ناگا وەكو هەسارە^(۲)
 كەواتە: بە بێ گوى گرتن و گەردن كەجى، ئەگەر دليشى بۆ نەكاتەو
 زانستى دەست ناكەوێت. خودای گەورە فەرموویەتی:

{ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٍ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ } (ق/۳۷)
 واتە: ئەوێ كە گوى هەبێت و دليشى هەبێت، وە بتوانێت لە زانستى تى
 بگات، كە هێزى ئەوێشى نابێت كە تى بگات، مەگەر بە چاكى گوى هەلبخات
 و خویشى نامادە باشبێت و دلى بۆى بكاتەو، زۆر بە جوانى گوى شل بكات تا
 هەموو ئەو قسانەى بۆى دەكرێت نەمیش بە سوپاس و پارانەو و منەتبارى و
 خوشحالىيەو وەرى بگرێت با فێرخواز بۆ مامۆستاكەى وەك ئەو زەويە نەرم و
 نیاو سەر بەرەو خوارەوا بێت كە بارانیكى بە خوړى تیدا بارىو و بە هەموو
 ئەندامەكانىيەو لێى تێراو بووبێت وە بە تەواوى مى پاكێشایێت بۆ وەرگرتن.

(۱) انظر التبيان ص ۶۳. المجموع (۱/۶۲) و التعرف ص ۲۴۵

(۲) (ئەحسەن) موفتى. سێل: واتە: لافاو

هه‌رچۆنیک مامۆستای وانه‌بێژ پڠه‌ی پڠ نیشان بدات له‌ چۆنیه‌تی
 فێربوون، با واز له‌ پای خۆی به‌ئێت و شوین پای نه‌و بکه‌وێت، چونکه
 مورشیده‌که‌ی نه‌گه‌ر هه‌له‌یه‌کیشی کردبێت باستره‌ له‌و راستیه‌ی که‌ خۆی
 له‌سه‌ریه‌تی، چونکه‌ تا‌قی کردنه‌وه‌ چه‌نده‌ها ورده‌کاری پڠ نیشانداده‌ات، به
 بیستنیان سه‌رت لێ‌یان سو‌ر ده‌مێنێت، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا که‌ قازانجی گه‌وره‌یان
 هه‌یه، نابینی چه‌ندین نه‌خۆش هه‌یه‌ خۆیان تووشی (تا) بوون و لاشه‌یان
 گه‌رمه، که‌چی دکتۆریش هه‌ندێک جار به‌ گه‌رمای زیاتر چاره‌سه‌ریان بۆ
 داده‌نێت، واته‌ ده‌رمانی گه‌رم‌تریان بۆ ده‌نوێنێت تا هێزی زیاتریان پڠ
 بیه‌خشی‌ت، توانای نه‌و لێ‌دان و سه‌دمه‌ی چاره‌سه‌ر کردنه‌ی هه‌بێت، له‌ پاشان
 به‌ ده‌رمانی‌تر لاشه‌ی سارد ده‌کاته‌وه‌، که‌ ده‌بێته‌ مایه‌ی سه‌رسو‌رمانی نه‌وانه‌ی
 له‌م بواره‌دا شاره‌زاییان لێ‌ نییه‌!

خودای گه‌وره‌ به‌ چیرۆکی هه‌زه‌تی موسا و خضر (سه‌لامی خودایان له‌
 سه‌ر) نه‌م ببێ‌دارکردنه‌وه‌ی راگه‌یاندوه‌ که‌ فه‌رموویه‌تی:

إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا، وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰی مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا (کهف/ ٦٧-
 ٦٨) واته‌: (تۆ ناتوانیت نه‌ی موسا خۆت رابگریت له‌گه‌ڵ مندا، له‌وه‌ی چاوت
 پێی ده‌که‌وێت له‌ عیلمی من، چۆن ده‌توانیت ئازام بیت که‌ شتێک ببینیت و به‌
 پو‌ا‌له‌ت هه‌له‌ دیاربێت لێ‌ته‌وه‌و باسی حیکمه‌ته‌که‌یشت بۆ نه‌کراوه‌ و نه‌شزانیت
 کامه‌یان پڠه‌ی راست و دروسته^(١).

له‌پاشان مه‌رجێکی له‌سه‌ردانا که‌ ده‌بێت: بڠ ده‌نگی هه‌لبه‌ژێرت و خۆی به‌

ته‌واوی بدات به‌ ده‌سته‌وه‌ بۆیه‌ ده‌فه‌رموێت:

فَإِنْ أَتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا (کهف/ ٧٠)

(١) ته‌فسیری قورطوبی، سو‌ره‌تی (کهف) لا ٤٠١.

واته: (ئەگەر پازى بويت بە شوين كەوتنم، ھەر چىيەكت بىنى نايىت يەكسەر
پرسىارم ئى بكەيت كە حىكمەتەكەت بۆرۈن بىكەمەوھ تا خۆم بۆت باس
دەكەم يان ھالىت ۋاي ئى دىت لە نەينىيەكان ھالى و ھارەزادەبىن).

بەلام (ھەزرىتى)موسا (عليه السلام) خۆى پانەدەگرت، ۋە بەردەوام
پەخنى ئى دەگرت، تا بوو ھۆكارى لەيەك جودابوونەوھيان^(۱). كەواتە بە
كورتى بزەنە، ھەر فېرخوازىك پراو ئارەزووى بە دەست خۆى ھىلايەوھ گوئى بە
ھەئىزاردەى فېركار و مامۇستاكەى نەدا، ئەوا بە دۇنيايەوھ بېرى داپمان و
دۇرپانى بدە بەسەردا.

ئەگەر وتت: (خوداى گەورە فرمانى داوھ: فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا
تَعْلَمُونَ (نحل/۴۳) كە ئەگەر شىكتان نەدەزانى ئەوا پرسىار لە ئەھلى قورئان و
زانستەكان بىكەن^(۲). كەواتە: فرمان دراوھ بە پرسىار كردن.

---

(۱) تەفسىرى قورطوبى ، سۈرەتى (كەف) ب/ ۱۰: لا ۳۰۱.

(۲) ديارە خۋاى گەورە تەنھا ئەوھندە مەيلى ھەبوو، ئەينا ئەگەر خۆى پابگرتايە، زياتر
فېردەبوو، ۋەك پېغەمبەر ﷺ فەرموويەتى: رَجِمَ اللَّهُ أَخِي مُوسَى إِسْتَحْيَ فَقَالَ ذَلِكَ وَ
لَوْ لَبِثَ مَعَ صَاحِبِهِ لَا بُصْرَ أَعْجَبَ الْأَعَاجِيبَ (الانحاف (۱/۲۱۷)، ئەگەر ماوھىەكى تر
بمايەتەوھ لەگەل ھاوپىكەىدا، شتى زۆر عەجىب و سەر سوپھىنەرى تىرى دەبىنى، زۆر
لەوانەى دىوئەتى سەر سوپھىنەرو نايابتر. كەواتە: عىلمى ئەسرار كۇتايى نايەت، ئەو
نەينىانەى زۆر بەيان بە پۋالەت پېچەوانەن لەگەل زاھىرى شەرعدا، ئەوھى زانستى
زىاتىرى ھەيئەت چاكتەرلەم مەسەلانە ھالى دەيىت، ئەوانەش كە نەزان و چەواشەكارن
ئەوھ ناوئېرن، ئەينا بە پۆزى پۇشنا چىرۆكى ھەزرىتى خىزىر و موسايان لە قورئان
دەردەھىنا و لايندەدا، چونكە باوھىپان پىتى نىيە، بە ھەوال دانى كەسىكى دەزانن كە
باسى غەيب و ناديارەكان بىكات. ۋە ھەرچىش نەچىتە ژىر ھەست و ھىزى
ھەستىارىيانەوھ باوھىپان پىتى نىيە، بەلام چ بىكەن قورئانە و ھەر ئەوھندەيان پى كراوھ

لهوه لآمدا بزانه: به ئې ئهوه راسته، لهو کاره دا که ماموستا پښت پښت
 ده دات پرسپاری تیا بکهیت دروسته، نه گینا پرسپاری کردن له بابتهیک که
 هیشتا تۆ نه گه یشته به نهو پله یه که لئی حائی بیت، نهو پرسپاری نه شیاو و
 ناپه سنده، بویه حه زره تی خضر پښته نه دا به حه زره تی موسا (سه لامی
 خودایان له سه ر) که پرسپاری بکات. واته:

تا کاتی خوی نه یه ت پرسپاری مه که، نهو که فیتر ده کات باشتر ده زانیت چی
 بو تۆ شیاو که بیزانیت، وه که ی گونجاوه که پیت نیشان بدات، وه نه گهر
 کاتی نهوه نه یه ته پیش که پیت نیشان بدات، له هه مو پله یه کدا له پله کانی
 سه رکه وتندا، نهوا کاتی نهوه ش نایه ته پیشه وه که پرسپاریان له باره وه بکرت.
 حه زره تی علی ﷺ فهرموویه تی: به راستی زانا نه م مانایانه ی هه یه:

نابیت زور پرسپاری ئ بکرت، واته نهوه نده تووشی ماندوو بونی نه که یه ت،
 وه له وه لآمدا نه وه یدا تووشی نه زه ت و ماندوو بونی نه که یه ت، نه گهر ته مبه ئی
 کرد زور لئی دوپات نه که یه وه. نه گهر ویستی هه ستیت و پروات به رکه که ی
 نه گرت و رایبکی شیت، نابیت نه یه نه کانی بلاوبکه یه وه، وه نابیت غه یه ته
 که سی شی لابکه یه ت، به دوا ی هه له و که م و کوپی دا نه گه پیت، نه گهر که وته
 هه له یه که وه به هانه و پوزشی وه بگرت. وه پیوسته له سه رت که رپی
 بگرت، وه له بهر خودا به چاوی گه وره یی وه سه یری بکه یه ت، تا نهو کاته ی
 پارێزگاری له فرمانی خودا ده کات، له به رده میدا دانه نیشیت وه نه گهر کارێکی
 هه بوو پیش هه مووان بجیت به ده میه وه و بوی جیبه چی بکه یه ت^{۱)}

تا ئیستا نه مانبیس تووه که سیک مه شره ب وه هابی شهر چی نه م چیرۆکه قورنانبیه بو
 بیسه رو خه لکه که بکات. (وه رگێ)
 (۱) الفقیه و المتفق (۸۵۶) بنحوه.

ئەركى چوارەم

نابى فىرخواز گوى لە جياوازى بىر وراى خەلكى بگريئ

ئەوھى دەيەويئ رۆبجيت لە زانستيدا و فيرى بنج و بنهوانهكانى ببيت،
دەبيت لە سەرەتاوھ گوى لە جياوازى بىر وراى خەلكى نەگريئ، ئيتريەكسانە
ئەوھى دەيەويئ فيرى ببيت لە زانستەكانى دونيا بيت يان لە زانستەكانى
ئاخيرهت. ئەگەر گوى بداتە را جياوازەكان، ئەقلى ئەتەوسيتەوھ و تووشى
سەرسوپمانى دەكات و، راكانى كچ و كالدەكات و، رڭگري دەكات كە زياتر
شارەزا ببيت و راستيەكانى بۇ ئاشكرا ببيت.

بەلكو دەبيت يەكەم جار تاكە رڭگاي پەسەند و شياو بە چاكي فير ببيت،
لە دواى ئەوھى دلى لە سەرى دامەزرا با فيرى راى جياواز و شوپەكان و
رەددانەوھيان ببيت. بەلام ئەگەر مامۆستاكەى بۇ خوى راىكە سەربەخوى
نەبوو، بەلكو قسەى مەزھەبەكان و وتەى ئەم و ئەوى دەگوازتەوھ، كەواتە با
لى ئاگادار بيت، ئەو مامۆستايە زياتر لەوھەنزيكە كە گومراى بكات نەك
رڭگەى پڻ نیشان بدات، كاىراى كوئر چۆن دەتوانيت رڭگە بە كۆمەئە كوئرڭ
نیشان بدات و رڭنوماييان بكات، ھەر كەسيكيش حالى ئاوا لە نەزانيندا بوو،
ئەوھ خوى لە ناو جەھلى سەرسوپمان و سەرليشياندا دەژى، ئيتري چۆن
دەتوانيت رڭ بە كەسيكى تر نیشان بدات.

كەسيك سەرەتاي رۆچونى بيت لەم بابەتانەدا، كە رڭگري لى دەكرئ
فيرى قسە و شوپەكان نەبيت، وەك ئەو رڭگري كردنە واىە لەو كەسەى كە
تازە موسولمان دەبيت و نابيت تيئەلى كافرەكان بكات. وە كەسيك كە بە
ھيز بيت و ھانبدريت سەيرى را جياوازەكان بكات، وەك ئەو پياوھ ئيمان قايمە
واىە كە ھاندەدرئ تيئەلى لەگەل كافرەكاندا بكات، ھەر وەك چۆن كەسيكى

بَن هِيزِي بَن دهسته لَات پَڼگري لِي ده کَرِيت که هِيرش بکاته سهر پِزي کافره کان، به لَام بُو که سيکی ناوا به هِيز نه م کاره بکات نه وه سوننه ته وهانیش دهرت^(۱). له م پروانگه وه هه نديک بَن هِيز و نه فامه کان که ناگاداري نه م ورده کاربانه نين، وا ده زانن کارنکی باش ده کهن که چاو له به هِيز و زانا به تواناکان بکهن، که بُو نه وان هه نديک پراو ناسانکاری تريان لِي وه نه قل کراوه. نازانن وه زيفه ی به هِيزه کان جياوازه له کار و نه رکي بَن هِيزه کان، بُو هه نديک له عوره فا فهرموويانه:

(مَن رَانِي فِي الْبِدَايَةِ صَارَ صَدِيقًا وَمَنْ رَانِي فِي الْنَهَايَةِ صَارَ زَنْدِيقًا)^(۲).
 واته: نه وه ی به چاوی په ند و ناموژگاري وه رگرتنه وه له دواي شوین که وتنی طهرقه ت و رپبازه که م له سهره تاوه من بينيت، واته:
 (له سهره تاي سلوکه وه) نه وه ده بيته که سيک له پله ی (صديقی) دا، واته:
 نه و پله به رزه ی که ته کليفي قورس و گرانی له سهره که ده بيت نه نجاميان

(۱) واته: نه وه ی سهره تاي فیربوونيه تی نابيت بابه تی شوپه کانی بُو باس بکريت، چونکه وه لَامی پَن نيبه و تيکی ده دات. به لَام نه گهر برپوا و زانستی به هِيز بوو، سوننه ته بُویشی باس بکريت و لِيیشيان شاره زا بيت، وه نه گهر تازه موسولمان بوو تيکه لِي کافره کان ناکات تا شوپه ی بُو دروست نه کهن، به لَام که سيک به هِيز و شاره زا بوو. سوننه ته تيکه لِيشيان بکات و سوننه تيشه خوی بهاوتنه پِزي پيشه وه ی شه پرکړنه وه تا هِيز و نيراده ی هاوړپیکانی زياد و به تين تر بکات، به لَام کابرای بَن هِيز و نه خوښ نه گهر بچيته پِزي يه که مه وه و نه توانيت خوړاگر بيت، کوژرانه که ی يه کسه رنيگه رانی و ترس و بيم له پِزي مواهيده کان دروست ده کات، بُو هه پابه ندي به م فرمانه وه پڼگای سهر فرازيت بُو ناشکرا ده کات.
 (وه رگپي)

(۲) میزان العمل: ص ۳۴۷

بدات، بۆیه پله‌یشی به‌رز ده‌بیت. به‌لام هر که‌سیک من ببینیت له‌ کۆتایی سلوک پزاهت کیشانمدا، واته: له‌ سهر نه‌و حاله‌تی کۆتاییه‌ بمبینیت و شوونم بکه‌ویت، نه‌وه ده‌بیته‌ که‌سیکی زه‌ندیق و ده‌رچوو له‌ دین، چونکه‌ کۆتاییه‌ که‌، کار و کرده‌وه‌کان ده‌گیرته‌وه‌ بۆ باطین و لایه‌نی شاراوهی دڵ، نه‌و کاته‌ عیباده‌ت هه‌موو ده‌بیته‌ بیرکردنه‌وه‌، وه‌ نه‌ندامه‌کانی دیکه‌ی له‌ش هه‌موو ئارام و بێ جوڵه‌ ده‌بن، جگه‌ له‌ فه‌رزه‌کان و سوننه‌ته‌ راتیه‌به‌ و دوپاتکراوه‌کان^(۱).

---

(۱) شیخ سیراجی به‌لقینی (رضی الله عنه) له‌ شهرحی صه‌حیحی بوخاری دا فه‌رموویه‌تی که‌ عیباده‌تی پیغه‌ مبه‌ر ﷺ هه‌مووی بیرکردنه‌وه‌ بووه‌.

هه‌ندیک له‌ عاریفه‌کانیش فه‌رموویه‌نه‌:

واتای (إِنَّ الْآيَةَ تَرُدُّ الْأَعْمَالَ إِلَى الْبَاطِنِ)

واته‌ سالیکی پێگای ناخیره‌ت نه‌و کاته‌ سه‌رقاڵ ده‌بیت به‌ زیکی قه‌لبی و بیرکردنه‌وه‌ له‌ صیفه‌ته‌کانی خودا و دروست کراوانی ئاسۆ به‌رزه‌کان و، عاله‌می (مه‌صنوعاتی نه‌نفووسی و ئافاق) و پالفته‌کردنیان به‌ په‌وشته‌ به‌رز و پیرۆزه‌کان و نیشانه‌ به‌هاده‌ره‌کان، له‌ سه‌رکه‌مائی نه‌و خاوه‌ن سلوکه‌، وه‌ک په‌حمه‌ت و خۆپاگری و ئارام گرتن و شوکرانه‌ بژێری و، په‌زامه‌ندی و پوه‌به‌روکردنه‌وه‌ی کاره‌کان بۆ لای خودا و، پشت به‌ستن و گه‌یشتن به‌ حاڵی فه‌نا و مه‌قامی نه‌و زاتانه‌ی که‌ ته‌واوی پله‌کانی ته‌صفیه‌ و پالفته‌بیان برپیت.

هه‌روه‌ها له‌ باره‌ی نه‌وه‌ی که‌ جگه‌ له‌ فه‌رز و پاتیه‌یه‌کان به‌رده‌وام سه‌رقاڵی بیرکردنه‌وه‌ن، له‌و باره‌وه‌ ووتویه‌نه‌: سه‌ره‌تای پله‌ی پێگه‌یشتی پیغه‌مبه‌ران کۆتایی پله‌ی ئه‌ولیاکانه‌، نه‌مه‌یه‌ پای دروستی ئه‌هلی ته‌سه‌ووف، وه‌ک چه‌زده‌تی شاه‌ی نه‌قشبه‌ند فه‌رمویه‌تی بیدایه‌ت و سه‌ره‌تای کاری ئیمه‌ نه‌پایه‌تی ئه‌وانی‌تره‌!! چونکه‌ نه‌پایه‌تی پله‌ی پیغه‌مبه‌ران و حاله‌تی کارکردنیان، ده‌بیته‌ به‌ جێ هێنانی کاره‌قورس و فه‌رزه‌کانی سه‌رشانیان، وه‌ سه‌ره‌تای کاری ئه‌ولیاکانی طه‌ریقه‌تیش

ئىتر بۇ ئەو كەسەي كە لەو حالەتى كۆتايىيەدا سەرنج لە كەردەوھەكانيان بدات، واى بۇ دەردەكەوئىت كە ئەمە تەمبەلى و بەتاليىيە و، دوركەوتنەوھە لە كارە فرمان پى كراوھكان.

وھ ئىھمال كەردنى ئەسلى بەندايەتییە، بەلام ئەم بۆچونەيان زۆر دوورە لە پاستییەوھ، ئەو حالەتەي كە ئەوليا لە كۆتاييدا پى دەگەن، ئەوھ حالەتى گەشتن و پەيوھست بوون و مورابەطەي دلە، لە دووركەوتنەوھى لە ھەموو (ماسوى اللہ)یەك، وھ نزىك بوونەوھەتەي بە ئەسلى بىنين و شھود و حزورى ھەمىشەي، لە نزىك پەروەردگارپەوھ، وھ بەردەوام لە حالى بىركەردنەوھ و يادكەردنەوھدا دەيىت، كە بە گەورەترين كاربۆي دەژمىرتىت^(۱).

ئەوئەركە قورسانەيە كە ئەنجامى بدەن، بەلام كۆتايىيەكەي بىركەردنەوھ و قۇناغى فەنايەو، سەرقال بوونە بە عالەمى (ئەسما ئو صىفاتەوھ)، بەلام سەرەتاي كارى پىغەمبەران (سەلامى خويان لە سەر) بىركەردنەوھ بووھ، بۆيە فەرموويانە: نىھايەتى ئىمە بىدايەتى دىگەرانە، بۆزانبارى زياتر بنواړ: الإتحاف (۳۲۰/۳۱۹/۱) وەرگىز

(۱) ئەوانەي لە سەرەتاي سلوكى طەرىقەتدان، بنەماي كارەكەيان دامەزراوھ لە سەرپىازەتكىشان و خزمەتكەردن، ئەوانەش كە دەگەنە حالەتى شھود و بىنينى دەستەلاتى پەروەردگارو، لە مەقامى حزوردا خويان لە نزىك خوداوەندەوھ دەبىنينەوھ، ئەوانە لەگەل حەقىقەتدا دەژىن، ئەمەش تەنھا بە فەزل و مېننەتى پەروەردگارە. كە ئەمەش حالى ئەوانەيە كە لە كۆتايى كارى بەندايەتيدا ژيان بەسەردەبەن، واتە لە نىھايەتدان، كەواتە جياوازىيەكى يەكجار زۆر ھەيە لە ميانى مەقامى پىازەت و موحاھەدە، لەگەل مەقامى مننەت و فەزلى خودايى، خاوەنى موحاھەدە غەرقە لە حالەتى (فەرق) و جياكارى و لىك ترازاندا، كە پەردەي تايبەتى ھەيە لە ميانى ئەو و خالىقەكەيدا، ھەموو پاستىيەكانى لى

ئەگەر كەسكى بىن ھىز و لاواز خۆى بشو، ھېنىت بە كەسىكى بە ھىزەو
 لە كارىكدا كە بە روالەت و ابزانىت ئەو بە دەم دەرچوون و كەم و كورپىيە كە
 لە مەقامدا، ئەم كارەى وەك كەسىك وايە كە پىسىيەك بخاتە ناو جامۇلكەيە
 ناو، بەو ھەش عوزر و پۆزىش ھېنىتەو كە چەندىن بەرەبەر لەمە زياتر پىسى
 تور دەدرتتە ناو دەرپاوە و ناوى دەرپاش لەم جامە گەورەترە.

ئەگەر شتىك بۇ دەرپا دروست بىت كە گەورەيە، بۇ جامۇلكەيە كىش
 دروستە، ئىتر ئەم ھەزارە ئەو بە يەك ناداتەو، دەرپا بە ھىز و گەورەيە، ئەو

شاراوەيە، بەلام ئەو ھى خواوەنى پلە و مىنحەى مەتبەرى پەرورەدگارە، ئەو
 لىوانە لە ناو دەرپاى فەزلى خوداىدا، وە لە ھەموو جوولە و وەستان و
 رۆشتىكىدا بە خۆشەويستى خوداوە بەندە، ئەگەر قسە بکات بە خودا و ھىزى
 خواوە قسە دەکات، کار بکات ھەر بە خودا کار دەکات، بگەرپتەو پىشتى بە
 خودايە و، برپات ھەر بۆلاى خودايە، كەواتە کار و جۆلە و رۆشتن و وەستانى
 ھەموو بە خودايە و بۆ خودايە و بۆلاى خودايە و لە پىناوى خودادايە، جگە لە
 خودا كەسىك ناناسىت، وەك وتراوە:

ئەو ھى خوداى ناسى، پىشانى دەدات و ھېنىيەكانى دەبىنىت و لە ھەموياندا
 خوداى تبا دەبىنىت. ئەو كاتە سەل لە ھەموو شتىك دەكاتەو و دلى بە ھىچ
 داناكەو پت مەگەر تەنھا بە خودا.

ھەموو شتىكىش بۆلاى خودا و موشاھەدەى خوداى بىبات، ئەو دەبىتە
 دىلپاوەرى و دلى پىن دەكرتەو، بۆ ھەر كوئى بنوارپت و بۆ ھەر كوئىيەك رۆبكات
 خوداى تبا دەبىنىت و، خواى تبا دەدۆزىتەو و، روى لە خودا كردووە.

(أَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ) دەبىتە راستى و ھەقىقەت و (وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَمَا
 كُنْتُمْ) ئەوتان لە گەلدایە لە ھەر كوئىيەك بىن. جىگىر دەبىت لە نىو دىياندا و،

بەم شىوہە خواناسى دەكەن. بۆ زانىارى زياتر بنوارە: الإتحاف (۱/۳۲۰)

پىسىيە ھەر چەندىك بىت دەيكاتەوۋە بە ئاۋى پاك، ئەسلى پىسىيەكە ھەندەگىرتەوۋە و زال دەبىت بە سەر صىفەتە پىسىيەكەيدا، بەلام كەمىك پىسى كەكەوتە ناو جامىكەوۋە، ئەوا ئاۋە كەمەكەش بە خۆبەوۋە پىس دەكات و صىفەتەكەشى لە پاكىيەوۋە دەگۆرپت بە لای خۇيدا، ھەرلە سەرۋىنەى ئەم نمونەيە:

كە ھەندىك شت بۇ پىغەمبەر ﷺ دروست بوۋە، كە بۇ كەسانىكى تر پىگەيان پى نەدراۋە، تەنانت بۇى بوۋە كە نۆزنى ھەللى ھەبىت^(۱).
چوونكە لە روى ھىز و تواناۋە ئەوۋەندە بە ھىز بوۋە كە بتوانىت بە دادگەرى لەگەلىندا بچولپتەوۋە با زۆرىش بن.

بەلام غەبرى پىغەمبەر ﷺ ناتوانىت ھەندىك لەو دادپەرۋەرەش دابىن بكات، بەلكو ناشتوانىت بە يەكسانى لەگەلىندا بچولپتەوۋە، بەلكو مافەكانيان پىشئل دەكات و لە پىناۋى رازى كردنىشيان خۇى رادەكىشىت بۇ گوناۋە و تاوان بە ھۆى ئەوانەوۋە.

بەراستى ھەرگىز سەرفراز نابىت و ناگاتە ئامانچ كەسىك حالى ئاسنگەرەكان و ئەوانەى سنوورى خودا (حدود) جىبەجى دەكەن، بپىۋىت و قىاسيان بكات بە حالى مەلاىكەكانەوۋە.

---

(۱) كما روى البخاري (۲۶۸) ولفظ (تسع نسوة) من رواية سعيد عن قتادة عن انس عنده، وفيه كذلك رواية (أحدى عشرة)

ئەركى پىنجه م

فىرخواز دەبىت خۆى فېرى ھەموو

زانستە پەسەندىكراوھەكان بىكات

ئەوھى فېرخواز و خويندكارى راستەقىنەيە، نابىت دەستبەردارى ھىچ زانست و ھونەركى بىيت، بەلكو دەبىت خۆى فېرى ھەموو زانستە پەسەندىكراوھەكان بىكات، وھ بە دواى ھەموو جۆرەكانىشاندا بىگەرپىت و سەپريان بىكات ولى يانەوھە بىكات بە مەبەست و مەرامى خۆى. لەپاشان ئەگەر تەمەن پىگەى پىدا، ئەوا قوولتر بۆى دابچىت. ئەگەر كاتىكى كەمى لە بەر دەستدا بوو، با بايەخ بە گىرگەكانى بدات و، تەواو لىيان حالى بىيىت، پاشماوھەكەشى بابەتە گىرگ و ناوازە و نەوادىرەكانى وەرگىرپىت و لە بەريان بىكات، چونكە زانستەكان بۆخويان ھاوكارى بەكترىن، ھەر ھەندىكىيان سەپرىكەيت پەيوەندارن بە ھەندىكى ترىانەوھە. ھەر ھىچ نەبىت بە خىراپى ئەوھەندە سوودى پى دەگەپنىت كە بە ھۆى نەزانىنى خۆيەوھە دژايەتى ئەو زانستە نەكات كە تۆزىكى لى حالى بوو، چونكە ئەو خەلكە نەيارن بۆ ئەوھى كە نايزان.

وھەك خودايش دەفەرموئىت:

(وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِمِمْ فَسَقُوا لَوْنَ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ) (احقاف/ ۱۱) واتە:

ئىستاش كە ھىدايەتى ئەم موسولمان بوونەيان دەستگىر نەبوو، دەلئىن:

ئەم قورئانە بوختانىيىكى كۆنە^(۱).

شاعىرىش دەئىت:

وَمَنْ يَكُ ذَا فَمٍ مُّرِيضٍ   يَجِدُ مُرّاً بِهٍ الْمَاءَ الرُّلَا^(۲)
راتە:

گەرئەخۆشئ، تامى زارى تال و تفتى بىتە زار

ئاۋى سىرىن پىردەمى كە، تالە ھەروەك زەھرى مار^(۳).

كەواتە زانستەكان بە پىي پلەكانيان:

يان دەستى بەندە دەگرن و پىنگەى لاي خوداي پى نىشان دەدەن، يان بە
شېۋەيەك لە شېۋەكان يارمەتى دەدەن بۆ ئەو مەبەستە و، ھەريەكەيان
چەندىن مەنزىل و جىگاي نامادە كراويان ھەيە لە دورى و نىزىكى گەيشتن بە
مەرام، ئەوانەى بە چاكى پىي ھەندەستن و مەنزىلگاكان پاكىر دەكەن و خۇيان
فېرى دەكەن، ئەوانە بە پارىزەر دادەنرېن، وەك ئەوانەى كە پارىزگارى لە
سەنگەر و خالە گىرگەكانى پىشەۋەى رۈبەرۈبۈونەۋە دەكەن لەگەل
دوژمناندا.

وہ ھەريەكەك لەم فېرخوازانە پلەيەكى زانراۋى ھەيە، وە بە پىي پلە و
تىكۆشاني خۆى پاداشتى لە ئاخىرەتدا ھەيە، ئەگەر تەنھا مەبەستى رەزامەندى
خودا بىت.

---

(۱) خولاصەى تەفسىرى نامى، (۵۰۳)

(۲) المتنبي في شرح ديوانه، ص ۱۱۳، و خزنة الادب للمحوي (۱/۱۸۹).

(۳) (ئەحسەن) ۋەرگېز

ئەركى شەشەمى فېرخواز

دەبىي لە جۆرهكانى زانست زۆر جوان و نايابەكانى ھەلبېزىرت

بە پاستى تەمەنى مرقۇف ئەوئەندە بەرفراوان نىيە تا زياتر فرىاي ھەموو زانستەكان بکەوئیت، کەواتە راي پتەوو بە ھىز ئەوئەيە کە خوئندکاری فېرخواز لە ھەر جۆرىكى زانست زۆر جوان و نايابەكانى ھەلبېزىرت، ھەريەكەيان بەشى ئەوئەندەى بۆنيان پتوہ بکات خەريکيان بېت و، بەشى ھەرە زۆرى کاتەكانى لەو زانستەى کە دەستى کەوتووہ و فېرى بووہ با ھەولدان بېت بۆتەواو کردنى ئەو زانستەى کە لە ھەموو زانينەكان بە نرخ و بەھادارتەر، کە عىلىي ئاخيرەتى پى دەلئىن، واتە: بە ھەر دوو بەشەکەيەوہ عىلىي موعامەلە و موکاشەفەيە، وە نامانجى موعامەلە ئەوئەيە کە بيگەيەنئىت بە عىلىي موکاشەفە^(۱).

وہ نامانج لە زانستى موکاشەفە، گەيشتنە بە (معرفةالله) و زانستى خودا ناسى. (بى ئەوئەى پتويستى بە ھىچ بەلگە و تېرامانىک ھەبېت) مەبەستى من بە عىلىي موکاشەفە ئەو بىرو باوہرو عەقيدە نىيە کە تېکراي خەلگە ئاساييەکە لە شىخ و زاناکانيان وەرگرتووہ و، دەم بە دەم لىيان فېرىوون، ھەرودەھا مەبەستيشم ئەورپگە و بەرنامە نىيە، کە بە بەلگەکانەوہ زانايانى عىلىي کەلام دەتوانن تۆمارى قسە و زانستەکەيان بکەن، وە بە ھۆى موجدەلە و روبەروبوونەوہوہ، ھەلوئىست و بىرو پراکانيان بە ھىزبکەن و بيانپارئىزن لە پلان و فرت و فيلى خەصم و پرکەبەرەکانيان، کە دوا نامانجى زانايانى عىلىي کەلامە،

---

(۱) پىشتىرئەم زاراوانە راقە کراون و پشت بە خودا دئینەوہ سەريان. عىلمى موعامەلە: مەبەست ئەوئەيە کە کاروبارى دونياپى بەرئى بخات، بەلکوئەو عىلمەيە کە رپگە و سلوکى طەرىقەتى ئاخيرەتى پى دەگرئتە بەر.

به لكو نه وهى مه به ستمه

له عيلمى مو كاشه فه:

به رهه مى نهو زانسته يه كه نوور يكه خوداى گه وره ده پهاوتنه ناو دلى
به نده كه يه وه، كه به هوى رپازه تكيستان و تيكو شانه وه ناو دلى خوئى پاك
كرد بيته وه، وه دهروونى له هه موو گه رد و پيسييه ك پالفته كرديت، تا ده گاته
پلهى نيمان و برواى نه بوبه كرى صددىق (خوداى لى رازى بيت)، نهو كه سهى
كه نه گهر نيمانه كهى بكيشريت به نيمانى هه موو جيهانييه كان نهوا
بارسه نكي قورستر ده بيت، وهك چه زره تى گه وره ي هه موو ئاده ميزاد گه واهى
بو داوه.^(۱)

هه واليكي تريش لاي من نيه به نيسبه ت عه قيدهى نهو خه لكه وه كه بو
خويانيان هه لئار دووه، يان زانايانى كه لام به به لگه كانيان رتيكان خستووه، كه

---

(۱) أخرجه ابن عدي في الكامل (۲۰۱/۴) من حديث ابن عمر باسناد ضعيف ورواه
البهقي في الشعب (۳۶/۱ لا ۳۶) موقوفا علي عمر باسناد صحيح. قال الزبيدي
(۳۲۳/۱): الذي رواه البهقي من قول عمر، قال السخاوي في المقاصد ص ۵۵۵
(۹۰۸) ورواية عن عمر هزيل بن شرحبيل قلت: وهو الاوزي الكوفي، ثقة مخضرم من
رجال البخاري والأربعة ورواية البهقي: لو وزن ايمان أبي بكر بايمان الناس لرجح
ايمان أبي بكر، وأريت في (ذخيرة الحفاظ لابن طاهر المقدسي ۲۰۰۳/۴) (۴۶۱۳)
الذي رتب فيه الكامل لابن عدي وهو بخط المصنف ما نصه: لو وزن ايمان أبي بكر
بايمان اهل الارض لرجح وكذا أخرجه ابن عدي في الكامل ۲۵۹/۵. بلفظ: (لو
وضع ايمان أبي بكر على ايمان هذه الامة أرجح بها) وقد رواه الديلمي أيضاً في
مسند الفردوس (۳۷۷/۳- ۵۱۴۸) من هذا الطريق بهذا اللفظ.
ينظر للمزيد. (الاتحاف ۳۲۳/۱).

تهنھا له جوړی قسه هیټان و به لکه دروست کردنجا جیاوازیه کیان ههیه،
نهینا ئهوانیش عه قیده یان وهک عاممه ی خه لکه که وایه، ههر له بهر ئه وهیه
که هونه ره که ی ئه مان ناوبراوه به که لام.

وه من نابینم که ئهم سنعه تکارییه حه زره تی عومه ر و عوسمان و
عه لی ﷺ نه یان توانیبیت که بیزانن.

(به لام نهوان لایان به ولایه دا نه کردۆته وه، هه موو گرنگی پیدانیان به
عیلی شهوود و موکاشه فیه بووه) ته نانه ت له میانی ئه و گه وره سه حابانه شدا
که حه زره تی ئه بویه کر ﷺ پیشی ئه وانی دابویه وه، له بهر ئه و سپر و نهینیه
بوو که خودا ﷻ خستبویه ناو دلیه وه.

ئه وه ی جیگای سه رسوپرمانه، ئهم قسانه هه مووی ده بیستن له خاوه نی
شه ربعت خۆیه وه (سه لات و سه لامی خودای له سه ر)، وه له پاشان زۆر به
که می و بن بایه خی سه پریان ده کهن و، وایش گومان ده بن که ئه مانه
ئه سلیان نییه و هه لبه ستر اوو خه رافات و قسه پووچه کانی ئه هلی ته سه ووفه
و، ناچنه خانه ی عه قلّه وه.

که واته تۆی دانا ده بیټ زیاتر سه رنج بدهیت و گوئ له م بابه ته رابگریټ،
ههر له م بوار و جیگایه دایه که سه رمایه ی ژبانټ به فیرو له دهس داوه،
که واته سووربوونته له سه ر زانینی ئهم سپر ره ی که له ده ره وه ی کالای فوقه ها
و موته که لیمینه، که واته ناتوانیت بگه یت به و عیلمه، نه گه ر زۆر به گه رمی به
دوایدا نه گه ر یت.

کورتەى ئەم باسەيە ئەمەيە:

بەرترىن و بەھادرتىن زانست بە (پەھايى) وە ئامانجى ھەموو خاوەن ھىممەتەکان گەيشتنە بە (معرفة الله) و ناسىنى خوداى گەورە ﷻ، بەشێوەيەك دووربىت لە گرتوگۆلى بەلگە ھىنانەو، ئەمەش دەريايەكە كە ھەرگىز ناگەن بە كۆتايى قولبەكەى^(۱). ئەو پەرى پلەكانى بەشەر كە پىيان

---

(۱) بەپراستى ناسىنى خودا بەحرىكى بى پەيە، ھەركەس بە پىي ئاست و توانا و بە رزى ھىممەت و لىبىراني خۆى ئەندازتىكى بۆروون دەبىتەو، عىلمى تەصەووفىش ھەموى ئەسرا، چەندىك زياتر خۆى پى گەياندىت و خۆى پاك كردبىتەو و تەصفىيەى پەزائىلەكانى كردبىت، ئەوندە باشتىر نىزك دەبىتەو لە (معرفة الله). ھەمو ناسىنىكىش بە ناسىنى حەقىقى ناژمىرت، نابىنىت وەك شىخى زوبەيدى دەبگىرتەو:

عارفنىك حەفتا جار بە خزمەت خودا (جل جلاله) گەيشت، پىيان ووت: ئەگەر ئەبويەزىدى بەسظامىت يەك جار بىينايە، واى ئى دەكردىت ئىتر پىيوسست بەو بىينەى خودايە نەدەكرد، زۆرسەرى لەم قسەيە سوپما، بەلام كاتى كە چاوى بە حەزەرەتى بايەزىد كەوت، سىر و نەينىيەكانى مەعرفەت و خواناسى بۆ دەرکەوت، ئەك لە سەرئەو حالى وەجدەى كە لە پىشەو خوداى پى بىينبوو، بەلكو لە سەرشارەزاي تەواو لە بەصىرەتى دى و ناسىنى حەقىقەتى مەعرفەت، ئەوئەندە تەجەللىياتى خودايى كارىگەرى لەسەرى ھەبوو، بەرگەى نەگرت و يەكسەرپۇخى بەخشى بە پەرورەدگارى، ئەمە جىاوازيەكى جەوھەرىيە لە ميانى بىينى خودا لە حالەتى وەجد و دەرگرتنى فيوزاتدا، لەگەل ھەمان بىينى بەلام بە دەرکەوتنى سىرپى مەعرفەت و حەقىقەتى خواناسى و، بە ھۆكارى تەوہججوى قوطبىكى دائىرەى مەعرفەت، كە خۆى لەناو ئەو شەپۆلە بەرفراوانەدا مەلەوانى ھەموو دەرياکان ببىت و، ھەندىك لەو ئەسراش پىشانى

بگات پلهی پېغه مبه رانه، له پاشان پلهی نه وليا کانه و نه وانه ش که به دووی نه واند ادين.

نه گيرنه وه:

وتنه ی دوو چه کیمیان بینى له دانا و دادوهره دیرنه کان له مزگه و تیکدا، که پارچه کاغه زک به دهست په کیکیانه وه بوو که تیایدا نوو سرا بوو: (نه گه ربه جوانی و نایابی هم مو شتیکت دروست کرد، هیشتا و امه زانه که ته وای هم مو شته کانت به جوانی دروست کردووه، تا نه گه یته ناسینی خودا و له حه قیقه تی مه عریفه تی خودایی شاره زانه بیت، که د دنیا بیت ته نها خودایه به راستی هوو سهره کی هم مو هوکاره کانه و، خو لقی نه ری هم مو شته کانه، نه مه ش په کتاپه رستی راسته قینه یه) که واته:

(تا نه گه یته کو تایی هم مو زانسته کان که (معرفة الله) یه، وهک نه گه یشبینه هیچ زانستیک ناوایه).

هه ره وها بینى له دهستی نه وی تریشیاندا پارچه یه کی به دهسته وه بوو تیا نوو سرا بوو: (پیش نه وهی من خودا (ﷺ) بناسم، حالم وابوو که برسی و تینووم ده بوو، تا نه وهی که خودام ناسی، ئیتر له و کاته وه تیرا و ده بم و ناویش ناخو مه وه.) نه مه یه که پئی ده و تریت:

ناواشته بوونی خواردنه وهی مه عنه وی که ئیتر تینویتی زاهیری ده شکینیت.

نهم سالیکی پړگایه بدات که هه ندیکیان به رگه ده گرن و هه ندیکیشان وهک نه و زاته یه ده بن که به رگه ی نه گرت و وه فاتی کرد. راستگوئی خوئی سه لماند بو گه یشتن به سپری مه عریفه ت، بویه بوو به شه هیدی عه شق و مه عریفه تی خودا ناسی. بوزانیاری زیاتر بنواړه: الاتحاف: ۲۳۴/۱.

ئەركى ھەوتەمى فىرخواز

فىربوون دەبىت بە رېزبەندى و

يەك لە دواى يەكى بىت

نابىت بە يەك جار بىھەيت بە قوولئ لە ھەموھونەرە زانستىيەكان بۆيان دابچىت، بەلكو يەك لە دواى يەك كارىان لە سەربكات، گرنگ لە دواى گرنگ دەستيان پى بكات، ھەوليش نەدات لە زانستىكى دىكەش شارەزا بىت، تا ئەوھى لە پىشەوھ دەستى پىكردوو مافى تەواوى خۆى پى نەدات بە راستى زانستەكان بۆ خۆيان بە پاكى و بە پى پىويست رىخراون، ھەندىكىان دەبن بە رىگە بۆگەيشتن بە ھەندىكى ترىان، ئەوھى سەرفرازە لەو زانستەدا كەسكە چاودىرى ئەو يەك لە دواى يەك و پلەكارىيە بكات، خوداى گەورە فەرموويەتى:

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ (البقرة/ ۱۲۱)

واتە: ئەو كىتابيانەى كىتابمان پى داون، بە جوانى ئەى خويننەوھ و لەفزەكەى ناگوپن و لە مەعناكەى ورد دەبنەوھ^(۱).
واتە:

زانستىك تىنپاپەرىن تا بە تەواوى و تۆكمەى فىرى نەبووبن و كارىان پى نەكردبىت. ھەر زانستىكىش كە بە دەستى دەھىنيت و بە دواى دادەگەرپىت، دەپى بەو مەبەستە بىت كە بەرزتر بىتەوھ بۆ زانستىكى بەرزتر، وھ نابىت يەكسەر برىار بدات بە سەر زانستىكى دىكەدا كە بەكەلك نايەت، چونكە

---

(۱) تە فسیرى نامى ج ۱/ ل ۱۹ .

جیاوازی بیروړا له میانی خاوه نه کانیدا هه یه، یان په کټک یان چهند که سټک هه له یان تیا کردیټ، یان به پېچه وانه ی زانینه که ی خوړان که لټیان ده خوازټت کاربان کردیټ.

وهک ده بینیت کۆمه لټک وازبان له زانسته عه قلی و فیهیه کان هیناوه، به و بیانوه ی که ده گه یشتن و ده یان زانی، بۆ لادان و پوهینه وه ی نه و گومانه، پېشتر له کتیبه که مان (مغیارالعلم) دا باسمان کردووه، هه روه ها کۆمه لټکی تریش وای ده بینن:

که زانستی تهن دروستی پوچ و بن بنه مایه، چونکه هه له یه کیان له پزیشکیکه وه بینووه.

هه ندیکیش بروایان وایه زانستی نه ستیره ناسی دروست و په سه نده، چونکه راستیه کیان له یه کیکه وه بینووه.

وه کۆمه لټکی تریش ووتویانه پوچ و باطیله له بهر هه له یه ک که له که سټکدا بینویانه.

نهم راو بۆچونانه هه موی هه له یه، به لکو ده بیټ نه و شته ی ده ته ویټ پیناسه ی بکه یت به خوړدا بیناسیت، له بهر نه وه ی ته وای هه مو زانستیک روبه پوی یه ک که س نابیته وه که سه ربه خو بیزانیټ، بویه هه زره تی عه لی (خودای لی رازی بیټت) فهرمویه تی:

حه ق و راستیه کان به پیاوه کاند مه ناسه، به لکو له پېشه وه راستیه کان بزانه و تیان بگه، نه و کاته نه هلی نه و زانسته ش ده ناسیت.

ئەركى ھەشتەمى فىرخواز

زانىنى ھۆكارى بەرزى و مەزنى زانستەكە

دەبىت فىرخواز ئەو ھۆكارەش بزانت كە مەزنى و گەوردى ئەو عىلمەى
پى دەردەكە وىت، مەبەستمان لەم بارەو دەو شتە:

يەكەمیان: شەرەفمەندى بەرھەمەكەى

دوھەمیان: بە ھىزى و تۆكمەى بەلگەكانى

ئەمەش وەكو زانستى ئايىن و زانستى تەندروستى، كە بەرھەمى يەككىيان
ژبانى ھەتاهەتايىيە، وە بەرھەمى ئەويشيان ئەم ژبانەيە كە بە كۆتا دىت،
كەواتە عىلمى دىن مەزن و پىرۆزترە.

ھەروەھا لە سەيرکردنى زانستى حىساب و ژمىريارى و زانستى ئەستېرە ناسىدا،
دىارە كە زانستى حىساب پەسەندترە لە بەرھەمى ھىزى و تۆكمەى بەلگەكانى.

ئەگەر زانستى ژمىريارى خرايە پال زانستى تەندروستىيەو، ئەو كاتە
تەندروستىيەكە بەرز و بايەخدارترە و پاىەى ژمىريارى بەرزترە لە روانگەى بە
ھىزى بەلگەكانىيەو، بەلام سەرنج دان لە بەرھەمەكەى لە پىشتەرە لە
بەلگەكەى، بۆيە راي زانايان بەو ئاراستەيەدا رۆشتوو كە زانستى پزىشكيان
بە لاوھەگرنگتر بوو ھەرچەند زۆر بەيشى بە مەزندەكارى و تەجرەبەكردن بوو.

لېرەدا بە تەواوى دەرکەوت كە شەرەفمەندىريان زانستىكە كە
پەيوەندى بە زاتى خوداوە ھەبىت (العلم بالله)، وە ناسىن و زانىن بە
فرىشتەكان و كىتبە ئاسمانىيەكان و پىغەمبەران، ھەروەھا شارەزا بوون لەو
رېباز و رېنگەيەى كە دەيانگەيەنىت بە عىلمى ئاخىرەت، كە واتە:

نەخەلەتا بىت حەزت لە ھىچ زانستىك بىت و سووربىت لە سەرى، جگە
لەو زانستە كە خزمەتى پاشە رۆژت دەكات.

ئەركى نۆيەم

دەبىت مەبەستى فېرخواز پالڧتەيى دەرونى بىت

دەبىت مەبەستى خىراي فېرخواز، رازاندنەو و پالڧتە كردنى دەرونى بىت و جوانكردنى بە فەزىلەت و رەۋشە پەسندەكان، وە لە داهاتويشدا نزيك بوونەو و بىت لە خودا (ﷻ)، وە بەرز بوونەو و بىت بۇ دراوسىيەتى جىگا بەرزەكانى (الملأ الأعلى) و، ژيان لەگەل فرىشتە و نزيكاني ديوانى پەروەردگار.

و نايىت هيج مەبەستىكى لا بەلای هەبىت، وەك دەستخستى شكۆمەندى و مال و سامان و دەستەلات و خو نزيك كردنەو و لەگەل نەفامەكان و خو گىڤ كردنەو و شانازى كردن بە سەرھاروازاھەكاندا.

ئەگەر مەبەستىش گەيشتن بىت بە خوداي (بالادەست) ناچارە دەبىت بە دواي نزيكتەين رىڭگەي گەيشتن بە مەرامەكەي بگەرپت، كە عىلمى ئاخىرەتە، لەگەل ئەمەشدا نايىت بە چاوى سووكى و بى رىزىيەو و سەيرى زانستەكانى تر بكات وەك: زانستى فتوادان و زانستەكانى (نەحو و زمان) كە پەيوەندارن بە كىتاب و سوننەتەو، لەگەل ئەوانى تىرىش كە لە دەستپىك و تەواوكارىەكاندا لەبەشەكانى زانستمان ژماردن، كە زانىنيان (فەرزى كىفایەيە).

وا تىنەگەيت كە زۆر پۇچون و بەرزىروانىنمان بۇ زانستى ئاخىرەت، بەكەم سەيركردن و دورخستەو و ئەم زانستەنەيە، چونكە ئەوانەي بە ئىخلاصەو و خواوەندارىتى ئەو زانستەنە دەكەن، وەك ئەوانەوان كە لى براون و پاراستن و مانەو و ناو سەنگەرەكانيان خستۆتە ئەستۆي خوڧانەو، وە ئەوانەش كە لە رىڭگەي خودادا غەزادەكەن لە جەنگاوەرەكان، كە بە گىيانى خوڧان و ئەوانەش كە بە ھەر شىوہيەكى كۆمەكى كردن يارمەتيان دەدەن، يان ئاويان بۇ دەگىرن و برىنپىچيان بۇ دەكەن، تەنانەت ئەوانەش كە خزمەتى و لاخەكانيان دەكەن و

ئالفیان دەخەنە بەردەم و ئامادەیان دەکەن، ئەمانە ھەمویان بێ پاداشت نابن، بەمەرجێک مەبەستییان بەم کار و خەزەتانە بەرز کردنەوێ کەلیمە و وتە ی پیرۆزی یەکتاپەرستی بێت، نەك کۆکردنەوێ مائ و دەسکەوتی شەر، (یان سومعە و ریاکاری و دەرخیستی نازایەتی) ھەرۆھە زاناگانیش وەك موجاھیدەکان، ھەمان پلە و پایە جیاوازیان ھەیە وەك خودا فەرموویەتی: (يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ) المجادلة / ۱۱ ئەوانە ی خاوەن باوەر و خاوەن زانستن، خودا چەندین پلە بەرزیان دەکاتەوێ و پێزیان ئی دەنێت).

ھەرۆھە خودا فەرموویەتی: (هم درجات عند الله. آل عمران/ ۱۶۳) (ئەمانە لای خودا خاوەنی پلە و پایە جیا جیا) گەرەبی و پێزە کەیشیان پێزەبی، کاتیك سەیری پیشە ی دەلالی و پارە گۆرینەوێ دەکەین بە نەسبەت کاری پاشا کەنەوێ، کە بە کەم و بێ باوەخ بۆیان دەنوارین، ئەوێ ناگە یەنێت کە ئەگەر لە پال خۆ پێزە کەنیشدا بەراوردیان بکەین ھەرۆا بە بێ نرخ و بەھا دەژمێررێن. وایش گومان مەبە کە ئەوێ لە ئەو پەری پلە و پایە ی بەرز یەوێ دابەزێت، ئیتر هیچ پێز و قەدری نەماوێ، بە لکو دەبێت بزانی، کە پلە بەرزەکان بۆ پێغەمبەرەکان ۱، لە پاشان ئەولیا و موقەرەبین و، لە پاشان زانا پێگە یشتووێ زۆر شارەزاکان لە دیندا، پاش ئەوانیش پلە ی صائح و پیاوچاگان دیت، بە پێی بەرز ی و نزمی پلە کانیان. بە کورتی:

ئەوێ بە ئەندازە ی گەردیلەك و كەمتریش چاکە و خێر بکات، بەرھەمە کە ی دەبینیت، ئەوێش بەو ئەندازە کەمتریش شەر بکات، شەرە کە دیتەوێ پێگای، وە ھەر کە سێکیش مەبەستی لە زانستە کە ی تەنھا پەزنامەندی خودا بێت، ئەوێ سوودی بێ دەگە یەنێت و، بە دنیای یەوێ بەرز ی دەکاتەوێ، ئیتر ھەر کامێك لە زانستەکان بێت، مادام بە ئیخلاصەوێ کاریان لە سەر بکات.

ئەرکی دەیه م

فیرخواز چۆن زانست دەیگەینیت بە ئامانج

فیرخواز دەبیت شارەزا بێت بە پێژەری هەموو زانستەکان لە گەیانەندیان بە مەبەستی سەرەکی، کامەیان بەرزتر و نزیکتر بە ئامانجی دەگەیهینیت ئەو بە لای پێشترە لە لای، ئەو بە بایەخی زیاترە گرنگی باشتی پێ دەدات، واتای گرنگ ئەو بەیه کە لای خۆت زۆر بایەخدار بێت، ئەو بەش گرنگە لە لای تۆ کە سوودی دنیا و دواپۆژت بۆ دەبینیت، کە مادام ناگونجیت چیژ و تامی ژبانی دنیا و نێعمەتەکانی دوا پۆژ بە یەكەوێ کۆ بکێرێتەو، وەك قورئان باسی کردووە و ئەوانەش کە چاوی دڵیان کراوەیەو بە نووری خودا سەیریان کردووە و وەك چاوی زاھیری لێی دڵنیابوون، کەواتە گرنگ ترین ئەو بەیه تا هەتاھەتایە لە گەلتدا بمینیتەو، ئەو کاتە دنیا دەبیتە مەزلگای کارەکان و، جەستەیش دەبیتە جیگەیی سواریبوون و پەڕینەو بەی رۆح بۆ کۆتا مەبەستەکان، کردەوێکانیش هەولێت بەو گەشتن بە مەرامەکان و، هیچ ئامانجێکی سەرەکی نییە جگە لە لێقا و گەشتن بەبیت بە خودا، هەموو نێعمەتەکان لەو بەیەك گەشتنەدا دەستی دەکەوێت، هەر چەندە لەم جەھانی دنیایەدا کەمێك بەبیت قەدر و پێزی ئەو لێقایی خودایی بە نازان.

زانستەکانیش بەو پێیە کە دەیگەینیت بە بەختیاری لێقا و گەشتن بە خودا، سەیر کردن و بینینی رۆخساری پیرۆزی پەروردگار، مەبەستم ئەو سەیرکردنە بە کە پێغەمبەرەکان بە دویدا گەراون و لێی حالی بوون، ئەك ئەو بەیه کە بە خێرای دێتە ناو زەین و مێشکی نەخوێندەوار و زانیانی مۆتەکەلیمینەو. کەواتە ئەو زانستە کە مەبەستمانە لە سەرسێ پلە، بە پێواندن و بەراوردکردن لە گەڵ نمونە بە کدا لێی تێدەگەین:

بەندەيەك ئەگەر كاتى ئازادكردن و گەپانەوھى مولك و دەستەلاتى بەسرايەوھ بە ھەج كەردنەوھ و پىي ووترا: ئەگەر ھەجى مائى خودات كەرد و مەرجەكانت جىيەجى كەرد، ئەوا ئازاد دەيىت و دەيىتەوھ بە خاوەنى مولك و دەستەلاتى خۆت، وھ ئەگەر دەستت كەرد بە سازكردنى پىنگەي ھەج و خۆ ئامادەكەردن بۆي، بەلام لەم پىنگەدا كۆسپىك ھاتە پىنگات و، بووھ پىنگىرئى زۆر گەورە لە گەيشتنت بەو مەرامە، ئەوھ تەنھا لە بەندەيى ئازاد دەيىت، لە بەدبەختى و نازارى كۆيلايەتى پىزگارت دەيىت نەك گەيشتن بە بەختەوھرى مولكدارى، كەواتە ئەم كۆيلەيە سى كارى گرنگى لە بەردەمدايە:

يەكەم: ئامادە كەردنى ھۆكارەكانى سەفەر كەردن، لە كەرنى وشتر و جىنگاي ھەلگىرتنى ئاو و ئامادەكەردنى خۆراك و سواری.

دووھەم: دەيىت پىنگاكە بگىرتتە بەرو، دوور كەويىتەوھ لە ولات و نىشتىمان و، پو بكاتە كەعبەي پىرۆز و قۇناغ بە قۇناغ بکەويىتە پىنگا.

سىيەم: خۆي خەرىك بكات بە پاپەپاندنى كارەكانى ھەججەوھ و، پوكن لە دواي پوكن جىيەجىيان بكات.

دواي لىبوونەوھ و ئىحرام شكاندن و تەوافى خوداھافىزى، ئەو كاتە شياوھ بۆوھرىگىرتنى مولك و دەستەلات و (پىزگار بوونىشى لە كۆيلايەتى).

كەواتە لە ھەر جىگە و قۇناغىكدا پلە و مەنزىكى تايبەتى ھەيە، لە سەرەتاي خۆ ئامادە كەردنەكانەوھ تا كۆتايى، ديارە نىزىكى ئەو كەسە لە خۆشى و بەختيارىيەوھ كە دەستى كەردووھ بە بە جىيىنانى ئەركانەكانى ھەج، جياوازە لەوھى كە ھىشتا لە سەرەتاي ئامادە كەردن و كەرەستەي خواردن و سواری و پىداويستىەكانە.

بەلكو ھەك ئەوھش نىيە كە پىنگاكەي گىرتۆتە بەر، بەلكو لە ھەموويان لە پىشترو نىزىك ترە لە گەيشتن بە ئاواتەكانى.

كهواته: زانسته كانيش به هه مان شيوه سئ به شيان هه يه.

به شيكيان ده چيته جيگاي كرپني پيداويستي و ناماده كردني خوراك و كرپني وشتر و سواري بو سه فهره كه، نه مهش وهك زانستي ته ندروستي و فيقه و نهواني تريش كه په يوهنديان به بهرزه وهنديه كاني لاشه وه هه يه له دونيادا.

وه هه نديكي تر له زانسته كان هه مان حوكمي نه وه يان ده دريت به سهردا، كه دؤل و شيوه كان ده برن و كووسپ و ته گهره كان به جي ده هيلن، نه مهش پاك كردنه وه ي دهرن و باطيني مرؤفه له صيفه ته خراب و ژهنگ گرتووه كان، وه ده بره پاندي نه و كووسپ ۱ ته گهرانه يه له رنجهيدا، كه هه مو كه سه كان له سهره تاو له دواييه كاندا دهسته وهستان ماونه ته وه به رامبهري، مه گهر ته نها نه وانه ي كه خودا ته و فيق و يارمه تي داوون بو نه و مه رame. نه مهش وهك گرته بهري رنكاي طه ريقه ته. وه خو شاره زا كردن لي، وهك هه ولدانه بو شاره زا بوون له نه ملاولا ي رنجه كان و مه نزلگا و قوناغه كان، هه روهك چوون شاره زا بوونت له قوناغ و مه نزل و رنكاكان ناتگه يه نيئت به نامانج، نه گهر نه شيان برپت و پيياندا نه په رپته وه، هه روه هاش به ته نها زانيني عيلمي نه خلاق و پالفته كاريه كان پيئاگه يت، تا راسته وخو ده ستيان پي نه كه يت و جي به جيآن نه كه يت، به لام نه وهنده هه يه: تا نه بيته خاوه ني زانست وشاره زاي رنكاچاره كان نه بيت، ناتوانيت پالفته كاريه كان به نه نجام بگه يه نيئت.

به شي سئ يه ميس ده خرپته شويني نه صلي حه ج و نه ركانه كانه وه:

نه وهش عيلمه به خوداي بالاده ست و به صيفه ت و فريشته و كرداره كاني و، هه مو نه وانه ي له باس و وړونكردنه وه ي عيلمي مو كاشه فهدا به يانمان كردن. نا ليره دا رزگار بوون و ده سكه وتي به ختياري تي دا به دي ده كرپت، رزگار يش بو هه مو نه وانه ي رنكاي ناخيرت ده گرته بهر به دي ديت، نه گهر نامانجه كه ي مه به ستيكي راست و دروست بيت، كه سه لامه تيبه له تياچووني هه تاهه تاي،

بردنهوهی خهلاتی بهختهوه‌ریش ته‌ن‌ها عاریف و خوداناسان ده‌ستیان ده‌که‌ویت، نه‌وانه نزیکان و خه‌لات‌کراوه‌کانن، که له ناو نازو نیعمه‌تی دراوسئ‌یه‌تی له جزوری په‌روه‌رده‌گاریاندان، به ژبانیکی پر له ئاسووده‌یی و پزق و بۆنخوشتی و سه‌رفرازی، له ناو به‌هه‌شتی پر له نیعمه‌تی خودایی.

به‌لام نه‌وانه‌ی که نه‌گه‌ر نه‌یش‌گه‌یشتین به چله پۆیه‌ی که‌مال و خوداناسی، به‌لام پزگاریان ده‌بیت له ناره‌حاتیه‌کان، نه‌وانه به دوریش ده‌بن له دۆزه‌خ و، له نیعمه‌ته‌کانی به‌هه‌شتیشدا به خوشتی گوزه‌ران ده‌که‌ن

فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ، فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٌ، وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ، فَسَلَامٌ لَّكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ . واته: (به‌لام نه‌وه‌ی نزیکي ئیمیه‌یه ده‌مریت، له پادا‌شتدا ده‌حه‌سێته‌وه و ده‌چیت به‌هه‌شتی پر له خوشتی، نه‌گه‌ر له‌وه‌که‌سانه‌ش نه‌بوو که له‌گه‌ل ده‌سته‌پاستان، دروود بۆ تۆ له‌وه‌که‌سانه‌ی ده‌سته‌پاستن^(۱). وه نه‌وه‌ی ده‌فته‌ری کرداریان ده‌دریت به‌ده‌ستی پاستیان، نه‌وه پێیان ده‌وتریت: سه‌لامی خودات لی بیت له‌هه‌مو نه‌وه‌براده‌رانه‌ته‌وه که ده‌فته‌ری کرداریان دراوه‌ته ده‌ستی پاستیان)^(۲) هه‌ر که‌سێک به‌پاستی روو له مه‌به‌ست و ئامانجی سه‌ره‌کی نه‌کات وه خوێی بۆ ئاماده‌ نه‌کات و نه‌چیت به‌ده‌میه‌وه، یان هه‌لبسیت و به‌ره‌و لای ئامانجه‌که‌ی ب‌روات، به‌لام چوونه‌که‌ی به‌ناوی فرمانبه‌رداری و به‌ندایه‌تیه‌وه نه‌بیت، به‌لکو له پێناوی ئامانجی‌کی خیرا و ده‌سکه‌وتی‌کی کاتیدا بیت، نه‌وه له‌وه‌که‌سانه داده‌نرین که ده‌فته‌ری نامه‌کانیان ده‌دریت به‌ده‌ستی چه‌پیان‌ه‌وه و، له گوم‌پابووان ده‌ژمێرین، نه‌وه ئاگری سووره‌وه بووی تاودراوی دۆزه‌خ ده‌بیت به‌مه‌نز لگایان.

(۱) قورئان پیرۆز، هه‌زار، ۵۳۷

(۲) خولاصه‌ی ته‌فسیری نامی / ۵۳۷ .

بزانە: ئەمە ئەو زانستەیه که پتی دەلێن: (حَقُّ الْيَقِين) ئەو هه‌وایی دروست و راسته‌قینه‌یه، واته: به چاوی به‌صیرهت و نووری شاراوی ده‌رونییه‌وه، ئەو راستییانەیان بینووه که زۆر ئاشکرا و به‌هێزتره له‌وهی که به چاوی سه‌ر بینییان، له‌و حاله‌ته‌ی که ته‌نها له قو‌ناعی بیستندا بن، وه شو‌ین قسه‌ی خه‌لکی‌تر که‌وتن له‌وه به‌رزبونه‌ته‌وه، حائیان وه‌ک حائ‌ی ئەوانه‌ی لی هاتوو‌ه که هه‌واییکیان پێدراوه و باوه‌ریان پتی هێناوه، له پاشان به‌خو‌یشیان دیوانه و لی دُنیا بوون. حائ‌ی ئەوانی‌تریش وه‌ک حائ‌ی که‌سانیک وایه که به جوانی و بر‌وا و متمانه‌وه قسه‌کانیان به‌راست زانیوه و ته‌صدیق‌سان کردوو‌ه، به‌لام ئەو به‌خته‌یان نه‌بووه که به‌بینین و حه‌قیقه‌ت، وه به چاوی خو‌یان راستیه‌کان مو‌شاهه‌ده بکه‌ن.

که‌واته له‌ پشتی زانستی مو‌کاشه‌فه‌وه به‌ختیاری راسته‌قینه هه‌یه، عیلمی مو‌کاشه‌فه‌یش له‌ پشتی زانستی (مو‌عامه‌له) وه‌یه، که ئەویش به‌ واتای گرتنه‌ به‌ری پ‌نگای ئاخیره‌ت لی‌ک دراوه‌ته‌وه، وه‌ بر‌ینی کو‌سپی صیفه‌ته‌ ناله‌باره‌کان و گرتنه‌ به‌ری پ‌نگه‌ی سه‌رپه‌نه‌وه‌ی صیفه‌ته‌ خراپه‌کان، له‌ دوا‌ی په‌یدا‌کردنی (زانستی صیفات) به‌ ده‌ستی ده‌هینیت، هه‌روه‌ها له‌ دوا‌ی زانینی چو‌نیه‌تی چاره‌سه‌ر‌کردن و لابردنی صیفه‌ته‌ خراپه‌کان، وه‌ چو‌نیه‌تی سلوک و گرتنه‌ به‌ری پ‌نگای پاک‌کردنه‌وه‌یان به‌ په‌وشت و به‌ها پ‌یروژه‌کان، ئەمه‌ش له‌ دوا‌ی شاره‌زا بوون له‌ زانستی سه‌لامه‌ت بوونی جه‌سته و، یارمه‌تیدانی هو‌کاره‌کانی ته‌ندروستی، وه‌ پاراستنی لاشه‌یش به‌ کو‌بونه‌وه و خو‌ ده‌رخستن و هاو‌کاری کردن ده‌بی‌ت، که به‌ هو‌ی گرتنه‌ به‌ری ئەم پ‌نکارانه‌وه‌ بگاته په‌یدا‌کردنی پو‌شاک و بز‌تی و جی‌گای هه‌وانه‌وه، که دا‌بین کردنی ئەم پ‌یدا‌ویستیانه‌ش به‌سه‌راوه‌ته‌وه بو‌سو‌لتانی گه‌وره و یاسا و پ‌سا‌کانی شه‌رعییه‌وه، له‌ پ‌نک‌خستنی کاروباری خه‌لکی به‌ شیوه‌ی داد‌گه‌ری و، سیاسه‌تی دروست له‌ لایه‌ن فه‌قیه و

شارەزاكانەووە كەياساكانيان پێ نیشان دەدەن. وە لە بارەى ھۆكارەكانى لەش ساغىيەووە، ئەوھى لە لايەن پزىشكەووە رادەگەيترت وە ئەوھش كە (ئىمامى شافىعى) فەرموويەتى: زانست دوو جوړە زانستە، زانستى جەستە و لەش ساغى و زانستى ئەديان، كە ھىمايە وەلاى عىلمى (فيقە) مەبەستى پىي زانستە ئاشكرا و بڵاوەكانە، نەك زانستە ناوازە و گرينگ و شاراوەكان^(١).

ئەگەر بلييت: بۆجى عىلمى (فيقە) و زانستى تەندروستيت وەك ئەوھ داناوھ كە خۆراك و سواريى نامادە بكەين بۆ گەشت كردن؟
لە ولامدا ئەوھ بزانه: ئەوھى بۆ لاى خوداى گەورە ھەول دەدات و بەرپۆھى كە لىي نزيك ببىتەووە، ئەوھ دڵەكەيەتى نەك جەستەكەى.

مەبەستىشم لە (دڵ) ئەو پارچە گۆشتە ھەست پىي كراوھ نىيە كە دەبينريت، بەلكو مەبەستم ئەو سپرە تايبەتيەيە لە نەيئيەكانى خوداوھندى گەورە، كە شاراوھىو ناچىتە ژيّر زانيارى و بينينى ھەستەووە، وە يەكيكە لە فەرمانە ناسك و لەطيفە مەعنەويەكانى دەررون (كە كەس ناتوانيت لىي تىي بگات، مەگەر لە پىگاي شارەزا و مورشيديكى كاميلەووە). وە ھەنديك جار لە جياتى دڵ دەستەواژەى رۆح بە كار ھاتووە^(٢).

---

(١) فەرمودەى شافىعى (رەحمەتى خواى لىي بىيت) لە (حليە الاولياء) دا باس كراوھ، (١٤٢/٩).
(٢) ھەر لە مەيشەووە كە نايەتيكى قورنانى پىرۆز ليكدانەوھى بۆ كراوھ: (ولكن تعمى القلوب التي في الصدور) واتە: ئەو دڵە كوێر دەكات كە لە ناو سىنە داىە، واتە چاوى دڵ و بەصيرەتى نامىنييت، دليش بۆيە پىي دەوترت (قلب) واتە: لە سەر ھالەتيك نامىنيتەووە، ھەميشە لە ھەلگورانداىە، مەبەست لەو مانا تايبەتيانە كە بەسراوھ پىيەووە، وەك: رۆح و زانست و نازايەتى. يەكەميان كە وشەى (دڵ) قەلبە كە بە واتاى رۆح بىيت، ئەوھى كە قورنان فەرموويەتى: (و بَلَّغَتِ الْقُلُوبُ

وه هه‌ندێك جارێش به نه‌فسی ئارام گرتوو (نه‌فسی موطمه‌ئینه) باسی
 كراوه، شه‌رعیش هه‌ر به دڵ ناوی بردوو و باسی كردوو، چونكه دڵ مه‌نزڵگا
 ی یه‌كه‌م و جێی حه‌وانه‌وه‌یه بو‌ئو سێر و نه‌ینیه‌یه كه هه‌ستیان پێ ناكه‌رت،
 وه به هۆی دڵیشه‌وه هه‌مو لاشه‌ی مرۆف ده‌بێته هه‌لگر و نامێری ئه‌و له‌طیفه
 مه‌عنه‌ویه‌ی كه باسمان كرد.

وه په‌رده لادان له سه‌ر نه‌ینیه‌كانی ئه‌و سێره تایبه‌تییه، به‌شێكه له كاری
 (زانستی مو‌كاشه‌فه)، كه ئه‌مه‌ش به كه‌می ئاوێری ئێ دراوه‌ته‌وه، به‌لكو پێگه
 نه‌دراوه كه باسی بكه‌رت، ئه‌و په‌ری پێگا كه درابێت و تو‌زێك رو‌نبكه‌رتیه‌وه، ته‌ها
 نه‌وه‌یه كه دڵ جه‌وه‌هه‌ركی به نرخ و پر به‌هایه، وه گه‌وه‌هه‌ركی ناوازه‌و ده‌گمه‌نه
 و، له هه‌مو ئه‌و بینه‌راوانه‌ی له به‌ر چاودان شه‌ره‌فدارته‌.

پۆح: فرمانێکی تایبه‌تی خوداییه، وه‌ك خودا فه‌رمویه‌تی: پرسیا‌رت
 ده‌رباره‌ی پۆح ئێ ده‌كه‌ن كه چیه‌؟ پێیان بۆ: پۆح له‌و مه‌خلو‌قاتانه‌یه كه به
 ئه‌مرو فرمانی خودای من په‌یدا‌بووه و هه‌ر خۆشی ده‌زانیت چیه‌^(۱).

﴿وَسْأَلُونَكَ عَنِ الْزُّوْحِ قُلِ الْزُّوْحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾

وه هه‌مو دروست كراوه‌كانیش ده‌درێته پآل خودای بالاده‌ست، به‌لام درانه پآلی
 پۆح جیا‌واز و پر به‌هاته‌ره له‌وه‌ی كه ئه‌ندامه‌كانی له‌شیش دروست‌كراوی خودان،

الْحَنَاجِرَ) واته‌ كه پۆح ده‌گاته ناو‌گه‌روو كه بێته ده‌ره‌وه. دو‌هه‌میان كه (قه‌لب)
 به واتای (عیلم) بێت، وه‌ك قورئان فه‌رمویه‌تی: (لَمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ) واته‌ بو
 كه‌سێك كه زانستی هه‌بێت، وه سێ‌هه‌میشیان كه به واتای نازایه‌تی دیت،
 فه‌رموده‌ی قورئانه (وَلتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ) واته‌: با نازایه‌تی‌ه‌كانتانی پێ جیگیر
 بێت. الاتحاف (۳۳۱/۱).

(۱) خولاصه‌ی ته‌فسیری نامی ل: ۲۹۰.

که واته: هه موو دروست کردن ۽ ته قدیر کردنی فرمانه کان (که به جیهانی ئه مر) ناسراوه، هه موو به دهستی خوداوهندی بالادهسته^(۱). وه عالهمی ئه مرو فه رمان بالاتره له جیهانی دروست کردن، ئه م گه وه هره به نرخه ی که هه لگری ئه مانه تی خودایی به، به هوو ئه و پله و پایه به رزه وه له هه مو ئاسمانه کان و زه وی و که ژه کان پێشکه وتوو تره و به نرختر دانراوه، چونکه ئه وانه پێگه یان نه دا و نه یان توانی هه لگری ئه و ئه مانه ته بن، وه زوړ لئی ده ترسان که نه توان پراگیری بکه ن، ئه وه ش به (عالهمی ئه مر) ناسراوه، ئه مه ش هه رگیز ئه وه ی لئ وه رناگیریت که هیما بئیت بو قه دیمی و ئه زه لیه تی پوچ، (چونکه په یوه نداره به فه رمانی راسته وخوو په روه ردگار هوه)، هه ندیکیش وتویه تی، پوچ هه ر بووه و تازه په یدا نه بووه، ئه و که سه یه تا بلی سه رکه ش و نه زان و نه فامه و نازانیت

---

(۱) خودا فه رموویه تی: (أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ) که واته: هه ر خودایه که له نه بوون دروستیان ده کات و ده توانیت ده ستکاریان بکات، جیهانی به و پرک و جوانی و په ندیاریه دروست کردووه، ئاسمانی به ئه ستیره کان نه خشان دووه ۽ له پاشان ئه م مه خلوقاته ی دروست کردووه که گوړانکاریان به سه ردا دئیت له سه ره تاوه بو گه وره بوون و له پاشان بو پێگه یشتن وه کات جیهانی مو لکایه تی بو ته واو بوو برپاری دا که کار و فه رمانی بو پرک بخت، ئه و کاته له ئاسمانه کان و زه ویه وه فه رمانی بو ده رکرد چو ن فه له ک له سوړانه وه دابیت و ئه ستیره کان له جوو له و پویشتی خو یاندا بن و شه وو پوژ دروست بکه ن و به دوا ی یه کدا بن، له پاشان چله پو به ی ته قدیری خودایی را گه یاند و فه رمووی (أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ فَتَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ) ئه مه ش به عالهمی ئه مر ناو بانگی ده رکردووه که له سه ر و عالهمی هه ستیاره کانه وه یه ۽ راسته وخوو په یوه نداره به خاوه نی برپاره وه که خودایه (ﷻ). الإتحاف (۳۳۲/۱)

جی دهئیت^(۱). با ئیتەرله مەزباتر ئەم بابەتە پون نەكەینەو و. خۆمان لە باس کردنی بگێرپنەو، چونکە ئەو عیلمە زۆر لەسەر و ئەوباسەووەیە کە ئیمە دەمانەوێت لێی بدوین. ئەوێ مەبەستمانە:

ئەم لەطیفەى دَل و پۆحەیه، هەر خۆیهتى کە کۆشش دەکات بۆ نزیك بوونەو و لە پەرۆردگارەو، چونکە بە ئەمرى خوداوەیه، سەرچاوەکەى لە خوداوەیه و، هەر بۆ لای ئەویش دەگەرێتەو، بەلام جەستە ئەو ھۆکارە ھەنگرەیه کە پۆح سواری دەبێت و، بە ھۆبەو لە ھەولدايه بگات بە نامانجەکانى، کەواتە لاشە لەویدا کە پنگەى خوداناسى بگرێتە بەر، وەك ئەو وشترە وایە کە کەسێك سواری دەبێت و دەبەوێت پنگەى حەجى پى بپێت، وە ھەرۆھا وەك ئەو دیزە و مەشکە وایە کە ئاوى تیخراو و ھەلگیرا و بۆ ئەو پنگایە کە پێوێستى پى یەتى.

ھەر زانستێك تەنھا بەرژەوێندى لاشەى تیدا پەچا و کرايێت، ئەو وەك ئەو شتانە وایە لە بەرژەوێندى بار ھەلگرەكەدايه، شاراو و نییە کە زانستى تەندروستیش ھەر وایە، کاتێك کە پێوێستیان پى یەتى لە بەر پاراستنى صیحت و لەشساغى کەسەکانە، ئەگەر مرقوف ھەر خۆیشى بوایە بە تەنھا، ئەوا پێوێستى بە پزىشك و دەوا و دەرمان دەبوو، بەلام عیلمى فېقە جیاوازیەكى تیا ھەیه، کە ئەگەر مرقوف تەنھا خۆیشى بوایە، لەوانەبوو پێوێستى یەك کەس بە فېقە نەبوایە، ھەرچەندە بە شێوەیەك دروست کراو، کە ناتوانی بە تەنھایى بژی، چونکە ناتوانی بۆ داين کردنى بژێوى ژيانى خۆى، وە پەیدا کردنى خوراك و کێلاندنى زەوى و چاندنى زەرعات و نان کردن و شیو

---

(۱) وەك فەیلەسوفەكان و ھاوڕازەكانیان کە پۆحیان بە قەدىم ئەژمار کردوو. الاتحاف (۳۳۲/۱)

لینان، ههروهه پەیداکردنی جل و بەرگ و پۆشاک و شوێنی حەوانەوه، وه له ناماده کردنی نامێرو که رهستهکانی یه که به یه کهی ئەمانه دا، که به ته نه خۆی بۆی ناکریت، بۆیه ناچاره به تیکه ل بوون و داوای کۆمه کی کردن له که سانیکی تر.

مرۆفیش تا زیاتر له گه ل یه که تیکه ل بین، ئاره زواتیان زیاتر ده بزویت، هۆکاری ئاره زوات و مه یلی تایبه تی رایان ده کیشیت بۆ لای کێ بێکێ و شه پ و کوشتار، به هۆی شه پشه وه گیانیان به هیلاکدا ده چیت، که له دهره وه له گه ل یه کتر کێ بێکێ ده که ن، وه ههروه ها به ره ره کانی و پوبه پوبونه وه ده که ویته میانیه وه، به هۆی دژایه تی کردنی نه و چوار په گه زه ی که له سه ری دروست کراون له ناخ و سینه ی خۆیاندا، که واته به هۆی سیاسه ت و دادپه روه ریه وه، پارێزگاری له میانه په وی ده کریت، که له دهره وه به یه که وه بیانه یلێته وه و پێکه وه ژیان به سه ر به رن، جا نه و عیلمه ی که چوار په گه زه جیاوازه کانی ناو دهروون به یه که وه و به ئاسوده یی و دادوه ری ده ژینیت، نه وه زانستی ته ندروستییه و، نه و زانسته ش که نه حوالی خه لکه که ده پارێزیت، که له هه ئسوکه وتی پۆژانه یاندا و له کرداره کانیاندا به داد په روه ری له گه ل یه کدا بن، نه وه عیلمی فیه که، هه ر دوو زانسته که ش لاشه ی مرۆف ده پارێزن، که (هه لگری پۆحه که یانه). که واته: نه و که سه ی که به ته نه خۆی ته رخان بکات بۆ فێربوونی زانستی فیه که یان پزیشکی، نه گه ر موجه ده له گه ل نه فسی خۆیدا نه کات و، ئیصلا حی دلی خۆی نه کات و، هه ولێ چاکسازی دلی و دهروونی خۆی نه دات، نه وه وه که نه و که سه وایه که خۆی یه کلایی کردبیته وه و، وشتر و ئالفی رێگا و مه شکه ی ناوو پێداوېستیه کانی سه فه ری په یدا کردبیت، به لام هیشتا رێگای چۆل و بیابانی حه ججی نه گرتبیته به ر،

ههروهها كه سېكيش هه موو ته مه نى خه ريكى نووسين و موجدده له و به لگه هينانه وه بېت له زانستى (فيقه) دا، وهك نهو كه سه وايه كه ته مه نى خوى تهرخان كرده بېت بۆ پهيدا كړدى ورده كاربه كانى هوكارى سه فهره كه ي، كه بتوانيت به وردى بارو بارخانه و كه رهسته كانى ناو هه لگرتن بيه ستينه وهو، به قايمى درومانيان بكات و توكمه يان بكات بۆرنگاي حه ج.

نيسبه تى نهو كه سانه ي كه سه رقالتن به وهرگرتنى (عيلمى فيقه) له گهل نهو كه سه دا كه ساليكى رڼگاي حه قيقه ته و خه ريكى چاكسازى دل، يان گه يشتووه به عيلمى موكاشه فو و له نهينيه كان حالى بووه، نمونونه ي نه مانه وهك نيسبه تى نهو كه سانه ن، كه خه ريكى كړينى وشتر و پيداويستيه كانى سه فهر كړدنه كه ن، له گهل نه وانه دا كه رڼگه ي حه جيان گرتوته بهر و، خه ريكى به نه نجام گه ياندى نه ركانه كانى حه جن.

كه واته: له سه ره تاوه به چاكى سه رنج له م به راورد كاربه بده، وه به باشى گوئ له م ناموزگاربه خوږايي يه ش بگره، له كه سېكه وه كه هه مو حاله ته كانى به سه ردا تيپه رپوه و، روبه پروى هه مو يان بووه ته وه، وه دواى هه ول و ماندوبونيكى زورگه يشتووه به م ناسته ي كه بۆتوى باس دهكات.

(مه به ستى له وهيه له مور شيديكى خاوه ن ته جره به ي شاره زا و خاوه ن به صيره ته وه قسه كان وه رېگره) كه به ليوه شاوه يي و جورئته و ليپرانيكى زوره وه، به دژ خواست و ويسته كانى خه لكه تايبه ت و گشتى يه كه وه هه لساوه و، خوى دارپنوه له ته قليد و شوين كه وتووي نه وانه ي كه ته نها شوين ناره زوات كه وتوون، (وه نه م راستيانه يشى بۆتوپرون كرده وه).

نه م نه ندازه ي كه باس مان كړد، به سه بۆ ده رخستى نه رك و وه زيفه كانى فيرخواز له چؤنيه تى فيربووندا.

مامۆستای مورشید و

وهزیفه و ئهركهكانی

بزانه! چوار حالته رو دهكاته زانست و عیلمی مرؤفهوه، وهك چۆن بۆ پهیدا كردن و ههڵگرتهی مأل ئهوه حالته تانه روی تێ دهكاته:-

خاوهن مأل له ولایه نهوه كه سوود وهردهگریت، ئهوه به كهسابهتكار دادهنریت، له ولایه نهشهوه كه لێ ههڵدهگریت و كۆی دهكاتهوه، ئهوه به دهوله مه ند نه ژمار ده گریت، كه چاوی له دهستی كهس نابیت.

حاله تێکی تری ئهوهیه كه له خۆیدا سهر فی دهكاته، ئهوه به دهسكهوت و قازانج بۆی دهگهڕهتهوه، وه نهگهڕ لێشی بهخشیت و دهستكراوه بیت، ئهوه به سهخی طبع و خاوهن چاكه دهناسریت، كه ئه مهش له هه موو پله و حالته كانی چاكتره. عیلمیش هه ر به م شیوهیه، وهك مأل ئاوا ههڵدهگریت.

حاله تی به كه م:

ئهوهیه به دوایدا دهگهڕیت و ههولێ فێربوونی ده دات،

حاله تێکی تر نهوهیه

كه فێربووهو بپویستی به پرسپاری ئه م و نه و نییه،

لایه نێکی باشتری ههیه

كه دهكهوتته حالته تی بیركردنهوهو بهرچاو پونی و، تام وچێژ وهرگرتن لهوهی كه خوێندویهتی.

حاله تی چوارهمیش

ئهوهیه بهرچاوی خهلكیش رۆن بكاتهوه و رێنمایان بكاته، كه ئه مه باشترینی حال و بێگه زانستیه كهیه تی.

كهواته ئهوهى فېرى زانست بېت و كارى پى بكات و خهلكىشى لى
 فېرىكات، ئهوكهسه خوى له خوى دا رۆشنه و ئهوانى ترش رۆشن دهكاتوه،
 وهك ئهوميسكه وايه خوى بۆن خوشه و ئهوانى ترش بۆنخوش دهكات.
 ئهوهى خهك فېردهكات، بهلام خوى فهروانبهردار نىيه و، كار
 بهزانستهكهى ناكات، ئهوه وهك ئهوه دهفتهرديه كه سوودى ههيه بۆ غهبرى
 خوى، خوئشى خالىيه له ههموو زانستىك، يان وهك ئهوه ههسانه وايه ئاسن
 تېردهكات و خوئشى هېچ نابېت، يان وهك ئهوه دهرزىيهى غهبرى خوى پۆشته
 دهكاتوه و خوئشى ههميشه رووته، يان وهك پليتەى چرا وايه، رۆشنايهكهى
 بۆ چوار دهورهكهيهتى خوئشى دهسوتيت. وهك ووتراوه:

صِرْتُ كَأَنِّي ذُبَالَةٌ وَقَدِيتُ   تُضِيءُ لِلنَّاسِ وَهِيَ تَحْتَرِقُ^(١)
 واته:^(٢)

بوم به پليتەى چراى داگيرساو
 دهگرئ بۆ خهلكى و بۆ خوئشى سووتاو

كهواته چهنديك سهرقالي رېنمايى فېركردن بيت، ئهوهندهش زياتر روبه پروى
 مهترسيهكى سهخت و ههنگرتنى ئهرك و فهروانىكى گهورهتر دهبيتوه.

بۆيه دهبيت پارىزگارى له ئاداب و ئهركه گرنگهكانى فېركردن بكات:

(١) ديوان العباس بن الأحنف (الأحنف ص(٢٢)).

(٢) وهركېتراوى (نهحسهن موفتى)

ئەركى يەكەمى مورشىد: بەسۆزى مامۇستا لەگەل فېرخوازەكانىدا

دەبن بە سۆز و نەرم و نىان بىت لەگەل فېرخوازەكاندا و، لە شوئى
كۆپەكانى خۆى سەيران بكات. پېغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتى:
((إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ مِثْلُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ))^(۱)

واتە: (بەپراستى من بۆ ئۆو و لە پېناو ئۆو دا وەك باوكىكى بەسۆز
مېرەبان وام لەگەل كۆپەكەى دا، چۆن فېرى دەكات، ئاوا منىش فېرىان
دەكەم چ مافىكىيان ھەيە و چ ئەركىكىيان لە سەرە) چونكە ئامانجى باوك
نەوھە تەنھا لە ئاگرو ناسۆرى دونيا رزگاربان بكات، بەلام مەبەست و ئامانجى
نەورزگاركردنیا نە لە ئاگرى دۆزەخ.

بۆيە مافى فېركەر بەسەر فېرخوازەو گەورەترە لە مافى باوك و دايك،
بەپراستى زۆر پراستە كە باوك ھۆكارە بۆ بوونى مروف لە ئىستاداو لە ژيانىكى
كۆتا ھاتوودا، بەلام مامۇستا دەبىتە ھۆكار بۆ مانەوھى ژيانى ھەتا ھەتايى، خۆ
ئەگەر مامۇستاي فېركەر نەبوايە، نەوھى لە لايەن باوكەوھ پەيدا دەبوو
يەكسەر بەرەو روى تياچوونى ھەتاھەتايى دەبوويەوھ، بەپراستى تەنھا

---

(۱) رواه أبوداود (۸) والنسائي (۳۸/۱) وابن ماجه (۳۱۳). وابن حبان في صحيحه (۲۷۹/۴) (۶۳۸۴) من حديث أبي هريرة. وقال الزبيدي: { ۳۳۵-۳۳۶ } قال السيوطي في جامعه (۶۳۸۴/۴۲۲/۲)، أخرجه الإمام أحمد في مسنده (۳۷۲۱) وذكر البقية، و قال المناوي في فيض القدير (۵۷۱/۲) وفيه محمد بن عجلان وفيه كلام. أهـ وذكر المزيد لمن أراد المزيد.

مامۇستاكەيەتى كە سوودى ژيانى ھەتھەتايى و دوارۋۇزى پى دەگەننيت، مەبەستىشم مامۇستايەكە كە عىلمى ئاخىرەت فېرى فيرخوازەكەى بكات، يان زانستىيەكى دونياى، بەمەبەست و نىيەتى دەسكەوتى پاشەپۇژ بىت نەك دەسكەوتىكى دونياى.

چونكە بەراستى فېركردنى كەسېك تەنھا لە پىناوى مەبەستىكى دونيايدا بىت، ئەو خۇشى و خەلكىش بەھىلاكدا دەبات، پەنا دەگرىن بە خدا لەوكەسە.

ھەرۋەھا پىاوپىك خاۋەنى چەند كوپىك بىت، ھەرۋەك چۆن دەبىت كوپەكانى يەكتىرىان خۇش بوۋىت و ھاۋكارى يەكتىرى بكەن لەسەر ھەموو كارو مەبەستە گرنگەكان، ھەرۋايش پىۋىستە لەسەر قوتايىانى يەك مامۇستا، خۇشەۋىستى و سۆزو مېرەبانىيەكى زۆر لە مياناندا ھەبىت.

خۇ ئەگەر مەبەستىيان دەسكەوتى دوارۋۇز بىت، ئەو بە دۇنيابىيەۋە دەبىت ئەو جۇر ■ خۇشەۋىستىيە لە مياناندا رەنگ بداتەۋە.

بەلام ئەگەر تەنھا مەبەستىيان دەسكەوتى دونياى بىت، ئەو تەنھا درۋىنەى رۇدى و ئىرەبى و رىق و كىنەى پى دەكەنەۋە و ھىچ دەسكەوتىكى ئەو دونيايان نابىت. چونكە زاناكان و پۇلەكانى دوارۋۇز، گەشتى سەرەكپىان بۇ جزورى خودايە، ۋە ھەر لە دونياۋە رىنگاى دوارۋۇز دەگرە بەرو دەبنە سالىكى طەرىق، ۋە سالى مانگەكانى دونيا، لە جىگەى مەنلىگاي كاروانى رىگەى حەج كردن.

لە كاتىكدا كە گەشتىارانى دونيا پىۋىستىيان بە ھارپى رىنگا ھەيە بۇ ناو شارو وولاتەكان، كە دەبىتە ھۆى زىادە خۇشەۋىستى و دۇستايەتى لە مياناندا، ئىتر چۆن سالىكانى طەرىقى ئاخىرەت(بەسەفەرى مەنەۋى بۇ جىھانى بەرزەخ

و به ههشت و) له پاشان بۆ فیردهوسی بالا، چۆن پتویستیان به هاوړی رڼگا نییه (که کۆمهك بن بۆ گه‌یشتن به ئامانجه‌کانیان)

رڼگای ناخیره‌تیش به‌رته‌سك نییه تا کښه‌و گرفت بۆ یه‌کتر دروست بکه‌ن، به‌لکو به‌رفراوانه و له‌یه‌ك ناکه‌ون، هه‌روه‌ك چۆن رڼگا به‌خته‌وه‌رییه‌کانی دنیا به‌رته‌نگ و به‌رته‌سكن، وه هه‌میشه دوو چاری شانه خړی ده‌بن له‌و رڼگایانه‌دا.^(۱)

ئه‌وانه‌یش که مه‌به‌ستیان له‌ فیربوونی زانست گه‌یشتنه به‌ ده‌سته‌لات و ریاسه‌ت، ئه‌وانه به‌ده‌رچوو ده‌ژمیررین له‌و که‌سانه‌ی که ئه‌م ئایه‌ته پیرۆزه‌یه ده‌یانگرته‌وه:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ الْحَجَرَات/۱۰﴾

واته: به‌پاستی ته‌ن‌ها بر‌وادارانن که برای یه‌کترین، وه ئه‌و که‌سانه ده‌چنه ژیرئه‌ومه‌به‌ستانه‌ی که ئه‌م ئایه‌ته‌یه ده‌یانگرته‌وه:

﴿الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ الزخرف/۶۷﴾

واته:

(دۆسته‌کانی دنیا له‌ قیامه‌دا ده‌بنه نه‌یارو دوزمنی یه‌کتری، مه‌گه‌ر خواپه‌رسته‌کانیان نه‌بیت)

---

(۱) شانه‌خړی: واته شانسانین، له‌رڼگه‌ی ته‌سکدا شانه‌کان به‌ریه‌ك ده‌که‌ون، واته: توشی کڼ برکی و کښه‌ی تایبه‌تی ده‌بن له‌گه‌ل یه‌ك.

ئەرکی دووهمی مامۆستاو مورشید:

له سەر فیڕکردنی زانست داوای هیچ پاداشتیک

له کهس نه کات

پتویسته شوینی خاوهنی شه ربعت بکهوئیت (سه لات و سه لامی خودای له سەر)، ده بیئت وهك چه زرهت (ﷺ) وابیئت:

له سهر فیڕکردنی زانست داوای هیچ پاداشتیک له کهس نه کات، وه مه بهستی سوپاس و سه ناو پاداشتی کهس نه بیئت، ته نها له رتی خودادا خه لک فیڕ بکات، منهت به سهر که سدا نه کات و وانه زانیئت هیچ فه زلکی هه یه به سه ریاندا، با له راستیشدا نه وان منه تباری بن، به لکو ده بیئت و ابزانیئت نه وان خاوهنی گه وره یین، که دلیان کردو ته نامانج، تا تووی زانستی تیدا بچینریت، وهك که سیک که پارچه یهك زه ویت پئ بدات که بوخوئ به روبوومی تیدا بچینیت، نه و سووده ی به تو ده گات له دورینه وه ی به ره مه که ی، زیاتره له خاوهن زه ویه که، که واته چوئن ده بیئت منه تیکی بکهیت به سهردا، که پاداشتی تو له فیڕکردنی دا زیاتره له پاداشتی نه و که سه ی که فیڕخوازه و شتت لیوه فیڕبووه، خو نه گهر فیڕخوازه که نه بوایه، تو نه و پاداشتهت ده ست نه ده که وت، ئیتر چوئن منه تی بکهیت به سهردا؟!

که واته نابیئت داوای پاداشت بکهیت له غهیری خودای گه وره ﷺ، وهك فه رمویه تی:

﴿وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ . مود/ ۲۹﴾

واته: (پییان بلئ: نه ی هۆزه کهم، بو فیڕکردن و گه یاندن و نه و نزایانه ی بو تان ده کهم داوای هیچ پاداشتیکتان لی ناکه م، پاداشتی من ته نها لای خودایه).

بەپراستی مائ و ئەووش لەناو دۇنيادايە، ھەمووی خزمەتی لاشەو بەرژەوہندییەکانی دەکات، لای مروفیش ئەوہیە کە نەفسی ھەلگرتووہو دەیگەینیتە مەرامی خو، زانستیش ئەوہیە کە خزمەتی دەکرت، کە بەھۆی زانستەوہ ریزو قەدری ئەو کەسە دەردەکەوێت.

کەواتە ئەو کەسە بەھۆی عیلمەوہ بیەوێت مائ دۇنیای پ دابین بکات، وەک ئەوہ وایە کە بەجوانی روخساری بیەوێت گەردو تۆزو پیسی لە ژێر پ و نەعلەکانی بسپرتەوہ، ئەوہی خزمەتکاروہ دەیگرت بە خزمەتکار و، ئەووش خزمەتکارە دەیکات بە خزمەتکارو.

ئەگەر سەرنج بدەیت، ئەمە وەک ئەوہ وایە بە تەوقی سەردا کەوتییتە خواریوہ، ھەر نمونەئەئەم کەسانەئە کە لە رۆژی حەشری گەورەدا، لەگەڵ تاوانکارەکاندا سەریان شوپە لە حزووری پەرودەردگاریاندا.

پوختەئەم قسانە ئەوہیە:

فەزڵ و منەت و پاداشتی گەورە بۆ فیرکەر و مامۆستا دەبێت. بەلام بنوارە چۆن کاروباری ئەم دینە کەوتۆتە دەستی کۆمەڵیکەوہ، وای دەگەین کە مەبەستیان نزیک بونەوہیە لە خودای گەورە، بەھۆی ئەو زانستی(فیقە) و کەلام و وانەبیژیانەئە کە دەیلێنەوہ لەو دوو زانستەدا، یان لە زانستەکانی تر، کە مائ و سامانی خوێان لەگەڵ جاھ و مەقامیان سەرف دەکەن، جوورەھا شیوہی زیللەت و ژێر دەستەئە قەبوڵ دەکەن، کە لەبەر دەرگای دەستەلاتدارەکانیشدا بمیننەوہو خزمەتیان بکەن، بۆ ئەوہی راتبیکی مانگانە بۆ خوێان دابین بکەن، خو ئەگەر نەچونایەتە بەردەرگای ئەو فەرماندارانەوہ، ئەوا خەلکەکەش وازی ئ دەھێنان و کەس نەدەچوو بەلایاندا.

له پاشان مامۆستاكەش واى رادەبينت له فێرخوازهكەى. كه له هه‌موو
 رۆداوێكدا يه‌كسهر بچیت به‌ده‌ميه‌وه‌و، هه‌ستیت له‌به‌رى و يارمه‌تى بدات و،
 له‌ناهه‌قیشدا بێت، سه‌رى بخات و دژايه‌تى دوژمنه‌كانیشى بكات.
 تا واى ئێ بێت نه‌و فێرخوازه‌ بخاته‌ پىزى گوێدرێژنكه‌وه‌ بۆ نه‌نجامدانى
 كاره‌كانى، كه‌ هه‌میشه‌ چاوشۆرى به‌رده‌مى بێت و فه‌رمانبه‌ردایشى بێت، خۆ
 نه‌گه‌ر رۆژنێك كه‌مه‌رخه‌ميه‌كى هه‌بوو به‌رامبه‌رى، بنه‌رینت به‌سه‌رىداو، وه‌ك
 دوژمنێكى سه‌رسه‌ختى خۆى بۆى بنوارێت.
 به‌پاستى ده‌بێت زۆر به‌سووكى سه‌ىرى زانايه‌كى وا بكه‌یت، كه‌ خۆى
 به‌هاوێته‌ ناو نه‌و په‌زاليه‌ت و بێ پێزیه‌وه‌، كه‌ دلێشى به‌ خۆى خۆش بێت و،
 شه‌رمى‌ش نه‌كات له‌ ح‌زورى خودا ﷻ و پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) كه‌ ده‌لێت:
 مه‌به‌ستى من له‌م ده‌رس ووتنه‌وه‌:
 ب‌لاوكردنه‌وه‌ى زانست و نزيك بوونه‌وه‌يه‌ له‌ خودا و سه‌رخستنى
 دينه‌كه‌يه‌تى.
 ده‌ى بنواړه‌ بۆ نيشانه‌و به‌لگه‌كان، تا سه‌ركه‌شى و شپوه‌كانى سه‌رگه‌ردانى
 نه‌و جوړه‌ كه‌سانه‌ت ئێ ئاشكرا ببیت.

ئەركى سىيەمى مورشىد:

دەبىت ھىچ ئامۇزگارىيەكى چاك دوانە خات و

ھەموو بەشەكانى فېربكات.

دەبىت مامۇستا رېنگرىي لە فېرخوازەكەي بكات كە داواي پلە و پاىيەك بكات پېش ئەوۋى كاتى ھاتبىتە پېشەوۋە، يان خۆي بەزانستىكى شاراوۋە خەرىك بكات، پېش ئەوۋى لە زانستە ديار و ئاشكران لى بوۋىتەوۋە، لە پاشان فېرخوازەكەي ئاگادار بكاتەوۋە، كە دەبىت لە فېربوونەكەيدا مەبەستى رەزامەندى و نرىك بوۋنەوۋەبىت لە خوداﷻ، نەك رپاسەت و كېپرېكى و خۆفەرزكردن و فەخرکردن بەو عىلمە، وەدەبىت ئەوپەرى تواناي خۆي ئەو جۆرە نەخۇشيانە بەنەرمى لە دلىدا دەرېكات و لای قېزەوون بكات، چونكە زانايەكى خراپ و نالەبار، ئەوۋەندەي كە فېرخوازەكە تىكدەدات و دەشىۋىۋىت، زۆر زباترە لەوۋى كە چاكى دەكات و ئىصلاحي بكات.

كەواتە ئەگەر ئەوۋى زانى كە لە دەرۋونى فېرخوازەكەيدا تەنھا بۆ دونيايە كە دەپەوۋىت عىلم فېربىت . ئەوۋە سەيرى ئەو زانستە بكات كە دەپەوۋىت فېرى بىت، ئەگەر لەو زانستانە بوو كە راي جياوازيان لەسەرە لە عىلمى (فېقە) دا، يان جەدەلى (زانستى كەلام)، يان ئەو فەتوايانەي كە لەدادوۋەرى و پوبەپوبونەوۋەو حوكمە شەرعىەكاندا راي پېچەوانەيان لەسەرە، ئەوا دەبىت رېنگرى فېربوونيان لى بكات، چونكە ئەم زانستانە، نە لە عىلمى ئاخىرەت دەرۋىررېن و، نە لەو زانستيانەشن كە لە بارەيانەوۋە ووتراوۋە:

((تَعْلَمْنَا الْعِلْمَ لِغَيْرِ اللَّهِ فَأَبَى الْعِلْمُ أَنْ يَكُونَ إِلَّا لِلَّهِ))

(فېربوونمان له سهره تاوه نا ئىخلاصى پټوه ده بېنرا، به لّام زانسته که راي کيشاين به رهو سلوکى پنگاي حه قيقهت)^(۱)

به لّکو نهو زانستهى به هاو پيرۆزى خۆى ههيه، وهك عيلمى ته فسير و زانستى فهرموودهو، نهوانهى که پيشينه کانمان له زانستى ئاخيره تدا خهريکى ده بوون، ههروه ها شاره زابوون لهو رهوشتانهى که نه فسى له سهر پهروه رده ده گریت و پالفته ده گریت هوه.

نه گهر فېرخواز فېرى نه م زانستانه بوو، وه مه به ستيشى دونيا بوو، نه وه قهيناكات وازبشيان لى بهينيت، چونکه که خۆى ناماده دهکات بو نهو فېربوونه، يان مه به ستى نه وهيه بيته واعيزتک و قسه بو خه لکى بکات، يان خه لکى شوينى بکهون، به لّام لهوانهيه له کاتى فه رمان به چاکه و کو تايى وه عزو نامۆزگاريه کانيدا، خویشى له قسه کانى به هره مه ند ببيت، به تايبه تى لهو زانستانهى که ترسان له خوداى تبادايه و، دونيايان له بهرچاو سووک دهکات و ئاخيره تيان له دلدا زياد دهکات، ئيتر لهوانهيه بيگيرتته وه بو راسته پنگاي ئاخيره ت و خویشى په ندو نامۆزگارى وه ريگريت لهو قسانهى که نامۆزگارى خه لکى پى دهکات.

نه وهى که حه ز بکات له ناو خه لکدا قسه کانى وه ريگريت و، پله و پايه ي ده ست بکه ویت، وهك نهو دانه ویتله وايه که خاوه نه کهى له چوارده وری (ته له تۆپىکى) راخراودا نهو گهنمه ده رپژيت، به مه به ستى نه وهى په له وه رده کانى پى راوبکه يت، به هه مان شيوه خودا کارى له گه ل عه بده کانى کردووه، ئاره زواتى تيدا دروست کردوون، بو نه وهى به هۆيه وه نه سل و په چه له کيان پاريزراو بيت. وه حه زو خو شه ويستى پله و پايه ي تيا دروست کردوون، تا به هۆيه وه زانسته کان

---

(۱) وهك به درتۆى رافه ي کراوه له به شى پينجه م، کو تايى بابته تى نه رکى يه که م، له م بهرگه دا ....

زىندو بىمىننەۋە خىزمەت بىكرىن، ئەم كارو فەرمانەش ھەمىشە لە ئارادايە بە نىسبەت ئەۋزانىستانەى كە باس كران.

بەلام گىرنگى دان تەنھا بە پرسە جىاۋازەكان و، وردەكارى لە مەسئەلە خىلافيەكان و لق و پۆكانىدا و، بايەخدان بە موجدەلە و قسەكردن و رۆبەرۆبەنەۋە پرسە ناۋازەكان، چەندىك زياتر خۆتياڭ بۆ تەرخان بىكەيت و ۋاز لە زانىستە دۋارۋىزىيەكان بېيىت، ئەۋەندە زياتر توۋشى قەسۋەتى رەشبوۋنەۋەى دىل دەيىت و لە خوداى گەۋرە غافل و بى ئاگا دەيىت، ۋە زياتر رۆدەچىت لە گومراھى و ھەۋلەدان بۆ پلەۋ پايەۋ دەستەلات، ئىتر مەگەر خوداى گەۋرەۋ مېرەبان بەرەحمەتى خۆى فريايان بىكەۋىت، يان ھەندىك زانىستى تىرى لەگەندا تىكەل بىكات، بەلاى زانىستى ئاخىرەت دا بىيات.

ھىچ بەلگەيەكىش لەسەر ئەمە نىيە لەۋ بەلگە باشتر كە خۆى تاقى كىردىتەۋە، يان لە زانا ھاۋچەرخەكانى بىنيۋەتى، كەۋاتە تۆيش ئەى براكەم بنۋارە و ئامۆزگارى ۋەرىگرە، بە چاۋى دىل سەير بىكە؛ بۆ ئەۋەى بە چاۋى خۆت ئەم كارەت لە ناۋ خەلك و لەۋلاتەكاندا بۆ دەرىكەۋىت، ۋە پىشت و پەنايشمان ھەر لە خوداۋەيە.

خەزىرەتى سوفيائى سەۋرىيان بىنى خەفەتبار بوو، ۋوتيان بۆچى غەمبارى؟
فەرمۋى: بويىنەتە جىڭاى بازىرگانى بۆ دۇنياۋىستەكان، يەكىكىيان دىت بۆ لامان و لىمان نايىتەۋە تا زانىست فىر دەيىت، ئەۋ كاتە (خۆى تىكەل بە دۇنيادەكات و دەكرىت بە(عامىل) و كۆكەرەۋەى خەراج، يان بە قازى، يان بە پالەۋانىك كاروبارى دەۋلەتى پى بىگىرتەۋە دەست.^(۱)

---

(۱) قوت القلوب(۱/۱۳۳) قەھرەمان ۋاتە: سەركەۋتو يىت لە كارەكانىدا ۋىر دەستەكانى بىبارتەرت.

ئەركى چۈارەمى مورشىد: دەن تۈرە بوونى بۇ پىگە ياندن بىت

يەككى تر لە وردە كارىه كانى ھونەرى فېركردن، كە دەبىت تا چەند بۆى دەكرىت سەرزەنشتى فېرخواز بكات و راستەوخۇ بېشكىنىت بەلام لە پىگە سۆزو بەزەبىيەو، نەك لە پىگە پەخنەو سەرزەنشتەو، چونكە ئەگەر بە رەققى و بەراشكاوى بىت، پەردەى سام و ھەببەتى نىوانيان دەدرىنىت و، لەوانەبە بەرامبەرەكەى بکەوتتە حالەتى ھېرش و سووربوون لەسەر ھەلەو، گىيانى دەمارى تېدا بوروزىنىت، وەك پىغەمبەر(ﷺ) كە پىنمايى دەرى ھەموو مامۇستاو پەرورەدەكارىكە فەرمووبەتى: ((لَوْ مَنَعَ النَّاسُ عَنْ قَتْلِ الْبَغْرِ لَقُتُوهُ وَقَالُوا مَا نُحْيَا عَنْهُ إِلَّا وَفِيهِ شَيْءٌ))^(۱) واتە: (ئەگەر قەدەغە بكارىە لەو خەلكە پىساى و شترورد و خاش نەكەن و پارچە پارچەى نەكەن، ئەوا دايانكردو دايانووت: شتىكى تېدايە بۆيە لېمان قەدەغەكراو (چىرۆكى نادەم و ھەووا، لەسەر ئەم خالەبە بىدارت دەكاتەو، كە پىگىران لى كرا لە بەرى ئەو دوو درەختە بخون و) بە گوڭى شەيتانىان كىرد) گىرپانەو ھى ئەم چىرۆكە بۇ گالئە و چىرۆك خوانى نىبە، بەلكو بۇ پەندو نامۇزگارى وەرگرتنە كە بىدارت بکاتەو. ھەرۈھا ئەگەر قەسەبەك بە كىنايەوبەھىما بۆى برۆيت، خاوەن نەفسە گەورەكان و بېرو مېشك تېزەكان واتاى ترى لى وەرەگرن، وەھەولدان بۇ تىگەيشتن لەواتاو نەبىنەكان ھەزو ئارەزووبەكى تابىبەت تيا دروست دەكات كە فېريان بىت بۇ ئەو ھى بزائىت و دلىبايت كە ئەم واتاينە لە نىو دائىرەى بېركردنەو ھىدا دەرنانچىت و بەزىرەكى خۇى دەياندۇزىتەو.

---

(۱) [قال الحافظ الزبيدي في (الإتحاف) ۳۱/۱؛ قال العراقي: (لم أجد إلا من حديث الحسن مرسلًا وهو ضعيف، رواه ابن شاهين) اه قلت: وجدت بخط الداودي مانصه: ولفظ ابن شاهين: لَوْ مَنَعَ النَّاسُ قَتْلَ الشُّوكِ لَقَالُوا: فِيهِ الشَّيْءُ] وفى المعنى حديث أبي جحيفة ((لَوْ نُهِيتُمْ أَنْ تَأْتُوا الْحَجُونَ لَأَتَيْتُمُوها)). قلت: رواه الطبراني في الكبير ۸۶/۱۸ (۱۵۹) عن أبي جحفة نحوه. قال العراقي ورجاله ثقات. إلا أنه اختلف فيه على الأعمش، قيل: عنه عن أبي إسحاق، وعن عبدة السواني، وعبدة السواني مختلف في صحبته.]

ئەرکی پىنجه مى مامۆستاي مورشىد و فيركار

نابيت زانسته كانى ترى له بهرچاوبخات

ئەوھى ھەلگىرى زانستىكە و پېيەوھ خەرىكە، نابىت واى بخاتە نىو دۆل
فېرخوازەوھە كە زانسته كانى تىرى سوودو بىن كەلكن.

ئەوھى زانستى زمان دەزانىت، بەچاوتىكى سووكەوھ سەيرى (عيلمى فېقە)
دەكات و واى خووپىوھگرتوھ، وھ فېركەرى (فېقە) یش بەوشپوھ سووكى يە
سەيرى زانستى تەفسىر و ھەدىس بكات و بلىت:

كارى ئەمانە ھەمووى نەقل و گواستەوھى قسەكانەو (شافىعى ووتى، يان
مالىك و ئەبوھەنېفە ووتيان، ئىترئىدەئى تېدانىيە) گوئ گرتنىش لەقسەى
ئەمانە كارى پىرو پەككەوتەكانەو، ناتوانن بە بىرو ئەقلئىكى نوئوھ سەرنەجى
بدەن و واتا و مەبەستى تىرى ئى وھرىگرن، ھەروھە زانايانى عيلمى كەلامىش
بەوچاوهوھ سەيرى ئەوانە دەكەن كە خۇيان بە فېقەوھە خەرىك دەكەن و
دەلئىن: عيلمى فېقە بەشىكە لە زانستى كەلام و، قسەيەك دەربارەى نەخۇشى
و عادەى ژنان بىت، چۆن دەبىت بەراورد بىكرىت لەگەل عيلمى كەلامدا، كە
باسى صېفەتەكانى خودا دەكات.

بەپراستى ئەمە جوړە صېفەتئىكى نالەبارى ئەو كەسانەيە كە مامۆستان،
پېويستە وانەبىزو فېركار خۇيان لەم صېفەتەنە بېارىزن، بەلكو ئەوھى زانايە
ئەرکی ئەوھى:

زانستىك فېرى قوتابىەكانى بكات، دەبىت پىنگاى فېربونى زانسته كانى تىرى
بو خوش بكات و بەرچاوى رۈنبكاتەوھ، وھ ئەگەر مامۆستاكە لە چەندىن وانەدا
دەرسى دەوتەوھ، ئەوا دەبىت بە پېى پلەكارى و يەك لە دواى يەك ئاستى
فېرخواز بەرزتر بكاتەوھ، تا پلەبەپلە بەرەو سەركەوتنى زىاتىرى ببات.

ئەركى شەشەم

دەبىت ئەۋەندەي فېربكات

كە بتوانىت ۋەرى بگرىت ۋەلى بگرىت

نابىت بابەتېكى بۇ باس بكات لە ئاستى تېگە يىشتى ئەۋدا نەبىت ۋەلى بېزار
بىت، يان بىر ۋەزى ئالۆز بكات، دەبىت چاۋ لە گەۋرەي ئادەمىزاد بكات
(سەلات ۋە سەلامى خوداى لەسەر) كە فەرمۇيەت: نَحْنُ مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أُمِرْنَا
أَنْ نُنْزِلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ، وَنُكَلِّمَهُمْ عَلَى قَدَرِ عُقُولِهِمْ^(۱).
ۋاتە: (ئىمەي كۆمەلى پېغەمبەرەن فەرمانمان پى كراۋە، بە پى پلەۋ پاىەي
ئەۋ خەلكە ھەلس ۋە كەۋتبان لە گەلدا بگەين، ۋە لە ئاستى ئەقل ۋە
تېگە يىشتىاندا قەسەيان بۇ بگەين) با حەقىقەتسى بۇ ئاشكرا بكات ۋە
پى رابگەننىت بەمەرچىك بزانتى لەۋ ئاستەدايە كە بە تەۋاۋى لى تى
دەگات.

---

(۱) رويناه في جزء من حديث أبي بكر بن الشخير، من حديث عمر أخصر منه، وعند أبي داود (۴۸۴۲) من حديث عائشة: أنزلوا الناس منازلهم، [قال الزبيدي ۳۴۲/۱: فهما حديثان مستقلان أوردهما المصنف في سياق واحد، وربما يوهم أنهما حديث واحد، أما حديث عائشة في الحلية لأبي نعيم ۳۷۹/۴، قال الحافظ السخاوي في المقاصد: ص/۱۶۳ (۱۷۹) هذا حديث حسن، أورده مسلم في مقدمة صحيحه، ۶/۱، بلا إسناد، وقال السخاوي في المقاصد قد جزم الحاكم بتصحيحه في معرفة علوم الحديث ص/۴۸، فقال: صحة الرواية عن عائشة... وساقها بلا إسناد، وروى أبو يعلى في مسنده، ۲۴۶/۸ (۴۸۲۶)، ورواه البيهقي في الأدب ۳۱۱/۱، عن طريق أبي هريرة، وروى العقيلي في الضعفاء (۱۵۳۴/۴): إنا معشر الأنبياء كذلك أمرنا أن نكلم الناس على قدر عقولهم، ومعناه سبق في حديث البخاري (۱۲۷) الموقوف على (علي ابن أبي طالب) (رضي الله عنه) (حدثوا الناس بما يعرفون).

پېغه مبه رﷺ فەرموێه تی:

((ما أَحَدٌ يُحَدِّثُ قَوْمًا بِحَدِيثٍ لَا تَبْلُغُهُ عُقُولُهُمْ، إِلَّا كَانَتْ فِتْنَةً عَلَى بَعْضِهِمْ))^(۱)

ئەوێ قسە بۆ کۆمە ئی بکات و لێی تی نەگەن، یان لە ئاستی ئەقلی ئەواندا نەبێت، ئەوێ فیتنە و ئالۆزییەك دەخاتە میانێ هەندیکیانەوێ.
حەزەرەتی عەلی (خودای ئی پازی بێت) هێمای بۆ سینە ی خۆی کردو فەرموی:
(إِنَّ هُنَا عُلُومًا جَمَّةً، لَوْ وُجِدَتْ لَهَا حَمَلَةٌ)^(۲) واتە:

(لە ناو دڵ و سینەم دا زانستیکێ زۆری تیدا کۆبۆتەوێ، خۆزگە کەسانێ ببونایە فێری ببن و هەلیان بگرن و لێی تی بگەن ۱ کاری پێ بکەن).
(خودا لێی پازی بێت) پاستی فەرمووە، دڵی پیاو چاکان و خوداناسان دەبێتە گۆری ئەسرار و نەینییەکان،^(۳) وەنا بێت زانایەك هەرچی دەزانێت هەمو کەسیکی ئی فێر بکات، ئەمە لە حالەتیکدا یە کە فێرخوازە کە لێی تی بکات بەلام شیاو و ئەهل نەبێت بۆ وەرگرتنی ئەو عیلمە، ئە ی ئەگەر هەر لێیشی تی نەدەگەشت ئیتر چۆن دروستە نەینییەکانی بۆ باس بکات؟! حەزەرەتی عیسا(سەلامی خودای لەسەر) فەرموێه تی: گەوھەری خۆتان هەلمەواسن بە ملی

---

(۱) رواه العقيلي في الضعفاء (۹۳۷/۳) عن عبدالله بن عباس (رضي الله عنهما)، ورواه مسلم في مقدمة صحيحه ۱/۱، موقوفاً على عبدالله ابن مسعود، الإتحاف ۱/۳۴۳، لتفصيل بحث تخریجە.

(۲) رواه الخطيب في تاريخ بغداد، ۳۷۶/۶، ضمن حديث كميل المشهور، والذي سبق ذكره، وانظر قوت القلوب ۱/۱۳۴،

(۳) لەبەر ئەوێ کەسانێك نەبوو کە لێیان وەر بگرن، ئەو سێر و نەینیانە لەناو دلیاندا ماونەتەوێ و دلیان بوو تەگۆرستانێ نەینییەکانی خوا کە لە فەیز و مەرحەمەتی خۆی پێزانێهتی بە سەرباندا.

بەرازەو، چونكە وشەيەكى حىكمەت و پەندىياري باشتەر لە گەوھەر،
ھەركەسىكىش ھەزى لەو حىكمەتە نەبىت ئەو ھەراپترە لە بەراز.^(۱)

بۆيە ووتراو: بەپىي ئەندازەى ئەقلى ھەركەسىك بۆى بپۆو، وە بە پىي
مىزانى تىگەيشتى ئەو كەسە بۆى بكيشە، تاوھكو قسەكانت سوود بەخش بن
بۆى و لەدەستيشى سەلامەت بىت، چونكە (ئەگەر بە پىي كيشانە و پۆوانەى
ئەقلى و تىگەيشتى ئەو كەسە قسەت نەكردبىت) ئەوا ئىنكارى روى تى دەكات،
پۆوھرو پۆوانەكانىش جياوازن.^(۲)

پرسىار لە ھەندىك زانايان كرا لە بارەى شتىكەو؛ وەلامى نەدايەو،
پرسىاركەرەكە ووتى: ئايە نەتبىستبوو ■ پىغەمبەرى خودا(ﷺ) ھەرموويەتى:
(مَنْ كَتَمَ عِلْماً نَافِعاً جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلْجَمًا بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ)^(۳)

ئەو ھى زانستىكى بەكەلك بشارتەو ھە لە رۆژى قىامەتدا دىت و، لغاوى
ئاگرىن (لە دەمىدا دەبىت)، ھەرمووى: واز لەو بابەتى لغاوە بپنەو برۆ بەرپى
خۆتەو، ئەگەر كەسىك ھات كە زانستەكەى من سوودى پى بگەينىت و
منىش لىم شاردەو، ئەوا با خودا لغاوى ئاگرىنم بكات.

مەرامى خوداى گەور ■ ﷺ كە ھەرموويەتى: ﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ
النِّسَاءِ﴾ ئاگادار كەردنەو ھە لە سەر ئەو ھى كە دەبىت زانستى بپارترىت لە
كەسىك كە تىكى بدات و زايەى بكات و زيانى پى بگەينىت، ئەو ھى فەرى نەكەيت

---

(۱) قوت القلوب، وانظر تاريخ دمشق (۶۸/۶۳) ضمن حديث طويل.

(۲) ئەم ھەرموودە ھى خاوەنى(قوت القلوب)(۱/۱۵۶) وە ئەسلەكەيشى ھەرموودەى بەحىي
كۆرى مەعازە كە تۆمارى كەردە: (إِغْرِفْ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْ نَهْرِهِ، وَاسْقِهِ بِكَأْسِهِ)
ھەركەسىك لەرۆبارى خۆى لوتچى يان دۆلچەيك ئاوى بۆ دەرپنەو بە جامى خۆى
ئاوى بدەرى و تىراوى بكە.

(۳) رواه ابن ماجه (۲۶۵). وتقدم حديث أبي هريرة بنحوه.

باشتره، وه نهو زوئم و تاوانه‌ی که له‌سه‌رت حی‌شاب ده‌کریت به‌وه‌ی زانستت له‌که‌سی شی‌او‌ی خو‌ی شار‌دو‌ته‌وه، که‌متر نی‌یه له‌وه‌ی که زانست به نا نه‌هل بده‌یت، وه‌ک ووتر‌او‌ه:

أَنْتَزُدُّرِي بَيْنَ سَارِحَةِ النَّعِيمِ وَأَصْبَحُ مَحْزُونًا بِرَاعِيَةِ الْغَنَمِ
لَأَنْهُمْ أَمْسَوْا بِجَهْلٍ لِقَدْرِهِ فَلَا أَنَا أَضْحِي أَنْ أَطَوِّقَهُ الْبَهْمِ
فَإِنْ لَطَفَ اللَّهُ اللَّطِيفُ بِلُطْفِهِ وَصَادَفْتُ أَهْلًا لِلْعُلُومِ وَلِلْحِكْمِ
نَشَرْتُ مُفِيدًا وَاسْتَفَذْتُ مَوْدَّةً وَالَا فَمَخْزُونٌ لَدَيَّ وَمُكْتَنَمٌ
فَمَنْ مَنَعَ الْجُهَّالَ عِلْمًا أَضَاعَهُ وَمَنْ مَنَعَ الْمُسْتَوْجِبِينَ فَقَدْ ظَلَمَ^(١)
له‌واتای نه‌م فه‌رموده‌ی ئی‌مامی شافیعی یه‌دا ده‌لیم:^(٢)

ده‌شی گه‌وه‌ر بې‌رژینم؟ له‌ نی‌ونا‌ژه‌ل وه‌ک و ک‌ال‌ات
سبه‌ی غه‌مبار و مه‌حزون بم، له‌گه‌ل شو‌انی مه‌رو م‌ال‌ات
له‌ جه‌ه‌لابوون شه‌وی پێ‌شوو، نه‌یان‌زانیه‌وه قه‌دری دو‌ر
نه‌من نایکه‌م به‌ قو‌ربانی، عیلم په‌رژینی حه‌ی‌وانات
به‌ لو‌طفی خو‌ی خو‌دا لو‌طفی بکا، نه‌هل بی‌ینم من
شی‌او‌ی عیلم و په‌ندیاری، وه‌شایسته له‌ بو‌ح‌ال‌ات
نه‌وه‌ی که‌ئ‌کی هه‌بی ده‌یلیم، له‌گه‌ل که‌سبی مه‌حببه‌تیان
نه‌گه‌رنا با نه‌ینی بی له‌لام، تا‌ژین به‌کو‌تا ه‌ات
نه‌گه‌ر عیلمی به‌ جاهیل دا، نه‌وا زانست ده‌فه‌وتین
له‌ نه‌ه‌لی خو‌ی بگ‌ریتو، زوئم ک‌ال‌ایه‌ بو‌ح‌ال‌ات

(١) من البحر الطویل للأمام الشافعی: حلیة الأولیاء (١٥٣/٩) و معجم الأدباء للحموی

(٢٠٨/٥) و الآداب الشرعیة لابن مفلح (٢٣٢٠/١).

(٢) به‌ دا‌وای ئی‌ بو‌وردن له‌ حه‌زه‌تی شافیعی به‌و شی‌وه‌یه‌ کردومه به‌ کوزدی: (نه‌حسه‌ن) مو‌فقی.

ئەركى ھەوتەمى مورشىد

دەبىي لە ئاستى فېرخوازدا زانستى بۆ باس بگات

ئەوھى فېرخوازنى سەرھتايى بېت، دەبىت لە لايەنى مامۇستاكەيەوھ زانستەكە بەپون و ئاشكرايى بۆى باس بگرت، كە لە ئاستى ئەودا بېت، باسى ئەوھى بۆ نەكات كە وردەكارى زۆرى ترمائوھ و بۆى ھەلگرتوھ، چونكە ئەم جۆرە تەماداركدنە ھەزو مەيلى لەسەر واتاناشكراكان پەرت و بلاوتر دەكات، دىي دەتەوسىننېتەوھ و واگومان دەبات كە مامۇستاكەي بەخالەتى لەگەلدا بەكار دەھىنېت و ھەمووشتىكى فېرناكات، چونكە ھەموو كەس واگومان دەبات كە خۆى شايستەيە بۆ فېربوونى وردەكارىەكان، ھەموو كەسنىك پازىيە لە خودا لەوھى كە تەواوى عەقل و ھەستىارى پىداوھ، تەنانەت ئەوھىش كە لە ھەموويان نەفام و گەلجۆترە، لە ھەموويان دلخۆشترە بە كەمالى ئەقل و بىرمەندىي كە ھەيەتى.

بەمەدا دەزانرېت:

ھەركەسنىك لەرەشە خەلكەكەبېت، ئەگەر بە بىي حالى خۆى پابەند بېت بە فەرمانە شەرعىەكانەوھ، وە بىروباوھرى دروست لە مېشكىدا جىگربووبېت، باوھرى دامەزراوبېت بەوھى لە سەلەفى صالھىنەوھ پىيگەشتوھ، بە بى قەيدى تەشېھو تەئويل^(۱) وە خوو رەوشتىشى جوان بېت، وە عەقىلىشى

---

(۱) واتە: ئەوھ نەكەوتتە دلىەوھ كە خودا بشوھىننېت بەيەكىك، يان بە شتىكەوھ كە شايستەي نەبېت، وەك موشەبېھەكان بىروايان وايە، يان تەئويل نەكات بۆ نەحكامە زاھىريەكان، بەلكو چۆن دەقەكان ھاتوون باوھرى لەسەريان دامەزراوبېت، بىويستى بە زىادەو بەلگەي تر نەبېت.

له وەندە زياتر پونکردنەوهی هەلنەدەگرت، ئەو کەسە نابێت عەقیدە کە ی ئی بشیۆنرێت و (باسی زیادهی بۆ بکڕێت) بە لکو دەبێت وازی ئی بهێنرێت، خۆی و پێگە و پچە و پتەبازی خۆی، چونکە ئەگەر باسی تەئویلاتی بۆ بکەیت له سەر زاهیری دەققەکان، صیفەتی عەوامی له سەر هەلنەگیرێت و ناشگونجێت صیفەتی زاناو تایبەتمەندیی بدرێتە پال، ئەو کاتە ئەو دیواره نامێنێت له میانی ئەو و گوناھ کردندا، بە لکو دەبێتە مرۆفێکی تر، وەك شەیتانیکی له پێ لادەر (بە پارایی دەژی له میانی عەوامەکان و ئەهلی خەواص دا) ئەو کاتە سل له گوناھ ناکاتەوه، بە سەرپێچیهکانی خۆی دەفەوتینێت و، خەلکیش چاوی ئی دەکەن و بە هیلاکدا دەچن.

بە لکو نابێت مامۆستا، حەقیقەت و راستی و وردەکارییهکان فێری پەشە خەلکە کە بکات، بە لکو تەنها فێری عیبادهتەکانیان بکات، فێریان بکات ئەمانەتی ئەو زانستی یە کە له سەرنی بیپارێزن و هەلێبگرن، دلیان پڕکات له خۆف و ترسان له دۆزەخ و، حەزو نارهزو بەبەهەشت، وەك قورئان پایگەیانندوو، هیچ گومانێکیان بۆ نەوروژینێت و بۆ باس نەکات، زۆر جار گومانێک پەيوەست دەبێت بە دلەوه و، زۆر بە نارهحەتیش ناتوانێت بپەرەوینێتەوه، ئەو کاتە بەدبەخت دەبێت و بە هیلاکدا دەچێت.

بە کورتی نابێت مامۆستا دەرگای هەموو باس و بابەتێک له سەر عەوام بکاتەوه، ئەینا حال و پیشەیی خۆیانیان ئی تێک دەدات کە له سەری راھاتوون، وە کاری خەلکیش پەکی دەکەوێت، وە ژبانی خەواص و تایبەتمەندەکانیش بەردەوامی نابێت.

ئەركى ھەشتەمى مورشىد

دەبىي مامۇستاي فېركەركار بە زانستەكەى بكات

نابىت قسەكانى كردهوهكانى بەدرۆ بخەنەو، چونكە زانست بە بەصيرەت و چاوى دۆل دەزانرەت، كردارېش بەچاوى سەر دەبىنرەت، ئەوانەى تەنھا بە چاوى سەر شت دەبىن زۆرتەن، نەگەر كارەكان پىچەوانەى زانستەكان بوون، ئەو پىنگاى روشدو پىنمايان لى دادەخات، چون ھەركەسىك بۆ خۆى شتىك بخوات و بەخەلكىش بلىت مەىخۆن: ئەو زەھرىكى كوشندەى، دەبىتە گائەجارى خەلكى و پوبەپوى تۆمەتىش دەبىتەو، وە زياتر سووردهبن لەسەر كردنى ئەو كارەى كە لىيان قەدەغەدەكات، وە دەلەن: ئەگەر ئەو شتە لە ھەموو شتىك پاكتر و بەتاموچىتر نەبوايە، بەو شىوہىە خۆى ھۆگرى نەدەبوو! نمونەى مامۇستاي فېركەرو وانەبىز لەگەل فېرخواى رېنومايىخواز، وەكو ئەو نەقىشە واىە كە لەسەر قور دەكرەت، كە دىوارى پى دروست دەكرەت، ھەروەك نمونەى دار عوودە لەگەل سىبەردا، كەواتە چۆن دەكرەت قورپەنەخشىنەت بەوہى كە خۆى نەخشى تىانەبىت؟! وە كەى بىنراو سىبەر پىك بىت و دار عوودى درەختەكەش لار بىت؟! بۆيە لەم نمونەىەدا ووتراو: ^(۱)

لا تَنه عَنْ خُلُقٍ وَتَأْتِي مِثْلَهُ عَارٌّ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمُ

واتە: پىگرمەبە لەو (كارە) كە كردووتە بە پىشە

شەرمە و بەگران دەشكىتەو سەرتۆ بە ھەمىشە ^(۲)

وہ خودای گەورەو مېرەبانىش فەرموویەتى:

---

(۱) دیوانى ئەبو نەسوودى دونهلى (ل ۴۰۴) وە بنواپە (خزانة الأدب) (۵۶۴/۸).

(۲) (ئەحسەن) موفقى وەرگېز.

﴿اتَّأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ الْبَقَرَةُ ٤٤﴾. واته: (ئايا فهريمان دهدهن به سهر خه لکيدا به چاکه کردن و خوئانتان بيريجوييته وه) ههر له بهر ئه مه به که گونا ه و تاواني زانايه ک گه وره تره له گونا ه نه زانیک، چونکه به هوی هه له ی زاناکه وه خه لکيکی زور به لارندا ده چن و سه رگه ردان ده بن، چاو له زاناکه ده که ن (ومن سنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً فَعَلِيهِ وِزْرُهَا وَ وِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا)^(١) واته: (نه وه ی داب و ره وشتيکی خراب له ناو ئيسلامدا دابمه زرينيت و بيکاته سوننه ت، نه وه گونا ه خوی و گونا ه هه موو نه و که سانه ش هه نده گريته وه که کاريان پي کردو وه. ههر له بهر ئه مه يشه که چه زره تي عه لی (خودای لي رازی بيئت) فه رمويه تي^(٢): دوو که س پشتی منيان شکاندو وه: زانايه کی خراپه کار که ترسی نه بيئت روی هه ليمالريت و فه زح بيئت و نه يينه کانی ده ريکه ويئت.

وه نه زانیک له ژتر په رده ی عيباده تدا خوی چه شاردا بيئت، وای ده ريخات که عيبادت ده کات.

ئه م نه زانه يان خه لکی پي ده سخه پړو ده بيئت به هوی عيباده ته که به وه، زاناکه ش خه لکی پي دوورده که ويته وه له عيباده ت، به هوی پي شه رمی و نه ترسی نه وه له ئاشکرا بوون.... خودای گه وره ش زاناته ره.

---

(١) رواه مسلم (١٠١٧) وأوله: من سنَّ في الإسلام سنةً حسنةً فله أجرها وأجر من عمل بها من بعده، من غير أن ينقص من أجورهم شيء، ومن سنَّ سنةً سيئةً فَعَلِيهِ وِزْرُهَا وَ وِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ. أخرجه الإمام أحمد ومسلم والترمذي والنسائي وابن ماجه من طرق، والدرامي وأبو عوانة وابن حبان كلهم عن جرير.

(٢) قوت القلوب (١/١٤٠). بنحوه

به‌شی شه‌شهم

باسی ئافه‌ته‌کانی زانست وزانایان

وه

رونکردنه‌وه‌ی

زانایانی ئاخیره‌ت

و

زانا خراپه‌کان

باسی ئافه ته کانی

زانست

وه به یانی نیشانه کانی زانایانی ئاخیرهت و زانا خراپه کان

باسی هه موو نه و دهق و فهرموودانه مان کرد له سه ر گه و ره یی زانست و زانایان هاتبوون، له باره ی زانایانی خراپ و ناپه سنده وه توندی و هه ره شه ی گه و ره و گرانیان له سه ر هاتووه، به لگه ن له سه ر نه وه ی که نه مانه له هه موو که س سزایان له رۆژی قیامه تدا توندتره ، له و بابه ته گرنگانه ی که پێویسته بیانزانین، نه و نیشانه جیا که ره وانه یه له میانی زانایانی ئاخیره تدا، مه به ستمان له زانایانی دنیا زانا خراپ و ناپه سنده کانه، که مه به ستیشیان له زانسته که یان نه وه یه بیانگه ینیت به نازو نیعمه تی دنیا و شکۆو دهسته لات و پله به رزه کان.

پێغه مبه ر (ﷺ) فهرموویه تی:

((إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَالِمٌ لَّمْ يَنْفَعَهُ اللَّهُ بَعْلِمِهِ))^(۱)

واته: (نه وه ی دو چاری سه خترین سزای رۆژی قیامه ت ده بێته وه، زانایه که که خودای گه و ره به زانسته که ی خۆی سوودی پێ نه گه یان د بێت).
وه ده گێر نه وه که پێغه مبه ر (ﷺ) فهرموویه تی:

---

(۱) رواه الطبراني في ((الصغير)) (۱۸۲/۱) والقضاعي في ((مسند الشهاب)) (۱۱۲۲) والبيهقي في ((الشعب)) (۱۶۴۲). [قال الزبيدي ۳۴۸/۱: قد تقدم في خطبة الكتاب الكلام على تخریج هذا الحديث، وإنه رواه أبو هريرة رضي الله عنه، وما يتعلق به من المعنى]

((لَا يَكُونُ الْمَرْءُ عَالِمًا حَتَّى يَكُونَ بِعِلْمِهِ عَامِلًا))^(١)

واته: صيفه تي زاناي نادرِت به كه سيك نه گهر كار به زانسته كه ي نه كات.
وه هه روه ها پيغه مبه ر(عليه السلام):

((الْعِلْمُ عِلْمَانِ: عِلْمٌ عَلَى اللِّسَانِ فَذَلِكَ حُجَّةُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى ابْنِ آدَمَ،
وَعِلْمٌ فِي الْقَلْبِ فَذَلِكَ الْعِلْمُ النَّافِعُ))^(٢) واته:

(عيلم ده كرت به دوو به شه وه: زانستيكي ده ركه وتوو له سه ر زوبان،
كه ده بيت به نگه ي خوداي به ده سته لات له سه ر هه موو ئاده ميزاد، وه زانستيكي
تريش نه وه يه كه له دلدايه، به راستي نه وه نه و زانسته يه كه سوود به خشه.
هه روه ها پيغه مبه ر(عليه السلام) فه رمويه تي:^(٣)

---

(١) وأخرجه ابن حبان في كتاب (روضة العقلاء) ص/٣٥، والبيهقي في المدخل ص/٣١٥،
(٤٨٨) موقوفا على أبي الدرداء. [قال الحافظ الزبيدي قال العراقي في التخرج الكبير: لم
أجده مرفوعا، وفيه إنقطاع، قلت: وأخرج الخطيب في ((إقتضاء العلم والعمل)) ٢٦/ (١٧)
موقوفا على أبي الدرداء رضي الله عنه وبلغظ: [لا تكون عالما حتى تكون متعلما. ولا تكون
بالعلم عالما حتى تكون به عاملا] أما ما عزاه العراقي لابن حبان والبيهقي فقد أخرجه
الخطيب في الكتاب المذكور ص ١٦/٢٦، من رواية وكيع، عن جعفر بن برقان عن فرات بن
سلمان، عن أبي الدرداء]

(٢) رواه الخطيب في (تأريخ بغداد) (١٠٨-١٠٧/٥) بإسناد جيد. وابن عبد البر في جامع بيان العلم
وفضله (١١٥١) وأخرجه الحكيم الترمذي في النوادر ٣٠٣/٢، وابن عبد البر في العلم ١٩٠/١،
من حديث الحسن مرسلًا بإسناد صحيح، وأعله ابن الجوزي في العلل، ٨٢/١ (٨٨). [قال
الزبيدي ٣٤٩/١: أورده صاحب القوت ٢١٠/١، في خلال كلامه فقال اهـ: وانظر
الإتحاف (٣٤٩/١).

(٣) رواه الآجري في أخلاق العلماء (٦٨) وأجرجه الحاكم في (المستدرک) (٣٥١/٤) (٧٨٨٣) من
حديث أنس وهو ضعيف، [قال الزبيدي (٣٤٩/١): هكذا أخرجه أبو نعيم في الحلية
(٣٣١/٢) من رواية يوسف بن عطية عن ثابت عن أنس رفعه ثم قال: هذا حديث غريب
من حديث ثابت لم نكتبه إلا من حديث يوسف بن عطية عن ثابت، وهو قاض بصري في

((يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ عُبَادٌ جُهَالٌ وَعُلَمَاءٌ فَسَاقٌ)) واته:

له ناخير زه ماندا چه ندين عابیدی نه زان و تینه گه یشتوو پهیدا دهن (زور
خه ریکی به ندایه تین) به لام نه زان و جاهیلن) وه چه ندين زانای فاسق و له پری
دهرچو ویش پهیدا دهن.

وه فه رموویه تی: (ﷺ):

((لَا تَتَعَلَّمُوا الْعِلْمَ لَتُبَاهُوا بِهِ الْعُلَمَاءُ، وَلْتُمَارُوا بِهِ السُّفَهَاءُ، وَلْتَصْرِفُوا
بِهِ وُجُوهَ النَّاسِ إِلَيْكُمْ، فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَهُوَ فِي النَّارِ))^(۱)
واته:

(فیری زانست مهن به مه بهستی خو دهرخستن و شان به رزکردنه وه و
شانازی کردن به سهر زاناکاندا، یان بو نه وهی دهمه ده می پی بکه ن له گه ل
نه فام و نه زانه کاندا و گومان بخه نه ناو دلیانه وه، یان به هوپه وه روی خه لکی بو
لای خو تان رابکی شن، هه رکه سیك نه م کاره بکات نه وه له ناو ناگردایه.
وه فه رموویه تی: (ﷺ):

حديثه نكارة أه، ورواه البيهقي في الشعب (۳۶۱/۵) (۶۹۵۴) من هذا الوجه، وقال: يوسف
كثير المناكير. ومن شواهده ما أخرجه الحكيم الترمذي في نوادره (۳۲۷/۲) من رواية إبان عن
أنس رفعه، يكون في آخر الزمان ديدان القراء، فمن أدرك ذلك الزمان فليتعوذ بالله من
الشیطان الرجيم، وهم الأنتون وأخرجه أبو نعیم في الحلیة (۳۵/۳) من طریق سلیمان
التمیمی عن أبي عثمان الهدي عن أسامة رفعه إلا أنه قال: ذئبان القراء)) وقال غريب من
حديث سلیمان].

(۱) أخرجه ابن ماجة في المقدمة: باب (۲۵۹) من حديث جابر بأسناد صحيح. [قال
الزبيدي (۳۴۹/۱-۳۵۰) قال العراقي: فيه بشير بن ميمون الخراساني متهم بالوضع. قاله
البخاري في التاريخ الأوسط (۲/۲۵۵) وأشعث بن سوار مختلف فيه ولكن أخرجه ابن ماجة
أيضا في المقدمة. قال العراقي: وإسناده على شرط المسلم، قلت: وأخرجه كذلك
الحاكم (۱/۱۶۱) (۲۹۰) وابن حبان (۱/۲۷۸) (۷۷).

((مَنْ كَتَمَ عِلْمًا عِنْدَهُ أَلْجَمَهُ اللَّهُ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ))^(١)

واته:

((نهوهی خودا زانستیکی بئ دابیت و بشارتتهوه لهئههلی خوئی، نهوا خودای گهوره لغاوی ناگرین دهخاته ناو دهمییهوه. وه فهرموویهتی:

((لَأَنَا مِنْ غَيْرِ الدَّجَالِ أَخَوْفُ عَلَيْكُمْ مِنَ الدَّجَالِ فَقِيلَ وَمَا ذَلِكَ؟ فَقَالَ مِنْ الْأَنْمَةِ الْمُضِلِّينَ))^(٢).

(١) رواه ابن ماجه (٢٥٩)(٢٦٥). قال الزبيدي تقدم هذا الحديث قريبا، وفي الباب الأول من هذا الكتاب . دون قوله ((عنده))، قال العراقي وهذه اللفظة في بعض حديث أبي هريرة رواها ابن الجوزي في العلل المتأهية (١٠٦/١) وأعلها بإسماعيل بن عمرو وذكر قول الدارقطني فيه أنه ضعيف، إلا أن ابن حبان ذكره في الثقات (١٥/٤)(١٦٣٨).

(٢) خرجه أحمد في مسنده (١٤٥/٥)[٢٠٧٩٠-٢٠٧٨٩] من حديث أبي ذر يساند جيد [قال الزبيدي (٣٥٠/١) قال العراقي: في إسناده عبدالله بن لهيعة مختلف فيه، ورواه أبو يعلى في مسنده (٣٥٩/١)(٤٦٦) عن علي بن أبي طالب رفعه نحوه، وفيه جابر هو أبو يزيد الجعفي ضعفه الجمهور، وروى أحمد في مسنده (٢٩٥) من طريق أبي المخارق زهير بن سالم عن عمير بن سعد الأنصاري أن عمر قال لكعب: أخوف شيء على أمة محمد ﷺ؟ قال: أنمة مضلون، قال عمر: صدقت، قد أسر إلي ذلك وأعلمني رسول الله ﷺ، وأبو المخارق ذكره ابن حبان في الثقات (٣٣٦/٦)(٨٠٠٤) وعمر بن سعد معدود من الصحابة، والظاهر أنه منقطع بينه وبين أبي المخارق، وأخرج مسلم في كتاب الفتن وأشراف الساعة، باب ذكر الدجال (٢٩٣٧) من رواية جبير بن نفير عن النواس بن سمعان في حديثه الطويل في الدجال، وفيه: فقال:

((غير الدجال أخوفني عليكم)) وأخرج الإمام أحمد في مسنده (٢٦٩٣٩) عن أبي الدرداء رفعه: ((أن أخوف ما أخاف على أمتي الأنمة المضلون)) قال الهيثمي في مجمع الزوائد (٢٣٩/٥) فيه راويان لم يسميا، وأخرج أبو نعيم في الحلية (٤٦/٦) عن عمر رفعه (أخوف ما أخاف على أمتي الأنمة المضلون) فقال لكعب: والله ما أخاف على

واته:

(نهوهی زیاترله ده ججال جیگای مه ترسییه بۆتان غهیری ده ججاله،
(واته مه ترسی پی شه واکه ره کانتان له مه ترسی ده ججال ترسناکی زیاتره)
وهفه رموویه تی: (ﷺ):

((مَنْ اَزْدَادَ عِلْمًا وَلَمْ يَزِدْهُ هُدًى لَمْ يَزِدْهُ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْدًا))^(۱)

واته:

هذه الأمة غيرهم قال الشيخ: غريب من حديث كعب تفرد به صفوان، رواه عن تقيّة بن الوليد والقدماء.]

أخرجه أحمد في مسنده (١٤٥/٥) [٢٠٧٨٩-٢٠٧٩٠] من حديث أبي ذر بإسناد جيد [قال الزبيدي (٣٥٠/١) قال العراقي: في إسناده عبدالله بن لهيعة مختلف فيه، ورواه أبو يعلى في مسنده (٣٥٩/١) (٤٦٦) عن علي بن أبي طالب رفعه نحوه، وفيه جابر هو أبو يزيد الجعفي ضعفه الجمهور، وروى أحمد في مسنده (٢٩٥) من طريق أبي المخارق زهير بن سالم عن عمير بن سعد الأنصاري أن عمر قال لكعب: أخوف شيء على أمة محمد ﷺ؟ قال: أئمة مضلون، قال عمر: صدقت. قد أسرّ إلي ذلك وأعلمني رسول الله ﷺ، وأبو المخارق ذكره ابن حبان في الثقات (٣٣٦/٦) (٨٠٠٤)] عمر بن سعد معدود من الصحابة، والظاهر أنه منقطع بينه وبين أبي المخارق. وأخرج مسلم في كتاب الفتن وأشراف الساعة، باب ذكر الدجال (٢٩٣٧) من رواية جبير بن نفير عن النواس بن سمعان في حديثه الطويل في الدجال، وفيه: فقال: ((غير الدجال أخوفني عليكم)) وأخرج الإمام أحمد في مسنده (٢٦٩٣٩) عن أبي الدرداء رفعه: ((أن أخوف ما أخاف على أمتي الأئمة المضلون)) قال الهيثمي في مجمع الزوائد (٢٣٩/٥) فيه راويان لم يسميا، وأخرج أبو نعيم في الحلية (٤٦/٦) عن عمر رفعه (أخوف ما أخاف على أمتي الأئمة المضلون) فقال كعب: والله ما أخاف على هذه الأمة غيرهم قال الشيخ: غريب من حديث كعب تفرد به صفوان، رواه عن تقيّة بن الوليد والقدماء.]

(١) رواه الديلمي في مسند الفردوس (٥٨٨٧) والمشهور أن هذا الحديث من قول الحسن البصري انظر: الأنحاف (٣٥١/١).

(ھەركەسنىڭ زانىستى زياتر بېيت و بەيتى زيادبوونەكەي رېنومايى خىرو
 ھىدايەتى زياتر نەبووييت، ئەوۋە تابيىت زياتر لە خوداۋە دوردەكەۋىتەۋە.
 ھەزرەتى عيسا(سەلامى خوداى لەسەر) فەرموۋىيەتى:
 تاكەي ئىۋە تارىفى رېگاي رۆشن بۆلاي خودا دەكەن بۆ ئەوانەي
 شەۋرەۋى دەكەن.
 (مەبەستى ئەوانەيە كە بەئىانى دونيانەۋىستى و زوھد، رېگاي خودا
 پەرسىيان گرتۆتە بەر) لەگەل ئەمەشدا ئىۋە بەكردەۋەكانتان خۆتانتان
 لەگەل ئەوانەدا ھىلاۋەتەۋە، كەۋەستاۋن و ماۋنەتەۋە و نەكەۋتەنەتە رېگا.^(۱)
 ئەمانەۋ فەرمودەكانى غەيرى ئەمانەش بەلگەن لەسەر زۆرى بوۋنى
 مەترسى لە زانىست، زانائىش يان پوۋبەپروى مەترسى و فەوتانى ھەتاھەتايى
 دەبىتەۋە، يان بەرەۋ پىرى بەختيارى ھەمىشەيى دەپروات، بەلام بەۋەي
 كەپۇبچىت لەقولايى زانىستدا، بىن بەش دەبىت لە سەلامەتى، ئەگەر دەستى
 نەگاتە رېگاي بەختيارى.

---

(۱) إقتضاء العلم والعمل (٦٠).

به لڳه ی ئاسار و پاشماوه کان

حه زره تی عومه ر(خودای ئی رازی بیټ) فهرموویه تی: ترسناکترین شت که ده ترسم پروو له م ئوممه تم بکات: کابرایه کی زانای دوو پرووه، ووتیان چۆن ده کریت مونافیقیش بیټ و زاناش بیټ؟! فهرمووی: زوبانی پاراو و خاوه ن زانیاری بیټ، دلیشی مردوو نه زان بیټ^(۱) واته: بئ کارو که وده ن بیټ. هه سه نی به صری فهرموویه تی: له و که سانه مه به که زانستی زانایان و نوکته و قسه ی دانسقه ی حاکمه کان کو ده که نه وه، به لام له کارو کرداردا پئی وشوینی نه فامه کان ده گرنه به^(۲) پیاوێک به نه بو هورهیره ی ووت: ده مه ویت فیتری زانست بيم و ده شترسم زایه ی بکه م، نه ویش فهرمووی: نه وهنده ی که ناخوینیت نه وه نه وپه پری زایه کردن و به فیرو دانیه تی.^(۳)

---

(۱) أخرجه الضياء في ((الأحاديث المختارة (۲۳۶) وأصله عند أحمد (۲۲/۱). قال الزبيدي: قال العراقي: وهذا الذي ذكره أنزفقد ذكره أحمد من مسنده. ۳۱۲. مرفوعاً من حديث عمر بإسناد صحيح، قلت: وهذا قد أخرجه ابن عساكر في تاريخه ۳۱۰/۲۴، عن أبي عثمان الهدي، قال: خطبنا عمر بن الخطاب، قال: حذرنا رسول الله ﷺ كل منافق عليم، اه، ثم قال العراقي: وصح أيضاً من حديث عمران بن حصين رواه الطبراني في الكبير ۱۸/ ۲۳۷ (۵۹۳)، ورفع: إن أخوف ما أخاف عليكم بعدي كل منافق عليم اللسان، اه، قلت: وبمثل رواية أحمد رواه أيضاً البزاز ۱/ ۴۳۴ (۳۰۵) قال المنذري في الترغيب والترهيب: رواه محتج بهم في الصحيح وقال الهيثمي في مجمع الزوائد ۱/ ۱۸۷، رجاله موثقون (۲) أورده ابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله (۱۲۶۲).

(۳) رواه ابن عساكر في ((تاريخ دمشق)) (۳۶۸/۶۷) وفي (البيان المتقين) (۲۵۷/۱): (وقال أبو هريرة النحوي). [قال الزبيدي ۱/ ۳۵۲: هذا موقوفٌ على أبي هريرة رضي الله عنه، ويعضده ما يروى عن الأعمش معضلاً: أفة العلم النسيان، وإضاعته أن تُحدِّث به غير أهله. أخرجه الدارمي في المقدمة، باب مذاكرة العلم، ۶۲۴، وابن عدي في الكامل، ۱/ ۳۸، من عدة طرق، ويروى عن علي مرفوعاً، أفة العلم النسيان، أخرجه ابن عدي في الكامل ۱/ ۳۸].

ووتیان به ئیبراهیمی کوپی عوبهینه: کئ له هه موو کهس په شیمانی زیاتر دهرده برپت؟ فهرمووی: په شیمانی خیرا که له دونیادا دوچاری دهیت، که سیکه چاکه ی باشی کردیت له گه ل یه کیکدا که سوپاسی نه کات و پییشی نه زانیت، وه په شیمانی کاتی مردنیش، نه و زانایه سنووری خو ی به زاندوه و زبانی له خو ی داوه به و زانینه ی که هه یبووه کاری پئ نه کردووه.^(۱)

خه لیلی کوپی نه حمه دی فراهیدی فهرموویه تی:

چوار جور پیاو هه ن: پیاو ټک ده زانیت و ده شزانیت که ده زانیت، نه وه زانایه و شوینی بکه ون، وه پیاو ټک ده زانیت به لام خو ی نازانیت که ده زانیت، نه وه نوستوووه و خه به ری بکه نه وه، وه پیاو ټک نازانیت، وه نه شزانیت که نازانیت، نه وه که سیکه فیرخوازه و داوای پتنومای ده کات و فیری بکه ن، وه پیاو ټکی تر که بوخو ی نازانیت و ناشزانیت که نازانیت (رهنکه خو ی به زانایش بزانت) نه وه نه زان و جاهیل و وازی ئی بهین و دوری بخه نه وه.^(۲)

سوفیانی سه وریش (ره حمه تی خوی ئی بیت) فهرموویه تی:

زانست بانگ ده کات که کاری پئ بکرت، نه گهر خاوه ن زانسته که وه لامی نه دایه وه و کاری به زانسته که ی نه کرد نه و اعلمه که کوچ ده کات و به جیی ده هیلت.^(۳)

عه بدوللای کوری موباره ک فهرموویه تی: تا نه و کاته ی پیاو به دوا ی زانستدا بگه رپت و لئی ماندوو نه بیت، هه به زانا ده ژمیریت، نه گه روا ی گومان برد که ئیتر زانایه و فیرنووه، نه وه به نه زان داده نریت.^(۴)

---

(۱) ئیبراهیمی کوپی عوبهینه یه کیکه له و زانا و خواناسه دنیا نه وسته کان ره حمه تی خوی ئی بیت.

(۲) رواه ابن عبدالبر فی (جامع بیان العلم و فضله) (۱۵۳۸).

(۳) إقتضاء العلم و العمل (۴۱).

(۴) آورده ابن قتیبة (غیر منسوب) فی ((عیون الأخبار)) (۱۱۸/۲).

فوضه یلی کورپی عه یاض (ره حمه تی خودای لئ بیت) فهرموویه تی:
 من به زه بیم به سئ که سدا دیته وه: گه وره و قسه رپوشتوی هۆزیک که زه لیل
 و ژیر دهسته بوو بیت، وه دهوله مه ندیک هه ژار که وتبیت، وه زانایه ک دونیا یاری
 پئ بکات. ^(۱)

حه سه نی به صریش فهرموویه تی: تۆله سه ندنه وه له زانایان به وه ده بیت
 که دلیان ده مریت، وه به مردنی دلش خواستیان له سه ر دونیا په یدا ده بیت،
 نه وکاته به کرداری ناخیره ت دونیا بۆ لای خویان راده کیشن ^(۲)

له م باره وه نه م شیعره یان ووتوه:
 عَجِبْتُ لِمُبْتَاعِ الضَّلَالَةِ بِالْهُدَى وَمَنْ يَشْتَرِي دُنْيَاهُ بِالْذِّينِ أَعْجَبُ
 وَأَعْجَبُ مِنْ هَذَيْنِ مَنْ بَاعَ دِينَهُ بِدُنْيَا سِوَاهُ فَهُوَ مِنْ ذَيْنِ أَعْجَبُ ^(۳)
 واته: سه یر بۆ نه وه گومرایی کرپوه به هیدایه ت!

سه یر تر نه وه یه ژینی کرپوه به دیا نه ت!

---

(۱) المدخل إلى (السنن الكبرى) (۵۷۶) [وقال الزبيدي (۳۵۳/۱): هذا قد روي مرفوعا من حديث أنس، وأبي هريرة. أما حديث أنس فقد أخرجه الخطيب في الفقه والمتفقه ۱/۱۶۶، ولفظه: عَنِّي قَوْمٌ افْتَقَرُوا وَعَزِيزُ قَوْمٍ ذَلِكَ، وَفَقِيهًا يَتْلَا عِبُّ بِهِ الْجُهَّالُ. وأخرج ابن حبان في المجروحين ۱۱۸/۲، من طريق عيسى بن طهمان عنه، ولفظه مثل الأول إلا أنه قال: وعالمًا بين جُهَّالٍ، وقد حكم ابن الجوزي على هذه الأحاديث بالوضع. ۱/۱۷۲، وقال وإنما يعرف هذه من قول فضيل بن عياض. وأما حديث أبي هريرة فأخرجه الديلمي في مسند الفردوس ۱۴/۲ (۲۱۰۳)، ولفظه:

بَكَّتِ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَمَنْ عَلِمَنَّ لِعَزِيزٍ ذَلِكَ، وَعَنِّي افْتَقَرُوا، وَعَالَمٌ تَلْعَبُ بِهِ الْجُهَّالُ. هكذا أورده السيوطي في اللآلي المصنوعة ۱/۱۹۳، وهو شاهد قوي لما تقدم.

(۲) رواه البهقي في (شعب الإيمان) (۱۶۹۶) وابن المبارك في الزهد (۱۵۱۴).

(۳) نه م دوو شیعره دانراوی مالیکی کوری دیناره (ره حمه تی خوی لئ بیت) بنواره (ربیع الأبرار) (۱۸۵/۴)، ووفیات الأعیان (۱۷۰/۶)، و حیاة الحيوان (۴۲۲/۱) وزهر الأکم (۲۸۸/۱).

سەیر و سەمەرەى زياترە دىنى دەفرۆشیت

بۆزىنى كەسىكى ترە بىن خىرو دەرامەت!!^(۱)

پىغەمبەرىش (ﷺ): فەرموئەتى:

((إِنَّ الْعَالَمَ لَيُعَذَّبُ عَذَابًا يُطِيفُ بِهِ أَهْلُ النَّارِ اسْتِعْظَامًا لِّشِدَّةِ

عَذَابِهِ))^(۲) مەبەستى زانايەكى خراپەكار و ئەھلى گوناھە، واتە:

(بە جۆرىك سزاي دەدەن، كە ئەھلى ناگر دەھىن و دەيانسورپىننەو

بە چوار دەورى ئەو زانا تاوانكارەدا، بۆ ئەوھى نىشانىيان بدەن چ جۆرە سزايەكى

سەخت و گەورە دەدرت).

نوسامەى كۆرى زەيدىش دەفەرموئەت: بىستومە لە پىغەمبەرى خودا (ﷺ):

فەرموئەتى: ((يُؤْتَى بِالْعَالِمِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ فَيَتَدَلَّقُ أَقْتَابَهُ فَيَدُورُ

بِهَا كَمَا يَدُورُ الْجَمَارُ بِالرَّحَى، فَيُطِيفُ بِهِ أَهْلُ النَّارِ فَيَقُولُونَ مَا لَكَ؟ فَيَقُولُ

كُنْتُ أَمْرًا بِالْخَيْرِ وَلَا آتِيَهُ، وَأَنْهَى عَنِ الشَّرِّ وَأَتِيَهُ))^(۳) واتە:

(زاناي تاوانبار دەھىن لە پۆزى قىامەتداو يەكسەر توپيان دەدەنە ناو

ناگرەو، رىخۆلەكانيان دىتە دەرەو و بە چوار دەوريا پىچى دەدات وەك چۆن

گوئدرىژ دەسورپىتەو بە دەورى بەرداشەكەدا. ئەھلى ناگرىش دىن و

دەسورپىنەو بە دەورى داو، پى دەلەن:

ئەو ھۆى جىيە وات بەسەرھاتوو؟ ئەوئەش دەلەت:

كاتى خۆى فەرمانم بە چاكە دەكردو خۆم فەرمانبەردار نەدەبووم، وە

بەرگرم لە خراپە دەكردوو، لە خەلكم قەدەغەدەكردوو خۆم ئەو كارەم

---

(۱) (ئەحسەن) موفتى: وەرگىز

(۲) قال الحافظ الزبيدي: قال العراقي: لم أجده بهذا اللفظ وهو بمعنى الحديث الآتي لأسامة بمن زيد.

(۳) رواه البخاري (۳۲۶۷)، و مسلم (۲۹۸۹).

دهکرد. بۆیه سزای زانا له سهرا تاوانه کانی دووچه ندانهیه، چونکه له گهڵ زانین دا تاوانه که ی نه انجام داوه، بۆیه خودای گه وره فهرموویه تی:

﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾ النساء/ ۱۴۵، واته:

دوووه کان له نزمترین پله ی دۆزه خدا سزاده درێن، که خوارترین مه نزلگای دۆزه خیه کانه، چونکه نه م دوووه وانه راستییان زانیوه و نکوئییان کردووه، ههروهک چۆن جوله که کان له گاورد کان خراپترن، له گهڵ نه وه شدا که نه یانووتوووه خودا کوپی ههیه و، نه یشیان ووتوووه که سی خودا ههیه، (إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ)، به لام ته نه نه وه نه ده تاوانیان هه بووه، دوا ی نه وه ی راستییان زانیوه و ناسیویانه ئینکارییان کردووه.

بۆیه خودا فهرموویه تی: ﴿يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ﴾ البقرة (۱۴۶).

واته: (نه هلی کیتابییه کان وهک چۆن کوپه کانی خویان ده ناسن، ناوا راستی و پیغه مبه ریتی هه زه رته ی موحه ممه د ﷺ ده ناسن به هه موو نیشه نه کانیه وه). ههروه ها خودای گه وره فهرموویه تی:

﴿فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾ البقرة (۷۹).

واته: کاتیک به به لگه کانه وه خرایه به رچاویان و ده یان ناسیه وه ده یشیان زانی که راسته، به لام نکوئییان ده کردو باوه ریان پێ نه ده کرد، نه فره تی خودا له وانه ی که کافرو بێ دین).

ههروه ها له چیرۆکی به لعمی کوپی باعورائدا خودای گه وره فهرموویه تی: ﴿وَإِذْ أَخْبَرْنَا نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ. وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَتْرَكُهُ يَلْهَثُ﴾ الأعراف (۱۷۵-۱۷۶)

واته: هه وایی نه و که سه یان به سه ردا بخوینه ره وه، که فه رمانه کانی خو مائمان پێ به خشی بوو، که چی نه ویش خو ی ئی دوورخستنه وه و خو ی ئی

دادهمآلی، نهوسا ئیتر شهیتان شوینی کهوت و پئش خوئی خست و، چووہ ناو ریزی گومراو سەر لی شتواوانهوه، نمونهی نهوانه وهك نمونهی سهگ وایه، نهگهر دهری بکهیت و پیایدا ههئبشاخیت لیٹ نهوهړت و، نهگهر وازیشتی لی بهینیت هه رلیٹ دهوهړت.

زانای خراپه کاریش ههر بهم شیویه، بهراستی(بهلعام) زانستی کیتابی خودای پئگه یشتبوو، بهلام لایدا بهلای دونیاو ئاره زواتداو، له بهر پارزیکردنی قهومه کهی پشتی کرده کیتابی خودا، بۆیه ته شبیهی کراوه به سهگ، واته: یه کسانه حکمهت و به ئگه گانی پښ بدریت و بۆی باس بکرت یان نا، نهو ههر به رهو لای ئاره زواتی دونیایی هه لپه ی دیت.

حه زهره تی عیسا(سهلامی خودای له سهر) فهرموویه تی:

نمونهی زانا خراپه کان وهك نمونهی بهردیکه کهوتبیته سهر ده می روبریک، نه خوئی ئاو ده خواته وه که سوود له ئاوه که ببینیت، نه پئگه یش دهدات ئاوه که بیته دهره وه و ئاودیری پښ بکرت، وه نمونهی زانای خراپ وهك نمونهی (ئاودهسته) بهروالته گه چ و سفتو پاک و خاوپنه، بهلام ئاوه رۆکه کهی بۆنی پیس و قیزه ونه، یان وهك گۆره کان وان، له سه ره وه ئاوه دان و پاراوه ن، له خواریشه وه ئیسک و پروسکی مردوو.^(۱)

نهم فهرمووده و ئاساره پیروژانه دهری دهخه ن، نهو زانایه ی که نه هلی دونیایه و له پیناوی دونیا یشتا خویندویه تی، له هه موو کهس حالی خراپترو نزمتره و سزایشی له هه موو نه زانیک له دواروژدا سه ختره، نهوانه ش که سه رفرازو نزیک دیوانی پهروه ردگارن، ته نها زانایانی ئاخیره تن.

---

(۱) قوت القلوب (۱/۱۴۱).

نیشانه کانی زانایانی ئاخیرهت، له وانه:

نابن به هوی زانسته که یانه وه به دوای دونیادا بگهڕن. چونکه که مترین پلهی زانا نه وهیه که ههست به سووکی و نزمی و بن نرخی دونیا بکات لای خودا، وه بشزانیت چه ندیک له که داره و بن به قایه و ههه ماوهیه که وه دهوتیتته وه، وه بشزانیت دواړۆژ و قیامهت چه ندیک گه و ره وه به رده وام و به هاداره، نیعمه ته کانی پاک و خاوتنه و موککیکی شکۆمه ندو گه و ره یه، وه زانا دهزانیت که دونیاو ئاخیرهت دوشتی دژ به یه کن، وهک دوو هاوسه ری پیاوێک وان، هه رکامیکیان رازی بکات نه ویانی توره کردووه، یان وهک دوو ناو له پی کیشانه یه ک وان، هه رکامیکیان سهنگی زیاتریت، نه ویان سوک ده بیت و به ولادا ده شکیتته وه، یان وهک رۆژه لات و رۆژئاوا وان، هه رچه ندیک له لایه کیان نزیك ببیتته وه له ولایان دوور ده که ویتته وه. هه روه ها دونیاو ئاخیرهت وهک دوو جام وان، یه کیکیان پر بیت و نه ویشیان خالی، به نه ندازهی نه وهی له جامه پر که یان خالییه که پر بکهیت، نه وه جامه پر که یش لئی خالی ده بیتته وه. به راستی نه وهی سووکی و قیزه وونی دونیا نه زانیت، که له که داره و صاف و به رده وام نییه و ده پچریت، وه هه میسه خووشی و ناخووشی تیکه لاو ده بن و، ژبانه پوخته که یشی به کۆتادیت، نه وهی به مه نه زانیت، نه وه نه قلی تیک چووه، چونکه به ته نها بینین و تاقی کردنه وه نه تبات بۆ لای نه و راستیانه، ئیتر چۆن له زاناکان که سانیك هه بن که عه قلیان نه بیت؟

وه هه رکه سیکیش نه مانه هه مووی بزانی، وه ئاخیرهتی لا له پیشتر نه بیت له دونیا، نه و به دیلگیرای شهیتانه و، نه فس و ئاره زوات به هیلاکیدا بردووه و به دبەختی زāl بووه به سه ریدا، جا که سیک نه مه پله و پایه ی بیت، چۆن له تاقم و کۆمه لی زانایان ده ژمیریت؟

له و فەرموودانەى له حەزرەتى داوودەوہ پیمان گەشتووە (سەلامى
خودای لەسەر) کە لە خودای گەورەوہ دەگێرێتەوہ کە فەرمووێتەتى:
ئەى داوود! کەمترین تۆلە کە لە زانایەكى دەستینم، ئەو کەسەى کە
ئارەزوای خۆی پێش محبەتەى من خستووہ، ئەو یە کە بێ بەشى دەکەم لە
خۆشى و تام و چێژی موناجات و پارانەوہ لەخۆم،

پرسیارى زانەيەکم لى مەکە کە دنیا سەرخۆشى کردبێت و، لە ڕنگەى
خۆشەویستی من دورى بخاتەوہ، ئەوانە لە ڕۆى بەندەکانى مندا پادەوہستن و
ڕنگریان دەکەن. ئەى داوود! ئەگەر کەسێک دى بەدوای مندا دەگەرێ، ئەوا
تۆبە بەخزمەتکاری ئەو. ئەى داوود! هەرکەسێک پاکردوویەکم بۆلا بگێرێتەوہ
من وەک لێزان و شارەزاو عاریفێک ناوونوسی دەکەم، ئەوێش بە پۆشتەو
دەوڵەمەند و لێزانم نووسی هەرگیز سزای نادەم.^(١)

هەر لە بەر ئەمەیشە کە حەسەنى بەصرى (پەحمەتى خودای لى بێت)
فەرمووێتەتى: مردنى دلى زانایەك تۆلەيەكە لى دەسەنرێتەوہ. مردنى دلێش
یەكسانە بەوێ بەكردارەكانى قیامەت دنیای پێ بەدەست بخەیت و بەدوای
دونیادا بگەرێت.^(٢)

هەر لە بەر ئەمەش بوو کە یەحیای کورى مەعاز (پەزای خودای لى بێت)
فەرمووێتەتى: بەهاو قەدرگرانى زانایان دەکەوێت و دێتە خوارەوہ، ئەگەر
بەمەبەستى بەدوادا گەرانی دنیا کاریکات.^(٣)

سەعیدی کورێ موسەیبیش (پەحمەتى خودای لى بێت) فەرمووێتەتى:

---

(١) قوت القلوب (١٤١/١) والقطعة الأخيرة روى بنحوها أحمد في الزهد (٩٧٧).

(٢) جامع بيان العلم وفضله (١١٦٥).

(٣) رواه ابن أبي الدنيا (٤٧٦) منسوباً لأحد الحكماء.

ئەگەر بېنىتان زانايەك فېل و غەش لە فەرماندارك بکات، ئەو دەردە بەدز دەژمىرریت.^(۱)

حەزرەتى عومەرىش (خودای ئى رازى بىت) فەرموویەتى:
ئەگەر زانايەكتان بىنى دونیای خوش دەویست، ئەو تۆمەتى بخەنە پال و،
ئى ئەمین مەبن لەو بابەتە دینیانەى کە لەو دەردە سوودتان وەرگرتوو. چونکە
ئەو مەبلى دال و خوشەویستی بۆ هەرچىەك بوو بەو لایەدا دەروات.^(۲)

مالیکی کورپی دینار (پەحمەتى خودای ئى بىت) فەرموویەتى:
لە هەندىك لە کتیبە پېشوەکانم خۆتندۆتەو، کە خودای گەورە
فەرموویەتى: کەمترین شت کە بەسەر زانايەکدا دەپېنم، ئەگەر دونیای خوش
بویت، شیرینی نزاو موناجات و پارانەو مەى خۆمى لە دالدا دەردەهېنم.^(۳)

پیاوئىك نامەیهى بۆ برایهى نوسى: خودای گەورە زانستى پى بەخشیویت،
نەكەى نوورى زانستەكەت بە تارىکایى گوناو و تاوان بکۆژنیتەو، کە لە ناو
ناخ و حەسرەت و پەشیامانیدا بمانیتەو، لەو رۆژدا کە ئەهلى عیلم لە ناو
نوورى زانستەكەیاندا پەل دەهاون و دەجولینەو.^(۴)

یەحیای کورپی مەعازى رازى (پەحمەتى خودای ئى بىت) بە زاناکانى ئەهلى
دونیای دەووت:

ئەى خاوەن زانستەکان، کۆشکەکانتان وەك کۆشكى قەیسەر وایە،
مالەکانتان وەك مالى کيسرا وایە، جلو بەرگەکانتان وەك بەرگی (طاهیری)

---

(۱) رواه ابن الطيوري في (الطيوريات) (٦٩٠) من طريق ابن المسيب عن عمر بن الخطاب (رضي الله عنه).

(۲) جامع بيان العلم و فضله من قول جعفر بن محمد بنحوه (١١٤٧).

(۳) أبو نعيم في (الحلية الأولياء) (٣٦٠/٢) بنحوه.

(۴) رواه أبو نعيم في (حلية الأولياء) (١٤٦/٩).

وايه^(۱) وه خوفه کانتان جوان و پازاودیه وهك خوفی پئی جالووت، نهووش که سواری دهبن به زټروزیو پازاندوتانه ته وه قارونی، وه دهفر و قاپی خواردنتان گران به هاو فیرعه ونی، پرسه و ماته مینییه کانتان وهك چه رخی نه فامیتی وایه، مهزه ب و رټبازی ژبانیشتان شهیتانی، (واته: شوټن هه واو ناره زوات و نه فس و شهیتان دهکه ون) نهی رټبازی موچه ممه دی له کوټیه و چی لن به سه رها ت.^(۲) شاعیر له م باره وه ده ټیت:

وَرَايِ الشَّاعِرِ يَخْمِي الدَّنْبَ عَنْهَا فَكَيْفَ إِذَا الرُّعَاةُ لَهَا ذِنَابُ^(۳)

واته: شوانه، مه پ له دهم گورگه پارټزی

گه ر خوی بوو به گورگ کټ بیپارټزی؟

شوان ده بیپارټزیت مه پ له دهمی گورگ

نهی گه ر شوانه کان خویان بوون به گورگ^(۴)

شاعیر ټکی تر ده ټیت:

(۱) طاهری نیسبه ته بۆلای عه بدو ټلای کوپی طاهری کوپی حسینی وه زیر، که بهرگی زۆر گرانی ده پوشتی بنواره الاتحاد (۳۵۸/۱).

(۲) رواه الحافظ السلفي في ((معجم السفر)) (۸۰۴). وه پټویسته بزاین رټبازی چه زره تی موچه ممه د ﷺ قه ناعه ت و دنیا نه ویستی و بن دهنگی و شانازی نه کردن و نزمی مال و خانه که ی و، سوار بوونی گوئ درټزو رټوشتن به گهردن که چیه وه، که خاوه نی قاپټکی ته خشته یش بوو نانی تیا ده خواردو، له سه ره سیر و زهوی داده نیش ت و، دهیان صیفه تی ترکه هه مووی نیشانه بوو له سه ره زوه دو دانایی و ته وازوئی نه وزاته، نه وهی ده ټئ شوټن که و تووی سوننه تی پټغه مبه رم ﷺ، ده بټی له خوورده وشته کانی دا موچه ممه دی بټت ﷺ.

(۳) سراج الملوك (۲۱۱/۱).

(۴) وه رگټرانی به یته که (نه حسه ن).

يا مَعْشَرَ الْفُرَّاءِ يَا مِلْحَ الْبَلَدِ مَا يُصْلِحُ الْمِلْحَ إِذَا الْمِلْحُ فَسَدَ^(۱)

زانای قورئان خوین، نمەکی ناوشار

چی تامی چاک کا، تال بئ له سه رزار^(۲)

وتیان به هه ندىك له عاریف و خوداناسه كان:

ئایا وا ده بینیت که نه وهی تاوان چاوی گه شبکاته وه وهۆگری بوبیت، نه وه
خودا ناناسیت؟ فه رمووی: گومانم له وه دانیه نه وه که سهی که دونیای زیاتر
له پیشتر بئ له قیامهت، نه وه خودا ناناسیت، چ جای نه وهی که تاوانکاری
چاوی رۆشن بکاته وه و خوشحالی بکات.^(۳)

وه هه رگیز وا گومان نه بهیت که نه وهی وازی له کۆکردنه وهی مأل و
سامان هینا ئیتر ده گاته ریزی زانایانی ئاخیرهت، چونکه نه وهی به دوای پله و
شکۆمه ندى دا بگه ریت، نه وه زیاتر له مأل و سامانه که زیانی ئی ده دات.

بۆیه بيشرى حافی فه رموویه تی: ده رگایه ك له ده رگاكانی دونیا وشه ی
(خَدَنَّا)یه، واته هه وائیان پێدام: نه گه ر بیستت پیاوێك له ناو خه لكا ده یووت
هه وائی پێدام (قسه وه فه رمووده یان بۆ بخوینیته وه) واته پێیان ده ئیت:

رېگام بۆ بکه نه وه و (گویم ئی بگرن و ده یه ویت خۆی ده ریخت)^(۴)

بشیری حافی (ره حمه تی خودای ئی بیت) ده پازده سه لله وه قولینه و صندوق
پر له کتیبی خۆی خسته ژێر خا که وه و شاردنیه وه و ده یفه رموو:

من حه زم له قسه کردنه، نه گه ر ئاره زوی قسه کردنم لا نه مینیت نه وه خته
قسه تان بۆ ده که م.^(۱)

---

(۱) عجائب المقدور (۴۸۵).

(۲) (نه حسه ن) وه رگیز.

(۳) حلیه الأولیاء (۲۷۹/۶).

(۴) قوت القلوب (۱۳۵/۱).

بیشرو که سانیکی تریش فەرموویانە:

ئەگەر حەزەت لە قسەکردن بوو (بۆ خەڵکی) ئەوا مەیکە، بەلام ئەگەر حەزەت لێی نەبوو ئەوا قسەیان بۆ بکە.^(۲)

چونکە ئەو تام و چێژە بەهۆی قسەکردن و شکۆداری خۆدەرخستنهوه دەستی دەکەوتت، لە هەموو لەرزەتێکی دونیایی گەورەترە، هەرکە سێک بە پێی خوداسە ئارەزووەکانی بجوڵێتەوه و چۆن حەزی لە قسەکردن کرد بیکات، ئەو لە ئەهلی دنیا دەژمێرێت.

هەر لە بەر ئەمەیه که سوفیانی سهوری فەرموویەتی:

فیتنە و تاقیکردنەوهی قسەکردن، زۆر توندو گرانترە لە فیتنە ی مأل و مندال و خانەوادە، چۆن لەو فیتنەیه نەترسیت که خودا(ﷻ) بەگەورە ی پێغەمبەرە خاوەن پەيامەکانی ﷺ فەرموو:

﴿وَلَوْلَا أَنْ تُبْتِنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكُنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا﴾ (الاسراء: ۷۴).

واتە ئەگەر دڵمان بە نووری متمانه و یەقین راگیر نەکردبایتایە، بەپراستی خەریک بوو که مێک دڵت مەیلی هەبێ بەلایاندا.^(۳)

---

(۱) قوت القلوب (۱/۱۵۶).

(۲) قوت القلوب (۱/۱۵۶). و شرف أصحاب الحديث (۲۳۰) بنحوه.

(۳) قوت القلوب (۱/۱۵۶) بۆ زیاتر پرونگردنەوهی ئەم بابەتە مەبەستی ئەم زانا بەرزانه ئەووە نییە که گرنگی بە عیلمی حەدیث و فەرموودەو نامۆزگاری موسوڵمانان نەدرێت، چونکە هەموویان لەم بابەوه لە پرستی یەکه مەدا بوون بۆ خزمەت کردنی زانستی فەرموودەو نامۆزگاری موسوڵمانان، بەلکو مەبەست ئەوێه که نابێ بنازیت بە قسەکانیاندا، نابێ لەبەر مەرام و حەزی شەخشی و ئارەزووی جاھ و مەقام و خو بەرزکردنەوه قسە بۆ ئەو خەلکە بکات، دەبێ بەدڵ حەزی لە قسەکردن نەبێت، بەلام بە ناچاری قسەیان بۆ بکات، خوێ لەوان بە هەزار تر دابنێت که پەندو نامۆزگاری لە

سەھلى توستەرى فەرموویەتی:

زانست ھەمووی بەشی دونیا، تەنھا کار پێ کردنی دەیکاتە بەشی ناخیرەت، وە ھەموو کردەوکانیش وەکو تۆز پرش و بڵاودەبنەو، مەگەر کردەوویەك تەنھا بە ئیخلاص و لەبەر پەرەزامەندی خودای کردبێت.^(۱)

ھەرودھا فەرموویەتی: ئەو خەلکە ھەموویان بە مردوو دەژمێرین جگە لە زاناکانیان نەبێت، زاناکانیش ھەموو سەرخۆشن، مەگەر ئەوانە نەبێت کە کاریان بە زانستەکانیان کردبێت. ئەوانەش کاری پێ دەکەن سەرکەش و مەغرورن، مەگەر موخلیص و دڵسۆزەکانیان، دڵسۆزەکانیش لەسەر ھێلی مەترسی دەمێننەو تا لەسەر ئەو ھالەتی ئیخلاصە وەفات دەکەن.^(۲)

ئەبو سولەیمانی دارانی فەرموویەتی: ئەگەر یەكێك بەدوای قسەکردندا دەگەرێ (حەزی ئێ دەکرد) یان ژنی ھینا، یان گەشتی دەکرد لە پێناو دەسکەوت و ژباند، ئەو شانی داداوە بۆ دونیاو خۆی لەبەردەمیدا زەلیل کردووە.^(۳)

مەبەستی لەم جوۆرە خواستەنە (کە بەلای دونیادا رایان دەکێشێت) گەرێ ئەو بەدوای سەندەدی راویەکان و سەندەدە بالاکاندا^(۴) یان گەرێ بەدوای

قسەکانی خۆی و ھەریگرت، کەواتە زانستی فەرموودە و قسەکردن پێویستە، بەلام بەو مەرجانە.

(۱) إقتضاء العلم و العمل (۲۰).

(۲) قوت القلوب (۱/۱۵۸). و إقتضاء العلم و العمل (۲۲) بنحوه.

(۳) قوت القلوب (۱/۱۵۳).

(۴) حافظی عیراقی فەرموویەتی: نایابی فەرموودە لەویدا نییە کە سەندەدەکانی نزیک بن، بەلکۆ لەویدا بە کە پیاوی سەندەدەکانی متمانە پێکراو بن، بە دورو بالایش بن، مەبەستی ئێوەیە کە سێ بەدوای سەندەدە غەریب و نامۆکاندا بگەرێت، وەزیاتر ئەو پێگە بەیان بکات کە پەدراوەتەو، یان پەسەند نەکراو، کە زۆر خۆیان لە بنج و

ئەو فەرموودانەى بۆرتىگاي ئاخىرەت پېويستى پېيان نابىت (وہك فەرموودە شاز و مونكەرەكان).

حەزرەتى عيسا (سەلامى خوداى لە سەر) فەرموويەتى:
چۆن لە ئەھلى عيلم دەژمىررىت؟ كە سىك ك چارەنوسى بۆ ئاخىرەت بىت و ئەويش بەتەواوى روى لە دونيا كرىدىت؟!
وہ چۆن بە ئەھلى زانست دەژمىررىت:
ئەو كەسەى بەدواى قسەو فەرموودەدا دەگەرپت، بۆ ئەو نا كە كارى پى بكات، بەلكو بۆ ئەوەى كە ھەوائى ئى بدرىت و بەناوى ئەووە باس بكرىت^(۱)
صالحى كورى حەسەنى بەصرى فەرموويەتى:
بەخزمەت گەئى لەو شىخە بەرزانە گەيشتووم، كە پەناياندەگرت بەخودا لەو خراپەكارانەى كە زاناو شارەزان لە سوننەتدا^(۲).

ئەبو ھورەيرە دەگىرپتەوہ و دەفەرموويت: پىغەمبەر ﷺ فەرموويەتى:
(مَنْ طَلَبَ عِلْمًا مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهَ اللَّهِ تَعَالَى لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضًا مِنَ الدُّنْيَا، لَمْ يَجِدْ عَرْفَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)^(۳)

بنەوانى حەدىسە نامۆو شاز و پەسەند نەكراوہكان شارەزا دەكەن و، پرسىارى فەرموودەى صبحاح و دروستەكانيان ئى بكەيت لى بى ئاگان، كەواتە ئەمانە بەدواى دونيادا دەگەرپن.

(۱) سنن الدارمى (۳۸۰) ضمن حديث طويل عنه عليه السلام. وقال الزبيدي: ۳۶۳/۱: أخرجه أبو نعيم في (الحلية) (۲۷۹/۶).

(۲) قوت القلوب (۱/۱۴۱).

(۳) أبو داوود (۳۶۴۴) وابن ماجه (۲۵۲) بأسناد جيد، قال الزبيدي: ۳۶۳/۱: قال العراقي: إسناد صحيح، رجاله رجال البخاري. اهـ. قلت: وقد رواه كذلك الإمام أحمد في مسنده (۸۲۵۲)، والحاكم في المستدرک، ۱/۱۶۰ (۲۸۸-۲۸۹)، و البهقي في الشعب (۲/۲۸۲)

ههركهسێك بگهڕێت به شوێن زانستیكددا كه له ئەصڵدا بۆ ئەوه بێت
 پەزامەندی خودای پێ وەرگیرێت، بەلام مەبەستی ئەم ئەوه بێت مائێکی
 دونیایی پێ دەست بخات، (واتە عیلمی ئاخیرەت بۆ مەبەستی دەسكەوتی
 دونیایی بەكارهێنێت) ئەوه هەرگیز بۆنی پاکی بەهەشت ناکات له پۆژی
 قیامەتدا).

خودای گەوره تاريف و وهصفی زانا خراپەكان بەوهدهكات كه به هۆی
 عیلمهوه دنیا دهخۆن، وه تاريفی زانایانی ئاخیرهتیشی بهوه کردوو كه گەردن
 كه چ و دنیا نهویستن،

له باره‌ی زانا دنیا خۆره‌كانیشه‌وه فه‌رموویه‌تی ﷺ:
 ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ (وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبِّذُوهُ
 وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ) ثُمَّ قَلِيلًا فَيُنسَ مَا يَشْتَرُونَ﴾^(١)

وه له باره‌ی زانایانی ئاخیره‌ته‌وه خودای گه‌وره فه‌رموویه‌تی:
 ﴿وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ (وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ
 خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَرُونَ بَيِّنَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ) هُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِنَّ اللَّهَ

(١٧٧٠)، والمدخل ص ٣١١ (٤٧٧)، وأخرج الديلمي في مسند الفردوس {كما في جامع
 الأحاديث للسيوطي ١٧٢/٧ (٢١٦٨١) عن أبي سعيد رفعه} من تعلم الأحاديث ليحدث بها
 الناس، لم يرح رائحة الجنة، وإن ربحها لتوجد مسيرة خمسمائة عام) قال العراقي: وفي
 الباب عن ابن عمر، رواه الترمذي، كتاب العلم: باب ماجاء فيمن يطلب بعلمه
 الدنيا (٢٦٥٥) وابن ماجه في المقدمة: باب الإنتفاع بالعلم والعمل به (٢٥٣).
 (١) آل عمران (١٨٧). ئەوهی له میانێ كه‌وانه‌كاندا نوسراوه ئیمامی غه‌زالی هه‌مووی
 نه‌نوسیوه‌ته‌وه ته‌نها فه‌رموویه‌تی له سه‌رده‌تاوه تا كو‌تاییه‌كه‌ی و باسی ئاخیره‌كه‌شی نوسیوه.
 به‌لام بۆ زیاتر پو‌نكرده‌وه هه‌موو نایه‌ته‌كه‌مان نوسیوه.

سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١﴾ واته: فه رمان درا به نه هلی کیتابییه کان که پروا به چه زره تی موچه ممه د بهین (ﷺ) وه په یمانیان لی وهرگیرا که نه وهی دهیزانن راپیگه یتن و نه یشارنه وه، به لام په یمانه که یان پشت گوئ خستوو فرپیان داوه ته دواي خوښانه وه، وه گوړپویانه ته وه به نرخیکي که م، واته:

له بریتی دهرخستنی پاستیه کان نرخیکي که م و حه رام و کو تایان وهرگرتو وه. وه له باره ی زانایانی ناخیره تیشه وه فهرموویه تی:

هه ندیک له وانه ی نه هلی کیتابن پروایان به خودا هه یه و، پروایان به و قورنانه ی که هاتوته خوداره وه بو سهر نیوه و به ته ورات و ینجیلی خویشیان هه یه، گهردن که چ و فهرمانبه ردارن له حزوری خودادا، نایه ته کانی خودا ناگوړپنه وه و نایفرۆشن به نرخیکي که م و به کو تا هاتوو

هه ندیک له زانایانی سه له ف فهرموویانه:

زاناکان له روژی قیامه تدا له ناو پیړی پیغه مبه ره کاندازیندو ده کړنه وه و حه شر ده کړن، (زانایانی ناخیره ت)، وه قازیه کایش له ناو ریزو پیړی دهسته لاتداره کانداز حه شر ده کړن^(۲) مه به ست له قازی و دادوهر هه موو فقه پیکه که به زانسته که ی نه ودائی دواي ده سکه وتی دونیای بوبیت.

نه بو دهر داء خودای لی رازی بیت گیراویه تیه وه له پیغه مبه ری خودا (ﷺ) که فهرموویه تی:

((أَوْحَى اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ إِلَى بَعْضِ الْأَنْبِيَاءِ: قُلْ لِلَّذِينَ يَتَّقُهُمْ لِيُغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ وَيَتَعَلَّمُونَ لِيُغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ، وَيَطْلُبُونَ الدُّنْيَا بِعَمَلِ الْآخِرَةِ، يَلْبَسُونَ لِلنَّاسِ مُسَوِّكَ الْكِبَاشِ وَقُلُوبُهُمْ كَقُلُوبِ الذِّئَابِ، أَلَسْتُمْ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ، وَقُلُوبُهُمْ أَمْرٌ مِنَ))

(۱) آل عمران (۱۹۹). ودهک پيشه وه هه موو نايه ته که مان نوسيوه ته وه.

(۲) قوت القلوب (۱/۱۵۷).

الصَّبْر، إِيَّايْ يُخَادِعُونَ، وَيِي يَسْتَهْزِنُونَ، لَأَفْتَحَنَّ لَهُمْ فِتْنَةً تَذُرُ الْحَلِيمَ حَيْرَانًا^(١) خودای گه وره نیگای کرد بۆ هه ندىك له پىغه مبه ره كانى و فهرموى پىيان: بلى به وانهى خويان له (فيقه) شاره زاده كه ن و مبه به ستیان خزمه تى دين نيبه، خويان فيرى زانست ده كه ن و مبه به ستیان نه وه نيبه كارى پى بكه ن، به هوى عيلمى ئاخيره ته وه به دوا ده سكه وتى دونيا ييدا ده گه پىن، به رگ و فهرموى خورى بۆ خه لكه كه له به رده كه ن و، (وان له لىباسى مه رداو) دلىشيان (بۆ مل شكاندى خه لك) وهك دلى گورگ وايه، زوبانيان له پاراويدا له ههنگوين شيرينتره وه دلىان له صه برو خوړاگرى تالتره، نه وانه فيل له من ده كه ن؟ گالته به من ده كه ن؟ ده بىت ده رگايه كى فيتنهى گه وره يان له سه ر بكه مه وه، پياوى حه ليم و به ئاراميش تيايدا سه رسام و ده سته وستان بىت.

ضه ححاك گىراويه تيه وه له عه بدوللاى كورى عه باسه وه (خودايان لى رازى بىت) ده فهرموويت: پىغه مبه رى (ﷺ) فهرموويه تى: ((عُلَمَاءُ هَذِهِ الْأُمَّةِ رَجُلَانِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ عِلْمًا فَبَدَّلَهُ لِلنَّاسِ وَلَمْ يَأْخُذْ عَلَيْهِ طَمَعًا، وَلَمْ يَشْتَرِ بِهِ ثَمَنًا، فَذَلِكَ يُصَلِّي عَلَيْهِ طَيْرُ السَّمَاءِ وَحَيْتَانُ الْمَاءِ

---

(١) رواه ابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله (١١٣٩). و الخطيب في (الفقه و المتفقه) (١٠٦٨) وأصله عند الترمذي ٢٤٠٤، أخرجه ابن عبد البر في كتاب العلم، ١٨٩/١، بسند ضعيف، [قال الزبيدي ٣٦٤/١: قال العراقي في التخرىج الكبير: فيه عثمان بن عبد الرحمن الوقاصي، قال البخاري في التاريخ الكبير ٢٣٨/٦: تركوه، وقال يحيى بن معين كما في الضعفاء الكبير للعقيلي ٢٠٦/٣: ليس بشيء، وقال النسائي في الضعفاء والمتروكين، ص ٧٥، والدارقطني في السنن ١٥٠/٢ (٥٤): متروك، وفي الباب عن أبي هريرة رواه ابن مبارك في الزهد، ١٧/١ (٥٠) نحوه، دون ذكر كونه وحيا إلى بعض الأنبياء، وهو ضعيف، اهـ قلت: وجدت هذا الحديث في الحلية ٣٩/٤، وفي الإقتضاء للخطيب، ص ٧٨ (١٢٠) بأطول منه]

وَدَوَابُّ الْأَرْضِ وَالْكَرَامُ الْكَاتِبُونَ ، يَقْدَمُ عَلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَيِّدًا شَرِيفًا حَتَّى يُرَافِقَ الْمُرْسَلِينَ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ عِلْمًا فِي الدُّنْيَا، فَضَنَّنَ بِهِ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ وَأَخَذَ عَلَيْهِ طَمَعًا وَاشْتَرَى بِهِ ثَمَنًا، فَذَلِكَ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلْجَمًا بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ، يُنَادِي مُنَادٍ عَلَى رُؤُوسِ الْخَلَائِقِ، هَذَا فَلَانُ بْنُ فُلَانٍ! آتَاهُ اللَّهُ عِلْمًا فِي الدُّنْيَا فَضَنَّنَ بِهِ عَلَى عِبَادِهِ وَأَخَذَ بِهِ طَمَعًا وَاشْتَرَى بِهِ ثَمَنًا، فَيُعَذَّبُ حَتَّى يُفْرَغَ مِنْ حِسَابِ النَّاسِ))^(١)

واته: زاناكانی نه م ئومه تی ئیسلامه دوو پیاون:

پیاوئیکیان خودای گه وره زانستی خوی پښ داوهو، نه ویش به ئه مانه ته وه بلاوی کردو ته وه، هیچ شتیکی له سهروه رنه گرتو وه ته ماحی تیا بیټ بو، وه به پاره و نرخیکی که م نه یفروشتو وه و نه یدوړاندو وه، نه و پیاوه په له وره کانی ناسمان داوای په حمه تی بو ده که ن، ههروه ها نه ههنگی ده ریاکان و هه موو مه خلوقاتی سه رزه وی له گه ل فریشته به رپزه کاند ا که کرده وه کانیان دهنوسن، له روژی قیامه تیشدا ده پیننه به رده می په روه ردگاری بالاده ست به گه وره یی و

---

(١) رواه الطبراني في (الأوسط) ٧١/٧ (٧١٨٣). بإسناد ضعيف، [قال الزبيدي ٣٦٥/١: أورده صاحب القوت ٢٤٨/١. وقال العراقي في التخریج الكبير فيه عبدالله بن خراش وشهر بن حوشب، فالأول متفق على ضعفه، والثاني مختلف فيه، وذكر المصنف أنه من رواية الضحاك عن ابن عباس، والمعروف رواية شهر بن حوشب عنه، وقال الطبراني بعد تخریجه: لم يرو هذا الحديث عن العوام إلا عبدالله بن خراش، ولا يروى عن ابن عباس إلا بهذا الإسناد. اهـ]

قلت: قد علمت أن المصنف تبع في قوله هذا صاحب القوت، فلعله وقع له طريق إلى ابن عباس غير الذي أشار إليه الطبراني لكونه ثقة، والضحاك ذكره ابن حبان في الثقات ٤٨٠/٦ (٨٦٨٣) وقال: لقي جماعة من التابعين، ولم يشافه أحدا من الصحابة، ومن زعم أنه لقي ابن عباس فقد وهم. اهـ وقال ابن عدي في الكامل ٩٤/٤: عرف بالتفسير وأما روايته عن ابن عباس وأبي هريرة ففيها نظر.]

رېز و شەرەف مەندىيەو، تاواى لى دىت ھاوپىيەتى پىغەمبەرە خاوەن
پەيامەكان دەكات.

وھ پياوئىكى تىرىش خوداى گەورە لە دونىادا عىلم و زانستى پى بەخشيوە،
بەلام لەسەرفکردنىدا بەخىل بوو و نەيدەبەخشيەو بە بەندەكانى خودا، وھ
لە پىناوى تەماحى خۆیدا بەكارى دەھىناو شتى پى وەردەگرت، بەنرخىكى
كەمىش دەيفرۆشت و بەفېرۆى دەدا، ئەو پياوھ سزای دەدرىت، تا ئەو كاتەى
حىساب و مافى ھەموو كەسنىكى لەسەر نامىنەت.

لەم فەرموودەيە توندتر ئەوھە كە دەگىرنەوھ: پياوئىك خزمەتى ھەزرەتى
موساى دەکرد(سەلامى خوداى لەسەر) ھەموو جارێ دەيووت:

(موسا پالڤتەكراوى خودا) ھەواى پى دام، موسا رزگاركرائى خودا ھەواى
پى دام، موسا (كليم الله) ھەواى پى دام، تابەم ھۆيەوھ دەولەمەند بوو،
سامانى زۆر كۆكردەوھ، (ھەزرەتى) موسا (سەلامى خوداى لەسەر) ونى كردو
پرسىارى لى دەكردو دەگەرا بەدوايدا، ھىچ ھەواىكى نەبوو، تارۆژىك كابرايەك
ھات بۆ لاى، بەرازىك بەدەستىوھ بوو، وھ پەتتىكى رەش لەملىدابوو، موسا
(سەلامى خوداى لەسەر) فەرمووى: ئەرى فلان كەس ناناسىت؟

ووتى بە ئى ئەم بەرازەى بەدەستەوھە ئەوھ ئەو فلان كەسەيە.

(ھەزرەتى) موسا (سەلامى خوداى لەسەر) فەرمووى: پەروەردگارا؟ داوات
لى دەكەم بىگىرپتەوھ سەر ھالەتى پىشوى خۆى، تا پرسىارى لى بكەم بە چى
تووشى ئەمە بوو؟ خوداى گەورە وھى بۆ كردو(فەرمووى):

ئەگەر داوام لى بكەيت بەھەموو ئەو نزاو داوايانەى كە ئادەم و ئەوانەى
لەخوارى ئەوھو داوايان پى كردوھ وەلامت نادەمەوھ،(واتە وەك خۆى لى
ناكەمەوھ) بەلام ھەواى پى دەدەم كە بۆچى واى لى ھاتوھ: چونك ئەوھ
صىفەتى وابوو، بەھۆى دىنەوھ دونىاى دەست دەكەوت (دىنى كىردبوو بە

هۆكاری كۆكردنه وهی دونیا) په نا نه گرم به خودا^(۱)

له م فه رمووده ش تووندترو قورستر نه وهیه، که ده گپنه وه له معازی کوری
جه به له وه (خودای ئی رازی بیت) پړوایه ته که له سه ر خوی راو ده ستاوه (مه وقوفه)
له پړوایه ټیکی تر شدا به رزیکردو ته وهو (داویه ته پآل پیغه مبه ر(ﷺ) که
فه رموویه تی: ((مَنْ فِتْنَةِ الْعَالِمِ أَنْ يَكُونَ الْكَلَامُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الْإِسْتِمَاعِ،
وَفِي الْكَلَامِ تَنْمِيقٌ وَزِيَادَةٌ، وَلَا يُؤْمَنُ عَلَى صَاحِبِهِ الْخَطَأُ، وَفِي الصَّمْتِ سَلَامَةٌ
وَعِلْمٌ، وَمِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَخْزُنُ عِلْمَهُ فَلَا يُحِبُّ أَنْ يُوجَدَ عِنْدَ غَيْرِهِ، فَذَلِكَ فِي
الدَّرَكِ الْأَوَّلِ مِنَ النَّارِ، وَمِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَكُونُ فِي عِلْمِهِ بِمَنْزِلَةِ السُّلْطَانِ فَإِنْ
رَدَّ عَلَيْهِ شَيْءٌ مِنْ عِلْمِهِ أَوْ تُهَوَّنَ بَشَيْءٍ مِنْ حَقِّهِ غَضِبَ، فَذَلِكَ فِي الدَّرَكِ
الثَّانِي مِنَ النَّارِ، وَمِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَجْعَلُ عِلْمَهُ وَغَرَائِبَ حَدِيثِهِ لِأَهْلِ الشَّرَفِ
وَالْيَسَارِ، وَلَا يَرَى أَهْلَ الْحَاجَةِ لَهُ أَهْلًا، فَذَلِكَ فِي الدَّرَكِ الثَّالِثِ مِنَ النَّارِ،
وَمِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَنْصِبُ نَفْسَهُ لِلْفِتْيَا فَيَفْتِي بِالْخَطَأِ وَاللَّهُ تَعَالَى يُبْغِضُ
الْمُتَكَلِّفِينَ، فَذَلِكَ فِي الدَّرَكِ الرَّابِعِ مِنَ النَّارِ، وَمِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَتَكَلَّمُ بِكَلَامِ
الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى لِيَغْزَرَ بِهِ عِلْمُهُ، فَذَلِكَ فِي الدَّرَكِ الْخَامِسِ مِنَ النَّارِ، وَمِنَ
الْعُلَمَاءِ مَنْ يَتَّخِذُ عِلْمَهُ مَرْوَةً وَنُبْلًا وَذِكْرًا فِي النَّاسِ، فَذَلِكَ فِي الدَّرَكِ
الْسَّادِسِ مِنَ النَّارِ، وَمِنَ الْعُلَمَاءِ مَنْ يَسْتَفِزُّ الزَّهْوُ وَالْعُجْبُ، فَإِنْ وَعَظَ..
عَنَّفَ وَإِنْ وَعَظَ أَنِفَ، فَذَلِكَ فِي الدَّرَكِ السَّابِعِ مِنَ النَّارِ، فَعَلَيْكَ بِالصَّمْتِ
فِيهِ تَغْلِبُ الشَّيْطَانُ، وَإِيَّاكَ أَنْ تَضْحَكَ مِنْ غَيْرِ عَجَبٍ أَوْ تَمْشِيَ فِي غَيْرِ
أَرْبِ))^(۲)

(۱) تاریخ دمشق(۱/۱۵۲)، وقوت القلوب(۱/۱۴۴) و لتفضیل اکثر ينظر الإتحاف(۱/۳۶۵) مفصلاً.

(۲) قال أبو طالب في (قوت القلوب)(۱/۱۴۴).. (وقد رويانا في مقامات علماء السوء حديثا
شديدا نعوذ بالله من أهله ونسأله أن لا يبلونا بمقام منه، فروينا مرة مسندا من طريق،
ورويناه موقوفا على معاذ ابن جبل(رضى الله عنه)، وأنا أذكره موقوفا أحب إلي، حدثونا

واته: (لهو فیتنه و تاقیکردنه وانهی رو له زانایان دهکهن:

ئهوهی که قسه کردنی لا خوشر بیټ له گوئ گرتن، وه له قسه کردنیشدا
حهزی له وهیه به جوانی و رهونهق و زیاده پیوه نانه وهی بیکات، که خاوه نه که ی
پارێزراو نییه له وهی دوو چاری هه له بیټ، له گوئ گرتندا سه لامهت ده بی له
هه له و زانستیش زیاتر وهرده گرت، هه ندیک زانا هه یه: زانسته که ی ده خاته
سه ریهک و هه تیان ده گرت، حه زیش ناکات که سی تر نه و زانسته ی ئهوی له لا
بیټ، ئه و که سه له خوارترین پله ی نزمی ناو ناگردایه.

وه هه ندیک له زانایان که سانیکن زانسته که یان وهک سولطانه کان وایه،
ئه گهر شتیک له زانسته که ی خو ی بدرته وه به سه ری دا، یان هه ندیک مافی
پیشیل بکهیت و به سووکی سهیری بکهیت، نه و کاته توپه ده بیټ، ئه وه له
پله ی دوو هه می نزمترین دایه له ناو ناگردا، هه ندیکیش له زاناکان قسه غه رب
و ناوازه و تایبه تیه کانی هه لده گرت بۆ ده و له مه ندو شه ره فمه نده کان و،
وانا بی نیټ که ئه وانه ی پتو بیستیان پتیه تی ئه هل بن بۆ ئه م با سه یه، ئه مانه ییش
له پله ی خواروی سییه مدان له ناو دۆزه خدا، وه هه ندیک له زانایان خو یان

عن منذر بن علي، عن أبي نعيم الشامي، عن محمد بن زياد، عن معاذ بن جبل يقول فيه:
قال رسول الله (ﷺ)، «ووافقته أنا على معاذ» وذكره بلفظه هنا، وأصله عند ابن مبارك في
(الزهد) (٤٨) وانظر جامع بيان العلم وفضله (٩١٠/٩١١) [وقال الزبيدي: (٣٦٦/١) هكذا
أورده بطوله صاحب القوت (٢٤٩/١)، قال العراقي في التخریج الكبير: رواه الديلمي في
مسند الفردوس (٢١٣/١) (٨١٣)) وفيه: جبارة بن المفلس ومندل بن علي ضعيفان، وأبو
نعيم السامي مجهول، ومحمد بن زياد الحمصي لم يدرك معاذًا، ورواه ابن الجوزي في
الموضوعات (١٩٤/١) وهذا الكلام معروف من قول يزيد بن أبي حبيب، رواه ابن المبارك في
الزهد والرقائق (١٦/١) (٤٦). اهـ

قلت: أخرجه ابن الجوزي، وقال: فيه خالد بن يزيد وهو كذاب ومندل بن علي جبارة
بن مفلس وهما ضعيفان.... اهـ]

داده مه زرين و خوځيان داده نځې بۇ فتوادان و دادوهرى، بهه له يش فتواده دهن، خوداى گه وردهش رځى له و كه سانه به كه زور له خوځيان ده كه ن و به سهر خوځياندا ده پښن، نه و كه سه يش له پله ى چواره مى ناو ناگر دايه، وه هه نديك له زاناکان به قسه كانى جوله كه و گا وره كان ده دويټ، بۇ نه وه ى زانسته كه ى زورو به ر فراوان بكات قسه يان پڼ ده كات . نه و كه سه يش له پله ى پيڼجه مى ناو ناگر دايه، وه هه نديك له زانايان زانسته كه ى ده كاته پياو ته ى و مه ر دايه تى و زيره كى و هو كارى ناو بردنى له ناو خه لكدا، نه وه ش له پله ى شه شه مديا به له ناو ناگر دا، وه هه نديكى تر له زانايان فيزو به خوځوا ه لدان كوشتوونى و موعجه بن به خوځيان، له كاتى نا موژگارى كردندا وشه ى زور توند به ركار ده پښن، وه نه گهر نا موژگاريان كردن نه ته وسينه وه و لووت ده كه ن و پييان نارچه ته، نه وانه ش له پله ى حه وته مى ناو ناگر دان... كه واته زور پيويسته له سهرت كه زياتر پڼ ده نگيټ، به پڼ ده نكي ده توانيټ به سهر شه يتاندا زال ببيت، نه گهر شتيكى سه رسوړه پښه رت نه بيڼى نه كه ى به هه موو شتيكى ناسا ى پڼ بكه نيت، يان به پڼ نيش بكه وپته پڼ و برو ى به لايه كدا. له فهرمووده به كى تردا:

((إِنَّ الْعَبْدَ لِيُنْشَرُّ لَهُ مِنَ الثَّنَاءِ مَا يَمْلَأُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا يَزِنُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ))^(۱) واته به نده ى وا هه به كه (سه ناو ستايشى نه وه نده

---

(۱) وفي صحيح البخاري (٤٧٢٩) و مسلم مرفوعاً (٢٧٨٥) إنه ليأتي الرجل العظيم السمين يوم القيامة لا يزن عند الله جناح بعوضة، قال: إقرؤوا: فلا نقيم لهم يوم القيامة وزناً. وقال الزبيدي (٣٦٧/١): هكذا أورده بطوله صاحب القوت (١/١٤٤)، وقد تقدم في أول الكتاب عند ذكر حديث (إن من العلم كهينة المكنون) ما ذكره الشيخ صفي الدين بن أبي المنصور في ترجمة شيخه عتيق نقلا عن قضيب الباني الموصلي أنه قال: من الرجال من يرفع صوته ما بين المشرق والمغرب، ولا يسوى عند الله جناح بعوضة. [وقال ابن السبكي في طبقات الشافعية (٢٨٩/٦) لم أجد له إسناداً].

زۆردەكرىت ميانى پۆژھەلات و پۆژئاوا پېر دەكات، بەلام ئەو كەسە لەلای خودا بەھاو كێشى بآلە مێشولەيەكێشى نیە).

وہ دەگێرنەوہ كە حەسەنى بەصرى لە مەجلىسەكەى ھەلسا، كەبرايەكى ئەھلى خوراسان كېسەيەكى بۆ ھینا پێنج ھەزار دېرھەم و دە بەرگى ناسكى(خۆراسانى) تێدابوو، ووتى:

ئەى ئەبوسەعيد ئەمەيان مەسرەفى خۆتەندەكەم و، ئەوھشيان پۆشاك و بەرگە بۆ لەبەر كردن، حەسەن فەرمووى:

خودا لېت ببوریت: مەسرەف و بەرگەكانت ھەنگرەوہ بۆ خۆت، ئیمە ھېچ پێوستیمان پێيان نییە، خۆ ئەگەر ھەر كەسێك وەك دانېشتنەكانى من ئاوا دابنیشیت و، لەو خەلكەيش ئاواشت وەرېگرت، كاتێك لە پۆژى قیامەتدا دەكات بەخودای گەورە ھېچ بەشە پشكێكى خێرى بۆ نامېنیتەوہ).^(۱)

دەگێرنەوہ لە جابرى كۆرى عەبدوڵلاوہ كە خۆى فەرموویەتى، وە لەپروايەتێكیشدا بەرزى كردۆتەوہ بۆ لای پېغەمبەرى خودا(ﷺ) كە فەرموویەتى: ((لَا تَجْلِسُوا عِنْدَ كُلِّ عَالِمٍ إِلَّا عَالِمٌ يَدْعُوكُمْ مِنْ خَمْسٍ إِلَى خَمْسٍ، مِنَ الشَّلَكِ إِلَى الْيَقِينِ، وَمَنْ الرِّيَاءِ إِلَى الْإِخْلَاصِ، وَمَنْ الرَّغْبَةِ إِلَى الزُّهْدِ، وَمَنْ الْكِبَرِ إِلَى التَّوَاضُّعِ، وَمَنْ الْعَدَاوَةِ إِلَى النَّصِيحَةِ))^(۲)

---

(۱) قوت القلوب لأبي طالب المكي: (۱/۱۴۴).

(۲) رواه أبو نعيم في الحلية(۷۲/۸). وارتضى أبو طالب وقفه في (القوت)(۱/۱۴۴) على جابر رضي الله عنه. وقال الحافظ الزبيدي في (الإتحاف) ۱/ ۳۶۷ قال العراقي في التخریج الكبير وفيه عباد بن كنیر البصري، قال النسائي في الضعفاء والمتروكين، ص/ ۷۰ (۴۰۸) وفيه شقيق عن عباد، فشقيق أحد الزُّهاد العبَّاد من أهل المجاهدة والجهاد، قال صاحب ميزان الاعتدال(۳/۳۴۸) (۳۷۴۶) منكر الحديث، ثم قال: لا يتصور أن نحكم عليه بالضعف، لأن النكارة من جهة الرواة عنه. اه قلت وقد وجدت لهذا الحديث طريقاً آخر. قال السيوطي

واته: لای هه موو زانایه ک دامه نیشن و قسه یان لئ وهرمه گرن مه گهر زانایه ک که بانگتان بکات له واز هینان له پینج صیفه تی خراپه وه بۆ پینج خه صله تی چاک: له گومانه وه بۆ متمانه یی، وه له رپاکارییه وه بۆ کاری ئیخلاص و دلسۆزی، وه له هه لپه و هه زی دونیا و یستیه وه بۆ زوهد و دونیا نه ویستی، وه له فیزو ده ماره وه بۆ ته وازووع و گهردن که چی، وه له دوژمنایه تییه وه بۆ نامۆزگاری وقسه ی خپری

وه خودای گه وره هه رموویه تی: ﴿فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ﴾ وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنْ آمَنَ ﴿القصص (٧٩ - ٨٠).

واته: قارون هاته ده ره وه خۆی نیشانی قه ومه که ی دا، به و هه موو به رگ و مه وکیب و جوانکارییه ی هه بیوو، نه وانه ی ژیا نی دونیا یان هه لپژاردبوو چاوی هه موویانی پری کردو ده یانووت: بریا نه و هه موو نازو نیعمه ته ی قارون هه یه تی ئیمه ش بمانبوایه، به راستی به ش و به خششیک گه وره و مه زنی هه یه، به لام نه وانه ی دارای زانستی راسته قینه بوون ده زانن که به مافی خۆی و پێگای دروست وه ری نه گرتوو هه بۆیه نه م موک و نه م دهسته لاتیه ی قارون فریویان نادات و ده ئین: خه ساره ت مه ندی بۆ ئیوه! ئایا نازانن پاداشتی لای خودا و به هه شت چاکتره بۆ برواداران. خودای گه وره به وه زانایانی ناساندوو هه که ناخیره تیان هه لپژاردوو هه به سه ر دونیا دا.

في اللآلي المصنوعة ١٩٤/١: قال ابن النجار في تاريخه... وساق إسناده إلى جابر مرفوعاً: لا تتقعدوا مع كل ذي علم إلا عالم يدعوكم من الخمس إلى الخمس: من الرغبة إلى الزهد، ومن الكبر إلى التواضع. ومن العداوة إلى المحبة. ومن الجهل إلى العلم. ومن الغنى إلى التقلل، وبعد أن جمع له طرقاً قال: (فهذه الطرق يقوى جانب الرفع).

وه له نيشانه کانی زانایانی ناخیرهت:

ئەو هی به خەلکی دەبێت، دەبێ له خۆیدا جیبه جی بکات

نابیت کرداره کانی ئەو زانایه پیچه وانهی قسه کانی بیت، به لکو نابیت
فهрман به کارێک بدات ئەگەر خۆی یه کهم کهس نه بویت له جیبه جیکردنیدا.

خودای گه و ره فەرموویه تی:

﴿ أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ ﴾ البقرة (٤٤).

ئێین عه باس ئە فەرمویت: ئەم نایه ته له سه ره حیره کانی جول که دابه زیوه،
واته: فهрман ده ده ن به خه لکی که چاکه بکه ن و، خۆیشتان وازی ئی ده هیئن و
کرده وه کانتان پیچه وانهی قسه کانتانه).

خودای گه و ره فەرموویه تی:

﴿ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ﴾ الصف (٣)

واته: (خودای گه و ره زۆر رقی له وانه ده بیته وه که قسه بو خه لک ده که ن و
خۆیان کاری پی ناکه ن).

خودای گه و ره فەرموویه تی:

﴿ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَى مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ ﴾ هود (٨٨)

واته: (کارێکتان ئی قه دهغه ناکه م که خۆم بیکه م، ههروهک چۆن واز له
فهرمانێک ناهێنم که داوام ئی کردبێن ئەنجامی بدهن).^(١)

خودای گه و ره فەرموویه تی: ﴿ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ ﴾ البقرة (٢٨٢).

واته: (کاری خودا په رستی ئەنجام بدهن، خودای گه و رهش فیرتان ده کات
چۆن ته قوا بکه ن).

---

(١) ته فسیری قورطبی شهرجی نایه تی (٨٨) سوردتی هود

خودای گهور ■ فەرموویەتی: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا﴾ البقرة (۱۹۶) وه خدا فەرموویەتی: ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا﴾ المائدة (۱۰۸) واتە: (تەقوا کاری و خوێاری و خودا ناسی دەرگای زانست و فێبون و بیستنی هەموو فەرمانێکی چاکەیه). وه خودای گهوره به حەزەرەتی عیساى فەرموو: ئەى کۆرى مەریەم، نامۆزگارى خۆت بکە، ئەگەر خۆت نامۆزگارىت وەرگرت و کارت پێ کرد، ئەو کاتە قەسەى خێر بۆ خەڵکی تریکە، ئەینا شەرم لە من بکەو (پێ دەنگ بە). پێغەمبەرى خودا (ﷺ) دەفەرموویت:

((مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي بِأَقْوَامٍ تُقْرَضُ شِفَاهُهُمْ بِمَقَارِضَ مِنْ نَارٍ ، فَقُلْتُ: مَنْ أَنْتُمْ؟ فَقَالُوا: كُنَّا نَأْمُرُ بِالْخَيْرِ وَلَا نَأْتِيهِ وَنَهَى عَنِ الشَّرِّ وَنَأْتِيهِ))^(۱) واتە: ئەو شەوێ شەپەرەوێم پێ کرا، دام بەلای چەند هۆزێکدا لێوێکانیان بەدەرزى ئاگرین ئەدورینەو، و وتم ئێو کێن؟ ووتیان: ئێمە فەرمانمان بە خەڵک دەکرد بۆ چاکە کردن و خۆمان پێی هەڵنەدەستاین، وه خەڵکمان لە شەر ئەگێرایەو و خۆمان ئەمانکرد. هەر وەها پێغەمبەر (ﷺ) فەرموویەتی:

((هَلَاكُ أُمَّتِي عَالَمٌ فَاجِرٌ، وَعَابِدٌ جَاهِلٌ، وَشَرُّ الشَّرَارِ شَرَارُ الْعُلَمَاءِ،

---

(۱) أخرجه ابن حبان في (صحيحة) (۲۴۹/۱) (۵۳)) من حديث أنس [قال الزبيدي: ۳۶۹/۱: قال العراقي في التخریج الكبير: طريق ابن عتاب - أحد رواة الحديث - هذه رواها أبو نعيم في الحلية، ۳۸۶/۲، وأبو عتاب إحتج به مسلم في كتاب الصيد والزبائح، باب تحريم أكل كل ذي ناب من السباع. (۱۹۳۴) ووثقه ابن الزرعة في میزان الإعتدال (۳/۳۳۲)، وأبو حاتم في (الجرح والتعديل) ۱۹۶/۴. واسمه سهل بن حماد.. اهـ

قال العراقي: وللحديث طرق أخرى: أحدها: من رواية حماد بن سلمة عن علي بن زيد عن أنس، رواه أحمد في مسنده (۱۱۸۰). والثاني: من رواية عيسى بن يونس، عن سليمان التيمي عن أنس رواه الطبراني في الأوسط ۱۳۰/۲ (۲۰۴۶) بأسناد صحيح.]

وَحَيْرُ الْخِيَارِ خِيَارُ الْعُلَمَاءِ))^(١) واته: نه وهى ئوممه تى من دهفه وتينيت و له ناويان ده بات: زانا يايه كى نه هلى گونا هو بن شهرمى به، وه عابيدى كى نه زان و تينه گه يشتووه، وه له هه موو خراپه كان خراپترو شه پتر خراپى ناو زانا كانه، و باشتين هه لېتر راوى ئوممه ته كه م زانا هه لېتر راوه كانه.

ئيمامى نه وزاعى (په حمه تى خوداى ئى بيت) فه رمويه تى:

گۆرستانه كان سكا لاو شكاتيان كرد لهو بۆنه پيسه ي له كه لاي بۆ گه ن
كردووى كافره كانه وه ديت بۆيان، خوداى گه وره وه حى كرد بۆ گۆرستانه كان و
فه رمووى: ناو سكى زانا خراپه كان بۆ گه نى پيس تره له وهى ئيوه بۆنى ده كه ن.^(٢)

هه روه ها فوضه يلى كورپى عياض (په حمه تى خوداى ئى بيت) فه رمويه تى:
هه وائلم بن گه يشتووه: كه پيش بت په رسته كان زانا خراپه كان له رۆزى
قيامه تدا ده ست ده كرت به مو حاسه به و سزاد انيان.^(٣)

(١) أخرجه الدارمي في المقدمة باب التوبيخ لمن يطلب العلم لغير الله (٢٧٠) من رواية الأحوص بن حكيم عن أبيه مرسلًا بآخر الحديث نحوه، وقد تقدم ولم أجد صدر الحديث، [قال الزبيدي: ٢٩٦/١ قال العراقي في التخریج الكبير: وحديث الدارمي هذا مرسل ضعيف، فيه بقية بن الوليد مدلس، وقد رواه بالعنعنة، والأحوص ضعفه النسائي في الضعفاء والمتروكين ص (٢٠)]. وأبوه تابعي لا بأس به اهـ

قلت: ومن الشواهد للجملة الأولى ما أورده صاحب القوت ٢٤٣/١ وروينا عن عمرو غيره: كم من عالم فاجرو عابد جاهل؟ فاتقوا الفاجر من العلماء والجاهل من المتعبدین. وأخرج أبو نعیم ٢٤٢/١ عن معاذ قال: تصديق لرسول الله (ﷺ) وهو يطوف فقلت يا رسول الله أرنا شر الناس فقال: ((سلو عني الخير ولا تسألوا عني الشر، شرار الناس شرار العلماء في الناس)). وقال ابن السبكي في طبقات الشافعية، ٢٨٩/٦ لم أجد له إسنادا]

(٢) رواه ابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله (١١٦٣).

(٣) رواه ابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله (١١٦٤).

ئەبو دەرداء (پەزای خودای ئی بێ) فەرموویەتی:
 وەیل و خەسارەت بۆ کەسێک کە نەزانیت و نەزان بێت ئەو تەنھا یە کجارە.
 بەلام وەیل بۆ ئەو کەسە کە دەزانیت و کاری پێ نەکردوووە حەوت جارە.^(١)
 شەعبی (پەحمەتی خودای ئی بێت) فەرموویەتی:
 کۆمە ئی لە ئەهلی بەهەشت چاویان بە کۆمە ئی لە ئەهلی ئاگر دەکەوێت کە
 لەو زەعیان ناگادار دەبن، پێ یان دەلێن: جی ئێوەی خستۆتە ناو ئاگرەو، خو
 ئێمە کە خودای گەورە خستوینێت بەهەشتەو بەهۆکار و فەزلی ئەو ئەدەب
 و زانیاریانەو بوو کە لە ئێوەو فیروین، ئەوانیش لەو ئەمدا ووتیان:
 بەراستی ئێمە فەرمانمان بەخێر و چاکە دەکرد، خویمان جی بەجیمان
 نەدەکرد.^(٢)

حاتەمی ئەصەمیش (خودای ئی بێت) فەرموویەتی:

-
- (١) رواه أبو نعیم فی (حلیۃ الأولیاء) (٢١١/١) وابن عبد البر فی ((جامع بیان العلم و فضله)) (١٢١٢). وقال الزبیدی: ٣٧٠/١: أخرجه الخطيب في كتاب الإقتضاء ص ٦٧/٤٧ وقد يروى ذلك أيضا عن عبد الله بن مسعود موقوفا عليه، أخرجه أبو نعیم فی الحلیۃ ١/٣١١، و قدر يروى هذا القول مرفوعا إلى رسول الله ﷺ فيما أخرجه الخطيب في الكتاب المذكور ٤٦/٦٤ رفعه حذيفة بن اليمان قال: قال رسول الله ﷺ (وَيْلٌ لِّمَنْ لَا يَعْلَمُ، وَوَيْلٌ لِّمَنْ يَعْلَمُ ثُمَّ لَا يَعْمَلُ) ثلاثاً، وكذا رفعه سليمان بن الربيع مولى العباس فيما أخرجه الخطيب في الكتاب المذكور، ص ٦٥/٤٦، عن سليمان بن الربيع مولى العباس عن رسول الله ﷺ قال: (وَيْلٌ لِّمَنْ لَا يَعْلَمُ، وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَعَلَّمَهُ، وَوَيْلٌ لِّمَنْ يَعْلَمُ وَلَا يَعْمَلُ) سبع مرات..
- (٢) قال الزبیدی آورد المصنف هذا القول موقوفا على الشعبي، وهكذا أورده صاحب الحلیۃ ٤/٣١٢، وقد جاء مرفوعا إلى رسول الله ﷺ من طريقه، قال الخطيب في كتاب الإقتضاء ص ٥٠/٧٣ عن الشعبي عن الوليد بن عقبة قال: قال رسول الله ﷺ إن أناسا من أهل الجنة يتطلعون إلى أناس من أهل النار فيقولون: لم دخلتم النار؟ فوالله ما دخلنا الجنة إلا بما تعلمنا منكم، فيقولون: إنا كنا نقول ولا نفعل.

هیچ کەسێک لە قیامەتدا بەقەدەر ئەو کەسە ناخ و حەسرەتی پەشیمانی ناکێشێت، کە خەڵکی فێری زانستێک کردبێت و ئەوان کاریان پێ کردبێت و ئەمیش بۆ خۆی کاری پێ نەکردبێت، ئەوانە بەهۆی ئەمەوه سەرفراز بوون و بۆ خۆشی بە هیلاکا چوو. مالیکی کۆری دیناریش فەرموویەتی:

بەپراستی ئەگەر کار بە زانستەکە ی نەکات، ئامۆزگاریەکانی لە دڵدا جیگیر نابێت و ئەترازێت و پێوهی نامێنێتەوه، وەک چۆن تکهی باران بەسەر بەرزایی صەفاوه نامێنێتەوه، بۆ یە لەم واتایەدا ئەم شیعەرەیان ووتوه:

يا وَاَعْظَ النَّاسِ قَدْ أَصْبَحَتْ مُتَمِّمًا   إِذْ عِبَتْ مِنْهُمْ أُمُورًا أَنْتَ تَأْتِيهَا
أَصْبَحَتْ تَنْصَحُهُم بِالْوَعْظِ مُجْتَمِدًا   فَاَلْمُوبِقَاتُ لَعَمْرِي أَنْتَ جَانِيهَا
تَعِيبُ دُنْيَاً وَنَاسًا رَاغِبِينَ لَهَا   وَأَنْتَ أَكْثَرُ مِنْهُمْ رَغْبَةً فِيهَا^(١)
لەتەرجومە کەیدا دەلێم^(٢):

گشت تۆمەتی پوی لێتە، بەسە واعیزی تاکە ی؟

زۆرکارە بە عەیبەت لە نەزەر داوه کە دەیکە ی

بەووه عزو نەصیحت گەلە، هەردەم کە دەکووشی

لەولایشەوه تاوانی حەرام بەرگی لـەبەر کە ی

پەخنەت لە کەسانیکە بە دنیا خەلەتاوان

لەوگشتە کەسە زیاترە تۆرەغبەتی شەڕکە ی

شاعیر (المتنبی) دەلێت:

لَا تَنْهَ عَن خُلُقِي وَتَأْتِي مِثْلُهُ   عَارٌّ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمُ^(١)

(١) الأبيات من البحر البسيط، وهي لأبي العتاهية في الأغاني ٣٨/٤ و غداء الألباب للسفاري

١٦٨/١، ولابن كناسة في محاضرات الأدباء لابن المفضل ١٦٨/١ و بلا نسبة في الزهرة

للبيدادي (ص ٢٢).

(٢) وەرگێڕ: ئەحسەن موفقی.

واته: رەددى رەشتى مەكە، بۆ خۆت وىنەكەى دەكەيت

عار و نەنگى يە بۆتۆ، باجىكى گەورە دەدەيت^(۲)

ئىبراھىمى كورى ئەدەھەم (رەحمەتى خوداى ئى بى) فەرموويەتى:

دام بەلای بەردىك دا لەسەرى نوسرابوو: ھەلمبگىرەرەو، پەند وەردەگىرت،

منىش ھەلمگىرپرايەو، سەير دەكەم لەسەرپشتەكەى نوسراو:

تۆكار بەو ناكەيت كە دەيزانىت، ئىتر چۆن داواى زانىنى زياتر دەكەيت كە

ھىشتا نەتزانىو؟^(۳) ئىبن وسەمماك (رەحمەتى خوداى ئى بى) فەرموويەتى:

زۆرھەن كە خوداى گەورە بەبىرى خەلكى دەھىننەو و خۆيان خوداىيان

لەبىرچۆتەو، زۆر كەسەش ھەن خەلكى بەخودا دەترسىن، بەلام خۆيان زۆر

نەترسن بەرامبەر بە خودا، زۆرىش ھەن خەلكى لە خودا نەزىك دەكەنەو

خۆيان دوورن لە خودا، ھەندىكى تىرش خەلكى بۆلای خودا بانگ دەكەن و

خۆشيان لىي رادەكەن، ھەندىكى ترھەن كە ئايەتەكانى قورئان دەخوئىننەو

وخۆيانىان ئى دامالئىو و لەبەلگەكانىشى دوركەوتونەتەو.^(۴)

ئىبراھىمى كورى ئەدەھەم فەرموويەتى:^(۵)

ئەوئەندە رېزىمانى زمانەوانىمان زانى و بەپىي زانستى زمان قسەمان كرد،

تاوامان ئى ھات بەدروستى و بەپى لەھن و شىواندن قسەكانمان بە فەصىحى

---

(۱) البيت من البحر الكامل وهي لأبي الأسود الدؤلي في الحماسة المغربية. ۱۲۳۲/۲، ولسان

العرب لابن منظور مادة: عظم.

(۲) وەرگىز: نەحسەن موفتى.

(۳) رواه أبو نعيم في حلية الأولياء ۳/۳۵۸ بنحوه.

(۴) رواه أبو نعيم في حلية الأولياء ۳/۴۵۱.

(۵) رواه الخطيب في إقتضاء العلم العمل (۱۵۱) بنحوه. ويقول الزبيدي: هكذا هو في (قوت

القلوب) وليس هو عند الخطيب (۳۷۲/۱).

ده کرد، به لّام له کرده وه کانماندا دوجاری لارو لوئری بووین، دورکه وتینه وه له خوئندنه وهی دروست و فه صبیح.

ئه وزاعیش فهرموویه تی: ئه گهر گرنگی دان به ئیعراب کردنی (وشه و پسته کان) هاته پێشه وه، خشوع و گهردن که چی نامینیت^(۱) (چونکه دلی لای چۆنیه تی وشه ناراییه، له رهوانبیزی و له دهبرپندا، ئیتر ناگای له خشوعی دل نامینیت که مونا جاتی کچی دهکات، یان له بهر کچی قسه بو خه لکی دهکات).

مه کحول ده گێژته وه له عه بدوره حمانی کوپی غه نه مه وه که فهرموویه تی:

ده که س له ئه صحابه کانی پیغه مبه ر ﷺ هه وائیان پێ دام و وتیان:

ئیمه وانهی زانستی مان ده خوئند له مزگه وتی قوباء، که پیغه مبه ر ﷺ

ته شریفی هی نایه سه رمان و فهرمووی:

((تَعْلَمُوا مَا شِئْتُمْ أَنْ تَعْلَمُوا، فَلَنْ يَأْجُرَكُمْ اللَّهُ حَتَّى تَعْمَلُوا))^(۲) واته:

هه رچی ده تانه ویت فی ر بێن له زانستی فی ری بێن، به لّام ئه وه نده بزائن که خودا پاداشتی ئه و فی ر بونه تان ناداته وه تا کار به عیلمه که تان نه که ن).

(۱) قوت القلوب، ۱/۱۶۶ بنحوه.

(۲) علقه ابن عبدالبر (في العلم ۶/۲) وأسند ابن عدي [في الكامل ۵۲/۲] وأبو نعيم [في الحلية ۲۳۶/۱] والخطيب في كتاب إقتضاء العلم العمل [ص ۲۱ (۸)] من حديث معاذ فقط بسند ضعيف، ورواه الدرامي [في المقدمة: باب العمل بالعلم وحسن النية فيه (۲۶۰)] موقوفا على معاذ بسند صحيح.

[قال الزبيدي: ۳۷۳/۱: قال العراقي في التخریج الكبير: وقد روی من حديث معاذ، و ابن عمر، و أنس، أما حديث معاذ الموقوف، فإسناده صحيح . وأما حديث ابن عمر فرواه الدارقطني في غرائب مالك ۴۲/۵ (۴۶۱۳) بسند فيه محمد بن روح وهو ضعيف، ولا يصح هذا عن مالك، و أما حديث أنس فروي عنه مرفوعا وموقوفا، رواه ابن عبدالبر في العلم ۲۶/۲ من رواية عباد بن عبدالصمد عن أنس موقوفا، قال: وهو أولى من رواية من رواه مرفوعا، قال: وعباد متفق على تركه. اه قلت: وقد أخرجه ابن عساكر في التاريخ ۳۴۲/۵۲،

حه زره تی عیسا (سه لامي خودای له سه) فه رموویه تی:

نمونه ی نه و که سه ی که فیږی عیلم ده بیټ و کاری پڼ ناکات، وهک نه و
نافرته وایه به نه ینی زینای کرد بیټ و به ناشکرا سکی پر بیټ و له بهر چاوی
هه مووان فه زح بیټ، هه روه هایشه! نه وهی کار به زانسته که ی ناکات خودای
گه وره له پوژی قیامه تداو له بهرام بهری هه موو دروستکراوه کانیدا پوی
هه لده مائیت و فه زحی ده کات.^(۱)

معازی کوږی جه بهل (په حمه تی خودای ین بیټ) فه رموویه تی:

وریا بن له هه نه و لادانی زانایه ک، چونکه پږی له لای خه لکی زوره و
به گه وره سه یری ده که ن، له سه ره نه و لادانه کانیشی هه رشوینی ده که ون.

عه بدو لای کوږی مه سعودیش فه رموویه تی:

زهمانن دیت به سه ره نه و خه لکه دا، شیرینی دلکه کان تال و سوږ ده بن،
نه و کاته سوود له زانستی وهرنا گرت، نه زاناو ماموستایه که ی، وه نه فیږخوازو
قوتابییه کانی، دلی زاناکانیاں وهک پارچه زهوییه کی سوږی ین دیت، که بارانی له
ناسمانه وه به سه ردا ببارت، چون شیرینی بارانه که تیکه ل به سوږی زهوییه که
ده بیټ شیرینه که ی نامینیت، نه مهش نه و کاته یه که دلی زاناکان لا ده دات
به سه ره خوښه ویستی ناخیره تدا بولای خوښه ویستی دنیا و جاه و دهسته لات،
له و کاته وه نیتتر خودای گه وره سه رچاوه کانی حکمه تیان له سه ر داده خات،
چرای پتنوما ی له ناو دلایاندا ده کوژینیتته وه، کاتیک به زاناکه یان ده گه یت

عن أبي الدرداء و سياقه كسياق الخطيب، و أخرج في الاقتضاء ص ٢٦ (١٦) عن أبي
الدرداء قال: إنك لن تكون عالما حتى تكون متعلما، ولن تكون متعلما حتى تكون
بما علمت عاملا. قال ابن السبكي في طباق الشافعية، ٢٨٩/٦: لم أجد له إسنادا.

(١) نسبه الحافظ الزبيدي إلى صاحب(قوت القلوب) نقلا.

هه‌والت له حالى خۆى پى دهدات كه نه‌و له خودا ده‌ترسیت، به زوبانى نه‌و قسه ده‌كات و به‌كرده‌وه‌كانیشى خراپه‌و لادان به ناشكرا دياره، ئای كه‌چه‌ند زوبانيان پاراوه‌و دلیان پرپه‌تى له‌وشكاني، سویند به‌و خودایه‌ى كه هیچ په‌رستراوتك نییه ته‌ن‌ها نه‌و نه‌بیت، هۆكارى نه‌مه ته‌ن‌ها نه‌مه‌یه كه مامۆستاو فێركه‌ره‌كان ته‌ن‌ها له‌به‌ر غه‌یرى خودا فێرى زانست بوون، وه فێرخوازه‌كانیش له‌به‌ر غه‌یرى په‌زامه‌ندى خودا زانستیان خویندوه‌وه.^(۱) (بۆیه به‌ره‌كه‌ت له زانسته‌كانیاندا نامینیت).

وه له ته‌ورات و ئینجیلدا نوسراوه: داواى فێربوونى زانستى مه‌كه‌ن كه هیشتا فێرى نه‌بوون، تاواتان لى دیت كه نه‌وه‌ى زانیوتانه كارى پى بكه‌ن^(۲) هه‌روه‌ها حوزه‌یفه‌(په‌زای خودای لى بیت) فه‌رموویه‌تى:

ئێوه له چه‌رخێكدا ده‌ژین هه‌ركه‌سێكتان ده‌یه‌كى نه‌وه‌ى ده‌یزانیت كارى پى نه‌كات نه‌وا به هیلاكدا ده‌چیت، وه زه‌مانیکیش دیته پێشه‌وه هه‌ركه‌سێك كار به ده‌یه‌كى نه‌و عیلمه بكات كه ده‌یزانیت، نه‌وا سه‌رفراز ده‌بیت، نه‌مه‌ش له‌به‌ر زۆرى نه‌وانه‌ى كه به‌به‌تاللى ده‌سووپنه‌وه‌وه كه‌م‌تر كار ده‌كه‌ن^(۳)

وه بزانه هه‌روه‌ك زاناكان قازیبه‌كانیش به‌وشیوه‌ن، له‌و باره‌یه‌شه‌وه پێغه‌مبه‌رى ﷺ فه‌رموویه‌تى:

((الْقَضَاءُ ثَلَاثَةٌ: قَاضٍ قَضَى بِالْحَقِّ وَهُوَ يَعْلَمُ فَذَلِكَ فِي الْجَنَّةِ، وَقَاضٍ قَضَى بِالْجَوْرِ وَهُوَ يَعْلَمُ أَوْ لَا يَعْلَمُ، فَهُوَ فِي النَّارِ. وَقَاضٍ قَضَى بِغَيْرِ مَا أَمَرَ

(۱) ينظر: الأنحاف (۱/۳۴۷).

(۲) قال الزبيدي ۳۷۵/۱: هكذا أوردته صاحب القوت (۱/۲۳۸) وأخرج أبو نعيم في الحلية ۲۱۹/۳ عن ابن عباس قال: رقى رسول الله ﷺ المنبر فقال: ((قال موسى عليه السلام: يابني

إسرائيل - ورأهم يبيكون - كم تعلمون ولا تعملون وأنتم لا تعلمون ولا تعملون)).

(۳) قوت القلوب (۱/۱۳۸) وروى مرفوعا كذا لك كما في (الترمذي) (۲۲۶۸).

اللهُ بِهِ فُهِوَ فِي النَّارِ))^(۱) واته: (قازیه‌کان سئ جۆرن^(۲)

یه‌کێکیان به‌ حه‌قق و راستی قه‌زاوه‌ت ده‌کات، وه‌ زانایشه‌ به‌وه‌ی که ده‌یکات، نه‌وه‌ له‌ به‌هه‌شتدایه‌، وه‌ قازیه‌کیش به‌ زوڵم و لادان له‌ راستی قه‌زاوه‌ت ده‌کات، نه‌وه‌ بزانیّت یان نه‌زانیّت له‌ ناگردایه‌، وه‌ قازیه‌کیش به‌ پیچه‌وانه‌ی فه‌رمانی خوداوه‌ دادوه‌ری ده‌کات، نه‌وه‌ له‌ ناو ناگردایه‌.

که‌عبی نه‌ حبار فه‌رموویه‌تی: له‌ کۆتایی زه‌ماندا چه‌ندین زانا نامۆزگاری خه‌ڵکیان ده‌کرد و فێری دونیانه‌وێستییان ده‌کردن، به‌لام بۆ خۆیان له‌ناو دونیادا بوون و هۆگری بووبون و، خه‌ڵکیان ده‌ترساندو خۆیان نه‌ده‌ترسان، پێگه‌یان ئێ ده‌گرتن نامه‌شۆی والی و فه‌رمانه‌رواکان بکه‌ن و بۆ خۆشیان ده‌چون بۆ لایان، دونیایان هه‌ڵده‌بژارد به‌سه‌ر دواروژدا، له‌سه‌ر زوبانی خۆیان

---

(۱) أخرجه أصحاب السنن [أبوداود، كتاب الأقضية، باب في القاضي يخطئ: (۳۵۷۳)، والترمذي كتاب الأحكام باب ماجاء عن رسول الله في القاضي (۱۳۲۲)، والنسائي في السنن الكبرى، (۴۶۱/۳) (۵۹۲۲) وابن ماجه كتاب الأحكام) باب الحاكم يجتهد فيصيب الحق، (۲۳۱۵) من حديث بريدة وهو صحيح. [قال الزبيدي ۳۷۵/۱: قال العراقي في التخریج الكبير: رواه بريدة بن الخطيب وعبدالله بن عمر. أما حديث بريدة فرواه أبوداود و الترمذي والنسائي في الكبرى، وابن ماجه ورواية الترمذي رجالها رجال الصحيح، وإسناد النسائي وابن ماجه أيضا صحيح. اهـ. قلت ورواه الحاكم في المستدرک ۷۰۱۲/۱۰۱/۴، و صححه. قال الذهبي: العهدة عليه ثم قال العراقي: وأما حديث ابن عمر فرواه الطبراني في الكبير] كما في جامع الأحاديث للسيوطي [۳۸۶/۵) (۱۵۵۰۴) وإسناده جيد ورجالها رجال الصحيح.

(۲) (مه‌ناوی) فه‌رموویه‌تی: پله‌ی دادوه‌ری زۆر به‌رزو پێروژه، به‌لام نه‌وه‌ی له‌ راستی لای داو مه‌یلی لای باطیل بوو، وه‌ سته‌می ده‌کرد نه‌وه‌ له‌ ناگردا ده‌بیّت، نه‌وه‌ش به‌ راستی حوکمی کردو شوێن هه‌واو ئاره‌زوات نه‌ده‌که‌وت نه‌وه‌ نه‌ه‌لی به‌هه‌شته‌. مو‌فتی له‌ قازی باشته‌، چونکه‌ فتوای مو‌فتی ئی‌لزامی نی‌یه‌ که‌ پێویست بیّت پابه‌ندی ئێ بکرت، به‌لام فتوای قازی پێویسته‌ به‌گوێی بکرت و پابه‌ندی ئێ بکرت (۳۷۵/۱) الإتحاف.

دهژيان و دهيانخوارد، نزيكيان له دهوټه مه نده كان ده كرد نهك له هه ژاره كان، چوڻ ژنان غيره له پياووه كانيان ده كه ن و (نايانه ویت له هيچ ئافره یتك نزيك بینه ووهو بيانناسن، نه ووه كو مه یلی خواستیان هه بیت لیان) ئاوا ئه و زانایانه یش له گه ل زانست دا جوړ نین و سلی لی ده كه نه ووه و غیره ی لی ده كه ن، به شیوه یه كه كه نه گهر یه كیكي هاوینشینیان له مه جلیسی زانایه کی تر دابنیشیت، رقی لی هه لده گرن و لیی توپه ده بن^(۱) نه وانه كه شانازی به زانسته ووه ده كه ن و غیره ش له زانست ده كه نه ووه، وهك ده سته لاتداره مله پوره كان و دوژمنانی خودا حیسابیان بو ده كرت. وه له پیغه مبه ریانه ووه ﷺ گپراوه ته ووه كه فه رموویه تی: ((إِنَّ الشَّيْطَانَ رِيبًا يُسَوِّفُكُمْ بِالْعِلْمِ، فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَكَيْفَ ذَلِكَ؟ قَالَ ﷺ: يَقُولُ اطْلُبِ الْعِلْمَ وَلَا تَعْمَلْ حَتَّى تَعْلَمَ، فَلَا يَزَالُ لِلْعِلْمِ قَائِلًا وَلِلْعَمَلِ مُسَوِّفًا حَتَّى يَمُوتَ وَمَا عَمِلَ))^(۲)

به پراستی زوړ له وانه یه كه شهیتان له زانست دا پیشتان بداته ووه، به ووهی كه نه مړوو سبه یتان پښ ده كات، عه رزیان كرد ئه ی پیغه مبه ری خودا ﷺ؛ چوڻ شهیتان پیشتان ده داته ووه؟ فه رمووی:

---

(۱) قوت القلوب ۱/ ۱۴۰.

(۲) أخرجه الخطيب في [الجامع لأخلاق الراوي ص ۸۹ (۳۰)] من حديث أنس بسند ضعيف [قال الزبيدي: أورده صاحب القوت، ۲۸۸/۱. قال العراقي في التخریج الكبير، أخرجه الخطيب في كتاب الجامع لأداب الراوی وفيه عمر بن عبد الجبار، ذكره ابن عدي في الكامل، ۱۴۱/۵ (۱۳۰۲) و أورده له أحاديث، وقال: كلها غير محفوظة، و الراوي محمد بن المغيرة. أورده الذهبي في الميزان ۳۴۴/۶. وقال روى خبرا باطلا]. كه واته شهیتان له و هاندانه ی بو فیروونی زانستی و له و دواخستنه یشی بو كار پښ كردنی، مه به سستی نه ووه یه بیكات به زانایه کی گومړا و، تا نایه ته كه ش بیگرتنه ووه كه له سه ر زانسته ووه گومړا بووبیت و أضله الله علی علم) په نا به خوا.

شەيتان دەلەيت: بەدوای زانستدا بگەرئ، بەلام تا بەتەواوی فیر نهیبت کاری
پن مه که و بەدوای جیبه چن کردنیدا مه گەرئ، بەردهوام هانیان دەدات بۆ
فیربوونی زانستی، بەلام بۆ کار پیکردنی ئەمرۆ و سبهی ئی یان پن دهکات
(دەلەیت گرنگ فیربوونه، دوایی کاری پن دهکرت) تاوای ئی دیت کابرا دەمریت و
هیشتاکاری به عیلمه که ی نه کردوووه.

سەرپی سه قه طی (په حمه تی خودای ئی بیئت) فهرمویه تی: ^(۱)

پیاویك خۆی كه ناردای بۆ به ندایه تی كردن و له خه لكی دووركه وته وه، كه
پیشتر زۆر سوور بوو له سه ر ده ستخستنی زانستی به پوا له تیه كان، پرسیارم ئی
كرد چۆن وازت له عیلم هینا و (ئیستاش خه لوه ی به ندایه تی ده كیشیت)؟
فهرمووی: یه كێك هاته خه وم و پئی و وتم: تاكه ی نه و عیلمه زایه ده كه یت و
کاری پن ناكه یت خودا زایه ت بكات! و وتم: خه ریکم به له به ركردن و ته واو
فیربوونی، فهرمووی: له به ركردنی زانست کارپن کردنیه تی، ئیتر منیش وازم له
خۆ فیرکردنی زیاتر هینا و پوم کرده کارپنکردن و به ندایه تی.

عه بدوللای کوپی مه سعود فهرمویه تی:

((لیسَ الْعِلْمُ بَكْثَرَةِ الزَّوَايَةِ، إِنَّمَا الْعِلْمُ الْخَشْيَةُ)) ^(۲) (واته: زانست به وه
ده ستناكه ویت كه زۆر شت بگپرتته وه و قسه ی له سه ر بكات، به لكو چه ند زیاتر
خۆف و ترسی خودای له دلدا بیئت، نه وه زیاتر زاناییه که ی ده رده خات).

حه سه نی به صریش فهرمویه تی: چه ندیک ئاره زوتان لییه تی فیربن و
خۆتان فیری زانست بکه ن، سویند به خودا خودا پاداشتان ناداته وه تاکاری پن
نه که ن، چونکه نه فامه که م نه قلله کان ته نها به دوای کوکردنه وه ی پوایه ته کاندای

(۱) قوت القلوب ۱/ ۱۳۳.

(۲) رواه أحمد في (الزهد) ((۸۶۸)) وقال الزبيدي: ۳۷۷/۱، أخرجه أبو نعيم في الحلية (۱/ ۱۳۱).

دەگەپىن، بەلام زاناكان ھەول و ھىممەت يان بۇچاودىرى كىردى زانستەكانىانە.^(۱)
مالك(پەحمەتى خوداى لى بن) فەرموويەتى:

بەپراستى گەپان بەدواى عىلم دا جوانەو چاكەيە، بلاو كىردنەو ھىش كارتكى باشە
بەمەرچىك نىيەتى پاك و دروست بىت لە بلاو كىردنەو ھەكەيدا، بەلام ئەو ھى
گىرنگە ئەو ھى: كە لە گىزنگى بەرەبەيانەو ھە تا كاتى خۇرئاوا سەپىر كە بزائە:
چى پىويستە لەسەرت كەپابەندى لى بىكەيت ئەو ھە بىكەو ھىچ كارو شتىكى
ترى پىش مەخە.^(۲)

عەبدوللاى كورى مەسعودىش(خوداى لى پازى بىت) فەرموويەتى:
بۇيە قورئان دابەزىنراو ھە خوارو ھە تاكارى پى بىكرىت، ئىو ھە وادەزانن تەنھا
فېرى بىن و توئىزىنەو ھى لەسەر بىكەن ئەو ھە كارتان پى كىردو ھە، كۆمەلىك دواى
ئىو ھە پەيدا دەبن، پىكى دەخەن و پىتەكانى بە جوانى دەردەپىن، ھەك ئەو پىمەى
كە تىرەنداز بەپىكى ئامانجەكەى دەپىكىت، ئەوانە باش و ھەلېئىرراوانى ئىو ھە
نېن، ئەو زانايەى كە كار بە عىلمەكەى ناكات، ھەك ئەو ھە خۇشەيە كە دەرمەن
دىارى دەكات بۇ نەخۇش و خۇى بەكارى ناھىئىت، يان ئەو بىرسىيەى كە
خۇراكى بە تام و چىژ ئەنوئىت و ھەصفى دەكات ۋ دەستى ناكەوئىت، لە

---

(۱) قال الحافظ الزبيدي: ۳۷۷/۱ الشطر الأول منه روى مرفوعاً، من حديث معاذ، أخرجه أبو نعيم في الحلية، ۲۳۶/۱، والخطيب في الإقتضاء ص ۲۰ (۷). والشطر الثاني أخرجه الخطيب في الإقتضاء ص ۳۵ (۳۹) بلفظ: همه العلماء الرعاية، وهمه السفهاء الرواية، و أخرج في الكتاب المذكور ص ۳۴، (۳۸) من طريق صالح بن رسم قال: قال أبو قلابة لأبيوب، يا أيوب: لا تكونن، إنما همك أن تحدث به الناس، وفي القوت ۲۷۲/۱، وقد كان الحسن يقول: إن الله لا يعبأ بصاحب الرواية، إنما يعبأ بصاحب فهم ودراية، وقال أيضاً: من لم يكن له عقل يسوسه لم تنفعه كثرة رواية الحديث.

(۲) ما رواه الأكابر عن مالك (۳۷) وانظر قوت القلوب ۱/۱۳۵، و حلية الأولياء ۶/۳۱۹.

نمونه‌ی نه‌مانه‌یه که خودای گه‌وره فه‌رموویه‌تی:

((وَلَكُمْ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ)) (الأنبياء (۱۸)).

(واته: وهیل و خه‌ساره‌تمه‌ندی بۆ ئیویه‌یه، که وه‌صفی شت بۆ که‌سانی تر ده‌که‌ن و شتیان ده‌خه‌نه به‌رچاوو، خۆتان کاری پێ ناکه‌ن). له فه‌رمووده‌دا هاتوو: ((مِمَّا أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي زَلَّةً عَالِمٍ، وَجِدَالٌ مُنَافِقٍ فِي الْقُرْآنِ))^(۱) نه‌وه‌ی جیگه‌ی مه‌ترسی‌یه له‌سه‌ر ئوممه‌ته‌که‌م و نه‌مه‌ترسی‌نیت: هه‌له‌و گونا‌هی عالمی‌که که خه‌لکی شوێنی ده‌که‌وێت، وه‌ قسه‌و موحاده‌له‌ی مونا‌فق و دو‌پوه‌کا‌نه له‌سه‌ر قورئان، واته: بۆ نه‌وه‌ی باوه‌ریان پێی هه‌بێت قسه‌بشی له‌سه‌ر ده‌که‌ن.

---

(۱) أخرجه الطبراني في ((مسند الشاميين)) (۲/۳۶۴) (۲۲۰) من حديث أبي الدرداء ولابن حبان في صحيحه ۲۸۱/۱ (۸۰) نحوه، من حديث عمران بن حصين [قال الزبيدي ۳۷۷/۱، قال العراقي في التخریج الكبير: فيه عن أبي الدرداء ومعاذ، وعمر، وعلي، وعمران بن الحصين، أما حديث أبو درء فرواه الطبراني في معجمه الصغير ۱۸۶/۲ (۱۰۰۱) والأوسط ۳۴۲/۶ (۶۵۷۵) من رواية عبدالرحمن بن أبي ليلى عنه رفعه ورواه في الأوسط ۳۰۷/۸ (۸۷۱۵) من رواية عمرو بن مرة عن معاذ، وعمرو بن مرة لم يسمع عن معاذ، وذكره الدارقطني في العلل ۸۱/۶ (۹۹۲) من رواية عبدالله بن سلمة، عن معاذ رفعه، وأعلن ابن الجوزي في (العلل المتناهية) ۱۳۹/۱ (۲۰۲) برواية المذكور، قال الدارقطني وقد وقفه شعبه عن عمرين مرة - يعني: على معاذ - قال: والوقف هو الصحيح، وأما حديث عمر رواه أحمد في مسنده ۱۴۴-۳۱۲ من رواية أبي عثمان المهدي عنه، وقد ذكره المصنف فيما تقدم مرفوعاً على عمر. قال الدارقطني في العلل ۳۱۲/۲ (۳۱۲) والموقوف أشبه بالصواب، قلتُ حديث هذا رواه عبد بن حميد في مسنده، ص ۳۲ (۱۱) مرفوعاً. ورواه الحارث ابن أبي أسامة في مسنده ۵۳۴/۱ (۴۶۶) بسند صحيح ثم قال العراقي: وأما حديث علي رواه الطبراني في الصغير (۲/۲۰۰) (۱۰۲۴)، والأوسط ۱۲۸/۷ (۷۰۶۵) من رواية الحارث الأعور عنه رفعه بنحوه، وقال لا يروى عن علي إلا بهذا الإسناد والحارث الأعور ضعيف قلت: لآكن وثقه ابن حبان في الثقات ۱۲۷/۴ (۲۱۲۳)، قال العراقي: وأما حديث عمران بن حصين فقد رواه ابن حبان في صحيحه ۲۸۱/۱، من رواية عبدالله ابن بريدة رفعه، وانظر إلى تفصيل أكثر: الأنحاف ۳۷۷/۱.

به کټکي تر له نيشانه جياکه ره وه کاني زاناياني ناخبره له زاناياني دونيا:

به دواي زانستي سوو د به خشدا بگه رټ

که بو دواړوژي به که لکي بټ

ده بټ زياتر هه و لداني بو وه ده سټيټناني زانستيکي سوو د به خش بټ بو دواړوژي، که ناروزي به لاي به ندایه تيدا رابکټشيت، خو لاهو زانستانه بپارټنټ که سوو ديان که مهو، زياتر پريانه له قسه و موجداه له ووتی ووتی خه لکي.

نمونه ی نهو که سه ی که پشت لهو زانستانه ده کات، که کاری ته قواکاری فیرده که نه و نه ویش رو له ده مه ده م و موجداه له ده کات، وه که نه و نه خو شه وایه که چه ندین دهر دو نه خو شی زوړی پټوه بټ، پټی که و تټی له دکتوریکی شاره زو لیزان، له کاتیکی ناوخت و به رته نگي دا، که ترسی هه بټ له ده سټی دهر بچټ، به لام له جیاتی نه وه ی که له م ماوه کورته دا مه به ست و خواسته گرنگه کانی خو ی و چاره سه ری نه خو شیه کانی لټ پیرسیټ، خو ی و نه ویش سه رقال بکات به هه ندیک باسی لابه لا، وه که:

تایبه تمه ندی ده و او دهر مانه کان و، نه یی یه کانی زانستی پزیشکی، که نه مه بو خو ی نه و په پری نه فامی و بټ نه قلی یه.

ده گیر نه وه پیاوټک هاته خزمه ت پیغه مبه ری خودا ﷺ و عه رزی کرد:

فیرم بکه له و بابته ناوازه و دانسقانه ی له نیو زانستدا هه یه:

فه رمووی:

((ما صَنَعْتَ فِي رَأْسِ الْعِلْمِ؟ فَقَالَ وَمَا رَأْسُ الْعِلْمِ؟ فَقَالَ ﷺ هَلْ عَرَفْتَ

الرَّبَّ تَعَالَى؟ قَالَ نَعَمْ، قَالَ فَمَا صَنَعْتَ فِي حَقِّهِ؟ قَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ، فَقَالَ ﷺ

هَلْ عَرَفْتَ الْمَوْتَ؟ قَالَ نَعَمْ، قَالَ فَمَا أَعَدَدْتَ لَهُ؟ قَالَ مَا شَاءَ اللَّهُ!

قَالَ ﷺ اذْهَبْ فَأَخْبِكُمْ مَا هُنَاكَ، ثُمَّ تَعَالَ نُعَلِّمُكَ مِنْ غَرَائِبِ الْعِلْمِ^(١) واته: (پیغمبر ﷺ: لئی پرسى: چیت کردووه بهرامبر لوتکهی زانست زانیاری، ووتی سه رلوتکهی زانست چییه؟ پیغمبر ﷺ: فهرمووی: نایا خودای گه ورهت ناسیوه؟ ووتی: به ئی، فهرمووی ﷺ: دهی چیت کردووه بهرامبر بهو ناسینه؟ ووتی: نه وهندهی خودا ناره زوی ئی بوو بیت، له پاشان سه لات و سه لامی خودای ئی بیت، فهرمووی: نایا زانیوته مردن ههیه و چییه؟ ووتی: به ئی. فهرمووی ﷺ: دهی چیت بو ناماده کردووه؟ ووتی: نه وهندهی خودا ناره زوی ئی بیت، پیغمبر ﷺ: فهرمووی: برۆ نهو زانیاریانه و کار پێ کردنیان بته ووقایم بکه، له پاشان وه رهوه فیتری زانسته غه ریب و ده گمه نه کانت ده که م. به ئکو پێوسته فیربوونی راسته قینه له ره گه زو وینهی نهو جوړه فیربونه بیت که حاته می نه صه م ده یگپرتته وه که شاگردی شه قیقی به ئخی بووه (خودایان ئی رازی بیت) که جار ئکیان شه قیق پئی فهرموو: ماوهی چه ندیکه تو ره فاقه تی ئیمه ت کردووه؟ حاته م فهرمووی: ماوهی سی و سئ سآله (له خزمه تتا بووم).

---

(١) أخرجه ابن السني و أبو نعيم في (الحلية) ٢٤/١، في كتاب الرياضة لهما و ابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله ٥/٢ (١٢٢) من حديث عبد الله بن مسور مرسلًا، وهو ضعيف جدا. [قال الزبيدي: ٣٧٩/١: قال العراقي في التخریج الكبير هو مرسل ضعيف جدا، قال ابن أبي حاتم في الجرح و التعديل ١٦٥/٥، عبد الله بن مسور الهاشمي سألت عنه فقال الهاشميون لا يعرفونه، وهو ضعيف الحديث، يحدث بمراسيل لا يوجد لها أصل في أحاديث الثقات، وقال أحمد بن حنبل في العلل: ١/٣٤٥ (٦٣٦): أحاديثه موضوعه كان يضع الحديث ويكذب. اهـ. قلت: وفي المغني للذهبي ١/٣٥٨ (٣٣٧٢) عبد الله بن مساور تابعي مجهول]

فهرمووی: کهواته له م ماوه زۆره دا چی له منه وه فیربوویت؟

فهرمووی: ههشت پرس و مهسنه له فیربووم،

شه قیق فهرمووی: إنا لله و إنا اليه راجعون!

هه موو ته مه نم له گه ل تۆدا سه رفکرد، هیچ فیرنه بوویت ته نها نه وه ههشت پرس و بابته نه بیته؟! حاته م فهرمووی: نه ی مامۆستا، جگه له وانه هه یی تر فیرنه بووم، وه من حه زم له درۆکردن نی یه.

فهرمووی: ده ی نه وه ههشت بابته م بۆ باس بکه بابیان بیستم.

حاته م فهرمووی:

یه که میان: روانیم بۆ نه وه خه لکه، بینیم هه ریه کیکیان خۆشه ویستیکی بۆ خۆی دیاری کردووه، له گه ل خۆشه ویسته که یدا ده رۆن تا لای گۆر، که گه یشتنه سه ر قه بره که لئی جیاده بنه وه، منیش ووتم با چاکه کانم بکه مه خۆشه ویستی خۆم، نه گه ر چوومه ناو گۆره که یشمه وه نه وا لیم جیانابیته وه وه له گه لمد (خۆشه ویسته که م) دیته ژوره وه.

فهرمووی: نه ی حاته م جوانت ووت، دووه میان چییه؟ فهرمووی:

دووه میان: سه رنجی فه رمایستیکی خودام دا که ده فه رموویت:

﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ، فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى﴾ (النازعات (۴۰-۴۱)).

نه وه ی له پایه و شکۆ مه قامی په روه ردگاری ترسابیت و حیسابی بۆ کرد بیته، جله وی نه فسی له هه واو ئاره زواتی نه فسی گرتیته وه، بێ گومان جینگای حه وانه وه ی ته نها له به هه شتداده بیته، بۆم ده رکه وت ته نها فهرمووده ی خودای گه وره یه که پاسته، منیش کۆششی ته واوم کرد و هه ول ته واوم له گه ل نه فسمدادا، که هه واو ئاره زواتی ئی دووربخه مه وه، تاوا ی ئی هات له سه ر گوێرا په ئی و به ندایه تی خودا ئارام و خۆرا گریته.

سَيِّئِهِم: من به‌راستی سه‌یری نه‌و خه‌لکه‌م ده‌کرد، بینیم هه‌ر که‌سێک شتیکی به‌نرخ و نایابی له‌لا بێت به‌رزی ده‌کاته‌وه‌و ده‌یپارێزێت، منیش سه‌رنجم دا له‌فه‌رمووده‌ی خودای گه‌ور ﷻ: ﴿ مَا عِنْدُکُمْ یَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ ۝ النحل(۹۶) ۱. واته: (نه‌وه‌ی لای ئیوه‌یه‌ به‌ه‌لیشتان گرتییت، نه‌وا هه‌ر به‌ره‌و کۆتا دیت، نه‌وه‌ش که‌ لای خودا داتان ناوه‌ ده‌می‌نێته‌وه‌ و پارێزراو ده‌بییت). منیش هه‌رکاتێک شتیکی به‌نرخ و به‌ها دارم ده‌سکه‌وتییت، (لای خۆم هه‌لم نه‌گرتوو. به‌لکه‌و داومه‌ به‌خودا، بۆ نه‌وه‌ی له‌خزمه‌ت نه‌ودا بۆم بمی‌نیت و بیپارێزیت).

چواره‌م: به‌راستی من سه‌یری نه‌و خه‌لکه‌م ده‌کرد، سه‌یرم کرد هه‌ریه‌کێک له‌و خه‌لکه‌ ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ ماڵ و سامانی، یان هه‌سه‌ب و شه‌ره‌ف و نه‌سه‌ب و په‌چه‌له‌کی خۆی، سه‌یری نه‌م په‌نا بردنه‌یانم کرد که‌ هیچ به‌هایه‌کی لای من نه‌بوو، وه‌روانییم بۆ فه‌رمووده‌ی خودا عَزَّوَجَلَّ ﴿ اِنْ اٰکْرَمَکُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰکُمْ ۝ الحجرات(۱۳) ۱. منیش هه‌ولمداوه‌ که‌ کاره‌که‌م ته‌نها بۆ خۆ پارێزی و ته‌قواکاری بێت، تا لای خودا به‌ پێز لێگیراوی بمی‌نمه‌وه‌.

پێنجمه‌م: سه‌یری نه‌و خه‌لکه‌م کرد، هه‌ریه‌که‌ تانه‌و ته‌شه‌ر له‌وی تر ده‌دات، نه‌فه‌رت و نه‌عه‌له‌ت له‌ هه‌ندیکی تر ده‌کات، سه‌رچاوه‌ی نه‌م هه‌موو به‌یه‌کا هه‌لگزانه‌، ئیره‌یی و هه‌ساده‌ت بردنه‌، له‌ پاشان سه‌رنجی فه‌رمووده‌یه‌کی خودای به‌ده‌سته‌لاتم دا که‌ فه‌رموویه‌تی:

﴿ نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۝ الزخرف(۳۲) ۱

ئیمه‌ ژیا‌ن و بژیوی ژیا‌نمان به‌سه‌ردا دابه‌ش کردوون، ئیتر وازم له‌ هه‌ساده‌ت بردن هی‌نا و، ئیره‌ییش به‌ که‌س نابهم و له‌و خه‌لکه‌یه‌یش دوورکه‌وتمه‌وه‌، دنیام که‌ به‌شی من و هه‌موو که‌س له‌ لایه‌ن خودا خۆیه‌وه‌ دیاری کراوه‌، ئیتر وازم له‌ دوژمنایه‌تی خه‌لکی هی‌ناو (به‌ ئاسووده‌یش ده‌ژیم).

شه شه م: سهرنجی ئەو خەلکەم دا هەندیکى دەستدرتزی دەکاتە سەر هەندیکى تر، هەندیکى لەگەڵ هەندیکى تر شەپ دەکات، منیش گەرامەووە بۆ ئەو فەرموودەیهى خدا ﷻ

﴿ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا ﴾ فاطر (٦).

(بەراستی شەیتان دوژمنى سەرسەختى ئێوەیەو، ئێوەش بیکەنە دوژمن و نەیارى خۆتان) منیش تەنها دوژمنایەتى شەیتانم کرد، هەول و کۆششى تەواوم دا تا خۆمى ئى بپارێزم، چونکە خودای گەورە شایەتى لەسەر داووە کە ئەو دوژمنى منە، ئیتر وازم لە دوژمنایەتى خەلکى هێناو، تەنها خۆم بە دوژمنایەتى ئەووەوە خەریک کردووە.

هەوتەم: سەرنجی ئەو خەلکەم دا، هەریەکێک ئەوداى پارچەیهک نانه دەستى بکەوێت، خۆی بۆ زەلیل و ژێردەستە دەکات، سەرى خۆی دەکات بەو شوێنانەشدا کە بۆی خەڵل نەبێت، لە پاشان سەرنجم لەو فەرموودەى خودای گەورە ﷻ دا:

﴿ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا ﴾ هود (٦).

واتە: (ئەوێ بە سەرزەوى دا بپروات، رزق و بژێوبیان لەسەر خودایە کە بیانژێنێت، زانیشم کە من بۆ خۆم یەکیکم لەوانەى بەسەرزەوى دا دەپرۆم، ئیتر خۆم بەوشتانە خەریک کرد، کە مافى خودایە بەسەرمەووە جێ بەجێیان بکەم، وازم لەووە هێنا کە مافى منە لای ئەو. (چونکە بۆ خۆی کەفالهتى کردووە).

هەشتەم: سەرنجی ئەو خەلکەم دا، بینیم هەموویان پشتیان بە دروستکراویکی خودا بەستووە، ئەوویان پشتى بە گوند و دێ و زەوى و زارەکەى بەستووە، ئەوى تریان پشتى بە بازرگانى بەستووە، وەهەموو دروستکراویکی خودا پشتى بە دروستکراویکی تر بەستووە، منیش گەرامەووە بۆ فەرموودەیهى

خودای گه وره: ﴿وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾ (الطلاق) (۳)

(نهوهی ته‌ن‌ها پشت به‌خودا بیه‌ستیت ئیتر نه‌و به‌سیه‌تی و پیوستی به‌ک‌ه‌سی تر‌نییه)، منیش ته‌ن‌ها پشتم به‌خودای گه‌وره به‌ستوو‌ه‌و، نه‌و به‌سم‌ه‌و پیوستم به‌مه‌خلوقاتی تر‌نی‌یه. شه‌قیق فه‌رمووی:

ئه‌ی حاته‌م؛ خودا سه‌ره‌رزو راگیرو راویست‌اوت کات، منیش سه‌رنجی هه‌موو زانسته‌کانی ناو ته‌ورات و زه‌بور و ئینجیل و قورئانی گه‌وره و پیروزم داوه، بۆم ده‌رکه‌وتوو‌ه که‌کۆی هه‌موو جوړه‌کانی خیر چاکه و دینداری، هه‌مووی له‌چوارده‌وری ئه‌م هه‌شت پرس‌ه‌دا جینگایان ده‌بیته‌وه، هه‌ر که‌سێک ئه‌م هه‌شته به‌کار به‌یئیت و جی به‌جیان بکات، که‌واته هه‌موو چوار کیتابه‌ ناسمانیه‌کانی به‌کاره‌یتناوه و جیه‌جیی کردوون^(۱)

ئه‌م جوړه تیگه‌یشتنه له‌زانست، ته‌ن‌ها زاناکان به‌عیلمی ئاخیره‌ت گرنگی پێ‌ده‌ده‌ن و، به‌وردیینی سه‌رنجی ده‌ده‌ن و هه‌ستی پێ‌ده‌که‌ن، به‌لام زاناکانی ئه‌هلی دنیا خو‌یان سه‌رقالی نه‌و شتانه‌ده‌که‌ن که‌بۆیان ده‌گونجیت، له‌که‌سابه‌ت و په‌یداکردنی مال و جاهو شکۆی دونیایی، وه‌که‌مه‌ترخه‌من به‌رامبه‌ر به‌م زانستانه، که‌هه‌موو پیغه‌مبه‌ران (سه‌لات و سه‌لامی خودایان له‌سه‌ر) به‌وزانستیانه په‌وانه‌کراون.

ضه‌حاک‌ی کوری موزاحیم فه‌رموویه‌تی:

من به‌خزمه‌ت نه‌وزانایانه‌ی (ئه‌هلی ئاخیره‌ت) گه‌یشتم، نه‌وه‌ی له‌یه‌کتری فێرده‌بوون ته‌ن‌ها وه‌رع و خو‌پاریزی بوو، به‌لام نه‌وه‌ی نه‌م‌پۆ له‌یه‌کتری فێرده‌بن ته‌ن‌ها قسه‌کردن و قسه‌به‌زۆراندانه.^(۲)

---

(۱) رواه أبو نعيم في حلیة الأولیاء (۷۹/۸) بنحوه.

(۲) قوت القلوب (۹۶/۱).

يەككى تر لە جياكارىيەكانى زاناينى ئاخىرەت لەگەل ئەهلى دونيادا:

نەکردنى زيادەپەوى لە خۆراك و خواردنەوه دا

دەبىت مەيلى دلى بەلای زيادەپەوى لە خۆراك و خواردنەوه دانەبىت، وه
هەزەنەكات بە خۆپازاندنەوه، بەبەرگ و پۆشاك و جوانكارى لە كۆشك و پايەخ
و ناوماڵ.

بەلكو لە هەموو ئەم بوارانەدا پىنگاى مامناوەندى هەلبژێرت و، وەك سەلەفى
صالحين وابىت (پەحمەتى خودا لە هەموويان). دەبىت دوركەوتنەوه لە زيادە
مەسرف و بەكەمترين شيوە لە هەموو جۆرەكاندا پى پازى بىت،
هەرچەندىك مەيلى دلى بەلای كەمى يەكئ لەم نىعمەتانەوه زياتر بكات، زياتر
نزيك دەبىتەوه لە خوداوه و، پشكى لەناو تاقى زاناينى ئاخىرەتدا بەرزتر
دەبىتەوه.

ئەوهى گەواهى لەسەر ئەم راستىيە دەدات، ئەوهيه كە دەگىرنەوه لە
ئەبوعەبدوئلاى خەوواص كە لە هاوڕىكانى حاتمى ئەصەم بووه فەرموويهتى:
لەگەل حاتمى دا چوینه شارى (پەي)^(١) سى صەدو بىست پياو بوين،
رنگەى حەجمان گرتبوەبەر، هەموو بەرگ و جوبەى خورىيان پۆشى بوو،
پشت بە خودا لەسەفەردا بووين، بەبى ئاو وكوندەو خۆراك، لاماندا لای
پياوئىكى بازىرگانی دونيا نەويستىكى عابيدى هەژارى خۆشەويست، ئەو شەوه
مىواندارى كردىن، بۆسبەينى ئەو كابرا ووتى بە حاتمى ئەصەم:

ئەگەر كارىكتان نەبىت، من دەمەوئىت سەردان و عيادەى زانايەكى خۆمان
بكەم كە نەخۆشە، حاتمى فەرمووى: سەردانى نەخۆش فەزل و چاكەى خۆى

---

(١) گەورەترین شارى خوراسان بووه.

ههيه، وهسه بركردنئىكى زانا و فه قه پئىكىش بۆ خۆى عىبادهته، منيش له گه ئندا ديم، نه خو شه كهيش (قازى شارى رهى) موحه مه دى كورى موقتيل بوو، كاتيك گه يشتنه بهرده رگا كه يان، وهك رۆژ پرشنگى دهدا، حاته م زۆر بىرى كرده وه و دهيووت: ده رگاى زانايهك و له سه ر نه م حاله؟!

قازى رتگه ي پى دان چوونه ژوره وه، سه بريان كرد خانويه كى به رفراوان و ناياب و، بهرگ و پۆشاكى جوان و، هه موو ناز نيعمه تىكى رازاوه ي تىدا بوو، حاته م ماويه كى باش له بىر كرده وه دا بوو، كه رۆيشتنه ژوره وه پاخه رتكى نه رم و نيانى بينى له ژوره كه ي (قازى) دا پاخه رابوو، شانى له سه رى دادابوو، غولاميك به سه ر سه ربه وه بوو، باوه شىنئىكى به ده سه ته وه بوو، بازرگانه ميوانه كه لاي سه رى قازيه كه وه دانىشت، حاته ميش به پتوه بوو (نيين و موقتيل) هيماي بۆ كرد دابنىشت، فه رمووى: دانانىشم، ووتى:

له وانه يه كارىكت هه يئت؟ فه رمووى به ئى: ووتى كامه يه بىلى، فه رمووى پرسىارىكت ئى ده كه م، ووتى پىرسه، فه رمووى هه ئسه و رتاك دابنىشه با پرسىاره كه ت ئى بكه م، ئه وىش هه ستاو خۆى كۆكرده وه.

حاته م فه رمووى: زانسته كه ت له كوئ وه رگرتووه؟ ووتى:

له متمانە پى كراوه كانه وه كه بۆيان باس كردووم و هه واليان پى داوم، فه رمووى له كپوه؟ ووتى له سه حابه كانى پىغه مبه رى خوداوه (ﷺ)، فه رمووى: نه ي سه حابه كانى پىغه مبه ر (ﷺ) له كپوه وه ريان گرتووه؟

وتى له پىغه مبه ره وه (ﷺ)، فه رمووى نه ي پىغه مبه ر (ﷺ)؟

ووتى له جوهره ئيله وه (سه لامى خوداى له سه ر) ئه وىش له خوداوه (پاك و پى گه ردى بۆ خودا).

حاته م فه رمووى:

له وه وه والانه ي كه جوهره ئيل (سه لامى خوداى له سه ر) گه ياندنى له خوداى

گه ورهوه بۆ سهر پيغهمبهرى خودا (ﷺ) وه پيغهمبهرى خودا (ﷺ) گهياندى يه
 نه صحابه كاني. وه صه حابه كانيش بۆ متمانهدا پيكراره كان، وه متمانهدا داره كانيش
 گهيانديان به تۆ، ئايا بيستوته له يه كيڭ له وه هه والانه كه بلييت: ههر كهس له
 خانه كهيدا فه رمانه واييت و فراواني خانه كهى نه وه نده زۆر ييت، نه وه
 گه وره ترين مه نزل و مه قامى لاي خودا بۆ دانراوه و پي ده دريت؟

ووتى: نه خير، فه رمووى نهى چۆنت بيستوه؟ ووتى بيستومه:

ههر كه سيڭ له دونيادا ژيانى دونيا نه ويستى هه لبيترت ، وه هه زى له
 ژيانى ئاخيره ت ييت، وه هه ژاره كاني خوش بويت، وه نه وه چاكانه يشى پيش خوى دا
 ييت بۆ پاشه روژى نه وه كه سه مه نزل و مه قامى به رزى لاي خوداى خوى هه يه.
 حاته م فه رمووى:

دهى تۆ پيم بلي: چاوت له كي كردووه، ئايا له فيرعه ون و نه مروود، كه
 يه كه م كهس بوون خانويان به گه چ و خشتى كورهى ناگرين دروست كرد؟!
 نهى زانا رهفتار خراپه كان! نمونه ي نيوه، نه گهر كا براهه كي نه زانى دونيا
 ويستى هه لپه كار به سهر دونيا وه، كه به م شيويه تۆ بيينييت ده لپت:
 كه زانا كانمان له سهر نه م حاله تى ره فاهيه ت و خوش گوزهرانى يه دابن،
 خو من له وه خراپتر نابم! ئيتر حاته م نه م قسانه ي بۆ كردوو له لاي هاته ده ره وه
 (ئيبن و موقاتيلىش) نه وه ندهى تر نه خوشيه كهى لتي توند كرد.

نه م هه واله گه يشته خه لكى شارى (رهى) كه چى روى داوه له ميانى نه وو
 ئيبنو موقاتيل دا، بۆ يه پييان ووت: له شارى (قه زوين) قازى نه وه شاره
 (طه نافيسى)^(١) زۆر ده ست بلاوتره و زياتر له خوشيدا ده ژى، حاته مى نه صه م

---

(١) قه زوين ٢٧ فهرسه خ دورتره له رهى. نه وه قازيه ش به رگى فروشتوه خوى يان براكانى به و
 ناوم ناوبانگى ده ركردووه، ناوى موحمه دى كورپى نه حده ب بووه، الإتحاف: ٣٨٣/١.

بەپراستەوخۆيى بۇ ئامۇزگارى كىردى ئەو زانايە پىرى كىردە شارەكەي و چوۋە
ژوۋرەۋەۋە پىرى ووت:

پەحمەتى خۇدات ئى بىت، مەن پىياۋىكى بىيانىم، خەزم لىيە بىنەماكانى ئاين و
كلىلى نوپۇزكىردن و چۆنىيەتى دەستىنوۋىژم فېرىكەيت.

ووتى: بەئى بەپىزەۋە، بانكى كىرد ئەي غولام، دەفرىكم بۇ پىيەنە ئاۋى
تىدايىت، بۇيان ھىنا، (طەنافىسى) دانىشت و سى جار سى جار دەست نوپۇزى
شت ووتى ئاۋا دەبىت، خاتەم فەرموۋى:

لە شوئى خۇتدابه با منىش دەستىنوۋىژى بەبەر چاۋتەۋە بىگرم زىاتىر بۇم
دوپات دەبىتەۋەۋە شارەزاي دەبىم، ئەو ھەلساۋ لە جىگەكەي دەست نوپۇزىكى
گىرت، تا گەيشتە بالەكانى، چوار جار چوار جار شۇردى، طەنافىسى ووتى:

ئەي كىبرا زىادە پەۋىت كىرد، خاتەم فەرموۋى: لە چىدا؟

ووتى: چوار جار بالىت شۇرد، خاتەم فەرموۋى:

يا سبحان الله العظيم!

پاك و مۇنەززەھى بۇ خۇدائى گەۋرەۋە مەزن! مەن لە مۇشتە ئاۋىكى زىادەدا
بەكارم ھىنا زىادەپروم كىرد، تۆ لە ھەموۋ ئەو زىادە مەسرەفانەدا زىادەپەۋىت
نەكىردوۋە؟!

(طەنافىسى) زانى كە ئەم دەرسەي مەبەست بوۋە، نەك فېرىۋونى دەست
نوپۇز، چوۋە ئاۋ مائەكەي و چىل رۇژ نەھاتە دەرەۋە. كاتىك خاتەم چوۋە ئاۋ
شارى بەغدا، ئەھلى بەغدا لە دەۋرى كۆپۈنەۋەۋە پىيان ووت:

ئەي باۋىكى عەبدوررەھمان؛ تۆ پىياۋىكى(تورى) زوبانت قىسەكانت دەگىرت،
كە چى لەگەل ھەركەسىكىدا رۇبەپروى بىيىتەۋە زال دەبىت بەسەرىدا ھۆى
چىيە؟

فەرموۋى: سى خەسلەتى تايىبەتىم ھەيە، بەھۆى ئەۋانەۋە سەردەكەۋم

به سەر خه صمه كه مدا:

ئه گهر راستی له سهر زوبانی بهرام بهر كه م دهريكه ویت خوشحال ده بم.
وه ئه گهر پاكه ی ئه وه له دهريكه ویت خه فته تبار ده بم.
وه خۆم ده پارتزم له وهی كه به نه زاندووی قسه ی له گه ئ بكه م، (به ئكو به وریاییه وه قسه ی له گه ئ ده كه م) .

ئه م باب ته گه یشته لای ئه حمه دی كوری حه نبه ل (خودای ئی رازی بیّت)
فه رمووی: سبحان الله ! چهند پیاوێكی دانایه، هه ئسن با برۆین بۆ لای.
كاتێك چوونه لای حاته م فه رمووی:

ئه ی باوکی عه بدور ره حمان؛ به چی سه لامه ت ده بیّت له دونیادا؟ فه رمووی:
ئه ی باوکی عه بدو ئلا ... له دونیادا ده رباز نابیت تا چوار صیفه تی چا كه ت
تیانه بیّت: ئه ب ئی بور ده بی بهرام بهر نه زاندووی خه ئكه كه، هه و ئیش به ده یّت
پیرگی نه زانیه نه كه یان بكه یّت و فێریان بكه یّت، وه ئه وه ش كه خودا پێی
داوی له مآل بۆیان سه رف بكه یّت، وه هه رگیز ته ماحیشت نه بیّت له وهی كه
له دهستی ئه وان دایه. ئه گه ره به م شیوه یه بیّت له گه ئیاندا سه لامه ت ده بیّت له
دهستیان.

له پاشان حاته م بهر ئكه وت بۆ مه دینه، ئه هلی شاری مه دینه پێشوازیان
ئێ کرد، فه رمووی ئه ی خزمان ئه مه چ شار ئكه؟ ووتیان:
شاره كه ی پێغه مبه ری خودایه (ﷺ)، فه رمووی:

ئه ی كۆشكه كه ی پێغه مبه ر (ﷺ) له كو ئ دایه تا نوێژ ئکی تیا بكه م؟
ووتیان هیچ كۆشك ئکی نه بووه، ته نها خانوه یه کی بووه به ئه رزه كه دا
لكابو! فه رمووی: ئه ی كوا كۆشك و ته لاری سه حابه كان، (خودایان ئی رازی
بیّت) ووتیان:

ئه وانیش كۆشكیان نه بووه، ته نها خانوویه کیان بووه له سهر زهوی و به نزمی.

حاتهم فہرمووی: ئەى خەلکینە؛ کەواتە ئەمە شارى فیرعەونە!
 ئەوانیش ھەلیان گرتوو بردیان بۆ لای دەستەلاتداری شار، ووتیان:
 ئەم کابرا بیانییە دەلیت ئەمە شارى فیرعەونە، والى مەدینە ووتی:
 بۆچی وات ووتوو؟

حاتهم فہرمووی: پەلەم ئى مەکە، من پیاویکی غەریب و نامۆم، ھاتمە
 شارەکە ووتم ئەمە چ شارێکە؟ ووتیان شارەکەى پێغەمبەرى خودایە ﷺ،
 ووتم ئەى کوا کۆشکەکەى، وە ھەموو بەسەرھاتەکەى بۆ گیرایەوہ ...

لە پاشان فہرمووی: بەراستی خودای گەورە فہرموویەتى:
 ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾ (الأحزاب: ۲۱)
 (بەراستی دەبیّت پێغەمبەرى خوداو ژبانی ئەو زاتە گەورەى، باشترین
 پێشەنگى خێرو چاکەبیّت کە شوێنى بکەون).

کەواتە ئێوہ شوێن کى کەوتوون؟
 چاو لە پێغەمبەرى خودا ﷺ دەکەن، یان چاو لە فیرعەون دەکەن، کە
 یەکەم کەس بوو بە گەج و خشت خانووی دروستکرد؟
 نیتروازیان ئى ھینا و ئازادیان کرد.^(۱)

ئەمە بەسەرھاتی حاتەمى ئەصەم بوو(خودای ئى پازى بیّت) وە
 لەمەودوایش لە شوێنى خۆى دا باسى ژبانی سەلەفى(صالحین) دەکەین کە چۆن
 بەرگی شەرو وریان دەکردە بەرو وازیان لە خۆپازاندنەوہ دەھینا، کە دەبنە
 شایەتى زیاتر لەسەر ئەم قسانە.

---

(۱) رواھا أبو نعیم فى (حلیة الأولیاء)(۸/۸۰).

لَيْكُولَيْنَه وَه لَه سَه ر نَه م بَابَه تَه:

خۆ جوان کردن و پازاندنه وه حهرام نییه، بهشتیک که دروست بیئت به کاری بهیئتیت، به لام نه گهر زۆر رۆبجیت لهو خۆ پازاندنه وه دا، دلت دادیئت له گه ئیدا و هۆگری ده بیئت و، وای ئی دیت که بۆت تهرک ناکریت، به رده وای خۆ پازاندنه وه ش پتویستی به وه ده ست هینانی هه ندیک هۆکاره که به چاودیری کردنیان زیاتر توشی گونا ه ده بیئت، له بئ دهنگی و نه رمی نواندن له به رامبه ر حه ق و راستی دا، یان پازی کردنی خه لک و روپامایی کردن بۆیان، وه چه ندین فه رمانی تر که بۆ خۆیان قه ده ده گه کراون، خاوه ن ئیراده ی به هیئ ده بیئت خۆ بیان ئی به ارزتیت، چونکه نه وه ی ده ستی چوو به ناو دونیادا، به دنیایی وه به سه لامه تی ناگه رتته وه، خۆ نه گهر بگونجایه که سیک پارتیراوبوایه له وه ده سه پتانیان و رۆچوون له ناویاندا، نه وا پتغه مبه ر(ﷺ) نه وه ند ه خۆی نه ده پاراست و، زۆر به توندی دونیای رده نه ده کرده وه، ته نانه ت نه و کراسه ش که له به ری کردوه، نیشانه یه کی پتوه چنرابوو^(۱) له به ری خۆی دا که ندو دووری خسته وه. وه له کاتی ووتار خوتندنه وه شدا نه موسیه له یه کی ئالتونی له ده ستدا بوو دایکه ند^(۲) جگه له مانه ش شتی تری زۆر کردوو و هک باسی ده که ین. ده گترنه وه یه حیای کوپی یه زیدی نه وفه لی نامه یه کی نووسی بۆ مالیکی کوپی نه نه س(په حمه تی خودایان ئی بیئت): بسم الله الرحمن الرحيم

---

(۱) فقد رواه البخاري(۳۷۳)، و مسلم(۵۵۶) واللفظ له: إن النبي ﷺ صلى في خميصه لها اعلام وقال: ((شغلتي اعلام هذه، فاذهبوا بها إلى أبي جهنم و اتوني بأنبجانية)) چونکه مه شغوئی کرد لای بردو، ناردی کراسیکی تریان بۆ هینا.

(۲) ففي ((البخاري))(۵۸۶۷) و ((مسلم))(۲۰۹۱): كان رسول الله ﷺ يلبس خاتما من ذهب، فنبذه فقال: لا ألبسه أبدا، فنبد الناس خواتيمهم.

و صلى الله على رسوله محمد في الأولين و الآخرين.

له يه حياى كورى يه زىدى كورى عه بدوله ليكه وه بۆ مالىكى كورى. نه نه نس،
پاش حه مدوسه نا و سه لات و سه لام:

زانيومه كه تۆ پۆشاكى گرانبه ها له بهر ده كه يت، وه نانى گهنم و ناردى
تايبه تى ده خۆيت، وه له سه ر پاخهر و دۆشه كى نه رم داده نيشيت، وه له بهر
دهرگاتدا ده رگاوانت داناوه، كه تۆ له مه جليسى تايبه تى بۆ زانست و عيلم
داده نيشيت، كاوپت بۆ ده برژينن و بۆت له شيش ده دهن، خه لكيش به تايبه تى
دين بۆ لات و تۆيان كردووه به پيشه وای خۆيان و پارزين به قسه و فتواكانت،
كه واته نهى مالىك له خودا بترسه و پتيوسته له سه رت ته وازوع و گهردن
كه چى بنوتنيت. مالىكى كورى نه نه سيش به م نامه يه وه لامى دايه وه:

بسم الله الرحمن الرحيم و صلى الله على رسوله محمد في الأولين و الآخرين

له مالىكى كورى نه نه سه وه بۆ يه حياى كورى يه زىد سه لامى خودات
له سه ر، له پاش حه مدوسه نا و سه لات و سه لام: نامه كه تم به ده ست گه يشت،
وهك نامۆزگارنى كه به سۆزى دلسۆزانه كه وته دلمه وه، كه نه ده بى ليوه فيترىبم .
خوداى گه و ره پۆشاكى ته قوا بكاته خه لاتت و ، پاداشتى نامۆزگاربه كانت
به چاكه بداته وه، داوام له خوداى گه و ره يه كه رتنومايى رنگاى خيىر بكات و
يارمه يت بدات و پشت و په نا و هيزو توانامان نى يه به خوداى گه و ره نه يت،
نه وهش كه باست كردووه من نانى ناردى تايبه تى ده خۆم و، پۆشاكى گرانبه ها
له به رده كه م و، ده رگاوانم بۆخۆم داناوه، له سه ر پايه خى نه رم داده نيشم، نه و
كاره كه ده كه ين داواى لى بوردن و لى خۆشبوونى خودايش ده كه ين، به راستى
خوداى گه و ره فه رمويه تى:

﴿ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ﴾ (الأعراف: ٣٢).

(واته:) نه صل له شتىكى سوود به خش نه وه يه كه دروسته، له شتى زبان

به خشيشدا حه رame، نه گهر زينه تي خودايي كه موباح بيٽ حه رامي بكهيت
له سهر خه لكي، نه وهش به حه رام داده نريٽ، ههروهه رزق و رږزي پاك و
بن زيان له بنه رتهدا موباحن و به كار هينانيان درووسته)

وه من به دنيابيه وه ده زانم كه كوي نه وه موو جوانكاري و موباحانه
وازيان لي بهينيت باشته له وهی خوت بخه يته ناويانه وه، وازمه هينه له
نامه كانت، نيمهش واز له وه لامدانه وهت ناهينين، والسلام.

بنواره (نيمامي) ماليك (خوداي لي رازي بن) چه نديك به نينصافه، كه داني
ناوه به وهدا كه وازهينان له و كاره موباحانه باشته له وهی بجيته ناويانه وه، وه
فتوايشي داوه كه كردني كاركي موباح دروسته، وه له هه ردوو بابه ته كه دا
راستي فهرمووه.

كه سيك نمونه ي ماليك بيٽ له جيگه وه دهسته لاتيدا، وه نه فسي رږگهي
بن بدات كه دان بنيت به راستيداو، نه م جوړه ناموژگار يانه وه رېگريٽ، كه
نه فسي خوښي وا په روه رده و به هيز دهكات، له سنووري موباحه كه دا
رابووه ستې و لي لانه دات، واي لي نهكات تووشې روپامايي و بن دهنگي بكات
له به رامبه ر حه قدا، وه سنوور نه به زرينيت و كاري مه كروهو ناپه سه نديش
نهكات، غهيري نه و پياوه كي ترده توانيت ناوا به نينصاف بيٽ.

مهيلي نه فس بو زياده روهي له حه لائيشدا پرپه تي له مه ترسي، دووره له
كاري نه و كه سانه وه كه خوږ و ترسان و (خَشِيَةُ الله) له دلياندايه.

ترسان له خودا تايبه ته مه نديي نه و زانايانه يه كه شاره زان به خوداي
گه وره، واته: داراي (مَعْرِفَةُ الله) ن، تايبه ته مه ندي خه شيهت و ترسانيش له
خودا به وهدا ده رده كه ويٽ، كه خاوه نه كه ي دوربكه ويټه وه له هه موو كارېك كه
گوماني نه وهی لي بكرټ تووشې مه ترسي بيٽ.

بەككى تر لە جياكارىبەكان

دور كەوتنەوھى زانايانە لە دەستەلاتداران

زاناي ئاخىرەت دەيىت دلى بتهوسىتەوھ بە بينىنى دەستەلاتداران، مادەم رىنگايەك بدۆزىتەوھ لىيان رابكات ھەرگىز توخنيان نەكەويىت و سەردانيان نەكات. بەلكو دەيىت خوۋى بپارتىزىت لە تىكەلى كردنيان، با ئەوانىش ھاتىن بۆ لاي ئەم، چونكە دونيا بۆ خوۋى شتىكى جوانى شيرىنى پىر لە پىرسنگ و سەوزايىيە، جەلەوى ھەموو كارو ھەرمانەكان بە دەستى دەستەلاتدارەكانە، ئەوھى تىكەلىيان بكات ناچار دەيىت زۆر لە خوۋى بكات بۆ پازى كردن و راکيشانى دلىان بەلای خویدا، ھەرچەندە ئەوانە زالمىش بن، كەواتە پىويستە لەسەر ھەموو دىندارىكى پاستەقىنە كە ناپەزايى دەربىرپىت لە كەردەوھەكانيان، وھ دلىان بتهوسىننەوھو، زولم و زەبرو زەنگ و كەردەوھ نالەبارەكانيان ئاشكرا بكەن.

ئەوھى سەردانيان دەكات، يان لا دەكاتەوھ بە لاي جوانكارىبەكانى ئەواندا، ئەو كاتە نىعمەتەكانى خودا بىن نرخ و بىن بەھا دىتە بەرچاوى، يان بىن دەنگ دەيىت لەوھى كە ئىنكارىيان بكات، ئەو كاتە وھ كەسىكى لى دىت كە ھەق بكات بەژىرەوھو، بە زۆر قسە بھىنىت بەسەر خویدا بۆ راگرتنى دلىان و باشكردنى حالىيان، كە ئەمەش بە بوھتانی ئاشكرا لەسەريان دەنوسرىت.

يان تەماحى ھەيىت كە لە دونياى ئەوان بەشى خوۋى بپچىرت، كە ئەمەش تىكەل بوونە لەگەل ھەرامى رووتدا.

وھ لە كىتلىي (ھەلال و ھەرامدا) باسى ئەوھ دىت، چەندىك دروستە لە مالى دەستەلاتداران وھرىگىرەوھو، چەندىكىش دروست نىيە، لە وھرىگرتنى وھزىفەو موچەو بەخششەكان و خەلات و شتەكانى تر.

پوخته‌ی قسه ئه مه‌یه:

تیکه‌ی کردنیان کللی ده‌رگای هه‌موو شه‌ر و خراپه‌کانه، زانایانی
ئاخیره‌تیش ده‌بن رێبازی خۆبارێزی بگرته به‌ر. پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) فه‌رموو‌یه‌تی:
(مَنْ بَدَا جَفَا، يَعْنِي: (مَنْ سَكَنَ الْبَادِيَةَ) جَفَا، وَمَنْ اتَّبَعَ الصَّيْدَ غَفَلَ،
وَمَنْ أَتَى السُّلْطَانَ افْتَنَ))^(۱) واته: نه‌وه‌ی له ناو ده‌شته‌کاندا‌یه، ته‌بعی
و‌شکوهرنگ ده‌بی‌ت، نه‌وه‌ی بکه‌وێته شوێنی نیچیره‌وه به‌ ناگا و غافل ده‌بی‌ت، وه
ئه‌وه‌ش سه‌ردانی سوڵطان بکات تووشی تاقی کردنه‌وه‌ی زۆر ده‌بی‌ت) چونکه

---

(۱) أخرجه أبو داود، كتاب (باب في اتباع الصيد) (٢٨٥٩) و الترمذي كتاب الفتن باب ما جاء في
النهي عن سب الرياح (٢٢٥٦) وحسنه، و النسائي في كتاب الصيد والزناج، باب اتباع
الصيد (٤٣٠٩) من حديث ابن عباس [قال الزبيدي ٣٨٧/١: أخرجه الإمام أحمد في
مسنده (٣٣٥٢) و أبو داود و الترمذي و النسائي و البيهقي في الكبرى، ١٠/١٠ (٢٠٠٤٠) و
الطبراني في الكبير ٥٦/١ (١١٠٣٠) و من طريقه أبو نعيم في الحلية ٧٢/٤ كلهم من رواية
سفيان، عن أبي موسى، عن وهبن بن منبه، عن ابن عباس رفعه، و قال أبو نعيم في
الحلية: أبو موسى هو اليماني، لانعرف له إسمان، و قال الذهبي في الميزان ٤٣٣/٧ شيخ
يماني يجهل ما روي عنه غير الثوري، و لعله إسرائيل بن موسى، إلا فهو مجهول، و في الباب
عن أبي هريرة و البراء بن عازب، فأما حديث أبي هريرة فقد رواه ابن عدي في الكامل
٣١٨/١، و ابن حبان في الضعفاء ٢٢٣/١ كلهم من رواية الحسن بن الحكم النخعي، عن
عدي بن ثابت عن أبي حاتم، عن أبي هريرة و ضعفوه، و لكن حسنه العراقي و أما حديث
البراء، فرواه أحمد مختصراً في مسنده، (١٨١٤٥) من طريق شريك عن الحسن بن الحكم،
عن عدي بن ثابت، عنه رفعه.

و ذكره الدارقطني في العلل (٨/٢٤٠) (١٥٤٨) فقال: تفرد به شريك و اختلف فيه على حسن
بن الحكم فرواه شريك عنه هكذا، و خالفه إسماعيل بن زكريا، فرواه عنه، عن عدي بن
ثابت، عن أبي حازم عن أبي هريرة، و خالفهما محمد بن عبد الطنافسي، فرواه عن عدي
بن ثابت، عن شيخ من الأنصار لم يسمه. اهـ . قلت: أخرجه العقيلي في الضعفاء ٤٠٩/٤،
و الروياني في مسنده ٢٥٨/١ (٣٨٣) كلهم عن البراء نحوه].

نه گهر هاوړاو مه رامي نهو بټ دينكه ي رپوه روي مه ترسي ده بټته وه، خو نه گهر
پنجه وانه يشي بکات نهوا گياني تووشي مه ترسي ده بټت.

پنجه مبه ر(ﷺ) فهرموويه تي: ((سيكون عليكم أمراء تعرفون منهم
وتنكرون، فمن أنكر فقد برىء، ومن كره فقد سلم، ولكن من رضي وتابع
أبعده الله تعالى. قيل: أفلا نقاتلهم؟ قال ﷺ: لا ما صلوا))^(۱)

واته: له داهاتودا چهندين فهرماندار ده بته هوکمرپانتان، ههنديک کرده وديان
لي ده وه شټته وه و پنيان پازين وله ههنديکيشي نارازين و په ديان ده دهنه وه.

ههرکه سيک په ديان بداته وه، نه وه خو ي و باوه په که ي ته برييه کردوه (واته
زيمه ي خو ي پارس ته وه له لي پرسينه وه) وه ههره کيک لتيان نارازي بټت،
نه وه سه لامه ت ده بټت، به لام نه وه ي پنيان پازي بټت و شوپنيشيان بکه وټت
خوداي گه ورهش دوريده خاته وه، وتيان نايان شهر له گه لتيان نه که ين، فهرمووي
نه خير هه تا نوټر بکه ن، (واتا مادام که نوټر ده که ن نابي بکوژرښ)

سوفياني سه ورش فهرموويه تي:

شيوتک له دوزه دا هه يه ته نها زانا قورئان خوټنه کاني تيا نيسته جي ن که
زور سه رداني پاشاکان ده که ن^(۲)

حوزه يفه فهرمووي: ده خيلتان بم خوټان مه خه نه نهو جيگايانه وه که
شوپني فيتنه يه، ووتيان: نهو جيگايانه کامه ن؟ فهرمووي: بهرده رگا کاني

(۱) أخرجه مسلم، كتاب الإمارة، باب وجوب الإنكار على الأمراء فيها يخالف الشرع، (۱۸۵۴)
من حديث أم سلمة.

(۲) قال الزبيدي: ۳۸۸/۱: أخرجه البيهقي في (شعب الإيمان . ۹۴۷۹/۶۳/۷) وأخرج ابن عدي
في الكامل ۳۵/۲، عن أبي هريرة رفعه ((إن في جهنم واد تستعيز منه جهنم كل يوم
سبعين مرة. أعدّه الله للفرّاء المرائين بأعمالهم. وإن أبغض الخلق إلى الله عالم يزور
السُّلطان)).

فهو مانداره كان، به كئ له ئيوه ده چيته لاي نه ميرك و به درؤ قسه كانى پشت
راست ده كاته وه هه نديك پيا هه لدان و صيفه تي بؤ باس ده كات كه له ودا
نى به.^(١)

پيغه مبه ر(ﷺ) فه رمويه تي:

((الْعُلَمَاءُ أَمَنَاءُ الرُّسُلِ عَلَى عِبَادِ اللَّهِ تَعَالَى مَا لَمْ يُخَالِطُوا السُّلَاطِينَ،
فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ فَقَدْ خَانُوا الرُّسُلَ فَاحْذَرُوهُمْ وَاعْتَزِّلُوهُمْ))^(٢)

واته: زانا كان نه مينداری پيغه مبه ره كان به سه ر به نده كانى خودای
گه ورده دا، ماده م تيكه ئی ده سه لاتنداره كان نه كه ن، به لام نه گه ر تيكه ئييان

- (١) رواه ابن عبد الرزاق في (المصنف) (٣١٦/١١) ، وأبو نعيم في (الحلية ٢٧٧/١).
- (٢) رواه أنس. أخرجه العقيلي في الضعفاء كما في جامع الأحاديث للسيوطي ٢٢٨/٥ (١٤٥٢٧) و
ذكره ابن الجوزي في الموضوعات ١٩٢/١. [قال الزبيدي ٣٨٨/١: قال العراقي في التخریج
الكبير: رواه الديلمي في مسند الفردوس ٧٥/٣ (٤٢١٠)، رواه ابن الجوزي في الموضوعات
١٩٢/١، من رواية إبراهيم بن رستم عن عمر بن حفص العبدی. عن إسماعيل بن سمیع
قال: تابعه بمحمد بن معاوية النيسابوري، عن محمد بن يزيد عن إسماعيل ثم قال: وأما
عمر العبدی قال يحيى (كما في الجرح والتعديل ١٠٣/٦) ليس شيء، وقال النسائي في
الضعفاء والمتروكين ص (٤٦١/٨١) متروك، وأما إبراهيم بن رستم فقال ابن عدي في
(الكامل ٢٧١/١) إلى هنا كلما ابن الجوزي. قال العراقي: أما إبراهيم بن رستم فقال فيه
عثمان بن سعيد الدرامي، عن يحيى بن معين (كما في لسان الميزان ٥٦/١) إنه ثقة، اه. قال
السيوطي في اللآلي المصنوعة (٢٠٠/١) الحديث ليس بموضوع، وإبراهيم بن رستم
معروف، مروزي جليل قال الحافظ ابن حجر في لسان الميزان (٥٦/١) عن أبي حاتم: يذكر
بفقه وعبادة ومحل الصدق، وذكره ابن حبان في الثقات ١٧٠/٨ (١٢٢٩٢) وقال: يخطئ
وقال الدارقطني في العلل (٢١٩/١٣) مشهور ليس بالقوى، اه. وله شاهد نحوه من حديث
عمر بن خطاب، وله شواهد بمعناه كثيرة صحيحة وحسنة، فوق الأربعين حديثا، وهذا
الحديث الذي نحن في الكلام عليه يحكم له على مقتضى صناعة الحديث بالحسن والله
أعلم. اه.]

بكه ن ئەو كاتە ئەمىندارنابىن، بەلكو خىيانەتبان بە پىغەمبەران كىردو، بىدارىن و ئاگاتى لىيان بىت خۆتانبان لى كەنار بگرن.

ووتبان بە ئەعمەش: بەراستى عىلمت زىندوو كىردوۆتەو، چونكە زۆرىك لىيان وەرگرتىت، فەرمووى: پەلەمەكەن، سى يەكبان ئەمرن پىش ئەوھى بەرھەمى زانستەكە وەرېگرن كەكارپىكردنىەتى، وھ سى يەكشىيان بەردەرگای دەستەلاتدارەكان بەرنادەن، كە لەھەموو كەسێك خراپترن.

پاشماوھى سىيەكەكەى تىرىش كەمىكبان نەبىت سەرفراز نابىن.^(۱)

ھەر لەبەر ئەمە بوو كە سەعیدى كورى مەسەیب پەحمەتى خودای لى بىت فەرموویەتى: ئەگەر بىنیتان زانایەك زۆر سەردانى فەرمانپرواكان دەكات خۆتانى لى بپارتزن ئەو دەزە.^(۲)

(واتە: فیل دەكات و دونیا بۆ خۆى پادەكێشیت و مالى حەرام كۆدەكاتەو).

ئەوزاعى فەرموویەتى:

ھىچ شتێك نىيە بە ئەندازەى ئەو خودا رقى لى بىت كە زانایەك سەردانى كاربەدەستێك بكات^(۳)

ھەر وەھا پىغەمبەر ﷺ فەرموویەتى:

((شِرَارُ الْعُلَمَاءِ الَّذِينَ يَأْتُونَ الْأُمَرَاءَ، وَخِيَارُ الْأُمَرَاءِ الَّذِينَ يَأْتُونَ

---

(۱) رواه ابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله (۱۱۱۵)

(۲) قال الزبيدي: ۳۸۹/۱. هذا الذي ذكره المصنف عن سعيد بن المسيب ورد مرفوعا عن أبي هريرة بلفظ: ((إذا رأيتم العلم يُخالط السلطان مُخالطة كثيرة فاعلم أنه لص)) أخرجه الديلمي في (مسند الفردوس) ۲۷۶/۱ (۱۰۷۷).

(۳) وشاهده من حديث أبي هريرة رفعه، أخرجه ابن ماجه: إن أبغض الخلق إلى الله العالم يزور العمال) انظر: إتحاف: ۳۸۹/۱ وهذا الذي ذكره رواه الديلمي في مسند الفردوس (۸۲۲) و الرافعي في (الدوين في أخبار قزوين) (۴۵۰/۳).

العلماء^(١) واته: (خراپترین زاناكان ئەوانەن دین بۆ لای فەرماندارەكان و
باشترینی فەرماندارەكانیش ئەوانەن كە دین بۆ لای زاناكان.

مەكحولی دیمەشقی (پەحمەتی خودای لێ بێت) فەرموویەتی:
هەركەسێك قورئان فێربێت و لە دین شارەزاییت و لە پاشان ھاوڕێتەتی
دەستەڵاتدار بکات كە پوپامای بۆ بکات و تەماحی مأل و سامانی پێی هەبێت،
بەپێی ژمارەى هەنگاوه‌كانى بۆ لای ئەو دەسەڵاتدارە ئەوەندە قوول دەبێتەو بە بۆ
ناوناگرى جەهەنەم^(٢)

سوحنون فەرموویەتی:
چەند ناشیرین دەكەوێت لە سەر زانایەك، خەلك بۆ بینینی ئەو دابنیشن
ولەوئى نەبێت و، پیرسن لە كوئىیە؟ بڵێن وا لای ئەمیر!^(٣)
دەفەر مەوێت: زۆر جار دەمبێست كە دەیانووت:

---

(١) أخرجه ابن ماجه في (المقدمة) باب الإنتفاع بالعلم والعمل به (٢٥٦) بالشرط الأول نحوه من حديث
أبي هريرة بسند ضعيف. قال الزبيدي: ٣٩٨/١: قال العراقي في التخریج الكبير: لم أره بهذا اللفظ.
وروى ابن ماجه عن أبي هريرة نحو مرفوعا، عن النبي ﷺ في أثناء حديث أوله: تَعَوَّذُوا بِاللّٰهِ مِنْ
جُبِّ الْحَزَنِ...)) إلى أن قال: ((وإن أبغض القراء إلى الله الذين يأتون الأمراء)) وأول الحديث عند
الترمذی: كتاب الزهد، باب ماجاء في الرياء والسمعة (٢٣٨٣) ثم قال العراقي: وروى أبوبكر أحمد
بن علي بن لال الفقيه، في كتاب مكارم الأخلاق {كما في جامع الأحاديث للسيوطي ٢٠٥/٢ (٤٨٦٩)}
عن أبي هريرة رفعه: ((إن أبغض الخلق إلى الله عز وجل علم يزور العمال)) إنتهى . قلت: وهذا
هو في مسند الفردوس للدليي (٢١٥/١) (٨٢٢) وتاريخ قزوين للرافعي ٤٥١/٣ [وقال ابن السبكي في
طبقات الشافعية (٢٩٠/٦) لم أجد له إسنادا].

(٢) قال الزبيدي ٣٩٠/١ هذا قد رواى مرفوعا من حديث معاذ، أخرجه أبو الشيخ في كتاب الثواب
له، وكذا الحاكم في تاريخ بلفظ: إذا قرأ الرجل القرآن، وتفقه في الدين، ثم أتى باب السلطان
تملقا إليه، وطعما لما في يده، خاص بقدر خطاه في نار جهنم. كذا أفاده الجلال السيوطي، في
جامعه ٢٥٠/١ (١٦٦٩).

(٣) ذكره: ابن عبد البر في جامع بيان العلم وفضله (١١١٧).

(ئەگەر زانات بىنى دونىاي خۆش دەۋىست، ئەوا بە ئەمىندارى مەزانن بۇ دىنەكەتان) منىش ئەمەم تاقى كىردەۋە، چونكىكە ھىچ كاتىك نەدەچوۋمە لاي سولطان ئەگەر لە ھاتنە دەرەۋەمدا لى پىرسىنەۋەم لە خۆم نەكردىت، كە دەمىنى گەردو قورسايى بەسەر دلمەۋە ھەبوو، لەگەل ئەۋەشدا نىۋە دەتانبىنى چەندىك رۈبەروۋى ھەزو ئارەزۋەكانى دەبومەۋەو چۆن بە تورپى و پەۋشتى ناشرىن و رۋەۋە رۈبەروۋم دەبۈيەۋە، لەدوايشدا خوازىارى ئەۋە بووم كە لە گوناھى چوون بۇ لاي ئەۋرەگەرم بى و سەرپەسەردەرچەم.

لەگەل ئەۋەشدا كە من ھىچم لى ۋەرنەدەگرت، بەلكو قومى ئاۋى دەرگاۋ بانى ئەۋىشم نەدەخواردەۋە... لە پاشان دەفەرموۋىت:

زاناكانى چەرخى ئىمە لە زاناكانى بەنى ئىسرائىل خراپىرن، ئەۋەى رۈخسەت و ئاسانكارى بىت فىرى دەستەلاتدارى دەكەن و، بە پى ھەۋاۋ ئارەزۋاتى ئەۋ قەسەيان بۇ دەكەن، خۆ ئەگەر ھەۋالى پى بدەن بەۋەى كە لەسەرپەتى جىبەجى بىكەت و بەۋ ھالەى كە تىايدا دەزى، ئەۋا رەزا قورس دەبوون لە بەرچاۋى و ھەزى نەدەكرد بچنە لاي، ئەگەر ئاۋا يان بىكردايە دەبوۋە مايەى رەزگارى و سەرفرازىان لە ھەزورى خودادا.^(۱)

ھەسەنىش فەرموۋىەتى:

يەكەل لە ۋانەى كە لە پىشېنەكان بوۋە، لەسەرەتاۋە موسولمان بوۋو ۋە صوحبەت و ھاۋرپىيەتى پىغەمبەرىشى ھەبوو(ﷺ)، (عەبدوللاى كورى موبارەك فەرموۋىەتى: مەبەستى پى سەعدى كورى ئەبى ۋەققاسە، خوداى لى پازى بىت) فەرموۋى: كە ھالى ۋابوۋ نە دەچوۋە سەردانى فەرمانرەۋەكان و پىشېيان قەلص دەبوۋ، كورەكانى پىيان ۋوت: زۆر ھەن دىن بۇلاى ئەۋ دەستەلاتدارانە كە

(۱) ترتيب المدارك (۱/۳۵۷).

وہك تۆپىشەنگى ئىسلامەتى و پلەى صوحبەتیشيان نىيە، تۆبۇ ناچى بۆلايان؟
 فەرموۋى: ئەى كۆرۈم؛ بىم بۆلاى پارچە گۆشتىكى بۆگەن كىردوۋ كە خەلكى
 دەۋرەيان لى داۋە؟! ئەگەر بىتوانم ھەرگىز بەشدارى و ھاۋرپىيەتيان ناكەم.
 ووتيان: ئەى بابە كەۋاتە ھەموومان لە نەبونى و نەدارى دا تيا دەچىن
 فەرموۋى: رۆلەكانم: ئەگەر بىم بە پروادارى و بەبرىستى و لاۋازىيەۋە، پىم
 خۆشترە لەۋەى كە بىم بە دوۋروۋى و قەلەۋى و تىرۋتەسەلىيەۋە.^(۱)
 ھەسەنى بەصرىش فەرموۋىيەتى: ۋەئلاھى سەر كەتوۋە زال بوۋە
 بەسەرياندا، چونكە دەيزانى كە گلى (ناو گۆر) گۆشت و قەلەۋىيەكەيان
 دەخوات، ۋەتەنھا ئىمانەكەيان بە ساغى بۆ دەمىنئىتەۋە.^(۲) ئەمەش ھىمايە بۆ
 ئەۋەى ھەر كەسنىك بچىتە لاي دەستەلاتدار ھەرگىز ئەمىن نىيە لەۋەى كە
 توۋشى دوۋروۋى نەبىت، ئەمەش لەگەل پرواى تەۋاۋا ناگونجىت.
 ئەبو ذەرى غەففارى بە ئەبوسەلەمەى فەرموۋى:

-
- (۱) ھەزرىتى سەئىدى كورى ئەبى ۋەقاص، بەردەۋام فەرمانپەرۋاى ئىسلام بوو، تا زۆر
 فتوحاتى ئىسلامى لەسەردەستى ئەۋدا پروى دا، لە پاشان ۋازى لە ئىمارەت و كار كىردن
 ھىناۋ خۆى لە ھەموو فەتنەيەك دورخستەۋەو خۆى كەناردا بۆتەقۋاۋ خۋاپەرستى،
 لە مائەكەى خۆى دا لە (عتىق) ۋەفاتى كىرد، لە سائى پەنجائ پىنجى كۆچى، لە سەر
 شان ھەليان گىرت و لە بەقىع ناشتيان، كە دواھەمىنى ئەۋدەكەسە بوو كە مژدەى
 بەھەشتيان پىن درابوۋ ۋەفاتى كىرد، بوۋە پىشەنگى سەرقاقلەى ئەۋانەى كە پەلە و
 جاھ و مەقام پروى تى دەكردن، خۆيان لەبەردەم پادەگىرت و نەيدەگۆرپىن، ۋە ئەۋانەش
 كە ئىختيارى كە نارگىريان دەكردو خۆيان دەپاراست..... بىناۋە: إتخاف ۳۹۱/۱.
 (۲) رواه ابن أبي الدنيا في العزلة (۲۰۲) وحكى البلاذري في (أنساب الأشراف) ۳۸۹/۱۲ هذا عن
 إياس بن قتادة، وهو تابعي.

ئەي سەلەمە؛ لە دەرگای دۈستەلخدارە کاتەو مەچۆر ژورەو، تۆ هیچ شتێک لە دونیای ئەوان پەیداناکەیت، تانەوان هەندیکى زیاتر لە دینی تۆزایە نەکەن! ئەمەش فیتنە و تاقى کردنەووەیەکی گەورەیه بۆ زاناکان، بیانوو بەهەمانەیهکی سەختى شەیتانە لە سەریان، بەتایبەتى بۆ ئەوانەى دەربەریان بەهێزە و ووتەکانیان شیرینە^(۱) چونکە بەردەوام شەیتان دەبێتە دڵبەستە دڵبەستە کە نامۆزگاریەکانى تۆبۆیان و، چوونە ژورەوت بۆ لایان، لە زوڵم و ستم دووریان دەخاتەو، زیاتر دروشمى پیرۆزى ئاینى راگیردەکەن و لەسەرى دەبن، تا وادەخەنە خەیاڵیەو کە چوونە لای دەستەلاتدار دەبێتە بەشتێک لە دین، کاتێک کە دەچێتە لایان، وای ئێ دەکات و خوێشى وادەکات کە بەنەرمى و شیرینی قەسەیان لەگەڵدا بکات و، هەق و راستىیان بۆ بکات بە ژێر لێووەو رۆبچێت لە تارىف و ستایش کردنیان، بەمەش دینەکەى خۆى تیا دەبات.

کاتی خۆى دەیانووت:

زاناکان ئەگەر زانستیان پەیدا کرد کارى پێ دەکەن، ئەگەر کاریان پێ کرد سەرقال دەبن بە یادی خوداوە، کە بەمەشغول بوون بە خوداوە صیغەتە ئادەمییەکانیان تیا ون دەبێت و ئەوصافی مەلەکوێ هەڵدەگرن، لەم حالەتەدا کە ون دەبن (خودای گەورە پلەیان بەرز دەکات و خوشەوێستیان دەخاتە دلى خەلکەو) ئەو کاتە بەدواياندا دەگەرێن، ئەوانیش لە دەستیان پادەکەن^(۲)

(۱) رواه ابن أبي شيبة في (المصنف) (۳۸۸۸۷).

(۲) رواه أبو نعيم في حلية الأولياء (۲۳۴/۵) عن يزيد بن ميسرة رحمه الله تعالى، واته: بەخوداوە مەشغول دەبن و لەخەلکی پادەکەن بۆ پاراستنى دینەکەیان و کۆکردنەوى خەتەرەى دلى و نیرادەى بەهێزبان. إتحاف (۳۹۱/۱).

عومەرى كۆپى عەبدولعەزىز نامەيەكى نوسى بۇ حەسەنى بەصرى
 (پەحمەتى خودايان ئى بىت) پاش حەمد و سەنا و سەلات و سەلام:
 ھەندىك كەسم بۇ دەستىنىشان بىكە با بەكۆمەكى و يارمەتى دانى ئەوان
 فەرمانى خودايان پى جى بەجى بىكەم، ئەوئىش بەم نامە وەلامى دايەوہ:
 دىندارەكان تۆيان ناوئىت! (مەبەستى ئەوہيە: ئەوئالەتەتى تۆى تيا ئەزىت،
 كە خۆتراگرتوۋە لە ھەلگرتنى قورساپى و بارگرانى مۆلك و دەستەلات).
 ئەوانەش كە ئەھلى دونيان تۆ ئەوانت ناوئىت، بەلام لەسەر تۆيە كە
 ئەشرافە خاۋەن نەسەبەكان نىزك بىخەيتەوہ، چۈنكە ئەوانە شەرەفى خۆيان
 دەپارتىزن لەوہى بەكارى خيانەتكارى پىسى بىكەن^(۱)
 ئەمە بەنىسبەت عومەرى كۆپى عەبدولعەزىزەوہ (پەحمەتى خوداى ئى
 بىت) كە لەزەمانى خۆيدا لە ھەموو خەلكى زاھىدو دونيا نەوئىست تر بووہ،
 ئەگەر يەككە لە مەرجەكانى ئەھلى دىن ئەوہبىت كەلەو دەستەلاتدارەش
 رابىكەن و لىتى دووربىكەونەوہ، ئىتر چۆن رىگە بۇ خۆيان خۆش دەكەن كە
 بەدواى كەسانىكى تردا بىگەرپن و تىكەئىيان بىكەن.
 بەردەوام زانا پىشىنەكان وەك حەسەنى بەصرى و سوفيانى سەورى و
 عەبدوللەي كۆپى موبارەك و فوضەيلى كۆپى عەياض و ئىبراھىمى ئەدھەم و
 يوسفى كۆپى ئەسباط قسەيان دەكرد لەسەر زانا دونيايىبەكانى ئەھلى مەككە
 و شام و جىگاكانى تر، يان لەبەر ئەوہ بوو كە ئەوانە مەيلىان بەلاى دونياوہ
 دەدا، يان لەبەر تىكەئىبوونيان بووہ بە دەستەلاتدارەكانەوہ.

---

(۱) قوت القلوب (۱/۱۳۴).

یہ کیکی تر لہ جیا کاریہ کانی زانای ئاخیرت دہب خوی لہ فتوادان بہ دوور بگریت

نابیت زانای ئاخیرت خیرا پہلاماری فتوادان بدات، بہ لکو دہبیت
پرسیار تکیان لی کرد رابوہ سئی و چہندیک بوی بکریت خوی لادبات و
لہ فتوادان خوی رزگار بکات، ئەگەر پرسیری لی کرا بہشتیک بہ دنیایہ و
دہیزانی بہدہ قییک کیتابی خودا ﷻ یان دہ قییک فہرموودہ یان کۆدہنگ و
ئجماع یان قیاسییک ئاشکرا... ئەوہ با فتوا بدات، و ئەگەر پرسیری لی کرا
لہ بابہ تیک کہ گومانیک ہہبوو تیایدا، بابلت (نازانم)، و ئەگەر پرسیری
لی کرا لہ بارہی بابہ تیکہ و کہ بہووی ئیجتہاد و بہکۆشش و مہزندہی خوی
دہیزانی، با لہ سہر خوی لادات و چاکتر وایہ بینیرت بۆ لای یہ کیکی تر، ئەگەر
بزانیٹ ئەو کہ سہ دہ توانیت ئەو ئەرکہ جی بہ جی بکات و شایستہیہ بۆ
فتوادان. ئەمہ نیشانہی حەزم و بہہیزی ئیرادہیہ، چونکہ ہہستان بہدہم
فہرمانی ئیجتہاد کردنہوہ کاریک گہورہی پرمہ ترسیہ.

لہ فہرمودہیہ کدا ہاتوہ: ((الْعِلْمُ ثَلَاثَةٌ: كِتَابٌ نَاطِقٌ وَسُنَّةٌ قَائِمَةٌ وَلَا أُدْرِي))^(۱)
واتہ: (زانست سیانہ: کیتابیک کہ قورئانہو قسہدہکات رون و ئاشکرایہ،

---

(۱) أخرجه الخطيب في أسماء من روى عن مالك [هو في الفقه والمتفقه للخطيب ۳۶۶/۲]
موقوفا علی ابن عمر، ولأبي داود [كتاب الفرائض] باب ماجاء في تعليم الفرائض (۲۸۸۵)
و ابن ماجه [في المقدمة باب إجتناہ الرأی و القیاس (۵۴)] من حدیث عبد اللہ بن عمر مرفوعا
نحوہ مع اختلال و قد تقدم.

[قال الزبيدي ۳۹۳/۱ هكذا أورده صاحب القوت ۲۳۶/۱، قال العراقي في التخریج الكبير:
أخرجه الدارقطني في غرائب مالك و الخطيب في أسماء من روى عن مالك، رواه ابن عدی
في الكامل ۱۷۵/۱، وقال: هذا من منكرات أبي حذافة السهبي سرقة من عمر بن عصام،

وهسوننه تيکه راوه ستاوو جيگير و بهرده وام پارتز راوه، به شي سئيه مي زانستيش نازانمه.

شه عبي (ره حمه تي خوداي لي بيت) فهرموويه تي:
نازانم نيوهي زانسته^(۱) نهو كه سهي له بهر خوداي گه وره له مه سه له يه كدا
بي دهنگ ده بيت، كه نه زاني وه لام بداته وه، پاداشتي نهو كه سه كه متر نييه
له وهي قسهي كردوه و وه لام داوه ته وه، چونكه داننان به نه زاني دا زور زياتر
نه فس پي ناخوشه، بويه صه حابه كان و سه له في صالحين (ره زاي خودايان لي
بيت) بهم شيوه ده جولانه وه.

عه بدوللاي كوري عومه ر نه گهر پرسياي لي بكرايه دهر باره ي فتوايه ك
ده يه فهرموو: برؤ بؤ لاي نهو نه ميرهي كه كاروباري خه لكي له نه ستو گرتوه
بيخه ره گهر دني نه وه وه با نهو وه لام بداته وه.^(۲) عه بدوللاي كوري
مه سعوديش (ره زاي خوداي لي بيت) فهرموويه تي: نهو كه سهي له بهر امبه ر ههر
پرسياي كدا لي ده كريت فتوايان بؤ ده دات نه وه شيته^(۳)

قال العراقي: ولم يصرح المصنف بأنه مرفوع، وإنما قال وفي الخبر، والظاهر أنه أراد هذا
فذكر به احتياطاً، لإحتمال أن يكون روى مرفوعاً. اه الحديث المذكور رواه أيضا الديلمي في
الفردوس ۷۰/۲ (۴۱۹۷) موقوفا والطبراني في الأوسط ۲۹۹/۱ (۱۰۰۱) ثم قال العراقي وأول
الحديث مرفوع من حديث عبدالله بن عمر. رواه أبو داود، كتاب الفرائض، باب ماجاء في
تعليم الفرائض (۲۸۸۵) وابن ماجه، في المقدمة، باب إجتناوب الرأي والقياس (۵۴). اه.
وقد أخرجه أيضا الحاكم في المستدرک ۳۶۹/۴ (۷۹۴۹)، قال المناوي في فيض القدير
۳۸۷/۴، وفي طريق ابن ماجه رشد بن سعد، وهو ضعيف، ومن ثم قال ابن رجب: فيه
ضعفاء مشهورن]

(۱) رواه الدرامي في سننه (۱۸۶).

(۲) قوت القلوب (۱/۱۳۱).

(۳) رواه الدرامي في سننه (۱۷۶).

ههروهها دهفهرمووت:

ئهوهی زانا دهنوانیت خۆی پێ داپۆشیت و خۆی پێ بپارێزیت؛ وشهی نازنامه^(۱)

ئهگه ربههه له ئهوشهه بواردونهیکرد، ئهوا جێی کوشندهی خۆی پێکاوه.^(۲)

ئێپراهیمی کورێ ئهدههم (پهحمهتی خودای ئی بیت) فهرموویهتی:

هیچ شتێک گران تر نییه له سههر شهیتان له قسهی زانیهک که بهزانستی

قسه دهکات و بهزانستیش پێ دهنگ دهییت، دهلیت: بنواپن له م کابرایه، پێ

دهنگ بوونهکهی (که به عیلمهوه وهلام ناداتهوه) نارهحهتترم دهکات لهوهی که

بهزانستهوه وهلامی داوتهوه.

ههندیك له زانیان وهصفی ئهبدالهکانیان بهوه کردوه^(۳) خواردنیان لهکاتی زۆر

برسیتی و پێویستی دایه. قسهکردنیشیان له کاتی زۆر ناچاری و پێویست بوون

دایه^(۴) واته: تا پرسیاریان ئی نهکریت قسه ناکهن، ئهگه پرسیاریان ئی کراو

زانیان کهسانیک ههه که له جیاتی ئهوان دهنوان وهلامیان بدهنهوه، ئهوه پێ

دهنگ دهبن، ئهگه زۆر پێویست پێ و ناچار بن وهلام دهنهوه.

ئهوانه وایان دادهنا، ههکهسێک پێش ئهوهی پرسیاری ئی بکریت بۆ خۆی

دهست به قسهکردن بکات. ئهوه خۆی چهزی له قسهکردن ههیه.

---

(۱) قال الحافظ الزبيدي: أخرجه الهرري في كتاب ذم الكلام وأهله ۱۲۷/۲ (۲۸۷) وأخرج

البخاري في كتاب تفسير القرآن، باب قوله: [وما أنا من المتكلمين] (۴۸۰۹)، وعنه: من علم شيئا فليقل به، ومن لم يعلم فليقل: الله أعلم.

(۲) ورواه الصنعاني في ((الأمالي في آثار الصحابة)) (۱۶۲) وهو مروي عن غيره من السلف.

(۳) نهبدال: کۆمه ئێکن له نهولیاکان به لای نههلی تهسهووفه ههوت که سن که م وزباد

ناکهن، کاروباری تایبه تیان پێ سپێراوه.

(۴) قوت القلوب (۱/۱۵۴) ئهوهش که وهصفه کهی کردووه: فهزارهی شامیه. وهک له جیگهی

تردا هیمای بۆ کراوه.

حەزرەتی عەلی و عەبدوڵلای کۆری عەبیاس (خودایان ئی رازی بیئت) دایان
 بەلای پیاوێکدا قسە ی بۆ ئەو خەڵکە دەکرد، فەرموویان:
 ئەم پیاوێ دەت بمانسن!!^(۱) هەندێک لە زانایان دەفەرموون:
 زانای راستەقینە ئەو کەسە یە کە پرسیارێکی لە بابەتێک ئی کرا، کاتێک
 وەلām دەداتەووە وەک ددانی کاکیلەیان هەلکێشایێت ئاوا پێی ناپەرەحت بیئت.^(۲)
 عەبدوڵلای کۆری عومەریش دەیفەرموو:
 ئێو دەتانهوێت ئێمە بکەنە پردێک ۱ بەسەر ئێمەدا بپەرەنەووە بۆ دۆزەخ^(۳)
 وە ئەبو حەفصی نەیسابوری فەرموویەتی:
 زانا ئەوێ: لە کاتی پرسیار ئی کردنیەا ترسێک دایدەگرێت کە لە رۆژی
 قیامەتدا پێی بلێن: لە کوێووە وەلām دایەووە؟^(۴)
 ئیبراھیمی تەیمی ئەگەر پرسیارێکی ئی بکرایە، دەبارە ی بابەتێک دەستی
 دەکرد بە گریان و دەیفەرموو: جگە لە من کەمی تران دەست نەدەکەوت، تا
 ناچار ببن پێوستیتان بە من هەبیئت.^(۵) ئەبو العالیە و نەفیعی پەییاحی و
 ئیبراھیمی نەخەعی و سوفیانی سەوری و ئیبراھیمی کۆری ئەدھەم حائیان
 وابوو قسەیان بۆ دوو کەس و سێ کەس و کەسانێکی کەم دەکرد^(۶) ئەگەر
 خەڵکە کە زیادیان بکردایە ئەوانیش بە جێیان دەهێشتن و بلاوویان ئی دەکرد.
 پیغەمبەریش ﷺ فەرموویەتی: ((ما أذري أعزیر نبي أم لا، وما أذري أتبع

(۱) واتە: حەزی لە خو دەرخستە، قوت القلوب (۱/۱۴۴).

(۲) الجامع لأخلاق الرأی و آداب السامع (۱۴۵۹) بنحوه و قوت القلوب (۱/۱۴۴).

(۳) قوت القلوب (۱/۱۵۵)

(۴) قوت القلوب (۱/۱۵۵)

(۵) قوت القلوب (۱/۱۵۵)

(۶) قوت القلوب (۱/۱۵۵)

مَلْعُونٌ أَمْ لَا، وَمَا أَدْرِي ذُو الْقَرْنَيْنِ نَبِيٌّ أَمْ لَا))^(١) واته:

(نازانم ئايا عوزهير پيغه مبه ر بووه يان نا، وه نازانم ئايا توبه ع له عنه تي لي
كراوه يان نا) كه يه كه م كه س بووه بهرگي بۆ مه كه كه پۆشيوه). وه نازانم ئايا
(ذو القرنين) پيغه مبه ر بووه يان نا.

وه له كاتي كدا پرسيار له پيغه مبه ر ﷺ كرا لابهاري باشتري جیگا له سه ر
زهوی و خراپترینی - فه رمووی: (لا أدري) واته نازانم، تاوه كو چه زه تي
جو به ئیل دابه زيه خواره وه (سه لامي خودای له سه ر) پرسياريان لي كرد،
فه رمووی: نازانم تا نه وهی كه خودای (عزَّوَجَل) فیری كردو پیشانی دا، كه
باشترین جیگای زهوی مزگه وته كانه و خراپترین جیگاش بازاره كانه.^(٢)

عه بدوئلای كوری عومه ر (خودايان لي پازی بيئت) حالي وابوو له
ده مه سه ئه له پرسياريان لي بكر دايه له يه كيكيان وه لامي ده دايه وه وه له نو كه ی تری
بيدهنگ ده بوو^(٣)

عه بدوئلای كوری عه بباسيش (خودايان لي پازی بيئت) وه لامي نو پرسيار
ده دايه وه له يه كي له پرسياره كان بي دهنگ ده بوو^(٤)

---

(١) رواه أبو داود (٤٦٧٤) والجملة الأخيرة عند الحاكم في ((المستدرک)) (١٤/٢).

(٢) رواه ابن حبان في صحيحه (١٥٩٩) والطبراني في الأوسط (٧١٣٦). وأخرجه أحمد في مسنده (١٦٣٠٢) وأبو يعلى في مسنده ٤٠٠/١٣ (٧٤٠٣) والبرازي في مسنده ٣٥٢/٨ (٤٣٣٠) والحاكم في المستدرک ١٦٧/١ (٣٠٦) وصححه، ونحوه من حديث ابن عمر، [قال الزبيدي: ٣٩٦/١ قال العراقي: رواه ابن عمرو جبیر بن مطعم وأنس، أما حديث ابن عمر فرواه ابن حبان في صحيحه ٤٧٦/٤ (١٥٩٩) وأما حديث جبیر بن مطعم فرواه أحمد في مسنده (١٦٣٠٢)] أبو يعلى ٤٠٠/١٣ (٧٤٠٣) والبرازي كما في مجمع الزوائد للهيثي، (٧٦/٤) بنحوه. وأما حديث أنس، فرواه الطبراني في الأوسط ١٥٥/٧ (٧١٤٠).

(٣) قوت القلوب (١٣١/١)

(٤) قوت القلوب (١٣١/١)

هەندىك له فوقەها كانىش حالىيان وابوو كه زياتر له وه لامدا (نازانم) يان دهووت له (ئهزانم)، لهوانه: سوفيانى سهورى و ماليكى كوپى ئه نهس و ئه حمەدى كوپى حەنبەل وفوضەيلى كوپى عەياض و بيشيرى كوپى حارىس^(١) عەبدولرەحمانى كوپى ئەبى لەيلا فەرموويەتى: لەم مەزگەوتەدا گەشتووم بە صەد و بيست كەس لە صەحابەكانى پيغەمبەرى خودا(ﷺ) هيج كاميانم نەديوه كه لەبارەى فەرموودەيه كه وه يان فتوادان بۆ مەسئەلەيهك پرسيارى لى كرابييت و حەزى كردبييت خۆى وه لام بداتەوه، بەلكو حەزى دەكرد براكەى ئه وه ئەرکەى له سەر هەلبگر تايە، وه تووشى وه لامدانەوه نەبوايه...^(٢) لە دەستەواژەيهكى تردا هاتووه: كه مەسئەلەيهك دەخرايه بەردەم يەكێكيانەوه ئهويش دەيگيرايەوه بۆ يەكێكى تر، ئهويش له كۆل خۆى دەكردەوه و پوبەپروى يەكێكى ترى دەكردەوه، بەم شێوەيه تا دەگەرپايەوه بۆ يەكەم كه سەكه. دەگيرنەوه كۆمە ئى (أصحاب الصفة)^(٣) سەلكە بەرانيكى سورەوه كراو درا بەديارى بۆ يەكێكيان، ئهويش دەستى بۆ نەبردو داى بە ديارى بە يەكێكى تر، بەم شێوەيه بە يەكيان دەدا تا گەرپايەوه بۆ خاوەنە يەكەمەكهى^(٤)

---

(١) قوت القلوب (١٣١/١) رەحمەتى خوايان لى بيت.

(٢) تاريخ دمشق (٨٧/٣٦) وكذا فى قوت القلوب (١٣١/١).

(٣) كۆمە ئى بوون له صەحابە هەزارەكان بەردەوام له مەزگەوتەدا بوون، خەريكى تەقواو خۆپارتى بوون، پشت بەخودا و بەبى خۆراك و بۆتوى ژيان، زيادو كەميان دەكرد، ئه بو هورەيره ئه يفرەموو ئه صحابى صوففە ميوانەكانى ئىسلامن، لا بەلای مأل و مندالدا ناكەنەوه، ئه گەر صەدەقه به بهاتايە بۆ حەزرت ﷺ بۆى دەناردن و خۆى لى نەدەخوارد، ئه گەر ديارى بۆ بهاتايە ديسان بۆى دەناردن و بەشى خۆيشى لى هەندەگرت... (متفق عليه) إتحاف (١/٣٩٧-٣٩٨).

بنوآره چۆن ئیستا کارو فرمانی زاناكان پېچه‌وانه بووه‌ته‌وه، نه‌وه‌ی کاتی خۆی لێیان راده‌کرد، ئیستا به‌دوايدا ده‌گه‌ڕێن و، نه‌وه‌ش کاتی خۆی به‌دوايدا ده‌گه‌ڕان ئیستا لێی راده‌که‌ن. به‌لگه‌و شایه‌ت له‌سه‌ر نه‌وه‌ی به‌جوانی خۆت بپارێزیت له‌ کارو مه‌نصبه‌ی فتوادان نه‌و فه‌رمووده‌یه که ده‌گێڕنه‌وه پێغه‌مبه‌ر ﷺ فه‌رموویه‌تی: ((لَا يَفْتِي النَّاسَ إِلَّا ثَلَاثَةٌ: أَمِيرٌ، أَوْ مَأْمُورٌ، أَوْ مُتَكَلِّفٌ))^(١) واته: (ته‌نها سێ که‌س بۆیان هه‌یه فتوا بده‌ن، خه‌لیفه‌و فه‌رمانه‌روای یه‌که‌م، جێگه‌که‌ی، وه‌ که‌سێک پێی سپێدراییت نه‌و کاره‌ بکات. هه‌ندێک له‌ زانیان فه‌رموویه‌نه:

کاتی خۆی وابوو، نه‌وه‌ی خێراتر بوايه بۆ فتوادان، که‌متری ناو زاناكان بوو له‌ زانسته‌دا، وه‌ نه‌وانه‌شیان که‌ به‌خێراتر له‌ خۆیانیاں دور ده‌خسته‌وه، له‌وانی تر به‌ واریع و خۆپارێزتر ده‌ناسران.^(٢)

وه‌ هه‌ندێکی تر له‌ زانیان فه‌رموویه‌نه:

سه‌حابه‌كان چوار شتیان له‌ خۆیان دوور ده‌خسته‌وه و پالیاں پێوه‌ ده‌نا: ئیمامه‌ت و بوون به‌سه‌ر وه‌سێتی مردوووه‌كان و، هه‌لگرتنی نه‌مانه‌تی ماڵی خه‌لکی و کاری فتوادان.^(٣)

(١) نه‌مه‌ به‌شێکه‌ له‌ (ئیشار) واته‌ نه‌وانی تری لا بپێویست ترییت له‌ خۆت، بۆیه‌ ئیماي غه‌زالی نه‌م نمونه‌نه‌ دینیته‌وه‌ تا موفتیه‌کانیش وه‌لامه‌كان ده‌ستاو ده‌ست پێ بکه‌ن، بنوآره: إتحاف ٣٩٨/١.

(٢) كذا في القوت ١٣١/١ حيث قال: (وقدرونا مسندا) وذكره، وقد رواه بنحوه أحمد في (المسند) ٢٢/٦، والطبراني في الكبير (٧٦/١٨)، وأوله لا يقتص إلا أمير.. وله روايات أخرى. وقال الزبيدي: (٣٩٨/١) تقدم تخریج الحديث وتحقیقه مسبوفا في الباب الثاني.

(٣) جامع بيان العلم وفضله (١٥٢٥) وكذا قوت القلوب (١٣٢/١).

(٤) قوت القلوب (١٣٢/١).

کاری صه حابه و تابعین و شوین که وتوانیان (خودایان لی رازی بیت) له پینج شتدا کۆده بونه وه: خویندنه وهی قورنان و ناوه دانکردنه وهی مزگه وته کان و، ذیکری خودای گه وره و، فه رمانکردن به چاکه و به رگریکردن له خراپه، نه مهش به هوی نه و فه رمووده وهیه که له پیغه مبهریان ﷺ بیستوو که فه رموویه تی: ((كُلُّ كَلَامٍ ابْنِ آدَمَ عَلَيْهِ لَا لَهُ إِلَّا ثَلَاثَةٌ: أَمْرٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ نَهْيٌ عَنِ مُنْكَرٍ، أَوْ ذِكْرُ اللَّهِ تَعَالَى))^(۱)

وه خودای گه ورهش فه رموویه تی: ﴿ لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ ﴾ النساء (۱۱۴).

واته: (هه موو قسه یه که ئاده میزاد دهیکات بوئی حیساب نییه، به لکو له سهری ده ژمێریت، مه گه رست قسه نه بیت، فه رمان به چاکه، یان به گری له خراپه، یان ذیکر و یادی خودای گه وره، قورنانیش ده فه رموویت: خیر له زۆربهی قسه کانیاندا نییه، که له میانی یه کتری دا ده یکه ن، مه گه ر قسه که فه رمانکردن بیت به صه ده قه و به چاکه و کاری باش، یان چاکسازی له میانی خه لکی دا. هه ندیک له زانایان هه ندیک له وانه یان له خه ودا بینی که خاوه نی (مه دره سهی) ره ئی بوون (واته نه هلی فیه)، له کوفه، پێی فه رمووه: چی ده لیت و چیت بینی ده رباره ی نه و فتوا و رایانه ی که له سهری بویت و دهرت ده برین؟

---

(۱) أخرجه الترمذي: [كتاب الزهد، باب منه (۲۴۱۲)] وابن ماجه [كتاب الفتن باب كف اللسان في الفتنة (۳۹۷۴)] هكذا أورده صاحب القوت بلا سند ۲۲۹/۱، عن بعض السلف، و قال العراقي في التخریج الكبير: فيه محمد بن يزيد بن خنيس وهو ثقة، ذكره ابن حبان في كتاب الثقات، (۶۱/۹) (۱۵۱۸۵)) قلت: وأخرجه ابن السني في عمل اليوم والليلة ص ۸ (۵)، والحاكم في المستدرک ۵۵۷/۲ (۳۸۹۲) و البهقي في الشعب ۳۹۲/۱ (۵۱۴) من هذا الطريق بنحوه.

روی ئی وه رگێرام و ناوچاوی دابه یکداو ووتی:

شتێکی وامان ئی دهس نه کهوت و چاوه نواری خێریشی ئی ناکهین.^(۱)

ههروهها نه بو چه صین ده لیت: به راستی سهیره، کهسی واههیه که له باره ی مه سه لهیه کی گرنگی واوه فتوا ده دات، نه گه رپوه پوی عومه ری کوری خه طاب بکرایه ته وه نه هلی به در ی هه موو بو کۆ ده کرده وه.^(۲)

به رده وام بێ دهنگی و وه لام نه دانه وه شیمه ی نه هلی عیلم بووه، مه گه ربو پیوستی و ناچاری، وه که له فه رمووده دا هاتووه:

((إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ أُوتِيَ صَفْتًا وَزُهْدًا فَاقْتَرِبُوا مِنْهُ فَإِنَّهُ يُلْقَنُ الْحِكْمَةَ))^(۳) واته:

(نه گه ر که سیکتان ببینی صیفه تی بێ دهنگی و دونیا نه ویستی بێ درابوو، نه وا لێ نزیك ببه وه، به راستی نه و که سه حیکمه ت و په ندیاری بو دیت و بێ ده دریت).

ووتراره، زانا؛ یان زانای تی کرای خه لکه کهیه، نه و که سه مو فتی یه و فتوا ده رێکی وایه که ده بیته هاو پێ چوار ده وری پایه کانی مزگه وت (واته: خه لکه که لێ کۆ ده بنه وه)، یان زانای تایبه تمه نده کانه، نه و که سه یه که زانایه به عیلمی یه که تاپه رستی و نه عمالی قلوب و خاوه ن عیلمی مه عریفه ته، نه وانه ن که له جیگا که ناره کاندایه تاکی و ته نهایی داده نیشن و (تی که ئی خه لکی ناکه ن)^(۴)

---

(۱) قوت القلوب ۱/۱۳۲ بنحوه.

(۲) رواه البیهقی فی (المدخل)، و ابن عساکر فی تاریخ دمشق ۳۸/۴۱۰.

(۳) رواه ابن ماجه (۴۱۰۱).

(۴) قوت القلوب ۱/۱۴۲.

کاتی خوئی دهیانووت:

نمونه ی نه حمه دی کوړی حه نېه ل وهك دېجله وایه هه موو كه س چنگی خوینی بیا دهكات و ناوی ئی دهرده هیئت، وه وینه ی بېشری کوړی حاریسیش وهك ناوینکی شیرینی داپوشر او وایه، كه یهك له دواى یهك خه لكه كه ده چنه سه ری و سوودی ئی وهرده گرن.^(۱)

هه روه ها دهیانووت: فلان كه س زانایه، فلانیش شاره زاو موته كه لیم و قسه په وانه، وه فلان كه س قسه ی زیاتری لایه، وه فلانیش زانستی زیاتر لایه.^(۲) نه بوسوله یمان فه رمووی: ناسین و مه عریفه تی خودا له بی دهنگیه وه نزیك تره له وهی له قسه كردنه وه دهستی بكه ویت.^(۳) هه ندیكى تر له زانایان فه رموویانه:

نه وهنده ی زانست زیاد بكات قسه كردن كه م ده بیته وه^(۴) سه لمانی فارسی نامه یه کی نوی بۆ نه بو دهر داء (خودایان ئی پازی بیت) كه پیشتري پيغه مېر ﷺ براهی تی خسته به یینانه وه^(۵) له نامه كه دا فه رمووی: بیستومه كه دانیشتویت و دکتوری ده كه یت و چاره سه ری نه خوشه كان ده كه یت، بنواړه نه گهر تۆ پزیشکی.. نه وه قسه بكه، چونكه قسه كانت شیفابه خشه، وه نه گهر خوت كرده به دکتور و شاره زا نیت، بۆ خاتری خودا له بهر خودا موسولمانان مه كوړه.

له دواى نه وه نه بو دهر داء هه رپرسیار پکیان ئی بگردایه له سه ری راده وه ستا.^(۱)

---

(۱) قوت القلوب ۱/۱۴۲.

(۲) قوت القلوب ۱/۱۴۲. دهیه ویت جیاوازی بخاته میانى زانست و كه لامه وه.

(۳) قوت القلوب ۱/۱۴۲.

(۴) قوت القلوب ۱/۱۴۲ وفي نسخة ه زيادة: إذا كثر الكلام قلّ العلم.

(۵) كما جاء في (البخاري) (۱۹۶۸).

ئەنەسى كۆرى مالىك (خودايان ئى پازى بىت) ئەگەر پرسىارتكىيان ئى
 بىكردايه. دەيفەرموو: پرسىارلە مەولانا و گەورەمان حەسەنى بەصرى بىكەن.^(۲)
 ھەروەھا عەبدوللای كۆرى عەباس (خودايان ئى پازى بىت) ئەگەر
 پرسىارى ئى بىكرايە دەيفەرموو: پرسىارلە حارىثەى كۆرى زەيد بىكەن.^(۳)
 ۋە عەبدوللای كۆرى عومەرىش (خودايان ئى پازى بىت) دەيفەرموو: پرسىار
 لە سەعیدى كۆرى موسەیب بىكەن.^(۴)
 دەگىرنەۋە كە صەحابىيەك لە خزمەتى حەسەنى بەصرىدا بىست
 فەرموودەى پىتۋايەت دەكرد، ۋوتيان: واتاۋ ماناى فەرموودەكان چىيە؟
 فەرموۋى ئەۋەى لای مەنە تەنھا گىرپانەۋەى مەتنى حەدىسەكانە.
 حەسەنى بەصرىش دەستى كرد بە لىكدانەۋەى ماناى فەرموودەكان يەك
 لە دواى يەك، زۆر سەرسام مان لە جوانى لىكدانەۋەى لەبەركردن و
 شارەزايىيەكەى، صەحابىيەكەش مشى وردە بەردى خستە ناو لەپىيەۋە و
ۋەشانلى بەروياندا فەرموۋى:

لە بارەى عىلمەۋە پرسىارلە مەن دەكەن ۋ ئەم حىبرە (زۆر زانايە) لە
 ناوتاندايه.^(۱)

---

(۱) قوت القلوب (۱/۱۴۷).

(۲) رواه ابن أبي شيبه ((المصنف)) (۳۶۷۴۵).

(۳) قال الزبيدي ۴۰۰/۱ ، هكذا أورده صاحب القوت (۱/۲۵۴)، قلت وجابر بن زيد هو الأزدي، ثم الجوفي البصري، أبو الشعشاء مشهور بكنيته، ثقة فقيه، وهذا الذي أورده صاحب القوت وتبعه المصنف فقد أخرج أبو نعيم في الحلية ۸۵/۳ قال ابن عباس: لو نزل أهل البصرة بجابر بن زيد لأوسعهم علما عن كتب الله تعالى. ورواه ابن سعد في ((طبقاته)) ۱۴۰/۷.

(۴) قال الزبيدي ۴۰۱/۱ هكذا أورده صاحب القوت. ۲۵۴/۱.

یه کێکی تر له جیاکاریه کان

گرنگی دانی زانای ئاخیرهت به عیلمی باطین و چاودیتری دڵ

دهبیت زانای ئاخیرهت زیاترین گرنگی دانیان به عیلمی شاراووه و باطین و موراقه به و چاودیتری دڵ بێت، وه ههولێ زانین و گرتنه بهری پێگهی ئاخیرهت بدهن.^(١) له گهڵ راستی نهو هیوا و پرچایه، که نهو حاله تانه یان بۆ ده ربکه ویت:

له موجه دهو تیکۆشان و موراقه به و چاودیتری کردن، چونکه به راستی به هوی موجه ده و پزازهت کێشانه وه ده گاته حالهتی موشاهه ده و بینین، له ورده کاریه کانی نه حوالی دله کان و عیلمی قلوب، تاوای ئی دیت سه رچاوه کانی حیکمهت له ناو دلیدا هه لده قولیت، به لام نه وه نده هه یه زانیی ئهم بابه تانه به کتیب و فیروبونی زاهیری نابیت، به لکو نهو حیکمه ته ی که له سه رو هه موو ژماردن و سنوور بۆ دانانیکه، (ده رای حیکمهت که ده پزیتته ناو دله وه) ته نها به موجه ده ی نه فس و پزازه تکیشان و حاله تی موراقه به و چاودیتری یه وه . نهو ده روازه فراوانه ی له سه ر ده کرتته وه، که پیکه وه ده ست بکات به نه نجام گه یاندنی کرده وه ناشکرا و شاراووه کان (واته نه عمالی ظاهیری و باطینی) تاوای ئی دیت وه ک دابنیشیت له حزوری خودای گه وره دا، به ئاماده بوونی دڵ و له خه لوه یه کی راسته قینه و، به یرو نه ندیشه یه کی صافه وه، وه دابرا نی ته واو له هه موو شتیک جگه له خودای گه وره، که ئهم حاله ته روحی یه ده بیته کلیلی دابارینی ئیلهامی خودایی و، سه رچاوه ی که شف و ناشکرا بوونی نه زانرا وه کان. زۆر که سی فیرخوازه بوون، ماوه یه کی درێژ خایه ن خه ربکی فیروبون و وه رگرینی

---

(١) قوت القلوب ١٤٧/١ بنحوه.

(٢) به بۆنه ی مورشیدیکی کامیل و عارفیکی پێگه یشتوی به رچاو پون که له به ره کهت و

مه عنه و بیاتیه وه سوو دمه ند بێت، بنواړه: إتحاف ٤٠٢/١.

زانستی ظاهیری بوون، له گه‌ل نه‌و هه‌موو ماندو بونه‌ياندا نه‌يانتوانی نه‌و ديو سنووری بیستنی قسه‌کانی مامۆستا تێ بپه‌رتن، که‌چی هه‌ندیکی زۆریش هه‌بوون، که‌ ته‌نها باب‌ه‌ته‌گرنه‌گه‌کانیان ده‌خویند، به‌لام خو‌بان یه‌کلای کوردبویه‌وه بۆ کارکردن و مورا‌قه‌به‌ی د‌ل، که‌ خودای گه‌ور هه‌موو جو‌ره‌کانی له‌ طائیفی حیکمه‌ت و په‌ندیاری بۆ ده‌رخستوون و له‌سه‌ر کردونه‌ته‌وه، که‌ نه‌قلی داناو بیرتێژ و هه‌ستیاره‌کان سه‌ریان ل‌ی سو‌ر بم‌ینیت.

هه‌ر له‌به‌ر نه‌مه‌یه که‌ پ‌یغه‌مبه‌ری خودا ﷺ فه‌رمویه‌تی:

((مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ وَرَّئَهُ اللَّهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ))^(۱)

ئه‌وه‌ی کار به‌و زانستانه‌ی بکات که‌ ده‌یزانیت، خودای گه‌وره‌ نه‌یکات به‌ میراتگری نه‌و عیلم و زانستانه‌ی که‌ هه‌رگیز نه‌یزانیون.

وه له‌ هه‌ندی‌ک له‌ کت‌یبی پ‌یشینه‌کاندا هاتووه:

ئه‌ی به‌نی ئیسرائیل، مه‌ل‌ێن زانست و له‌ ئاسماندا، ک‌ی ده‌توانیت دایه‌زێن‌یته‌ خواره‌وه، وه‌ مه‌ل‌ێن نه‌وه‌تا له‌ ژێر زه‌ویدا ک‌ی ده‌توانیت به‌رزى کاته‌وه، یان نه‌وتانی له‌و په‌ری ده‌ریاوه ک‌ی ده‌توانیت بپه‌رت‌ته‌وه و له‌گه‌ل خو‌یدا بپ‌ین‌یته‌ نه‌م به‌ره‌وه. زانست خراوه‌ته‌ ناو د‌لتانه‌وه، له‌ میانى دوو ده‌سته‌ی قودره‌تى مندا ف‌ێرى نه‌ده‌ب و په‌هوش‌تى به‌رزب‌ین، له‌ رو‌حانیه‌کان سوود وه‌رب‌گرن، وه‌ له‌به‌ر خاتری من په‌هوش‌تى صد‌دیق و پ‌است‌گۆ‌کان وه‌رب‌گرن، زانست ناشکرا ده‌که‌م له‌ناو د‌لتاندا، تا په‌رده‌یه‌کتان بۆ بکات و داتان بپ‌و‌ش‌یت.^(۲)

---

(۱) أخرجه أبو نعيم في الحلیة (۱۵/۱) من حدیث أنس و ضعفه. [قال الزبيدي: ۴۰۳/۱، و أورده صاحب القوت ۲۰۸/۱، بلا سند ومن شواهد ما أخرج أبو نعيم في الحلیة ۷۲/۱ عن علي رفعه: (من زهد في الدنيا علمه الله بلا تعلم. وهداه بلا هداية. وجعله بصيرا. و كشف عنه العمى)] وقال ابن السبكي في طبقات الشافعية: لم أجد له إسنادا.

(۲) قوت القلوب (۱۳۷/۱).

سەھلى كورى عبدوللاي توستەرى (پەحمەتى خوداي لى بىت) فەرموویەتى:
 زاناكان و زۆر لە عابیدو خوداناسەكان و دونیا نەویستەكان لە دونیا
 دەرچوون، دلیان داخراوو نەکراوونەوه، تەنھا دلی صدیق و راستگۆیان و
 شەھیدەكان کراوونەوه، لە پاشان ئەم ئایەتەى خوێندەوه:

﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ﴾ (الأنعام ۵۹). واتە:

(کللی غەیب و نادیاربەكان لای خودا خۆیەتى و، کللی مەعرفەت و زانینى
 سەرچاوەى تەوحیدو یەکتاپەرستی لای خودایە و تەنھا خۆی دەیزانێت. ^(۱)

ئەگەر دلی ئەو کەسانەى کە خاوەنى دەرك و شارەزاین، ئەگەر دلیان
 شایستە نەبوايە بۆ ئەو نوورەى کە دەچێتە ناویەوه، ئەگەر نووری شاراوەى ناو
 دلیان نەبێتە فەرمانپەرەوا بەسەر عیلمی ظاهیردا، ئەوا پیغەمبەر ﷺ
 نەیدەفەرموو:

((إِسْتَفْتِ قَلْبَكَ وَإِنْ أَفْتَوَكَ وَأَفْتَوَكَ وَأَفْتَوَكَ)) ^(۲)

واتە: (داواى فتوا لە دلی خۆت بکە، با کەسانى فتوادەریش فتوایان بۆ
 داویت و با فتوات بۆ بدەن ، با فتوات بۆ بدەن، سێ جار دوپاتى دەکاتەوه).

(۱) قوت القلوب (۱۵۲).

(۲) رواه أحمد في مسنده (۲۲۸/۴) ئەم حالەتەش تايبەتە بەو کەسانەى دلیان وریایەو
 هەلیان خستوو و کردوبانەتەوه بۆ دەرگرتن و بیستنى قسەى حەق، وە بەچاکى و
 نامادەباشى پێى هەڵدەستن و، پوتى دەکەنەوه. لە هەموو ئارەزوات و مەیلیکی
 دونیایی، چونکە (فیقە) تايبەت نیە بە وەصف کردنى زوبانەوه، بۆیە ئەگەر پرسیار لە
 مرقوفی ئەھلى دل کرا، با وەلام لە دلی خۆی وەرگیرتەوه، ئەو دلە ئەگەر شایستەو
 وریانەبێت، وە دەستەلاتى بەسەر زوبان و عیلمی زاهیردا نەبێت، چۆن پیغەمبەر ﷺ
 دەفەرموویت: فتوا لە دلی خۆت وەرگیرد: باموفتى یەکانیش فتواتان بۆ بدەن. لەبەشى
 دووھەمى ئەم کتیبەدا بە درێزى باسى کراوە بنواری بۆ زیاتر: إتخاف ۴۰۳/۱.

پېغەمبەر ﷺ دەيگېرپتەو ھە لە بەر ۋەردگار يەو ھە ھە خودا ھەرمويەتی:
 ((لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أُحِبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ
 الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ... الحديث))^(۱) واتە:

(بەردەوام بەندەکانم بە ھۆی بەجێ ھێنانی سوننەتەکانەو ھە لە من نزیک
 دەبنەو، تاوايان لى دىت من خۆشم دەوێن، ئەگەر خۆشم ويستن من دەبم بەو
 گوێیەى كە پێى دەبيستن)، (واتە لە ھېزى بيستى خۆميان پى دەبەخشم).
 چەندەھا واتا و وردەكارى تايبەتى ھەيە لە ئەسرارو نەينیەکانى قورئان كە
 دەكەونە ناو دلى ئەو كەسانەى خۆيان يەكلایى كردۆتەو ھە بۆ زىكرو بىركردنەو،
 كە ئەو نەينیانە بۆيان بگەپت، تەواوى كتیبە تەفسیرەکانى قورئان لى
 خائىن، بەلكو گەورە زانایانى ئەھلى تەفسیر دەرکیان پى نەكردو ھەو پەييان پى
 نەبردو ھە.

ھەر كاتىك ئەو ئەسرارنە ئاشكرا دەبن، بۆ ئەو موریدانەى لە ھالەتى
 مورا قەبەدان، ھە دەخړنە بەر چاوى موفەسیرەکانى قورئانەو^(۲) بەجوانى

---

(۱) رواه البخارى (۲، ۶۵۰).

(۲) ئەو موفەسیرانەى كە ئىنصافیان ھەيەو لەو بەشە گرنگەى مەعنەويات
 بەشدارین، دووركەوتونەتەو ھە لە پەيوەندى ھەواو ئارەزوواتى نەفسى شەيتانى،
 ئەو كاتە دان بە راستى و نەينیانەدا دەنێن، شىخ عەلى وەفا (قُدس سرۇ) لەشەرحى
 ئىحيادا دەفەرمووێت: ئەو كەسەى بە ئىخلاصى دلەو ھە بەردەوام بىت لە سەر
 زىكرى قەلبى، واى لى دىت لە ميانى بەرزایى عەرشەو ھە تا خوار فەرش و زەوى،
 ھەمووى لە ژىرنەزەر و خواستى ئەودا دەبىت، ھەروەھا ھەرمويەتى: ھۆكارەكان
 مەدەد و فرياد پەسن، چراكانى مەبەستە پىرۆزەكانن، چەندى مەدەدو
 يارمەتیهكان زياتر پالفتەو صەفادراوين، ئەو ھەندەش تيشكى چراكان پىشنگدارو
 بەھىز تر دەبن. ھە لەو ئەسرارو نەينیانە ھەك دەريايەك لە زانستى دەچىتە سەر

دادهنځ و، ده زانن که نه و واناو نهښتیا نه له و بیداریانه وه سه رچاوه ده گرت که له دلّه صه فادراوه کانه وه هاتونه ته دهره وه، دلّی پالفته کراو و لوطف و مېره بانی خودای گه وره و بالا ده ست به هوّی دهرونی نه و خاوهن هیممه ته به رزانه ی که پرویان له خوداوه ند کردو وه، وه هه روه ها له زانسته کانی دهرخستنی شته شارواوه کان و نهښتیه کانی زانستی، چوښه تی هه لّس و که وتیان لّی ئاشکرا بووه له که لّ ورده کاریه کانی نه و هه وائل و زانیا ریا نه ی که ده که ونه ناو دلّه کانه وه^(۱)

خه رماني نهښتیه کانیان، وهك [أبو الحسن البکري] قوطبي ناوداری طه رېقه ت له ناو جامع ه ی نه زه ردا ته نها له سه ر سو رده تی فاتحه و ته فسر... ئیشاریه کانی نزیکه ی سئ صه د مه جلیسی تایبه تی بو گرتو وه، هه موو دهرسه کانی پر بووه له نه سپارو نهښتی تازه تر، نه م جوړه فه یزو مه عریفه ت و نه سراره مه که ر که سئک لئی مه حروم بیّت که ئینکاری بکات، نه بنا لای نه هلی پر وای جیکای متامانه یه. نه وانه شاره زا دهن له حه قیقه تی عیلم و، حالّی دهن له نهښتی یه شارواوه کان که به نه و په ری لّی بران و خزمه ت و خوږه کلایی کردنه وه وه خوا نه و زانسته ی پښ به خشیون، به چاوی قودره تی خودا سه یری پوداوه کانی پښ ده که ن و، به زوبانی حه قوږتزیان وه صفی حکمه ته کانی خودای پښ ده که ن، وانا شارواوه کانی قورثانی پښ ئاشکرا ده که ن و، شاره زا دهن له عیلمی سوود به خشیی راسته قینه، که له میانی عه بدو خالیق دا هه یه، به نه ندازه ی زوړی نه و عیلمه له نزیک و موقه رره بانی دیوانی خودا نه ژمېرین... إتحاف ۴۰۴/۱.

(۱) واته نه م سئ به شه ی زانست ((علمی موکاشفه و نه سراره کانی علمی موعامه له و ورده کاریه کانی خه واطری قلوب)) عیلمی موکاشفه: به دهرکه وتنی ته جه للیاتی زاتی خودا و دهرکه وتنی نه و کرداران ه ی که ده لاله ت ده که ن له سه ر وانا کانی وه صفه شارواوه کان. وه نه سراری علمی موعامه له ش: له وه دا که زانستی وهرع و ئیخلاص فی ربین، وه ورده کاریه کانی نه و خه واطیرانه ی که

چونكه به پراستی هه ریه كێك له م زانسته ده ریا به كی بێ پایانه و، ناتوانیت بگه یته
قوولیه كه یه وه، ئه وه نده هه یه هه موو فێرخوازو موریدێك رۆده چیت تیا یاندا
به ئه ندازه ی ئه وه نده ی كه به شی دراوه. وه به پێی ئه و ئاسته ی كه خودا
یارمه تی و ته و فیقی داوه له ئه نجام دانی كار ه باشه كان.

له تاریف و پێناسه كردنی ئه و زانایانه هه زره تی عه لی (خودای ئی رازی بیّت)
له فه رمووده یه كی درێژدا ده فه رموویت:

دڵه كان وه ك زه رف و ده فرو تووره كه یه ك وان كه شت هه لبگرن، باشتیری
دڵ ئه وه یه زیاترین شت له خو ی دا به ارێژیت.

وه بزانه كه ئه و خه ئكه سی جۆرن:

زانایه كی ره ببانی، وه قوتابی و فێرخواژێك كه له سه ر پێگه ی رزگار بوونه، وه
كه سیكی هه رچی و په رچی (نه فام و بێ نرخ) كه شوین هه موو بۆ قیه و ده نگۆیه ك
ده كه ویت، له هه ركوێوه بای هه بوو شه ن ده كات و لا ده كاته وه به لایدا، ئه وانه
دلیان به نووری زانستی رۆشن نه بووه ته وه، په نایان نه بر دووه بۆ ه یج
بنه مایه كی بته وو متمانه پێ كراوه.

زانست له مأل زۆر باشته، زانست پاسه وانیت ده كات، به لام تۆ خۆت
ده بیته پاسه وانی مأل كه ت، زانست لێی سه رف بكه یت هه میشه زیاد ده كات
به لام مأل چه ندت ئی خه رج كرد ئه وه نده كه م ده كات، وه خۆ شو یستی زانست
به شیكه له ئاین، پێی به هره دار و خاوه ن چاكه ده بیت، به هۆی عیلمه وه له

ده كه و نه ناو دڵه كانه وه، وه ئه وه موو ره نگه جیا وازانه ی داده بارێن به سه ردلی
موریده كاندا و له گه ل له به رچا و گرتنی جیا وازی ناماده باشی عاریف و
خواناسه كان له چۆنیه تی وه رگرتن و بینینی ئه و خه واطیرو هه وئه تایبه تیانه دا
كه ده كه و نه ناو دڵه كانه وه.

ژيانيدا كه سې طاعت و گوڼرايه ئې دهكات، وه خه صله تي باشي نيشانده دات و دوای مردنېشي ناوو شوړهت و چاكه كاني ناشكرا دهكات و زېندوي دهكاته وه.

زانست فه رمانړه واو دادوهره، به لام مال و سامان حوكم له سهر دراوه و جېبه جې كاره، دوای نه ماني مال سووده كه يشي نامېنيت، (واته ههر خزمهت و رېژنك له يه كې گېرايېت به هوې ماله كه يه وه يه، كه ماني نه ما رېژه كه يشي نامېنيت) نه وانه ي ماليان له سهر يه ك خست و كوڼانكرده وه ههر له ژياندا به مردوو حېسابن و خوښيان زېدوون، زاناكانيش تا ژيان مابيت، ناوشوړه تيان به رده وام و زېندوون (لاشه يان له بهرچاودا ونبووه و وېنه كانېشيان له ناو دله كاندا جېگيره) له پاشان هه ناسه يه كي درېژي هه لكېشاو فهرمووي:

هـــــاه! به راستي نالېره دا(هېمې بۆ سېنه ي خوي كرد) زانستېكي زوړي

تېدا كوڼووه ته وه، نه گهر كه سانېك ببوايه وهرېان بگرتايه و هه لېان بگرتايه!!
به لكو(جېگه ي داخه) كه سېكي زېرهك و فېرخواز و متمانه پې نه كراوم دهست كه وتووه، كه نامېري زانستي به كارد هېنېت بۆ وه ده ستمېناني دونيا، به نيعمه ته كاني خودا خوي به سهر نه وليا كاني خودا دادا راده كېشېت، وه به لگه كان و ثابته ته كاني خودا ده خاته پشت سهر يه وه و سهر قال ده بېت به غه يري نه و به لگانه وه، خوښي به سهر خه لكه كه دا دهرده خات و خوي به سهر ياندا شوړ دهكاته وه.

يان كه سېكه كه سهر بۆ حهقق و راستي داده نوېنېت، به لام بهرچاوي پوون نېه، ههر شوېه و گومانېك بكه وېته بهرچاوي يه كسهر گومانه كه له دليدا ده چېنېت و، چاوي دلي كوڼره تاراستيه كان بېينېت، نه نه مه و نه نه وه ي پېشو و هېچيان بۆ (نه و زانست و نه سراره) به كه لك نايه ن.

يان كەسكى تر كە ھەمىشە ھۆگرى تام و چىژەكانە و، زۆر بە ئاسانى بەرامبەر ئارەزووكان جەلەوى خۆى لەدەست دەدات، يان بە كۆكردنەوھى مأل و سەرەك خستىيان ھەتخەلەتاوھ و فريوخواردوى ھەواو ئارەزوواتى خۆيەتى. واتە:

وھك ئەو دوو كەسە (كە وئلى دواى لەزەت و فريو خواردووى مأل و سامانن) وھك ئەو ئاژەل ۋ گياندارانە وان كە ھەمىشە خەرىكى لەوھەپاندنن. ئەى خوداى گەورە! ئابەم شىوھىە كە زانست دەمرىت، ئەگەر ھەنگرانى مردووبن، بەلام ئەوھندە ھەيە ھەرگىز زەوى خالى نايىت لە كەسانىك كە بەلگە دروستەكانىيان بەدەستەوھ بىت و، راوھستاوبن لە سەرھەق. ئەو كەسانە يان بەبەرچاوەوھن و ئاشكران بۆ خەللى، يان دەرستىن و تىكشكاون^(۱)

ئەوانە بەردەوام لەكايەدان، بۆ ئەوھى حوججەت و بەلگەو ئايەتەكانى خودا ھەلنەوھىتتەوھ، چەندن و لەكوپن؟

---

(۱) لە رىوايەتى خاوەنى(حىلىە) دا ئەو پستەى تيا نىيە، وھ بەلاى(إِبْنُ الْقَيْم) ھوھ ئەم زىادەيە دانراوى رافىزىيە درۆزنەكانە، كە زىادىيان كردوھ (إِمَّا ظَاهِرًا مَشْهُورًا و إِمَّا صَفِيًّا مَسْتُورًا) واتە يان شاراوھن و لەبەرچاوينن، بۆ ئەوھى بىي بە بەلگە لەسەر ئەو مەھدى يە چاوەنوارپكراوھى كە باسى دەكەن. فەرمودەكە لە ھەزرىتى عەلىيەوھىە، كەس ئەم پستە زىادەى پىوھ نەلكاندوھ، مەگەر درۆزن و دەججالەكان. چونكە حوججەت و بەلگەى دروستى خودايى ھەرگىز بە كەسكى ترستۆكى شاراوھى ناديار دەرناكەوئىت و ئاشكرا نايىت، كە كەس نەيىنىت و وشەيەكى لى نەيىنرئىت و نەشزانرئىت جىگاگەى لە كوئىيە: إتحاف، شەرى نىجيا . ۴۰۵/۱

ئەوانە ژمارەیان كەمە، بەلام قەدرۆ رێزبان گەورەو گرانه؟!
 تەن وجەستەیان لە بەرچاودا ونەو، ووێنەیشیان لە دڵەكاندا هەیهو
 جیگیرە، بەهۆی ئەمانەووە خودای گەورە بەلگەكانی دەپارێزێت، تا دەرخەنە ناو
 سینهی

هاو وێنەكانیان، وە بەلگەكان لە دڵی هاوشێوەكانیاندا دەچێن.
 زانست ئەمانەى داووتە بەرو پێش خۆی خستوون، تا گەیانووونی بە
 حەقیقەت و راستی فرمانەكان، گەیشتوون بە پۆحی یەقین و متمانە پێكراو،
 رێگەى سەخت و تووشى (موتریف) و لەسنوور دەرچووەكانیان تەخت و نەرمى
 كردهووە، وە دڵیان داهاووتووە و پەيوەست بوو بەو حەقیقەتەى كە غافلەكان
 لێى دوورو بێ ناگا بوون، بەلاشەكانیان لەناو دنیاى كەدا دەژيان كە پۆحيان
 هەتواسراو و پەيوەندار بوو بە جیگا بەرزەكانەو.

ئەوانە بەراستی لەناو دروستكراوەكاندا ئەولیاو دۆستەكانى خودای گەورە و
 بالا دەستن، وە ئەمەندار و كارگوزار و راپەرێنەرى فەرمانەكان لەسەر زەوى دا،
 كە بانگى خەلكى دەكەن بۆلاى دینی خودا.
 لە پاشان (حەزەرەتى عەلى گریا و فەرمووى:

ئای چەندێك تاسەى دیدارى ئەوانەم.^(١)

ئەمەى كە لەدوا جار داباسى فەرموو، صیفەت و پێناسەى زانایانى
 ئاخیرەتە، كە ئەو زانستەى زیاتر بەهۆى كار كردن و بەردەوامى لە ریاى نەفس
 و موحاهەدە وە دەستیان دەكەوێت.

---

(١) أخرجه أبو نعیم فی الحلیة (١/٧٩-٨٠) و الخطیب فی (تاریخ بغداد) (٦/٣٧٦)، وانظر (قوت
 القلوب) (١/١٤٢-١٤٣)، و إتحاف السادة المتقين (١/٤٠٦).

یه کیکی تر له جیاکاریه کان

زانای ئاخیرهت و به هیژ کردنی یه قین و متمانه

ده بیئت زانای ئاخیرهت زۆر گرنگی و بایه خ بدات به به هیژ کردنی متمانه ی خۆی، چونکه سه رمایه ی ئەم دینی ئیسلامه یه یه قین و بوونی دُنیا یی یه، وهك پیغه مبه ر(ﷺ) فه رمویه تی:

((الْيَقِينُ: الْإِيمَانُ كُلُّهُ))^(١)

واته ئیمان و بپروا هه مووی بریتی یه له یه قین و دُنیا یی، سه ره تاکانی نه و زانسته یه، له پاشان پنگه ی فیربوون بۆ ناو دُنیا ده کریتته وه، بۆیه پیغه مبه ر(ﷺ) فه رمویه تی: ((تَعَلَّمُوا الْيَقِينَ))^(١) واته: له گه ل ئه وانه دا دا بنیشن که وه صفدار

---

(١) رواه أبو نعيم في ((الحلية)) ٣٤/٥، وأخرجه البيهقي في ((الزهد)) (٣٦١/٩٨٤) والخطيب في التاريخ ٢٦٦/١٣، من حديث ابن مسعود بإسناد حسن. [قال الحافظ الزبيدي: ٤٠٨/١: قال العراقي في التخریج الكبير: رواه أبو نعيم في الحلية ٣٤/٥، و البيهقي في الزهد، وأبو قاسم اللاكلاني في كتاب السنة، ٩٣١/٥ (١٦٨٢)، وقد أعلّه ابن الجوزي في العلل المتناهية (٨١٥/٢) (١٣٦٤)) بمحمد بن خالد فقال: مجروح، و يعقوب بن حمدي ليس بشيء، قال العراقي في التخریج الكبير: أما محمد بن خالد المخزومي فلم أجد أحدا من الأئمة جرحه، وأما يعقوب فأورده ابن حبان في الثقات، ٢٨٥/٩ (١٦٤٦٤)، ثم قال: والصحيح المعروف أن هذا من قول ابن مسعود، وهكذا ذكره البخاري في صحيحه تعليقا، كتاب الإيمان: باب بني الإسلام على خمس، موقوفا عليه، ووصله الطبراني في الكبير (١٠٤/٩) (٨٥٤٤) و البيهقي في ((الزهد)) من قول عبدالله قال البيهقي: هذا هو الصحيح موقوف].

واته: هیچ ناده میزادیک نییه گوناھی نه بیئت، به لآم هه رکه سیك خوو ره وشته که ی نه قل و دانای بیئت و، سروشت و شیمه یشی له سه ر یه قین دامه زرا بیئت، هیچ گوناھیك زبانی پئ ناگه یه نیئت، چونکه هه ر کانیك گوناھیك بکات، یه کسه ر ته و به ده کات و داوای لی خو شبوون ده کات و به شیمانیش ده بیته وه، گونا هه کانی له سه ر نامی نیئت و، ته و به که یشی ده بیته که فاره تی گونا هو. زیاده فه زلیکیشی ده می نیته وه که پئی ده چیته ناو به هه شته وه.

هه له به ر نه مه یه که پیغه مبه ر (ﷺ) فه رموویه تی:

(إِنَّ مِنْ أَقَلِّ مَا أُوتِيتُمْ الْيَقِينَ وَعَزِمَةُ الصَّبْرِ، وَمَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنْهُمَا لَمْ يُبَالِ مَا فَاتَهُ مِنْ قِيَامِ اللَّيْلِ وَصِيَامِ النَّهَارِ)^(۱)

واته:

---

(۱) قال صاحب القوت (۱/۱۹۴)، «أخبر عليه الصلاة والسلام إنَّ الصَّبْرَ كَمَالُ الْعَمَلِ وَالْأَجْرُ، فَقَالَ فِي حَدِيثٍ يَرْوِيهِ شَهْرَبْنُ حَوْشِبُ الْأَشْعَرِي، عَنْ أَبِي إِمَامَةَ الْبَاهِلِي، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ وَذَكَرَهُ، قَالَ مَلَأَ عَلِي فِي ((الْأَسْرَارِ الْمَرْفُوعَةِ)): قُلْتُ وَهُوَ مُسْتَفَادٌ مِنْ قَوْلِهِ تَعَالَى: ((وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا)) وَأَمَّا عَزِمَةُ الصَّبْرِ فِي الْعَمَلِ - فَكَذَا قِيلَ، كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ﴾ سورة (ص) (۲۴)).

وروی ابن عبدالبر فی: العلم ۱/۱۲۵، من حدیث معاذ: ما أنزل الله شیئاً أقلّ من اليقين، ولا قسم شينايين الناس أقلّ من الحلم... الحديث [وقال الزبيدي (۱/۴۰۹): أورده صاحب القوت ۱/۲۳۵. قال العراقي في التخریج الكبير: وأما حدیث معاذ فلا یصح إسناده. وقد رُوِيَ نحوه مختصراً من قول بعض الأشياخ، رويناه في كتاب اليقين لابن أبي الدنيا ص/۶. عن أبي بكر بن أبي مريم عن الأشياخ قال: ما نوفل في الأرض شيئاً أقلّ من اليقين، ولا قسم بين الناس أقلّ من الحلم. هذا حدیث مقطوع ضعيف]

کراون به زانستی یه قین، وه لهو زانایانه عیلمی یه قین بیستن و فیربهن، بهردهوام بن له سهر چاولیکردنیان، بۆ ئه وهی یه قین و دنیای نیهوش به هیز بیئت، وهك چۆن هی ئهوان به هیزو قایمه.

وه به دنیاییه وه كه مێك یه قین كه هه یانیئت باشته له زۆرێك له كارکردن.

پێغه مبه (ﷺ) له كاتیكدا پێیان ووت:

ئه گهر پیاویك گوناھی زۆر بیئت و خاوهنی یه قینیکی جوان بیئت، له گه له كه سێكدا كه زۆر ههول و تێكۆشانی عیبادهتی هه بیئت، به لام یه قین و دنیای كه م بیئت؟

پێغه مبه (ﷺ) (له م باره وه) فهرمویهتی:

((مَا مِنْ آدَمِيٍّ إِلَّا وَلَهُ ذَنْبٌ، وَلَكِنْ مَنْ كَانَ غَرِيزَتُهُ الْعَقْلَ وَسَجِيَّتُهُ الْيَقِينَ، لَمْ تَضُرَّهُ الذُّنُوبُ، لِأَنَّهُ كُلَّمَا أَذْنَبَ تَابَ وَاسْتَغْفَرَ وَنَدِمَ، فَتُكْفِرُ ذُنُوبُهُ، وَيَبْقَى لَهُ فَضْلٌ يَدْخُلُ بِهِ الْجَنَّةَ))^(۱)

---

(۱) رواه أبو نعيم في ((الحلية)) ۹۵/۶، وابن أبي الدنيا في (اليقين) (۷)، من قول خالد بن معدان، قال الزبيدي: فيه العباس بن الأحنس مجهول قاله الذهبي في الميزان ۴۸/۴.

(۲) الحديث عند الحيكم الترمذي في نوادر الأصول ص (۲۴۲) ۳۷۵/۲، من حديث أنس بإسناد مظلم. [قال الزبيدي ۴۰۹/۱: هكذا أخرجه صاحب ((القوت)) (۲۳۵/۱) وقال العراقي في التخریج الكبير: وإسناده مجهول، قلت: وأخرجه الإمام أحمد في مسنده (۱۲۶۳۷) وعبد بن حميد في مسنده ص/ ۳۶۰ (۱۱۹۷)، والترمذي كتاب صفة القيامة.....، باب منه (۲۴۹۹) والدارمي، كتاب الرقائق، باب في التوبة (۲۷۲۷) والحاكم في المستدرک، ۲۷۲/۴ (۷۶۱۷) والبيهقي في الشعب ۴۲۰/۵ (۷۱۲۷) كلهم عن أنس رفعه: كل ابن آدم خطاء وخير الخطائين التوابون، وهذا يصلح أن يكون شاهداً لبعض الحديث المذكور. [وانظر المطالب العالیه (۲۶۶/۷-۲۶۹).

(يەقىن و ئىرادە و غەزىمەتى صەبرو خۇپراگرى، لە كەمترىنى ئەو نعيمەتانەيە كە پىتان دراو، وە ھەركەسىك بەشى خۇي ھەيىت لە دۇنيايى و ئىرادەى خۇپراگرى، ئەو كەسە بەخەيالىا نايەت كە ئەگەر شەونوئىزو بەرۋزوبوونىشى فەوتايىت، واتە:

يەقىن و خۇپراگرىيە كە ئەو كەلپنەى بۆپر دەكاتەو).

يەحيى كوپى معازىش فەرموويەتى:

بەپاستى يەكتاپەرستى نوورى خۇي ھەيە و، شەرىك و ھاوتايى پەيداكردنیش بۆخودا ئاگرى خۇي ھەيە، وە دۇنيابن كە نوورى تەوھىد زياتر كردهو ھە خراپەكانى يەكتاپەرستەكان دەسوتىنىت لە ئاگرى شەرىك بۆخوداقەراردان كە زيان لەچاكەى موشرىكەكان دەدات، مەبەستى (يەحيا) لە نوورى تەوھىد نوورى يەقىن و دۇنيابوونە.

خوداى گەرە لە قورئانى پىرۋزدا ھىماى كردووە بۆئەوانەى كە يەقىنى تەواويان ھەيە، لە چەندىن جىگەدا، كە بەپاستى تەنھا يەقىن و دۇنيايى تەواوہ كە واسىطەو ھۆكارى ھەموو خىرو بەختەو ھەرىيە كە بۆباوہ پداران. ئەگەر ووتت:

كەواتە واتاى يەقىن چىيەو، ئەو ھەمعناى چىيە كە بەھىز دەيىت يان لاواز؟

بۆيە پىويستە لەسەرتاوہ لە ماناى يەقىن تى بگەين، لە پاشان خۇمان سەرقال بگەين بەوہى كە بەدوايدا بگەرپىن و فىرى بىين. ئەوہى لە شىوہو وىنەكەى حالى نەيىت ولى تى نەگات، ناشتوانىت كە بەدوايدا بگەرپىت.

بزانە: يەقىن وشەيەكى ھاوبەشە لە ميانى دوو تيم و تاقم دا، كە بۆدو و اتاى جياواز بەكارى دەھىتن:

پېناسه یه که م:

زاراوه ی به قین له روانگه ی نه هلی نه زهرو زانایانی عیلمی که لاهمه وه: مه به ستیان پښی نه بون و نه مانی گومانه، (واته گومان له شتیک بکه یت ده بېته دژى متمانہ پښ کردن و دلنیاپی). چونکه نه فسی مرؤف که ده یه ویت فرمانیک پشت راست بکاته وه و ته صدیقی بکات، چوار پله و مه قامی بؤ هه یه: یه که م نه وه یه: که باوه پښ کردن و پشت راست کردنه وه ی نه و فرمانه یان به درؤ خستنه وه ی بېت، هه ردو وکی له لای یه کسان بېت، به م حاله ته ش ده و تریت گومان، وه ک چؤن نه گهر پرسپارت لښ کرا ده رباره ی که سېکی دیاری کراو، نایا نه و که سه خودای گه وره تۆله ی لښ ده سه نیته وه یان نا؟ حالئ نه و که سه ش نه زانراوه و تۆلئی شاره زا نیت، نه و کاته نه فسی خۆت هانت نادات حوکم بده یت به لایه کیاندا به جیگیر بوونی تۆله بؤی یان به رنه که وتنی. به لکو هه ردو و لایه نه که لای تۆ یه کسانه و (هیچ کامیان له و یان له پښتر نی یه) بؤیه به مه ده و تریت شک (واته نه گه یشتوته پله ی گومان).

دوو هه م نه وه یه:

مه یلی دلی خۆت بده یت به لای یه کیک له و دوو فرمانه ی که خراونه ته به رده مت، له گه ل نیمکان و گونجانی لایه نه که ی تریش. به لām نه م نه گه ره ش که دروسته وابیت، پښگری له وه ناکات که لای تۆ لایه کیان بارسه نگی هه بېت به سه رلاکه ی تردا، وه ک چؤن نه گهر پرسپارت لښ کرا ده رباره ی پیاوړیک که به نه هلی چاکه و ته قواکار ناسپوته، نایا نه و شه خصه نه گهر له سه ر نه و حاله ته مرد تۆله ی لښ ده سه نریت و سزای ده دریت؟ که سه یری نه فس و دلی خۆت ده که یت مه یلت به لای نه وه دا ده روات، که سزای نادریت، زیاتر له وه ی که تۆله ی لښ سه نرته وه، چونکه نیشانه کانی پیاوچاکی لښ

ديارو ئاشكرايه، به لّام ئه وهش به دوور نازانيت كه له وانه يه كارتي شاراهوي خياري هه بئيت له باطين و نهينيه كاني دا به ره و سزاي خودايي ببات. ئه م به دروست زانينه له به رامبهري ئه و مهيله دا هاتوو كه نايه وئيت سزا بدرئيت، به لّام ناتوانئيت بارسهنگي ئه و لايه نه كه م بكا ته وه كه برواي وايه تو له ي لئ ناسه نرئته وه، كه واته ئه م حاله ته پئي ده لئ ن گومان (واته: ظه ن).

سئييه م ئه وه يه:

كه نه فسي مرقوف به لاي ئه وه دا بروات، كه پشتراستي بابيه تيك بكا ته وه كه برواي له سه ري دامه زراوه و خه يائي ناپرات بو هيج لايه كي تر، خو ئه گهر خه ته ريه ك بو شتيكي تر بروات دژ به و بابيه ته، نه فسي خوئيشي قه بوئي ئه و خه ته ره و گومانه ناكات، ئه مهش له ئه نجامي ليكوئينه وه يه كي زانستي نيه، به لكو خاوه ني ئه م پله و مه قامه، ئه گهر به جواني گوئي بگرتايه و گوئي دلئيشي بكر دايه ته وه بو ئه و شك و گومان و به دروست زانينه ي كه باس مان كردن، ئه و كاته مه يلي دي به ولايه دا ساغ ده بويه وه كه به دروستي ده زانيت. ئه م حاله تهش ناو ده برئيت به بروايه كي نزيك له يهقين، كه بيرو باوهري عه وام و ره شه خه لكه كه له هه موو مه سه له شه رعيه كاندا ئاوايه، كه ته نها به وه نده ي بابيه ته كه يان بيستوو، له ناو دلئاندا جيگير و چه سپاوه، ته نانه ت هه موو پئرو گروه جياوازه كانئيش متمانه يان له سه ر مه زه به كه ي خويان و راستي و دروستي سه ر مه زه به و شوئن كه وتوانيان هه يه، ته نانه ت ئه گهر بووترئيت به يه كيكيان: كه له وانه ي پئشه واكه يان به هه له دا چوئيت، ئه وا ره ددي ده كاته وه و قه بوئي ناكات.⁽¹⁾

(1) بنواره: ((الأقتصاد في الاعتقاد)) ي نيماي غه زالي ص 288 كه به درتزي پوني كردو ته وه.

چوارەم:

ئەو زانينە راستەقىنەيە كە بەھۆى بەلگەى سەلمىنراوۋەھە بۆى پەيدا بوۋە، كە ھىچ گومانىكىيان تىدا نىيە ، گومانىش ناچىتە ناو ھزرو خەيالەو، جا ئەگەر بابەتېك بوونى گومانى تيا نەبوو، وە رېگەيشى نەبوو كە گومانىكى ترى بۆ پروات، ئەو بابەتە بە لاي زاناكانەوۋە ناو دەبرېت بە يەقېن.

نمونەى ئەمە: ئەگەر بە عاقلېك بووترېت:

ئايا لەم بوونەوۋەردا شتىكى وا ھەيە كە ھەر بووپېت و ئەزەلى بېت؟ ئەو كەسە بە بېن بەلگەو تېرامان يەكسەر ناتوانېت ئەو بوونەيە بسەلمىنېت، چونكە قەدىم ناچىتە ژىريەكې لە ھەست پېن كراوۋەكان، وەك خۆر و مانگ نىيە كە بەچاۋ بېينرېت و بەھۆى يەكې لە حاسە ھەستيارەكانەوۋە دان بە بوونياندا بىرېت، وە ھەروەھا زانېن بەبوونى شتىكى قەدىم و ئەزەلى، شتىكى (زەرورى) نىيە، كە پىۋىستى بەبەلگە نەبېت و بەتەنھا بېينى يەكسەر لىى دلىيا بېيت، وەك سەلماندى ئەوۋى كە ژمارە دوو زىاترە لە ژمارەيەك، بەلكو وەك ئەوۋى كە بزانېت بوونى شتىك و پەيدا بوونى بە بېن ھىچ ھۆكارېك ئەوۋە مەحائە، چونكە ئەم جۆرە زانينەش دەكەۋىتە خانەى زەرورىيەوۋە،

(واتە: شتىكى بەدەيىيە و بۆكەسىكى دانا بەلگەى ناۋېت)كەواتە ھەقى خۇيەتى سىروشتى عەقلى كەسىك رابوۋەستى لە سەلماندى بوونى شتىكى قەدىم، ھەروا بەسەر پېنې و بېن بەلگەى بېسەلمىنېت، كە ئەو شتە ھەر لە قەدىم دابوۋە، بەلكو بەدوۋى بەلگەو دەلىلدا دەگەرېت.

لە پاشان كەسانىك ھەن كە ئەم بابەتە لە خەلك و كىتەبەكانەوۋە دەبىستىن و يەكسەر بە دلىياى ۋەرى دەگرن و باوۋەرى پېن دەكەن، وەبەردەوامىش دەبن لەسەر ئەم حالەتە، ئەمەش پېنې دەوترېت ئىعتىقادو باوۋە، كە حالى تېكراى

نەخوتىندەۋارەكان ئاۋايە. ۋە كەسانىكى ترەن كاتىك باۋەر دەكەن كە بەبەنگە
پىيان بىسەلمىنىت، ۋەك ئەۋەي كە پىيان بوۋىرتىت:
ئەگەر لەناۋ ئەۋ بوۋنەدا قەدىمكى تيا نەيىت كە ھەر بوۋىت و نەبوۋى
نەھاتىت بەسەردا، كەۋاتە ھەموو ئەۋانەي ئىستا بوۋىيان ھەيە دەيىت
پەيداۋوبىن، ئەگەر ھەموۋىشى ھەر بە خۇي پەيداۋوبىت، كەۋاتە بەپى ھىچ
سەبەب و ھۆكارتك پەيداۋوبىن، يان ھەندىك بوۋىن و پەيداۋوبىيان تىدايە كە
بەپى ھۆكارتك پەيداۋوبىن، كە ئەمەش مەھالە، ۋە ھەر ئەنجامىكىش سەرلە
مەھالەۋە دەرىكات سەرەتاكەيشى مەھالە، كەۋاتە پىۋىستە عەقلى
بىسەلمىنىت كە لەم(بوۋنە) دا شىكى ۋاھەيە كە دەيىت قەدىم بوۋىت و ھەر
بوۋىت، چۈنكە ئەگەر ھەموو شتەكان بەش بەشيان بىكەين دەپىن بە
سى بەشى سەرەككىيەۋە:

يان دەيىت ئەۋەي كە بوۋى ھەيە ھەموۋى قەدىم بىت.
يان ھەموۋى ھادىس و پەيداۋوبىت.
يان ھەندىكى ھەربوۋە ھەندىكىشى پەيداۋوبىن.
ئەگەر شتەكان ھەموۋى ھەر بوۋى لە ئەزەلەۋەيە ھەر قەدىم بوۋە،
كەۋاتە مەبەستەكە ھاتەدى، چۈنكە پىرسىارەكە ئەۋەبوۋ:
ئاي شىك ھەيە لەم بوۋنەدا قەدىم بىت؟
كەۋاتە: ھەموو بوۋىن و بوۋنەۋەرەكان ھەربوۋىن و قەدىمىن.
يان ۋەكوۋوترا ھەموۋ ئەۋەي بوۋى ھەيە ھادىسەۋ پەيداۋوبىن، ئەمەش
سەرلە مەھالەۋە دەردەكات، چۈنكە ۋاي ئى دىت كە شىك بەپى ھىچ
سەبەب و ھۆكارتك بوۋى ھەيىت، كەۋاتە بەشى سىيەمى جىگىر و سەلمىنرا
كە ھەندىكى ھەبوۋە ۋە ھەندىكى پەيداۋوبىن، يان بەشى يەكەم كە وتمان
ھەموۋى ھەربوۋە قەدىم بوۋە.

كهواته: ھەر زانستېك به لای زاناکانی نه هلی نه زهر و كه لاهه وه له سه ره ئه م
بنه مایه چه سپا، ئه وه به عیلمی یه قینی داده نین، ئیتر یه کسانه ئه و زانینه
به هۆی سه رنج و تېرامان و به لگه وه ده ستت كه وتبیت، یان به هۆی هه ست و
غهریزه و سروشتی عه قله وه بۆت په یدا بوو بیت، وهك ئه وهی كه عیلمت په یدا
کردوه كه مه حاله شتیکی تازه په یدا بوو، به بئ هۆکار و سه بهب په یدا
بوو بیت.

یان زانرابیت به هۆی ته واتوره وه^(۱) وهك ئه وهی كه تۆ ده زانیت شاری
مه ككه هه یه بانه یشت بینیبیت، یان به هۆی تاقی كرده وه وه زانیاریه كه ت
وه رگرتبیت، وهك ئه وهی كه بۆت ده ركه وتوه، ئه وهی ئی نرابیت و سازكرابیت
له جوړیكی ده رمان بۆ مه به ستی (په وانی) ئه وه مروؤف په وان ده كات.

یان به هۆی به لگه وه بۆت ده ركه وتبیت وهك ئه و نمونانه ی باسمان كردن.
به لام له لای زانایانی عیلمی كه لام و نه هلی به لگه و نه زهر، مه رچی ئه وهی
كه وشه ی یه قین به كار به یین بۆ كارنك یان كه سیك، ئه وه یه:

كه هه رگیز گومانی له پالدا نه بیت، هه ر عیلمت ك شك و گومانی له پالدا
نه بیت ئه وه به یه قین ناوده بریت، بۆیه هه رگیز یه قین به م شیوه یه، به لاوازی و
كه م و كوپری وه صف دار ناكړیت، چونكه جیاوازی نی یه له وه دا كه گومانی ئی
دور بخړیته وه. (مادام یه قینت ك گومانی له گه لدا نه بیت دلنیا یی ته واو
ده به خشییت).

---

(۱) ته واتور: هه و آل و خه به رنكه كه كۆمه لئیک زور گه یاند بیتیان به كۆمه لئیک تر كه
هه رگیز نه گونجیت هه موویان كۆبونه وه له سه ر درؤ. وه ئه و هه و آله به هۆی تاقم
تاقی خه لكه وه گه یشتبیت به جیله كانی تر تا گه یشتوته ده می ئه و خه لكه ی له و
زه مانه دا ده ژین.

زاراوهی دووهم بۆ پیناسهی یه قین

به پئی زاراوهی فوقه هاو زانایانی ئه هلی ته صه ووف و زۆربهی زاناکانی تر. یه قین: ئه وهیه که هیچ واتایه کی شک و گومان و به دروست زانین نه گرتته خوئی، وه له م پروانگه وه سهیری نه کړت و لای به لادا نه کړتته وه، به لکو به و شیوه بناسرت که یه قین واته: هه موو دل بگرتته وه و گه مارۆی بدات و به متمانه وه ناو دئی داگیر بکات، تاوای ئی دیت بووترت:

فلان کهس یه قینی کزه به مردن، له گه ل ئه وه شدا که گومانی به رامبه ر به مردن نیه، یان دهووترت: فلان کهس یه قینیکی زۆر به هیزی ههیه، له بارهی ئه وه وه خودا رازیکه و پۆزی بۆ ده نیرت و بۆی دابین ده کات، له گه ل بوونی ئه م دلنیایه شدا، له وانهیه که بگونجیت ئه و پزقهی بۆ نه یهت.

(که واته له و پروانگه وه سهیر ده کړت که یه قینه که زال ده بیت به سه ر دلدا و داگیری ده کات) هه ر کاتیک نه فسی ئینسان به ولایه دا پوشت که باوه ر به شتیک بکات و پشت راستی بکاته وه، وه ئه م باوه ر زال بوو، وه هه موو دئی داگیر کرد، ئه وه نده سه یته ره ی کرد به سه ر دئی دا تاوای ئی هات که خوئی فه رمان په وای بیت و کاریگه ربی له سه ر نه فسی خاوه نه که ی هه بیت، به وه ی پزگه ی بدات شتیک رو له دئی بکات، یان مه نی بکات و نه هیلت، ئه و کاته که ئه م حاله ته ی بۆ پهیدا ده بیت پئی ده لێن یه قین.^(۱) گومان له وه دانیه هه موو

---

(۱) دهسته واژه کانی ئه هلی ته صه ووف هیما یان بۆ ئه م بابته کردووه: سه ییدی ئه هلی طه ر بقت جونهیدی به غدادی فه رموویه تی: یه قین بریتیه له: جیگیر بوونی زانست له ناو دلدا به شیوه یه ک نه گوێران و نه هه لگه رانه وه نه گواستنه وه ی به سه ردا نه یهت و به رده وام ئه و حاله ته به خاوه نه که یه وه ده بیت.

خەلك بەشدارن لەوەدا كە باوەریان بە مردن هەیه كە راستە ۛ دیتەپیشه‌وه، گومانیشیان لەبارەیه‌وه نەماوه، بەلام هەیانە لابە لای مردن ۛ خۆ ئامادەكردن بۆ مردن ناكاته‌وه، وەك ئەوێ باوەری پێی نەبێت، (هەمیشە خەریكى ژيان و پابواردن و تام و چێژی دونیایه).

سەهلی توستەری فەرموویه‌تی: حەرامە لەسەر دڵێك كە بۆنى یەقین بكات، ئەگەر ئەو دڵە بە غەیری خودا بەیەكێكى ترداكەوتبێت و داهاتبێت و، دلى بە غەیری خودا بە كەسێكى تر بکێتەوه. هەروەها ووتیانە: نیشانەى یەقین ئەوێه: كە لە هەموو حائەت و پروداویكدا كە دین بەسەرتدا تەنها لا بەلای خودادا بکەیتەوه. وە تەنها بۆ لای خودا بگەرێتەوه لە هەموو فەرمانێكدا، وە لە هەموو حائەتێكیشدا تەنها كۆمەكی لە خوداوه وەرگیرێت، وە لە هەموو جۆله و وەستانێكیشدا تەنها پەزای خودات مەبەست بێت.

ئیمامی قوشەیریش دەفەرموویت: جۆنەیدى بەغدادى فەرموویه‌تی: پرسیاربان لە هەندێك زانا كرد دەربارەى تەوحید، فەرمووی تەوحید واتە: یەقین پەیداكردن، ووتى بۆم پونبکەرەوه، فەرمووی: یەقین ئەوێه كە بزانی تەه‌موو هەلس و كەوتێكى خەلكى و جۆله و بئ دەنگییان و حەرەكە و سەكەنەیان لەكردارى خوداوه‌یه، كارى خودای بئ شەرك و تەنهایه، ئەگەر ئەمەت زانى، ئەوا یەكتاپەرستی خواشت زانیوه. هەندێك زانای ترووتیانە: یەقین ئەوێه: شتەكان كە دەبینیت بەهێزى برپا بێت نەك بە بەلگە و دەلیل، بۆیه دەلێن: ئەگەر یەقینی تەواوكرد بەلای خودای لا دەبێت بە نیعمەت و، تاقیكردنەوه‌كانى خودای لا دەبێت بە بەخشیش، وەك قورئان فەرموویه‌تی: ﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَنْ يُؤْمِن بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ﴾، زیاتر لەم باسە بەدرێژى شیخی زوبەیدی لە إتخاف السادة المتقين رۆنى كردۆتەوه بنواپە: ب/ ١/ ٤١٣.

وه هه ندى كه سيش هه يه خوځى مردن دل و گيان و هه موو كات و ژبانى لى
داگير كړدوو، نه و نه ده خوځى بو ټاماده باش كړدوه، د هره تېكى نه ماوه بېه رښته
سهر شتىكى تر، بهم حالته ده و ترېت هېزو قووته يه قين و دلنبايى، بويه
هه ندىك له زانايان فه رموويانه: ^(۱)

هه رگيز يه قينېكم نه ديوه كه هېچ گومانېكى تيدا نه بېت وهك مردن كه
زياتر بېشوېنېت به گومانېكه وه كه هېچ يه قين و دلنباييه كى تيدا نى يه.
له سهر نه م ليكدانه وه و زاروه تايه تيبه، وه صفى يه قين كراوه به وهى
كه لاوازه، يان يه قينېكى به هېزه.

نيمه ش مېه به ستمان له و قسه ي كه كړدومانه (كه له تواناي زاناکانى
ناخبره تدايه، كه هه موو تواناي خوځيان وه گه پرخه ن بو به هېز كړدى يه قين)
هه ردوو و اكاكه مان مېه به ست بووه، كه نابېت گومان پوبكاته يه قينه وه، له
پاشان يه قين نه و نه ده به هېز تر بېت، كه زال بېت به سهر نه فس و دلى
نېنساندا، تاواى لى دېت ده بېته حوكمرانى ناو د هرون و خاوه ن ده ستلا ت و
كارېگه رى ته واو ^(۲) نه گهر نه م قسانه به ته واوى تيگه يشت، نه و كاته ده زانېت كه

(۱) رواه أبو نعیم عن سلمة بن دينار في ((الحلیة)) (۲۳۲/۳). زوږيه ي موفه سپره كانېش د هره باره ي
نايه تى ﴿وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ (سورة الحجر ۹۹) وايان فه رمووه: تا مردن، ده بې
به ندايه تى راسته قينه بكه يت، واته: يه قينيان به مردن ليك داوه ته وه: إتحاف (۴۱۴/۱).

(۲) خاوه نى قوت القلوب أبو طالبي مه ككى فه رموويه تى:

يه قين له سهر سى پله و مه قامى تايه تى يه:

يه قينى به رچاوو بېنراو، كه جياوازي نى يه له هه وائلدان له سهرى، زانايش شاړه زايه
به م يه قينه، كه تايه ته به صديق و راستگوځيان و شه هیده كانه وه.
يه قينى باوه رپى كړدن و پشت راست كړدنه وه و سه لماندن، نه مه له هه وائل
داهاتووه و، نه وهى زانايه پى، هه وائل دهرېكى ته سيلم بووه كه فه رمانه كه ي

مه به ستمان جی به له وهی که وتوو مانه: (به قین ده کړیت به سئ به شه وه) به هیزی
و لاوازی به قین، یان که م و زوری، یان شاراوه یی و ناشکرایي.

سه لماندووه . که نه مه ش به قین و پروای برواداران له خواناس و سه فاکار و
ته قواکاران و نه وانه ش له خواری نه وانه وهن، چونکه خودا فره مویه تی: ﴿وَمَا
زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا﴾ هه ندیک له مانه به قینیان کز ده بیټ، به وهی که
بوونی نه سباب و عاده ت و هاووینه کانی کاربان تی ده کات، دان به بوونیاندا ده نین
و، بیریان ده چټه سه ره وکاره کان و، زیاتر له گه ل دروستکراواندا دادین و پټیان
ناشنا ده بن، که لی یان دوورده که ونه وهو بټ تاقه تی و که می پرویان تی ده کات، نا
له مانه وه پای جیاواز دروست ده بیټ، چونکه به پټی زوری و که می هیزی
به قینه که یان، حاله ته کانیشیان ده گوړپټ به لای نه سبابی دونایي یان قیامه تیدا.
مه قامی سئ به میس پټشتر باسی کرا، که مه قامی ته سلیم بوون و قه بو ل کردنه و
به س، که واته هه موو باوه پدارنک زانیاری هه به به عیلمی ته وحید و (معرفه الله)
به لام به پټی به قینه که یه تی، دلنیا به که یشی به پټی پوختی و سه فای نیمان و
بروایه تی، نیامه که نه شی له سه ره شیوه ی موعامه له وه هئس که وتیه تی له حزوری
خودادا و چاودپری نه حکامه کانی.

به رزترین زانست له عیلمی به قین عیلمی موشاهه ده به ، که تایبه ته به
موقه پهبین و نړیکانی حزوری په روه ردگار. وه نزمترین پله یس سه لماندن و ته سلیم
بوون و قه بو ل کردنه و، نه مانی نینکاری به، نه مه ش بو هه موو خه لکه، بو
نه وانه به که خواوه نی ته صدیقن و له نه صحابی به مینن (نامه ی نه عمال به
دهستی راستیانه وه ده درټ) له میانی موقه پهبین و نه صحابی به مینیش دا
چه ندین پله و مه قامی تایبه ت هه به، بو درټزی نه م بابه ته بنواړه:
إتحاف (٤١٤/١).

به شی یه که م:

به بهرچاو گرتنی به هیژی و لاوازی به قین،

له سهر نهو شیوه تاريف و زاراوه یه که زانایانی نه هلی مه عنا و ته صه ووف لیکیان داوه ته وه، که یه قین زال ده بیت و هه موو دل داده گرت و داگیرده کات، پله ی به رزی و لاوازی یه قینیش کوتای نایه ت، جیاوازی خه لک چونه له خو ناماده کردن بۆ مردن، به پئی نه م مه عنا یه وه ک جیاوازیان وایه له پله کانی یه قیندا.

به شی دو هه م:

به بهرچاو گرتنی شاراو هییی یه قین و ئاشکرا بوونی:

نهمه ش ئینکاری ناکرت (هه ندیک جار شاراو هیه، به هوی بوونی نهو په رده یه که خاوه نه که ی بوی دروست بووه، له تیکه ل بوون و زیاده په یوه ندی وئونس ی به دونیا وه، نه وه یه قینه که ی ده شارته وه، نه گهر نهو حاله ته یشی نه مینیت یه قینه که ی ئاشکرا ده بیت)

جا له و باره وه که دروست بیت پیچه وانه ی را به هیزه که رایه کی تر سه ر هه ئبدات، (که نه مه ش پله ی دووه مه له زاراوه ی یه که م) نه وه به پئی زاراوه ی دووه می زانایانی ته صه ووف، رهد ناکرت ته وه و ئینکاری ناکرت.

وه له وه شدا که برپا به شتیک بکه یت و، هه موو شک و گومانیک دژ به و برپه وینیت ته وه و په ددی بکه یت ته وه (وه ک پله ی سییه می زاراوه ی یه که م له سه ریه تی) نه مه ش رتگا نی یه بۆ ئینکاری کردن، چونکه تۆ هه ست به جیاوازی به کی زۆر ده که یت له میان نه وه دا: که باوه پت به شارنکی وه ک مه که هه بیت، له گه ل

بوونی شاری(فەدەك) دا^(۱) وە لە میانی بڕوا بوونت بە بوونی حەزرەتی موسا و یوشەع(سەلامی خودایان لە سەر) لەگەڵ ئەوەشدا کە هیچ گومانیکت بەرامبەر هەردوو بابەت و فەرمانە کە نییە، چونکە هەمووی بە پێی تەواتور سەلمێنراوە، بەلام دەبینیت یەكێك لەو دوو فەرمانە دیارتر و پڕون و ئاشکراترە لەناو دلتدا لەوی تریان، چونکە لە یەکیکیاندا ھۆکاری بڕوا پێ کردنە کە بە ھێز ترە، ئەویش زۆری ھەوالدارەکان بوو، ھەر بەم شێوەیە ئەوانە ی ئەھلی نەظەر و بەلگەکانن، ھەست بەشتەکان دەکەن و زانیاریەکان بە ھۆی بەلگەکانەووە وەردەگرن، دیارە پونیی ئەو بابەتە ی کە بەھۆی تەنھا بەلگەبەکەووە دەرکەوتوو، ناگاتە پونیی و ئاشکرای ئەو بابەتە ی کە بەچەندین بەلگەووە ئاشکرا بوو. لەگەڵ ئەوەدا کە هەردوو بەلگە کە یەكسان لەوەدا کە نەفی شەك و گومان دەکەن، لەوانە یە ئەم بابەتە ئەو زانا مۆتەکەللیمە ئینکاری بکات، کە زانستە کە ی لە کتیب و بیستەووە وەرگرتوو و، پێداچونەووە ی تایبەتی نییە لەگەڵ نەفسی خۆیدا، لەو حالەتەنە ی کە دەرکی دەکات و پێی دەزانیت، لە جیاوازی ئەحوالەکان(خۆ ئەگەر بەدواداچونیکی حالی خۆی بکرایەتەووە سەلامەت دەبوو وە پزگاریشی دەبوو)

بەشی سییەم:

بە لەبەر چاو گرتنی کە می و زۆری یەقینە

ئەمەش بە زۆری و کە می پەيوەندارەکانی یەقینەووە بەستراووەتەووە، وەك چۆن دەوتریت:

فلان کەس زانایی زیاترە، واتە شارەزایی و زانیاریەکانی زیاترە، ھەر لەبەر ئەمە یە کە ھەندێك جار (زانا) یەقینە کە ی بەھێزترە لە ھەموو ئەو بابەت و

---

(۱) یەكێك بوو لە گوندەکانی(خەیبەر).

مهسه لانه ی که شهر بعت له سه ريان هاتوو، وه هه نديك جاريش به قينه كه ی له هه نديك له و بابته تاندها به هيزه و، وادياره له هه نديكيشياندا لاوازه.^(۱)

---

(۱) بابته تيك ماوه كه تيشكي زياتري بخرينه سهر: وهك نه بو طالبي مهككي له (قوت القلوب) دا باسی دهكات و حافظي زوبهیدی له إتخاف دا هیناویه تی ۴۱۴/۱ و فهرموویه تی:

ده بن بزاین جیاوازی له میان (علم اليقين و عين اليقين و حق اليقين) جی به و، زانایانی نه هلی ته سه ووت جی یان فهرمووه ده رياره یان، نیمامی قوشه پری له پرساله کهیدا ده فهرموویت: نه مانه چه ندين دهسته وازهن ته عبیر له کومه ئ زانستی ناشکراده نه وه، یه قین: نه و عيلمه یه که هیچ شك و دوود ئیهك بۆ خاوه نه که ی دروست نابیت و تیکه ئ نابیت له گه ئ موطله قی عورفدا، واته:

عيلمی یه قین نه صلی یه قین ۱ دئنیاییه که یه، هه روه ها عه ینولیه قینیش نه فسی یه قینه که یه، حه قق و لبه قینیش هه مان نه و یه قینه یه که باس کراوه، به لام علم اليقين: به پی زاراه و پیناسه ی تایبه تی زانایان نه وه یه: له گه ئ مهرجی به لگه و دهلیل دابیت، وه نه گه ره حوکی زیاده رونه کردنه وه ناشکرا کردن بیت نه وه:

(عين اليقين) ی پی ده لئین، (حق اليقين) یش نه وه یه که به صیفه ت و تاریفی به رچاو بویت، عيلمی یه قین بۆ خاوه ن نه قل و بیرمه نده کانه، عه ینی یه قینیش بۆ خاوه ن زانسته کانه، حه ققی یه قینیش بۆ خاوه ن مه عریفه ت و شاره زا کانه. که واته نه گه ر شتیکی زانی و هیچ بن ناگاییه کی به سه ردا نه هات و، یهك له دوا ی یهك زاینه که ی دوپات ده بوویه وه و جیگیر ده بوو له دلی دا، نه وه عيلمی یه قینه.

به لام (عين اليقين) نه وه یه که عيلمه که ت بۆ په یدا ببیت، یهك له دوا ی یهك هاو وینه کانی له دلتا جیگیر ببیت، به بن گه رانه وه بۆ سه رنج و به لگه ، به لکو عيلمه که له ناخ دایه و ناشکرایشه و، له وه شدا که یهك له دوا ی یهك دیته سه ر دلی، نه وا که لئین

نه گه رووت: كه واته يه قين و دښاييت زاني، كامه ي به هيزه و كامه ي لاوازه، وه كامه ي زوره يان كه مه، يان ديارو ئاشكرايه يان په نهانه و شارواهيه، بهو

و غه فله ت نايه ت به سهر ديا، ئيتر خاوه نه كه ي پيويستي به بيركردنه وه و به لگه هينانه وه نابيت، نه وه (عينُ اليقين) ه. (حقُ اليقين) يش نه وه يه: دښايي له به رامبه ر زانياره كه ت پيدا بو ويټ، كه زال ببيت به سهر دښا، واي لي بيت غه يري نه و زانياريه شتيكي تر ناوو باسي نه مينيت، بهم پي به ناويان ناوه (حقُ اليقين) چونكه حقيقيه تي تيا چه سپاوه بو نه وانه ي له گه ل حقيقيه تدا تي كه لاو بوون، كورته ي نه م تاريخانه نه مه يه كه:

عيلمى يه قين:

هيمايه بو نه و راستيه ي كه قه بو لي هيچ نه گه رتي تر ناكات، با نه و زانسته يش يه كه له دواي يه كه دانه باريت به سهر دښا.

عينُ اليقين: نه وه يه بهم شيويه بيت و يه كه له دواي يه كه زانسته كه داباريت به سهر دښا تاواي لي ديت كه متر غه فله ت و بئ ناگايي پو له دلي بكات، هه رچه نده له وانه يه له گه ل نه و يه قينه ش دا هه ندي شتي تر يش جار جار باس و يادي بكرت.

حقُ اليقين نه وه يه:

زانياره كه نه وه نده به سهر دښا زال بويټ، هيچ شتيكي تر نه يه ت به دلي دا، وه ده بيت جيگير بويټ له دلي دا و رتيكه نه دات خه يالتيكيش كار يگه ري هه بيت له سهر ي. نمونه ي نه م سئ عيلمه ش وه كه نه مه وايه: زانيني هه موو كه سيكي عاقل به مردن كه ديت هه سهر ي نه وه (علمُ اليقين) ه. نه گه ر مه لائيكه كاني بيني كه دينه سهر ي و گياني ده كيشن، نه وه (عينُ اليقين) ه، نه گه ر پوحي ده رچوو، نه وه (حقُ اليقين) ه، راستيه كان به رجه سته ده بن. بو درتري نه م بابته بنواړه اتحاف السادة المتقين بشرح احياء علوم الدين، ١/٤١٤-٤١٥. هه روه ها بنواړه: قوت القلوب (١٤٠/١) به شيويه نه مه.

واتايەى كە شك و گومان و دووھلئ نەھيئەت، وە بەو واتايەش كە دل داگير
بكات و زال ببئت بەسەريدا.

كەواتە ئەى پەيوەندارەكانى يەقین و پڭكان كە يەقینی پیا دەروات
كامەيە و جی یە؟ وە بە چ پڭكە يەك دەتوانن بەدوای يەقین دا بگەرڤن؟
چونكە ئەگەر من نەزانم لە كوئ دا يەقینی تیا بەرجەستە يەو ئەبیرتتەو،
ناتوانم بە دوای ئەو يەقینەشدا بگەرڤم. كەواتە بزانه:

هەموو ئەو فەرمانانەى كە پڭەمبەرەكان (صەلات و سەلامى خودايان
لەسەر) لەسەرەتادا هیناويانە تا بەكوئا گەشتوون، هەمووی پڭەى
پەيوەندارەكانى زانستی پەيدا كردنى يەقینە، چونكە يەقین بوو خۆى بریتىيە لەو
زانبارى يە تاييەتییەى كە پەيدای دەكەیت، پەيوەندارەكانیشى بریتین لەو
زانبارانەى كە شەریعەتە ئاسمانیەكان هیناويانن، كەكەس ناتوانیت
سەرژمێریان بكات

بەلام من هێما بوو هەندىكیان دەكەم كە بەشە سەرەكییەكانیەتى:
يەكێك لە بنەما سەرەكە يەكانى شەریعەتەكان، تەوحید و
يەكتاپەرستى يە:

تەوحید ئەو یە هەموو شتەكان لە خاوەن خولقيڤننەرى هۆكارەكانەو
ببینیت، وە لانەكەیتەو بۆ وەسیلەو هۆكارەكان، بەلكو وا دەبینیت كە هۆكارە
بەرچاوەكان خۆيان هیچ فەرمانێكیان لە ژیر دەستا نییە، بەلكو دەبیت لە ژیر
فرماندان، ئەو یە باوەر بەم راستى يە بكات بە باوەر دار دەژمێریت.
جا ئەگەر لەگەڵ بوونی ئیمانەكەیدا هەموو پڭەو لانەيەكى شك و گومان
لەدليدا دەربكات و نەھيئەت، ئەو بە كەسێكى خاوەن يەقین دادەنریت،
بەيەكێك لەو دوو مەعنايەى كە باسман كرد.

ئەگەر حالەتەڭ زال بوو بەسەر دلىدا، جگە لەو بىروا بەھىزەى كە
ھەيەتى واى لى ھات كە رقى لە ھۆكارو وەسانىپلەكان نەبىتەو، يان سەىريان
نەكات بەوشىوھى كە لىيان رازىيە يان سوپاسيان دەكات، بەلكو ھۆكارەكانى
لە دلىدا دابەزانەدە ئەو ئاستەى كە قەلەمىك دەىگىرپىت، وەك چۆن دەست و
قەلەم چ رۆلىكىيان ھەيە لە بەرامبەر ئەو كەسەى خاوەن نىعمەتەكەيەو
قەلەمەكەش نىمزاى پى كراو، ئەوھى زانايە سوپاسى قەلەمەكەو دەستەكە
ناكات و، ئەگەر نىمزايش نەكات لەوان توپە نابىت، بەلكو وەك دوو نامىرى پى
دەستەلاتى فەرمان بەجىھىنەر و، تەنھا دوو ھۆكارى ئاسايى سەىريان دەكات،
ئەگەر بەم شىوھەيە بىت، ئەوا دەبىتە كەسىكى خاوەن يەقىن، بە واتاى
دووھەم لەو دوو واتايەى كە باسماں كرد، كە ئەمەيان يەقىنىكى بەرزترەو
بەرھەمى يەقىنى يەكەمە، بەلكو دادەنرپت بەرۆح و سوود بەخشى(علم
الىقین) كە ئەم جارەيان بەرھەمەكەى دەبىنپت.

وہچەندىك زياتر جىگىربىپت لە دلىدا، كە خۆرو مانگ و ئەستىرەكان و
ھەموو ماددە پى گيانەكان و پرووہك و گياندار و ھەموو دروست كراوہكان
گشتى زەلىل و ژىر دەستەى فەرمان و قوووتى خودان، وەك چۆن قەلەمەكە بە
پى فەرمانى خاوەنەكەى دەنوسپت.

وہ دلىباش بىت لەوھى:

كە دەستەلاتى بە تواناى ئەزەلى، سەرچاوەى يەكەمە بۆ ھەموو كارەكان،
ئەو كاتە زياتر تەوہككول و حالەتى رەزامەندى و تەسلىم بوونى زال دەبىت
بەسەردلى داو، تەنھا پشت و پەناى بە دەستەلاتى خودا دەبىت.

ئەو كاتە دەبىتە خاوەنى دلىياى تەواو، دوورپش دەبىت لە ھەموو رقى و
كىنەو ئىرەبى و خووپرەوشتىكى ناپەسەند و ناشىرىن، ئەمەش يەككىكە لە
دەرگاكانى عىلمى يەقىن.

یه کیکی تر له بنه‌مای شه‌ریعت و نیشانه‌کانی زانایانی ئاخیرت متمانه‌بونیان به‌وهی که خودا رازقی هه‌موانه

متمانه بوونه به‌وهی که خودا ﷻ زامنی رزق و ژيانه‌و پۆزی به هه‌موان
ده‌به‌خشیت، وه‌ك فهرموویه‌تی:

﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا﴾ (مود(٦). هواته:

(خودا ﷻ كه‌فیل و زامنی رزق و بژیوی هه‌موو زینده‌وه‌ریکه به‌سه‌رزه‌ویدا
بروات، به‌فه‌زڵ و مپه‌ره‌بانی خۆی، نه‌ك ئه‌وه‌ی كه پێویست بێت له‌سه‌ری.)
دُنیايشه‌ له‌وه‌ی كه متمان‌ه‌ی هه‌یه ئه‌ورزقه‌ی بۆی نوسراوه‌ پێی ده‌گات،
ئه‌وه‌ی له‌ ته‌قدیری خودادا بۆی دیاری كراوه‌و ده‌گه‌رێت به‌دوا‌ی‌دا،
هه‌رچه‌ندێك ئه‌م یه‌قینه‌ زیاتر زāl ببێت به‌سه‌ر دَلیدا، كه‌م‌تر له‌ ح‌زوری
خودادا داوا‌ی ده‌بێت، وه‌ سور نابێت له‌سه‌ر هه‌ندێك شت، به‌لكو هه‌وڵ
نادات په‌لاماری شت بدات، یان نیگه‌رانی ده‌ربه‌رپیت ئه‌گه‌ر شتیکی له‌ ده‌س
چوو.

ئه‌م جووره‌ یه‌قین و دُنیا‌ییه‌ به‌ره‌می كۆمه‌ ئی گوێپا‌یه‌ ئی و تاعه‌ت و په‌وشتی
په‌سه‌ندی ئی ده‌كه‌وێته‌وه‌.

يەككى تر لە بنەماو نیشانەکانی زانایانی ئاخیرەت

دەبى دُنیا بىت لە پاداشت و تۆلەى خودايى

دەبىت ئەو پاستىيە بەسەر دلددا زآل ببىت، كە ئەوھى بە ئەندازەى پارچە گەردىلەيەك چاكە بكات، پاداشت وەردەگرىتەوھو. بە ئەندازەى پارچە گەردىلەيەكيش شەپ بكات خراپەكەى دەبىنيتەوھ.

ئەمەش دُنيايى بوونى پاداشت و تۆلەيە، تاواى لى دىت پىژەى گوپرايەلى و بەندايەتى لە بەرامبەر پاداشتەكاندا، وەك پىژەى نان خواردن دەبىنيت بۆ تىر بوون، وە پىژەى تاوانكارى بۆ تۆلەسەندنەوھ، وەك پىژەى بوونى ژەھر مارەكانە بۆ بە هىلاكداچوون، ھەر وەك چۆن ھەولى زياتر دەدات كە نانى دەست بكەويت، بۆ ئەوھى ژبانى مسەوگەر بكات، بۆيە زۆر و كەمى نان دەپارتىت.

وھەر وەك چۆن گوپرايەلى و بەندايەتى ئەنجام بدات كەم و زۆرى لە كىس نادات. وە ھەر وەك چۆن خۆى لە كەم و زۆرى ژەھرى كوشندە دەپارتىت، ھەر وەھائىش خۆى لە كەم و زۆرى بچوك و گەورەى كارى تاوانكارى دەپارتىت.

يەقىن بەواتاى يەكەم: بۆ تىكرائى باوھرداران پەيدا دەبىت، كە يەقىنى ئەبرار و پياو صالحانە.

بەواتاى دووھەم: تايبەتە بە نزيكان و موقەربەبانى دەرگاى خوداناسى.

بەرھەمى ئەم يەقىنەيش برىقى يە لەوھى كە:

بەپاستى دەتوانىت لە حزورى خودادا لە موراقەبەى ھەميشەبيدائىت، وەبەپاستى ئاگائى لە ھەلس و كەوت و خەتەرە و خەيالائى خۆى بىت، وە كۆششى زياترىش دەكات بۆ تەقواو خوداپەرسى و خۆپاراستن لە ھەموو گوناھەگەرەكان، وە ھەرچەندىكىش زياتر يەقىنەكەى زآل ببىت بەسەر دلددا خۆ پاراستنەكەيشى بەھىترو خۆ ئامادەكردنەكەيشى قايم و چالاكتر دەبىت.

یه کیکی تر له بنه ماکانی زانایانی ئاخیرهت دنیاییت له ئاگاداری و چاودیتری خودا به سه‌ریه‌وه که بزانیته:

خودا ﷻ له هه‌موو حاله‌ته‌کاندا ئاگاداره به‌سه‌رتنه‌وه‌و، چاودیتره به‌سه‌ر
هه‌موو خه‌ته‌ره‌و خه‌یالاتیکیشدا که به‌سه‌ر ناخ و ده‌رونتدا دیت، یان بیرو
هزرتیک که به‌دڵ و میشتکدا دیت و تی ده‌په‌ریت، ئه‌مه‌ش به‌واتای یه‌که‌م که
لیکمان دایه‌وه:

هه‌موو بروادارتیک لی دنیایه‌و خاوه‌ن یه‌قینه به‌رامبه‌ری، که هیچ
گومانیک له پال یه‌قینه‌که‌دا نه‌ییت، وه به‌واتای دووه‌م که مه‌به‌ستمانه
باسی بکه‌ین، ئه‌وه زۆر ناوازه‌یه و ته‌نها تایبه‌ته به‌ راستگۆیان و صددیقایان
راسته‌قینه‌وه.

به‌ره‌می ئه‌و بنه‌ما پیروژه:

وای ئی دیت مروّف له خه‌ئوه‌که‌یشیداو له هه‌موو کارو حال و کرداره
کانیشیدا به‌ ئه‌ده‌ب و به‌ ره‌وشته‌ ده‌ییت، وه‌ک ئه‌وه‌که‌سه‌ی که له به‌رامبه‌ر
پادشایه‌کی ده‌سته‌لاتداری گه‌وره‌ دانیشته‌ییت و چاوی له‌سه‌ر ییت چۆن به
ئه‌ده‌ب ده‌ییت و، به‌رده‌وام سه‌ری داده‌خات و ئاگای له‌ هه‌ئس و
که‌وته‌کانیه‌تی، خۆی کۆده‌کاته‌وه‌و خۆی له هه‌موو جۆلانه‌وه‌یه‌ک ده‌پارێزیت،
که‌ سیمای ئه‌ده‌ب و ویقاری ئی دووربخاته‌وه‌، له‌ دلیشدا هه‌ر به‌ شیوه‌ی
کرداره‌کانی به‌ بیرو هزری شاراوه‌، خۆی له‌ ئاماده‌باشیدا ده‌بینیتنه‌وه‌.
چونکه‌ به‌ دنیاییه‌وه‌ ده‌زانیت که خودای گه‌وره‌ ئاگاداره به‌سه‌ر
نه‌ینیه‌کانیدا، وه‌ک چۆن خه‌ئکه‌که‌ ئاگادارن به‌سه‌ر کرداره‌ ناشکراکانیدا،

كهواته گرنگى دانى زياترى به جوان كردنى دل و پاك كردنه وه و ناوه دان كردنه وهى
دهرونى خو به تى له بهر چاوى خوداى گه ورده دا كه ده پيارتريت و لى به ناگايه،
ئه و گرنگى دانهى زياتره له وهى كه خهريكى خو پازاندنه وهى زاهيرى بيت بو
خه لكه كان كه له ده ورو به ريدان.

ئه م مه قام و پله به رزه يهش له يه قين دا، به رهه مى شهرم و خوف و ترسان
و خوشكاندنه وهى ليدنه كه ويته وه، له گه ل زه لىلى و گه پانه وه بو لاي خوداو
گه ردنكه چى و خو به كه م زانين، وه كوومه لىكى ترله رهوشتى به رزو په سهند، كه
هه ربه كه يان ده بنه هوكارى به رهه م هينانى كوومه لىك طاعهت و ته قواكارى.

يه قين له هه ربه كىك له م ده رگايانه وه، وهك دره ختيك وايه، ئه م رهوشتا
نesh له ناو دلدا وهك لق و پوكانى وان كه لى دهنه وه، وه ئه م كردارو طاعهت
و خوداناسينهش كه به هوى رهوشته جوانه كانه وه سه رچاوه ده گرئت و نه نجام
ده دريت، وهك به رهه مه كان و نه نواره كان وان، كه له لق و پوكانه وه سه ريان
هه لداوه، كهواته يه قين بنه ماو بناغهى هه موو كاره كانه، وه چه نده ها پنگه و
ده رگاي زياترله وهى كه باسما ن كرد به هوى يه قينه وه پهيدا ده بيت.

له به شى چواريه كى كاره رزگار كه ره كاندا (ربع المنجيات) به دريت تر باسيان
ديت، ئه م نه ندازه يه به سه بو نه وهى ئىستا له واتاى وشه ي يه قين و به شه كانى
حالى بيبين.

یه کیکی تر له بنه ماكان نه وه یه:

ده بڼې خه مبار و گهردن که چ و بڼې دهنگ بڼت

ده بڼت زانای ناخیرهت هه میسه خه مبار و دلشکاو و حه زین و ملکه چ و بڼ دهنگ بڼت، ناسه واری ترسان له خدا له سه ر جل و بهرگ و شکل و پوخسار و ژبان و هه لاس و که و تیدا دیار بڼت، هه روه ها ترسانه که له قسه و بڼ دهنگیدا پهنگ بداته وه، هه ر که سیټک سهیری دیمه ن و پوخساری بکات خودای گه وره ی بیر بکه و یتته وه، شیوه و پوخساری به لگه بڼت له سه ر کرداره کانی، وهک و وتوبانه: پیاوی سه خی سهیری بهرگ و شکل و پوخساری بکهیت، ئیتر پیو یستیت به وه نابڼت که تاقی بکه یتته وه، یان سهیری دهم و ددانی بکهیت (یان ووتراوه سهیری چاوی پیاوی پیس بکه ئیتر دهیناسیت) هه روه ها زانایانی ناخیره تیش به سهیر کردنی سیمو و پوخساریان، که نه رمی و نارامی و زه لیلی و گهردن که چی پیوه یه، ده یان ناسیته وه و جیا ده کرتنه وه.

راستیان ووتوه که فهرموویانه: هیچ بهنده یهک نی یه که خدا بهرگیکی له بهر کرد بڼت جوانتر بڼت له بهرگی خشوع و گهردن که چی له ناو پوښاکي نارامی دا، به پراستی نه وه بهرگی پیغه مبه رانه، وه سیمو و نیشانه ی صالحان و راستگو یان و زانایانه. به لام قسه بهردانه وه و ده بر پړنی پرسته و وشه ی قه له و که پر به دهم و لیوه کانی بڼت، بو نه وه ی به زوبان پاراوی قسه بکات، وه پر به دهم پیکه نین و که وتن به پشتداو په له کردن له جو له و قسه کردن و قسه برپن و، مه جال نه دان به قسه کردنی که سی تر، نه مانه هه مووی ناسه واری بڼ پړزییه به رامبه ر نیعمه ته کانی خدا و به جی نه گه یاندنی مافه کانیته ی، نیشانه ی نه وه یه که نه مین له مه کری خداو، غافلن له زیکری خداو، له تو له ی سه ختی په روه ردگار نارازی بوونی لیان، نه مه ش پیسه ی که سانیکه که تیکه لی دنیا

بوون و، له خودا بئ ئاگان و، له خواروی ئەو کەسانەوێن کە زانان بە خودا، چونکە بەراستی زانایانی راستەقینە سێ بەشن، وەک سەهلی توستەری فەرموویەتی:

بەشی یەكەم: زانیەك بەفەرمانی خودا نەك بەپۆژەکانی خودا، ئەوانە زانا فتوادەرەکانن لەبارەی حەلّ و حەرامەو، ئەم جۆرە زانستە بەرھەمی خۆف و (خَشْيَةُ اللَّهِ) ی ناییت. دووھەمیان: زانیە بە خودا نەك بە فەرمانی خودا و پۆژەکانی خودا ئەمانەش تێکرای باوەرداران.

سێیەمیشیان: زانیە بە خودا بە فەرمانی خودا و پۆژەکانی خودا، ئەوانەش زانا راستگۆو صدیقیەکانن.^(۱) ئەمانەش هەمیشە ترسان و خۆف و گەردن کەچی زالە بەسەریاندا.

مەبەستی لە پۆژەکانی خودا (أَيَّامُ اللَّهِ): جۆرەکانی تۆلە شاراوەکانی خودان لەگەڵ نیعمەتە نادیارەکاندا، کە پێزانندویەتی بەسەر خەڵکانی سەدە پێشووەکان و داھاتووەکاندا، هەركەس زانستەكەى ئەوێندە بەرفراوان بێت ئەوانە هەمووی بگرتتەو، ئەو ترسی لە خودا زۆر دەبێت و خشوع و گەردن کەچیشی ئاشکرا دەبێت.

حەزرەتی عومەر (پەزای خودای ئی بێت) فەرموویەتی: زانست فێربین وە بشزانن کە هەلگرانی زانست دەبێت خواوەنی ئارامی و یقار و پێز و حیل و خۆپاگری بن، خۆتان بەكەم بزانی بەرامبەر ئەوانەى فێرتان دەكەن، با ئەوانەى لێتان فێردەبن فێربین گەردن کەچیتان بۆ بکەن،

---

(۱) قوت القلوب (۱/ ۱۴۰) بەشیوەی ئەمە.

ئىۋەش مەبن بەوزانىيەنى كە نەسەق زل و عەزەمەت دارن، تا بەھۆى جەھل و نەزانىنەنەھ، زانستەكان لە دەستتان نەپوات و بەجىتان نەھىلن.^(۱)

ووتراو: ھەر عەبدىك خودا خەلاتى زانستىكى پىن كوردىت، ئەو بەدنيايىيەھە حىلم و ئارامى و گەردن كەجى و پەوشت جوانى و نەرم و نىيانىشى پىن بەخشيە، كە بەپاستى ئەو جۆرە زانستە بەسوودبەخش دانراو.^(۲)

لە فەرموودە و ئەسەرى پىرۆزدا ھاتووە:

ھەركەسىك كە خودا زانست و دونيا نەويستى و گەردن كەجى و پەوشت بەرزى پىن بەخشی بىت، ئەو بە پىشەواى تەقواكاران دەناسریت.^(۳)

وہ لە فەرموودەدا ھاتووە:

((إِنَّ مِنْ خِيَارِ أُمَّتِي قَوْمًا يَضْحَكُونَ جَهْرًا مِنْ سَعَةِ رَحْمَةِ اللَّهِ، وَيَبْكُونَ سِرًّا مِنْ خَوْفِ عَذَابِهِ، أَبْدَانُهُمْ فِي الْأَرْضِ وَقُلُوبُهُمْ فِي السَّمَاءِ، أَرْوَاحُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَعُقُولُهُمْ فِي الْآخِرَةِ، يَتَمَشَّوْنَ بِالسَّكِينَةِ وَيَتَقَرَّبُونَ بِالْوَسِيلَةِ))^(۱)

---

(۱) قال الحافظ الزبيدي: (٤٢٠/١): هكذا أورده صاحب القوت، بلا سند، ٢٤٣/١، قال العراقي في التخریج الكبير: ورد هذا مرفوعا، رواه ابن عدي في الكامل (٣٣٥/٤)، في ترجمة عباد بن كثير البصري، عن أبي الزناد، عن الأعرج، عن أبي هريرة مرفوعا، وروى من حديث عمر أيضا مرفوعا مختصرا، رواه أبو نعيم في الحلية ٣٢٢/٦، من رواية عبد المنعم بن بشير، عن مالك عن زيد بن أسلم عن أبيه عن عمر مرفوعا بنحوه، وعباد بن كثير متروك الحديث و عبد المنعم بن بشير المصري يكتفى أبا الخير منكر الحديث... اهـ. قلت: قال أبو نعيم: غريب من حديث مالك، لم نكتبه إلا من حديث حبوش عن عبد المنعم، والسياق الأول أخرجه أيضا الطبراني في الأوسط (٢٠٠/٦) (٦١٨٤)) من حديث أبي هريرة إلا أنه إلى قوله: (لمن تعلمون منه) ولم يذكر شيئا بعد ذلك) رواه الدينوري في المجالسة و جواهر العلم (١١٩٧).

(۲) قوت القلوب (١٤١/١).

(۳) قال الحافظ الزبيدي في الإتحاف ٤٢٠/١: هكذا أورده صاحب القوت، وتبعه المصنف.

واته: (له هه‌ئێترراوانی ئوممه‌تی منن، کۆمه‌لێک که له‌ خوۆشی به‌رفراوانی
 په‌حمه‌تی خودا به‌ ئاشکرا پێده‌که‌نن . به‌لام له‌ ترسی سزاکانی به‌ نه‌ینی و
 شاراوهدی ده‌گیرن، به‌لاشه‌ له‌سه‌ر زه‌وین، به‌لام به‌دڵ له‌ نیو ئاسماندان،
 به‌پۆح له‌ دونیادا ده‌ژین، به‌هه‌ست و عه‌قلیان وان له‌ناو ئاخیره‌ندا، به‌ نه‌رمی
 و ئارامی و دڵنیاییه‌وه‌ ده‌پۆن به‌پۆوه‌ و، به‌هۆی وه‌سیله‌ی کرده‌وه‌ی چاک و
 چاکان و چه‌زهرته‌ ﷺ له‌ خودا نزیک ده‌بنه‌وه‌.

حه‌سه‌نی به‌صربیش فه‌رموویه‌تی:

حیلم و خو‌پاگری و ئارامی (وه‌زیری زانستی) یه‌، نه‌رم و نیانی‌ش باوکیه‌تی،
 که‌ردن که‌چیش کراس و شه‌رواله‌که‌یه‌تی.^(٢)

بیشری کوری حاریثیش فه‌رموویه‌تی: هه‌رکەس به‌هۆی زانسته‌وه‌ به‌دوای
 ریاسه‌تدا بگه‌رێت، ئه‌وه‌ خو‌ی له‌ خوداوه‌ نزیک ده‌خاته‌وه‌، به‌شتێک که‌ خودا
 رقی ئێیه‌تی و غه‌زه‌بی ئێ ده‌گرێت، چونکه‌ئهو که‌سه‌ له‌ ئاسمانه‌کان و سه‌ر
 زه‌وی دا غه‌زه‌ب ئێ گیراوه‌و خه‌لکی رقیان ئێیه‌تی.^(٣)
 وه‌ له‌پروایه‌تی به‌نی ئیسرائیلیه‌کاندا ده‌گیرنه‌وه‌ که‌:

---

(١) أخرجه الحاكم في المستدرک (٣/١٩، ٤٢٩) و البيهقي في شعب الإيمان، ٤٧٨/١ (٢٧٦٥) و
 ضعفه من حديث عیاض بن سلیمان. [قال الزییدی: ٤٢١/١، قال العراقي في التخریج
 الکبیر: رواه الحاكم و البيهقي، قال البيهقي تفرد بهذا حماد بن أبی حمید و ليس بالقوي
 عند أهل العلم، قال العراقي بل رواه خالد بن مغیره عن محکول، رواه أبو نعیم ١٦/١]
 قلت أورده الحافظ السيوطي في الجامع الكبير ٢١٩/١٢ و عزاه لأبي نعیم و الحاكم و کلهم
 عن عیاض و كانت له صحبة. و هذا حديث عجيب منکر، قال ابن النجار: ذکره أبو موسى
 المديني في الصحابة.

(٢) قوت القلوب (١/١٤١).

(٣) قوت القلوب (١/١٤١).

يەككەك لە حەكىمەكان سى صەدوشەصت پەراوى دانا لە حىكمەتدا، تا
 واى لى ھات بە حەكىم وەصفدار دەكراو ناوبانگى دەرکرد، خوداى گەورە نىگای
 کرد بۆ پىڭغەمبەرەكەيان و فەرمووى: بلى بە فلان كەس:
 زەويت پىر كىردوو لە دووړووى و زۆربلى، ھىچت لە بەر خاترى من نەبوو،
 منىش لە وەھموو نىفاقەى تۆ ھىچىم وەرنەگرتوو، كابرأىش پەشىمان بوېو و
 وازى لە كارەكەى ھىنا، لە پاشان لە گەل خەلكەكە تىكەل بوو، لە بازارەكاندا
 دەگەرا، لە گەل بەنى ئىسرائىلىيەكانىشدا پشتمان بەيەكتر دەبەست، لە خودى
 خوښيدا بوو بە كەسكى گەردن كەچ و ئاساى، خوداى گەورەش نىگای کرد
 بۆ پىڭغەمبەرەكەيان كە پى بلىت:

ئىستا لە گەل رەزامەندى مندائىت و بە پى وىستى من جولاًوئىتەو.^(۱)
 ئەوزاعى (رەحمەتى خوداى لى بلىت) دەگىرپتەو لە بىلالى كورپى سەعدەو
 كە دەیفەرموو: ھەندىك لە ئىو سەبرى پۆلىستىك دەكات (شرطى) رقى لىيەتى،
 بەلام سەبر ئەوئەيە سەبرى يەككەك لە زانا دونياوئىستەكان دەكات، كە خوڭيان
 دەخەنە بەرچاوى خەلكەو و رۆپامايى دەكەن و گوڭىشان ھەندەخەن و
 خوڭيان ئامادە دەكەن بۆ گەورەيى و رپاسەت، بەلام رقى لەمانە نايئىتەو، كە
 ئەمان زياتر لە پۆلىسى سەرجادەكان شاھەستەى ئەوئەن كە رقى لىيان
 بىئىتەو.^(۲)

دەگىرنەو كە عەرزى پىڭغەمبەريان ﷺ كىرد چ كىردەوئەيەك خىرى زياترە؟
 فەرمووى ﷺ: ((اجْتَنَابُ الْمَحَارِمِ وَلَا يَزَالُ فُوكَ رَطْباً مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى))

(۱) قوت القلوب (۱/۱۴۱) و أصله الحلية: ۲۳۷/۵.

(۲) قوت القلوب (۱/۱۴۱).

واته: (خوږاراستن له و شتانه ی حهرامه و، بهرده وام ده میشت تهر بیت به زیکری خودای گه وره، ووتیان: نه ی چ هاوړپیه ک باشه؟ فهرمووی ﷺ: ((صاحبُ إِن ذَكَرْتَ اللَّهَ أَعَانَكَ، وَإِنْ نَسِيتَ ذَكَرْتُ)) واته: (هاوړپیه ک نه گهر زیکرو یاد ی خودات کرد یارمه تیت بدات، وه نه گهر له بیرت کرد وه بیرت بهینیته وه).

ووتیان: نه ی چ ره فیکت خراپه؟ فهرمووی: ((صاحبُ إِن نَسِيتَ لَمْ يَذْكُرْكَ وَإِنْ ذَكَرْتَ لَمْ يُعْنِكَ)) واته: (هاوړپیه ک نه گهر بیرت چوو وه بیرت نه بهینیته وه، نه گهر زیکریشتم کرد یارمه تیت نه دات)، ووتیان: نه ی چ خه لکیک له هه موو کهس زاناره؟ فهرمووی ﷺ: ((أَشَدُّهُمْ لِلَّهِ خَشِيَةً)) واته: (نه وه ی له هه مووان زیات ترس و خو فی خودای له دل دایه).

ووتیان: ده ی هه ولمان پې بده کئ له هه مووان باش و هه لېژراوتره تا له گه لیان دابنیشین؟ فهرمووی: ((الَّذِينَ إِذَا رَأَوْا ذِكْرَ اللَّهِ)) واته: (نه وانه هه لېژارده تانن که به بینینان خوداتان بیر ده که ویته وه).

ووتیان: نه ی چ خه لکیک خراپترینه؟ فهرمووی ﷺ: ((اللَّهُمَّ غَفُراً)) خودایه داوای لئ بوردنت لئ ده که م، ووتیان هه ولمان پې بده نه ی پېغه مبهری خودا ﷺ: فهرمووی: ((الْعُلَمَاءُ إِذَا فَسَدُوا))^(۱) خراپترینی کهس زاناکانه که خراپ ده بن و تیک ده چن.

---

(۱) لم أجده هكذا بطوله، وفي زيادات الزهد لابن مبارك (۱/ ۴۱۰، ۱۱۴۱)، من حديث الحسن مرسلًا، سئل النبي ﷺ أي الأعمال أفضل؟ قال ((أن تموت ولسانك رطبٌ بذكر الله تعالى)) والدرامي في المقدمة: باب التوبيخ لمن يطلب العلم لغير الله [۳۷۰] من رواية الأحرص بن حكيم عن أبيه مرسلًا ((ألا إن شر الشرِّ شرارُ العلماء، وإن خير الخير خيارُ العلماء، وقد تقدم)) [قال الحافظ الزبيدي: ۴۲۳/۱، قال العراقي في التخرُّج الكبير: لم أجده هكذا مجموعاً بطوله، وهو متلفق بعضه من أحاديث، فروينا في كتاب الزهد والرقائق لابن مبارك

يَبْغِهِ مَبْهَرٌ ۖ فَهَرْمُو بِهِ تَى: ((إِنْ أَكْثَرَ النَّاسِ أَمَانًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ
فِكْرًا فِي الدُّنْيَا وَأَكْثَرَ النَّاسِ ضَحْكَاً فِي الْآخِرَةِ أَكْثَرُهُمْ بُكَاءً (فِي الدُّنْيَا) وَأَشَدُّ
النَّاسِ فَرَحًا فِي الْآخِرَةِ أَطْوَلُهُمْ حُزْناً فِي الدُّنْيَا))^(١) واته: به راسِتي نه وهى
له هه مو كه س زياتر نه مينه و ناترسيت له روى قيامه تدا، نه وانه ن كه زياتر له
هه موان له دونيادا بيرده كه نه وه، وه نه وهى له هه موان زياتر له قيامه تدا

من رواية محمد بن عدي عن يونس عن الحسن. فذكرنا الحديث السابق، وذكر المصنف
في آداب الصحبة حديثاً مثله (إذا أراد الله بعبد خيراً، جعل له أخاً صالحاً إذا نسي ذكره
وإذا ذكر أعانته)) ورى الثعلبي بإسناده عن الشعبي: إنما العالم من يخشى الله، وروى
البراز من رواية جعفر بن أبي المغيرة عن سعيد بن جبير عن ابن عباس قال: ((قال رجل
يا رسول الله، من أولياء الله؟ قال ﷺ: الذين إذا رؤوا ذكروا الله عز وجل)) ورى البراز أيضاً
في مسنده (٩٣/٧، ٢٦٤٩)) من حديث معاذ قال: يا رسول الله أي الناس شر؟ فقال اللهم
غفرا، سل عن الخير ولا تسأل عن الشر، شرار الناس شرار العلماء)) وإسناده
ضعيف، وروى الدارمي في مسنده من رواية الأحوص بن حكيم عن أبيه مرسلاً وقد تقدم
في الباب الثالث. قلت: هذا الحديث بطوله أورده صاحب القوت (٢٤٦/١)). [وقال ابن
السبكي في طبقات الشافعية ٢٩٠/٦: لم أجد له إسناداً]

(١) لم أجد له أصلاً [قال الزبيدي ٤٢٢/١: أورده صاحب القوت ٢٦١/١ عن عامر بن عبد الله
المقبري، وكات من أقران الحسن، سمعت مشيختنا فيما يرون عن نبينا ﷺ أنه كان يقول:
فذكره، قال العراقي في التخرج الكبير: لم أجد له أصلاً في الأحاديث المرفوعة. ولأول الجملة
شاهد في صحيح ابن حبان في صحيحه، ٤٠٦/٢ (٦٤٠)، من حديث ابن هريرة رفعه، فيما
يروى عن ربه ﷺ: ((وعِزَّتِي لَا أَجْمَعُ عَلَى عَبْدِي خَوْفِينَ وَأَمْنِينَ، إِذَا خَافَنِي فِي
الدُّنْيَا، أَمِنْتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَإِذَا أَمِنَنِي فِي الدُّنْيَا أَخَفَّتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَالْجَلْمَةُ
الْآخِرَةُ مِنْ رِوَايَةِ مَالِكِ بْنِ دِينَارٍ قَالَ: رَأَيْتُ الْحَسَنَ فِي مَنْامِي مُشْرِقَ اللَّوْنِ، وَفِي
آخِرِهِ: أَطْوَلَ النَّاسِ حُزْناً فِي الدُّنْيَا أَطْوَلُهُمْ فَرَحًا فِي الْآخِرَةِ، رَوَاهُ ابْنُ أَبِي الدُّنْيَا فِي
كِتَابِ الْهَمِّ وَالْحُزْنِ ص ٤٧ (٤٠)] قال ابن السبكي في طبقات الشافعية ٢٩٠/٦ لم أجد له
إسناداً]

دَلخۆش و فەرەحناکە، ئەو کەسە یە کە لە دنیادا لە هەموان زیاتر لە حوزن و خەمی درێژخایەندا بوو و ژیاو.

حەزرەتی عەلی (رەزای خودای ئی بیّت) لە وتارە کەیدا فەرموویەتی:

لەسەر گەردنی خۆم دەیکەم، کە زامنی قسەکانم بیّت و دَلنیام لە راستییان: بەروبومی هیچ کۆمەلێک لە سەر تەقوا و خوداناسی و شک ناییت، وە هیچ ئەصل و بنەچە یەکی ریشکدار لەسەر رینگای هیدایەت و رێنومایی تینوی ناییت، وە ئەوێ کە قەدر و پێزی خۆی نازانیت و خۆی نەناسیت لە هەموو کەس نەزاندووتر، وە ئەوێ کە خودای گەورە لە هەموو کەس زیاتر پێی لێیەتی پیاویکە زانستی لەملاوای کەم کەم کۆکردی بێت وە (هەلی پروسکاند بیّت) خۆی بدات بە ناو تاریکایی فیتنە و ئالۆزی دا، ئەوانە ی وە ک خۆی نەزاند و جاھیلن و لە خواری هەموو توێژەکانە وەن ناوی ببەن بە زاناو، ئەویش بە راستی ئی نەنە و بیّت و گرنگی نەداییت کە پۆژێک تەرخان بکات بۆ فێربوونی زانست، بە لکو بەرەبەیانێک بەدویدا دەگەرێ و پەلاماری زۆرێک لە زانستی دەدا، ئەگەر کەمێکی پوختی هەلگیرتایە چاتر بوو بۆی لە زۆرێکی بێ سوود (زۆر و بۆر و بێ بەرھەم) تا لە ناو ئاویکی لێل دا خۆی ئی ئاواشتە و تێراو کرد، زانیارییەکی زۆری ئی کۆکردووە لەوێ کە هیچ سوودیکی نییە، لە سەر ئەم حالە تەیشەو خۆی بە زانا راگەیان و دانیش و، بە ناوی فتوادانەو خەلکی لە خۆی کۆکردووە، ئەو مەسەلە گرنگانە ی خەلکیکی تر پەییان پێ نەبردبوو ئەم دەمی بۆ دەبردو هەوێ دەدا هەموویان یەکلایی بکاتەو، ئەگەر بابەتیکی بایەخدار و گرنگیشی بەتایەتە بەردەم . لەپا و بۆچون و هزری خۆی قسە ی بۆ دەتاشی و وەلامی بۆ سازدە کرد، وە بۆ پەوینەوێ ئەو بابەتە شوپەدارو نادیارانە بەو پێی هێزانە ی کەوێک لانی جالچالۆکە وایە، ئاوا چواردەوریکی بۆ سواغ دەداو، خۆشی دَلنیا نەبوو . لەوێ کە ئایا راستی پێکاوە یان بەهەلەدا چوو؟

ئايا سواری ئەسبى نەزانىن بوو و کوپرانە مىل رىنگاى پەر لە ھەلەت و تىكەل و پىكەل گرتۆتە بەر؟ خو ئەو ھەندەش ئەھل نىيە كە پۆرش پەيتتەو ھە بۆ ئەو شتانەى كە نايزانىت، تا سەلامەت بىت و تووشى ھەلدىرى سەخت نەيت، ئەو ھەندەش تواناى نىيە لە زانست و زانىارى، تا بەددانى كاكىلەى بەشى خو زانست بىچرپت و دەسكەوتى باش و دەست پەيت، نايشىو پەيت نىسبەتى نەزانىن بداتە پال خو و زانستەكانىش بۆ لاى خودا بگىرپتەو، ئەو ھەندەش ھەول نەداو ھە تا زانستى راستەقىنە و ھەرىگرت و دانەمەيت، ئەو خو پەژاوانەى كە بە ناھەق بە ھوى فتواى ئەو ھەندەش دەپزىن، دەگرىن لە دەست فتوا ناھەرىكەكانى ئەو، چەندەھا ئافەت بە قەزاو ھەندەش نادروستى ھەللايان دەكات و، بە بىرپارەكانى ھەراميان بۆ ھەللا دەكات، و ھەللا ھەمە شىواى ئەو جىگاوشوئە نىيە كە بۆيان داناو ھە پى گەشتو ھە، ناتوانىت چارەسەرى ئەو كىشانە بكات كە روبەروى دەپتەو ھە، ئەھل و شايستەى ئەو دەستەلاتەشى نىيە كە خراو ھە بەردەستى، ئەوانە سى كوچكەى سزاو تۆلە بەسەرياندا دادەبارت، شىواى ئەو ھەن كە لووت و گوپان بىرپرت و، ھەر لە دونىادا ھەق خوئانە كە شىن و شاپوپان بەسەردا بىرپرت.^(۱)

ھەروەھا ھەزەرتى ھەلى (رەزاي خوداي لى بىت) ھەرموويەتى:

ئەگەر گوپتان بەزانستىكەو ھە بوو خوئانى بەسەردا بدەن و بەپاى ھەلبىگرن و لەدلتاندا راپىگرن، تىكەل گەمەو گالتەى مەكەن، كە دلەكان قىزى لى بكەنەو ھە توپى بدەنە ھەروە.^(۲)

(۱) رواه وكيع في أخبار القضاة (۳۲/۱) وابن قتيبة في (عيون الأخبار) (۶۰/۱)، وابن عساکري (تاريخ دمشق) (۵۰۰/۴/۴۲)، كلهم بنحوه، وهو في القوت بنحوه (۱۴۲/۱).

(۲) هكذا أورده صاحب القوت ۲۵۱/۱، وعزاه السيوطي في الجامع الكبير ۱۱۸/۱۶، (۷۳۳۰) إلى عبدالله ابن الإمام أحمد في فضائل الصحابة ۵۴۲/۱ (۹۰۶)، والخطيب في الجامع لأخلاق الراوي ۱۵۶/۱ (۲۱۰) ولفظه: تعلموا العلم فإذا تعلمتموه فاعظموا عليه ولا تخلطوه بضحك وباطل فتنبه القلوب.

هەندىك له زانا پيشينهكان فەرمووينا: ئەگەر زانا يەك پيکه نينيکی ئاشکرا بکات، هەندىك له زانستهکەى تور ئەداتە دەرەو^(١)

هەرەو ها ووتوينا: ئەگەر مامۆستای فيرکەر سى شتى کۆکردەو له خوى دا، ئەوا فيرخواز هەموو نيعمهت و خەصلەتە چاکەکانى ئى فير دەبىت و بەسەريدا تەواو دەبىت:

دەبىت ئازام بىت و پەله له فيرکردنى نەکات، وەفیزو دەمارى بەسەردا نەکات و گەردنکەچ بىت، بە رەوشىکى جوانيش له گەلیدا بجولیتەو . وە ئەگەر فيرخوازەکش سى خەصلەت له خويدا کۆبکاتەو، بە هۆيانەو نيعمهتەکان لەسەر مامۆستاکی تەواو دەکات و مافی تەواوى پى دەدات: ئەقڵ و دانايى له بەرامبەر ئەوێ که فيرى دەبىت، بەکارهينانى ئەدەبى تەواو له گەل زانستهکەدا، وە هەولدان بۆ باشتر تيگەيشتن و حالى بوون.^(٢)

پوختەى ئەم قسانە ئەمەيه:

ئەو رەوشت و ئەخلاقەى له قورئاندا باسيان هاتووه، نابى زانايانى ئاخيرەت له کار پيکردنيان کەمتەرخەمى بکەن و لى دووربکەونەو، چونکە که فيرى قورئان دەبن بۆ کار پيکردنيەتى، نەك بۆ گەرە بوونی دونياى و وەرگرتنى رياسەت.

عەبدوللای کورى عومەر (خودايان ئى رازى بىت) فەرموويهتى: هەندىکمان له چەرخى پيشوودا ژيان، هەريەکيک له ئيمە نيمانى بۆ دەهات پيش ئەوێ فيرى قورئان بىت فيرى بپروا دەبوو، . که سورەتيکيش

---

(١) رواه الدرامي في سننه (٦٠٣)، وأبونعيم في الحلية ١٣٣/٣، عن علي بن حسين رحمه الله، ونسبه ابن عبد البر في ((جامع بيان العلم وفضله)) (٩٤٠) لسيدنا علي من تتمّة القول السابق.
(٢) قوت القلوب ١٤٥/١.

داده به زی، فیری حه لال و حه رام و له چی ده مانگ پرتیه وه و فه رمانه کانی ده بوین، وه ده بویه بمانزانیایه له سه ر چی ده بیت رابوو ه ستین و، چۆن له خو ماندا چی به چی یان بکه یین.

وه ئیسته ش که سانیك ده بینم، له پیش وه ده سه پنهانی ئیمان و بر وای پاسته قینه وه قورئان له بهر ده کهن، له میانی سووره ی فاتیه وه تا کو تایی قورئانی ده خو ئنده وه خه تمی ده کرد، به لام نه یده زانی و نازانی ت فه رمانی به چی پ ددات ۱ له چی ده یگ پرتیه وه نه هی لیده کات، وه نه یده زانی چۆن له سه ر نایه ته کان و له کو ئدا رابوو ه ستیت و فه رمانه کانی ل وه ر بگرت، هه روا پرش و بلاوی ده کرده وه، ههروهک چۆن خورما خراپه رزیوه کان لاده درین.^(۱)

له فه رموو ده یه کی تر به هه مان واتای نه وه ی پیشوو:

ئیمه نه صحابه کانی پیغه مبه ر (ﷺ) ئیمان و بر ومان وه رده گرت، پیش نه وه ی له قورئان بزاین، له داهاتودا له دوا ی ئیوه کو مه لیک په یدا ده بن، پیش ئیمان قورئانیان بو دیت: پیته کانی به جوانی ده رده برن و، سنوور و فه رمانه کانی زایه

---

(۱) ونص الخبر الوارد: قال ابن عمر رضي الله عنهما: (لَقَدْ عِشْنَا بُرْهَةً مِنَ الدُّهْرِ وَأَحَدُنَا يُؤْتِي الْإِيمَانَ قَبْلَ الْقُرْآنِ . وَتَنْزِلُ السُّورَةُ فَتَنْتَعَلُّمْ حَلَالَهَا وَحَرَامَهَا وَأَمْرَهَا وَزَاجِرَهَا . وَمَا يَنْبَغِي أَنْ نَقِفَ عِنْدَهُ مِنْهَا كَمَا تَتَعَلَّمُونَ أَنْتُمْ الْقُرْآنَ الْيَوْمَ ، ثُمَّ لَقَدْ رَأَيْتُ الْيَوْمَ رَجُلًا يُؤْتِي أَحَدَهُمُ الْقُرْآنَ ، قَبْلَ الْإِيمَانِ فَيَقْرَأُ مَا بَيْنَ فَاتِحَتِهِ إِلَى خَاتَمَتِهِ مَا يَدْرِي مَا أَمْرُهُ ، وَلَا زَاجِرُهُ ، وَلَا مَا يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَقِفَ عِنْدَهُ يَنْشُرُهُ نَشْرَهُ الدَّقْلِ . أَخْرَجَهُ الْحَاكِمُ فِي الْمُسْتَدْرَكِ ٩١/١ (١٠١) ، وَصَحَّحَهُ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ ، وَابْتِهَاقِي فِي السَّنَنِ الْكُبْرَى ١٢٠/٣ (٥٠٧٣) . قَالَ الزَّيْبِيدِي ٤٢٤/١ ، هَكَذَا أَوْرَدَهُ صَاحِبُ الْقُوتِ ٢٥٠/١ ، وَأَجْرَجَ ابْنُ جَرِيرٍ فِي تَفْسِيرِهِ عَنْ حَذِيفَةَ بْنِ الْيَمَانِ . أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ذَكَرَ أَنَّ فِي أَمْتِهِ قَوْمًا يَقْرَءُونَ الْقُرْآنَ ، وَيَنْشُرُونَهُ نَشْرَ الدَّقْلِ ، يَتَأَوَّلُونَهُ عَلَى غَيْرِ تَأْوِيلِهِ ، لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيهِمْ ، تَسْبِقُ قِرَائَتَهُمْ إِيْمَانَهُمْ . دَهْقَلْ خِرَاطَتَيْنِ جَوْرِي خَوْرَمَايَه كَه تَوْرِدَه درت.

دهكهن، ده لپن خوئندومانه، كڅ له نيمه باشتړ ده توانيت بېخوئيت؟ وه فيري
بوين، كڅ له نيمه زاناره له خوئندنه وه قورئاندا؟

نه وه ته نها به شيكي لي ودرده گرن. له رپوايه تيكي تر دا ده فهرموويت:
نه وانه خراپ تريني نه م نوممه تن.^(۱) ووتراوه كه پينچ جوړي ره وشت هه يه له
نېشانه كاني زاناياني نه هلي ناخيره تن، كه نه و ره وستانه له پينچ ثايه تي كيتابي
پيرؤزي خوداوه نده وه ﷺ وهرگيراو:-

ترسان له خوداو، خشووع و ملكه چي له جزوري خوداداو، كه ردن
كه چي و ته وازوع و، ره وشتي جوان و دونيا نه ويستي، واته:

---

(۱) قوت القلوب ۱/ ۱۴۵ واصله عند أبي ماجه (۶۱) و البهقي في السنن الكبرى (۳/ ۱۲۰) و
نصه: كنا أصحاب رسول الله ﷺ أوتينا الإيمان قبل القرآن، و سيأتي بعدكم قوم
يؤتون القرآن قبل الإيمان، و يُقيمون حُرُوفَهُ و يُضَيِّعُونَ حُدُودَهُ. يَقُولُونَ قَرَأْنَا
فَمَنْ أَقْرَأُ مِنَّا؟ وَ عَلِمْنَا فَمَنْ أَعْلَمَ مِنَّا، فَذَلِكَ حُظُّهُمْ، وَ فِي لَفْظٍ: أَوْلَيْكَ شِرَارُ هَذِهِ
الْأُمَّةِ). به پاستي نه گهر به وردبيني سه يري نه م دوو فهرمووده ي سه ره وه بكهيت، كه
حه زرده تي عه بدوللای كوري عومه ر فهرموويه تي: دهرده كه ویت كه پاسته وخؤ
نه وكه سانه ده گرتنه وه كه نه مړؤ له ولاته كاندا ته نها بايه خ به جوان ووتن و ته جويدو
له به ركردن و ده نگخوشي ددهن، به لام به هيچ شيويه كه خويان له ناخ و ناوهرؤك و
واتاو مه به سته كاني قورئان ناگه يئن، وه له خوياندا جي به جي ناكهن، قورئان به
قورگياندا ديته دهره وه به لام له قورگيانه وه ناچيته خواره وه، په نا نه گرم به خودا، له
شهر و به دبه ختيان. [قال الحافظ الزبيدي ۱/ ۴۲۴ هكذا آورده صاحب القوت الكبير: و
إسناد ابن ماجه: صحيح، زاد الطبراني في الكبير ۲/ ۱۶۵ (۱۶۷۸): (الخوارج شرُّ الخلق و
الخلقية (۱۰۶۷) ، من رواية عبدالله بن صامت مرفوعاً: ((وَأَنْتُمْ الْيَوْمَ تَعْلَمُونَ الْقُرْآنَ قَبْلَ
الْإِيمَانِ) وَ هُوَ صَحِيحٌ أَيْضًا، وَ رَوَى مُسْلِمٌ كِتَابَ الزَّكَاةِ، بَابُ: إِنَّ بَعْدِي مِنْ أُمَّتِي قَوْمٌ
يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ خَلْقَهُمْ، يَخْرُجُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَخْرُجُ السَّهْمُ مِنَ الرِّمِيَّةِ،
ثُمَّ لَا يَعُودُونَ فِيهِ. هُمْ شَرُّ الْخَلْقِ وَالْخَلِيقَةِ)].

هه‌تێزاردنی ژبانی دواوژ به‌سه‌ردونیای فانی دا.

په‌وشتی خه‌شیه‌ت و ترسان له‌ خودا، له‌م ئایه‌ته‌وه‌ که خودای گه‌وره‌
فه‌رمویه‌تی: ﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾ فاطر/٢٨.

واته‌: (ئه‌وانه‌ی که زانا و عالمن به‌ خودا (جَلَّ جَلَالُهُ) ئه‌وانه‌ به‌پاستی له‌ خوداده‌ترسن، که‌واته‌ ئه‌وه‌ی به‌ته‌واوی له‌ خودا ده‌ترسیت ته‌نها ئه‌وه‌ زانای راسته‌قینه‌یه‌و (خشیه‌الله) له‌دئیایه‌تی).

په‌وشتی خشوع و ملکه‌چی له‌ جزوری خودادا، له‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ی گرتوه‌وه‌ که‌ ده‌فه‌رموویت:

﴿خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا﴾ آل عمران/١٩٩ واته‌:
(دئیان هه‌میشه‌ له‌ جزوردایه‌و، ئایه‌ته‌کانی خودا ناده‌ن به‌وه‌ی که‌ له‌ به‌رامبه‌ردا نرخ و به‌هایه‌کی که‌میان ده‌ست بکه‌ویت، ئه‌مانه‌ به‌ملکه‌چی جزوور و ناسراون لای خودا).

په‌وشتی گه‌ردنکه‌چی و ته‌وازووعیش له‌و ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌وه‌ ده‌رگیراوه‌ که‌ خودا
فه‌رموویه‌تی: ﴿وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الشعراء/٢١٥
واته‌: (بالت پابخه‌و به‌گه‌ردن که‌چی و ته‌وازووعه‌وه‌ بجوئیره‌وه‌ له‌گه‌ل ئه‌وانه‌دا که‌ شویت که‌وتوون له‌ باوه‌پداران، وه‌ فیزو ده‌ماریان به‌سه‌ردا مه‌که‌).

خوو په‌وشتی جوانیش له‌م ئایه‌ته‌وه‌ وه‌رگیراوه‌ که‌ فه‌رموویه‌تی:
﴿فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ﴾ آل عمران/١٥٩ واته‌:
(ئه‌و نه‌رم و نیانییه‌ی پیغمبه‌ر(ﷺ) که‌ به‌سۆزو په‌حمه‌تی خودا شانی بو‌ دادابوون، ئه‌وه‌ له‌ خوو په‌وشتی جوانه‌وه‌ سه‌ری هه‌لداوه‌).

په‌وشتی زوه‌دو دنیا نه‌ویستیش له‌م فه‌رمووده‌ی خوداوه‌یه‌:
﴿وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنِ أَمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا﴾ القصص/٨٠

واته: (به لām نهوانه‌ی شاره‌زان و نرخی چه لال و چه رام و قیامهت ده‌زانن ووتیان: هاوار بو ئیوه بو بیر ناکه‌نه‌وه؟ پاداشتی لای خودا بو تان باشته، بو نه‌وه‌ی بروای دامه‌زراوی هه‌یه و خاوه‌نی کرده‌وه‌ی چاکه‌یه).

کاتیک پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه که فه‌رموویه‌تی:

﴿ فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ ﴾ الأنعام/ ۱۲۵ واته:

(نه‌وه‌ی خودای گه‌وره بیه‌وێت پرتنوماپی بکات، سینه‌و دلی گوشاد ده‌کات

به‌ره‌ورپگای ئیسلامه‌تی) ووتیان پێی: ئەو شه‌رحی سینه‌یه چۆنه؟ فه‌رمووی:

((إِنَّ النُّورَ إِذَا قُذِفَ فِي الْقَلْبِ انْشَرَحَ لَهُ الصَّدْرُ وَانْفَسَحَ))

واته: ئەگەر خودای گه‌وره نوور به‌اوێته ناو دله‌وه، سینه‌ی ئەو که‌سه

ده‌کرتیه‌وه و فراوان و گوشاد ده‌بێت، وتیان: ئایا ئەو حاله‌ته نیشانه‌یه‌کی هه‌یه؟

پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) فه‌رمووی: به‌ئێ:

(نعم، التَّجَافِي عَنْ دَارِ الْغُرُورِ وَالْإِنَابَةُ إِلَى دَارِ الْخُلُودِ، وَالْإِسْتِعْدَادُ

لِلْمَوْتِ قَبْلَ نُزُولِهِ)) واته:

(نیشانه‌کانی: دوورکه‌وتنه‌وه له دونیایه‌ک که جیگای غرورو سه‌رکه‌شی یه،

وه‌گه‌رانه‌وه‌یه بۆمالێک، که هه‌تا هه‌تایه تیایدا ده‌مێنێته‌وه، وه خۆ ناماده‌کردنه

بو مردن پێش نه‌وه‌ی ئێخه‌ی پێ بگرت^(۱).

---

(۱) أخرجه الحاكم في المستدرک ۳۴۶/۴ (۷۸۶۳) والبيهقي في الزهد [ص ۳۵۶ (۹۷۴)] من حديث ابن مسعود. [قال الزبيدي: أوردته صاحب القوت هكذا، ۱/ ۱۵۵، وقال العراقي في التخریج الكبير: سكت عليه الحافظ وهو ضعيف ورواه البيهقي في ((الزهد)) ورواه ابن مبارك في الزهد والرقائق ۱/ ۱۰۶. وهذا مرسل ضعيف وهو الصواب في رواية هذا الحديث].

به کێکی تر له بنه ماو نیشانه کانی زانیانی ئاخیرهت ئه مهیه که:

شاره زابیت له و زانستانهی که په یوه ندارن

به کرده وه کانیه وه

دهبیت زیاترینی باس و لیکۆلینه وه کانی، له فیرپوونی ئه و زانستیه دا بیت که په یوه ندارن به کرده وه کانه وه، دهبیت شاره زابیت له و دهردانهی که کرده وه کان هه لده وه شینیتته وه و باطیلیان ده کاته وه، یان له پێگه ی خه ته ره وه دلیان تیک ده دات و تووشی شک و گومان و خه ته ره ی نه فس و خراپیان ده کات و، ئیراده ی شه ر و خراپه یان تیادا ده وروژینیت، به پاستی نه صل و بنه مای دین له سه ر نه وه دامه زراوه که خۆت له شه ر بپارێزیت، هه ر له به ر ئه مه یه که وتراوه:

عَرِفْتُ الشَّرَّ لَا لِلشَّرِّ لَكِنْ لَتَوْقِيهِ

وَمَنْ لَا يَعْرِفِ الشَّرَّ مِنَ النَّاسِ يَقَعْ فِيهِ

واته: شه رم زانی، له بـۆـشه رنا، بپارێزم سه رو مالم

نه گه ر له و خه لکه نه هلی شه ر، نه ناسم وه ی له بۆ حالم^(۱)

وه له به ر نه وه ی که نه و کارانه ی په یوه ندارن به کرده وه کانه وه، نزیکتر وه رده گیرین، نه و په په که یان به لکو به رزترینیان نه وه یه: که به دل و به زوبان به رده وام بیت له سه ر زیکری خودای گه وره.^(۲)

---

(۱) بۆ شیعره عه ره بیه کان بنواړه دیوانی ابی فراس الحمدانی لاپه ره ۳۵۲، به ندهش وه ریگیرا به کوردی (نه حسه ن موفقی).

(۲) زیکری خودا به هه ردوو جوړه که ی: به زوبان: ئاداب و مه رچی تایبه تی هه یه که به درێژی زانیانی نه هلی ته صه ووف باسیان کردوه، وه زیکری دل: که تایبه ته به زاناو

گرنگی و بایه خدانی راسته قیه نه به وهیه: که خوی شارهزا بکات له هه موو نهو شتانه ی که ده بنه هوکاری تیگدان و، شک و گومان دروست کردن و، ئالۆزی له ناو رېبازی زیکره که دا، که لق و پۆی زۆری ئی ده بیته وهو باس کردنیان درېژ ده بیته وه، که نه هلی مه عریفهت په یی پې ده بن و لپی شارهزا ده بن، که زۆر پېوېسته سالیکی طه ریفهت نه م بابه تانه به چاکی بزانی، چونکه زۆر کهس توووشی نهو نارچه تی و پنگرانه ده بی، به تایبه تی نه وانه ی رېگای ناخیره تیان گرتوته بهر.

به لام زانایانی نه هلی دونیا بو خویان شوینی لق و پۆ ئالۆز و ناوازه کان ده که ون و نهو مه سه ئه لانه ی که په یوه ندارن به قه زاوه ت و، چاره سه ر کردنی کیشی خه لک و خصومات، که له دلپاندا له بهری ده که ن و فه توای پې ده دن، به درېژی شه وان، بو دارپشتی وینه ی هه ندیک پرسیارو وه لام خویان ماندوو ده که ن، که دونیا به کوئا دیت و جاریک یه کیک لهو پرسانه رونه دن، نه گهر گریمان پوش بدات، بو غه یری چه رخی نه وان روده دات، وه نه گهر نهو پرسیارانه ش روبدات که سانیکی زۆره هه ن که پپی هه لسن و وه لامیان بده نه وه. نه وه ی جیگه ی سه رسوپرمانه، نه وانه واز لهو شته گرنگانه ده هیئنه که پپوېستیانه و، چه ندین جاریش له شه ووړژدا له سه ریان دوباره ده بیته وه، به تایبه تی که له کردارو خه ته ره و خه یالات و وه سه وه هه لسن و که وتیاندا

ساداتی نه قشه به ندی به وه، نه بو عه لی روزباری که شیخی نیمامی غه زالی بووه، وه یه کیکه له روکن و پایه گرنگه کانی طه ریفه تی نه قشه به ندی، ده فه رمویت: هه ندی ئادابی زۆر تایبه تی هه یه بو زیگری قه لپی، که به پپی مه رجه کانی نه گهر نه نجام بدریت، نه و سالیکی رېگای حه قیفهت به یه ک شه و رېگه ی چه ند سال ده بریت، کاره کانیا ناسانه و، پپوېستی به پپنمای تایبه تی مورشی دی حه ققی نه م رېبازه هه یه، که له ده می نه وانه وه وه هری بگرن و نه نجامی بده ن.

پوبه پرويان ده بښته وه، ئای که چەندیک دووره له بهختیاری یه وه، نه و که سه ی کاره زهروو گرنگه که ی خو ی که پښو ښستی پښه تی بیفرۆشیت و، بیگۆر پښته وه به کارنکی ده گمەن و ناوازه، که به لای خه لکینکی تره وه گرنگی هه بښت، واته:

خو نزیك كرده وه و قه بولكردنی خواستی خه لکی لا گرنگ تر بښت له نزیك بوونه وه له خودای گه و ره، هه ر به هیوا و ته ماحی نه وه ی، که پۆله بڻ کاره کانی نه هلی دنیا، به گه و ره و لیکۆ له رو زانی و رده کارو شاره زا ناوی ببه ن!

له لای خودایش به وه پاداشتی ده در پښته وه، که ته نانه ت له دنیا یشدا قسه کانی سوود به خش ناییت بو خه لکی، به لکو له نار په حه تی و سه خته کانی زه ماندا ئارامی و خو شی ئی تیک ده دات، کاتیکیش دپته ناو قیامه ته وه، به ده ستی به تال و دلی پر له ناخ و حه سره ته وه خو ی ده بین پښته وه، که نه وانه ی به پاستی کاریان ده کردو نزیکی ده رگای خوداناسی بوون سه رفرازیان بردو، نه مښ دو چاری خه ساره تمه ندی هات.

حه سه نی به صری (ره حمه تی خودای ئی بښت) قسه کانی زۆر نزیك بوو له فهرمووده ی پښغه مبه ران (صه لات و سه لامی خودایان له سه ر) وه له په و په و په فتار و پښازدا، زۆر نزیك بوو له په په و کردنی صه حابه کان (خودایان ئی پازی بښت) کو ی زانیان له سه ر نه وه به کپان که باس مان کرد، زۆر په ی فهرمووده کانی گرنگی دان بوو به و پرسانه ی په یوه ندیان به عیلمی په قینه وه هه بو له گه ل نه و خه ته رانه ی رو له دل ده که ن، یان کرده وه کان هه لده ته کپن و گومانی خراب ده خه نه ناو نه فسی ئینسانه وه، وه باسکردنی نه و ئاره زواته نادیار و شاروا نه ی که به ئاره زواتی نه فسی ده ناسرین (یه که م که س بوو) خودای ئی پازی بڻ) که به ته واوی بایه خی به م بابه ته هه ستیارانه دا).

هه تا جارنک پښان ووت: ئه ی نه بوسه عید؛ تو جو ره قسه یه ک بو نه و خه لکه ده که یت، له غه یری تو له که س تر نایب ښستین، له کو ی وه وه رتگر ته وه؟

فهرمووی: له حوزه یفه کوری یه مانه وه وهرم گرتووه^(۱)
 وه وتیان به حوزه یفه: ده بینن تو هه ندیک قسه ده کهیت له که سی تر له
 نه صحابه کان نه قسانه نابیسرین، نه وه له کیت وهرگرتووه؟
 فهرمووی: پیغه مبهه (ﷺ) تایبه تی کردووم به و قسانه، خه لکانی تر ده باره ی
 کاره خیره کان پرسیاربان لئ ده کرد، منیش له باره ی شه پوهه پرسیارم لئ ده کرد
 له ترسی نه وه ی نه وه کو تووشی بیم و تیی بکهوم، وه ده شمزانی که خیر پیشم
 ناداته وه^(۲) ههروه ها جاریکی تر فهرمووی: بوم ده رکهوت نه وه ی شه پنه زانییت و
 (خوی لئ لانه دات) ناتوانییت شاره زای خیر بییت.

له پویه تیکی تر ده فهرموویه تی:

كَانَ النَّاسُ يَقُولُونَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا لِمَنْ عَمِلَ كَذَا وَكَذَا؟

واته: چ خیریکیان ده ست ده که ویت نه ی پیغه مبهه ری خودا (ﷺ) نه وه ی
 ناوا و ناوا خیر و چاکه بکات؟ پرسیاربان له باره ی کرده وه گه وره و چاکه کانه وه
 لئ ده کرد، منیش پرسیارم له پیغه مبهه ر (ﷺ) ده کرد:

مَا يُفْسِدُ كَذَا وَكَذَا؟

نه ی پیغه مبهه ری خودا، چ کرده وه به ک نه و کاره خیرانه به تال ده کاته وه
 (فَلَمَّا رَأَى أَسْأَلَهُ عَنْ أَفَاتِ الْأَعْمَالِ خَصَّنِي بِهَذَا الْعِلْمِ).

واتا کاتیک که بینی من نه و جوړه پرسیارانه ی لئ ده که م که په یوه ندیان به
 نافهت و کرده وه خراپه کانه وه هه یه، تایبه تمه ندی کردم به م زانسته وه.
 ههروه ها هه زره تی حوزه یفه (ره زای خودای لئ بییت) تایبه تمه ند کرابوو به

(۱) قوت القلوب ۱/ ۱۵۰.

(۲) رواه البخاري كتاب المناقب، باب علامات النبوة في الإسلام ۳۶۶۰۶ و مسلم كتاب الأمانة
 باب وجوب ملازمة جماعة المسلمين عند ظهور الفتن (۱۸۴۷) مختصرا.

زانين و ناسینی مونا فقه دووړه کان.^(۱)

به ته نه زانستی دووړوپی و هوکاره کانی و ورده کاره کانی نه و فیتنه و تاقی کردنه وانه ی که دینه پڼگه ی موسو لمانان، نه وهنده شاره زابو که حه زره تی عومه ر و عوسمان و گه وریانی نه صاحب (خودایان لئ پازی بیت) له باره ی هه موو فیتنه کانه وه به گشتی و تایبه تیه کانه وه پرسیاریان لئ ده کرا.^(۲)

---

(۱) قال الزبيدي ۱/ ۱۴۹. روی مسلم کتاب صفات المنافقين و أحكامهم (۲۷۷۹) عن حذيفة قال: قال النبي (ﷺ) ((في أصحابي اثني عشر مُنافِقاً منهم ثمانية لا يدخلون الجنة حتى يلجَ الجملُ في سمِّ الخياط)) وروی البخاري. کتاب تفسير القرآن باب: فقاتلوا أئمة الكفر إنهم لا أيمان لهم (۴۶۵۸) عن حذيفة قال: ما بقي من أصحاب هذه الأمة ولا من المنافقين إلا أربعة. الحديث.

(۲) حه زره تی حوزه یفه کان صاحب سر رسول الله (ﷺ) خاوه نی نه ینیه کانی حه زره ت بوو، [تایبه تمه ند کرا بوو به ناسینی ناوو شوړه تی مونا فقه کان، ناگاداری هه موو فیتنه و تاقی کردنه وه سه خته کان بوو که دینه سه رپڼگای سه حابه و تابیعین و موسو لمانان تا پوژی دواپی، نیمامی موسلیم ده یگپرتنه وه که حه زره تی حوزه یفه فه رموویه تی: له ناو هاوړپڼکانی مندا دوانزه دووړوویان تیدایه، هه شتیان هه رگیز ناچنه ناو به هه شته وه تا وشر نه چیت به کونی ده رزیدا.

نه بوداود پړوایه تی کردووه که حوزه یفه فه رموویه تی: نازانم هاوړپڼکانم له بیران چووته وه یان له بیري خوځانیان بردوته وه، وه لاهی پیغه مبه ر (ﷺ) یه کئی له و سه رکردانه ی نه بوار دووه که باسیان نه کات، که سه رکرده ی فیتنه کان ده بن تا کو تایی دونیا دیت، نزیکه ی سئ صه د که س له خزمه تیدا بوون، که نه و هه والانه ی پیدان، به ناوی خوځیان و باوکیان و هوژو عه شره تیانه وه، هه روه ها موسلیم له پړوایه تی نه بی ئیدرسی خه ولانی له حوزه یفه وه ده یگپرتنه وه که فه رموویه تی: وه لاهی من له هه موو که س ناگادارو شاره زاتم به هه موو نه و فیتنه ی پوده دن له بهینی من و تا پوژی قیامه ت، هه روه ها بوخاری و موسلیم

و ئه‌بوداود ده‌یگێر نه‌وه له حوزه‌یفه‌وه که فه‌رموو یه‌تی: پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) هه‌ڵسایه سه‌ر پێ له‌ناو ماندا، هه‌یج شتێک نه‌ما باسی نه‌کات، له‌وکاته‌وه تا رۆژی قیامه‌ت، ئه‌وه‌ی له‌به‌ری کرد له‌به‌ری کردو، ئه‌وه‌ی له‌بیری کرد له‌بیری چوو یه‌وه.

داره‌قووطی له‌ رې‌وایه‌تی هه‌وبه‌یره‌وه ده‌یگێر پته‌وه که چه‌ز ده‌تی عه‌لی پرسایاری له‌ناوی مونا فیه‌که‌کان له حوزه‌یفه‌ کرد، نه‌ویش هه‌واڵی ناوه‌کانی پێ دا.

طه‌به‌رانی له ((الکبیر)) دا رې‌وایه‌تی کردووه له‌ صه‌یله‌ی کورپی زه‌فره‌ وه که ده‌لێت: پرسایارمان له حوزه‌یفه‌ کرد چۆن هه‌واڵ و ناوی مونا فیه‌که‌کانت زانیوه‌و، که‌سی تر له‌ صه‌حابه‌کانی پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌یزانیوه‌، ته‌نانه‌ت نه‌بو به‌که‌رو عومه‌ریش؟! فه‌رمووی: من له‌ دوا‌ی پێغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) ده‌رۆشتم، له‌سه‌ر وشتره‌که‌ی خه‌وی ئێ که‌وت، گوێم ئێ وه‌بوو هه‌ندێ له‌ دو‌رووه‌کان ده‌یان ووت: نه‌گه‌ر له‌سه‌ر وشتره‌که‌ی بمانخستایه‌ خواره‌وه‌و ملی بشکایه‌ رزگارمان ببوایه‌ لێی، منیش که‌وتمه‌ به‌ینی ئه‌وان و پێغه‌مبه‌ره‌وه، ده‌ستم کرد به‌ قورئان خوێندن و ده‌نگم به‌رز ده‌کرده‌، تا پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) به‌ ئاگا هات، فه‌رمووی: ئه‌وه کۆیت؟ ووتم حوزه‌یفه‌، فه‌رمووی: ئه‌ی ئه‌وانه‌ کێ؟ وتم فلان و فلان، تابه‌که‌ یه‌که‌ بۆم ژمارد، فه‌رمووی ئه‌ی بیستت چی‌یان ده‌ووت؟ ووتم به‌ئێ: هه‌ر بۆیه‌ که‌وتمه‌ میانێ ئه‌وان و تۆوه‌، فه‌رمووی بزانه‌ ئه‌وانه‌ فلان و فلان مونا فیه‌قن و هه‌واڵیان به‌ که‌س مه‌ده‌. [که‌واته‌ له‌ کاتی نو‌سته‌نه‌که‌یشی دا پێغه‌مبه‌ر (ﷺ) گوێی به‌ قسه‌کانیان هه‌بووه‌، وه‌ک فه‌رموو یه‌تی (تَنَامُ عَيْنَايَ وَلَا يَنَامُ قَلْبِي) چاوه‌کانم ده‌نوێت به‌لام دڵم وریابه‌و هه‌رگیز نا‌نوێت] ئه‌مه‌یه‌ ئه‌و صه‌حابه‌یه‌ی که‌ خاوه‌نی سه‌یره‌کانی پێغه‌مبه‌ر بووه‌ (ﷺ)، یان چه‌ز ده‌تی نه‌بو به‌که‌ر که‌ ئه‌وه‌ی خوا خسته‌یه‌ دڵی پێغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) نه‌ویش خسته‌یه‌ ناو دڵ و سینه‌ی ئه‌بو به‌که‌ره‌وه، ئه‌م چه‌ز ده‌تی حوزه‌یفه‌ یه‌کێک بووه‌ له‌سه‌ر چاوه‌کانی عه‌لمی ئه‌س‌رار، که‌ چه‌ز ده‌تی چه‌سه‌نی به‌صری نه‌ینیه‌ کامی ئێ فێر بووه‌، ئاگاداری هه‌موو فیه‌ته‌کان بووه‌،

بۆيە پرسیاری له باره‌ی مونا‌فیکه‌کانه‌وه ئی ده‌کرا، هه‌وائی ژماره‌ی
 نه‌وانه‌یانی پێ ده‌دان که له ژياندا ماون، به‌لام هه‌وائی ناوه‌کانی پێ نه‌ده‌دان.^(۱)
 چه‌زهره‌تی عومه‌ر (خودای ئی رازی بێت) پرسیاری ئی ده‌کرد:
 که ئایا شتیک له نیشانه‌ی مونا‌فیکه‌کانی تیدا نی‌یه؟ نه‌ویش د‌نیای
 ده‌کرده‌وه که خائ‌یه له هه‌موو نیشانه‌کانیان.^(۲)
 هه‌روه‌ها چه‌زهره‌تی عومه‌ر خائ‌ی وابوو نه‌گه‌ر بانگیان بک‌ردایه نوێژ له‌سه‌ر
 مردویه‌ک بخوێن‌یت سه‌یری ده‌کرد، نه‌گه‌ر حوزه‌یفه ئاماده ببوایه، نوێژی
 له‌سه‌ر ده‌کرد، نه‌گه‌رنا وازی ئی ده‌ه‌ینا^(۳) حوزه‌یفه ناو ده‌برا به (صاحبُ
 السَّيْرِ)^(۴) واته: خاوه‌نی نه‌ینیه‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ).

قسه‌کانی وه‌ک قسه‌ی صه‌حابه‌و پیغه‌مبه‌ران وابوو، خوێشی نه‌هلی طه‌ریقه‌ت و
 سه‌رچاوه‌ی ته‌واوی ریتا‌زه‌کانی نه‌ه‌لو‌للا بووه، هه‌ر بۆیه نه‌هلی ته‌سه‌وو‌ف
 نه‌ینیه‌کانیان له‌مور‌شیده‌کانیا‌نه‌وه وه‌رگ‌رتوو‌ه، که نه‌وانیش له پ‌گه‌ی نه‌و
 گه‌وران‌ه‌وه فێر ک‌راون. بۆ زیات‌ر پ‌و‌نگ‌ردنه‌وه‌ی نه‌م باب‌ه‌ته بنوا‌ره إت‌حاف: ۴۲۹/۱.

(۱) قوت القلوب ۱/۱۵۰.

(۲) رواه وکیع في الزهد (۴۷۷) وابن عساکر في تاریخ دمشق ۲۷۶/۱۲ بنحوه.

(۳) قال الزبيدي ۴۳۰/۱: أخرج ابن عساکر في تاریخه ۲۷۶/۱۲، عن حذیفه قال: مرَّ بي عُمر
 بن الخطاب وأنا جالس في المسجد فقال لي يا حذیفه، إن فلاناً قد مات فاشهده،
 ثم مضى حتى كاد أن يخرج إلى المسجد، إلتفت إلي فرأني وأنا جالس، فعرف
 فرجع، فقال: يا أبا حذیفه، أنشدك الله أمن القوم أنا؟ قلت: اللهم لا، ولن أبرئ
 أحدا بعدك، فرأيت عيني عُمر جاداً. كه‌واته چه‌زهره‌تی عومه‌ر که زانی چه‌زهره‌تی
 حوزه‌یفه نوێژ له‌سه‌ر نه‌و کاب‌را ناکات، له‌و باب‌ه‌ته سه‌له‌میه‌وه، تو‌ب‌ل‌ئی منیش له‌و
 تاقمه‌ نه‌بم، بۆیه گه‌رایه‌وه‌و سو‌ت‌ندی دا، نه‌ویش شایه‌تی پاکی بۆ دا‌و‌فه‌رمو‌وی: ئیت‌ر
 که‌سی ت‌ریش ته‌بریه ناکه‌م د‌وای تو‌...

(۴) رواه البخاري (۳۷۴۳).

کهواته گرنگی و بایه خدان به نه حوالی قهلب و پله و مه قامه کانی، له داب و شیمه ی زانایانی ناخیرهت بووه، چونکه دل ڕینگاکه دهبریت بۆ نزیک بونه وه له خودای گهوه ره. ئەم زانسته بایه خداره، وای لێ هاتوه که نامۆ و کهم بووته وه، خهريکه له بیر دهچیته وه، ئەگەر زانایه ک باس له هه نديکی بکات، زۆر به نارهحه تی لێ حالی دهبن و، ئەوهش به دوايدا دهگه پیت به نامۆ ده ناسریت، وه به وزانایه ده لێن:

ئهمه ی تۆ له سه ریتی زهوق و ههزی چیرۆک خوان و اعیزه کانه، ده ی نه بی
لێکۆلینه وه له ورده کاری و موجد له و ڕوبه ڕوبه نه وه کان له کوندا بی.

به راستی خاوهنی ئەم قسه یه راستی ووتوه:

الطَّرْقُ شَيْءٌ وَطَرَقَ الْحَقُّ مُفْرَدَةً   وَالسَّالِكُونَ طَرِيقَ الْحَقِّ أَفْرَادُ
لَا يَعْرِفُونَ وَلَا تُدْرَى مَقَاصِدُهُمْ   فَهُمْ عَلَى مَهَلٍ يَمْشُونَ قُصَادُ
وَالنَّاسُ فِي غَفْلَةٍ عَمَّا يُرَادُ بِهِمْ   فَجَلُّهُمْ عَنِ سَبِيلِ الْحَقِّ رُقَادُ^(١)

واته: ڕینگا زۆر و زه به نه ده یه، ته نها ڕی یه ک به رنده یه

ئه وهش له سه ر ڕینگای هه ققه، تا ک و ته رایه و، به نده یه

ناناسرین و کهس نازانیت، خواست و مه رامیان چه نده یه

له سه ر خۆن و ڕینگا ده برن، ده م و لیویان به خه نده یه

خه لکیش هه موو له غه فله تان، لییان ده دوین به وه نه ده یه

زۆری له ڕئی راستی وه کو، نووستوو چو بی به و ده رده یه

(ئه حسه ن) ده بی شوکرانه بی ت پشی ته نها به ومه رده یه

تاقانه یه له هیممه تدا، مه ری زۆر و زه به نه ده یه^(٢).

(١) شیعری عبدالواحیدی کوری زهید بنواره: (قوت القلوب ١/١٥٣) و تأریخ بغداد ٢٣١/٥.

(٢) وه رگێڕ: (ئه حسه ن) مو فی.

به کورتی بیلین: زۆریه ی نهو خه لکه به دوای ئاسانکاری دا ده گه پرتن،
 حه زیان به فه رمانیکه له گه ل سروشتی خو باندا گونجاو بیئت، چونکه
 به دنیاییه وه حه ق و پاستی تاله و، پاره ستان له سه ر حه ققیش قورس و
 گرانه و، ده رک و په ی پئ بردنیشی ناره حه ته و، پنگاکه شی تووشه و سه خته،
 به تایبه تی ناسینی صیفه ته کانی د ل و پاککردنه وه ی له په وشته نه شیاوو
 ناپه سه نده کان، به پاستی نه مه وه ک پۆحکیشانیکي به رده وام ئاوا به ئازاره، نه و
 که سه ی که نه م هه و ل و تیکۆشانه ده کات وه ک نه وه وایه که ده رمانیکي تال و
 تفت بخواته وه، چۆن ده بیئت خۆی له سه ر تالیه که ی راهیئیت به هیوای چاک
 بوونه وه، یان خۆی بخاته شوینی نه و که سه ی که هه موو ته مه نی برپاری داوه
 که به پۆزوبیئت و، هه موو ئازار و ناره حه تیه کان بباته سه ر، بۆ نه وه ی له کاتی
 مردندا ئیفطاری یه کجاری بکاته وه، ناشکرایه پنگه یه کی نه وه نده سه خت و
 تووشه، که ی نه وه نده حه زو په غبه تی زۆری خه لکی له سه ر ده بیئت؟!

بۆیه و تراوه:

له ناو به صه رده ا صه دو بیست زانای قسه زان واعیز و چیرۆک خوانی
 تیدابووه، به لام ته نها سی که سی تیا بووه که بتوانن قسه له بابه تی عیلمی
 یه قین و نه حوالی د له کان و صیفه ته شاراوه و نه سراره کان بکه ن، نه وانیش
 سه هلی توسته ری و صوبه یی و عه بدول په حیعی کوپی یه حیای نه سه وه،
 خه لکیکی بن حه دد و حیساب له لای نه وانیه ی پێشو و زانا قسه زانه کان
 داده نیشن و گوئی یان لئ ده گرتن، خه لکیکی که میش که که م وارپئ ده که ویت
 له ده که سی تئ بیه پاندایه لای نه م سی که سه داده نیشن، چونکه شتی
 به که لک و پر بایه خ، که سانی تایبه تمه ندی ده ویت که وه ربگرن و له ئاستی
 نه واندا بیئت، به لام نه وه ی ده ورتیت به تیکرای خه لکه که ئاسانتره و هه موو
 که س پئی ده گات.

یہ کیکی تر لہ نیشانہ کانی زانای ئاخیرت ئەمە یە:

دەبن پشتراست بێت بە توانا و نییەت پاکی خۆی

دەبێت لە وەرگرتنی زانستەکانیدا زیاتر پشت راست بێت بە زیرەکی و بەرچاوی و پەڕاوی و ھەستباری خۆی، ئەک پشت بە کتێب و پەراوی نووسراوەکان ببەستێت، یان تەنھا شوێن ئەو قسەنە بکەوێت کە لە کەسانێکی تر ھو دەیبەستێت، بە ئەکو دەبێت پشت بە ھو ببەستێت کە فرمانمان پێ کراوە شوێنی بکەوین، بە تاییبەتی خواھەنی شەریعەت (ﷺ) لە پەپەرھەکردنی فەرمان و فەرماشتەکانی، بۆیە شوێن ھەبەیی کێرامیش دەکەوێت، چونکە ھەموو کردەووەکانیان بە ئەگەن لە سەر ئەوێ لە ھەزەرەتی پیغەمبەر (ﷺ) بیستوانە و پەپەرھەییان ئێ کردووە.

لە پاشان ئەگەر گوێپاھەل و تەقلیدی خواھەنی شەریعەتی کرد (ﷺ) لە وەرگرتنی فەرمان و فەرماوودەو، شوێن کەوتنی پەرھەزار کردارەکانی، دەبێت سووربێت لە سەر تیگەبەستنی ئەسەر و نەینەبەستنی ئەو کردار و پەرھەزارانە کە ئەنجامیان دەدات، چونکە خواھەنی شەریعەت کە کارێک دەکات، دەبێت ھۆکار و نەینەبەستی تێدا بێت، دەبن بە چاکی بگەرێت بە شوێن نەینەبەستی فەرماشتەکاندا، ئەگەر تەنھا قسەکانی لەبەر بکات و بەس، ئەو کاتە دەبێتە جینگای ھەلگرتنی زانستی، ئەک زانایەکی تیگەبەستوو لە زانست، بۆیە بەو جۆرە کەسانە تەنھا قسە لەبەر دەکەن دەئێن:

بەپراستی فلان کەس کوگایەکی زانستی، ئەوانە کە بەدوای ھیکمەت و نەینەبەستی زانستدا نەگەرێن و تەنھا قسەیان لەبەر کردبێت، بەزاناو عالم ناو نەدەبران.

ھەرکەسێکی پەرھە لە سەر دێ لادراو بێت و، بە نووری پێنومایی پۆشن بووینتەو، ئەو کاتە ھەر لە خودی نەفسی خۆی ھو دەبێتە کەسێکی وا کە

تهقلیدی بکهن و شویتی بکهون. نهو کهسه، ئیتر نابیت شوین کهسانیکی تر بکهویت^(۱) هەر له بهر ئەمەیه که عەبدوللای کۆری عەباس (خودایان ئی رازی بیت) فەرموویەتی: (ما مِنْ أَحَدٍ إِلَّا يُؤْخَذُ مِنْ عِلْمِهِ وَيُتْرَكُ إِلَّا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ)^(۲).

واته: هیچ کهسێک نیه جگه له حەزەرەتی پیغمبەر (ﷺ) که هەموو قسەکانی ئی وەرگیریت، بەلکو ئەوانی تر هەندیکیان ئی وەرەگیریت و هەندیکیشیان تەرك دەکریت، که بۆ خۆی له زەیدی کۆری نابیت فیری زانستی (فیقه) بووه، وه قورئان و خوێندنەوهی قورئانیشی له ئوبەیی کۆری کهعبهوه وەرگرتووه و فێربووه، له پاشان بۆ خۆی له هەردوو زانستی (فیقه) و چاک خوێندنەوهی قورئاندا پێچهوانەیی ئەوانیشی دەکرد.

هەندیک له پێشینە باشەکان فەرموویانە:

ئەوهی له حەزەرەتی پیغمبەری خوداوه بۆمان هاتبیت و پێمان گەیشتبیت، بەسەر سەر و بەسەر چاو وەری دەگرین، ئەوهی له ئەصحابی کیرامهوه بۆمان هاتبیت ئی وەرەدەگرین و لێشی پەدەدەکەینهوه، ئەوهش که له زانایانی تابیعینهوه پێمان گەیشتبیت، ئەوان پیاو بوون و ئەهلیبەتیان هەبووه و ئێمەش پیاوین دەتوانین خواوەنی رای خۆمان بین.^(۳)

(۱) چونکه فهقیه له ناو زانایاندا بهو کهسه شه‌رع زانه شاره‌زایه ده‌ڵین: که به‌زانست و به‌تێگه‌یشتنی د‌له‌وه زاناو فه‌قیه ب‌یت، نه‌ک به‌قسه‌ی خه‌لکی تر، نمونه‌ی ئەو کهسه‌ی به‌زانستی کهسانی تره‌وه شاره‌زا ده‌ب‌یت، وه‌ک ئەو کهسه‌ وایه که وه‌صفی حا‌ل و ژبانی پیاوچاکان و عاریف و مقاماتی صالح و صدیق و خواناسان بکات و، خ‌و‌یشی خوا‌ه‌نی هیچ حا‌ل و مقامێک نه‌ب‌یت، نمونه‌ی ئەمه‌ وه‌ک ئەوهیه که خودا ده‌فه‌رمو‌و‌یت: ﴿وَلَكُمْ الْوَنلُ مِمَّا تَصِفُونَ﴾، إتحاف ۴۳۲/۱.

(۲) رواه الطبرانی في (الکبیر) من حدیثه مرفوعاً (۲۶۹/۱۱).

(۳) رواه البیهقي في ((المدخل)) عن أبی حنیفة رحمه الله تعالی بنحوه. چونکه ئەگەر زانایه‌ک پەردەیی زانستی له‌سەر د‌لی هە‌لد‌رایه‌وه، ده‌ب‌ی به‌ پ‌ی‌ی یه‌قین و زانسته‌که‌ی خ‌و‌ی

بۆيە صەحابەكان گەورەبون و خاوەن فەھل بوون، چونكە لە زۆربەى كاتەكاندا لە خزمەت پيغەمبەر(ﷺ) بوون و، ئاگايان لە بۆنەو ھۆكارو ئەحوالى پيغەمبەرى خودا(ﷺ)بوو، وە دليشيان ھەندىك فەرمانى تايبەتى دەبينى و ھەستى پى دەکرد، كە بەھۆى بەرچاوپرونى و حال و مەقامەو دەيانزانى، كە رڭاوپىزى پاست و دروستى بۆ دەردەخستن و، لەحەق و پاستى شارەزاي دەکردن، كە ھەرگىز بە گەياندن و رپوايەت و دەستەواژەى ھىچ كەسك فەير نەدەبوون، چونكە لە نوورى پيغەمبەرايەتى دەرژا بەسەرياندا، كە لە ھەلە و لە رىلادان دەيانپارتزىت.

وہ لە كاتىكدا پشت بەستن بە قسەو باسى كەسانىكى تر چاوپىكردنىكى پەسەندنەيىت، ديارە پشت بەستن بە زانستىيەك كە سەرچاوەكەى لە پەراو و دانراو و نوسراوەكانەوہ يىت، دورتر و نەشياوترە، بەلكو ئەو كتيب و دانراوانە تازە پەيدا بوون، خۆ ھىچيان لە چەرخى صەحابەو سەرەتاي ژيانى پيغەمبەردا نەبوون، بەلكو لە دواى سالى سەدو بىستى كۆچى پەيدا بوون، وە لە دواى وەفاتى ھەموو صەحابەكانى كىرام و زۆربەى تابىعيەكان(خودايان لى پازى يىت)، وە لە دواى وەفاتى سەعیدى كورپى موسەيىب و ھەسەنى بەصرى و ھەلباردەكانى تابيعين بوو، بەلكو زانايانى جىلى يەكەم نوسينەوہى فەرموودە و دانانى كتيبيان بەلاوہ پەسەند نەبوو، بۆ ئەوہى خەلكەكە بەھۆى ئەو نوسينانەوہ لە لەبەرکردن دوورنەكەونەوہو، واز لە قورئان و بىركردنەوہ و تپرامان و وردىينى لە دەقەكان نەھيئن، وەھەميشە دەيانفەرموو:

ئىوہش لەبەريان بكەن ، وەك چۆن ئىمە كاتى خۆى دەقەكانمان

فتاوبات دروست نىيە وەك ئىمامى ئەبو ھەنەيفە فەرموويەتى تەقلیدی كەسكى تر بكات.

له بهرده کرد.^(۱)

هه ربۆیه چه زره تی ئه بوبه که ری صددیق و کۆمه ئی له سه حابه (خودایان ئی رازی بیئت) پیان ناخۆش بوو قورئان کۆبکریته وه له یه ک مه صحه فدا، ده یانوووت چۆن ئیمه کارێک ئه انجام بدهین، که پیغه مبه ری خودا (ﷻ) نه یکردییت؟! ده ترسان خه لکه که پشت به مه صحه فه کان ببه ستن و، واز له له به رکردنی به یین، که ده یانوووت:

واز له قورئان به یین (واته کۆی مه که نه وه) با هه ندیک له هه ندیکی تری وه رگرن، به فیڕکردن و خویندنه وه و لیوه رگرتن، بۆ ئه وه ی ته نها قورئان جینگای بایه خ و خه م و گرنگی پیدانیان بیئت.

تا چه زره تی عومه ری کۆری خه طاب و هه ندیک له سه حابه کان راویژیان بۆ کرد، که قورئان بنوسریته وه و کۆبکریته وه، له ترسی که مته رخه می و له بیڕکردن و له بیڕچونه وه ی خه لکه که، یان ته مبه ئی بکه ن و، ئه گه ر له سه ر ئایه تی ک کیشه یه ک دروست بیئت، ئه وا با بگه ریینه وه بۆ ئه و مه صحه فه کۆکراوه یه، که وه ک ئه صل دابریت و، له وشه یه ک یان خویندنه وه یه ک له ئایه ته موته شاهیه کان پیی راست بکه نه وه.

ئیتیر سینه ی ئه بوبه که ری صددیقیش بۆ ئه م پرسه یه گوшاد و کرایه وه و، برپاری هاته سه ر کۆکردنه وه ی قورئان و له یه ک مه صحه فدا هه موو قورئانیان کۆکرده وه.^(۲)

---

(۱) رواه أبو نعيم في ((الحلیة)) ۳/۳۶۳ عن الزهري قوله: كُنَّا نكره الكتب، حتى أكرهنا السلطان، فكرهنا أن نمنعه الناس) وروی أنه كان أول من دون العلم.

(۲) قوت القلوب ۱/۱۵۹

ههروهها نهحمه دی کورپی حهنبهل حائ و ابوو، که نارازی بوو له مالیکی کورپی نه نهس که کتیبی (موطأ)ی دانابوو وه دهیفرموو:

کارنکی داهیناوه که صه حابه کانی پش خوی (خودایان ئی رهزای بیت) نه یان کردوه^(۱)

ووتراره: به کهم کتیب له میژووی ئیسلامدا دانراوه کتیبی (ابن جریج فی الآثار) بووه، ههروهها حروفی تهفسیره کان له موحاهیدو عطاء و هاوړیکانی عهبدوئلای کورپی عه بباس له مه کهکه دا (خودایان ئی رازی بیت)، له پاشان کتیبه که ی مه عمه ری کورپی راشیدی صه نعانئ له یه مه ن، که له سوننه ته کانی پیغه مبه ر (ﷺ) به پئی (فه صل و باب) و به پرش و بلاوی کوی کردبویه وه، له پاشان کتیبی (موطأ)ی مالیکی کورپی نه نهس، له پاشان جامعی سوفیانی سه وری، له پاشان له سه دهی چواره مدا دانراوه کانی عیلمی که لام دهستی پیکرد.^(۲)

زیاتر زانایان پوچوون له بابتهی شه په قسه و به به ره کانی و به لکه به زورانندان، به لکه ی نوسراوی یه کتریان هه لده وه شانده وه، خه لکه که پرویان له م جوړه زانسته کرد و، خوویان دایه گتیرانه وهی چیروک و ناموژگاری پئ کردنی، له و کاته وه زانستی یه قین و دنیایی به ره و نه مان و به کوئا بوون ده چوو، دوا ی نه و وه خته ئیتر زانستی نه حوالی دلله کان نامو ده بویه وه، که م کهس

---

(۱) نه و ئینکاری کردنه ته نهها له سه ره تاوه بوو، له ترسی گرنگی نه دان به قورئان، به لام له دوا ییدا بو خوی حه دیسه کانی له موسنه ده کاند کۆده کردوه، که زانی خه لکه که پیویستیان پئی تهی، بنواړه إتخاف ۴۳۵/۱.

(۲) قوت القلوب ۱۵۹/۱ وانظر فتح الباری: المقدمة (۶).

به‌دوای صیفاتى نه‌فس و فرت و فێلى شه‌يتان دا ده‌گه‌ران، كه‌مێك نه‌بێت
هه‌موو پشتيان له‌ عىلمى ئاخىره‌ت كرد.

واى ئێ هات نه‌وه‌ى زۆر بلى و قسه‌زان و موحاده‌له‌ چى بوو، ناوبانگى
به‌زانا ده‌رده‌كرد، چىرۆكه‌خوانى له‌بله‌بان، كه‌ قسه‌كانيان به‌ ده‌سته‌واژه‌ى جوان
و ره‌ونه‌قدار برازێننه‌وه‌و، سه‌جعه‌ و وشه‌ئارايى تێدا به‌كار بهێنن، ناويان به‌زانا
ده‌ركرد، چونكه‌ عه‌وام و په‌شه‌خه‌لكه‌كه‌ گوێيان ئێ ده‌گرتن، نه‌وانيش هه‌رگيز
نه‌يانده‌توانى حه‌قيقه‌تى زانست له‌وانى تر جودابكه‌نه‌وه‌، ژيان و په‌ويه‌ و
په‌فتارى سه‌حابه‌كانيشيان له‌به‌رده‌ست نه‌بووه‌، ئاگادارىشان نه‌بوون تا
به‌هۆى نه‌وانه‌وه‌ بزنان كه‌ په‌فتارى سه‌حابه‌كان له‌گه‌ڵ نه‌و چىرۆك خوان و
زۆر بلىيانه‌ يه‌كناگرنه‌وه‌، بۆيه‌ ناوى زانايانيان به‌سه‌ر خوياندا دابرى، نه‌و
نازناوه‌ش نه‌وه‌ى داهاوو له‌ پيشووه‌كانى وه‌رگرت، عىلمى ئاخىره‌ت پېچرايه‌وه‌،
زاناو كه‌سه‌ تايبه‌ته‌كان نه‌بێت نه‌وانى تر نه‌يانده‌زاني جياوازي ميانى زانست و
كه‌لام چىيه‌، حاليان واى ئێ هات:

ئه‌گه‌ر بيان وتايه‌ فلان زاناره‌ يان فلان؟

ده‌يانووت فلان كه‌سيان زانستى زياره‌و، فلانيشيان كه‌لامى زياره‌، ته‌ها
زانا تايبه‌ته‌كان ده‌يانتوانى جياوازي بخه‌نه‌ ميانى زانا دياره‌كانه‌وه‌، له‌گه‌ڵ
نه‌وانه‌دا كه‌ تواناي قسه‌كردن و په‌وانبېژيان هه‌يه‌، به‌م شېوه‌يه‌ بۆ چه‌ند
سه‌ده‌يه‌كى پيشوو دين لاوازبوو.

ئيتىر ده‌بێ چۆن گومان ببه‌يت به‌و زه‌مانه‌ى كه‌ تۆى تيا ده‌ژيت(واتا
سه‌ده‌ى پېنجه‌مى كوچى) ئه‌گه‌ر كه‌سێك نارېزايى و ئىنكارى له‌ حالى نه‌وانه
ده‌ربېرېت يه‌كسه‌رتۆمه‌تى شىتى ده‌بارێنن به‌سه‌ردا؟!

كه‌واته‌ چاكتر وايه‌ هه‌ريه‌كه‌ به‌خۆيه‌وه‌ مه‌شغوڵ ببيت و بى ده‌نگى ئێ
بكات.

یه کیکی تر له نیشانهی زانایانی ئاخیرهت

خۆپاریزی له کاری داهینراو

دهبیت زۆر بهتوندی خۆی بپارێزێت لهو کاره داهینراوانهی که تازه پهیدا بوون، باخه لکه کهش به گشتی هاوڕابن له گه ئیدا، نابیت ئهوه فریوی بدات که خه لکه کهش دوای چهرخى سه حابه شتیکی داهینراویان پهیدا کرد بێت و هه موویشیان هاوڕابووبن له سه ری، به لکو ده بیت زۆر سوور بیت له به دوا داگه رانی ژیا نی سه حابه و حال و ژیا ن و کرداره کانیان، بزانی ت زیاتر نه وان خه میان له چی هه لده گرت، گرنگییان به چی ده دا، ئایا نه وان گرنگیان به ده رس و تنه وه و کتیب دانان و روبه روبونه وه و ده مه ده م و قه زاوه ت و سه ره رشتی کاروباری ویلا یه ت و کاروباری نه وقاف و راپه راندنی وه صیتی خه لک و سه ره رشتی مائی هه تیوان و تیکه ئی ده سته لاتداران و روپامای له هه لئس و کهوت و موجامه له کردنیان ده دا، ئایا به مانه وه سه رقائ ده بوون، یا ن به بیرو فکرو خۆف و حوزن و ترسان له خوداو موجاهه ده ی نه فس و موراقه به و چاودیری زا هیر و با طینی خۆیان، وه خۆپاراستن له گونا هه گه وره و وردو بچو که کان، که سوورین له شاره زابوون و، هه ستیاربون به رامبه ر ئاره زوات و چه زه شاره وه کانی نه فس و که ید و فیلی شه یتان، له گه ل سه رگه رمی زیاتریان به پاشما وه ی زانسته شاره وه و با طینه کانه وه!

وه به د ئنیا یه وه بزانه:

که به راستی ناودارترین زانا له ئه هلی ئه م زه مانه و، نزیکترینیان له حه قیقه ت و راستیه وه، نه وان ه ن که زیاتر شاره زان به رپه زای پێشینه کان و، کرداریان وه ک سه حابه کان وایه، چونکه هه ر له وان ه وه ئاین وه رگیرا وه، بۆیه ئیمای عه لی (خودای ئی رازی بیت) فه رموویه تی: "باشترینمان نه و که سه یه که

باشترو چاكتر شوئى ئەم دىنە كەوتتوۋە" لەو ۋەلامى كەسكىدا كە پىي ووت: "تۆ
پىچەوانەى فلان كەس جولۇپتەوۋە".^(۱)

نابىت خەفەت لەو ۋە بخوات كە راۋبۇچون و كارەكەى پىچەوانەى
هاۋچەرخىيەكانى خۆيەتى، مادام ھاۋراۋ گونجاۋ بىت لەگەل چەرخى پىرۋى
پىغەمبەرى خودا(ﷺ) چونكە ئەو خەلكە بە پىي مەيل و حەزى سىروشتى
خۇيان راپەكيان دەرپرپوۋە (نەك بە پىي شوئىن كەوتن لە حەق و راستى) ۋە
نەفسىشيان رىگەى پى نەداۋن كە دان بەوۋەدا بنىن، ئەو كار ھەلۋىستەيان
ھۆكارە بۆ بى بەش بوونيان لە بەھەشت، وايشيان راگەياندوۋە كە ھىچ
رېگايەك نىيە بيانگەيەنئىت بە بەھەشت جگە لە راكەى ئەوان كە لەسەرىنى،
ھەر لەبەر ئەمەيە كە حەسەنى بەصرى فەرموۋىەتى:

دوۋ شتى نوئ لە ئىسلامدا پەيدا بوون: يەكك خاۋەنى راپەكى خراب و
نادروستە، وايش دەزانئىت كە بەھەشت بۆ ئەو كەسەيە كە ھاۋراپئىت لەگەل
ئەودا، ۋە كەسكىش زۆر بەزىادەپرەۋى لەناۋ نىعمەتەكاندا بڑى و، بەندايەتى
بۆ دۇنيا بكات و(ھەموو كات و خەمەكانى بۆ تەرخات بكات) بۆ لەدەست دانى
دۇنيا تورە بىت و، بۆ ۋەدەست ھىنانى دۇنيا رازى بىت و ھەلۋىشى ھەر بۆ
دۇنيا بىت، ۋاز لەم دوۋ كەسە بېئىن ناگرى دۆزەخ چاۋەنوارپان دەكات.
بەراستى پىاۋىك رۆزى ئى بوۋىەوۋە لە ميانى دوۋكەسدا؛ كەسكى رۆچوۋ
لە ناۋ خۆشى دۇنيادا كە ھەمىشە نەفسى بۆلاى دۇنيا بانگى دەكات.

ۋەكەسكى ھەۋا پەرسى خۆ پەسەند كە خۆى بۆلاى ھەۋاۋ ئارەزوات راي
دەكشئىت، خوداى گەۋرەش ئەو پىاۋەى لەو دوۋكەسە پاراستبىت، كەدلى
بەلاى سەلەفى صالح و پىشىنە باشەكاندا بىروات، پىسار لە كارۋكردەۋەكانيان

---

(۱) رواه البزار كما في ((البحر الزاخر)) ۸۷۷.

بکات، به دواى ناسار و رڤفتارياندا بگهړت، به پراستى نه و پياوه رږبه پړوى پاداشتیکى زورگه وړه ده بېته وه، دهى نېودهش وهك نه و پياوه وابن^(۱).

له عه بدونلای كورى مه سعو ده وه گپړاويانه ته وه به هه ردوو شي وهى رپوايه تى (مه وقوف) كه راوه ستاوه له سه رخوى، وه به شي وهى سه نه دو دانه پالى پيغه مبه ر(ﷺ) كه فه رموويه تى:

((إِنَّمَا هُمَا اثْنَتَانِ: الْكَلَامُ وَالْهُدَى، فَأَحْسَنُ الْكَلَامُ كَلَامُ اللَّهِ تَعَالَى وَأَحْسَنُ الْهُدَى هُدَى رَسُولِ اللَّهِ تَعَالَى (ﷺ) أَلَا وَإِيَّاكُمْ وَمُحَدَّثَاتُ الْأُمُورِ، فَإِنَّ شَرَّ الْأُمُورِ مُحَدَّثَاتُهَا، وَأَنَّ كُلَّ مُحَدَّثَةٍ بِدْعَةٍ، وَإِنَّ كُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ أَلَّا لَا يَطُولَنَّ عَلَيْكُمْ الْأَمَدُ فَتَقْسُوا قُلُوبَكُمْ، أَلَّا كُلُّ مَا هُوَ آتٍ قَرِيبٌ، أَلَّا إِنَّ الْبَعِيدَ مَا لَيْسَ بِآتٍ))^(۲) واته: به پراستى نه وهى كه به كه لك ديت قسه كردنه له سه ر

(۱) قوت القلوب ۱۶۰/۱

(۲) رواه ابن ماجه (۴۶). في المقدمة باب اجتناب البدع والجدل قال الزبيدي ۴۷۳/۱ قال العراقي في التخریج الكبير إسناد حبه، وزاد الطبراني في الكبير ۹۷/۹ (۸۵۲۱) بعد قوله ((وكل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار)). ه والحديث طويل، وأخرجه اللالكاني في السنة (۷۷/۱) (۸۴) وأخرجه أبو نعيم في ((الحلية)) ۱۳۸/۱ قال عبدالله بن مسعود: إن إصدق الحديث كتاب الله تعالى، وأوثق العرى كلمة التقوى، وخير الملل ملة إبراهيم، وأحسن السنن سنة محمد (ﷺ) وخير الهدي هدي الأنبياء، وأشرف الحديث ذكر الله. وخير القصص القرآن، وخير الأمور عواقيها، وشر الأمور محدثاتها .... الحديث بطوله، قال العراقي: وفي الباب عن جابر ابن عبدالله رواه المسلم، كتاب الجمعة، باب تخفيض الصلاة والخطيب (۷۶۷) وابن ماجه في المقدمة، باب اجتناب البدع والجدل (۴۵)، قال كان رسول الله (ﷺ) إذا خطب أحمزت عيناه. الحديث وفيه يقول: ((أما بعد: فإن خير الحديث كتاب الله، وخير الهدي هدي محمد. وشر الأمور محدثاتها وكل بدعة ضلالة)) قلت وأخرج أبوداود كتاب السنة، باب في لزوم السنة (۴۶۰۷) والترمذي، كتاب العلم، باب ما جاء في الأخذ بالسنة واجتناب البدع (۲۶۷۶) من حديث العرياض بن سارعة (رضي الله

سیرت و رډفتاریان، وهشویڼ کهوتنی پښمایي و پښایان. جوانترین وشه و
 رسته‌یش کهلامی خودای گه‌وره‌یه، باشت‌رین پرېه‌وو پښاییش پښوښیه‌کانی
 پښغه‌مبه‌ری خودایه(ﷺ)، بیدار و وریابن! خوټان له‌و فرمانانه بپارېزن که‌تازه
 په‌یدابوون و داهینراون، چونکه به‌راستی خراپ‌ترینی کاره په‌یدابووه تازه‌کانه، وه
 هه‌موو داهینراویکی تازه په‌یدابوو به‌بیدعه دهناسریت، وهه‌موو بیدعه و
 داهینراویکیس سه‌ری له گومپاییه‌وه دهرده‌چیت، نه‌وه‌نده طولی نه‌مه‌لتان
 نه‌بیټ و هیوادریژ مه‌بن ۱۱ دوور مه‌پروانن بو نه‌م زیانه که دل‌ه‌کانتان ره‌ق بیټ،
 بیدارین هه‌موو شتیک که له پیدایټ بگات هه‌رده‌گات، بزائن نه‌و شته دووره
 که له‌پڼگه‌ی هاتن دا نه‌بیټ. وه‌له وتاریکدا پښغه‌مبه‌ر(ﷺ) فهرموویه‌تی:

((طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ، وَأَنْفَقَ مِنْ مَالٍ اكْتَسَبَهُ مِنْ
 غَيْرِ مَعْصِيَةٍ وَخَالَطَ أَهْلَ الْفِقْهِ وَالْحِكْمَةِ وَجَانِبَ أَهْلِ الزَّكْلِ وَالْمَعْصِيَةِ،
 طُوبَى لِمَنْ ذَلَّ فِي نَفْسِهِ وَحَسُنَتْ خَلِيقَتُهُ، وَصَلَحَتْ سَرِيرَتُهُ وَعَزَلَ عَنِ النَّاسِ
 شَرُّهُ، طُوبَى لِمَنْ عَمِلَ بِعِلْمِهِ وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ وَأَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ
 قَوْلِهِ وَوَسَّعَتْهُ السُّنَّةُ، وَلَمْ يَغْذُهَا إِلَى بِدْعَةٍ))^(۱) واته: خوژگه به‌وکه‌سه‌ی
 عه‌یب و که‌م و کورپه‌کانی خو‌ی نه‌وه‌نده سه‌رقالی ده‌کات، ناپیه‌رژیتته سه‌ر

عنه): صلى بنا رسول الله(ﷺ) ذات يوم، ثم أقبل علينا بوجهه، فواعظنا موعظة
 بليغة، ذرفت منها العيون، ووجلت منها القلوب، فساقو الحديث، وفيه ((وإياكم و
 محدثات الأمور فإن كل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة) [قال ابن السبكي في
 طبقات الشافعية ٢٩٠/٦ لا نعرف المرفوع وروى الطبراني الموقوف].

(۱) أخرجه أبونعيم في (الحلية ٢٠٣/٣) من حديث الحسن بن علي بسند ضعيف. و البزاز في مسنده،
 ٣٤٨/١٢ [٦٢٣٨] من حديث أنس أول الحديث وأخره. والطبراني في المعجم الكبير (٧١/٥) (٤٦١٦)
 والبيهقي في (الشعب) (٢٢٥/٣) (٣٣٨٨) من حديث ركب المصري وسط الحديث وكلها ضعيفه. [قال
 الزبيدي: ٤٣٨/١ حديث ركب: أخرجه أيضا البخاري في (التاريخ) (٣٣٨/٣).

باسکردنی خه‌لکی، وه له کهسابه‌تی دهستی خۆی بۆ مāl و مندālī سه‌رف ده‌کات، مه‌سه‌ره‌فیشیان ده‌کیشیت به‌بێ گوناوه‌و تاوانکاری، خۆش به‌ختی بۆ ئه‌وه‌ی تیکه‌لی له‌ گه‌ل ئه‌هلی (فیه) و په‌ندیاری دا ده‌کات و، هاوپازو رێبازی ئه‌وانه، وه‌ واز له‌ پێو چیه‌ی ئه‌هلی مه‌ئه‌و تاوانکاری ده‌هینیت، خۆزگه‌ به‌و که‌سه‌ی که‌ خاوه‌نی نه‌فسیکی زه‌لیل و بێ فیزو ده‌ماره‌و، س‌روشت و په‌وشیکی جوانی هه‌یه‌ و، شیمه‌ و خووه‌ شاراهه‌کانی گونجاوو شیاون، خه‌لکی لاداوه‌ له‌ شه‌پو خراپه‌ی خۆی، خۆش به‌ختی بۆ ئه‌و که‌سه‌ی که‌ کار به‌ زانسته‌که‌ی خۆی ده‌کات و، مāl زیاده‌ی هه‌بیت له‌ خیر و چاکه‌دا سه‌رفی ده‌کات و، خۆشی ده‌گرێته‌وه‌ له‌ زۆر بلی‌ی و زیاده‌ په‌وی له‌ قسه‌کردندا، وه‌ سوننه‌ت و په‌فتاری پیغه‌مبه‌ر(ﷺ) به‌شی هه‌موو ژیا‌نی ده‌کات، که‌ ئیتر لی‌ نه‌ت‌رازی‌ت و به‌ره‌و لای کاری بیدعه‌و خراپ نه‌پ‌روات.

عه‌بدو‌ل‌لای کوری مه‌سه‌عود(په‌زای خودای لی‌ بیت) ده‌یفه‌رموو:

(حُسْنُ الْهَدْيِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مِنَ الْعَمَلِ)^(١)

واته‌: (له‌ کۆتای زه‌ماندا خوره‌وشت و پێنویتی جوان باشته‌ له‌ زۆر له‌و کارانه‌ی که‌ ده‌کری‌ن، وه‌ ده‌فه‌رموویت: ئیوه‌ له‌ چه‌رخیکدان، چاکترینتان ئه‌وانه‌ن فه‌رمانی زۆر و چاک ئه‌نجام ده‌دن، وه‌ پۆزگارێک دپته‌ پێشه‌وه‌ له‌ دوا‌ی ئیوه‌، باشت‌رینیان ئه‌وانه‌ن که‌ خۆیان راده‌گرن و له‌سه‌ر کرده‌وه‌کان راده‌وه‌ستن و، له‌به‌ر زۆری ئه‌و شوپه‌انه‌ی که‌ دینه‌ ئاراوه‌، ته‌نها راده‌وه‌ستن تا تووشی شوپه‌ی حه‌رام و نه‌خ‌وا‌زرا‌و نه‌بن.^(٢)

(١) أخرجه البخاري في ((الأدب المفرد)) ٤٨٩ بنحوه.

(٢) قال الزبيدي: ٤٣٨/١: هكذا أورده صاحب القوت ٢٧٦/١، وأخرج اللكلائي في السنة

١٤٥٥/١ عنه أنه قال: الإقتصاد في السنة خيرٌ من الإجهاد في البدعة.

به پاستی چاک و جوانی فەرموو: هەركەسێك لەم زەمانەدا خۆراگر و دامەزراو نەبێت، لە هەموو كارێكدا شوێن ئاپۆری جەماوەریكەوێت و لەسەر پای ئەوان بجوڵێتەو، وە پۆچووێت لەو كارانەداكە ئەوان تیايدا بن و لە ناوی دا پۆچوو بن ئەو بەهیاكدا چوو، وەك چۆن ئەوان تیاچوون.

حوزەیفە یەمانی فەرموو یەتی:

ئەو هی جینگای سەرسورمانە لەم چەرخەدا:

ئەو هی لای ئێو ئەمڕۆ بەچاکە دەژمێرێت، لەزەمانێکی رابردوودا بەخراب لەقەڵەم دەدرا، ئەو هەش ئەمڕۆ ئێو بە خراپی دەزانن و ناپەسەندە لاتان، لە زەمانێکی داها تودا بەلایانەو بەش و پەسەندە، ئێو بەردەوام حالتان باشە و لە خێردان، مادام حەق و راستییەكان بزانن، وە زاناکانتان بەسووکی و بێ نرخی سەیریان نەکرت^(۱)

راستی فەرموو: زۆریە هی ئەو قسەو کردارانە هی ئەمڕۆ لەم چەرخەدا بوونەتە باوو ئاساین، لە چەرخێ صەحابەدا (خودایان ئی رازی بێت) ناپەسەند و نەشیابوون. لەو کارانە هی لەم زەمانەدا خەڵکی فەریوان پێ خواردوو، جوان کردن و پازاندنەو هی مزگەوتەکانە و ،خەرج کردنی مال و سامانیکی زۆرە لە وردەکاری و بیناسازیدا، وە پاخستنی فەرش و پایەخی بەرزو گرانبەهایە، کە لە کاتی خۆیدا تەنانەت پاخستنی حەسیریش لە ناو مزگەوتدا بە بیدعە ی ناپەسەند دادەنرا، وەك دەڵێن: لە داھێنراوەکانی حەججای سەقەفیە^(۲)

---

(۱) قوت القلوب (۱/۱۶۱) وقد ((رواه ابن عساکر في تاريخ دمشق)) ۹۱/۴ عن عدي بن حاتم (رضي الله عنه).

(۲) قوت القلوب (۱/۱۷۱). دەگێرتەو کە قەتادە (خوای ئی رازی بێت) لە مزگەوتدا نوێژی دەکرد پارچە یە لە حەسیرە کە لە کاتی سەجدەدا چو بە چاویدا، ئەویش

به پراستی نوټز خوښه کانی جیلې یه که م که م وا رڼده که ووت شتېکیان
بختایه میانې ته وټلیان وزه ویه که ی که سوجدیهان له سهرده برد.^(۱)

هه روه ها نه مړو له م چه ر خه دا، له دیارترین زانسته کانی نه وه یه:
که خوښان سهرقال بکه ن به فیروونی موجدوله و دهمه قان و
پوبه پوبونه وه و هاووینه کانیان، وه به چاکترین و نریکترین زانستی داده نین، که
مرؤف له خودا نریک بخته وه، که له کاتی خویدا له کاره نه شیاو و
ناپه سنده کان ده زمیررا. له وکارانه زیاده پړه وی یه له دهنگ و ناوازی تایبه تی له
خوښندی قورئان و بانگداندا.^(۲)

هه روه ها له کاره نه خوازراوه کانه: زیاده پړه وی و له سنوور تیپه پانندن له
گرنگیدان به پاک و خاویڼی و، په یدا کردنی وه سوه سه له سهر خو پاک کردنه وه و
تاروت و دهست نوټزگرتندا، یان له خاویڼی بهرگ و پوښاکدا، به هه موو

نابینا بوو، قسه ی به چه ججاج ووت، که نه و نه م بیدعه ی چه سیرا خسته نه ی
دانا له مزگه و ته کاند، نه گینا له پیشتر خه لکه که ته نها له سهرگل وزه وی
نوټزبان ده کرد.

(۱) به لکو چه زبان ده کرد ته نها له سهرزه وی بخه ون بو زیاده ته وازوع و گهردن که چی
"إتحاف/۱/۴۳۹.

(۲) تاوای لئ دیت له واتای تیلاوت و خوښدنه وه که حالی نه بیټ که سنوری ئیعراب و
چوښه تی خوښدنه وه ی قورئان ببه زنیټ:

به شیوه یه که به پریکخستن و ته و او کردنی ناوازو له حنی خوښدنه که یان، پیته
کورته کان درټژده که نه وه و، درټژه کانیش کورت ده که ن و، گورپانکاری به سهره موو
بنه ماکانی زانستی ته جویدا ده هین، له دهغم و نیظهار و نیقلاب، ته نها بو پریکخستن
دهنگ و ناوازه که یان. هه روه ها زیاده پړه وی و سه پانندی ناوازی ناجور به سهر بانگ
دانیشدا، هه ربه و شیوه یه که باسما ن کرد. بنواره إتحاف /۱/ ۴۴۰.

شيويههك خوى دهپارتزيت و حيساب بۆ ههموو هۆكارىكى دووريش دهكات، بهلام ئاسانكارى دهكات له حهلال كردن و حهرام كردنى خوراك و بژئويههكاندا، وه هاوئينهكانى ئەمانه.^(١)

بهپاستى عهبدوئلاى كورپى مهسعوديش پاستى فهرموو كه دهئيت: ئيوه ئهمرۆ له زهمانيكدان ههواو ئارهزواتان شوئين زانست و زانيارهكان دهكهون، وه زهمانيك ديت بهسهرتاند، كه زانستهكان شوئين ههواو ئارهزواتى خاوهنهكانيان دهكهون.^(٢)

ئهحهمدى كورپى حهنبهل(پهحهمتى خوداى ئى بيت) دهيفهرموو: وازيان له زانست هئناوهو، پويان كردۆته فهران و وته غهريب و نامۆكان، كه كهوتر (فيقه) و تيگهيشتيان له ناودايه، ههر له خودايش داواى يارمهتى دهكهين.^(٣)

ماليكى كورپى ئهههس(پهحهمتى خوداى ئى بيت) فهرموويهتى: كاتى خوى ئهوه خهلكه ئهوه ههموو پرسيارانهيان له بارهى ههموو فهرانهكانهوه نهدهكرد، وهك خهلكى ئهه سهردهمه كه دهيكهن، زاناكانيش يهكسهرباسى حهلال و حهراميان نهدهكرد، كه ئهوه حهلاله يان حهرامه، بهلكو من پتيان دهگهيشتم كه دهيانووت: ئهوه مهكروهه يان پهسهندو شياوه^(٤) واتاى ئهه فهرمووده ئهوهيه: كه ئهوان له وردهكارپيهكانى كاره ناپهسهندو نهشياوهكان، يان كاره پهسهندهكان دهكۆلينهوه، چونكه كاره حهرامهكان ئاشكرا بوون(پرسيارو وهلامى نهدهويست).

---

(١) قوت القلوب ١٦٣/١ و الإتحاف ٤٤٠/١

(٢) قوت القلوب ١٦٧/١.

(٣) رواه الخطيب في ((الكفاية)) (٣٩٨٨).

(٤) قوت القلوب ١٦٧/١.

هیشامی کۆری عوروو دهیفهرموو: ئەمڕۆ پرسیاربان ئی مەكەن لەو بارهوه
كه دایان هیئاوه، چونكه وهلامیشیان بۆ ئامادهکردوو، بهئكو له بارهی
سوننهتهوه پرسیاربان ئی بکهن چونكه ئەوان لەو بارهیهوه نهشارهزان و
نايزانن.^(۱)

ئەبوسولهیمانی دارانیش (رهحمەتی خودای ئی بیّت) دهیفهرموو:^(۲)
ئەو كهسهی خودا شتێك و فهرمانیکی خێر دهخاته ناو دئییهوه، نابێت ههروا
سهربهخۆ کاری پێ بکات، تا له ئاسارو پاشماوهی ژیانی پیشینهكان و
فهرموودهكانیان بهئگهیهکی بۆ نهبینیتتهوه، ئەگەر قسهیهکی لهوانهوه بیست، ئەوا
سوپاسی خودای لهسهر بکات، كه گونجاوه لهگهڵ ئەو ئیلهامهدا كه خودا
خستویهته ناو دئییهوه.

بۆیه ئەمهی فهرموو: چونكه ئەو پازاوانهی كه دراوه به گۆیانیادا و
لكاوه و چهسپاوه به دلهكانیادا، لهوانهیه ئەو سهفاو پالڤتهی دلهیان ئی تێك
بدات و ئیان بشیونیت، كهشتی نارهواو نادروست به پهوا بخهنه بهرچاوی، بۆیه
چاكتر وایه بۆ ئەو جووره ئیلهامه ئیحتیاطی بۆ بکات و ئاسارنکی پیشینهكانی لهسهر
بدوژیتتهوه.

هههه لهبهر ئەمه بوو كاتێك مهروانی كۆری ههكهه مېمبهه(دوانگه)ی
داهینا، كه وتاری جهزنی لهسهر بدریت، له رۆژانی جهژندا، ئەبو سهعیدی
خودری(خودای ئی رازی بیّت) ههئسایهوه بۆ لای و فهرموو:

ئهی مهروان ئەم داهینراوه چییه؟

ووتی: ئەوه كارنکی بیدعه نییه، ئەوه چاكتره لهوهی كه تۆ دهیزانیت،
بهراستی خهلكهكه زۆر بوون، دهمهویت دهنگهكان بیانگات، ئەبو سهعیدیش

---

(۱) قوت القلوب ۱/ ۱۶۷.

(۲) رواه عن ابن أبي حاتم في (تفسيره) (۱۷۴۵۱) وهو في القوت ۱/ ۱۶۷.

فهرمووی وه لاهی شتیک نا هین باشرییت له وهی من دهیزانم، وه سویندین به خودا نه مړۆ نوئژت له دوو ناکهم.^(۱)

بۆیه نه بو سه عید له کاره کهی نارازی بوو، چونکه پیغه مبه ر ﷺ کاتی خۆی له وتاری جهژن و باران باریندا خۆی نه دا به سه ر که وانیکدا یان دارو گۆپائیک دا، نه ک بچیته سه ر مینبه ر.^(۲) وه له فهرموودهی مه شهو و به ناو بانگدا هاتووه: ((من أخذت في ديننا ما ليس منه فهو ردّ))^(۳)

واته: (نه وهی له ناو دین و ناینه که ماندا داهینراویکی نوێ بکات، که له ناو ناینه که دا جیگای نه بیته وه و پیچه وانهی فهرمانه کانی دین بیت، نه وه ده دریته وه به سه ریدا ولێ وه رناگیریت).

---

(۱) قوت القلوب ۱/ ۱۶۸.

(۲) رواه الطبراني في الكبير ۲/ ۲۴/ ۱۱۶۹ و من حديث البراء ونحوه في يوم الأضحى ليس فيه الأستسقاء، وهو ضعيف، ورواه في الصغير [۲/ ۲۸۳ (۱۱۷۴)] من حديث سعد القرظي: ((كان إذا خطب العيدين، خطب على قوس، وإذا خطب في الجمعة خطب على عصا)) وهو عند ابن ماجه [كتاب إقامة الصلاة والسنة فيها، باب ماجاء في الخطبة يوم الجمعة، (۱۱۰۷)] بلفظ: ((كان إذا خطب في الحرب خطب على قوس ...)) الحديث [قال الزبيدي: ۱/ ۴۴۲، قال العراقي في التخریج الكبير: رواه أبو داود كتاب الصلاة باب الرجل يخطب على قوس (۱۰۶۹)، من رواية شعيب زريب الطائفي قال: جلست إلى رجل له صحبة يقال له: الحاكم بن حزن الكلبي فأنشأ يحدثنا، فذكر حديثاً فيه، فأقمنا بها أياماً شهدنا فيها الجمعة مع النبي ﷺ فقام يتوكؤ على عصا أو قوس فحمد الله وأثنا عليه، وقلت: وبمثل رواية الحاكم وأبي داود أخرجه البيهقي في السنن (۲۰۶/ ۵۵۴)، وقال ابن السبكي في طبقات الشافعية ۶/ ۲۹۰ لم أجد له إسناداً. وأصل الإتكاء في الخطب عند أبي داود (۱۰۹۶)، وابن ماجه (۱۱۰۷)].

(۳) متفق عليه: رواه البخاري (۲۶۷۹) و مسلم (۱۷۱۸) من حديث عائشة بلفظ (في أمرنا) و عند أبي داود (كتاب السنة) باب لزوم السنة (۴۶۰۶): (فيه).

له ههوائیکی تردا هاتوو:

((من عَشَّ أُمَّتِي.. فَعَلِيهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَمَا عَشَّ أُمَّتِكَ؟ قَالَ ﷺ: أَنْ يَبْتَدِعَ بِدُعَاةٍ يَحْمِلُ النَّاسُ عَلِمَهَا))^(١) واته: (نهوهی فیل و غهش له ئوممه ته کهم بکات، نهوا بهرنه فرهت و له عنه تی خوداو فریشته کان و تیکرای خه لکی ده که ویت و بهری ده بیت له په حمه تی خودا، وتیان نهی پیغه مبهری خودا ﷺ، غه شکردن له ئومه تی پیغه مبهر ﷺ کامه یه؟ فه رمووی:

کار و بیدعه یه ک داهینیت و هانی خه لکیش بدات که به ناچاری شوین بیدعه که ی بکه ون. پیغه مبهر ﷺ فه رموویه تی:

((إِنَّ لِلَّهِ عَزَّوَجَلَّ مَلَكًا، يُنَادِي كُلَّ يَوْمٍ: مَنْ خَالَفَ سُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ... لَمْ تَنْلُهُ شَفَاعَتُهُ))^(٢)

واته: (خودای گه وره فریشته یه کی تایبه تی هه یه هه موو رۆژتک هاوار ده کات: نهوهی پیچه وانیهی سوننه تی پیغه مبهری خودا ﷺ بجوینته وه، شه فاعه تی نهوی بهرناکه ویت و نایگریته وه). نمونه ی نهو که سه ی که ده ست درژی ده کاته سهر دینی ئیسلام و بیدعه یه کی پیچه وانیهی سوننه تی به سه ردا ده سه پینیت، به نیسبه ت نهو که سه وه که گوناھیک ده کات، وهک نمونه ی نهو

---

(١) أخرجه الدارقطني في (الإفراد) كما في جامع الأحاديث للسيوطي، (٢٨٧/٧) (٢٢٤٩٨)، و كشف الخفاء للعجلوني (٣٤٩/٢) (٢٥٤٧)) من حديث أنس بسند ضعيف جدا. [قال الزبيدي: ٤٤٣/١: هكذا أورده صاحب القوت ٢٩٥/١ وقال الدارقطني: غريب من حديث محمد بن المنكدر، عن أنس، تفرد به ان المنكدر].

(٢) ذكره صاحب ((القوت)) ١٧٤/١، قال الزبيدي أورده صاحب القوت، انظر الإتحاف ٤٤٤/١. ووجدت بخط بعض المحدثين مانصه: رواه الخطيب في أثناء حديث بسند فيه مجهول، وقال الذهبي هو خبر كاذب.

كهسهوايه كه ياخي بووبت له پادشاي ولات له پايتهختي مولكهكهيدا، نه م كهسه ي ياخي بووه، بهراوردى بكهيت له گهل كه سيكدا له جوړه خزمهتيكي دياريكراودا پيچهوانه ي فه رمانتيكي كړديت، نه مه ي دووه ميان زورنزيكه لتي خوش بين، به لام نه وه ي كه كه له ناو دلي دهوله ته كه دا ياخي بوون به ربابكات هه رگيزلي خوش بووني بوئييه.

هه نديك له زانايان فه رموويانه: نه وه ي سه له ف و پيشينه ي صالحين قسه يان تيدا كړدووه، وشكي و نه شياوو بن وه فاي يه كه بن دهنگيان لي بكهيت و باسيان نه كهيت، نه وه ش كه نه وان لتي بن دهنگ بوون، قسه له سه ركردي زياده و به سه رخودا هينانه.^(۱)

زانا يه كي تر فه رموويه تي:

حه ق و راستي قورسه، نه وه ي به سه ريده ده ربا زوبت زولم و سته مي كړدووه، نه وه ش كه مته ركه مي له باره يه وه بكات نه و مافه ي له سه ريته تي نه يتوانيوه به نه نجامي بگه ينييت، به لام نه وه ي له گهل حه قدا بوو، له هه ر لايه كه وه بوو به و لايه دا پروات، نه وه نه ركي خويي به جي گه ياندووه.

پيغه مبه ريش ﷺ فه رموويه تي:

((عَلَيْكُمْ بِالنَّمَطِ الْأَوْسَطِ الَّذِي يَرْجِعُ إِلَيْهِ الْعَالِي وَيَرْتَفِعُ إِلَيْهِ التَّالِي))^(۲)

(۱) قوت القلوب ۱/۱۷۵.

(۲) أخرجه أبو عبيد في غريب الحديث ۱۵۶/۲ موقوفا على علي ابن أبي طالب ولم أجده مرفوعا. ورواه ابن أبي شيبة موقوفا على علي رضي الله عنه، في المصنف (۳۵۶۳۹) قال الزبيدي: [۴/۴۴، قال العراقي في التخریج الكبير: رجاله ثقات إلا أن فيه إنقطاع، اه. قلت والمصنف أخذه من القوت ۱/۲۹۶، أورده الجوهری في الصحاح مادة نمط فقال: وفي الحديث، فساقه كسياق أبي عبيد، وقد جاء في حديث مرفوع ((خير الناس هذا النمط الأوسط)) وقد ذكره في شرح القاموس مادة (نمط) وأخرج أبو نعیم في الحلیة ۴/۴۵، عن

له سه رتانه هه میسه رتبارو رتپه ویک میانه پهو بگرنه بهر، که لای بهرزو سهروو دهگیرته وه بۆ لای خۆی، وه لا خواروو که یش بهرزده کاته وه بۆ لای خۆی. (واته: میان پهو بن و ئیفرط و تهفریطتان نه بیته، نه زیاده پهوی بکه ن و نه که متهرخه می).

عه بدو لای کوری عه باسیش (خودایان ئی رازی بیته) فهرموویه تی: رتگهی گومراهی جۆره شیرنیه کی تیدایه له دلی نه هل و خاوه نه کانیندا. خودای گهوره ده فره موو بیته:

﴿وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا﴾ (الأنعام: ۷۰).

(ده بیته واز له وانه بهینیت که دینیان کردوو به گه مه و گالته).

ههروه ها خودای گهوره فره موویه تی: ﴿أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا﴾ (فاطر: ۸). واته: (ناخۆ که سیک که خراپه ی بۆ جوان کراوه و بۆ خۆی په سه ند کردوو، وه کو که سیک وایه که به م شیوه نه بیته).

هه رچی داهینراویکی تازه له دوا ی چه رخی نه صحاب (خودایان ئی رازی بیته) که له سنوور و نه ندازه ی پیویستی و زه روره ت ده رچیته، نه وه به گه مه و گالته ده ژمیریت و هه ره شه ی خودایش ده یانگرته وه.

ده گیرنه وه شهیتان (له عه ته تی خودای ئی بیته) که سه ربارو یارمه تی ده ره گانی له سه رده می چه رخی نه صحابدا بلاو کرده وه به ناویاندا، بۆ سه رلی تیکدانیان، گه رانه وه بن نه وه ی توانی بیته یان لیان نزیک ببنه وه، ووتی: چیتان به سه رهات؟

وهب قال: إن لكل شيء طرفين ووسطا، فإذا أمسكت بأحد الطرفين مال الآخر وإذا أمسكت بالوسط إعتدل الطرفين، ثم قال: عليكم بالوسط من الأشياء. [وقال ابن السبكي في طبقات الشافعية ۲۹۱/۶: رواه أبو عبيد في الغرب موقوفا على علي].

ووتيان: كەسمان وەك ئەم كۆمەلەيە نەديوۋە، زۆر ماندوويان كردين
نەمانتوانى كەسيان فريوبىدەين، ووتى:

ئىۋە ناتوانن زال بېن بەسەرياندا، ئەوانە پىغەمبەرەكەي خۇيانيان ديوەو
هاۋچەرخى بوون و ئاگايان لە دابەزىنى وەحى و نىگاي خودا بوو، بەلام دواي
ئەوان كۆمەللىكى تر دىن بەدواياندا دەتوانن لە ناوياندا بگەن بە مەرامى
خۇتان، كاتىك چەرخى تابيعين ھاتە پىشەو، دووبارە سەربازەكانى بلاكوردەو
بەناوياندا.

ئەمجارەش سەربازەكانى ئىبلىس بەسەرشۆرى و چاوشۆرى گەرانەو،
ووتيان: بەراستى كەسمان نەديوۋە لەمانە سەرسوپھىنەرتىن، وردە وردەو
كەمەكەمە دەگەين بە ھەندىك مەرامى خۇمان لە ناوياندا و، ھەوللى
فريودانيان دەدەين، ھەندىك گوناھ دەكەن بەلام كە ئىۋارە داھات دەست
دەكەن بە داۋاي ئى بوردن لە خوداو (اَسْتَغْفِرُ اللّٰه) دەكەن، خودا گوناھ و
تاوانەكانيان بۆدەگۆرپىت بە چاكە، شەيتان ووتى:

ئىۋە ناتوانن ھىچ دەستكەوتىكتان لە مانىش ھەيىت و فريويان بدەن،
چونكە ئەمانە خوداپەرستى و يەكتاپەرستىيان راست و راستگويانەيە، بەچاكى
شوپن پىغەمبەرەكەيان كەووتون، بەلام دواي ئەمان ھۆز و تاقمىكى تر دىن
بەدواياندا، كە چاوتان پىيان گەشاۋە دەيىت، بە ئارەزوۋى خۇتان يارييان پى
دەكەن، دەست بە رەشۋى ھەواۋ ئارەزوۋەكانيانەو دەگرن و، بۆ ھەركوئ
ئارەزوتان ئى بىت پايان دەكىشن و پىش خۇتانيان دەدەن، ئەگەر داۋاي ئى
خۇشبونىش لە خودا بكەن، خودا لىيان خۇش نايىت، تەوبەي راستەقىنەش
ناكەن تا خودا خراپەكانيان بۆبگۆرپىت بە چاكە.

دەلىت: لە پاش سەدەي يەكەمى كۆچى: شەيتان ھەواۋ ئارەزوۋاتى لە
ناوياندا بلاكوردەو، بىدەو كارى داھىتراۋى خراپى لا جوان كردن، ئەوانىش

هه موویان بۆ خۆیان حەلّال کرد، داهێنراوه کانیان کرد بە بەشێک لە دین بۆ خۆیان، داوای ئی خۆشبونیشت ناکەن لە خودا لەو کارانەی کردویانەو تەو بەش ناکەن لەسەری، دوژمنانیان زāl دەبن بەسەریاندا و، بۆ هەرکۆی ئارەزوویان ئی بێت پێش خۆیانیان دەخەن.^(۱)

ئەگەر بێتیت: خاوەنی ئەم قسەیه لە کۆی زانی کە شەیتان بەم شێوه دواوه و قسە ی کردووه کە شەیتانیشتی نەدیوه و قسە یشتی لەگەڵدا نەکردوه؟ بزانه بۆ وه لامي ئەم گومان و پرسیاره:

خاوەنی دڵە زیندووەکان خودای گەورە ئەسرار و نەینەکانی جیهانی غەیب و مەلەکوئییان بۆ ناشکرا دەکات و دەیخاتە بەرچاویان^(۲)

کە پەتێک بە پێگەی ئیلهامیکی پەبانییه وه، واتە:

راسته وخۆ پەرورەردگار دەیخاتە ناو دڵیانە وه، بە شێوه یەك کە خۆیان نازانن ئەو هه وال و نەینییە دادەبارت بەسەر پەپەکانی دڵیاندا، یان لە پێگەی خەو بینینی راستی یه وه یه، وه هەندێک جار یشت هه روا لە کاتی بە خەبەر بوون و ئاگایدا بە پێگەی دەرکەوتنی واتا کانی ئەو باباتە لە بینینی چەندین میسال و نمونە دا.^(۳)

---

(۱) قوت القلوب ۱/ ۱۷۵

(۲) ئەسراری مەلەکووت: واتە: ئەو نەینیانە ی کە لەم بونە وه ره دا نادیارو شاراوەن، هەرینج هەستە کە ی مرقوف دەرکی ناکەن و نایزانن، وه قەبوڵی بەش بەش کردن و پارچە پارچە کردن ناکەن، لە بەرامبەر یا وشە ی موئک هەیه وه هەندێک جار بە جیهانی غەیب و شە هاده یشت ناوده برت. إتخاف ۱/ ۴۴۵.

(۳) ئیلهام: بە شێکە لە سێ بەشە کە ی دابەزینی وه ی و نیگا لە لایەن خودا وه بۆ سەر بەنده تایبە تییه کانی، خەو بینین و (پروئیای صادیقە) یشت بە شێکە لە و نو

وەك چۆن كەسێك له خەودا شتەكان دەبینێت (وا دەزانێت هەر لە راستی دا دەبینێت) ئەم جۆرەش بە ئاشكرا ببینێت بەرزترین پلەى بینینه (كە دوا

بەشەى كە لە پێگەى ئەوانەوه هەوائى دروستیان پێ دەزانرێت، ئەوەش كە بە ئاشكرا بخرێتە بەرچاوى بەم شیوەیه:

مرووف كە لە هیزە هەستیارەكانیەوه بەرزبویەوه بۆ هیزی خەيال و ئەندیشهو، لە پاشان بۆ هیزی بیرکردنەوه، لە دواى ئەوەیش بۆ پلەى دەرک و هەست كردن بە راستیەكان، كە لەناو دائیرەى عەقل دایەو هەموو ئەو هیزانەش بەیەكەوه بە شیوەیهكى روحانى و مەعنەوى بەیەكەوه بەستراون و پەيوەندارى یەكن، زۆر لەوانەیه لەو هیزی (قەبوڵ كردنى هەندێكیان لە هەندێكیان كە پەيوەندییان بەیەكەوه هەیه) هەندێ ئاسەوارى تاببەت بخرێتە بەرچاى، كە پەنگ بداتەوه لە دابەزینی هەندێ سروشت و میزاجى ئەو كەسەدا، وەك چۆن بەرز دەبێتەوه لە پێگەى فەیزو مەهرى خودایىیهوه، كە بەهۆیهوه كارێگەرى لەسەر هیزی بیرکردنەوهى پەیدا دەبێت، بەهۆى عەقلەوه، لە پاشان هیزی بیرکردنەوهیش كارێگەرى خۆى دەنەخشێت لەسەر هیزی خەيال كردن، ئەم هیزەش كاردەكاتە سەر حەواس و هیزی هەستیارى مرووف، تاواى لێ دێت، كە هەندێ نمونه و فەرمانى عەقلانى پێ دەزانێت و، لەو سنورەوه هەست بە شتى تر دەكات، كە دەبنە حەقیقەت و ناوەرۆكى شتەكان و، بنەماو ھۆكارەكانى پێ دەزانێت:

وەك ئەوەى كە لە خۆى جودایەو، بە شیوەیهكیش وەك ئەوەى كە بەچاوى سەرى خۆى ببینێتى و بە گۆلى خۆى بیستبێتى..

وەك چۆن نوستوو نمونهى شتە هەست پێ كراوەكان بە هیزە هەستیارەكان و بە هیزی خەيال دەیانبینێت و وایش دەزانێت كە بەراستى بە چاوى سەر بینونى. إتخاف ٤٤٥/١.

پلەي شەرەفمەندى ھەۋالگىرى ئادەمىزادە كە پىن دەگات) ئىتر لەم پلە زىياتر بەسەبر و سولكى تايبەتى بەرزنايىتەۋە، بەلكو فرمانە مەعنەۋىيەكان لە لايەن خوداۋە بە ۋەحى و نىگا، يان بە ئىلھام، يان بە جەزەباتى پەببانى بۆى دادەبەزىت و لىتى شارەزا دەيىت).^(۱)

كە ئەمەش پەيۋەستە لەگەل ئەو پلە بەرزانەي كە دەدرىت بە پىغەمبەرەن، ۋەك چۆن خەۋىنى راستىش بەشېكە لە چل و شەش بەشى پىغەمبەرايەتى.

كەۋاتە بىداربە! نەكەي بەشى خۆت لە زانست تەنھا ئەۋەندە يىت، كە ھەرچىيەك لە سنوورى تىگەيشتى تۆ بەدەرىيىت باۋەرى پىن نەكەيت ، بەراستى ھەر لەم دۆخەدا زانا خۆھەلگىشە خۆگىف كەرەۋەكان تياچوون و، پىنگاي ئىنكارىيان گىرتۆتەبەر، كەۋايشيان گومان دەبرد ئەۋان ھەموو زانستە عەقلانىيەكانىيان زانىۋەو چۈاردەورىان لى گىرتوۋە، خۆ ئەگەر ھەر لەسەرەتاۋە جاھىل و نەزاندوۋ بوونايە، باشتىر بوو لەۋ ئەقلەي كە ھۆكارە بۆ باۋەرى نەكردن بەم جۆرە فەرمانانەي كە تايبەتمەندىن بە دۆستانى خوداۋە، (چونكە بەنرخترىن قەسەي نەزانەكان، خۆدان بەدەستەۋەيەۋ، گەپاندەنەۋەۋ تەفۋىزى ھەموو كارەكانە بۆ لاي خودا، لەۋ شتانەدا كە لىتى نازانن و شارەزاي نىن، كە ئەمەش كەمترىن حالى زاناكانە، كە ئەگەر لەم پىۋانگەۋە سەير بىكرىت، ھەندىك نەزانىن ھەيە لە ھەندىك زانست باشتىر خىردارترە.^(۲)

ھەر كەسكىش ئەم جۆرە زانست و تىگەيشتە بۆ ئەۋلىياكان بەدوور بزانىت و پەددى بكاتەۋە، ئەۋا ئىنكارى پىغەمبەرانىش دەكات و بەتەۋاۋى لە دىن

---

(۱) إتخاف ۴۴۶/۱

(۲) إتخاف ۴۴۶/۱.

دەردە چىت. ^(۱)

هەندىك لى عارىف و خوداناسان فەرموويانە:

بۆيە (ئەبدال) ەكان لى چواردەورو كەنارەكانى زەويدا بەجى ماون و دوورن لى بەرچاوى خەلكانى سەرزەوى، چونكە تواناي ئەوھيان نىيە سەيرى زانا ھاوچەرخەكانى ئەم سەردەمە بكەن، چونكە ئەو جۆرە زاناپانە بەلای ئەبدالەكانەوھ لى نەزانەكان دەژمىررىن، كە زانانين بە خودا، دوورن لى (مەعرفە اللہ)، لى گەل ئەوھشدا كە لای خويان و خەلكانى چوار دەوريان بەزانا دەناسرىن. ^(۲)

سەھلى توستەرى (خوداي لى پازى بىت) فەرموويەتى:

گەورەو مەزىنترين تاوان ئەوھيە كە نەزانىت و نەشزانىت كە نازانىت، وھ سەيركردنى ئەحوالى تىكرى خەلكى بگات و، گوى لى قسەكانى ئەھلى غەفلەت

---

(۱) چونكە پىنگەي فەيرى خودايى ھەريەككە، وھ بە پىنى توانا و نامادەباشى زيادو كەم وەردەگىرت، ئەوھى بۆ پىنگەمبەران دروستەو دەشىت، بۆ ئەوليكانىش بە پىنى تواناي خويان وھرى دەگىرن، تەنھا پلەي پىنگەمبەران نەبىت كە ئەوليكان وھرى ناگىرن و كەس ناتوانىت پىنى بگات، كەواتە ئىنكارى كردنى ئەو ھالەت و پلەو مقامانەي كە دۇستانى خودا پىنى دەگەن سەردەكىشىت بۆرەد كىردنەوھى پلەو پاىەي پىنگەمبەرانى خودا، چونكە سەرچاوى ھەردوكيان لىيەك پىنگەوھ پەيدا دەبىت. إتخاف ۴۴۶/۱.

(۲) بەلای زانايانى ئەھلى تەسەوفەوھ لى ھەموو زەمانىكدا ئەبدالەكان ھەوت كەسن و زياتر نابىن، ھەريەككىيان لى ھەرىمكى سەرزەويدان، ئەوتادەكانىش چوار كەسن، وھك مىخ بە چوار پوكنى سەرزەوىدا داچەقېنراون، (نوجەبا) كانىش ھەشت كەسن و زياتر نابىن، (نوقەبا) كانىش تەنھا دوانزە كەسن، ھەريەكەيان خاوەنى ھال و توانا و كارى خويانن. إتخاف ۴۴۷/۱.

۱. بَن نَاكَايى بگريّت.^(۱)

هەر زانايەك پۇچوبىت لە دونياويستيدا نايىت گويى لە قسەكانى بگريّت، بەلكو پيوستە لە هەموو ووتەو گوشتارىدا روبەپوى تۆمەت ببيتەو، چونكە هەر مرقۇتێك سەيرى بكەيت چى خوش بویت لەو شتەدا پۇ دەچيّت و گرنكى پى دەدات و، هەر شتيكيش ييتە پنگەي خوشەويستەكەي، لای دەدات و دورى دەخاتەو، بۆيە قورئانى پيرۆزفەرموويه تي:

﴿وَلَا تُطِغْ مَنْ أَغْلَقْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرْطَا﴾ (الكهف/۲۸).

واتە: (بە گويى ئەو كەسە مەكە كە بەهۆي دونياويستيهو دەليمان لە زيكري خۆمان غافل كردوو، شويني هەواو ئارەزوای خۆي كەوتوو، فرمان ۱. كارەكانى بى سەروبەرەو سنوورى بەزاندوو).

نەخويندەوارە تاوانبارە ياخيەكان حاليان باشترو بەختەوەرترە لە وانەي بە هيچ شتوويهك شارەزا نين لەپنگەي دين، وە برپايشيان وايە بە خۆيان كە ئەوانە زاناو شارەزان.

چونكە كابرای نەخويندەوار خەلكەكە سەرگەردان ناكات و خويشى دانى ناو بەوهدا كە هيچى پى ناكريّت و كەمتەرخەمى هەيە، بۆيە داواي ئى بوردن لە خودا دەكات و تەوبە دەكات.

بەلام ئەم نەزانەي كەواي گومان بردوو زانايەو، وايش گومان دەبات ئەوێ كە ئەو خەريكيەتي لەو زانستيانەي كە دونياي بۆ كۆ دەكاتهو، و دەزانيت كە هۆكاري پنگاي قيامەت و دابينكردي بەختەوهرى دواپۆزيەتي، بۆيە خۆي بەهەلە نازانيت تا داواي لىبوردن و تەوبە بكات، بەلكو بەردەوام سوورە

---

(۱) قوت القلوب ۱/ ۱۷۶، تەنها ووتەي: إن من أعظم المعاصي الجهل بالجهل، نيتردواي ئەو هەموي قسە ئەبو طالبي مەكيە، إتخاف ۱/ ۴۴۷.

لەسەر ئەم نەزانين و جەھلەى تائەوكتەى دەمرىت و بەسەرگەردانىيەو
دەروات.

ئەگەر زۆرىي ئەو خەلكە وایان لىھات و ئومىدت ئەما بەچاك
بونيان(مەگەر ئەوانەى كە خودا پاراستونى) ئىتر باشتەر وایە بۆ ئەو كەسەى
بىيەوئىت دىنەكەى سەلامەت بىت خۆى لىيان لا بدات و كەنارگىريان لى بكات،
وہك لە كىتابى(العزلة) دا پشت بە خودای گەور ■ باسى دەكەين.

ھەر لەبەر ئەمە بوو كە يوسفى كورى ئەسبائى، نامەيەكەى نوسى بۆ
حوزەيفەى مەرەشى و فەرمووى:

ئەبى ئەو كەسە جى بكات و حالى چۆن بىت، كە بەتەنھا مايتەو،
كەسك ئەمايت كە گوناھبار نەبىت و زىكرى خودای لەگەلدا بكات . كە
قسەو گوشتوگۆ لەگەلدا گوناھو تاوان بىت^(۱) چونكە كەسك نابىنيت
شاىستەو شىاو بىت لەگەلدا بدوئىت.

بەپراستى پراستى فەرمووەو پىكاويەتى:

ئەوھى تىكەلى لەگەل خەلكىدا دەكات، يان تووشى ناوبردى خەلكى و
غەيبەت دەبىت، يان گوئى لى دەگرىت، يان لەسەر كارو فەرمانى ناپەرەوا بى
دەنگى لى دەكات، باشتىن حالىشى ئەو كاتەيە كە سوود لە زانستىك
و ەردەگرىت يان سوودىك دەگەننيت بە يەكك...

بەلام ئەم ھەزارە ئەگەر زياتر سەرنج بدات دەزانىت، كە ئەوسودەيش
دەيگەيەنيت بە كەسانى تر، خالى نىيە لە گەردى رپاو ناوو شۆرەت
كۆكردنەو، پەل ھاوئىشتن بۆ پراسەت و دەستەلات، كەواتە ئەوھى سوودى
و ەرگرتو، تەنھا ئەوندەى مەبەست بوو، كە زانستەكەى ھۆكارىك بىت بۆ

---

(۱) قوت القلوب ۱/ ۱۶۱.

خړكردنه وهی د ونيواو، وه ده ست هينانی شهر و خراپه، كه واته سوود پې
كه ياندنی نه م، بوو ه ته يارمه تی دهر بؤ نه و مرامه خراپه ی نه و، بوو ه ته پشت و
په ناو ناسان كاری بؤ راپه پاندنی مرامه كانی نه و، هه روه ك نه و كه سه يه كه
شمشیر و نامیري شهر كړدن بفروشیت به دزو جه رده وړنگه بره كان، زانستيش
وهك شمشیر وایه، وه نه گهر به باشی زانست له گه ل نه هلی خوی دا
به كار به پیریت، وهك باشی به كار هينانی شمشیر وایه له دزی دوژمنی راسته وخو،
بؤیه دروست نی یه شمشیر به كه سیک بفروشرت كه به به لگه ی حال و مقام
بزانیټ بؤړنگه گرتن و كاری جه رده یی به كاری ده هینیت.

نه مهی باس مان كړد دوا زده نيشانه يه له نيشانه كانی زانایانی دواړو ژو
ناخبره ت، هه ربه كه يان كومه له ره وشت ۱ ناكاریکی زانایانی سه له فی صالحین له
خویندا كو ده كاته وه، تویش یه كيك به له م دوو جوړ پیاوه:

یان هه لگری نه م صیفه ت و خه صله ت و چاكانه به، یان دان بنی به هه له و
كه مو كوپری خو تدا، به لام نه خه له تابي هه رگیز له پېری سیهم بیت، كه
نینكاری نه و حاله تانه بكه یت، وه فریوی خویش ت به وه بده یت كه نامیره كانی
دو نیا به ناز ناوی دیندای به كاریان به یتیت، وه سیره ت و ژبانی به تاله و بې كار ه كان
وهك ژبانی زانا پیگه یشتو وه تیگه یشتو وه كان بوی بنواړیت، كه به م
ره د كړنه وه و جه هل و نه زانینه ت ده گه یته وه به كار وانی كومه ل تیا چواندا، كه
بې به ش و مه نیوس ده بن له ره حمه تی خودا.

په نا ده گرم به خودا له فرت و فیلی شه یتان، به فریودانی نه و، كومه لیکي
زور له زانایان تیا چوون، داوا له خودای گه وره ده كه یین كه بمانگړیت له و
تاقمانه ی كه فریو خواردوی ژبانی دو نیا نابن و، هیچ غرورو سه ركه شیه کی
دونیا یی له راستی خودا په رستی دوریان نه خاته وه و سه ركه ردانیان ناكات.

به شی حه و ته م

له به شه کانی کیتابی عیلم

له باره ی ئه قل و

به ها و گرنگی عه قل

و

حه قیقه ت راستیه که ی و

به شه کانی

وه پرونکردنه وه و

به یانی

شه ره ف و به های ئه قل

رونکردنه وه و به یانی

شهرهف و به های ئه قل

بزانه:

دهرخستنی ئه م راستیه پتویستی به خو خه ریهك كردن و ئه زیهت دانی زۆر نییه، له كاتیكدا كه به هاو گرنگی زانست له رڤگهی عهقله وه دهركه وتوو، وه ئه قل سه رچاوه و بنه مای زانسته و ناوهندی گه شه پیدان و هه ئه پاتنیه تی، زانست به نیسبهت ئه قل ه وه وهك میوه وایه به نیسبهت درهخته وه، یان وهك په یوهندی نوورو تیشك وایه له گه ئ هه تاودا، یان هیزی بینین و سه رچاوه كه ی كه چاوه، ئیتر چۆن ئه قل دارای شهرهف و به هایه کی گه ورنیه، كه هۆكاری وه ده سه پینانی به ختیاری دونیا و دوا رۆژه؟! ^(۱)

چۆن ده كرت گومانته له شهره فی ئه قلدا هه بیته، كه گیانداره كانیش هه رچه نده باش و خراپ له یهك جودا ناكه نه وه، سام و هه بیهت له خاوهن ئه قل ده كه ن، ده بینین گه ورنه ترین گیاندار له پوی له ش و لارو هیزو تواناو

---

(۱) به هۆی ئه قل ه وه به خته وه ری ژبانی دونیا دابین ده كه یت، كه مرؤف ده توانیت ببیته جینشینی خودا له سه رزه ویدا. له دوا رۆژیشدا ده بیته خاوهنی دروینه وه ی كیلگهی قیامته ((مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ)) به روبومی كیلگهی قیامه تیش به درژی حه وت شته:

مانه وه یه کی بئ كۆتایی و فه نا، توانایه کی بئ سنورو ماندووبوون، زانستیکی بئ جه هل و نه زانین، ده و ئه مه ندیه کی دور له هه ژاری، ئاسوده یی و ئارامیه کی بئ ترس و خو ف، حه وانه وه و پال دانه وه یه کی بئ ماندووبوون، عیززه ت و سه ره رزی یه کی هه می شه یی كه هه رگیز ژیره ده سته یی نه بی ئیته وه... إتحاف ۱/ ۴۴۹.

هه ٲه و په لاماردان و نه به ردی په وه؛

کاتیک مروفتیک ده بینیت خو ی کؤ ده کاته وه و سلئ لئ ده کات و ترس و سام
و دایده گړت، چونکه وا هه ست ده کات نه و ده توانیت زآل ببیت به سه ریدا
به هو ی فرت و فیل و پیلانه وه که له ړنگه ی نه قله وه پنی دراوه.
بویه ټیغه مبه رﷺ فه رمویه تی: ((الشَّيْخُ فِي قَوْمِهِ كَالنَّيِّ فِي أُمَّتِهِ))^(۱)
واته: (پیاوی گه وره و دانا له ناو هو زه که یدا وه ک ټیغه مبه روایه له ناو گړو

---

(۱) ابن حبان في الضعفاء (۲/۳۹) (۵۷۱)) من حديث ابن عمر، و أبو منصور الديلي [في مسند
الفردوس (۲/۳۷۳) (۳۶۶۶))، عن ابن عباس، ولم أجد فيه عن أبي رافع] من حديث أبي رافع
بسند ضعيف. [قال الزبيدي: ۱/۴۴۹: قال السخاوي في المقاصد ص ۴۱۲ (۶۰۹) جزم
شيخنا وغيره بأنه موضوع، وإنما هو من كلام بعض السلف وربما أورده بلفظ ((الشيخ
في جماعته كالني في قومه، يتعلمون من علمه و يتأدبون بأدبه))، وكله باطل... اهـ.
وقال العراقي في التخریج الكبير، « سئل عنه الشيخ تقي الدين بن تيمية في جملة أحاديث،
فأجاب بأنه لا أصل له، ثم قال العراقي: وقد روى من حديث ابن عمر وأبي رافع.
أما حديث ابن عمر فرواه ابن حبان في تاريخ الضعفاء، فيه عبدالله بن عمر بن غانم، وقد
روى ابن غانم هذا عن مالك مالم يُحدِّث به مالك قط، لا يحل ذكر حديثه ولا الرواية عنه
في الكتب إلا على سبيل الإعتبار، قال العراقي:

روى له أبو داود في سننه، وقال: أحاديثه مستقيمة، وذكره ابن يونس في (تأريخ مصر)
وقال: إنه أحد الثقاته الأثبات ومع ذلك فالحديث باطل، ولعل الآفة فيه من الراوى عن
ابن غانم، وهو عثمان بن محمد بن خشيش القيرواني. قاله الذهبي في الميزان و أما حديث
أبي رافع فرواه الديلي في مسند الفردوس، وفيه محد بن عبد الملك يعرف بالقناطر،
كذاب، وفي الميزان للذهبي ۶/۲۴۴ حديث باطل.. اهـ

قلت: وقال ابن حبان هو موضوع، وقال الزركشي ليس هو من كلام النبي ﷺ وفي لسان
الميزان ۳/۱۸۳: قال الخليلي هو موضوع. هذا حال الحديث من جهة روايته قد حكم عليه
بالوضع، ولكن معناه صحيح يؤيده قوله تعالى: ﴿ فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾
النحل (۴۳) وقله ﷺ: (العلماء ورثة الأنبياء) وغير ذلك.

نوممه ته كهيدا) نه مهش له بهر زۆرى مأل و سامان و گه وره ي ته مه ن و به هيزى و تواناى جهسته ي نيه، به لكو به هوى زياته خيبره و شاره زاي و تاقيكار بيه كانيه تى، كه نه و يش به شيكه له بهر وبوم و به رهه مى نه قل كه ي.

بۆيه ده بينيت لادئ بيه ته بيهت وشكه كانى تورك و كوردو عه رهب و دروستكراوه كانى ترش، له گه ل نه وه دا كه ئاستى تيگه يشتن و پۆشن بيريان وهك پله ي گيانله به ران وايه { دياره لهو چه رخي پينجه مى كۆچى به دا زۆربه ي نه ته وه كان دوور بوون له پۆشن بيري و خو پندن و دين، نه و يش باسى [تورك و كوردو عه رهب] ناكات به لكو باسى نه تراك و نه كراد و نه عرابه ده شته كييه كان دهكات كه دوور بوون له ژبانى شارستانيه ته وه، له گه ل باقى نه ته وه كانى تر، ئيستاش نه وانه ي له م ميلله ت و نه ته وانه ن، نه گه ر زانست و نه قل و دينيان نه بيت قورئان فه رمويه تى ﴿إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾ (فرقان ٤٤).

واته: نه وانه وهك وولاخ وان به لك و گومراو سه رليشيووترن، چونكه نه قليان نيه چاك و خراب له يهك جودا بكه نه وه {

كه واته (له گه ل نه فامى و تينه گه يشتنيشياندا) رپز له پير و شيخه كانيان ده گرن ■ سروشتيان هه ر به و شيويه، هه ر بۆيه كاتيگ كه زۆر پك له دوژمن و ناياران ويستيان پيغه مبه ر ﷺ بكوژن، كاتيگ چاويان هه لات به سه ر پوخسارى پيغه مبه ردا، وه چاويان ره شت و رپزا به نوورى ناوچاوانى پيرۆزى دا، يه كسه ر سام و هه بيه ت دا يگرتن و، نه و نووره پرسنگداره ي كه نوورى پيغه مبه رايه تى يه، كه ده دره وشايه وه له ناوچاوانيدا لايان ناشكرا بوو، هه رچه نده نه م جوړه سام و هه بيه ته له ناو ناخ و نه فسياندا شاراويه، وهك چۆن نه قل شاراويه،

ورواه الرافي من طريق الخليل الحافظ في ((مشيخته)) بسنِّ مرفوع. كما في التدوين في أخبار قزوين (٩٥/٣).

ھەرچەندە شەرەف و بەھای ئەقل وەك شتێكى پێویستی و زەرورى ھەستى پێ دەكرێت، بەلام مەبەستمان ئەوەیە، لە بارەى ئەقلەوێ چ ھەوآل و فەرمودەو ئایەتێكى پیرۆز لە باسى بەھاو قەدرگرانى ئەقڵدا ھاتووە باسى بكەین:-

بەپاستى دەبینین خودای گەورە ئەقلى بەنورو تیشكى خودایى ناوبردووە:

﴿اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ﴾ النور(۳۵).

واتە: (خودای گەورە نورو پوناكى ئاسمانەكان و زەویەو، نورو پوناكى بەخشیوێ پێیان، نمونەى نوورو پوناکیەكەى وەك تاقێك وایە چرایەكى تێدايێت...تاد)

و ئەو زانستەى بەھۆى ئەقلەوێ وەرى دەگرێت، ناوى بردووێ بە پۆح و ژيان وەك خودای گەورە فەرموویەتى:

﴿وَكَذَلِكَ أَوْخَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾ الشورى(۵۲)

(ھەر ئا بەو شیوەى كە ووتمان ئەى محمد ﷺ، ئێمە لە لایەن خۆمانەوێ قورئانمان بۆ پەروانە كردیت، كە ژيان دەبەخشیێت بە پۆح و گیان و عەقلى..) ھەر وھا خودای گەورە فەرموویەتى:

﴿أَوْمِنْ كَانَ مِيتًا فَأَخْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ﴾ الأنعام(۱۲۲).

واتە: (ئایە ئەو كەسەى بەھۆى پێ باوەرپیەوێ مردوو بوو، بەھۆى ئیمانەوێ زیندومان كردۆتەو، وە نوورو پوناکیەكمان لە ژيانیدا بۆ سازكردوو،...)

و ئە ھەرجیگەيەكدا قورئان باس لە نوورو تاریكى بكات، ئەو مەبەستى زانست و نەزانین بوو، وەك قورئانى پیرۆز فەرموویەتى:

﴿يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ﴾ البقرة(۲۵۷).

واتە: لە تاریكستانەوێ رزگاربان دەكەین بەرھە نوورو پۆشنای، (واتە لە نەزانیهوێ بۆ نوورو پۆشنای زانست).

به راسى هه ربه م شتو هيه بوو كه پيغه مبه رﷺ فه رموى: ^(١)

((يا أَيُّهَا النَّاسُ اعْقِلُوا عَنْ رَبِّكُمْ، وَتَوَاصَوْا بِالْعَقْلِ تَعْرِفُوا مَا أُمِرْتُمْ بِهِ
وما تُهَيِّئُمْ عَنْهُ، وَاَعْلَمُوا أَنَّهُ يُنَجِّدُكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ، وَاَعْلَمُوا أَنَّ الْعَاقِلَ مَن
أَطَاعَ اللَّهَ وَإِنْ كَانَ دَمِيمَ الْمَنْظَرِ حَقِيرَ الْخَطَرِ دَنِيَّ الْمَثَلَةِ رَثَّ الْهَيْئَةِ، وَأَنَّ
الْجَاهِلَ مَن عَصَى اللَّهَ تَعَالَى وَإِنْ كَانَ جَمِيلَ الْمَنْظَرِ عَظِيمَ الْخَطَرِ شَرِيفَ
الْمَثَلَةِ حَسَنَ الْهَيْئَةِ فَصِيحاً نَطَوْقاً، فَالْقِرْدَةُ وَالْخَنَازِيرُ أَعْقَلُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى
مِمَّنْ عَصَاهُ وَلَا تَغْتَرَّبَتْ عَظِيمَ أَهْلِ الدُّنْيَا إِلَيْهِمْ، فَإِنَّهُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ))

---

(١) أخرجه داود بن المحبر أحد الضعفاء في كتاب العقل من حديث أبي هريرة وهو في مسند
الحارث بن أبي أسامة [٨٠٦/٢ (٨٢٥)] عن داود.

[قال الزبيدي ٤٥٢/١: قال العراقي في التخرج الكبير: داود بن المحبر اختلف فيه، فروى
عباس الدوري عن يعى بن معين أنه قال: [كما في تهذيب الكمال للمزى ٤٤٥/٨]:
ما زال معروفا بالحديث ثم تركه، وصحب قوما من المعتزلة فأفسدوه وهو ثقة، وقال
أبوداود في سؤالات أبي عبيد الأجرى ص ٢٣٢: ثقة شبه الضعيف، وقال أحمد في العلل
٣٨٨/١: لا يدري ما الحديث وقال الدارقطني في السنن ١٦٢/١: متروك، وروى عبدالغني بن
سعيد الأزدى المصري عن الدارقطني قال: كما في تاريخ بغداد ٣٦٠/٨]:

كتاب العقل وصنعه أربعة: أولهم ميسرة بن عبد ربه، ثم سرقه منه داود بن المحبر،
فركبه بأسانيد غير أسانيد ميسرة، وسرقه عبدالعزيز بن أبي رجاء، فركبه بأسانيد
آخر، ثم سرقه سليمان بن عيسى السنجرى، فأتى بأسانيد آخر، قال وعلى ما ذكره
الدارقطني فقد سرقه عن داود عبدالعزيز بن أبي رجاء، فاخصره وجعل له إسنادا
آخر، فرواه عن مالك، عن سهيل عن أبيه، عن أبي هريرة وأبي سعيد الخدري قال:
قال رسول الله ﷺ:

((إِنَّ أَدَمَ أَطْعَ رَبِّكَ تَسْمَى عَاقِلًا، وَلَا تَعْصَهُ تَسْمَى جَاهِلًا. رواه أبو نعيم في الحلية
٣٤٥/٦، من رواية عبدالعزيز بن أبي رجاء. قال الذهبي في الميزان، ٣٦٣/٤ هذا باطل على
مالك. اهـ])

واته: (نهی خه لکینه؛ له خودای خۆتانه وه وهری بگرن و فیری بین، وه سیت بکهن به بوونی که مائی نه قل له ناوتاندا، تا به هۆبه وه بزانی چیتان فه رمان پێ دراوه و چی له سه رتان قه ده غه کراوه، وه بشزانی که نه قل لای په روه ردگارتان مایه ی عیززه ت و سه به رزیتانه، ئاقل و دانا نه و که سه یه که گوێپایه ل و فه رمان به رداری خودایه، با نه و که سه رو خسارو شکلیکی نابوت و بێزارای هه بیته، یان بێ نرخ و که م به ها بیته و، سووک و بێ شان و شه و که ت بیته و په ش و پرووت و په جال بیته.

وه بزانه که نه زان (واته: که زاناو ئاقل نه بیته نه زانه) نه و که سه یه: که تاوانبار و تاوانکار بیته، با رو خساری جوان و که شخه بیته و، به هادارو قه درگران و، به شان و شه و که ت و خاوه ن قوناغ و، که له گه ت و سیماجوان و زوبانپاراو و قسه زانیته بیته، چونکه لای خودای که و ره مه یمون و به رازیش له و که سه به ئاقل تر ده ژمێریتن که گونا هه و بێ گوئی خه و ده کات. به وه ش ده سخه پۆ مه بن که نه هلی دونیا به چاوی پێز و که و ره بیه وه سه یریان ده کات، نه وانه په نچ به زایه و خه ساره ت مه ندی دوا پۆزن. هه روه ها پێغه مبه ر ﷺ فه رمو یه تی:

((أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ، فَقَالَ لَهُ أَقْبِلْ فَأَقْبَلَ، ثُمَّ قَالَ لَهُ ادْبِرْ فَأَدْبَرَ، ثُمَّ قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: وَعِزَّتِي وَجَلَالِي مَا خَلَقْتُ خَلْقًا أَكْرَمَ عَلَيَّ مِنْكَ، بِكَ أَخُذْ، وَبِكَ أُعْطِي، وَبِكَ أُثِيبُ، وَبِكَ أُعَاقِبُ))^(۱) واته: (یه که م شتی که خودا دروستی کرد نه قل بوو، روی لی کردو فه رمانی پێ دا، وه ره پێشه وه، هات.

---

(۱) أخرجه الطبراني في الأوسط (۷/۱۹۰) (۷۲۴۱) من حديث أبي أمامة، وأبونعيم في الحلية ۳۱۸/۷ من حديث عائشة، بأسنادين ضعيفين. [قال الزبيدي ۴۵۳/۱: قال العراقي في التخریج الكبير: راوي من حديث أبي أمامة، وعائشة، وأبي هريرة، وابن عباس] الحسن عن عِدَّة من الصحابة فأما حديث أبي أمامة فرواه الطبراني في الأوسط وفيه عمر بن أبي

له پاشان پښى فهرموو: برؤ دواوه، رؤيشته دواوه، له پاشان سوښندى خوارد به عيززهت و جهلالى خوئى: هيچ دروستراوښكم دروست نه كړدوه له تۆ بهرتر بڼت له لام، به هوئى تۆوه (واته به هوئى عه قلهوه) كردهوه چاكه كان ودرده گرم و، به هوئى تۆوه شته كان ته به خشمه وه، به هوئى تۆوه پاداشت نه دمه وه و، به هوئى تۆوه تۆله دمه نم و سزا دمه ده.^(۱)

صالح، ذكره العقيلي في الضعفاء ۱۷۵/۳ (۱۱۶۹)، وقال الذهبي في الميزان ۲۴۸/۵: لا يعرف قال: ثم إن الراوي عنه مشهور بالمنكرات، قال: والخبر باطل. وأما حديث عائشة فرواه أبو نعيم في الحلية ۳۱۸/۷، ولم أجد في إسناده أحدا مذكورا بالضعف، ولا شك أن هذا مركب على هذا الإسناد، ولا أدري ممن وقع ذلك والحديث منكر. وأما حديث أبي هريرة فرواه الحكيم الترمذي في النوادر ۳۵۴/۲ وفيه أبو عبد الله مولى بني أمية، لا أدري من هو. وأما حديث الحسن عن عدة فروان الترمذي الحكيم أيضا في النوادر ۳۵۳/۲ قال حدثنا عبد الرحيم حبيب، حدثنا داود بن المحبر، حدثنا الحسن بن دينار، قال سمعت الحسن، ورجاله كلهم هلكي إلا الحسن البصري وعبد الرحيم بن حبيب الفارابي ليس بشئ، قال ابن حبان في المجروحين ۱۶/۲: لعلّه وضع أكثر من خمسمائة حديث، وداود تقدم والحسن بن دينار ضعيف أيضا، وبالجمله فطرقة كلها ضعيفه].

(۱) شيخ نه جمه ددينى راوى فهرموويه تى: نه مهى به به نگه هيناوه ته وه كه نه قل تواناي هه به قه بوئى وه حى و نيگا بكات و پروايشى پښ بهيښت، كاتيک ده فهرموويت: وبك أعبد: به هوئى تۆوه من ده پهرسترم، له كاتيكا ده بڼت كه نه قل به كه م مه خلق بڼت تايبهت كرابڼت به وه حى و خيطابى په روه ردگارو محه ببهت و مه عريفهت و عبادت و پيغه مبه را به تيبه وه، چونكه به هوئى نه قلهوه له (معرفة الله) شاره زا ده بڼت و خوښى ده ناسيت، نه گه ربه نوورى خودا سهيرى شته كان بكهيت و به قوول بؤ نه م بابته بنواړيت، بؤت دهرده كه وښت كه ناسيفى خودا به عه قل ده بڼت، نه وهش كه وه صفدار كراوه به تايبه تمه ندى له وه رگرتنى وه حى و خيطابى خودايي و محه ببهت و مه عريفهت و

عه بودیه تی ته واوو، وهگرتنی په یامی پیغه مبه رایه تی، نه وه ته نها (رؤحی) پیروزی
خوښه ویستی خودا چه زره تی محمد المصطفی به ﷺ، چونکه خوئی فهرموویه تی:
یه که م شئی که خوا دروستی کرد بیت رؤحی من بووه.

له پړتویه تیکی تر دا ده فهرموویت:

نوری منی دروست کردوو، چونکه رؤحه که ی گه وهه ریکی نورانی یه، نوره که یشی
دانایی و نه قلّه که یه تی، که ماده یه کی عهرزی یه و به جه وهه رو رؤحه که یه وه
وه ستاوه، ههر له بهر نه وه یه که پیغه مبه ر ﷺ فهرموویه تی: کنت نبیاً و آدم بین
الروح والجسد، واته: نه و کاته ی من پیغه مبه رتیم پښ سپړدرا بوو، ناده م هیشتا
رؤح و لاشه یشی نه کرابوو به به ردا، له مه وه ووتراوه: (من عرف نفسه فقد
عرف ربه)، واته نه وه ی نه فس و خودی خوئی بناسیت، خوی خوئی ناسیوو،
چونکه به پیناسه ی خودایی خوئی ناسیوه، که خوا پښی فهرمووه:

هیچ دروستکراو ښکمی نه یه له تو خوښه ویست تربیت له لام، وه خوایشی
ناسیوو، به وه ی که خودا نه فسی خوئی پښ ناساندوو، وه که له فهرمووده که ی
سهر وه دا باس کراوه. هه ندی له گه وره پیښه واکان فهرموویانه:

یه که م مه خلوقاتی خودا مه لانیکه یه کی (که روپی) بووه، که ناوده بریت به نه قل،
که خاوه نی قه له مه وروی خیطابی تیکراوه (أقبل... وهره پیښه وه)

ته نویلی وشه ی نه قلیش به واتای (عقل) ده کړت، به پښی نه م ته نویله
دروسته یه: رؤحی چه زره تی ﷺ دروستکراوی یه که مه و، هه موو نازناوه کان له
مه لانیکه ی که روپی و نورو قه له م و نه قل ههر (رؤح) ه پیروزه که ی پیغه مبه ر ﷺ
ده گرتته وه، که بتوانریت روی خیطابی تی بکړت و، قسه وه برکړت و به
نه نجامی بگه ښت. بۆ زیاتر پرون کړنه وه ی نه م بابه ته بنواړه: إتحاف السادة المتقين،
۴۵۳/۱.

ئەگەر بىلىت: ئەو عەقلەي كە باسى دەكەيت، ئەگەر ماددەيەكى عەرەضى بىت، واتە بلىكىت بەشتىكەو، ئەي چۆن دروسكراو پېش ئەوئى لاشەو جىسمەكە دروست بىكىت؟ كە پىيەو، راو، ستا، (خۆ شتى عەرەزى بەخۆيەو، راناو، ستىت) و، ئەگەر جەو، رىشە؛ كە واتە چۆن بەخۆيەو، راو، ستا، و، خۆى نادات بە لايەكدا، نالىكىت بە شتىكەو؟

بزانە ئەم بابەتە پەيو، ەندارە بە عىلمى مو، كاشەفەو، ناكىت لە بەشەكانى عىلمى مو، عامەلەدا باسى بىكىت، ئىمەش تەنھا باسى ئەو بابەتەنە دەكەين كە پەيو، ەندارى زانستى مو، عامەلەن.

لەئەنەسى كورى مالىك (خوداى لى رازى بىت) دەگىپنەو، كە فەرمو، ەتى: تا، قمىك هاتن و زۆر تارىف و پىيا، ەلدانى كەسىكىان كىرد لە خزمەت پىيغەمبەر، ﷺ، تاگەيشە ئەوئى كە زىادە رەوى لە پىيا، ەلدانىابكەن، پىيغەمبەر، ﷺ فەرمو، ى:

((ئەقلى ئەو پىيا، ە چۆنە؟)) ((كَيْفَ عَقْلُ الرَّجُلِ؟))

ووتىان: لەبارەى ەو، ى و تىكۆشان و عىبادەت و ەموو خەصلەتە چاكەكانىەو، ە وائت پى دەدەين و تۆيش پىسيارمان لى دەكەيت لە بارەى ئەقلىەو؟!

پىيغەمبەر، ﷺ لە پاشان فەرمو، ى:

((إِنَّ الْأَحْمَقَّ يُصِيبُ بِخُمْقِهِ أَعْظَمَ مِنْ فُجُورِ الْفَاجِرِ، وَإِنَّمَا يَرْتَفِعُ الْعِبَادُ غَدَا فِي الدَّرَجَاتِ الزُّلْفَى مِنْ رَبِّهِمْ عَلَى قَدَرِ عُقُولِهِمْ))^(۱)

---

(۱) أخرجه ابن المحبر في العقل بتمامه، و الحكيم الترمذي في النوادر ۳۵۷/۲ مختصراً.
[قال الزبيدي: قال العراقي في التخریج الكبير: فيه سلام بن المنذر قال البخاري في التاريخ الكبير ۱۳۵/۴ (۲۲۳۴) منكر الحديث، وقال ابن حبان في المجروحين ۳۴۰/۱: لا يجوز الاحتجاج به إذا انفرد ورواه الحكيم الترمذي مختصراً، وفي إسناده جهالة.]

واته: (به پراستی پیاوی نه فام و بئ نه قل به هوئی نه فامیه که به وه خوئی یان خه لکی توووشی خراپه ده کات، گه وره تر له زیان و خراپه و فه سادی کابرایه کی فاجیر ۱ خراپه کار، سبه یخ له پله به رزه کاندای و له دواړوژدا نه وهی که ده بیته هوکاری به رزبونه وهی به نده کان لای خودا و بولای خودا، به پئی ئاستی نه قل و تیگه یشتنیانه.

هه روه ها چه زره تی عومه ر خودای لی رازی بیته له پیغه مبه ری خودای گیراوه ته وه ﷺ که فه رموویه تی:

((ما اکتسب رجلٌ مثلَ فضلِ عَقْلِ يَهْدِي صاحِبَهُ إلى هُدًى، وَيُرُدُّهُ عَن رَدًى، وما تَمَّ إيمانُ عَبْدٍ، ولا استقامَ دينُهُ حَتَّى يَكْمُلَ عَقْلُهُ))^(۱)

واته: (هیچ شتی که به قه ده ر نه وه باش نی یه که پیاوئیک زیاده نه قل و ژیرییه کی وه رگرتبیته و ده سته و تبیته، پئ نومایی پئنگای هیدایه تی پئ کردبیته، وه له پئنگه ی خوارو خپچ و لار گیراییه تیه وه و پزگاری کردبیته، وه ئیمان و پروای هیچ به نده یه که هه رگیز نه ته واو ده بیته، وه نه دینه که یشی پراگیرو پراوه ستاو ده بیته نه گه ر خاوه نه که ی دارای که مائی نه قل و ژیری نه بیته.

هه روه ها پیغه مبه ر ﷺ: فه رموویه تی:

((إِنَّ الرَّجُلَ لَيُدرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ، ولا يَتِمُّ لِرَجُلٍ حُسْنُ خُلُقِهِ حَتَّى يَتِمَّ عَقْلُهُ، فَعِنْدَ ذَلِكَ تَمَّ إيمَانُهُ وَأَطَاعَ رَبَّهُ وَعَصَى عَدُوَّهُ

(۱) أخرجه ابن المحبر في العقل ، وعنه الحارث بن أبي أسامة (في مسنده ۸۰۱/۲) (۸۱۳))

قال الزبيدي: ۴۵۶/۱: أخرجه البيهقي في الشعب ۱۶۱/۴ (۴۶۶۰) عن عمر، ولفظه:

((ما اکتسب المرء مثل عقل يهدي صاحبه إلى هدى، أو يردد عن ردى، وأخرجه

الطبراني في الأوسط ۷۹/۵ (۴۷۲۶) عنه أيضا، ولفظه:

ما اکتسب مکتسب مثل فضل علم يهدي صاحبه إلى هدى، أو يردده عن ردى، ولا

استقام دينه حتى يستقيم عقله.))

إبليس))^(١)

واته: (بهراستی بیاو ههیه بههوی خووپهوشتی جوانهوه دهگات به پلهو پایهی نهوانهی که ههمیشه بهرۆژدا بهرۆژوون و بهشهو خهریکی شهو نوژنو عیبادهتن، وه ههرگیز خووپهوشتی کهسێک تهواو نابیت نهگهر ژیری و نهقلی تهواو نهبویت، کاتێک خاوهنی نهقلێکی کامل بوو، ئیمانیشتی تهواو دهبیت و دهشتوانیت گوێپرایهلی خودای خۆی بیت، وه نهو کاته دوژمنهکهیشتی دهناسیت که شهیتانه ولێی یاخی دهبیت.

وه دهگێرنهوه له ئهبی سهعیدی خودریهوه که پێغه مبه ر ﷺ فهرموویهتی:
(لِكُلِّ شَيْءٍ دَعَاةٌ، وَدَعَاةُ الْمُؤْمِنِ عَقْلُهُ، فَبَقْدَرِ عَقْلِهِ تَكُونُ عِبَادَتُهُ،
أَمَّا سَمِعْتُمْ قَوْلَ الْفَجَّارِ فِي النَّارِ: ﴿لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ
السَّعِيرِ﴾ الملك (١٠) واته:

---

(١) أخرجه ابن المحبر في رواية عمر ابن شعيب، عن أبيه عن جده به، و الحديث عند الترمذي (كتاب البر والصلة) باب ما جاء في حسن الخلق (٢٠٠٣) مختصر، دون قوله ((ولا يتم)) من حديث عائشة وصححه.

قال الزبيدي ٤٥٦/١: قال العراقي في التخریج الكبير وفيه مقاتل بن سليمان المفسر وليس بشيء، قاله يعی بن معین (كما في تهذيب الأسماء للنووي، ٤١٣/٢) . وقال الجوزجاني في أحوال الرجال: ص ٢٠٢ (٣٧٣) كان دجالا جسورا. وقال البخاري في التاريخ الكبير ١٤/٨ (١٩٧٦) سكتوا عنه. وقال ابن حبان: في المجروحين ١٤/٣ (١٠٤٥) كان يكذب، إنتهى. قلت: أخرج الطبراني في الكبير ١٦٩/٨ (٧٧٠٩) عن أبي أمامة بلفظ: ((إن الرجل ليُدرك بحسن خلقه درجة القائم بالليل الظامي بالهواجر)) وفيه غفیر بن معدان وهو ضعيف، ورواه الحاكم في المستدرک ١٢٨/١ (١٩٩) من حديث أبي هريرة وقال: هو على شرطهما، و أقره الذهبي في التلخيص.

(٢) أخرجه ابن المحبر وعنه الحارث في مسنده ٨١٣/٢ (٨٤٠) وانظر: الإتحاف ٤٥٦/١.

هه مو شه تێك پێویستی به كۆڵه كه و پشگه بیهك ههیه پێیه وه رابوو دهستیت،
 وه پشت قایمی مرقفی باوه پداریش ژیری و نه قله كه یه تی، به نه ندازهی
 نه قله كه ی به ندایه تیه كه یشی ئی وهرده گیریت، ئایا نه تانبیستوو؟ كه
 خرابه كار هكان له دوای په شیمان بونه وه چی ده ئین:
 نه گهر ئیمه گوئ رایه ل بووینایه و دارای نه قل و ژیری بوینایه، کارێکمان
 نه ده کرد كه ئیستا له ناو ناگری دۆزه خدایین.

حه زهره تی عومه ر (خودای ئی رازی بیت) پرساری کرد له ته میعی داری:
 شه ره ف و گه وره پی لای ئیوه چۆنه؟ فه رمووی: نه قل... عومه ر فه رمووی
 راست ده كه یت، پرسارم له پیغه مبه ری خودا کرد وهك چۆن پرسارم له تو
 کرد، به وشیه ی تو وه لامی دامه وه، له پاشان فه رمووی:

((سَأَلْتُ جُبَيْرِلَ (عَلَيْهِ السَّلَام) مَا لَسْتُ دُودٌ؟ قَالَ: الْعَقْلُ.))^(۱)

نه فه رمووی: منیش پرسارم له جوهره نیل کرد (سه لامی خودای له سه ر
 بیت) كه چی له هه موو شتێك مه زن و گه وره تره؟ فه رمووی: عه قل.
 به پائی نه و سی (خودای ئی رازی بیت) فه رمووی:

رۆژنکیان پرساری زۆریان روه پروی پیغه مبه ری خودا ﷺ کرد نه ویش
 فه رمووی: ((يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ مَطِيَّةً، وَمَطِيَّةَ الْمَرْءِ الْعَقْلُ،
 وَأَحْسَنُكُمْ دَلَالَةً وَمَعْرِفَةً بِالْمَحْجَةِ أَفْضَلُكُمْ عَقْلًا))^(۲)

نه ی خه لکینه هه موو شتێك پێویستی به رێگه و سوارگه یهك ههیه،
 نه وهش كه پیاو سواری ده بیت و لێیه وه ده گات به مه رامه کانی نه قل و ژیری یه،

(۱) أخرجه داود بن الحبرو عنه الحارث في مسنده (۸۱۲/۲) ۸۳۸۳.

(۲) أخرجه داود بن الحبرو عنه الحارث في مسنده (۸۰۱/۲) ۸۱۱. قال الزبيدي: ۴۵۶/۱ قال العراقي: فيه غياث بن إبراهيم النخعي أحد الوضاعين.

ئەوھش كە لە ھەموو كەس باشترو جوانتر دەتوانیٓت سوارچاك و ئاگدار بٓیت بەسەر بەلگە پروون ۛ ئاشكراكاندا و شارەزا بٓی لە ئەرکەكان، ئەوانەتانه كە لە ھەمووان زیاتر كەمائی ئەقلتان ھەبە.

ئەبو ھورەیرە (خودای لٓی پازی بٓیت) دەفەرموویٓت:
كاتیٓك پٓیغەمبەرﷺ لە غەزای ئوحد گەرایەو، لە خەلكەكەى دەبیست كە دەیانووت:

فلان كەس لەوى تر ئازاتر بوو، فلانیٓش نەبەردو جوامٓتر بوو، بەرگەى تاقى كەردنەوھەكانى خودایى زیاتر دەگرت (بەم شٓیوھ بە شان و بآلیاندا ھەٓتیان دەدا) پٓیغەمبەرىشﷺ فەرمووی: بەلام ئەوڊى كە باسى دەكەن لٓی شارەزانین و نایزان. ((أَمَّا هَذَا فَلَا عِلْمَ لَكُمْ بِهِ)) ووتیان:

بۆمان پونبەكەرەوھ ئەى پٓیغەمبەرى خوداﷺ، ئەویشﷺ فەرمووی:
((إِنَّهُمْ قَاتَلُوا عَلَىٰ قَدَرٍ مَا قَسَمَ اللَّهُ لَهُمْ مِنَ الْعَقْلِ. وَكَانَتْ نُصْرَتُهُمْ وَنِيَّتُهُمْ عَلَىٰ قَدَرٍ عُقُولِهِمْ فَأَصِيبُ مِنْهُمْ مَنْ أُصِيبَ عَلَىٰ مَنَازِلَ شَيْءٍ، فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اقْتَسَمُوا الْمَنَازِلَ عَلَىٰ قَدَرِ نِيَّاتِهِمْ وَقَدَرِ عُقُولِهِمْ))^(۱)

واتە: ئەوانە بە پٓی ئەو بەشەى كە خودا پٓی داون لە ئەقل و ژیری بەو پٓی شەپانكەردوو، سەرکەوتیان و ھەلسەنگاندی نییەتەكانیان بە پٓی ئەندازەى (زۆرى و كەمى) ئەقلەكانیان بوو، ھەر كەس چەندىك بەشى بووبٓیت لەو ژیری و ئەقلەدا، بەو شٓیوھە لەناو مەنزىگا جیاجاكاندا پشكى خۆى وەردەگرت، كە پۆزى قیامەت دٓتە پٓشەو، مەنزىگا بەرزو نزمەكان دابەش دەكەن بەسەریاندا، بە پٓی ئەندازەى نییەتەكانیان، وە ئەندازەو ئاستى ژیری و ئەقلەكانیان، (ئەگەر بە كەمائی ئەقل و تەواوى نییەت پاكى و ئیخلاصەو

(۱) أخرجه ابن محبر في ((العقل)) وانظر الأتحاف ٤٥٧/١.

جهنگابن، ئەوا مەنزڵگا بەرزەکانیان بەنسێب دەبێت) بەپێی کەم و زۆری
پلەکانیشیان دەگوێرێت.

کەواتە پیا هەڵدانی نێستا ئەو بایەخ ۛ کاریگەرییە نایبێت، تا ئەو پۆژە
کە راستی نییە و کە مائی ئەقلەکانیان دەردەکەوێت)
بەپێی کۆری عازیبیش (خودایان ئی رازی بێت) دەگێرێتەو لە پێغەمبەری
خودا ﷺ کە فەرمووێت:

((جَدَّ الْمَلَائِكَةُ وَاجْتَهَدُوا فِي طَاعَةِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ بِالْعَقْلِ، وَجَدَّ الْمُؤْمِنُونَ
مِنْ بَنِي آدَمَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ، فَأَعْمَلُهُمْ بِطَاعَةِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ أَوْفَرُهُمْ
عَقْلًا))^(۱)

مەلاییکەکان بە هەول و تێکۆشان و لێپێرێنەو، بە ئەقل و تواناکانیەو
خەریکی بەندایەتی و گوێپێرێی خودای گەورەبوون، باوەردارەکانی ئادەمیزاد
یش هەریکە بەپێی ئەندازەی ژیری و ئەقلی خوێان تێکۆشان و ئی براون بۆ
عیبادت، کامەیان زیاتر و چاکتر توانیوەتی طاعت و بەندایەتی بۆ خودای
گەورە بکات، ئەوەیان زیاتر دارای کە مائی ئەقل و ژیریە.

هەزرەتی عائیشە (خودای ئی رازی بێت) فەرمووێت: ووتم:

ئەو پێغەمبەری خودا، بەچی پلەو پایەیی ئەو خەڵکە لە دنیا دا زیاد دەکات؟

---

(۱) أخرجه داود بن مجبر كذلك وعنه الحارث في مسنده ۸۰۴/۲ (۸۱۹) ورواه البخاري في
معجم الصحابة من حديث ابن عازب رجل من الصحابة غير البرك، وهو بالسند الذي
رواه ابن المحبر. [قال الزبيدي: ۴۵۷/۱: فيه ميسرة بن عبد ربه الفارسي، قال ابن حبان
في المجروحين ۱۱/۳ (۱۰۴۰): كان يروي الموضوعات عن الإثبات، وهو واضح أحاديث
فضائل القرآن وقال أبو داود (كما في ميزان الاعتدال ۵۷۴/۶): أقر بوضع الحديث، وقال
أبوزرعة (كما في ميزان الاعتدال ۵۷۴/۶) وضع في فضل قزوين أربعين حديثا. وكان
يقول: أحسب في ذلك].

فهرمووی ((بالعقل)) واته: به زیاد بوونی ژیری و نه قل. و وتم نهی له دواروژدا، فهرمووی: ((بالعقل)) نهویش به هوئی نه قل وه هندیکیان پله و مه قامیان بهرتر دهبیت. و وتم نهی مه گه روانی به، که هه موو کهس به پنی کرده وه کانیاں پاداشتیان دهرتته وه؟
پیغه مبه رﷺ فهرمووی:

((يا عائشة! وهل عملوا إلا بقدر ما أعطاهم الله من العقل؟! فبقدر ما أعطوه من العقل كانت أعمالهم، وبقدر ما عملوا يجزون))^(۱)
نهی عائشه: ئایا توانیویانه هیچ کرده وه به کی چاکه بکهن مه گهر به نهنده زای نه و ژیری و نه قل وهی که خودای گهره پنی به خشیون . چه ندیک که مائی نه قلیان زیاتر بیت، نه وهنده چاکتر کاری باشیان کردوه، وه به پنی کاره باشه کانیشیان پاداشتیان دهرتته وه، یان کاره خرابه کانیاں سزاو تۆله یان لی دهسه نریتته وه .

عه بدوللای کوری عه بیاس (خودایان لی رازی بیت) ده فهرموویت:

پیغه مبه رﷺ فهرموویه تی:

((لِكُلِّ شَيْءٍ آلَةٌ، وَعُدَّةٌ، وَإِنَّ آلَةَ الْمُؤْمِنِ الْعَقْلُ، وَلِكُلِّ شَيْءٍ مَطِيَّةٌ وَمَطِيَّةُ الْمَرْءِ الْعَقْلُ، وَلِكُلِّ شَيْءٍ دَعَامَةٌ، وَدَعَامَةُ الدِّينِ الْعَقْلُ، وَلِكُلِّ قَوْمٍ غَايَةٌ، وَغَايَةُ الْعِبَادِ، الْعَقْلُ وَلِكُلِّ قَوْمٍ دَاعٍ وَدَاعِي الْعَابِدِينَ الْعَقْلُ، وَلِكُلِّ تاجرٍ بِضَاعَةٌ، وَبِضَاعَةُ الْمُجْتَهِدِينَ الْعَقْلُ، وَلِكُلِّ أَهْلِ بَيْتٍ قِيَمٌ وَقِيَمُ بُيُوتِ الصِّدِّيقِينَ الْعَقْلُ، وَلِكُلِّ خَرَابٍ عِمَارَةٌ، وَعِمَارَةُ الْآخِرَةِ الْعَقْلُ، وَلِكُلِّ امْرِئٍ عَقِبٌ يُنْسَبُ إِلَيْهِ وَيُنْكَرُ بِهِ، وَعَقِبُ الصِّدِّيقِينَ الَّذِي يُنْسَبُونَ إِلَيْهِ وَيُنْكَرُونَ بِهِ الْعَقْلُ، وَلِكُلِّ سَفَرٍ فُسْطَاطٌ، وَفُسْطَاطُ الْمُؤْمِنِينَ الْعَقْلُ،))^(۱)

(۱) من حديث داود بن المحبر في ((العقل)) أنظر الإتحاف ٤٥٧/١.

واته: (ھەموو شتىك پېۋىستى بە ئامېرو ئالەتتىك ھەيە پىنى جېبەجى
بكەيت، ئامېرى پاپەراندىنى كارى باوەردارانىش ئەقلە، ۋە ھەموو شتىك دەبىت
پالېشت و سوارگەيەكى ھەبىت، سوارگەو ھۆكارى گەيشتن بە مەرامى ھەموو
كەسىك ئەقلەكەيەتى.

ۋە ھەموو شتىك پىشت و پەناو كۆلەكەيەكى ھەيە، كۆلەكەي ئاينىش
ئەقل و ژىرىيە، ۋە ھەموو تاقمىك ئامانچ و مەرامىكىان ھەيە، ۋە ئامانچى
پاستەقىنەي بەندەكان ئەقلە.

ۋە ھەموو قەۋمىك بانگ كەرتكىان ھەيە، بانگكەرى عابىدو
خوداناسانىش ئەقلە، ھەموو بازىرگانىكىش كالاىەكىان ھەيە، كالاى فرۇشتن و
مايەى پەۋاجى كارى موجتەھىدەكانىش ئەقلە، ۋە ھەموو خاۋەن مالى و
خانەۋادەيەك سەرپەرشتىارو كار بەرتكەرتكىان ھەيە، كار بەرتكەرو
ھەئسوپتەرى مالى صدديق و راستگۆكانىش ئەقلە، ۋە ھەموو وىرانەيەك
ئاۋەدانىەكى ھەيە، ئاۋەدانكردنەۋەى ژيانى دۋارۋژىش بە ئەقلە، ۋە ھەموو
پىاۋىك پاشماۋەيەكى لى بەجى دەمىنىت، ھەمىشە خۇى دەدرتە پالى و، بەو
ئاسەۋارو پاشماۋەو يادى دەكرتەۋەو باسى دەكرت، پاشماۋەى پىاۋە
راستگۆو صدديقهكانىش كە دەدرتە پالىان ۋ بەۋئاسارەۋە ناۋدەبىرتن و باس
دەكرتن ئەقل و ژىرىيە.

ۋە ھەموو كۆمەللىك كە گەشت و سەفەرتكى تايبەتى دەكەن دەبىت
خىمەيەكىان پى بىت، لەكاتى پېۋىستىدا ھەئى بدەن و بچەۋىنەۋە لە ناۋىدا،
خىمەى ھەئدراۋى باوەردارانىش ئەقلە.

ھەرۋەھا پىغەمبەر ﷺ فەرمۇيەتى:

---

(۱) ھەمان سەرچاۋەى پىشوو.

((إِنَّ أَحَبَّ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مَنْ نَصَبَ فِي طَاعَةِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ،
وَنَصَحَ لِعِبَادِهِ وَكَمَّلَ عَقْلُهُ، وَنَصَحَ نَفْسَهُ فَأَبْصَرَ، وَعَمِلَ بِهِ أَيَّامَ حَيَاتِهِ
فَأَفْلَحَ وَأَنْجَحَ))^(١)

واته: به پاستی خوشه ویستریں باوه پداران لای خودای گه وردهو بالآ دهست،
ئهو که سه یه که خوی تهرخان کردییت و یه کلای کردییت هوه بو طاعت و
گوپراهی خودا ﷻ، وه ناموزگاری بهنده کانی خودا بکات و نه قلیشی کامل و
تهواو بووبیت، وه له پیشه وه ناموزگاری خودی خوی بکات و چاوکراوه بییت و،
پاستیه کان ببینییت و، هه موو رۆژگاره کانی ژبانی به پئی ئه وه نه قل و سه لیه وه
به رچاو رونی یه کاربکات، نه وه سه رفرازو سه رکه وتوو ده بییت، وه گره وی
پاسته قینهش ده باته وه.

هه روه ها پیغه مبه ر ﷺ فه رموو یه تی:

ئه وه تان که له هه مووان زیاتر که مائی نه قل و سه لیه ی باشتان هه یه، له
هه مووان زیاتر له خوداترس و خو پارێزتر دهن، وه له هه مووان جوانترو باشترو
سه رنجی فه رمان پندراوه کانی خوداو قه دهغه کراوه کانی ده دهن، با له
هه موانیشتان که مترگیانی خۆبه خشیستان تیا به دی بکریت
((أَتَمُّكُمْ عَقْلاً أَشَدُّكُمْ لِلَّهِ خَوْفاً، وَأَخْسَنُكُمْ فِيمَا أَمَرَكُمْ بِهِ وَنَهَى عَنْهُ
نَظْراً، وَإِنْ كَانَ أَقَلُّكُمْ تَطَوُّعاً))^(٢)

(١) من أحادیث داود بن المحبر في ((العقل)) انظر الإتحاف ٤٥٨/١.

(٢) من أحادیث ابن المحبر في ((العقل)) أنظر الإتحاف ٤٥٨/١ وقد روى هذه الأحادیث عنه
الحارث بن أبي أسامة. في ((مسنده)) وأوردها ابن الجبر في ((المطالب العالیة)) وأورد
بعضها ابن الجوزي في ((الموضوعات)) والسيوطي في ((اللائل المصنوعة)).

پونکردنه وهی حه قیقه تی ئه قل و به شه کانی

بزانه:

جیاوازی بیروپا له پیناسه کردنی ئه قل و حه قیقه ت و راستیه کانی په یدابوون^(۱) زۆربه یان بئ ئاگان له ناسین و حالی بوون له م ناوه و شاره زابوون لی، چونکه چه ندین واتای جیا جیا ده گرتیه وه، بۆیه له پیناسه کردنی دا جیاوازی بیروپاشیان لی په یدابووه^(۲)

---

(۱) زانینی حه قیقه تی شتیک به وهیه: که بزانیته ئه و شته چۆن به وشپوه په یدابووه و، چۆن ده ناسریت، وه به و صیفه تو خه صله ته وه بناسریت و، به بئ ئه وهی مه حال بیت و له سه ر پئی خۆی رابوه ستیت، بۆ نمونه:

ده توانیت تاریفی ئینسان بکه یت به وهی که گیاندارکی قسه که ره، که ناتوانیت بیر له بوون و کیانی مرؤف بکه یته وه به بئ ئه وهی که گیاندارک بیت و قسه ش بکات، به لام ده توانیت بیخه یته میشتکه وه، که مرؤف بوونی هه یه به بئ ئه وهی که نووسه ربیت یان پئ بکه نیت، که ئه مه ش به شیکه له خه صله ته کانی، به لام حه قیقه تی مرؤفی له سه ر دانه مه زراوه و پیناسه ی ناکات.

ئه قلیش به و شپوه ده بیت پیناسه ی حه قیقه ته که ی بکه یت.

(۲) جیاوازی بیروپا یان له باره ی حه قیقه تی ئه قل وه سه ری کیشاوه بۆ جیاوازی زیاتر له باره ی ئه وهی که ئایا ده توانریت هه ست و ده رک به حه قیقه ته که ی بکرت یان نا؟ وه ئایا حه قیقه تی عه قل بۆخۆی مادده یه کی عه ره زی یه یان جه هه ره؟ ئایا ئه قل له ناو سه ردا نیشه ته جی یه یان له ناو دلدا؟ ئایا ئه قل هه کان له بنه ر هتدا یه کسانن یان جیاوازی یان هه یه؟ ئایا ئه قل نیسه ی جینسه یان بۆخۆی جینسه، یان نه وعه، وه له سه رو ئه مه شیه وه چه ندین راو بۆچونی تریان ده برپوه و تاریفی ئه قلیان کردوه، ئه گه ره عه قل مادده یه کی عه ره زی بیت نه و: مه له که و

ئەۋەي پاستىيەو پەردە لەسەر شاراۋەكان لا دەدات:
 ئەقلى و ژىرى ناۋىكە بەھابەشى چوار واتاي تايبەتى دەگىرتەۋە، ۋەك
 چۆن ناۋى(عەين) بۇ نمونە چەند واتاو مەبەستىك دەگەيىت.^(۱)
 ئەۋەش بەم شىۋە واتاي زۆربەخشىت، تابىت بۇ ھەموو بەشەكانى يەك
 پىناسەيان بۇ ديارى بىكرىت، بەلكو ھەموو بەشەك جودا دەگىرتەۋەو دواي
 لىكۆلىنەۋە لە ھەقىقەتەكەي پىناسەيەكى تايبەتى بۇ ديارى دەگىرت.

توانايەكە بۇ نەفس پەيدادەيىت، بەھۆيەۋە دەتوانىت زەركى زانستەكان و
 زانايەكان بىكات، ۋە ئەگەر بووترىت ئەقلى جەۋھەر: بەۋە پىناسە دەگىرت كە:
 جەۋھەرىكى لە طيف و ناسكە، شتە ناديارەكانى پى دەزانرىت، بەھۆكارو
 ۋەسائىلە جىاجىاكان، ۋە بابەتە ھەستىار مەھسومەكانىشى پى دەزانرىت،
 بەھۆيى بىنن و موشاھەدەۋە، كە خوا ئەوتوانايەكى لە دەماغ و مىشكى مرقۇدا
 دروست كىردوۋە، ۋە نورەكەيشى خستۆتە ناۋ دلىەۋە، ۋەك زاناي ئىشبيطى
 تارىفى كىردوۋە.

زۆربەي زانايانىش پىناسەي ئەقلىان بە زانست لىكدادەتەۋە، يان عىلم و زانىنە
 بە صىفەت و خەصلەتى شتەكانە، ئەۋەي كە جوانە يان ناشىرىنە، يان تەۋاۋە
 يان نوقسانە، يان ھىزىكە خىرو شەپى پى لەيەك جودا دەكەيتەۋە، كە لە
 مىشكى مرقۇدا كۆدەيىتەۋەو كاردانەۋەي لەسەر جوئە و پۆين و ۋەستانى ئەو
 كەسە دەيىت و، مەرام و مەبەستەكانىشى پى دابىن دەكات. بنوآپ: إتحاف
 السادة المتقين بشرح إحياء علوم الدين ۴۵۸/۱.

(۱) عەين: وشەيەكە بە جاسوسى دەوترىت، بەواتاي كانياۋو بەماناي چاۋىش دىت،
 ۋە ھەرىكەيان پىناسەيەكى تايبەتيان ھەيە، ئەقلىش بەوشىۋە چەندىن واتاي لى
 دەكەۋىتەۋە.

یه که م: ئەقل واتە: ئەو وەصف و خەسلەتەى مەرؤف پێ جیادەبێتەو لە
 ھەموو گیانلەبەرەکانى تر: ئەو خەسلەتەى ھە ھۆیەو ئەمادەباشى
 وەرەگرت بۆ فێربوونى زانستە بەلگە و ىستەکان، کە پێویستیان بەسەرئى و
 تێپارمان و دەلیل ھەى، یان تەگبیر و سازکردنى ئەو پىشە و ھونەرە شاراوانەى،
 کە بەھۆى فیکر و بیر لیکردنەو و وەرەکاری ھێزى مێشکەو پێیان دەگات و
 لێیان تێ دەگات.

ھەر ئەو ھەیشە کە پىشە و ھارێش کۆپى موحاسیبى راپگەیاندووەو لە
 پێناسەى ئەقل دا ھەرمووبەت: [ئەقل ھێزێکى خۆرپسک و سروشى و زکماکى ھە
 (غەریزە) ھە کە بەھۆیەو دەتوانێت ئەو زانستە بزانێت و دەرکیان پێ بکات کە
 بەسەرئى و بەلگە و نەزەرەو و ەستاو ، وەک ئەو ھى کە نوورێک بێت و
 توپەردێت و بپھاوێژێتە ناو دڵەو، کە ئەمادەباشى بکات بۆ ھەست کردن و
 زانینى شتەکان.]

ئەو ھى ئىنکاری راکەى موحاسیبى دەگات و پێناسەى ئەقل بەو کردووە
 کە تەنھا پەیوەندارە بە زانستە زەروریەکانەو (واتە: ئەو زانستەى کە بە
 ئاسایى و بەدەپى دەزانرێن و پێویستیان بەبەلگە نى) چونکە بەراستى ئەو ھى
 بێ ئاگاو غافلە لەو زانستەو، کە سێکیش کە نوستوو بێت و خەو لیکەوت بێت
 ھەردووکیان بە ناقل و ژیر ناودەبرێن، چونکە ئەو غەریزە و ھێزە سروشتیە لە
 ناو ناخیاندا ھەى ئەگەر زانستیشیان نەبێت، ھەر وەک چۆن ژیان بۆ خۆى
 غەریزەى کى تاییەتى تێداى، بەھۆیەو تەن و لاشەى مەرؤف خۆى ئەمادە دەگات
 بۆ جۆلاندنەو ھى ئارەزو مەندانەو، بۆ زانی و دەرک کردن بە شتە مەحسوس و
 ھەستیارەکان، ھەر و ھایش ئەقل غەریزەى کى تاییەتى تێداى، ھەندێک لە
 گیاندارەکان بەھۆیەو دەتوانن بگەنە زانستەکان، کە بەنەزەر و بەلگە
 دەزانرێن، ئەگەر دروست بێت لەپروى غەریزەى ئەقلیەو ھە کسانى بخەیتە

میانی مروفئیک و گوئ درتزه که وه، که هه ردوکیان ههستیارن و دهرکی مادده هه سیاره کان ده کهن، نه و کاته دروست دهبوو که بووترایه:

جیاوازی نی یه له نیوانیادا، نه وهنده هه یه خودای گهوره و به دهسته لات به حوکهی نه ریت و سوننه تی ئیلاهی، له ناخی مروفدا چهن دین زانستی دروست کردوو، که هه رگیز له میسکی که رو گیانله به ره کاندای دروستیان ناکات . (نه گهر دروست بوایه نه م جوړه حوکه به دین) نه و کاته دروست دهبوو که یه کسانیش بخرتته میانی مادده بئ گیانه کانه وه (جه مادات) له گه ل گوئدرتزه کدا له ژبان دان و بلتین:

جیاوازی نی یه، به لام نه وهنده هه یه خودای گهوره چهن دین جو له و حه ره که ی تایبه تی له (که ر) دا دروست کردوو، به بئ سوننه ت و عاده تی ناسایی که پوی داییت، خو نه گهر وای ته قدیر بکردایه و برپاری بدایه: که گوئ درتزه که جه مادیکی بئ گیانی مردوو بوایه... نه وه خته پتوبست بوو که بلتین: هه مووو جو له و حه ره که یه ک ده بئرت بئ یه وه، نه وه خودای گهوره و به دهسته لات ده توانیت که نه و جو له ی تیا دروست بکات، به بئ نه و ریزه ندی و یه ک له دوی یه که ی که ده بئرت، وه هه روه ها پتوبست دهبوو که بووترت: جیاوازی نه و گیانداره له گه ل جه ماده بئ گیانه که دا له جو لانه وه که دا، نه و جیاوازی یه نه دهبوو، مه گهر به و غه ریزه تایبه تی به نه بیت که (که ر) ه که ی بئ جیاکراوه ته وه، به ژبان و حیات ته عبیری بئ دراوه ته وه.

هه ر به و شیوه یه ش ده بیت بزانی:

جیاوازی مروفئیک له گه ل گیاندارتزه کدا له دهرک کردن و زانینی زانسته نه زهریه کان (نه وه ی به سه رنج و به لگه و تیرامان ده زانرت) به هو ی غه ریزه یه کی تایبه تی یه وه یه، که به دهسته واژه ی (عه قل) ناوی براوه و پیناسه کراوه.

[کهواته بهمه‌ی باسمان کردو لیکدانه‌وه‌مان بۆ کرد دهرکه‌وت، پیناسه‌و تاريفه‌که‌ی نيمای موحاسیبی بۆ ئەقل راسته‌وله جیگه‌ی خویدايه^(۱)]
 کهواته عه‌قل وه‌ک ئاوینه‌یه‌کی پالڤته‌کراو وایه، که جیاوازه له‌گه‌ل ته‌ن و جیسمه‌کانی تردا، له‌وه‌دا که ئەو وینه‌و پره‌نگه‌ی ده‌یخه‌يته به‌رده‌می وه‌ک خۆی ده‌ری ده‌خات (که ئەگه‌ر خۆت بخه‌يته به‌رده‌می به‌ردێک یان شاخێک، ئاوا ده‌رناکه‌وێت) هۆکاره‌که‌یشی ئەوه‌یه: که ئاوینه‌که خه‌صله‌تی صافی و جه‌لاي تیدايه، که له‌وانی تردا نی‌یه.

وه‌هه‌روه‌ها چاو، خه‌صله‌تیکی جیاوازی هه‌یه له‌گه‌ل ته‌وێل و ناوچه‌واندا، که به‌هۆی شیوه‌ و صیفه‌تی تایبه‌تییه‌وه، وا ناماده‌کراوه که بتوانیت شته‌کان ببینیت، (به‌لام ته‌وێل هه‌یج نابینیت) کهواته پرژه‌ و نيسبه‌تی ئەو غه‌ریزه تایبه‌تییه‌ی که خودا دروستی کردووه له‌گه‌ل زانسته‌کاندا، وه‌ک پرژه‌و نيسبه‌تی چاوه له‌گه‌ل هیزی بینین‌دا، وه‌ نيسبه‌تی قورئان و شه‌رعی پیرۆز به‌رامبه‌ر ئەو غه‌ریزه‌ی که باسکرا، له‌وه‌دا که توانای هه‌یه زاسته‌کان ده‌ریخات و ئاشکرایان بکات، وه‌ک پرژه‌و نيسبه‌تی نووری هه‌تاو وایه به‌رامبه‌ر به‌بینی چاو، ده‌بێ به‌م شیوه‌یه له‌ تایبه‌تمه‌ندی ئەم غه‌ریزه‌یه حاڵی ببیت و تی‌ی بگه‌یت.^(۲) (وه‌ گۆئ به‌وانه نه‌ده‌یت که ئینکاریان کردووه).

---

(۱) إتحاف السادة المتقين ۱/ ۴۶۰.

(۲) فه‌خری رازی له‌ (أسرار التنزيل) دا ده‌فه‌رموێت: عه‌قل دوو جوړه:

ئەقێلێکیان غه‌ریزه‌ی هه‌یه له‌وه‌ریزه‌ی که ناماده‌یه بۆ وه‌رگرتنی زانسته‌کان. وه‌ بوونی ئەو غه‌ریزه له‌ منداڵێکدا که ئەو کاته زانستی نه‌زانیبیت، وه‌ک بوونی خورما وایه له‌ ناو ناوکه‌که‌یدا، یان گۆله‌ که‌نمێک له‌ ناو ده‌نکه‌ که‌نمێکدا. به‌شی دووه‌میش پاشان باسی ده‌که‌ین. إتحاف ۱/ ۴۶۰.

دوو هه م: ئە قەل ئەو زانستانە یە کە لە نە بوونەو هە پەیدا دە بێت و لە ناو
خودی مندا لێ کدا کە فامی کرد بێتەو هە دێتە بوون و بە هۆیەو هە دە زانیت کە ئەو
ستانە ی بوونیان ئاسایی یە دروستە بێن یان نە بێن، یان ئەوانە ی کە مە حالە
بێن ئەو زانین و عیلم بە سەر ئەمانە دا پەیدا دە کات، وە ک ئەو هە ی دە زانیت کە
ژمارە دوو زیاترە لە یە ک، وە یە ک کە سە ی تە نە مە حالە لە یە ک کاتدا لە دوو
شوێندا بوونی هە بێت، ئە مە ش ئەو هە یە کە هە ندێ ک لە زانایانی عیلمی کە لام
(وە ک ئیمای حەرە مە یین) مە بە سە تی بوو هە کە پێناسە ی ئە قەل بە م شێو هە بکات
کە دە لێت: ئەو هە ی زانستی هە بێت بە دروست بوونی ئەو شتانە کە بوون و
نە بوونیان یە کسانە، ئەو هە بوونیان جایزو دروستە، وە ئەوانە ش ک نابن و
ناگونجی بێن، زانابیت بەو هە ی کە بوونیان مە حالە).

ئە مە ش دوو بارە لە خودی خۆیدا پەوایە و دروستە، چونکە ئەو زانستانە
بوونیان هە یە، وە ناو بردنیان بە (ئە قەل) شتێکی ئاشکرایە، بە لام ئەو هە ی ناپەواو
نە گونجاو هە، کە بابە تە کە تێ ک دە دات، ئەو هە یە کە ئینکاری بوونی ئەو غە ریزە
بکە رت و بوو تریت: جگە لەو زانستانە هیچ شتێکی تر بوونی نی یە.

سێ یە م: لە واتا کانی ئە قەل:

چە ندین زانستی تر هە ن کە بە هۆی تاقیکردنەو هەو سوو دیان ئی بێنراو هە
وە ک پەو ت و حالە تێکی ئاساییان ئی هاتو وە:

بۆ نمونە ئەو هە ی تاقیکردنەو هە کان دە رسی دادابیت و پەندیاری کرد بێت،
ئەو هە بە پێی نە ریت و عادەت پێی دەو تریت: کە سێکی ئاقەل و ژیرە، ئەو هە ش کە
ئە م خە صە لە ت و صیفە تانە ی تیدا نە بێت، پێی دەو تریت: کابرایەکی نە فام و
نە زان و گە مژە یە، ئە مە ش جو رتێکی ترە لە زانستی کە بە ئە قەل ناوی دە بریت.

چوارە م: ئەو هە یە کە بە هێزو توانای ئەو غە ریزە یەو هە بگاتە دوا قو ناغی
خۆی، کە دا هاتووی پو و داو و فەرمانە کان بزانیت، وە بتوانیت سەر کو ت و

سەرکۆنەى ئەو ئارەزوواتە خێراييانە بگات، کە بۆ خوشیەکی بەپەلە لەئارادایە،
 وە زāl بېیت بەسەریاندا (لە پیناوی دەستکەوتیکی بەنرخ و بەهادارتدا) ئەگەر
 ئەم هیزەى تیدا پەیدابوو، خاوەنەکەى بە کەسیکی ژبرو ئاقل ناودەبریت، لەو
 پروووە کە بەرەو روی شتیک هەنگاو دەنیت، یان واز لە کارێک دەهینیت، بە
 پێى ئەو سەرنجدانەى کە بەهۆى غەریزەى ئەقلەووە دەنوارپت بۆ داهاتوو،
 ئەک بە حوکم و فەرمانى شەهوەت و ئارەزوویەکی پەلەو خێرا.
 ئەمەش یەکیکی ترە لە تابەتمەندییەکانى مرۆف کە لە هەموو گیانداران
 جودای دەکاتەو.

کەواتە بەشی یەکەم: بنەپەت و بناغەو بنەماو سەرچاوەى بەشەکانە.
 وەبەشى دووهمە: ئەو لقەیه کە نزیکترینە لێیەو، (چونکە بەهۆى هیزى غەریزە
 وە، زانستیه زەرورییەکانى پێ دەزانیت، کە پێویستیان بە بەلگەو تێپارمان نییە).
 بەشى سێیەم: لقى یەکەم و دووهمە، کە بە هیزى غەریزەى ئەقل و
 بەزانستە زەروریەکان (کە بەلگە نەویستن) بە هەردووکیان عیلمی تەجرەبە و
 تاقیکارى لێ فێر دەبیت.

بەشى چوارەم: ئەو دوا بەرەمەو ئەو پەرى ئامانجە کە پێى بگات،
 یەکەم و دووهمە بەسروشت و بەپێ بەلگە دەزانرێن، دووانەکەى تێرشیان بە
 هەولدان و کەسب کردن پێیان دەگات.

هەربۆیە حەزەرەتى عەلى (کَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ) فەرموویەتى:
 رَأَيْتُ الْعَقْلَ عَقْلَيْنِ   فَمَطْبُوعٌ وَمَسْمُوعٌ
 وَلَا يَنْفَعُ مَسْمُوعٌ   إِذَا لَمْ يَكُ مَطْبُوعٌ
 كَمَا لَا تَنْفَعُ الشَّمْسُ   وَضُوءُ الْعَيْنِ مَمْنُوعٌ^(١)

(١) دیوان سیدنا علی الموسوم ب (أنوار العقول لوصي الرسول) ص ١٦١.

واته: ئەقل دوو جوړه دهیبینم که چاپ بوو بڼ و به گوی بيسراو
چ سوودیکی ههیه بیستن غه ریزه تیا نه بڼ چنراو
وه کو خوړ چوڼ که بڼ سووده که نووری چاوی لڼ سه نراو^(۱)
به که میان:

ئوهیه که پیغه مبه ر مه به ستي بووه که فهرمویه تی:
(ما خَلَقَ اللهُ خَلْقًا أَكْرَمَ عَلَيْهِ مِنَ الْعَقْلِ)^(۲)

واته: (خودای گه و ره هیچ دروستکراو ټکی نه کردووه به پرزتریت له لای له
ئەقل). دوا هه مینه که یشیان که ئەو ئەقله به سوودی لڼ وه رگیرایت، ئه وهیه که
مه به ستي پیغه مبه ر بووه ﷺ که فهرمویه تی:

((إِذَا تَقَرَّبَ النَّاسُ بِأَبْوَابِ الْبِرِّ، وَالْأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ، فَتَقَرَّبَ أَنْتَ بِعَقْلِكَ))^(۳)
فهرمووی به حه زره تی عه لی: ئەگه ر ئەو خه لکه خو بیان له خودا وه نزیک
کرده وه به کردنه وهی هه موو ده رگا کانی چاکه و کرده وه باش و په سنده کان؛ ئەوا
تو به هووی ئەقل و ژبری به وه نزیک ببه ره وه له خودای خو ته وه، ئەمه ش

---

(۱) وه رگیز: (نه حسه ن) مو فتی.

(۲) رواه الطبراني في (الكبير) ۲۸۳/۸، و أبو نعيم في الحلية ۳۱۸/۷، و البيهقي في (الشعب)
(۴۳۱۲) و أخرجه الحكيم الترمذي في النوادر ۳۵۳/۲ و ما يعدها بسند ضعيف من رواية
الحسن، عن عدة من الصحابة: [قال الزبيدي ۴۶۱/۱، و أشار العراقي بأنه ضعيف لكون
الترمذي المذكور رواه عن عبدالرحمن بن حبيب، عن داود بن المحبر، عن الحسن بن دينار
قال: سمعت الحسن، و رجاله ما عدا الحسن هلكي.]

(۳) أخرجه أبو نعيم في الحلية (۱۸/۱) من حديث علي: ((إِذَا اكْتَسَبَ النَّاسُ مِنْ أَنْوَاعِ الْبِرِّ
لِيَتَقَرَّبُوا بِهَا إِلَى رَبِّنا عَزَّوَجَلَّ، فَاكْتَسَبَ أَنْتَ أَنْوَاعَ الْعَقْلِ تَسْبِقُهُم بِالزُّلْفَةِ وَالْقُرْبِ))
و إسناده ضعيف. قال رسول الله ﷺ: ((إِذَا اكْتَسَبَ النَّاسُ إِلَى خَالِقِهِمْ بِأَنْوَاعِ الْبِرِّ،
فَاكْتَسَبَ إِلَيْهِ أَنْوَاعَ الْعَقْلِ، تَسْبِقُهُم بِالْقُرْبَةِ وَالرَّاحَةِ وَالْدَّرَجَاتِ فِي الدُّنْيَا)).

مه به سټی فهرمووده ی پټغه مبهری خودایه ﷺ به نه بو دهر دانی فهرمووه
(خودای لی رازی بیټ):

((اَزْدَدْ عَقْلًا، تَزْدَدْ مِنْ رَبِّكَ قُرْبًا، فَقَالَ: بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي، وَكَيْفَ لِي بِذَلِكَ؟
فَقَالَ: اجْتَنِبْ مَحَارِمَ اللَّهِ تَعَالَى، وَأَدِّ قَرَائِضَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ، تَكُنْ عَاقِلًا،
وَاَعْمَلْ بِالصَّالِحَاتِ مِنْ الْأَعْمَالِ تَزْدَدْ فِي عَاجِلِ الدُّنْيَا رِفْعَةً وَكِرَامَةً، وَتَنْتَلِ فِي
أَجَلِ الْعُقْبَى بِهَا مِنْ رَبِّكَ عَزَّوَجَلَّ الْقُرْبَ وَالْعِزَّ))^(۱)

واته: (چه ندیک نه قلت زیاتر بکهیت، نه وهنده زیاتر له خودای خوت نریک
ده بیته وه. ووتی: (باوک و دایکم به قوربانت بیټ) چوڼ بتوانم نه قلی خوځ زیاد
بکه م؟ پټغه مبهر ﷺ فهرمووی: خوت بپاریزه له و شتانه ی که خودا حهرامی
کر دوه و سنووری بو داناوه، وه پټویست و فهرزه کانی خودای گه وره به جی
به پټنه، ده بیته که سیکی ناقل و ژیر، هه ول بده کر دوه چا که کان نه نجام
بده یت. له دونیادا به خټرابی ده بیته خاوه نی پله ی بهر زوړ پټزو قه درگرانی، وه له
داهاتوو و دواروژشدا به هو ی نه و چا که نه وه له لایه ن په روه ردگار ه وه ده بیته
که سیکی نریک و خاوه ن عزیزه ت و پټزی تایبه ت.

له سه عیدی کوری موسه ییبه وه ده گټرپنه وه: که حه زره تی عومه ر و ثوبه یی
کوری که عب و نه بو هوره یره (خودایان لی رازی بیټ) چونه خزمه تی
پټغه مبهر ﷺ چونه ژوره وه و عهر زیان کرد: نه ی پټغه مبهری خودا: کی له
هه موو که س زاناره؟ پټغه مبهر ﷺ: فهرمووی:

که سیکی ناقل و ژیر (العاقل).

ووتیان: نه ی کی له هه موو که س خوداناس و عابید تره فهرمووی: (العاقل)

---

(۱) أخرجه ابن المحبر، و من طريق الحارث بن أبي أسامة [في مسنده ۸۰۸/۲ (۸۲۹) و الحکیم
الترمذی في النوادر ۳۵۸/۲].

واته: نهو کهسهی که ژبرو ناقله، ووتیان: نهی کن له ههمووان
که وره تره؟ فه رموی: (العاقل) نهوهی ناقله، ووتیان:

نایا ناقل بهو کهسه ناآین که مهردایهتی و بیاوهتی تهواوکردبیت و، دواندن
و پهوانیبژی ئاشکرا بوبیت و، ناو لهپی پرین له سهخواهت و دهستکراوهپی
و، شوین و جیگایهکی بهرزیشی له ناو خه لکدا هه بیت؟

پهغه مبه رﷺ فه رموی: ﴿وَإِنْ كُلُّ ذَلِكْ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ
لِلْمُتَّقِينَ﴾ (الزخرف ۳۰) ﴿إِنَّ الْعَاقِلَ هُوَ الْمُتَّقِي﴾، وَإِنْ كَانَ فِي الدُّنْيَا خَسِيساً ذَلِيلًا^(۱)

واته: هه رچه نده هه موو نه مانه گشتی بو خوشگوزهرانی ژینی نه م
دونیا یه ن، مال و نه ولادو دواپوژیش، نهوا له لای پهروه ردگارت هه ربو نهوانه ی
داناوه که له خودای خوین دهرسن، وه بهراستی ناقل نهو کهسه یه که
خوپاریزو له خوداترس بیت، با له دونیاشدا کابرایهکی پله نزمی بئ بایهخی ژبر
دهسته بیت.

ههروهها پهغه مبه ر فه رمویه تی:

((إِنَّمَا الْعَاقِلُ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَصَدَّقَ رَسُولَهُ وَعَمِلَ بِطَاعَتِهِ))^(۲)

واته: (تهنها نهو کهسه به ژبرو ناقل دادهرنیت، که بروای به خودا
هه بیت و شایهتی و بروای به پهغه مبه رایهتی چه زرهتی موحه مه دی هینابیت و،
به گوپرایه تی نهوه وه کاری کردبیت).

---

(۱) من أحادیث ابن المحبر في (العقل) انظر الإتحاف ۴۶۲/۱.

(۲) أخرجه داود بن المحبر من حديث سعيد بن المسيب مرسلًا وفيه قصة: وهو أن رجلاً وصف نصرانياً بالعقل، فقيل له: مه: إنما العاقل من وحّد الله وعمل بطاعته، إتحاف ۴۶۲/۱.

وا پڻ دهچيٽ ناوي ٺهڻ به پڻي بنه ماي زمانه واني بگهڙي ته وه ٻو ٺهو
 غهريزه يهه ڪه له پيشه وه باسماڻ ڪرد، وه ههروهه له به ڪارهڻي نيشدا به
 ههردوو مه به سته تايهه تي و گشتي به ڪهي، ٻويه ٺهڻ دابراوه به سهر زانسته
 (زهروريه کان) دا، وهڪ زاناياني عيلمي ڪه لام ٻوي چوون، لهو ڀووهه يهه ڪه
 به رهه م و ٿامانجه ڪه يهه تي، وهڪ چوڻ تاريڻي شتيڪ ده ڪه يهه تي و دهيناسيت
 به هوي به رهه مه ڪه يهه وه، ٻو نمونه ده ٿيٽ:

زانستي برتي به له ترسان له خودا، ڪه ٺهه پڻ ناسه ي زانست ني به له
 هه موو ڀوويه ڪه وه، به لام يه ڪيڪه له به رهه مه ڪاني. ڪه واته ڀاسته ڪه ده ٿيٽ:
 زانا ٺهو ڪه سه يه له خوداي گهور. ده ترسيٽ، خو ده زانين ڪه ترسان له
 خودا به رهه مي ٺهو زانسته يه ڪه هه يهه تي، وهڪ شيوهي مه جازو خوداستن ٻوي
 به ڪارده هيٺيٽ، ٻو غهيري ٺهو غهريزه ي ڪه باسماڻ ڪرد.

به لام له راستي دا مه به ستمان ٺهو ني به به دواي واتاڪهي دا بگهڙين له
 بنه ماي زمانه وانيدا، (چونڪه زوريه ي زوري زاناياني عيلمي ڪه لام، ته فسيري
 ٺهڻ لڳيان ته نها به عيلم ڪردو ته وه) به لڪو مه به ستي سه ره ڪيمان ٺهوه يه:

ڪه ٺهه چوار به شه ي باسماڻ ڪرد، بوونيان هه يه، ناوي ٺهڻ ده شيٽ
 بگهڙي ته ناوو بگهڙي به بهرگ و بالاي هه موو به شه ڪاندا، هيچ ڀايه ڪي جياوازيش
 ني به له سهر بووني هه موو به شه ڪان جگه له به شي يه ڪه م نه يٺيٽ، ٺهوه ي
 ڀاستي شه به شي يه ڪه ميس دروسته و به جي يه، به لڪو بنه ماو بناغهي به شه ڪاني
 تره، هه موو سي به شي زانسته ڪاني تر، وهڪ ٺهوه وايه ڪه له فيطهت و
 بنه پهتدا ٽاخراو و جيڪراوه يٺيٽ، له ناو ٺهو غهريزه ي به شي يه ڪه مه دا، به لام
 ٺهوه نده هه يه، ٺهو به شان پهيدا ده بن و ٽاشڪرا ده بن، هه ڪاتيڪ هوڪاري
 بوون و پهيدا بوونيان پهيدا يٺيٽ و داخوازي بڪات، به شيوه يه ڪه پهيدا ده بن،
 وهڪ ٺهوه ي ڪه ٺهه سي جوڙه زانسته يه هه موويان له ناخ و ناوه روڪدا بووني

فیطریان بووهو، هیچیان لهدهرهوه نههاتۆنهته ناو جهستهیهوه، بهئکو له خودی خۆی دا ههبوون و سهریان ههئداوه.

نمونهی ئەمەش وەك ئاوی ناو زهوی، كه جۆگه لهیهك ههئدهكه نیت نهویش پهیدا دهییت، وهكۆدهییتهوهو جیادهییتهوه لهیهك، وەك به چاو و ههست پێی دهزانیت، نهك بهوهی كه له دورهوه شتیکی تازهت بۆ پراکیشاییت و لهگهئیدا تیکهئت کردییت، بهئکو ههر له خۆیدا كۆدهییتهوه، ههروهها پۆنی (بادهم) و ئاوی گولّاو، كه له ناو خۆیاندا پۆنهكهو گولّاو كه بوونیان ههیهو پهیدادهبن.

هه ره له بهر نه مهیه كه قورئان دهفه رموویت:

﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ (الأعراف ۱۷۲)﴾ واته:

ئهوساش كه پهروه رندهی تۆ له پشتی ئهولادی ئادهم (تۆوی بهچهو) زارو زویچی بهرههم هینا، هه ره به خۆیان شایه تیان له سه ره خۆیان داو گووتیان: ئایا من پهروه رین و پهروه ردگارتان نیم؟ گووتیان: به ئێ له وه ئاگادارین.^(۱)

مه به ست نه وهیه خودی خۆیان (له پشتی باوکیاندا) دانیان ناوه به وه دا، نهك به زوبان نهو ئیقراره یان کردییت، چونكه له کاتیکدا كه زوبانیان وه به رداکرا جیاوازی كه وته به یینیانه وه، به شیوهیهك هه ندیک له زوبان و شه خصه کان دانیان پیا دا ناو، هه ندیکیشیان نکۆلیان ئی کردو ئینکاریان کرد.^(۲)

---

(۱) تهفسیری قورئانی پیرۆز هه ژار موکربانی ۱۷۳ سوره تی نه عراف/ ۱۷۲.

(۲) واته هه ندیکیان له سه ردا ن پیا نه سه ره تاییه که ی، كه له پشتی باوکه گه وره یان ئیقراریان پێ کردو وه ماونه ته وه به رده وام بوون، وه هه ندیکیشیان ئی پاشگه زبوونه وه، وه هه ندیکیشیان به یارمه تی خودا گه رانه وه سه ره پێازی

هه ره له بهرئه مهيه كه خودای گه وره فهرموويه تی:

﴿ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ ﴾ (لقمان ۲۵)

واته: نه گهر سه رنج له هه موو حائه ته جياوازه كانيان بدهيت و له حاليان وردبيته وه، بۆت دهرده كه ويت كه خوځيان و رۆح و نه فس و ناوه رۆكيان شايه تي دده دن كه خودا دروستی كړدوون.

﴿ فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ﴾ (الروم ۳۰)

واته: هه موو ئاده ميزادېك له سهر بنه ماو فيطره تي نيمان و بړوا به خودای گه وره دروست بووه، به لكو به و شيوه خودا دروستی كړدوه كه هه موو شته كان له سهر حه قيقه ت و واتای راسته قينه ي خوځيان بيين. ^(۱)

دروست، كه واته نه صلی دانبيانه نه كه به ده قی پيروزی قورئان جیگیر بووه، نه و نه ده هه يه به زوبان نه بووه، به لكو به و غه ريزه ي كه خودا له ناو تو می سهره تاي بونياندا دروستی كړدووه، بۆيه نيمامی غه زالی هېما ده كات بۆ به روبوم و نه نجامی به ره می نه قل، له وه ي كه به زه روورده ت و بی به لگه هه ره له سهره تاوه ناشنا ده بیئت به (معرفة الله)، كه نه وه ش ئامانجی نه و حائه ته پيروزه يه كه مرؤف پئی ده گات: چونكه به پرتز ترين به ره هم كه له نه قل وه پئی بگات، به ره می ناسینی خودايه ﷻ، وه با شتر كړدنې گوئ رايه ل و طاعت و وازه يئانه له گونا هو تاوان. بنواړه الإتحاف ۱/ ۴۶۳.

(۱) نه يفه رمووه: (به لكو له سهر مه عريفه ت و ناسینی خواي گه وره) به لكو مه به ستی له وشه ي (نيمان و بړوا) ناسینی خودايه به زه روورده ت (به به لگه و به به داهه ت) نه وه ش نه وه يه كه هه موو كه سيك بزانيئت كاری تیدا كړاوه و، يه كيك كاره كه ي تيا نه نجام داوه و، له هه موو حائه ته جياوازه كانه وه گواستويه تيه وه و تياياندا ئاخړاوه، كه واته مه به ستیان نه و زانست و زانياريه ني به به كه سب و هه و ل و

مه به ستم نه وه به نه و فطره تی ئیمان و زانیی راستیه کان له سه ر نه و
حاله ته ی که خو یان له سه ری:

وهك نه وه وایه که جیگیرو ئاخرا و بن له ناو غه ریزه یاندا، چونکه زور
به نزدیکی و ئاسانی ده رفه ت ده ره خسیت بو هه ست پڻ کردن و ده رك کردنیان
له پاش نه وه ی که زانیمان ئیمان و برپا به فطره ت له ناو گیان و نه فسا
جیگیر بووه، خه لکه که بوون به دوو به شه وه: به شیکیان پشی هه لکردو
په یمانه که ی له بیر کرد، نه وانه ش کافره کانن، وه به شیکیشیان چاکتر بیران
کرده وه و نه وه ی بیران چوبویه وه به بیرى خو یانیان هیئایه وه وهك نه و که سه ی
که شه هاده یه کی هه لگرتییت و لی غافل و بن ئاگا بووییت و له پاشان بیرى
که وتبیته وه، بویه خودای گهوره ۳ فهرموویه تی: ﴿لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ (البقره ۲۲۱) ﴿

بُوَ نه وه ی بیران بیته وه، ﴿وَلْيَتَذَكَّرْ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ (مر: ۲۵) ﴿

خاوه ن دلّه کان ئامۆزگاری ئی وهرده گرن

﴿وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ﴾ (المائدة ۷) ﴿

(نه و چاکه یه له بیرمه که ن که خودا ده باره ی کردوون و نه و په یمانه تان

له بیریییت که له گه ل خوداتان به ستووه و گوتووتانه).^(۱)

﴿وَلَقَدْ يَسْرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾ (النمر ۱۷) ﴿

واته: (نه م قورئانه شمان ساناو ئاسان کرد که بیرى ئی بکرتیه وه، ئاخۆ

بیره وه رتک هه یه؟ وه ناو بردنی نه م جوړه یه به بیرخه ره وه هیچ دووریه کی تیدا

نییه، وهك نه وه ی که جوړی بیرخستنه وه ده کړیت به دوو به شه وه:

یه که میان: به و شیویه که وینه و دیمه نیکی به بیرییته وه، که کاتی خو ی له

تیکۆشان دهستی که وتووه. إتخاف ۱/ ۴۶۳.

(۱) ته فیسیری قورئانی پیرۆزه ژار. ۱۰۸ سوره تی مائیده/ ۷.

دَلّیدا بوونی هه‌بووه، به‌لام دواپی بوونه‌که‌ی له به‌رچاوی دَلّدا نه‌ماوه، به له بیرچونه‌وه، یان غافل بوون لَیپی، ئەوی تریشیان: ئەوه‌یه به‌و شیوه‌ک بَیت که ئەو بیرکردنه‌وه له سه‌روینه‌یه‌ک بَیت که له ئەصلی فیطره‌تدا بوونی هه‌بووه و له ناخیشیدا بوونی هه‌ربووه.^(۱)

ئەمانه‌ کۆمه‌لَی راستین، ئەوه‌ی به‌ نووری به‌ صیره‌ت و چاوی دَلّ سه‌رنجیان بدات، سه‌ریان بکات ده‌یسه‌لمَینَیت، به‌لام له‌سه‌ر ئەو که‌سه‌ قورسه‌ که‌ ته‌ن‌ها به‌ه‌و به‌گۆی گرتن و چاوی که‌ری ده‌دات و، دَلّی به‌و شیوه‌ داده‌که‌وِیت، نه‌ک به‌ که‌شف و بینین و چاوی پَیکه‌وتن، بۆیه‌ ده‌یبینیت هه‌ر جاره‌ی به‌شیوه‌یه‌ک لَیکدانه‌وه‌ی هه‌یه له‌ ناو ئایه‌ته‌کانداو، به‌رچاویشی پون نی‌یه‌ تابه‌نووری به‌صیره‌ت راستیه‌کانی به‌کسه‌ر بۆ ده‌ریکه‌وِیت، بۆیه‌ سواری

---

(۱) مه‌به‌ست له‌وه‌ی که‌ له‌ فیطره‌تدا ئەو غه‌ریزه‌یه‌ بوونی هه‌یه‌و به‌بیریا دَیت‌وه‌ ئەوه‌یه: که‌ بوونی ئەو بیرخه‌ره‌وه‌یه له‌ ناو دَلّدا جَیگیره‌ به‌بَ غه‌فلَه‌ت و له‌بیرکردنه‌وه، وه‌ زی‌کر و یادی خودا له‌سه‌ر شیوه‌ی به‌که‌م به‌لای خواناسانه‌ وه‌ جَیگای په‌زنامه‌ندی نی‌یه، به‌لَک‌وکاتی په‌سه‌نده‌ که‌ به‌شیوه‌ی پَیناسه‌کردنی دووه‌م بَیت، که‌ له‌ ناو چوار به‌شه‌که‌دا باس‌مان کرد، ئەوه‌ش بزانی‌ن که‌ زی‌کری خودا، که‌په‌تَیک له‌به‌ر ئەوه‌یه که‌ سه‌یری گه‌وره‌یی و عه‌زه‌مه‌تی ده‌کرَیت، که‌ به‌هۆیه‌وه‌ جه‌لال و سامی په‌روه‌ردگار له‌ دَلّدا ده‌چه‌سَپَیت و زی‌کری لَ ده‌که‌وِینه‌وه، وه‌ جارێکی تر به‌هۆی گه‌وره‌یی قودره‌تی خوداوه‌یه، که‌ به‌هۆیه‌وه‌ خۆف و ترس و بیم په‌یدا ده‌بَیت و زی‌کری له‌ پَیناودا ده‌کرَیت، وه‌ جارێکی تر بۆیه‌ زی‌کری خودا ده‌کرَیت، چونکه‌ خودا فه‌زَل و مه‌هره‌بان‌ی هه‌یه، که‌ به‌هۆیه‌وه‌ هی‌واو ئاوات په‌یدا ده‌بَیت و، نی‌عمه‌ته‌کانی به‌سه‌ر ده‌کاته‌وه‌و شوکرانه‌ بژێری ده‌کات و، په‌ندو نامۆزگاری له‌و جۆره‌ زی‌کره‌ وه‌رده‌گرَیت. به‌ تاییه‌تی ئەگه‌ر زی‌کره‌که‌ی په‌یوه‌ست بَیت به‌سه‌رنج دان له‌ کرداره‌کانی خودا، که‌ هه‌مووی حیکمه‌تی تَیدا‌یه و زی‌کری لَ ده‌که‌وِینه‌وه. إتحاف ۴۶۴/۱.

قەسەى خۇى دەيىت و، بە تەئويلى دور لە راستى باسى وشەى(تذکیر) و
 بىرکردنەو دەکات و، وای دەگەئىت ئەو پەيمان و ئىقرارەى کە لەسەرەتاو
 کردويانە، جۆرئکە لە زیادەرەوى و بى بنەما ئەيانداتە قەئەم، تا بە ناچارى
 خەيائىكى تىرىشى بۆ دروست دەيىت، لە جۆرئک لەو ھەوآل و فەرموودە و
 ئاياتانەى لەو بارەو ھاتوو، کە ئەو دەزبەيەکن و ئالۆزىيان تىدايەو، ئەم بۆ
 چونەى خۇى زآل دەيىت بەسەريداو، بەچاويكى سووک و بى رتزيەو سەيرى
 نايەت و فەرموودەکان دەکات و، بروای وایە کە پوچ و باطيلن.^(۱)

نمونەى ئەم پياو: وەك نمونەى كۆرئك وایە بچئە ناو بينايەكى زۆر
 گەرەو، بەھوى پىيەکانیەو ھەندىك دەفرو حاجەتى گران بەھا بدۆزئتەو،
 کە لە جئگەيە کدا ھەئچنرابن و بئيت:

ئەو بۆچى ئەم قاپ و دەفرو فەخفوريانە لەسەر پنگادا لايان نابەن و
 نايانخەنەو جئگاكانى خۆيانەو؟ بۆيە پى دەلئ:

ئەوانە لە جئگای خۆيانندان، بەلام تۆ چاوت نابيئت تا راستيەکان
 ببينئ!! کەواتە کەم و کورپى لە چاودا چۆنە، کەموکپش ئەگەر لە چاوى
 دآ و بەصيرەتدا بوو ئاوايە، بەئکو زياترە گەرەترە لە روى کارىگەرى سيلبى و
 نەرتنى يەو، چونکە نەفسى مرؤف وەك ئەسپ سوارئک وایە و، لاشەکەيشى
 وەك ئەسپەکەوايە، بۆ ھەرکوى بيهوئت شوئنى دەکەوئت، ئەگەر ئەسپ

---

(۱) چونکە ئەوئەندە زانستى زاھيرى نىيە کە بە بەئگەى سەلمئتراو بۆى دەرېکەوئت کە
 ئەو دەزايەتى و(تەناقوض) نيبە، بەئکو ئەکرتت کە ھەر دوو بەئگەکە کۆيکاتەو وە
 تەوقيق بخاتە نيوانيانەو، وەلە زانستى موشاھەدەو عيلمى يەقينيئشدا بەشى نىيە تا
 بەھوى ئەو عەقلە شاھزادە بەرچاوپونەو راستيەکانى بۆ دەرېکەوئت، بۆيە دەکەوئتە
 ناوئندىكى مەترسى دارەو کە زبان بەخشى ئەم بۆ عاممەى خەئک زياترە لە زبان
 بەخشى کەسانىكى تر. إتحاف ۱/ ۴۶۴.

سواره که کوپر بیت، زبانی زور زیاتره له وهی که خودی نه سپه که که نهوی
هه لگرتوو ه کوپر بیت.

وه له بهر نه وه لیکچواندن هه یه له میانی به صیره تی باطین و شاراهوی مروف و
به صهرو بینینی چاوی زاهیریدا، بویه خودای گه وره فهرموویه تی:
﴿ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ﴾ (النجم ۱۱)

واته: (چاوی دئی دروی نه کردوو له وهی که خودای خویی بینیه و باسی
لیوه کردوو، چونکه فه رمانه پیروزو قودسیه کان له سه ره تاوه به دئی
ده بینرتن، له پاشان بینینه که ده گوازیته وه بۆ ناو په ره کانی چاو)^(۱)
وه هه روه ها خودا ده فهرموویت:

﴿ وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ (الأنعام ۷۵)
واته: (هه ره نه وه ده مهش بوو که پیشانی ئیبراهیمماندا، که دام و ده زگی
ئاسمانه کان و زه مین سه ره به کیه).^(۲)

---

(۱) إتخاف ۱/ ۴۶۴ وه که له ته فسیری به یضاوی نه قلی ده کات.

(۲) ته فسیری قورئانی پررۆزل ۱۳۷ الأعراف ۷۵. هه زار.

وه پتویسته بزانیته که نه فسه موقه ده سه کان کاتیک له جزوری خودادا ئارامی
پهیدا ده کهن، په رده له سه رچاویان لا ده درت و، وه که رۆزی رۆشنا پرشنگ
ده ده نه وه، کاتیک هه واسه کانیاں له کار ده که ویت به هوی نوسته وه یان به هوی
موراقه به وه، نه وه کاته نه فسه که یان ده گه پتته وه بۆ جهانی مه له کوتی به پئی
هیزو توانای نه وه نه فسه یه ده توانیت بۆ جهانه به رزه کان به رزبیتته وه، سهیری
تایبه تی هه بیت بۆ جهانی مه له کووت، نه وه کاته یش چاوی دئی به رزه بیتته وه بۆ
جهانی رۆحانی، وه که تیشکی چاوه کان چۆن به رزه به نه وه له ناو ئاسمانه کاند،
خوای گه ورهش له هه ردوو ئایه ته که دا سه لماندوو یه تی، جوړه بینینیک هه یه بۆ
نه قل . یان له ئایه تی: ﴿ أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ ﴾ (الفرقان ۴۵)

وه خودای گه وره ناوی دژه که ی به کوتر ناو بردووه، وهك فهرموویه تی:
﴿ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ (الحج ٤٦) ﴾
وه نه بن چاوه کان کوتر بووبن، که راستیه کان نابینن، به لکو نه و دلانه کوتر
ده بن که وان له ناو سیه نه کاند، چونکه ناخ و ناوهرؤک لیک ناده نه ووه و ههرشته
رواله تیه کان ده بینن) ههروه ها خودای گه وره فهرموویه تی:
﴿ وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا (الأنعام ٧٢) ﴾
واته:

(جا نه و که سه ی له م دونیادا دل و گیان و دهرونی کوتر بیت، نه وه له
قیامه تیشدا چاوی کوتره و، زور له دنیا سهرگهردان و سهر لیشی و او تره، چونکه
به چاوی سه ری هه رگیز تینه فکراوه و خراپیشی به کاره ی ناوه).
نه م فهرمانانه ی که بو پنیغه مبه ره کان دهرکه و توون و ناشکرا بوون،
هه ندیکیان به بینینی چاو بووه، وه هه ندیکیشیان به چاوی دل و به صیره ت
بووه هه موویشی هه ره به بینن ناو براوه.
به کورتی: نه و که سه ی چاوی دل و (به صیره تی شاراوه ی) تیژو بینا نه بیت،
نه وه له دیندا ته نها توپکل و وینه و نمونه که ی پیوه ده لکیت، نهك ناو کرؤک و
مه غزا که ی.

نه مه ش که باسما ن کرد به شه کانی عه قلّه که ناوی (عه قل) ده یانگریته وه.

نایا نابینیت چۆن پهروه ردگارت سیبه ردرتژ ده کاته وه، وه بینینی بو (دل) برپارو
جیگیر کردووه وهك ده فهرموویت: ﴿ وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ
(الأعراف ١٩٨) ﴾ تو نه وانه ده بینیت که واه سه یرت ده که ن، له کاتیکدا که نه وان
نابینن، واته: چاوی دلیان بینا نی به تا حه قیقه ت و راستیه کانی پی ببینن.

رونکردنه وهی جیاوازی خه لکی له ئه قلدا

به پراستی خه لکه که پای جیاوازیان هه به ده باره ی بهرزونزمی ئه قل، پتویست ناکات قسه ی ئه وانه بگوازینه وه که که میان له و بواره دا خویندۆته وه و لئی حائی نه بوون، باشتروایه خوومان به وه وه سه رقآل بکهین، که ئه وه ی گرنه گ و پراستی به رونی بکهینه وه و حه قیقه ت ئاشکرا بکهین.

پراستی بن پێچ و په نا له م باره وه ئه مه به که بووتریت:

جیاوازی ئاستی خه لکی له زۆری و که می ئه قلدا هه موو به شه کان ده گرته وه، جگه له به شی دووه م نه بیئت، که ئه و زانسته پتویست و زه روری به یه (به بن به لگه، وه ک شتیکی به ده یی ده زانتریت) که ئه و کاره بوونه که ی جایزو دروسته و ئه و کارانه ش بوونیان مه حاله و به لگه شیان ناوێت.

به پراستی ئه و که سه ی که ده زانیئت دوو ژماره زۆرتره له به ک، ده سزانئیئت که محاله جهسته به ک له به ک کاتدا له دوو شوین دا بیئت و ببینریت. یان به ک شتی ته نها که قه دیم بوو بیئت و هه ربوو بیئت و تۆ پئی بلئیئت په یدا بووه، چونکه ئه مانه دژ به به کن، هه روه ها هه موو بابته کانی تر که له به رچاودان و هاو وینه ی ئه مانه ن.

که واته هه موو شتییک که که سیکی ئاقل و ژیر به دنیاییه وه ده رکی بن بکات و هیچ گومانی نه بیئت به رامبه ری، ئه وه هیچ جیاوازی به ک نی به له میانی خه لکه کانیشدا به رامبه ری. به لام سی به شه که ی تر (که به شه کانی به ک و دوو سی ئه قلن) ئه وه جیاوازی و که م و زۆری رویان تی ده کات، به لام به شی چواره می ئه قل:

که به هیز و توانایه کی زۆره وه ئه قل بتوانیئت سه رکۆنه ی ناره زووه کانی خو ی بکات و ، سه ریان بۆ دانه نه وینیئت و سه ریان بنیته وه، ئه وه گومانی تییدا نی به

که جياوازی له که سڼی تاکیشدا هه یه له گه ل خوی دا، ئەم کهم و زۆریه ش هه نديک جار ده گه پرتته وه بۆ جياوازی هیزی ئاره زوات له ناخیدا، چونکه عاقلی وا هه یه به هیزی عه قله که ی ده توانیت هه نديک له ئاره زووه کانی نه هیلت، به لام نهیتوانیوه زāl ببیت به سهر هه مووی دا، (وهک ئەوهی که ده توانیت ئاره زووه ئاشکراکانی نه هیلت، به لام نهیتوانیوه ئاره زووه شاراوه کانی دوربخاته وه) به لام ئەم جياوازی یه ته نها ئەو کارو فه رمانه ی ئەو ناگرتته وه، چونکه ده بینین گه نچی وا هه یه (به هو ی زāl بوونی هیزی ئاره زواته وه) ناتوانیت خوی له زینا دوربخاته وه، به لام ئاره زواتی پریابازی و پریاسهت و گهره یی تا گه ورتر ببیت زیاتر له ناخی دا به هیز ده بیت نهک لاواز ببیتته وه.

وه هه نديک جار (ئەو کهم و زۆری ئەقله) به هو ی ئەو زانینه یه که بابته ی ئەو ئاره زواته ی پون کردۆته وه، ئایا توانیویه تی به چاک یان به که می باسی زیانه کانی بۆ کردبیت، بۆیه دکتۆریکی شاره زای پسپۆر ده توانیت پارتز له هه نديک خواردن و خواردنه وه ی زیان به خش بکات، به لام له وانه یه که سڼی تر که وهک ئەو ئەقلیشی هه بیت، به لام له پزیشکی دا یه کسان نه بن، ناتوانیت وهک دکتۆره که پارتزه که بکات، (چونکه شاره زای تایبتمه ندی و زیانه کانی خۆراکه کانی نیه) به کورتی با بروایشی هه بیت که راسته ئەو خواردنه زیانبه خشه.

که واته ئەگه ر زانستی دکتۆره که ته ووترو زیاتر بوو، ترسه که یشی به هیتره، که واته ئەو ترس و خو فیه ده بیته سه ربازو هو کارتیکی یارمه تی ده ر، بۆ کپ کردنه وه ی ئاره زوات و به ربه ست کردنی.

هه ر به م شیوه یه ش زانیهک زیاتر ده توانیت واز له گونا هیک به ینیت له جاهیل و نه زانیک، چونکه به هیزی زانسته که ی، زانی تاوانه که ی زیاتر

لەبەرچاوه، مەبەستیشم بەزانا: زانای راستەقیەنەیه، نەك خاوەنی بەرگەرپەش و تاییبەتیەكان و زۆربۆكەكان، كە هاوڕێ دەستەڵاتدارەكان.

ئەگەر جیاوازییەكە لە پڕۆی ئارەزوواتەوه بوو، ئەو ناگەرێتەوه بۆ جیاوازی و ھۆکاری كەم و زۆری ئەقل، و ئەگەر ھۆی جیاوازییەكە لە پڕۆی كەم و زیادی زانستەوه بوو (كە تاجەندیك دەتوانیت كەم و زۆری زانیبەخشی ئەو شتەیه دیاری بكات) ئەو ناوی ئەم بەشی دووھەمان برد لە بەشەكانی زانست بە ئەقل، چونكە غەریزەیی ئەقل زیاد دەكات و بەھیزی دەكات، ئەو كاتە فەرق و جیاوازییەكە بۆ ئەو ھالەتە دەگەرێتەوه كە ناوھەكەیی ئێنراو (كە ئەو جۆرە زانستە بە ئیری ناوھەدكراو).

و ئەندێك جار جیاوازییەكە تەنھا بەھۆی جۆریك بوو لە جودایی لە غەریزەیی ئەقلدا، كە ئەگەر غەریزەكەیی بەھیز تر بێت، بە دڵنیاییەوه توانای ئەقل بۆ زۆر بوون و دەمكوت كردنی ئارەزووكان بەھیزتر دەبێت.

بەلام بەشی سێیەم كە ئەو زانستانەیی بەھۆی تاقی كاریەكانەوه خیبەرەیی زیادبوو و شارەزایی زۆرتر بوو، ئەو ناتوانرێت ئینكاری بوونی جیاوازی لە میان كەسەكاندا بكێت، كامیان زیاتر شارەزاو خاوەن خیبەرەبوون و، زۆرتر پراو بۆچونەكانیان راستی پێكاو و، زووتر لە شتەكان ھائی بوون، ئەو جیاوازی لەگەڵ ئاستی ئەوانەدا كە ئەو تواناو زیرەکی و تاقیكردنەویان نیە، ھۆکاری ئەم جیاوازییەش یان دەگەرێتەوه بۆ كەم و زۆری غەریزەیی ئەقل، یان زۆری و كەمی كاركردن و پڕۆفەكردنی.

باسی یەكەمەكەیان كە ئەصلی ھەموویانە، مەبەستم پێی غەریزەكەیه، ئەگەر جیاوازی ھەبێت لە ناوی دا، نابێت پێگە بدەین كە بەیەكجار ئینكاری بكێت و بوونی پەدە بكێتەوه، چونكە ئەو غەریزەیه وەك نوورێك وایە كە لەسەر نەفسی مرقوف ھەلدێت و لەگەڵ كازیوھەیی بەیانی دا رۆژی بەسەردا

دېت، (له سه ره تاوه بوونه که ی وهك نورېك وايه) و، بڼه مای پرېشنگ و شهوق دانه ووهیښی له تهمه نی فامکردنه ووه په یدا ده بیټ، له پاشان به رده وام نه و غه ریزه یه له ناخی مړوفا گه شه ده کات و، ورده ورده به پله کاری به رزو ناشکرا ده بیټ، تا خاوه نه که ی ده گاته که مای نه قله ووه، له نړیک بوونه ووهی چل سالی دا.

نمونه ی نه م حالته ته: وهك نووری به ربه یان وايه، به راستی سه ره تاګانی په یدا بوونی نه و نووری به ربه یانه نه ووهنده شاراوه یه، که به ناسته م هه سستی پې ده کرت، له پاشان که مه که مه زیاد ده کات، تا تیشکه که ی به ته وای له گه ل هه لاتنی پر به پری خوردا ته واده بیټ.

جیاوازی و که م وزوری نووری به صیره ت و چاوی دلېش، وهك که م وزوری تیشکی چاوه له زوری و که می و زیاد بوون و نوقسانی دا، خو جیاوازی بینینه که ناشکرایه، له میانی که سیکی مژمو ل و که سیکی چاوتیزدا، به لکو سوننه تی خودا واهاتوته پی شه ووه، که هه موو درستکراوه کانی به پله بهندی و یهك له دوا ی یهك ده یان هیښته ووه بوون.

ته نانه ت غه ریزه ی ناره زواتی شه هوانی له مندالیکدا، که بالغیش ده بیټ به یه کجارو به کتوپری هه مووی بو دهرناکه ویت، به لکو که م که م و به پله بهندی زیاد ده کات، وه هه روه ها هه موو هیزو صیفه ت و خه صله ته کانیش به م شیوه ناشکرا بووه.

وه هه رکه سیك ینکاری نه ووه بکات له باره ی نه م غه ریزه ووه، که جیاوازی له میانی خه لکی دا نی یه، وهك نه ووه وایه به رگی نه قل و ژیری له به رخوی دارنی بیټ.

وه هه رکه سیکیش وا گومان بیات، که عه قل و ژیری پیغه مبه ر ﷺ وهك نه قلی نه و په شه خه لکه لادی پی و خه لکی ده شته کی یه وایه، نه ووه له خودی

خۆیداخراپتر و نابووت تره له رهشه خهڵكه گوندنیشینه نهزاندوهكان كه باسман كردن.^(۱)

چۆن دهیئت ئینکاری ئهوه بکړیت كه غهړیزهكان به پڼی كهسهكان جیاوازیان ههیه . خو ئهگه ر جیاوازی غهړیزه ی ئهقل و كه م و زۆری نهبوایه، ئهوا جیاوازیش دروست نهدهبوو له خهڵكهكاندا، بۆ تیگه‌یشتن له دهسته‌واژه‌كان و له زانسته‌كان، وه ئهوه خهڵكه دابهش نهدهبوون به‌سه‌ر چه‌ندین بهش و تاخمدا:

كۆمه‌نی ته‌مه‌ل و گه‌لحو، كه هه‌ولیشیان له‌گه‌ل دابدهیت هه‌رتن ناگهن، مه‌گه‌ربه ماندوو بوونیکی زۆری مامۆستا و فیركه‌ره‌كه‌یان.

وه هه‌ندیکیش ئه‌وه‌نده زیره‌كن، كه‌مترین په‌مزو هیماو نیشانه‌ی بۆ بدرکینیت ئه‌وه له‌وه‌سه‌ریه‌وه دیته‌وه، وه كه‌سانیکی كام‌ل و ته‌واو له هه‌موو بوارێكدا، كه به بڼ فیربوون و مامۆستای زاهیری، حه‌قیقه‌تی فرمان و شته‌ شاراوه‌کانیش له ناو ده‌ریای سینه‌و گیانیانه‌وه هه‌لده‌قوڵیت وه‌ك خوای گه‌وره‌ فهرموویه‌تی:

---

(۱) ئه‌بو نه‌عیم له حلیه‌ الاولیاءدا (۲۶/۴) له (وه‌بی کوری منبه‌) وه ده‌یگێرته‌وه كه فهرموویه‌تی:

حه‌فتاویه‌ك كتیبم خوتندۆته‌وه له هه‌موویاندا بینومه كه تیاياندا نوسراوه: خوای گه‌وره بۆ هه‌موو تیكرای ناده‌میزاد له‌سه‌ره‌تای دروست بوونی دونیاوه تا به‌كۆتا ده‌گات، ئه‌ندازه‌ی ئه‌وه ئه‌قله‌ی نه‌داوه به‌هیچ كه‌سێك كه به‌په‌غه‌مبه‌ری ﷺ داوه، عه‌قلی هه‌مووی له پال عه‌قلی هه‌زه‌تی محمد ﷺ دا وه‌ك ده‌نكه پم‌لیکی ناو سارایه‌ك وایه، به‌رامبه‌ره‌وه‌موو لم ورم‌لی دنیا، وه به‌پاستی هه‌زه‌تی موحممه‌د له هه‌موو كه‌سێك ئه‌قلی به‌رزو بالا‌تره‌وه، پراو فهرمووده‌کانیشی له هه‌موو كه‌سی مه‌زن و گه‌وره‌تره. بنواړه‌ إت‌حاف ۴۶۷/۱.

﴿ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ﴾ (النور ٣٥) واته: (خهريكه بو خوی دابگریست و پروناکی بداته وه، نه گه ره یچ ناگریکیش لینی نه دابیت).

نه وهش وهك پیغه مه مبه ران (صه لات و سه لامی خودایان له سه ر) كه له سینهو ناخی شاره وه یاندا، چهن دین فره مانی نادیار و نه زانراویان بو ناشکراو پروون ده بیتته وه، بن نه وهی له كه سیكه وه فیرووبن یان بیستبیتیان، نه مهش به نیلهم ناو زه دكراوه.^(١)

وه هه ره له نمونه ی نه مه یه كه پیغه مبه ر ﴿يَكَادُ﴾ له باره یه وه فره موویه تی: (روحو لقودوس) واته (حه زره تی جویره نیل) فووی كرد به گیانم دا، هه لی دایه ناو نه فسمه وه و ده فره موویت:

((إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي: أَحَبُّ مَنْ أَحَبَبْتَ فَإِنَّكَ مُفَارِقُهُ، وَعِشْنِ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مَيِّتٌ، وَاعْمَلْ مَا شِئْتَ فَإِنَّكَ مَجْزِيٌّ بِهِ))^(٢) واته: (ده ته ویت

(١) نیلهم: نه وه یه كه خوا شتیک نه خاته ناو دلّه وه و هه وائیک ده هاویتته ناو سینهو دهرونی نه وه كه سه وه له ږنگه ی فره یزو مبه ربهانی خوی، وه تایبه ته به وهی كه نه و نیلهم له لایه نی خودا وه ځا، یان له (ملأ الأعلى) وه، واته دانیش توانی جیگا به رزه کان، كه نه وانیش له خودا وه نه سراره کان و ه رده گرن و ده یخه نه ناو دلی نه وانه ی شایسته ن، وه دلی نه وه كه سهش پیی داده مه زریت و، له راستیه كه ی دلنیا یه، كه تایبه تمه نده به پیاوه صه فادرا وه کان. إتخاف ٤٦٧/١.

(٢) أما لفظ: إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي. والذي هو مُحَلُّ الشَّاهِدِ فِرَوَاهِ عَبْدِ الرَّزَّاقِ فِي ((المصنف)) ١٢٥/١١، وَأَبُو نَعِيمٍ فِي ((الحلية)) (٢٦/١٠) وَتَمَّةُ الْحَدِيثِ هُوَ عِنْدَ أَبِي نَعِيمٍ فِي الْحِلْيَةِ (٢٠٢/٣)، وَالْبَهَقِيُّ فِي ((الشَّعْب)) (١٠٠٥٨).

أَخْرَجَهُ الشَّيْخُ الرَّزَّازِيُّ فِي الْأَلْقَابِ مِنْ حَدِيثِ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ نَحْوَهُ، وَالطَّبْرَانِيُّ فِي الْأَصْغَرِ ٢٠/٢ (٧٠٤) وَالْأَوْسَطُ ١١٩/٥ (٤٨٤٥) مِنْ حَدِيثِ عَلِيِّ وَكُلَاهُمَا ضَعِيفٌ. قَالَ الزَّيْدِيُّ ٤٦٧/١: هَكَذَا أَخْرَجَهُ أَبُو نَعِيمٍ فِي الْحِلْيَةِ ٢٧/١٠، عَنْ أَبِي إِمَامَةَ الْبَاهِيِّ، الْحَاكِمُ فِي

كَيْتْ خَوْش بُووَيْتْ، دَلْنِيَابَه كَه لَيْتِي جودا دهبېته وه، چه نندت دهوَيْت بژيت ژيان به سه ره به ره، به راستي تو هه ر ده مريت، چيشت نارزو لِييه بيكه، به دَلْنِيَا به وه نه وه ي دهيكه يت له سه ر نه وه پاداشتت ده درېته وه).

نهم جوړه له ناساندی فرېشته كان بُو پېغه مبه ران (سه لامي خودايان له سه ر) پېچه وانه ي (وه جي) و نيگاي راسته وخوْيه، چونكه نيكا برېتیه له:

بېستنی دهنگيک به هوْی هه ستیاری گوئ وه، وه بېنېنی فرېشته ي خودا به هوْی حاسه ي چاوه وه. بُوْيه له م باره وه دهسته واژه ي (نَقَتْ فِي رُوْعِي) واته:

(خستیه ناو دَل و نه فسمه وه ي به کاره یناوه) وه پله کانی نیگا زور جیاوازه، رُوچون و باسکردنیان به درنْزی ناگونجیت له گه ل ناوه روْکی زانستی موعامه له دا، چونكه نه و باسه په یوه ننداری عیلمی موکاشه فیه (كه ئیره جیگه ي نه و نیه) وایش گومان مه به هه ر که سیك پله کانی وه جي بزانیّت، که واته داخوازی نه وه ده کات که پله و (مه نصه بي) وه جي هه ییت، چونكه هیچ دوور نیه که دکتوره که هه موو پله و قوْناغه کانی له ش ساغی فیْری نه خوْشه که بکات و، کابرای فاسق و خراپیش هه موو پله کانی دادگه ری بزانیّت و، خوْشیان خاْی بن له زانینی هه ردوو بابته که، که واته عیلم و زانستی شتی که و، بوونی زانیاری له لای یه کیك نه وه شتی کی تره، خوْ هه موو نه وانه ي که پله ي پېغه مبه ران و نه ولیا کانیان زانیوه هه موویان نه بوون به پېغه مبه ر به دوستی خودا، وه هه موو نه وانه ش که پله ي ته قواو خوداناس و وه رع و خوْ پارنْزی و ورده کاری به کانیان زانیوه، مه رج نیه که سیکی ته قواکار بووبن. وه دابه ش بوونی خه لکه که بُو پېر و تا قمیك که خوْیان بیدار ده بنه وه و

المستدرک، ۵/۲ (۲۱۳۶) عن ابن مسعود، و سیأتي بیان الحديث حيث ذكره المصنف في الباب الأول من آداب الکسب والأکل.]

له شته كان حالى دهن، وه بؤكه سيكى تركه به بن فيريوون هيچ نى ناكات و نازانيت، وه بؤكه سيكى تريش كه هيچ شتيك سوودى بن ناگه ينيت، نه بيدار كردنه وه نه فيركردن، نه م جوره كه سانه وهك دابهش كردنى زهوى به بؤ چهند به شيك: پارچه زهويهك كه ناوى تيدا كؤ ده بئته وه، به هيزو فراوان ده بئت و، كانياويكى تيا هه لده قوليت، وه پارچه به كى تر به شيويه كى تره، پتويستى به وه به كه بؤى هه ليكه نيت وجؤكه لهى بؤ دروست بكه يت و ناوه كه ي پيادا بروات، وه هه نديكيش ته نانهت هه ليكه ندينش سوودى بن ناگه ينيت، چونكه زهوى به كى وشه كه لانه، چونكه جه وههرو ناخى زهوى، بؤ خؤى جياوازي زؤرى هه به، صيفهت وخه صله ته كاني جياوازه، هه ربه م شيويهش جياوازي له خاوهن نه فس و غه ريزه كاندا هه به وه، نه قلله كان هه موو وهك يهك نين.

به لگهش هه به له سه ر نه وهى كه جياوازي له نه قلدا هه به، له روى نه قل و به لگه وه رگيراوه كان، وهك ده گيرنه وه له عه بدوللاى كورى سه لامه وه (خوداى لى رازى بئت) كه پيغه مبه ر ﷺ له فهرمووده به كى درئزدا له كؤتاييه كه ي دا وه صفى گه وره ي عهرشى تيدا به، كه مه لانيكه به ك ده لئيت:

((يا رَبَّنَا هَلْ خَلَقْتَ شَيْئاً أَعْظَمَ مِنَ الْعَرْشِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْعَقْلُ، قَالُوا: وَمَا بَلَغَ مِنْ قَدْرِهِ، قَالَ: هَمَّاتٌ، لَا يُحَاطُ بِعِلْمِهِ، هَلْ لَكُمْ عِلْمٌ بَعْدَ الرَّمْلِ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: فَإِنِّي خَلَقْتُ الْعَقْلَ أَصْنَافاً شَتَّى كَعَدَدِ الرَّمْلِ، فَمِنَ النَّاسِ مَنْ أُعْطِيَ حَبَّةً، وَمِنْهُمْ مَنْ أُعْطِيَ حَبَّتَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ أُعْطِيَ الثَّلَاثَ وَالْأَرْبَعِ، وَمِنْهُمْ مَنْ أُعْطِيَ فَرْقاً، وَمِنْهُمْ مَنْ أُعْطِيَ وَسْقاً، وَمِنْهُمْ مَنْ أُعْطِيَ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ))^(١)

---

(١) مختصراً عند الحكيم الترمذي في (نوادير الأصول) (٢٤٢) وبتمامه من أحاديث ابن المحبر في ((العقل)) أنظر الإتحاف ٤٦٩/١.

واته: فريشته يهك ووتی: ئەي پەرورەدگارمان؛ ئايا شتيكت دروست کردووه
له عەرش گەورە تربيت؟ فەرمووی: بە ئی عەقل.

ووتیان: ئەندازەي گەورەي ئەقل چەندیکە؟ فەرمووی: ئەم زانینه
ئەستەمه، ناتوانریت هەموو لایەنەکانی بزانی: ههيات! ئايا ئیوه دەزانن
ژمارەي رمل و لی ساراكان چەندە؟ ووتیان: نهخیر. خودای گەورەش ﷻ
فەرمووی: من ئەقلم دروستکردوو. بە چەندین پزێبەندی جیاواز، وهك
ژمارەي رملەكان جۆرەكانیان زۆرە، ههیه لهو خەلكه به ئەندازەي يهك دەنكه
رملی پندراوه، ههيانه به ئەندازەي دوو دەنك، ههيانه به ئەندازەي سیان و
چوار، وه ههيشيانه به ئەندازەي بەشیکي گەورەيان پندەدریت، وههيانه به
ئەندازەي باری و شترێك، وه ههیشه كه له مانە زیاتری پندەدریت،

ئەگەر بلیت: كهواته بۆچی تاقی له مۆتەصەويفەكان پەخنە وزەمی ئەقل
و مەعقولهكان دەكەن؟

بزانه: هۆكارەكهي بۆ ئەوه دەگەرێتەوه كه خەلكه كه ناوی عەقل و شته
مەعقولهكانیان گواستۆتەوه بۆ موجدەلهو دەمه دەم و رۆبەرۆبونهوه، كه
لهگەل خەصمهكانیاندا دژبەيهك و به (تەناقوض) و هەوێ ئیلازم كردن و
بۆردانیان بدەن، كه ئەمەش بەشیکه له ئەركی عیلمی كهلام، وه نهیانتوانی
كه له لای خۆیانەوه بربار بدەن: كه ئیوه له ناوانەكهدا هەلەتان کردووه؟
چونكه ئەم جۆرە جیاوازی ناوو ناوەرۆكه، له سەر دلیان ناسپێتەوه، دواي
ئەوهي كه زوبانیان بهو شیوانه هەلسۆراندووه و، زەمم و پەخنەیان له ئەقل و
مەعقولهكان گرتووه، چونكه هەر ئەوهیه كه بهو ناوانەوه بڵاوه لەلایان، بهلام
ئەو نووری بهصیرەت و چاوی دلەي كەشته شاراوەكانی پندەبینیتەوه، بههۆي
ئەو بەرچاو رۆونیەوه خودا دەناسیت و، راستی پیغەمبەرەكانی دەزانیت، ئیتر
چۆن زانستی ئەقل پەسەند ناییت و زەم دەكریت و، چۆن دەبیت گومانی

وابریت که خودای گهرهش ستایشی نه قلی کردووه! کهواته نه گهره زهم بکرت
نه بن دواي نهوه چی ترهه بیت که ستایش بکرت!؟

وه نه گهر نهوهی په سهند کراوهو ستایش ده کرت نهوه شهریه تهیه که
هاتوته خوارهوه بوسه ر پیغه مبه ر ﷺ، کهواته نه بن به چ هوکارنک بزاین که
نهوه شهریه ته راست و دروسته؟ نه گهر بلین: به هوئی نهوه عه قله زهمکراوهوه
دهزاین که شهرع راسته و دروسته، که نهه شایه تی و به لگه یه جیگای متمانه
نابیت و بایه خیشی نابیت، نهوه کاته شهریه ته کهش زهمکراوو ناپه سهند
ده بیت، چونکه به هوئی نه قلیکی زهمکراوهوه پشت راست کراوه تهوه.

له لایه کی تریشه وه لا ناکرتته وه به لای نه وانه دا که ده لین:

شهریه ته به هوئی (عَيْنُ الْيَقِينِ) و نووری ئیمانیه وه ده زانریت ک راسته وه،
به هوئی نه قله وه نییه، نهه بوجونهش رهوانییه، چونکه ئیمه که باسی نه قلی
ده کهین مه به ستمان لهوه نه قله نهوه یه که به: (عَيْنُ الْيَقِينِ) و نووری ئیمان
زانراوه وه نهوه شمان مه به سته، که نه قلی به وه پیناسه ده کرت.

(نه قلی: صیفه تیکی شاراوه یه له ناخی مروفدا، که ناده میزادی بن جودا
ده کرتته وه له گیانله به ره کان، تابه هویه وه توانیویه تی ده رک به حه قیقه ت و
فرمانه راستیه کان بکات.)

زۆربه ی نهوه له سنوور ده رچوون و تیکه ل کردنانه ی که باس کران، له وه وه
گه شه ی سه ندووه و سه ری هه لداوه، که کۆمه لکی نه زان ویستویانه به دواي
راستیه کاندای بگه رپن، به هوئی وشه و وته کانه وه، نهک به هوئی واتاومه غزاگان،
بویه لییان تیکه ل بووه و لییان شیواوه، چونکه خه لکه کهش زاراوه کانیان
تیکه ل کردووه و ناوه کانیان بو دزه کانی گۆریوه. نهه نه اندازه ی که باسمان کرد
به سه بو باسکردن و پونکردنه وهی نه قلی، خودای گهرهش زانتره له سه ر
راستیه کان.

کیتابی عیلم ته‌واو بوو

که کیتابی یه‌که‌مه له (چواریه‌کی به‌شی عیبادات) له کتّیبه‌کانی

(إحياء علوم الدين) ((ژبان‌ه‌وه‌بی زانستیه ناینیه‌کان))

والحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على

خير خلقه سيدنا محمد وعلى آله أجمعين،

والسلام پشت به خودا به‌رگی دوو‌هه‌م

کتّی (قواعد العقائد)ه

والله الموفق.

ئى بوومه‌وه له ره‌ش نووس و وه‌رگېرانی به‌رگی یه‌که‌م له کتّی

إحياء علوم الدين نيمامی غه‌زالی (خودای ئى رازى بىت) له

شه‌وی دوو شه‌مه‌مه ۱۸ ی ذى العقدة ۱۱ / ۱۴۳۶ ی کۆچى

کاترمېر یه‌کی شه‌و ۱/۹/۲۰۱۵ ی زاینی، وه له پاکنووس

کردن و هه‌له‌گیریشی لى‌بوومه‌وه سوپاس بو خودا

له: ۲۳/۱/۲۰۱۶ - زاینی ۱۲ / ۱ په‌بیعی دوو‌هه‌می / ۱۴۳۷

کۆچى. خودا پشت و په‌نامان بىت بو ده‌ست

بى کردن و ته‌واوکردنی به‌رگه‌کانی تر

وصلی الله على سيدنا محمد

وعلى آله وصحبه

وسلم

شیخ موحسین ی موفقی

مزگه‌وت مه‌دره‌سه‌ی حه‌زره‌تی

مه‌ولانا خالیدی نه‌قشه‌به‌ندی هه‌ولیر/ کوردستان

پیرسته‌کان

نایه‌ته‌کان ۶۳۴

فهرمووده و ریوایه‌ته‌کان ۶۴۳

شعیره‌کان ۶۶۰

سه‌رچاوه‌کان

بابه‌ته‌کان

پیرستی نایه ته کان

نایه ت	نایه ت	سورته	لا پهره
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَافَّةً	۱۲	التوبة	۳۳
وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ	۷۸	الحل	۱۵
وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ	۵۹	الانعام	۱۶
وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ	۵۶	الذاريات	۱۷
أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ	۸۲	النساء	۱۹
يَا مُوسَى إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ	۳۰	القصص	۴۰
و مَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ	۳۰	الشورى	۸۲
(إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ	۱۱	الرعد	۸۲
إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ	۱۱	رعد	۸۲
يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتِ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا	۲۶۹	البقرة	۸۴
يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتِ الْحِكْمَةَ ..	۲۶۹	البقرة	۸۵
شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَانِمَا بِالْقِسْطِ	۱۸	آل عمران	۱۰۹
يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ.	۱۱	المجادلة	۱۰۹

نَایهت	نایهت	سورهت	لا پهږه
شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ	۸	آل عمران	۱۰۹
يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ	۱۱	المجادلة	۱۰۹
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ	۹	الزمر	۱۱۰
إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ	۲۸	فاطر	۱۱۰
قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ	۴۳	رعد	۱۱۰
قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ	۴۰	النمل	۱۱۱
قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ	۹	الزمر	۱۱۰
إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ	۲۸	فاطر	۱۱۰
قُلْ كَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ	۴	الرعد	۱۱۰
قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ	۴۰	النمل	۱۱۱
وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ	۵۶	الروم	۱۱۱
وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ	۴۳	عنكبوت	۱۱۱
وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ	۸۰	قصص	۱۱۱۱
لِمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا			۴۹
وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا	۴۳	العنكبوت	۱۱۱
الْعَالِمُونَ ﴿			
وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ	۸۳	النساء	۱۱۱
يَبْنِيءَ آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُورِي	۲۶	الأعراف	۱۱۲
وَلَقَدْ جِئْتُم بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ	۵۲	الأعراف	۱۱۲

نَايَه ت	نَايَه ت	سُورَه ت	لَا يَه رَه
فَلَنَقْصِصَ عَنْهُمْ بِلَعْلَمِ	٧	الاعراف	١١٢
بَلْ هُوَ آيَتٌ بَيِّنَتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ	٤٩	العنكبوت	١١٢
خَلَقَ الْإِنْسَانَ ، عَلَّمَهُ الْبَيَانَ .	٤ ، ٣	الرحمن	١١٢
إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ ...	٢٢	الأنفال	١٣١
فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ	١٢٢	التوبة	١٣٦
فَسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ..	٤٣	النحل	١٣٦
رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً	٢٠١	البقرة	١٣٧
إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ.....	١٢٢	التوبة	١٤٥
وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ	١٨٧	ال عمران	١٤٥
إِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ	١٤٦	البقرة	١٤٥
وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ.....	٢٨٣	البقرة	١٤٦
وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ	٣٣	فصلت	١٤٦
أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ	١٢٥	النحل	١٤٦
وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ.....	٢	الجمعة	١٤٦
أَقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا	١٤	الأسراء	٢٠١
الشيطان يأمركم الفقر	٢٦٨	البقرة	٢٠١
وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُوٌّ وَلَعِبٌ	٦٤	عنكبوت	٢٠١
وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا	٦٩	عنكبوت	٢٠١
هَذَا يَوْمٌ لَا يَنْطِقُونَ ، وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ	٣٥	مرسلات	٢٢٩

نَايَة	نَايَة	سورة	لا يهـ
وَكَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ....	٥٦	يوسف	٢٣٣
وَأَتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ	٨٤	الأنبياء	٢٣٤
الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ...	٦	الرحمن	٢٥٢
وَالْقَمَرَ قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ	٣٩	يس	٢٥٢
هُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا	١٠٦	أعراف	٢٦٥
ليفقهوا في الدين ولينذروا	٩٢٢	التوبة	٢٦٥
لَأَنْتُمْ أَشَدُّ رَهْبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ....	١٣	حشر	٢٦٦
أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ	٢٣	جاثية	٢٧٣
قُلِ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ.	٩١	الأنعام	٢٧٥
وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ	٥٥	الذاريات	٢٧٦
وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ	٢٢٤	الشعراء	٢٨٣
أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَمِيمُونَ	٢٢٤	الشعراء	٢٨٣
وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ	٦٩	يس	٢٨٣
وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ	٦٤	مريم	٢٨٩
إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي	١٦	طه	٢٨٨
اذهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ	٢٤	طه	٢٩٣
وَأَن أَلْقِ عَصَاكَ	٣١	قصص	٢٩٤
وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا	٢٦٩	البقرة	٣٩٨
مَا ضَرَّبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ	٥٨	زخرف	٣١٥

نُايه ت	نُايه ت	سوره ت	لايه ره
فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَنَعٌ	٧	ال عمران	٣١٦
فَلَا تَزْكُوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى	٣٢	النجم	٣٤١
وَلَا تَجَسَّسُوا			٣٤٢
وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا	٦٨	غنكُوت	٣٤٧
فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ	٣٢	الزمر	٣٤٧
إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ	٢٨	التوبه	٣٥٥
وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا	٥١	الشورى	٣٥٦
أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا	٥١	الشورى	٣٥٦
مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ	٤	الأحزاب	٣٦٣
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرٍ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ	٣٧	ق	٣٦٦
إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا	٦٧	الكهف	٣٦٧
فَإِنْ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ	٧٠	الكهف	٣٦٨
فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ	٧٠	النحل	٣٦٨
وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَمَسَّ قُلُوبُهُمْ هَذَا إِفْكٌ قَدِيمٌ	١١	الأحقاف	
الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ	١٢١	البقرة	٣٨٤
هم درجات عند الله	١٦٣	آل عمران	٣٨٧
فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُفَرِّقِينَ	٨٨	الواقعة	٣٩١
وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ	٣١	قصص	٣٩٣

نَايِهَت	نَايِهَت	سُورَهَت	لَا پَهَرَه
إِذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ	٢٤	طه	٣٩٣
وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ	٤٦	الحج	٣٩٤
وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ	١٠	الأحزاب	٣٩٤
لَمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ			٣٩٤
وَلِتَطْمَإِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ			٣٩٤
وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ			٣٩٤
إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ	١٠	الحجرات	٤٠٣
الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ	٦٧	الزخرف	٤٠٣
وَيَا قَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ	٢٩	هود	٤٠٤
وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ	٥	النساء	٤١٤
أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ	٤٤	البقرة	٤١٩
إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ	١٤٥	النساء	٤٣٢
يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ	١٤٦	البقرة	٤٣٢
فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَهُ اللَّهُ	٧٩	البقرة	٤٣٢
وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا	١٧٥	الأعراف	٤٣٢
وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ	٧٩	قصص	٤٤٢
وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ	٩٩	ال عمران	٤٤٢
فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ	٧٩	قصص	٤٥١
كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ	٣	الصف	٤٥٢

نَايَت	نَايَت	سُورَت	لَا يَهْرَهُ
وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ	٨٨	هود	٤٥٢
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ	٢٨٢	البقرة	٤٥٢
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا	١٩٦	البقرة	٤٥٣
وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا	١٠٨	المائدة	٤٥٣
أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ	٤٤	البقرة	٤٥٥
وَلَكُمْ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ	١٨	الأنبياء	٤٦٢
نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	٣٢	الزخرف	٤٦٧
وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ	٤٠	نازعات	٤٦٨
مَاعِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ			٤٦٩
إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ	١٣	حجرات	٤٦٩
إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا	٦	فاطر	٤٧٠
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ	٣	الطلاق	٤٧١
لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ	٢١	الأحزاب	٤٧٧
قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ	٣٢	الأعراف	٤٧٩
لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ	١١٤	النساء	٤٩٦
وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ	٥٩	الأنعام	٥٠٢
وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا	٦	هود	٥٢٩
وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا	٦	هود	٥٣٠
إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ	٢٨	فاطر	٥٤٦

نُايهت	نُايهت	سورهت	لايهره
وَإِخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ	٢١٥	الشعراء	٥٤٦
فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ	١٥٩	ال عمران	٥٤٦
وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلَكُمْ	٨٠	قصص	٥٤٦
خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتَزُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا	١٩٩	ال عمران	٥٤٦
ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِمَنَ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا	٨٠	قصص	٥٤٦
فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ	١٢٥	الأنعام	٥٤٧
أَفَمَنْ زُيِّنَ لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا	٨	فاطر	٥٧٥
وذر الذين اتخذوا دينهم لعبا ولهوا	٧٠	أنعام	٥٧٥
وَلَا تُطِيعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ	٢٨	الكهف	٥٨١
وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا	٢٨	الكهف	٥٨١
فاسألوا أهل الذكر إن كنتم لاتعلمون	٤٣	نحل	٥٨٨
إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا	٤٤	فرقان	٥٨٩
اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ	٣٤	النور	٥٩٠
وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا	٥٢	الشورى	٥٩٠
أَوْ مَنْ كَانَ مِنِّي فَأَخَيِّنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ	١٢٢	الأنعام	٥٩٠
يُخْرِجُهُم مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ	٢٥٧	البقرة	٥٩٠
لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ	١٠	الملك	٥٩٧
وَأِنْ كُلُّ ذَلِكْ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ	٣٥	زخرف	٦١٣
وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ	١٧٢	الأعراف	٦١٥

نَايَہ	نَايَہ	سورہ	لا پھرہ
وَلَمَّا سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ	۲۵	لقمان	۶۱۶
فَظَرَّ اللَّهُ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا	۳۰	الروم	۶۱۷
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ	۲۲۱	البقرة	۶۱۷
وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ			۶۱۷
وَادْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ	۷	المائدة	۶۱۷
وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ	۱۷	القمر	۶۲۰
وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ		الأنعام	۶۲۰
فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ	۴۶	الحج	۶۲۰
وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا	۷۲	الإسراء	۶۲۰
ما كذب الفؤاد ما رأى	۱۱	نجم	۶۲۰
ألم ترى إلى ربك كيف	۱۱	فرقان	۶۲۰
وتراهم ينظرون إليك	۱۹۸	أعراف	۶۲۰

پیرستی فہر موودہ کان

لا پھرہ	فہر موودہ	ژ
۵۳	كَانَ خَلْقُهُ الْقُرْآن!	۱.
۹۷	أَشَدُّ النَّاسِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَالِمٌ لَمْ يَنْفَعَهُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ يَعْلَمُهُ	۲.
۹۹	أَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصِّينِ	۳.
۹۹	أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ	۴.
۱۱۳	مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْراً يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَيُلْهِمَهُ رُشْدَهُ	۵.
۱۱۳	الْعُلَمَاءُ وَرَثَةُ الْأَنْبِيَاءِ	۶.
۱۱۳	يَسْتَغْفِرُ لِلْعَالِمِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ	۷.
۱۱۴	إِنَّ الْحِكْمَةَ تَزِيدُ الشَّرِيفَ شَرَفًا، وَتَرْفَعُ الْمَمْلُوكَ حَتَّى يَجْلِسَ مَجَالِسَ الْمُلُوكِ	۸.
۱۱۶	خَصَلَتَانِ لَا تَكُونَانِ فِي مُنَافِقٍ، حُسْنُ سَمْتٍ، وَ لَا فِقْهٌ فِي الدِّينِ	۹.
۱۱۶	أَفْضَلُ النَّاسِ الْمُؤْمِنُ الْعَالِمُ، الَّذِي إِنْ احتِيجَ إِلَيْهِ نَفَعُ، وَإِنْ استَغْنَى عَنْهُ، أَعْنَى نَفْسَهُ	۱۰.
۱۱۶	الْإِيمَانُ عُرْبَانٌ، وَ لِبَاسُهُ التَّقْوَى، وَ زِينَتُهُ الْحَيَاءُ، وَ ثَمَرَتُهُ الْعِلْمُ	۱۱.
۱۱۷	أَقْرَبُ النَّاسِ مِنْ دَرَجَةِ النُّبُوَّةِ أَهْلُ الْعِلْمِ وَالْجِهَادِ، أَمَّا أَهْلُ الْعِلْمِ	۱۲.
۱۱۷	مَوْتُ قَبِيلَةٍ أَيْسَرُ مِنْ مَوْتِ عَالِمٍ	۱۳.

رُ	فه رموده	لا پهره
١٤.	النَّاسُ كَمَعَادِنِ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ. فَخِيَارُهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُهُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا	١١٨
١٥.	يُوزَنُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِدَادُ الْعُلَمَاءِ وَ دَمُ الشُّهَدَاءِ	١١٨
١٦.	مَنْ حَفِظَ عَلَى أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا مِنَ السُّنَّةِ، حَتَّى يُؤَدِّبَهَا	١١٩
١٧.	مَنْ حَمَلَ مِنْ أُمَّتِي أَرْبَعِينَ حَدِيثًا، لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ فَقِيمًا عَالِمًا	١١٩
١٨.	مَنْ تَفَقَّهَ فِي دِينِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ، كَفَاهُ اللَّهُ تَعَالَى هَمَّهُ، وَ رَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ	١٢٠
١٩.	أَوْحَى اللَّهُ إِلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا إِبْرَاهِيمَ، إِنِّي عَلِيمٌ أَحِبُّ كُلَّ عَلِيمٍ	١٢٠
٢٠.	العَالِمُ أَمِينٌ فِي الْأَرْضِ	١٢١
٢١.	صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي إِذَا صَلَحُوا .. صَلَحَ النَّاسُ، وَ إِذَا فَسَدُوا.. فَسَدَ النَّاسُ: الْأُمَرَاءُ وَ الْفُقَهَاءُ	١٢١
٢٢.	إِذَا أَتَى عَلِيٌّ يَوْمٌ لَا أَزْدَادَ فِيهِ عِلْمًا يُقَرِّبُنِي إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ، فَلَا بُورِكَ لِي فِي طُلُوعِ شَمْسٍ ذَلِكَ الْيَوْمَ	١٢٢
٢٣.	فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْنَى رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِي	١٢٢
٢٤.	فَضْلُ الْعَالِمِ عَلَى الْعَابِدِ كَفَضْلِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ عَلَى سَائِرِ الْكَوَاكِبِ	١٢٣
٢٥.	يَشْفَعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةٌ: الْأَنْبِيَاءُ، ثُمَّ الْعُلَمَاءُ، ثُمَّ الشُّهَدَاءُ	١٢٣
٢٦.	مَا عُبِدَ اللَّهُ تَعَالَى بِشَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ فَقْهِ فِي الدِّينِ	١٢٣
٢٧.	خَيْرُ دِينِكُمْ أَيْسَرُهُ، وَ خَيْرُ عِبَادَةِ الْفَقْهِ	١٢٤

رُ	فه رمووده	لا په ره
٢٨.	فضلُ المؤمن العالم على المؤمن العابد سبعون درجة	١٢٤
٢٩.	إنكم أصبحتم في زمانٍ كثيرٍ فُقهائه، قليلٍ خُطباءه، قليلٍ سائلوه كثيرٍ مُعطوه، العملُ فيه خيرٌ من العلم، الحديث	١٢٤
٣٠.	بين العالم والعابد منه درجة، بين كلِّ درجتين حُضر الجوادِ المُضمر سبعين سنة	١٢٦
٣١.	العلم بالله عز وجل، فقيل: أيُّ العلم تريد؟ فقال (ﷺ): العلم بالله سبحانه، فقيل: نَسألُ عَنِ الْعَمَلِ وَتُجِيبُ عَنِ الْعِلْمِ	١٢٦
٣٢.	يَبْعَثُ اللهُ عز وجل، العبادَ يومَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَبْعَثُ الْعُلَمَاءَ ثُمَّ	١٢٨
٣٣.	يا مَعْشَرَ الْعُلَمَاءِ؛	١٢٨
٣٤.	مَنْ سَلَكَ طَرِيقاً يَطْلُبُ فِيهِ عِلْماً، سَلَكَ اللهُ بِهِ طَرِيقاً إِلَى الْجَنَّةِ	١٣٨
٣٥.	إِنَّ الْمَلَائِكَةَ لَتَضَعُ أَجْنَحَهَا لَطَالِبِ الْعِلْمِ رِضاً بِمَا يَصْنَعُ	١٣٨
٣٦.	لأن تغدو فتعلم باباً من العلم، خيرٌ من أن تُصليَ مئةَ ركعةٍ))	١٣٨
٣٧.	بابٌ مِنَ الْعِلْمِ يَتَعَلَّمُهُ الرَّجُلُ خَيْرٌ لَهُ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا))	١٣٨
٣٨.	طلبُ العلمِ فريضةٌ على كُلِّ مُسْلِمٍ	١٣٩
٣٩.	أَطْلُبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصِّينِ	١٣٩
٤٠.	لا يَنْبَغِي لِلْجَاهِلِ أَنْ يَسْكُتَ عَلَى جَهْلِهِ، وَلَا لِلْعَالِمِ أَنْ يَسْكُتَ عَلَى عِلْمِهِ	١٣٩
٤١.	العلمُ خزانٌ مِفْتَاحُهَا السُّؤَالُ، فَاسْأَلُوا، فَإِنَّهُ يُؤَجِّرُ فِيهِ أَرْبَعَةً: السَّائِلُ، وَالْعَالِمُ، وَالْمُسْتَمْعُ، وَالْمُحِبُّ لَهُمْ	١٣٩
٤٢.	حُضُورَ مَجْلِسِ عَالِمٍ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ أَلْفِ رُكْعَةٍ	١٤٠

رُ	فه رموده	لا پهره
٤٣.	مَنْ جَاءَهُ الْمَوْتُ وَهُوَ يَطْلُبُ الْعِلْمَ لِيُحْيِيَ بِهِ الْإِسْلَامَ فَبَيَّنَّه وَبَيَّنَ الْأَنْبِيَاءُ فِي الْجَنَّةِ دَرَجَةً وَاحِدَةً	١٤٠
٤٤.	مَا آتَى اللَّهُ عَالِماً عِلْماً إِلَّا وَأَخَذَ عَلَيْهِ مِنَ الْمِيثَاقِ مَا أَخَذَ عَلَى النَّبِيِّينَ أَنْ يُبَيِّنُوهُ لِلنَّاسِ وَلَا يَكْتُمُوهُ	١٤٦
٤٥.	لَأَنْ يَهْدِيَ اللَّهُ بِكَ رَجُلًا وَاحِدًا خَيْرٌ لَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا	١٤٧
٤٦.	مَنْ تَعَلَّمَ بَابًا مِنَ الْعِلْمِ لِيُعَلِّمَ النَّاسَ أُعْطِيَ ثَوَابَ سَبْعِينَ صِدِّيقًا	١٤٧
٤٧.	إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ يَقُولُ اللَّهُ سُبْحَانَهُ لِلْعَابِدِينَ وَالْمُجَاهِدِينَ: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ، الْحَدِيث.	١٤٨
٤٨.	إِنَّ اللَّهَ (عَزَّوَجَلَّ) لَا يَنْتَزِعُ الْعِلْمَ انْتِزَاعًا مِنَ النَّاسِ بَعْدَ أَنْ يُؤْتِيَهُمْ إِيَّاهُ، الْحَدِيث	١٤٩
٤٩.	مَنْ عِلِمَ عِلْماً فَكَتَمَهُ الْجَمَّةُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُلْجِمُ مِنْ نَارٍ))	١٤٩
٥٠.	نِعَمَ الْعَطِيَّةِ وَنِعَمَ الْهَدِيَّةِ كَلِمَةُ حِكْمَةٍ تَسْمَعُهَا فَتَطْوِي عَلَيْهَا، ثُمَّ تَحْمِلُهَا إِلَى أَخٍ لَكَ مُسْلِمٍ تُعَلِّمُهُ إِيَّاهَا، تُعَدِّلُ عِبَادَةَ سَنَةٍ	١٥٠
٥١.	الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَلْعُونٌ مَا فِيهَا، إِلَّا ذَكَرَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَمَا وَالَاهُ، أَوْ مُعَلِّمًا أَوْ مُتَعَلِّمًا	١٥٠
٥٢.	إِنَّ اللَّهَ سُبْحَانَهُ وَمَلَائِكَتَهُ وَأَهْلُ سَمَاوَاتِهِ وَأَرْضِهِ حَتَّى النَّمْلَةُ فِي جُحْرِهَا،	١٥١
٥٣.	مَا أَفَادَ الْمُسْلِمَ أَخَاهُ فَائِدَةً أَفْضَلَ مِنْ حَدِيثٍ حَسَنِ بَلَغَهُ فَبَلَغَهُ	١٥١
٥٤.	كَلِمَةً مِنَ الْخَيْرِ يَسْمَعُهَا الْمُؤْمِنُ فَيُعَلِّمُهَا وَيَعْمَلُ بِهَا خَيْرٌ لَهُ ...	١٥٢
٥٥.	أَمَّا هَؤُلَاءِ فَيَسْأَلُونَ اللَّهَ تَعَالَى، فَإِنْ شَاءَ أَعْطَاهُمْ وَإِنْ شَاءَ	١٥٢

رُ	فهو رموده	لا يهره
	مَنْعَهُمْ، وَأَمَّا هَؤُلَاءِ فَيُعَلِّمُونَ النَّاسَ، وَإِنَّمَا بُعِثْتُ مُعَلِّمًا.	
٥٦.	مِثْلُ مَا بَعَثَنِي اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِهِ مِنَ الْهُدَى وَالْعِلْمِ، كَمِثْلِ الْغَيْثِ الْكَثِيرِ الْحَدِيثِ.	١٥٣
٥٧.	إِذَا مَاتَ ابْنُ آدَمَ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثٍ، عِلْمٌ يَنْتَفِعُ بِهِ. الْحَدِيثِ	١٥٥
٥٨.	الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كِفَاعِلِهِ	١٥٥
٥٩.	لَا حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ، رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ حِكْمَةً فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا النَّاسَ، الْحَدِيثِ	١٥٥
٦٠.	الدَّالُّ عَلَى الْخَيْرِ كِفَاعِلِهِ	١٥٥
٦١.	عَلَى خُلَفَائِي رَحْمَةُ اللَّهِ، قِيلَ: وَمَنْ خُلَفَاؤُكَ؟ قَالَ: الَّذِينَ يُخَيُّونَ سُنَّتِي وَيُعَلِّمُونَهَا عِبَادَ اللَّهِ	١٥٦
٦٢.	إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ وَأَهْلَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ	١٥٧
٦٣.	وَصَلَّتْ عَلَيْهِ مَلَائِكَةُ السَّمَاءِ وَحِيتَانُ الْبَحْرِ	١٥٧
٦٤.	تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ فَإِنَّ تَعَلَّمَهُ لِلَّهِ خَشْيَةٌ، وَطَلَبَهُ عِبَادَةٌ، وَمُدَارَسَتُهُ تَسْبِيحٌ، إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ	١٥٩
٦٥.	طَلِبُ الْعِلْمِ قَرِيبَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ	١٧٠
٦٦.	أَطْلَبُوا الْعِلْمَ وَلَوْ بِالصِّبْيَانِ	١٧٠
٦٧.	بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ، شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، إِلَى آخِرِهِ	١٧٢
٦٨.	لَا يَفْتِي النَّاسُ إِلَّا ثَلَاثَةً أَمِيرًا أَوْ مَأْمُورًا أَوْ مُتَكَلِّفًا	١٨٨
٦٩.	أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَإِذَا قَالُوهَا	١٩٠
٧٠.	دَعَا مَا يَرِيكَ إِلَى مَا لَا يَرِيكَ	١٩٢

رُ	فه رموده	لا پهره
٧١.	الإثم حَوَارُ الْقُلُوبِ	١٩٣
٧٢.	فَإِنَّ الصِّدْقَ طُمَأْنِينَةٌ، وَإِنَّ الكَذِبَ رِيبَةٌ	١٩٢
٧٣.	إِيَّاكُمْ وَحَزَائِرَ الْقُلُوبِ، وَمَا حَزَّ فِي قَلْبِكَ مِنْ شَيْءٍ فَدَعِهِ	١٩٣
٧٤.	لَا يَكُونُ الرَّجُلُ مِنَ الْمُتَّقِينَ، حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ مَخَافَةً مِمَّا بِهِ بَأْسٌ	١٩٣
٧٥.	اسْتَفْتِ قَلْبَكَ وَإِنْ أَفْتَوَكَ وَإِنْ أَفْتَوَكَ	١٩٤
٧٦.	أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ،	١٩٧
٧٧.	إِنَّ مِنَ الْعِلْمِ كَهَيْئَةِ الْمَكْنُونِ لَا يَعْلَمُهُ إِلَّا أَهْلُ الْمَعْرِفَةِ بِاللَّهِ تَعَالَى الْحَدِيثُ	٢٠٤
٧٨.	سَلُّوا الصَّالِحِينَ وَاجْعَلُوهُ شُورَى بَيْنَهُمْ	٢١١
٧٩.	لَيْسَ عَلَى مُسْتَكْرِهِ طَلَاقٌ	٢٣٩
٨٠.	إِخْتِلَافُ أُمِّي رَحْمَةٌ	٢٤٠
٨١.	الْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ	٢٤١
٨٢.	الْمَدِينَةُ تَنْفِي خُبَّهَا كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ خُبَّ الْحَدِيدِ	٢٤١
٨٣.	إِذَا ذُكِرَ الْقَدَرُ فَأَمْسِكُوا. وَإِذَا ذُكِرَتِ النُّجُومُ فَأَمْسِكُوا، وَإِذَا ذُكِرَ أَصْحَابِي فَأَمْسِكُوا	٢٥٢
٨٤.	أَخَافُ عَلَى أُمَّتِي بَعْدِي ثَلَاثًا: حَيْفَ الْأَنْمَةِ، وَالْإِيمَانَ بِالنُّجُومِ، وَالْتَكْذِيبَ بِالْقَدَرِ	٢٥٣
٨٥.	اخاف على أمتي إستسقاء بالأنواء، وحيف السلطان وتكذيب بالقدر	٢٥٣

رُ	فه رموده	لا پهره
٨٦.	عِلْمٌ لَا يَنْفَعُ، وَجَهْلٌ لَا يَضُرُّ	٢٥٧
٨٧.	إِنَّمَا الْعِلْمُ آيَةٌ مُحْكَمَةٌ أَوْ سَنَةٌ قَائِمَةٌ أَوْ فَرِيضَةٌ عَادِلَةٌ))	٢٥٧
٨٨.	هَذَا عِلْمٌ لَا يَضُرُّ جَهْلَهُ، وَفِي لَفْظٍ آخَرَ: عِلْمٌ لَا يَنْفَعُ، وَجَهْلٌ لَا يَضُرُّ	٢٥٧
٨٩.	الرُّؤْيَا الْحَسَنَةُ مِنَ الرَّجُلِ الصَّالِحِ، جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَ أَرْبَعِينَ جُزْءاً مِنَ الثُّبُوتِ	٢٥٨
٩٠.	نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ	٢٥٩
٩١.	إِنَّ مِنَ الْعِلْمِ جَهْلًا وَإِنَّ مِنَ الْقَوْلِ عَيًّا	٢٦٢
٩٢.	قَلِيلٌ مِنَ التَّوْفِيقِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مِنَ الْعِلْمِ	٢٦٣
٩٣.	قَلِيلُ التَّوْفِيقِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرِ الْعَقْلِ. وَالْعَقْلُ فِي أَمْرِ الدُّنْيَا حُقْرَةٌ	٢٦٣
٩٤.	وَمَا أَكْثَرَ الْعُلُومَ وَلَيْسَ كُلُّهَا بِنَافِعٍ	٢٦٣
٩٥.	وَلَكُمْ يَا عِبِيدَ الدُّنْيَا، مَاذَا يَغْنَى عَنِ الْأَعْمَى سَعَةُ نَوْرِ الشَّمْسِ وَهُوَ لَا يَبْصُرُهَا؟!	٢٦٣
٩٦.	وَلَمْ يَدَعْ الْقُرْآنَ رَغْبَةً عَنْهُ إِلَى مَا سِوَاهُ	٢٦٦
٩٧.	أَلَا لَأَخِيرَ فِي عِبَادَةِ لَيْسَ فِيهَا تَفَقُّهُ، وَلَا فِي عِلْمٍ لَيْسَ فِيهَا تَفْهَمُ، وَلَا فِي قِرَاءَةٍ لَيْسَ فِيهَا تَدَبُّرٌ	٢٦٧
٩٨.	لَأَنَّ أَقْعَدَ مَعَ قَوْمٍ يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَعَالَى مِنْ غَدْوَةٍ إِلَى طُلُوعِ الشَّمْسِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَعْتِقَ أَرْبَعَ رِقَابٍ	٢٦٧
٩٩.	لَا يَفْقَهُ الْعَبْدُ كُلَّ الْفَقْهِ حَتَّى يَمُوتَ النَّاسُ فِي ذَاتِ اللَّهِ، وَحَتَّى يَرَى لِلْقُرْآنِ وُجُوهاً كَثِيرَةً	٢٦٨
١٠٠.	أَبْغَضُ إِلَهٍ عَبْدٌ فِي الْأَرْضِ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى هُوَ الْهَوَى)١	٢٧٤

رقم	فهرمووده	آپره
١٠١	إذا مَرَزْتُمْ بِرِياضِ الْجَنَّةِ فارْتَعُوا)) قيل وما رِياضُ الْجَنَّةِ؟ قال مَجالِسُ الذِّكْرِ	٢٧٦
١٠٢	إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى مَلائِكَةٌ سَيَّاحِينَ فِي الدُّنْيا سِوَى مَلائِكَةِ الْخَلْقِ،	٢٧٦
١٠٣	حُضُورُ مَجْلِسِ ذِكْرِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ أَلْفِ رَكْعَةٍ، وَحُضُورُ مَجْلِسِ عِلْمٍ أَفْضَلُ	٢٧٩
١٠٤	إِيَّاكَ وَالسَّجْعَ يا ابنَ رِواحَةٍ	٢٨٢
١٠٥	إِنَّ مِنَ الشَّعْرِ لِحِكْمَةٍ	٢٨٤
١٠٦	ما لِعَبْدِي الْمُؤْمِنِ عِنْدِي جَزاءٌ إِذا قَبِضْتُ صَفِيَّهُ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيا، ثُمَّ احْتَسَبَهُ إِلَّا الْجَنَّةَ.	٢٨٩
١٠٧	وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقامٌ مَعْلُومٌ	٢٨٩
١٠٨	ما حَدَّثَ أَحَدُكُمْ قَوماً بِحَدِيثٍ لا يَفْقَهُونَهُ إِلَّا كانَ فِتْنَةً عَلَيْهِم	٢٩٠
١٠٩	كَلِمُوا النَّاسَ بِما يَعْرِفُونَ، وَدَعُوا ما يُنْكَرُونَ، أَتُرِيدُونَ أَنْ يُكَذِّبَ اللَّهُ وَرِسالَهُ	٢٩٠
١١٠	لا تَضَعُوا الْحِكْمَةَ عِنْدَ غَيرِ أَهْلِها فَتَظْلِمُوها، وَلا تَمْنَعُوها أَهْلَها فَتَظْلِمُوهُمْ،	٢٩١
١١١	تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السُّحُورِ بَرَكةً	٢٩٣
١١٢	هَلُمُّوا إِلى الْغِذاءِ الْمُبَارَكِ	٢٩٤
١١٣	مَنْ فَسَّرَ الْقُرْآنَ بِرَأْيِهِ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ	٢٩٥
١١٤	اللَّهُمَّ فَقِّهْهُ فِي الدِّينِ وَعَلِّمْهُ التَّأْوِيلَ	٢٩٦
١١٥	مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ	٢٩٧

رقم	فهرمووده	لايهره
١١٦	هُم عُلَمَاءُ السُّوءِ	٢٩٩
١١٧	هُم الْمُتَمَسِّكُونَ بِمَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ الْيَوْمَ	٣٠٠
١١٨	بَدَأَ الْإِسْلَامُ غَرِيباً وَسَيَعُودُ غَرِيباً كَمَا بَدَأَ، فَطُوبَى لِلْغُرَبَاءِ.	٢٩٩
١١٩	الْغُرَبَاءُ نَاسٌ قَلِيلٌ صَالِحُونَ بَيْنَ نَاسٍ كَثِيرٍ،	٣٠١
١٢٠	إِذَا رَأَيْتَ الْعَالَمَ كَثِيرَ الْأَصْدِقَاءِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ مُخْلِطٌ	٣٠٠
١٢١	طُوبَى لِلْغُرَبَاءِ، أَنَاسٌ صَالِحُونَ فِي أَنَاسٍ سَوْءٍ كَثِيرٍ	٣٠٠
١٢٢	مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أُوتُوا الْجَدَلَ	٣١٥
١٢٣	يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ يُغْلَقُ عَنْهُمْ بَابُ الْعَمَلِ وَيُفْتَحُ عَلَيْهِمُ	٣١٦
١٢٤	إِنَّكُمْ فِي زَمَانٍ أُلْهِمْتُمْ فِيهِ الْعَمَلَ وَسَيَأْتِي قَوْمٌ يُلْهِمُونَ الْجَدَلَ	٣١٦
١٢٥	أَبْغَضُ الْخَلْقِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الْأَلَدُّ الْخَصْمُ	٣١٦
١٢٦	مَا أُوتِيَ قَوْمٌ الْمُنَاطِقَ إِلَّا مُنِعُوا الْعَمَلَ	٣١٧
١٢٧	إِذَا ظَهَرَ الْإِدْهَانُ فِي خِيَارِكُمْ، وَالْفَاجِشَةُ فِي شِرَارِكُمْ، وَتَحَوَّلَ الْمَلِكُ فِي صِغَارِكُمْ، وَالْفِقْهُ فِي أَرَادِلِكُمْ	٣٢٧
١٢٨	وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ	٣٣٢
١٢٩	مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ،	٣٣٢
١٣٠	الْحَسَدُ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ الْحَطَبَ	٣٣٨
١٣١	مَنْ تَكَبَّرَ وَضَعَهُ اللَّهُ وَمَنْ تَوَاضَعَ رَفَعَهُ اللَّهُ	٣٣٩
١٣٢	الْعَظَمَةُ إِزَارِي وَالْكَبْرِيَاءُ رِدَائِي فَمَنْ نَارَعَنِي فِيهِمَا قَصِمَتْهُ	٣٣٩
١٣٣	الْمُؤْمِنُ لَيْسَ بِحَقُودٍ	٣٤٠

رُ	فه رموده	لا پهره
۱۳۴	وَلَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبٍ عَبْدُ الْإِيمَانِ وَالْحَسَدِ	۳۴۰
۱۳۵	إِذَا تَعَلَّمَ النَّاسُ الْعِلْمَ، وَتَرَكَوا الْعَمَلَ وَتَحَابُّوا بِالْأَلْسِنِ، وَتَبَاغَضُوا بِالْقُلُوبِ، وَتَقَاطَعُوا بِالْأَرْحَامِ .	۳۴۵
۱۳۶	أَشَدُّ النَّاسِ عَذَاباً يَوْمَ الْقِيَامَةِ: عَالِمٌ لَا يَنْفَعُهُ اللَّهُ بِعِلْمِهِ	۳۵۰
۱۳۷	إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِأَقْوَامٍ لَا خَلَقَ لَهُمْ	۳۵۱
۱۳۸	إِنَّ اللَّهَ يُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ	۳۵۱
۱۳۹	مَثَلُ الْعَالِمِ الَّذِي يُعَلِّمُ النَّاسَ الْخَيْرَ وَ يَنْسَى نَفْسَهُ كَمَثَلِ السِّرَاجِ يُضِيءُ لِلنَّاسِ وَيُخْرِقُ نَفْسَهُ	۳۵۲
۱۴۰	بُنِيَ الدِّينُ عَلَى النَّظَافَةِ	۳۵۴
۱۴۱	فَإِنَّ اللَّهَ بَنَى الْإِسْلَامَ عَلَى النَّظَافَةِ (	۳۵۴
۱۴۲	إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ	۳۵۴
۱۴۳	لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتاً فِيهَا كَلْبٌ	۳۵۵
۱۴۴	رَجِمَ اللَّهُ أَخِي مُوسَى اسْتَحْيَى فَقَالَ ذَلِكَ وَلَوْ بَيْتٌ مَعَ صَاحِبِهِ لَأَبْصَرَ أَعْجَبَ الْأَعَاجِيبِ	۳۶۸
۱۴۵	لَوْ وُزِنَ إِيْمَانُ أَبِي بَكْرٍ بِإِيْمَانِ النَّاسِ لَرَجَحَ إِيْمَانُ أَبِي بَكْرٍ	۳۷۹
۱۴۶	إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ مِثْلُ الْوَالِدِ لِوَلَدِهِ	۴۰۱
۱۴۷	لَوْ مَنَعَ النَّاسُ عَنِ قَتْلِ الْبَغْرِ لَفَتُّوهُ وَقَالُوا مَا نُهِينَا عَنْهُ إِلَّا وَفِيهِ سَيِّئٌ	۴۱۰
۱۴۸	لَوْ مَنَعَ النَّاسُ قَتْلَ الشَّوْكِ لَقَالُوا: فِيهِ النَّدُّ	۴۱۰
۱۴۹	لَوْ نُهِيتُمْ أَنْ تَأْتُوا الْحَجُونَ لَأَتَيْتُمُوهَا	۴۱۰

رُ	فه رموده	لا پهره
١٥٠	نَحْنُ مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ أَمَرْنَا أَنْ نُنْزِلَ النَّاسَ مَنَازِلَهُمْ، وَنُكَلِّمَهُمْ عَلَى قَدَرِ عُقُولِهِمْ	٤١٢
١٥١	مَا أَحَدٌ يُحَدِّثُ قَوْمًا بِحَدِيثٍ، لَا تَبْلُغُهُ عُقُولُهُمْ، إِلَّا كَانَتْ فِتْنَةً عَلَى بَعْضِهِمْ	٤١٣
١٥٢	مَنْ كَتَمَ عِلْمًا نَافِعًا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلْجَمًا بِلَجَامٍ مِنْ نَارٍ	٤١٤
١٥٣	وَمَنْ سَنَّ سُنَّةً سَيِّئَةً فَعَلَيْهِ وَزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا	٤١٩
١٥٤	إِنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَذَابًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَالِمٌ لَمْ يَنْفَعُهُ اللَّهُ بِعِلْمِهِ	٤٢٢
١٥٥	لَا يَكُونُ الْمَرْءُ عَالِمًا حَتَّى يَكُونَ بِعِلْمِهِ عَامِلًا	٤٢٣
١٥٦	الْعِلْمُ عِلْمَانِ: عِلْمٌ عَلَى اللِّسَانِ فَذَلِكَ حُجَّةُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى ابْنِ آدَمَ، وَعِلْمٌ فِي الْقَلْبِ فَذَلِكَ الْعِلْمُ النَّافِعُ	٤٢٣
١٥٧	يَكُونُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ عُبَادٌ جُهَالٌ وَعُلَمَاءٌ فُسَّاقٌ	٤٢٤
١٥٨	لَا تَتَعَلَّمُوا الْعِلْمَ لَتُبَاهُوا بِهِ الْعُلَمَاءُ، وَلَتُمَارُوا بِهِ السُّفَهَاءُ،	٤٢٤
١٥٩	مَنْ كَتَمَ عِلْمًا عِنْدَهُ الْجَمَّةُ اللَّهُ بِلَجَامٍ مِنْ نَارٍ	٤٢٥
١٦٠	لَأَنَا مِنْ غَيْرِ الدَّجَالِ أَخَوْفُ عَلَيْكُمْ مِنَ الدَّجَالِ فَقِيلَ وَمَا ذَلِكَ؟ فَقَالَ مِنَ الْأَنْيَمَةِ الْمُضِلِّينَ	٤٢٦
١٦١	مَنْ أَزْدَادَ عِلْمًا وَلَمْ يَزِدْهُ هُدًى لَمْ يَزِدْهُ مِنَ اللَّهِ إِلَّا بُعْدًا))	٤٢٦
١٦٢	إِنَّ الْعَالِمَ لَيُعَذَّبُ عَذَابًا يُطِيفُ بِهِ أَهْلُ النَّارِ اسْتِعْظَامًا لِشِدَّةِ عَذَابِهِ	٤٣١
١٦٣	يُوتَى بِالْعَالِمِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُهُ فَيَدُورُ بِهَا كَمَا يَدُورُ الْجَمَارُ بِالرَّحَى، فَيُطِيفُ بِهِ أَهْلُ النَّارِ	٤٣١
١٦٤	مَنْ طَلَبَ عِلْمًا مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللَّهِ تَعَالَى لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضًا	٤٤٢

رُ	فهو رموده	لا يهره
	مِنَ الدُّنْيَا، لَمْ يَجِدْ عَرْفَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ	
١٦٥	أَوْحَى اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ إِلَى بَعْضِ الْأَنْبِيَاءِ: قُلْ لِلَّذِينَ يَتَّقُمُونَ لِيُغَيِّرَ الدِّينَ وَيَتَعَلَّمُونَ لِيُغَيِّرَ الْعَمَلَ، وَيُطْلَبُونَ الدُّنْيَا بِعَمَلِ الْآخِرَةِ،	٤٤٣
١٦٦	يَلْبَسُونَ لِلنَّاسِ مُسُوكَ الْكِبَاشِ وَقُلُوبُهُمْ كَقُلُوبِ الذَّنَابِ،	٤٤٣
١٦٧	إِبَائِي يُخَادِعُونَ، وَبِي يَسْتَهْزِنُونَ، لَأَفْتَحَنَّ لَهُمْ فِتْنَةً تَذَرُ الْحَلِيمَ خَيْرَانَ	٤٤٣
١٦٨	عُلَمَاءُ هَذِهِ الْأُمَّةِ رَجُلَانِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ عِلْمًا فَبَدَّلَهُ لِلنَّاسِ وَلَمْ يَأْخُذْ عَلَيْهِ طَمَعًا، وَلَمْ يَشْتَرِ بِهِ ثَمَنًا (الحديث)	٤٤٤
١٦٩	مِنْ فِتْنَةِ الْعَالِمِ أَنْ يَكُونَ الْكَلَامُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الْإِسْتِمَاعِ، وَفِي الْكَلَامِ تَنْمِيقٌ وَزِيَادَةٌ، (إلى آخر الحديث))	٤٤٧
١٧٠	إِنَّ الْعَبْدَ لَيُنْشَرُّ لَهُ مِنَ الثَّنَاءِ مَا يَمْلَأُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا يَزِنُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ	٤٤٩
١٧١	لَا تَجْلِسُوا عِنْدَ كُلِّ عَالِمٍ إِلَّا عَالِمٌ يَدْعُوكُمْ مِنْ خَمْسٍ إِلَى خَمْسٍ، مِنَ الشُّكِّ إِلَى الْيَقِينِ، (الحديث.))	٤٥٠
١٧٢	مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَّ بِي بِأَقْوَامٍ تُفَرِّضُ شِفَاهَهُمْ بِمَقَارِضَ مِنْ نَارٍ ، فَقُلْتُ: مَنْ أَنْتُمْ؟ فَقَالُوا: كُنَّا نَأْمُرُ بِالْخَيْرِ وَلَا نَأْتِيهِ	٤٥٣
١٧٣	هَلَاكَ أُمَّتِي عَالِمٌ فَاجِرٌ وَعَابِدٌ جَاهِلٌ	٤٥٤
١٧٤	وَشَرُّ الشَّرَارِ شِرَارُ الْعُلَمَاءِ وَخَيْرُ الْخِيَارِ خِيَارُ الْعُلَمَاءِ	٤٥٥
١٧٥	تَعَلَّمُوا مَا شِئْتُمْ أَنْ تَعَلَّمُوا، فَلَنْ يَأْجُرَكُمْ اللَّهُ حَتَّى تَعْمَلُوا	٤٥٨
١٧٦	الْقَضَاءُ ثَلَاثَةٌ: قَاضٍ قَضَى بِالْحَقِّ وَهُوَ يَعْلَمُ فَذَلِكَ فِي الْجَنَّةِ..	٤٦٠
١٧٧	إِنَّ الشَّيْطَانَ رُبَّمَا يُسَوِّفُكُمْ بِالْعِلْمِ، فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ،	٤٦٢

رُ	فه رموده	لا پهره
	وكيفَ ذلك؟ قال ﷺ: يقول اطلب العلم ولا تعمل حتى تعلم،	
١٧٨	ليس العلم بكثرة الرواية، إنما العلم خشية	٤٦٣
١٧٩	مماً أخاف على أمتي زلة عالم، وجدال منافق في القرآن	٤٦٥
١٨٠	ما صنعت في رأس العلم؟ فقال وما رأس العلم؟ فقال ﷺ هل عرفت الرب تعالى؟ الحديث.	٤٦٦
١٨١	من بدا جفا، ومن اتبع الصيد غفل، ومن أتى السلطان افتتن	٤٨٢
١٨٢	سيكون عليكم أمراء تعرفون منهم وتنبكون، فمن أنكر فقد برىء، الحديث	٤٨٣
١٨٣	العلماء أمناء الرسل على عباد الله تعالى ما لم يخالطوا السلاطين الحديث .	٤٨٤
١٨٤	شراز العلماء الذين يأتون الأمراء، وخيار الأمراء الذين يأتون العلماء	٤٨٥
١٨٥	العلم ثلاثة: كتاب ناطق وسنة قائمة ولا أدري	٤٩١
١٨٦	ما أدري أعزير نبي أم لا، وما أدري أتبع ملعون أم لا، وما أدري ذو القرنين نبي أم لا	٤٩٥
١٨٧	لا يفتي الناس إلا ثلاثة: أمير، أو مأمور، أو متكلف	٤٩٧
١٨٨	كل كلام ابن آدم عليه لا له إلا ثلاثة: أمر بمعروف أو نهى عن منكر، أو ذكر الله تعالى	٤٩٨
١٨٩	إذا رأيتم الرجل قد أوتي صمناً وزهداً فاقتربوا منه فإنه يلقن الحكمة	٤٩٩

ث	فهرمووده	لا په ږه
۱۹۰	مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ وَرَزَّهُ اللَّهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ	۵۰۳
۱۹۱	إِسْتَفْتِ قَلْبَكَ وَإِنْ أَفْتَوَكَ وَأَفْتَوَكَ وَأَفْتَوَكَ	۵۰۴
۱۹۲	لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أُحِبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ... (الحديث))	۵۰۶
۱۹۳	الْيَقِينُ: الْإِيمَانُ كُلُّهُ	۵۱۱
۱۹۴	تَعَلَّمُوا الْيَقِينَ	۵۱۱
۱۹۵	مَا مِنْ آدَمِيٍّ إِلَّا وَلَهُ ذُنُوبٌ، وَلَكِنْ مَنْ كَانَ غَرِيزَتُهُ الْعَقْلَ وَسَجِيَّتُهُ الْيَقِينَ، لَمْ تَضُرَّهُ الذُّنُوبُ، (الحديث)	۵۱۲
۱۹۶	مِنْ أَقَلِّ مَا أُوتِيتُمْ الْيَقِينَ وَعَزِيمَةُ الصَّبْرِ، (الحديث)	۵۱۴
۱۹۷	إِنَّ مِنْ خِيَارِ أُمَّتِي قَوْماً يَضْحَكُونَ جَهراً مِنْ سَعَةِ رَحْمَةِ اللَّهِ، وَيَبْكُونَ سِراً مِنْ خَوْفِ عَذَابِهِ	۵۳۶
۱۹۸	أَرْوَاحُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَعُقُولُهُمْ فِي الْآخِرَةِ، يَتَمَشَّوْنَ بِالسَّكِينَةِ وَيَتَقَرَّبُونَ بِالْوَسِيلَةِ	۵۴۰
۱۹۹	اجْتَنَابُ الْمَحَارِمِ وَلَا يَزَالُ فَوْكَ رَطْباً مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى	۵۳۸
۲۰۰	صَاحِبٌ إِنْ ذَكَرْتَ اللَّهَ أَعَانَكَ، وَإِنْ نَسِيتَ ذَكَرَكَ	۵۳۹
۲۰۱	صَاحِبٌ إِنْ نَسِيتَ لَمْ يُذَكِّرْكَ وَإِنْ ذَكَرْتَ لَمْ يُعِنِكَ	۵۳۹
۲۰۲	أَشَدُّهُمْ لِلَّهِ خَشْيَةً	۵۳۹
۲۰۳	الَّذِينَ إِذَا رَأَوْا ذِكْرَ اللَّهِ	۵۳۹
۲۰۴	اللَّهُمَّ غَفِراً	۵۳۹
۲۰۵	الْعُلَمَاءُ إِذَا فَسَدُوا	۵۳۹

رقم	فهرمووده	لا پهره
٢٠٦	إِنْ أَكْثَرَ النَّاسِ أَمَانًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَكْثَرُهُمْ فِكْرًا فِي الدُّنْيَا	٥٤٣
٢٠٧	إِنَّ النُّورَ إِذَا قُذِفَ فِي الْقَلْبِ انشَرَحَ لَهُ الصَّدْرُ وَانْفَسَحَ الْحَدِيثُ	٥٤٠
٢٠٨	نَعَمْ، التَّجَافِي عَنْ دَارِ الْغُرُورِ وَالْإِنَابَةُ إِلَى دَارِ الْخُلُودِ، وَالْإِسْتِعْدَادُ لِلْمَوْتِ قَبْلَ نُزُولِهِ	٥٤٠
٢٠٩	مَا يُفْسِدُ كَذَا وَكَذَا؟	٥٥١
٢١٠	فَلَمَّا رَأَى أَسْأَلَهُ عَنْ آفَاتِ الْأَعْمَالِ خَصَّنِي بِهَذَا الْعِلْمِ	٥٥١
٢١١	مَا مِنْ أَحَدٍ إِلَّا يُؤْخَذُ مِنْ عِلْمِهِ وَيُتْرَكُ إِلَّا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ	٥٥٨
٢١٢	إِنَّمَا هُمَا اثْنَتَانِ: الْكَلَامُ وَالْهَدْيُ، فَأَحْسَنُ الْكَلَامِ كَلَامُ اللَّهِ تَعَالَى وَأَحْسَنُ الْهَدْيِ هَدْيُ رَسُولِ اللَّهِ تَعَالَى (ﷺ)	٥٦٥
٢١٣	طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ، إِلَى: طُوبَى لِمَنْ عَمِلَ بِعِلْمِهِ وَأَنْفَقَ الْفَضْلَ مِنْ مَالِهِ وَأَمْسَكَ الْفَضْلَ مِنْ قَوْلِهِ وَوَسَّعَتِ السُّنَّةُ، وَلَمْ يَغْذُهَا إِلَى بَذْعَةٍ	٥٦٦
٢١٤	حُسْنُ الْهَدْيِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ خَيْرٌ مِنْ كَثِيرٍ مِنَ الْعَمَلِ	٥٦٧
٢١٥	مَنْ أَخَذَتْ فِي دِينِنَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ	٥٧٢
٢١٦	مَنْ غَشَّ أُمَّتِي.. فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَمَا غَشَّ أُمَّتِكَ؟ قَالَ ﷺ: أَنْ يَبْتَدِعَ بِذِعَةٍ يَحْمِلُ النَّاسَ عَلَيْهَا	٥٧٣
٢١٧	إِنَّ لِلَّهِ عَزَّوَجَلَّ مَلَكًا، يُنَادِي كُلَّ يَوْمٍ: مَنْ خَالَفَ سُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ... لَمْ تَنْلُهُ شَفَاعَتُهُ	٥٧٣
٢١٨	عَلَيْكُمْ بِالنَّمِطِ الْأَوْسَطِ الَّذِي يَرْجِعُ إِلَيْهِ الْعَالِي وَيَرْتَفِعُ إِلَيْهِ	٥٧٤
٢١٩	الشَّيْخُ فِي قَوْمِهِ كَالنَّبِيِّ فِي أُمَّتِهِ	٥٨٨

رُ	فه رموده	لا پهره
٢٢٠	يا أَيُّهَا النَّاسُ اغْلِقُوا عَنْ رَبِّكُمْ، وَتَوَاصَوْا بِالْعَقْلِ تَعْرِفُوا مَا أَمَرْتُ بِهِ وَمَا نَهَيْتُمْ عَنْهُ، وَاعْلَمُوا أَنَّهُ يُنَجِّدُكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ،	٥٩١
٢٢١	أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْعَقْلَ، فَقَالَ لَهُ أَقْبِلْ فَأَقْبَلَ	٥٩٢
٢٢٢	كَيْفَ عَقَلَ الرَّجُلُ	٥٩٥
٢٢٣	إِنَّ الْأَحْمَقَ يُصِيبُ بِحُמَقِهِ أَعْظَمَ مِنْ فُجُورِ الْفَاجِرِ	٥٩٥
٢٢٤	مَا اكْتَسَبَ رَجُلٌ مِثْلَ فَضْلِ عَقْلِ يَهْدِي صَاحِبَهُ إِلَى هُدًى، وَيَرْدُّهُ عَنْ رَدًى	٥٩٦
٢٢٥	إِنَّ الرَّجُلَ لِيُدرِكَ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ	٥٩٦
٢٢٦	لِكُلِّ شَيْءٍ دَعَامَةٌ، وَدَعَامَةُ الْمُؤْمِنِ عَقْلُهُ، الْحَدِيثُ	٥٩٧
٢٢٧	سَأَلْتُ جُبَيْرِلَ (عَلَيْهِ السَّلَام) مَا السُّؤْدُ؟ قَالَ: الْعَقْلُ	٥٩٨
٢٢٨	يا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ مَطِيَّةً، وَمَطِيَّةَ الْمَرْءِ الْعَقْلُ،	٥٩٨
٢٢٩	دَلَالَةٌ وَمَعْرِفَةٌ بِالْمَحِجَّةِ أَفْضَلُكُمْ عَقْلاً	٥٩٨
٢٣٠	أَمَّا هَذَا فَلَا عِلْمَ لَكُمْ بِهِ	٥٩٩
٢٣١	إِنَّهُمْ قَاتِلُوا عَلَى قَدْرِ مَا قَسَمَ اللَّهُ لَهُمْ مِنَ الْعَقْلِ	٥٩٩
٢٣٢	جَدَّ الْمَلَائِكَةُ وَاجْتَهَدُوا فِي طَاعَةِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ بِالْعَقْلِ، وَجَدَّ الْمُؤْمِنُونَ مِنْ بَنِي آدَمَ عَلَى قَدْرِ عُقُولِهِمْ	٦٠٠
٢٣٣	يا عَائِشَةُ! وَهَلْ عَمِلُوا إِلَّا بِقَدْرِ مَا أُعْطَاهُمُ اللَّهُ مِنَ الْعَقْلِ؟!	٦٠١
٢٣٤	لِكُلِّ شَيْءٍ آلَةٌ، وَعُدَّةٌ، وَإِنَّ آلَةَ الْمُؤْمِنِ الْعَقْلُ، وَلِكُلِّ شَيْءٍ مَطِيَّةٌ وَمَطِيَّةُ الْمَرْءِ الْعَقْلُ،	٦٠١
٢٣٥	إِنَّ أَحَبَّ الْمُؤْمِنِينَ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ مَنْ نَصَبَ فِي طَاعَةِ اللَّهِ	٦٠٣

رُ	فه رموده	لا پهره
	عزوجل،	
۲۳۶	أَتَمُّكُمْ عَقْلاً أَشَدُّكُمْ لِلَّهِ خَوْفاً، الحديث	۶۰۳
۲۳۷	مَا خَلَقَ اللَّهُ خَلْقاً أَكْرَمَ عَلَيْهِ مِنَ الْعَقْلِ	۶۱۱
۲۳۸	إِذَا تَقَرَّبَ النَّاسُ بِأَبْوَابِ الْبِرِّ، وَالْأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ، فَتَقَرَّبَ أَنْتَ بِعَقْلِكَ	۶۱۱
۲۳۹	إِذَا اكْتَسَبَ النَّاسُ مِنْ أَنْوَاعِ الْبِرِّ لِيَتَقَرَّبُوا بِهَا إِلَى رَبِّنَا عِزَّ وَجَلَّ، فَكَاتَسَبَّ أَنْتَ أَنْوَاعَ الْعَقْلِ تَسْبِقُهُم بِالزُّفَّةِ وَالْقُرْبِ	۶۱۱
۲۴۰	ازدذ عقلاً، تزدذ من ربك قرباً، الحديث	۶۱۲
۲۴۱	إِنَّ الْعَاقِلَ هُوَ الْمُتَّقِي، وَإِنْ كَانَ فِي الدُّنْيَا خَسِيساً ذَلِيلاً	۶۱۳
۲۴۲	إِنَّمَا الْعَاقِلُ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَصَدَّقَ رُسُلَهُ وَعَمِلَ بِطَاعَتِهِ	۶۱۳
۲۴۳	إِنَّ رُوحَ الْقُدُسِ نَفَثَ فِي رُوعِي: أَحِبَّ مَنْ أَحَبَّكَ فَإِنَّكَ مُفَارِقُهُ، الحديث.	۶۲۷
۲۴۴	يَا رَبَّنَا هَلْ خَلَقْتَ شَيْئاً أَعْظَمَ مِنَ الْعَرْشِ	۶۲۹

پیرستی شیعره کان

نیوه دیږی دووهم	خاوه نه که ی	لا په ره
ترکت هوی لیلی و سَعْدِي بِمَنْزِل		۴۲
ده بن ته رکی بکه م حوبی، له بو سوعدا و له یلیبه	نه حسنه	۴۲
ما الْفَخْرُ إِلَّا لِأَهْلِ الْعِلْمِ إِنَّهُمْ عَلَى الْهُدَى لَمِنْ اسْتَهْدَى أَدْلَاءُ		۱۲۹
شانازی بکا، بیجگه له زانا نه بن کئ بن چاوساغ و ده لیل، که ده بن عیلمی له جئ بن	نه حسنه	۱۲۹
وَارِضَ لِمَنْ غَابَ عَنْكَ غَيْبَتُهُ فَذَاكَ ذَنْبٌ عِقَابُهُ فِيهِ	ابن نباته	۱۹۹
غائب که ده بن عوزری له گهل خوږه. به هوږه! نازانی به حالی که برینیشی به سوږه	نه حسنه	۱۹۹
خُذْ مَا تَرَاهُ وَدَعْ شَيْئاً سَمِعْتَ بِهِ فِي طَلْعَةِ الشَّمْسِ مَا يُغْنِيكَ عَنْ زُحَلٍ	ابن نباته	۲۲۲
واز بیږی له وهی بیستویه ناوی بگری به دهستی، بیږی به چاوی	نه حسنه	۲۲۲
الْعِلْمُ حَرْبٌ لِلْفَقَى الْمُتَعَالِي كَالسَّيْلِ حَرْبٌ لِلْمَكَانِ الْعَالِي		۳۶۶
زانست دوژمنی خاوه نه ده ماره کو نابنه وه هه روک غه واره	نه حسنه	۳۶۶

نیوه دیږی دووهم	خاوه نه که ی	لا پهره
صِرْتُ كَأَنِّي ذُبَالَةٌ وَقَدِثْتُ تُضَيُّ لِلنَّاسِ وَهِيَ تَحْتَرِقُ	الاحنف	۴۰۱
بوم به پلټنه ی چرای داگیرساو بو خه لکی نه گړی و بو خویشی سووتاو	نه حسنه	۴۰۱
أَنْتَرُدْرِي بَيْنَ سَارِحَةِ النِّعَمِ وَأَصْبِيحُ مَحْزُونًا بِرَاعِيَةِ الْغَنَمِ	الشافعي	۴۱۶
ده بن گه وهه ر بهر ژنم؟ به سه ره یوانی چوار په لدا سبه ی غه مبار و مه حزون بم، له گهل شوانی مه پرو مالات	نه حسنه	۴۱۶
لَا تَنْهَ عَنِ خُلُقٍ وَتَأْتِي مِثْلَهُ عَارٌ عَلَيْكَ إِذَا فَعَلْتَ عَظِيمُ	أبو أسود الدؤلي	۴۱۹
پنګر مه به له و (کاره) که کردووته به پيشه شهرمه و به گران ده شکسته وه سهرتو به هه ميشه	نه حسنه	۴۱۹
عَجِبْتُ لِمُبْتَاعِ الضَّلَالَةِ بِالْهَدَى وَمَنْ يَشْتَرِي دُنْيَاهُ بِالْإِيمَانِ أَعْجَبُ	مالك بن دينار	۴۳۱
سهرير بو نه وه گومرایي کړپوه به هیدایهت سهرتر نه وه په ژنی کړپوه به دیانته	نه حسنه	۴۳۱
وَرَاعِي الشَّاةِ يَخْمِي الذَّنْبَ عَنْهَا فَكَيْفَ إِذَا الرُّعَاةُ لَهَا ذِنَابُ		۴۳۸
شوان ده پارتزی مه پ له ده می گورگ نه ی گه رشوانه کان خوینان بون به گورگ؟	نه حسنه	۴۳۸
شوانه، مه پ له دهم گورگ ده پارتزی گه رخوی بوو به گورگ کي بیشارتزی	نه حسنه	۴۳۸
يَا مَعْشَرَ الْقُرَاءِ يَا مَلِخَ الْبَلَدِ مَا يُصْلِحُ الْمَلِخَ إِذَا الْمَلِخُ فَسَدَ		۴۳۹

نیوهدیږی دووهم	خاوه نه که ی	لا په ږه
زاناو قورثان خوټن، نمه کی ناو شار جی تامی چاک کا، تال بن له سهرزار	نه حسنه	۴۳۹
يا وَاَعْظَ النَّاسِ قَدْ اَصْبَحْتَ مُتَّهَمًا اِذْ عِبتَ مِنْهُمْ اُمُورًا اَنْتَ تَأْتِيهَا	أبي العتاهيه	۴۵۷
گشت تومه تی روی لیته، به سه واعیزی تاکه ی زور کاره به عه بیته له نه زهر داوه که ده یکه ی	نه حسنه	۴۵۷
لَا تَنۡهَ عَنۡ خُلُقٍ وَّتَأْتِی مِثْلُهٗ عَارٌّ عَلَیْكَ اِذَا فَعَلْتَ عَظِیْمٌ		۴۵۷
په ددی ره وشتی مه که، بو خوت وینه که ی ده که یته عارو نه نگ یه بو تو، باجیکی گه وره دده یته	نه حسنه	۴۵۸
عَرِفْتُ الشَّرَّ لَا لِلشَّرِّ لَكِنْ لِتَوَقُّعِهِ وَمَنْ لَا يَعْرِفِ الشَّرَّ مِنَ النَّاسِ يَقَعْ فِيهِ	أبي فراس الحمذاني	۴۵۱
شهرم زانی، له بو شه پنا، بپارتزم سهر و مالم نه گهر له و خه لکه نه هلی شهر، نه ناسم وهی له بو حالم	نه حسنه	۴۵۱
الطَّرِيقُ شَتَّى وَطَرِيقُ الْحَقِّ مُفْرَدَةٌ وَالسَّالِكُونَ طَرِيقَ الْحَقِّ أَفْرَادُ		۵۵۸
پړنگا زور و زه به نده یه، ته نها پړی یه به رنده یه نه وهش له سهر پړنگای حه فقه، تالک و ته رایه و، به نده یه	نه حسنه	۵۵۸
رَأَيْتُ الْعَقْلَ عَقْلَيْنِ فَمَطْبُوعٌ وَمَسْمُوعٌ	إمام علي	۶۱۲
نه قل دوو جوړه ده بیبینم که چاپ بوو بن و به گوئی بیسراو		۶۱۲

سەرچاوه كان

١.	القرآن الكريم.
٢.	ابن حبان صحيح ابن حبان والضعفاء ابن حبان
٣.	ابن مردويه في التفسير
٤.	اتحاف السادة المتقين ج/١ للشيخ الحافظ الزبيدي طبعة ١٩٩٤..
٥.	أحوال الرجال الجورجاني
٦.	إحياء علوم الدين، تحقيق و تخريج علي محمد مصطفى ■ سعد المحاسبي: ترجمة الامام الغزالي، الطبعة الاول دار الفحاء، دمشق: ١٤٣١/٢٠١٠
٧.	أخبار القضاة للوكيع
٨.	أخلاق العلماء الأجرى
٩.	آداب الشافعي ومناقبه ابن أبي حاكم
١٠.	الْأَزْغُونُ الْبِلْدَانِيَّةُ الْبِلْدُ الْأَزْغُونُ لِأَبِي طَاهِر
١١.	الإصطلاحات الصوفية) لابن عربي .
١٢.	التعريفات. الجرجاني الدار التونسية للنشر ١٩٧١
١٣.	الأغاني لأبي العتاهية
١٤.	الأقتصاد في الإعتقاد للغزالي
١٥.	الْحُجَّةُ فِي بَيَانِ الْمَحْجَةِ
١٦.	أَلْخِطَابُ الصُّوفِيِّ بَيْنَ التَّأْوِيلِ وَالتَّأْوِيلِ بِهِ دِهْهَسْتَكَارِيهْ وَه د. مُحَمَّدُ الْمُصْطَفَى الْعِزَامِ مؤسسة الرّحاب الحديثة، بيروت لبنان طبعة
١٧.	السُّنَّةُ لِابْنِ أَبِي عَاصِمٍ .
١٨.	أَلْفُتُوحَاتُ الْمَكِّيَّةِ لِلشَّيْخِ مَعَى الدِّينِ الْعَرَبِيِّ
١٩.	الألقاب الشيرازي

٢٠.	الأمثال العسكري ،
٢١.	الإنبابة ابن بطة
٢٢.	الانتقاء في فضائل الثلاثة الأمة الفقهاء ابن عبد البر
٢٣.	أنوار العقول لوصي الرسول ﷺ ديوان سيدنا علي الموسوم
٢٤.	إيقاض الهمم. لابن عطاء الله السكندري
٢٥.	البحر الزاخر : البزار
٢٦.	بستان العارفين للنووي
٢٧.	تأريخ ابن خلدون، بيروت، مؤسسة الاعلمي ص٢٢٦
٢٨.	العبر وديوان المبتدأ والخبر
٢٩.	تأريخ أصفهان أبو النعيم
٣٠.	التأريخ الكبير البخاري
٣١.	تأريخ بغداد الخطيب
٣٢.	تأريخ دمشق لابن عساكر
٣٣.	تبيين كذب المفتري
٣٤.	التخريج الكبير للحافظ العراقي
٣٥.	التذويين في أخبار قزوين الرافعي
٣٦.	ترتيب المدارك.
٣٧.	الترغيب و الترهيب الحافظ المنذري
٣٨.	تعريف الاحياء بفضائل الاحياء للشيخ عبدالقادر بن شيخ العدروس
٣٩.	التمهيد ابن عبد البر
٤٠.	تهذيب الأسماء للإمام النووي

٤١.	الكتاب عند الممات لابن الجوزي
٤٢.	الجام العوام عن علم الكلام: المطبعة الميمنة.
٤٣.	الجامع الصغير، السيوطي
٤٤.	جامع بيان العلم وفضله
٤٥.	جامع كرامات الاولياء يوسف بن اسماعيل النهاني، ج/١ دار المعرفة بيروت
٤٦.	الجامع لأخلاق الراوى و آداب السامع، للخطيب
٤٧.	الجرح و التعديل أبو حتام
٤٨.	جوهر العلم
٤٩.	حلية الأولياء أبو نعيم
٥٠.	الحماسة المغربية لأبي الأسود الدؤلي
٥١.	حياة الحيوان الكبرى
٥٢.	خزانة الادب للمحوي
٥٣.	خولاصه ته فسيرى نامى ل (٥٤٣) مهلا عبدالكرى موده ريس، چاپى يه كه م، ناوه ندى راكه ياندى نارا.
٥٤.	الدارقطني
٥٥.	دولة السلاجقة، د. علي محمد الصلابي
٥٦.	الديباج المذهب ابن فرحون
٥٧.	ديوان العباس بن الأحنف
٥٨.	ديوان المتنبي بشرح العسكرى
٥٩.	ربيع الأبرار لمالك بن دينار
٦٠.	رجال الفكر و الدعوة في الاسلام السيد ابو الحسن الندوي
٦١.	رسائل الامام الغزالي بالفارسية

٦٢.	روض الراحين
٦٣.	روضة العقلاء ابن حبان والبيهقي في المدخل الصحيح
٦٤.	رياضة المتعلمين لأبونعيم
٦٥.	الزهد و الرقائق الديلى بن المبارك
٦٦.	زهر الأكم
٦٧.	زوائد مسند الحارث
٦٨.	سراج الملوك
٦٩.	ستن الدارمي
٧٠.	سير أعلام النبلاء للذهبي
٧١.	السيوطي في اللآلى المصنوعة،
٧٢.	شرف أصحاب الحديث
٧٣.	شعب الإيمان للبيهقي
٧٤.	صحيح البخاري
٧٥.	صحيح مسلم
٧٦.	الضعفاء والمتروكين النسائي
٧٧.	طبقات الشافعية الكبرى لابن السبكي
٧٨.	طبقات الشافعية لابن صلاح
٧٩.	الطبقات الكبرى زين الدين المناوي دارصاد بيروت.
٨٠.	الطيوريات ابن الطيوري معجم السفر الحافظ السلفي
٨١.	عجائب المقدور
٨٢.	العقد الفريد ابن عبد ربه
٨٣.	العقل داود بن محبر

٨٤.	العلل. ابن الجوزي
٨٥.	عيون الأخبار ابن قتيبة
٨٦.	غذاء الألباب للسفاريني
٨٧.	فتح الباري: المقدمة (٦).
٨٨.	الفقيه والمتفقه للخطيب
٨٩.	فيصل التفرقة بين الاسلام و الزندقة: للغزالي، مطبعة الترقى
٩٠.	فيض القدير للمناوي
٩١.	فهروهنگى مهردوخ
٩٢.	القرطبي تفسير،
٩٣.	قوت القلوب أبو طالب المكي
٩٤.	قورنائى پيروزوه رگيرانى ماموستا مهزار شهروه فكه ندى ل ٥٢، چاپى يه كه م.
٩٥.	الكواكب الدرية في تراجم السادة الصوفية
٩٦.	كشف الخفاء
٩٧.	كنز العمال
٩٨.	اللالكائى في السنة
٩٩.	لسان العرب لابن منظور إقتضاء العلم العمل الخطيب
١٠٠.	لسان الميزان للإبن حجر
١٠١.	الشَّئْنُ الْكُبْرَى النَّسَائِي.
١٠٢.	المتنبي في شرح ديوانه،
١٠٣.	المجالسة و جواهر العلم الدينوري
١٠٤.	المجروحين ابن حبان
١٠٥.	مجمع الزوائد للهيثي.

١٠٦.	المجموع للنووي
١٠٧.	محاضرات الأدباء لابن المفضل
١٠٨.	المحدث الفاصل الرامهوزي
١٠٩.	المدخل إلى السنن الكبرى للبيهقي
١١٠.	المدخل إلى الصحيح للحاكم
١١١.	المستدرک للحاكم النيسابوري
١١٢.	المستفاد من ذيل تاریخ بغداد ابن الدمياطي: ٣٨/١٩
١١٣.	مسند الشاميين الطبراني
١١٤.	مسند الشهاب للقضاي
١١٥.	مسند الفردوس للدليي
١١٦.	مسند أحمد أبي يعلى
١١٧.	مسند الإمام أحمد
١١٨.	المصنف ابن أبي شيبة
١١٩.	المصنف عبدالرزاق
١٢٠.	المعجم الأوسط للطبراني
١٢١.	معجم الصحابة للبغوي
١٢٢.	المعجم الصغير للطبراني
١٢٣.	المعجم الكبير للطبراني
١٢٤.	معراج التشوف إلى حقيقة التصوف، أحمد عجيبة، مطبعة المرنى تطوان ١٩٨٢م
١٢٥.	مفتاح دار السعادة
١٢٦.	المقاصد الحسنة للسخاوي
١٢٧.	مناقب الشافعي ابن الصلاح

١٢٨.	مناقب الشافعي. البيهقي
١٢٩.	المنقذ من الضلال للغزالي.
١٣٠.	المنهل العذب الروي: السخاوي
١٣١.	الموطأ للإمام مالك
١٣٢.	ميزان الاعتدال
١٣٣.	نواد الأصول الحكيم الترمذي
١٣٤.	هكذا ظهر جيل صلاح الدين، د. ماجد الجيلاني، دار القلم بيروت:
١٣٥.	وفيات الأعيان

پیرستی بابہ تہ کان

بابہ ت	لا پەرہ
ژبانہ وەہی زانستە ئاینییەکان	۱
پیشکەشە بە:	۴
شاکاری ئیحیا (ئەحسەن)	۵
پیشەکی وەرگیر:	۶
بۆچی ئیحیای غەزالی پێویستە ؟	۲۰
کورتە یەک لە ژبانی ئیمامی غەزالی (قُدَس سِرُّه)	۳۱
سەرەتای خوێندنی	۳۲
هۆکارەکانی پێشڕەوی ئیمامی غەزالی لە زانستدا	۳۵
هەلگۆڕانی گشتی و سەرەکی بە سەر ئیمامی غەزالی دا	۳۶
تاریف و پیاوە ئدانی گەورە مەشاخی و زاناکان لە سەر غەزالی	۴۱
کتیی (احیاء علوم الدین)	۵۲
تەصەووف و غەزالی	۵۵
کاربگەری ئیمامی غەزالی لە سەر تەصەووف	۷۱
بۆچی پێشەوا غەزالی وازی لە کاروباری گشتی هینا و بریاری دا	۷۴
گرنگی بە نەفسی خۆی بدات	
کوئای بە ژبانی خەلوەتی هینا	۷۶
پۆتی چاکسازی ئیمامی غەزالی	۸۰
نەخۆشیەکانی کۆمەلگای ئیسلامی	۸۴
ئیمامی غەزالی و سووتان و دەستەلاتدارەکان	۸۷
بەرنامەی بەندە لە چۆنیەتی وەرگیرانی ئیحیادا	۹۰
پیشەوای ناوداری کەم وێنە، جیگای شانازی پیشەواکان	۹۴

	موحه مه دی کوپی موحه مه دی کوپی موحه مه دی غه زالی
۹۵	به ناوی خودای به خشنده و مهره بان
۹۹	باسی چواریه کی عیبادت که ده په راوی سهر به خو ده گرته خو
۹۹	باسی چواریه کی نه ریت و عاده تا کان که ده کتبی سهر به خو به
۹۹	باسی چواریه کی مه ترسی و نافاته کوشنده کان
۱۰۰	باسی چواریه کی پایه پژگار که و سهر فرازیه کان
۱۰۰	ده رباره ی چواریه کی عادات و نه ریته کان:
۱۰۰	وه چواریه کی نافه ته کوشنده کانیش
۱۰۱	وه چواریه کی پایه پژگار که ره کان:
۱۰۲	کتیبه ی ئیمه به پیچ خه صله تی تایبه تی له وان جودا نه بیته وه:
۱۰۲	دوهوکار هانی دام: هوکاری یه که م
۱۰۳	زانستی موعامه لات ... وه زانستی موکاشه فه
۱۰۴	هوکاری دووه م:
۱۰۷	په راوی زانست (کیتابی عیلم)
۱۰۷	بابه تی یه که م زانست و زانیاری
۱۰۸	به شی یه که م گه وره یی زانست و زانیاری و فیړکردن و فیړبوون
۱۰۹	باسی به نگه نه قلیه کان (قورئان و سوننه ت و نه خبر و ناساره کان)
۱۰۹	به شی یه که م: گه وره یی زانست
۱۱۲	به نگه فه رموده کان.
۱۲۹	به نگه ناساره کان
۱۳۷	گه وره یی و به های خویندن و فیړبوون (نایه ته پیروزه کان)
۱۳۷	مه وائل و فه رموده کان
۱۴۱	(به نگه ناساره کان)

۱۴۵	گه وړه یې فېرکردن به ټگه ی نایه ته کان
۱۴۷	به ټگه ی فهرمووده کان (نه خبر)
۱۵۴	که واته خه ټکیش سی جوړن:
۱۵۴	یه که میان:
۱۵۴	به شی دووه میان:
۱۵۴	به شی سییه میشیان:
۱۵۷	به ټگه ناساره کان
۱۶۱	شایه ت و به ټگه عه قلییه کان
۱۶۴	رونکردنه وهی نه م بابه ته:
۱۶۵	هه روه ها نه مهش ده بیټ به سی به شه وه:
۱۶۶	چوار جوړ سیاست و فرمانروایی پیوسته:
۱۶۷	چونکه شهره ف و پیشه نگی هر ده زگایه ک به سی شتدا ده ناسریت:
۱۶۹	به شی دووه م
۱۶۹	زانستی باش و زانستی خراب و بهش و حوکه کانیان
۱۶۹	له چ سنوورنکی زانستییه دینییه کان ده یانینیته وه
۱۷۰	رونکردنه وهی نه و زانسته ی که (فه رزی عینه)
۱۷۲	یروباوه پ، کردار، نه کردن
۱۷۴	پیشهای کرداری:
۱۷۶	پیشهای نه کردن
۱۷۷	پیشهایه باوه رپییه کان و نه و کردارانهای به دل ده کرت اعمال القلوب
۱۸۱	رونکردنه وهی نه و زانستانهای که فه رزی کیفاییه
۱۸۳	زانسته شهرعی یه کان

۱۸۳	به‌شی یه‌که‌م: نیجماع (کۆده‌نگی)
۱۸۳	به‌شی دووه‌م: لق و پۆکان:
۱۸۴	به‌شی سییه‌م: ده‌سپێکه‌کان:
۱۸۵	به‌شی چواره‌م: ته‌واوکاریه‌کان
۱۸۶	ته‌واوکاریه‌کان له ناسارو فەرمووده‌کان
۱۸۹	فه‌قیه: چۆن سه‌یری نیسلام بوون ده‌کات:
۱۹۰	فه‌قیه: چۆن سه‌یری نوێژ ده‌کات:
۱۹۱	چۆن (فه‌قیه) سه‌یری زه‌کات ده‌ر ده‌کات
۱۹۲	ئه‌ی چۆن (فه‌قیه) سه‌یری هه‌رام و حه‌لّ ده‌کات
۱۹۲	پله‌ی یه‌که‌م:
۱۹۲	دووه‌م: وه‌رعی پیاوچاکان:
۱۹۳	سییه‌م: وه‌رعی ته‌قواکاران
۱۹۴	چواره‌م: وه‌رعی راستگۆیان
۱۹۶	عیلمی (فیقه) گه‌وره‌ و مه‌زنتره‌ له‌ سێ رووه‌وه‌:
۱۹۷	که‌واته‌ بزانه‌: زانستی پۆژی دوا‌ی (عیلمی ناخیرت) دوو به‌شه‌:
	زانستی موکاشه‌فه‌ و زانستی موعامه‌له‌
۱۹۸	به‌شی یه‌که‌م: زانستی موکاشه‌فه‌
۱۹۹	غائیب که‌ ده‌ئین عوزری له‌ گه‌ل خۆیه‌، به‌ هۆیه‌!
۲۰۰	زانستی شاراوه‌:
۲۰۵	به‌شی دووه‌م عیلمی موعامه‌له‌
۲۰۵	ئه‌وانه‌ش که‌ به‌ نه‌شیواو ده‌درتته‌ قه‌له‌م و زه‌میان ده‌کریت
۲۱۴	ده‌رباره‌ی فه‌لسه‌فه‌:
۲۱۴	یه‌که‌میان: نه‌ند/زیاری و ژمیریاری

۲۱۴	دووهه م: لئوژیک و ژیریتری:
۲۱۴	سییه م: نیلامییات:
۲۱۵	چوارهم: طه بیعیه کان (سروش تیه کان):
۲۲۲	پونکردنه وهی نه و به شانیه که خاوه نه که ی پښ نړیک ده بیته وه له خوداوه (عز و جل) که سڼ به شن
۲۲۲	زانستی پرووت نه وهی که پښک دیت له عیلم و عه مه ل
۲۲۵	باسی نیمامی شافیعی
۲۲۸	زوهدی شافیعی
۲۲۸	سه خاوه تی شافیعی
۲۳۲	زانایی و شاره زایی شافیعی له نه سراری قه لب و زانستی یه دواروژیه کان
۲۳۸	باسی پښه و مالیکی کوپری نه نه س
۲۴۰	زوهدی نیمامی مالیک
۲۴۴	باسی نیمام نه بو حه نیفه (خودای لی رازی بڼ)
۲۴۴	زوهدو دونیا نه ویستی نه بو حه نیفه:
۲۴۶	دهرباره ی شاره زایی نه بو حه نیفه
۲۴۷	نه حمه دی کوپری حه ن به ل و سوفیانی سه وری
۲۴۹	به شی سڼ یه م: باس کردنی نه و عیلمانه ی که زوږیه ی خه لکه که به په سه ند کراوی ده زانن و وایش نی یه!
۲۴۹	له چ رویه که وه هه ندیک له و زانستانه نه شیاو وزه م کراو ده بن.
۲۴۹	پونکردنه وهی گوږینی ناوی زانسته کان وهک:
۲۴۹	فیقهو عیلم و ته وحید و ته ذکر و حکمه ت، واته:
۲۵۰	بوچی عیلمی نه شیاو و ناپه سه ند زه م کراوه

۲۵۰	ھۆكاری یه كه م:
۲۵۱	ھۆكاری دوو ھه م:
۲۵۱	به شی حیساب و ژماردن
۲۵۲	دوو ھه میشیان نه حکام
۲۵۴	نه هی له (ئه ستیره ناسی) کراوه له به رستی ھۆ:
۲۵۸	ھۆكاری سی یه م:
۲۶۴	پونکردنه وهی نه و وشه گشتیانیهی كه گۆرانیان به سهردا هاتوو
۲۶۴	وشه ی یه كه م: تی گه یشتن له دین
۲۷۰	وشه ی دوو ھه م: العلم (زانست):
۲۷۱	وشه ی سییه م: التوحید (عیلمی كه لام)
۲۷۳	به راستی عیلمی ته وحید گه وه رتی زۆر به نرخه،
۲۷۶	وشه ی چواره م یادو بیرخسته نه وه:
۲۷۷	باسی چیرۆك و چیرۆك خوانه كان
۲۸۳	له باره ی شیعره وه:
۲۸۵	دهرباره ی شه طه ح و قسه فرپندان
۲۸۹	به شی دوو ھه می شه طه ح و قسه كردن
۲۹۲	باسی الطامات (به لا گه وره كان)
۲۹۸	باسی حیکمه ت (پهندیاری) کارزانی
۳۰۱	پوونکردنه وهی نه ندازه ی په سه ند
	له زانستی په سه ند کراو
۳۰۲	هه روه ها زانستیش نه م سی جوړه ی به سهردا جیبه جی ده بیټ
۳۰۵	نه وهی له هه موو بابه ته كان گرنگتره و هه مویشیان لی كه مه ته - رخه من:

۳۴۳	دەپرېنى شادمانىيە بە ۋەي كە خەلكتىك لە ناپەحاتىدا بژىن.
۳۴۵	يەككى تر لە ئافەتەكان: نىفاق و دورۋىي.
۳۴۶	ئافەتتىكى تر: پەدكردنەۋەي حەق و لووت بەرزى بەرامبەرى
۳۴۸	ئافەتتىكى تر: رىايە
۳۵۲	كەۋاتە: زاناكان سى جۆرن
۳۵۳	بەشى پىنچەم
۳۵۴	باسى ئادابى فېرخواز (المتعلم) ئەرك و كارى يەكەم: پاككردنەۋەي نەفس
۳۵۷	رونكردنەۋەيەك
۳۶۳	ئەركى دوۋەمى فېرخواز
	ئەركى سىيەم:
۳۶۴	فېرخواز دەبىت بىن فېزو دەماربىت
	ئەركى چۈارەم
۳۷۰	نابىن فېرخواز گوئ لە جىاۋازى بىر وراي خەلكى بگىرت
	ئەركى پىنچەم
۳۶۷	فېرخواز دەبىت خۆي فېرى ھەموو زانستەپەسەندكراۋەكان بكات
۳۷۸	ئەركى شەشەمى فېرخواز
۳۷۸	دەبىت لە جۆرەكانى زانست زۆر جوان و نايابەكانى ھەئىبىرتىت
	بەلكو ئەۋەي مەبەستەمە لە عىلمى موكاكشەفە:
۳۸۱	كورتەي ئەم باسەيە ئەمەيە:
۳۸۳	ئەركى ھەۋتەمى فېرخواز
	فېربوون دەبىت بە رېزبەندى و يەك لە دۋاي يەكى بىت
۳۸۵	ئەركى ھەشتەمى فېرخواز زانىنى ھۆكارى بەرزى و مەزنى

	زانسته که
۳۸۶	نهرکی نۆبەم دەبیئت مەبەستی فیرخواز پالڤته یی دەرونی بیئت
۳۸۸	نهرکی دەیه م فیرخواز چۆن زانست دەیگه ینییّت به نامانچ
۳۸۸	کهواته نهو زانسته ی که مەبەستمانه له سەرسێ پلهیه
۳۹۰	کهواته: زانسته کانیش به هه مان شیوه سێ به شیان ههیه.
۳۹۹	نهوهی مەبەستمانه: مامۆستای مورشید و وهزیفه و نه رکه کانی
۴۰۰	بۆیه ده بیئت پارێزگاری له ناداب و نه رکه گرنگه کانی فیرکردن بکات
۴۰۱	نهرکی یه که می مورشید:
۴۰۱	به سۆزی مامۆستا له گه ل فیرخوازه کانیدا
۴۰۴	نهرکی دووه می مامۆستاو مورشید: له سه رفیرکردنی زانست داوای هیچ پاداشتیک له کهس نه کات
۴۰۷	نهرکی سییه می مورشید:
۴۱۰	نهرکی چواره می مورشید: ده بیئت توره بوونی بۆ پینگه یاندن بیئت
۴۱۱	نهرکی پینجه می نابێ زانسته کانی تری له بهرچاو بخات
۴۱۲	نهرکی شه شه م نه وهنده ی فیر بکات که وهری بگریت
۴۱۸	نهرکی هه شته می مورشید
	نه بێ مامۆستای فیرکه رکاربه زانسته که ی بکات
۴۲۱	به شی شه شه م
۴۲۲	باسی نافه تی زانست
۴۲۸	به لگه ی ناسار و پاشماوه کان
۴۳۴	نیشانه کانی زانایانی ناخیرهت، له وانه:
	نابێ به هۆی زانسته که یانه وه به دوای دونیادا بگه رێن
۴۵۲	نهوهی به خه لکی ده بیئت، ده بیئت له خویدا جیبه جی بکات

٤٦٦	به‌دوای زانستی سودبه‌خشد بگه‌ریت بۆ دواروژی به‌که‌تکی بیت
٤٧٢	یه‌کینکی تر له‌جیاکاربه‌کانی زانای ناخیرت له‌گه‌ل نه‌هلی دونیادا:
٤٧٢	زیاده‌په‌وی نه‌کردن له‌خۆراک و خواردنه‌وه‌دا
٤٧٨	لینکۆلینه‌وه‌له‌سه‌ر نه‌م بابته:
٤٨١	له‌جیاکاربه‌کان دورکه‌وتنه‌وه‌ی زانایانه‌له‌ده‌سه‌لاتداران
٤٨٢	پوخته‌ی قسه‌نه‌مه:
٤٨٩	کاتی خۆی ده‌یانووت:
٤٩١	یه‌کینکی تر له‌جیاکاربه‌کانی زانای ناخیرت ده‌بیت خۆی له‌فتوادان به‌دوور بگرت
	یه‌کینکی تر له‌جیاکاربه‌کان
٥٠٢	گرنگی دانی زانای ناخیرت به‌عیلمی باطین و چاودیری دڵ
٥١١	له‌جیاکاربه‌کان زانای ناخیرت و به‌هێز کردنی یه‌قین و متمانه
٥١٥	پیناسه‌ی یه‌که‌م: زاراوه‌ی یه‌قین له‌پوانگه‌ی نه‌هلی نه‌زه‌رو
٥١٨	چونکه‌نه‌گه‌ره‌موو شته‌کان به‌ش به‌شیان بکه‌ین ده‌بن به‌سێ به‌شی سه‌ره‌کییه‌وه‌
٥٢٠	زاراوه‌ی دووه‌م بۆ پیناسه‌ی یه‌قین
٥٢٤	به‌شی یه‌که‌م: به‌به‌رچاو گرتنی به‌هێزی و لاوازی یه‌قین
٥٢٤	به‌شی دووه‌م: به‌به‌رچاو گرتنی شاراوه‌یی یه‌قین و ناشکرا‌بوونی:
٥٢٥	به‌شی سێیه‌م: به‌له‌به‌رچاو گرتنی که‌می و زۆری یه‌قینه‌
٥٣٠	یه‌کینکی تر له‌بنه‌مای شه‌ریعت و
٥٣١	نیشانه‌کانی زانایانی ناخیرت: خودا رازقی هه‌موانه‌
٥٣٢	یه‌کینکی تر له‌بنه‌ماکانی زانایانی ناخیرت
	دنیابیت له‌ئاگاداری و چاودیری خودا به‌سه‌ریه‌وه‌

۵۳۴	یه کیکی تر له بنه ماکان نه وه یه: ده بیټ خه مبار و گهردن که چ و بیډه نگ بیټ
۵۴۳	پوخته ی نه م قسانه نه مه یه:
۵۴۵	ترسان له خوداو، خشوع و ملکه چی له حزوری خوداداره وشتی خه شیه و ترسان له خودا
۵۴۶	ره وشتی خشوع و ملکه چی له حزوری خودادا
۵۴۸	یه کیکی تر له بنه ماو نیشانه کانی زانایانی ناخیرت نه مه یه که: شاره زابیټ له وزانستانه ی که په یوه ندارن به کرده وه کانی وه
۵۵۷	یه کیکی تر له نیشانه کانی زانای ناخیرت نه مه یه:
	ده بیټ پشتر است بیټ به تواناو نییه ت پاکی خو ی
۵۶۳	یه کیکی تر له نیشانه ی زانایانی ناخیرت خو پاریزی له کاری داهینراو
۵۸۵	به شی حه و ته م له به شه کانی کیتابی عیلم
۶۰۳	رونکردنه وه ی حه قیقه تی نه قل و به شه کانی
۶۲۱	رونکردنه وه ی جیاوازی خه لکی له نه قلدا
۶۳۱	کیتابی عیلم ته واو بوو
۶۳۲	پیرسته کان
۶۳۳	نایه ته کان
۶۴۲	فه رمووده و ریوایه ته کان
۶۵۹	شیرعه کان
۶۶۲	پیرستی سه رچاوه کان
۶۷۹	پیرستی بابه ته کان

ژیانه وهی زانسته ئاینیه کان

پیشه وای ئیمامی غه زالی

غه زالی بوو به چاو بینی، هه موو دهردی کوشندهی دل
که پیشکه شمان بگا نه مړۆ (په راوی خوئی) ی وهك بهرکول
ئه وه سوارچاکی مهیدانه، له نیو سارابی سینه مدا
به نه سپی خوئی که تاویدا، بفرموی بیته نیو مه نزل
دل و گیانم ئه من نه مړۆ هه مووی نه زری دل و گیانی
به هوئی (ئیحیا) ژباندی نهو، سه دان باخات و چه پکی گول
له پاش نه م بهرگی زانسته، بناغه ی بیرو بروایه
که نۆبه ی دی به یانیکا، به نه غمه ی بوئبوئی سه رچل
سه ری بو خزمه تی توئی، ده شنی وهك سه رله نیو کوئی
ئه گه روائی، نه نا وهك جوو، ده بین رهش وهك بنی مه نجه ل
سه رو مالم فیداکاره له بو (ئیحای علومی دین)
ده بین (ئه حه سن) له سه رعه هدت بمیخی قهت نه بی دوودل
ده بین رپبازی سه روه رمان له نیو دلدا وه کو گول بی
بژی و بزیته وه دیسان هه تا من ده چمه نیوی گل
سلاوی خوا له ئوستاد و له شاگردی غه زالی بی
غولامی بهردهری توئی، سوپا سالاری وهك چی رچل

مه ولانا ۱۴۳۷/۴/۵ / ۲۰۱۶/۱/۱۵

﴿ كورتە يەك لەبارەدى پەراۋى : ژيانەۋەدى زانستە ئاينىيەكان ﴾

لەبەر ئەۋەدى رېئازى تەصەۋۋۇف كاككەۋاۋى كىرۈكى رېئازى ئىسلامە، ۋە
گەۋرە تىرىن ۋە تەۋاۋى تىرىن ھۆكۈر ۋە خىزمەتگۈزارە كە پەيپەرۋانى ئەم
ئاينە يە حەقىقەتى ئىسلام ئاشنا بىكات.

ۋە باس كىردى ئەم رېئازەش كەسى پىسپۇر ۋە شارەزا ۋە خاۋەن پەلە ۋە
مقاماتى تەصەۋۋۇفى دەۋىت، ۋە كەسىكى وايش لەم چەرەخەدا ۋەك
ئىكسىرى لى ھاتوۋە ۋە زۆرىيە دەگمەن دەس دەكەۋىت، ۋە ئەگەر
كەسىكى بەتۋانايىش لە ئارادابىت ھەرگىز ناتۋانىت ۋەك تەۋەدى زاناي
گەۋرە ۋە مەزىن (ئىمامى غەزالى) بىنىۋىيەتى، ئاۋا ئەۋرۇلە كارىگەر يە
بىنىت، بۆيە باشتىن ھۆكۈر بۆگەشتىن بە خىزمەتى شەرىعەت ۋە
حەقىقەت، لەۋەدا دەبىنىنەۋە، كە بتۋانىن لە ئاۋەرۈكى كىتەبى
ئاۋازەدى ئىمامى غەزالى (ژيانەۋەدى زانستە ئاينىيەكان) (احياء علوم
الدین) حالى بىين، كە ئەمىرۇ ھىچ كەس لەۋ بۋارەدا ناتۋانىت (صەد
يەكى بەپىزى ۋە بەتامى) ئەۋ كىتەبە بىخاتە بەردەستى خوتنەرەنەۋە.

بۆيە ۋا دەزانم ۋەرگىرپانىشى بە زوبانى شىرىنى كوردى ۋە ھەندىك
رافە كىردىشى ئەندازە يەكى باش ئەۋتام ۋە چىژە لە دەست نادات ۋە،
دەتۋانىن بۆتىگەشتىن لە شەرىعەتى ئىسلام ۋە ئەسرارەكانى رېئازى
طەرىقەت ۋە تەصەۋۋۇف كەئكى تەۋاۋى لى ۋەرگىرىن ۋە، دىلەكانى پى
بىۋىزىنەۋە، خىزمەت كىش بىت بە كىتەبخانەى رەسەنى كوردى.
ئىۋەدى يەرتىز ۋە پەراۋى يەكەمى ئىحيائى غەزالى بەناۋى: پەراۋى
زانست: وصلى الله على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه وسلم
خودا يارو ھاۋكارمان بىت، ۋەرگىر: شىخ موحسینى موفتى

لە باۋۇكرادەدى كىتەبخانەى حاجى قادىرى كىۋىسى نىرخ: ۱۲۰۰۰ دىنار

چاپخانەى رۆژھەلات / ھەۋلىر